

HANDANÎ DİVANI
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Hayriye DURKAYA

Doktora Tezi

Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Selami ECE

2017

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Hayriye DURKAYA

HANDANÎ DİVANI
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami ECE

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Handanî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimim ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

01.08.2017

Hayriye DURKAYA

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Prof. Dr. Selami ECE danışmanlığında Hayriye DURKAYA tarafından hazırlanan bu çalışma, 11/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Turgut KARABEY	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Selami ECE	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY	İmza :	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL	İmza :	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA	İmza :	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 11/07/2017

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Rifat KÜTÜK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ.....	VII

GİRİŞ

16. YÜZYIL OSMANLI SAHASININ SİYASAL, SOSYAL VE EDEBÎ GÖRÜNÜMÜNE GENEL BİR BAKIŞ	1
---	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	7
1.2. DİNÎ ve TASAVVUFÎ YÖNÜ	12
1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ	19
1.4. ESERLERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. DİVANIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	30
2.1.1. Hurufilik	30
2.1.1.1. Kâinatın Yaratılışı	35
2.1.1.2. Vahdet-i Vücut	36
2.1.1.3. İnsan	39
2.1.1.4. İstiva Hattı	42
2.1.1.5. Peygamberler	42
2.1.1.5.1. Hz. Âdem.....	42
2.1.1.5.2. Hz. Muhammet	44
2.1.1.6. Namaz.....	45
2.1.1.7. Kelime-i Tevhit	47
2.1.1.8. Huruf-ı Mukattaat.....	48
2.1.1.9. Nokta	49
2.1.1.10. Kur'an.....	49

2.1.1.11. Sebü'l-Mesânî.....	50
2.1.1.12. İsm-i Azam	51
2.1.1.13. Cennet-Cehennem	51
2.1.1.14. Fazlullah	52
2.1.1.15. Sayıların Hikmeti.....	52
2.1.2. İktibaslar	63
2.1.3. Atasözleri, Deyimler ve Kelam-ı Kibarlar	74
2.1.3.1. Atasözleri.....	74
2.1.3.2. Deyimler	78
2.1.3.3. Kelam-ı Kibarlar.....	84
2.2. DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	85
2.2.1. Nazım Şekilleri.....	85
2.2.1.1. Kasideler.....	85
2.2.1.2. Mesneviler	86
2.2.1.3. Musammatlar	88
2.2.1.4. Gazeller.....	90
2.2.1.5. Mukattaat.....	91
2.2.2. Vezin Uygulaması	91
2.2.3. Kafiye ve Redif	95
2.2.4. Üslup	97
2.2.4.1. Didaktik Söyleyiş	97
2.2.4.2. Eleştirel Söyleyiş	100
2.2.5. Dil-İmla	103
2.2.5.1. Esere Ait Özellikler	103
2.2.5.2. Eski Anadolu Türkçesi Özellikleri	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANDANÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

3.1. NÜSHA TAVSİFİ	108
3.1.1. S1 Nüshası.....	108
3.1.2. S2 Nüshası.....	109
3.1.3. S3 Nüshası.....	110

3.1.4. Ö Nüshası	111
3.2. METİN NEŞRİNDE TAKİP EDİLEN YOL	112
3.3. HANDANÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ	116
KAYNAKÇA	541
EKLER.....	553
EK 1. S1 nüshasının ilk ve son varağı.....	553
EK 2. Ö nüshasının ilk ve son varağı	554
EK 3. S2 nüshasının ilk ve son varağı.....	555
EK 4. S3 nüshasının ilk ve son varağı.....	556
ÖZ GEÇMİŞ.....	557

ÖZET

DOKTORA TEZİ

HANDANÎ DİVANI
(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)

Hayriye DURKAYA

Danışman: Prof. Dr. Selami ECE

2017, 557 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami ECE
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL
Prof. Dr. Turgut KARABEY
Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA

16. y.y. şairlerinden olan Handanî'nin gerçek adı Halil'dir. 946 (1539-40) tarihinde doğan şairin ölüm tarihi bilinmemektedir. 1001 (1592-93) yılında hayatta olduğu anlaşılan şair, Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerine şahitlik etmiştir. Handanî hakkında, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairle ilgili veriler, bilinen tek eseri divanından yola çıkılarak elde edilmiştir.

Handanî Divanı'nın tespit edilebilen dört nüshası olup bu çalışmada tüm nüshalar, metin tenkidine dâhil edilmiştir. Ağırlıklı olarak dinî ve tasavvufî konuların işlendiği metinde 49 kaside, 15 mesnevi, 44 musammat, 105 gazel, 58 nazm ve 44 tuyuğ bulunmaktadır.

Bu çalışmada *Handanî Divanı*, ana hatlarıyla üç bölümde incelenmiştir. İlk bölümde şairin hayatı ve sanatı hakkında bilgi verilmiş; ikinci bölümde metin, şekil ve muhteva özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Özellikle Handanî'nin, Hurufilikten etkilenen bir şair olduğu düşünüldüğünden eser, bu cihetten de ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise divanın tenkitli metni oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Handanî, Handanî Divanı, 16. y.y.

ABSTRACT**PhD DISSERTATION****HANDANÎ DİVANI**
(Analysis-Critical Text-Dictionary)**Hayriye DURKAYA****Supervisor: Prof. Dr. Selami ECE****2017, 557 pages****Jury: Prof. Dr. Selami ECE**
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Assist. Prof. Ahmet TOPAL
Prof. Dr. Turgut KARABEY
Assist. Prof. Bülent ŞİĞVA

The real name of Handanî who is one of the 16th century poets is Halil. The date of poet's death who was born in 946 (1539-40) is not known. As it is known that he was alive in 1001 (1592-93) witnessed the periods of Suleiman the Magnificent, Selim II and Murat III. In the collections of biographies and literary histories, there is not any information about Handanî. The data about the poet have been obtained from his only known work of divan literature.

There are four confirmed copies of *Handanî Divanı* and in this study all the copies are included in the textual criticism. In this text where specifically religious and sufistic topics were discussed, there are 49 odes, 15 mesnevis, 44 musammats, 105 lyrics, 58 verses and 44 tuyuğ (a type of poem including 4 lines in divan literature).

In this study, *Handanî Divanı* has been analysed under three chapters. In the first chapter, the biography and literary career of the poet have been elaborated on; in the second chapter, the work has been analysed in terms of its text, form and content. As Handanî is considered to have been affected by the Hurufi movement, his work has been touched upon under this aspect. In the third chapter of the study, the critical text of divan has been constituted.

Key Words: Handanî, Handanî Divanı, 16th century.

KISALTMALAR DİZİNİ

- a. : Arapça
bot. : Botanik
çev. : Çeviren
EAT : Eski Anadolu Türkçesi
Ed. : Editör
f. : Farsça
G. : Gazel
Haz. : Hazırlayan
K. : Kaside
M. : Mesnevi
(met.) : Kelimenin metinde kazandığı anlam
Msm. : Musammat
N. : Nazm
Ö : Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı, 358 No'lu Nüsha
öl. : Ölüm tarihi
p. : Pehlevice
S1 : Süleymaniye Kütüphanesi, 34 Sü-Tarlan 22/1 No'lu Nüsha
S2 : Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, 3342 No'lu Nüsha
S3 : Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, 3605 No'lu Nüsha
T. : Tuyuğ
t. : Türkçe

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatında, şairlerin şiirlerini bir araya topladığı “divanlar”, hem nitel hem de nicel anlamda, önemli bir paya sahiptir. Osmanlı devletinin, Kanunî Sultan Süleyman’la zirveye ulaştığı ve akabinde gerileme sürecine girdiği 16. y.y.’da da “divan” sahibi birçok şair bulunmaktadır. Bunlardan biri de çalışmaya konu olan Handanî’dir.

Çalışmanın amacı, antolojilerde ve tezkirelerde hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Handanî’yi tanıtmak ve daha önceden bir tek “gazelleri” üzerine çalışılan *Handanî Divanı*’nı bir bütün olarak Latin harflerine aktarmaktır. Bu doğrultuda ilk olarak divanın nüshaları tespit edilmiştir. Eserin, Süleymaniye Kütüphanesinde üç tane, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığında bir tane olmak üzere toplam dört nüshası vardır. Nüshaların hiçbirinde metin, klasik bir divan tertibine göre sıralanmamıştır. Bu yüzden, olabilecek karmaşıklığı gidermek adına, eser mürettep hâle getirilmiştir. Mevcut yazmalarda, nüshanın kime ait olduğu veya ne zaman yazıldığına dair herhangi bir kayıt bulunmadığından tüm nüshalar, göz önünde bulundurularak tenkitli bir metin hazırlama yoluna gidilmiştir.

Çalışma, “Giriş”, “Şairin Hayatı, Sanatı ve Eserleri”, “İnceleme” ve “*Handanî Divanı*’nın Tenkitli Metni” olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Handanî’nin 16. y.y. şairi olması münasebetiyle, dönemin siyasi, sosyal ve edebî görünümü hakkında kısa bir bilgi verilmiş; birinci bölümde, Handanî’nin hayatı, sanatı ve eserleri anlatılmıştır. Antolojik eserlerde, şairle ilgili bir malumat olmadığından şairin gerçek adı, kaç yılında doğduğu, ailesi, mesleği, hangi tarikate mensup olabileceği, edebî anlayışı gibi veriler divandan yola çıkılarak elde edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde metin, şekil ve muhteva özellikleri açısından incelenmiştir. Şekil özellikleri başlığı altında, divanda kullanılan nazım şekillerinden, vezin, kafiye ve rediften, dil ve üslup özelliklerinden, metne ait dil ve imla hususiyetlerinden bahsedilmiştir. Muhteva özellikleri başlığı altında ise şair, Hurufilikten etkilendiği için divan, Hurufilik açısından tetkik edilmiş ve son olarak metinde geçen deyim, atasözü ve iktibaslar hakkında bilgi verilmiştir.

VIII

Üçüncü bölümde, tespit edilebilen dört nüshanın tavsifi yapılmış ve metin neşrinde takip edilen yol, maddeler halinde sıralanmıştır. Akabinde, divan transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmıştır.

Eser ve şair hakkında tespit edilebilen bilgiler, tezin sonuç kısmında değerlendirilmiş ve eserin daha rahat anlaşılması için fonksiyonel bir sözlük hazırlanmıştır. Fonksiyonel sözlük hazırlanırken kelimelerin metinde kazandığı anlam göz önünde bulundurulmuştur. Farsça veya Arapça kaleme alınan mısra, beyit ve bent düzeyindeki ibareler ise günümüz Türkçesine aktarılarak dipnotta gösterilmiştir. Son olarak çalışma, özel adların yer aldığı “Dizin” ve nüshalardan alınan örnek sayfaların bulunduğu “Ekler” bölümüyle tamamlanmıştır.

Doktora tez çalışmam süresince bana her daim destek veren, lisans döneminden bu yana örnek aldığım danışman hocam, Prof. Dr. Selami ECE'ye; zaman ayırarak yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL'a; her zaman yanımda olan Yrd. Doç. Dr. Nazire ERBAY'a; Arapça ifadelerin çözümlenmesinde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Nurullah YILMAZ'a; divanın gazelleri üzerine yüksek lisans tezi hazırlamış olup bu konu ile ilgili elindeki tüm materyalleri benimle paylaşan Sayın Funda DALBUDAK ERMİŞ'e; değerli arkadaşım Fatma ÖZÇAKMAK'a ve her zaman varlıklarıyla bana güç katan aileme çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

16. YÜZYIL OSMANLI SAHASININ SİYASAL, SOSYAL VE EDEBÎ GÖRÜNÜMÜNE GENEL BİR BAKIŞ¹

Dil, insanların birbiriyle iletişimini sağlayan yegâne araç olmanın yanı sıra toplumların tarihî ve kültürel belleklerini barındıran yaşayan bir varlıktır. Şüphesiz her toplumun dili, bulunduğu kültür dairesine bağlı olarak şekillenir ve gelişir.

Türklerin, İslamiyet’i kabulünün ardından din ve buna bağlı olarak tasavvuf, klasik Türk edebiyatının temelini teşkil etmiş, başlangıçta Fars edebiyatından etkilenen şairler, zamanla ustalaşarak kendi özgünlüğünü yakalayabilmeyi başarmış ve eskilerin *mana-yı has ve tarz-ı has* dedikleri ölçüye ulaşabilmişlerdir.

Her biri şehzadelğinde seçkin hocalardan “fenn-i şi’r”de yetişen, şiirleri mürettep bir divan hacmine ulaşan Osmanlı padişahları, gerçekten, iyi şiiri heyecanla takdir edebilen yetenekli patronlardı.² Şairlik istidadına sahip olan bu patronlar/padişahlar, şiire ve şaire önem vermiş, madden ve manen şairlerin yanında olarak onların musahipliğini üstlenmişlerdir. Padişahın gözde şairi olabilmeyi başaran bazı şairler, o dönemin sultanü’ş-şuarası olarak yüksek makam ve mevkilere gelme fırsatı yakalamışlardır.

Osmanlıda -İslamî birtakım hassasiyetler nedeniyle- güzel sanatlar cephesinde şiirin daha çok rağbet görmüş olması edebiyatın hızla ilerlemesine vesile olmuştur. Medrese eğitimi gören şairlerin elinde ihya olan şiir dili, duygu ve düşüncelerin daha kolay nakledilmesi ve nakşedilmesi nedeniyle, nesre oranla daha çok tercih edilmiş ve neticede sayısız divan kaleme alınmıştır. Divan sahibi birçok şairin yetiştiği yüzyıllardan biri de muhteşem yüzyıl olarak da nitelendirilen 16. y.y.’dir.

Osmanlı, 16. yüzyılın ilk çeyreğine, sekiz yıllık gibi kısa süren saltanatına rağmen Doğu’da ve İslam dünyasında büyük başarılar kazanan Yavuz Sultan Selim (öl. 1520)’le girmiştir. Şah İsmail (öl. 1524)’i yenerek Şii tehlikesini yok eden Sultan Selim,

¹ Giriş bölümü için Ahmet Mermer vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014; Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011; Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007 ve Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, künyeli kaynaklardan faydalanılmıştır.

² Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015, 22.

Kâbe'nin anahtarlarını almış ve kutsal toprakları kendine bağlamıştır. Böylelikle İslam coğrafyasında söz sahibi olmayı sağlayan halifelik, Osmanlının olmuştur. Yavuz Selim'in 1520'de vefatından sonra ise tahta I. Süleyman (öl. 1566) geçmiştir. Sultan Süleyman, babasının tam aksine yüzünü Batı'ya çevirmiş ve başta Akdeniz olmak üzere, Avrupa'da önemli başarılar kazanmıştır. Akdeniz bir Türk gölü haline gelirken Osmanlının sınırları Avrupa'nın ortalarına kadar genişlemiştir.

Sultan Süleyman'a, kırk altı yıllık saltanatı boyunca Osmanlıyı bilimde, sanatta ve siyasette en üst noktaya taşıdığından "muhteşem" lakabı, koyduğu kanunnamelerden dolayı "kanunî" unvanı verilmiştir. Kanunî dönemi, her açıdan verimli geçmiş; Osmanlı, gelişim sürecinde en yüksek noktaya ulaşmıştır.

Kanunî'nin ölümünden sonra, kardeşleriyle olan taht mücadelesini kazanan II. Selim (öl. 1574), padişah olmuştur. II. Selim, babasından devraldığı ülke yönetiminde muktedir olamamış ancak fiilen söz sahibi olan Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa (öl. 1579) sayesinde siyasi başarılar devam etmiştir. II. Selim'den sonra tahta III. Murat (öl. 1595) geçmiştir. 1574-1594 yılları arasında hüküm süren III. Murat, yönetim hususunda saraydaki kadınların özellikle Safiye Sultan (öl. 1619)'ın etkisi altında kalmıştır. Yine de tecrübe sahibi devlet ricalinin varlığı, Osmanlıyı bu dönemde tarihinin en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. III. Murat'tan sonra tahta geçen III. Mehmet zamanında ise Celali isyanları baş göstermiştir. Gittikçe bozulan ekonomi karşısında padişah dirayet gösterememiş ve Osmanlı, iyiden iyiye çöküş döneminin etkilerini hissetmeye başlamıştır.

Bu yüzyıl, Osmanlının hem sosyal ve siyasi anlamda zirveye ulaştığı hem de gerileme sürecine girdiği bir dönemdir. Bu dönem, edebiyat açısından verimli geçmiş, klasik Türk edebiyatı tekâmül sürecine girmiştir. Özellikle İstanbul'u bir bilim ve kültür merkezi haline getirme çabası, edebiyatı olumlu anlamda etkilemiştir.

16. y.y. Osmanlı ve Azeri sahası edebiyatında, manzum ve mensur birçok eser yazılmıştır. Özellikle, sadece kendi bulunduğu yüzyılda değil; daha sonraki dönemlerde de adından söz ettirecek olan Fuzulî (öl. 1556), 16. y.y.'ın en önemli şairlerinden biridir. Azeri sahasında yetişen ve klasik edebiyata damgasını vuran şair, diğer Leyla ve Mecnun mesnevileri arasında ayrı bir öneme haiz olan *Leyla ve Mecnun* mesnevisini kaleme almıştır. Bu mesnevi, kendi döneminden önce yazılmış ve ilerleyen yüzyıllarda

yazılacak olan Leyla ve Mecnun mesnevilerinden, sanatsal gücü ve lirik anlatımıyla müspet anlamda farklıdır.

Osmanlı sahasında, ön plana çıkan manzum ve mensur eserler ise aşağıdaki gibidir.

16. yüzyıl Osmanlı Sahası Edebiyatı

Mensur Eserler

Tarihler

Kemal Paşa-zade (öl. 1534), *Tevarih-i Al-i Osman*; Gelibolulu Ali (öl. 1600), *Künhü'l-Ahbar*; Selanikli Mustafa Efendi (öl. 1600), *Selanikî Tarihi/Tevarih-i Al-i Osman*; Ruhî (öl. 1605), *Ruhî Tarihi/Tevarih-i Al-i Osman*.

Biyografi Eserleri

Taşköprü-zade Ebulhayr İsameddin Ahmed (öl. 1561), *Şakaiku'n-Numâniye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*; Âşık Çelebi (öl. 1572), *Tetimmetü's-Şakaiku'n-Numâniye*.

Şuara Tezkireleri

Garibî (öl. 1529'dan sonra), *Garibî Tezkiresi*; Sehi Bey (öl. 1548), *Heşt-Behişi/Tezkire-i Sehi*; Âşık Çelebi, *Meşairü's-Şuara*; Latifî (öl. 1582), *Tezkiretü's-Şuara ve Tabsıratu'n-Nuzema/Latifî Tezkiresi*; Ahdî (öl. 1593-94), *Gülşen-i Şuara/Ahdî Tezkiresi*; Beyanî (öl. 1597), *Beyanî Tezkiresi*; Hasan Çelebi (öl. 1604), *Kınalı-zade Tezkiresi*.

Şerhler

Sürurî (öl. 1561), *Şerh-i Divan-ı Hafız*; Şem'î Şem'ullah (öl. 1602'den sonra), *Şerh-i Gülistan, Şerh-i Mesnevi*; Sudî, *Şerh-i Divan-ı Hafız*.

Diğer Mensur Eserler

Lamiî Çelebi (öl. 1532), *Münazara-i Sultan-ı Bahar ba-Şehriyar-ı Şita*; Kemal Paşa-zade, *Kafiye Risalesi*; Sürurî (öl. 1562), *Bahrü'l-Maarif*; Kınalı-zade Ali Çelebi (öl. 1572), *Ahlak-ı Alâî*; Birgili Mehmed Efendi (öl. 1573), *Vasiyyet-name*; Ebusuud Efendi (öl. 1574), *İrşadü'l-Aklı's-Selim ila Mezaye'l-Kur'ani'l-Azim*; Gelibolulu Mustafa Ali (öl. 1600), *Menşeü'l-İnşa*.

Manzum Eserler

Dinî-Tasavvufî ve Ahlakî Mesneviler

Güvahî (öl. 1526'dan sonra), *Pend-name*; Behiştî (öl. 1571), *Heşt Behişt Mesnevisi*; Taşlıcalı Yahya (öl. 1582), *Gülşen-i Envar*, *Usul-name*, *Gencine-i Raz*; Cinanî (öl. 1595), *Riyazü'l-Cinan*, *Cilalu'l-Kulub*; Şemseddin-i Sivasî (öl. 1597), *Gülşen-abad*, *İbret-nüma*, *Gülşen-i Tevhid*; Gelibolulu Ali, *Tuhfetü'l-Uşşak*, *Riyazu's-Salikin*; Hakanî (öl. 1606), *Hilye-i Saadet*.

Aşk Mesnevileri

Lamiî Çelebi, *Şem ü Pervane*, *Vamık u Azra*, *Salaman u Absal*; Kemalpaşa-zade, *Yusuf u Züleyha*; Zatî (öl. 1546), *Şem ü Pervane*; Manisalı Camî (öl. 1554'den önce), *Vamık u Azra*; Fazlî (öl. 1564), *Gül ü Bülbül*; Celilî (öl. 1569), *Hüsrev ü Şirin*, *Leyla vü Mecnun*; Taşlıcalı Yahya, *Yusuf u Züleyha*, *Şah u Geda*; Mu'idi (öl. 1585-86), *Şem ü Pervane*, *Vamık u Azra*; Gelibolulu Ali, *Mihr ü Mah*, *Mihr ü Vefa*; Haşimî (öl. 1541'den sonra), *Mihr ü Vefa*; Muiyî (öl. ?), *Nalan u Handan*; Larendeli Hamdi (öl. ?), *Leyla vü Mecnun*.

Tarihî, Destanî ve Menkabevî Mesneviler

Şemseddin-i Sivasî, *Menakıb-ı İmam-ı Azam*; Gubarî (öl.1566), *Şah-name/Süleyman-name*.

Manzum Sözlükler

Lamiî Çelebi, *Lügat-ı Manzume*; Şahidî İbrahim Dede (öl. 1550), *Tuhfe-i Şahidî*.

Diğer Mesneviler

Revanî (öl. 1523-24), *İşret-name*; Lamiî Çelebi, *Şehrengiz-i Bursa*; Hayretî (öl. 1535), *Saki-name*; Zatî, *Edirne Şehrengizi*; İlyas İbni İsa-yı Saruhanî (öl. 1559), *Kıyafet-name*.

Divan Sahibi Şairler

“Divan” sahibi şairlerden bazıları şöyledir:

Lamiî: Asıl adı Mahmut olup hayatı Bursa’da geçmiştir. Divanının dibacesinde şiir poetikasını paylaşması nedeniyle *Lamiî Divanı*, şiir yazma sanatını öğreten bir eser görünümündedir.

Kemal Paşa-zade: Asıl adı Şemseddin Ahmet olduğu hâlde, dedesi Fatih dönemi vezirlerinden Kemal Paşa’ya nispetle İbn-i Kemal veya Kemal Paşa-zade diye anılır. 200’ün üzerinde eseri olan şairin, en önemli Türkçe eserlerinden biri de divanıdır.

Hayretî: Vardar Yenicesi’nde doğan Hayretî, Mevlevî Şeyhi Yusuf Sineçâk’ın kardeşidir. Bir edebî muhit olarak Rumeli, *Hayretî Divanı*’na tesir etmiştir.

Usulî (öl. 1538): Vardar Yenicesi doğumludur. Divanında, halk şiirine yakın çok sade bir dil kullanmıştır.

Zatî: Balıkesirlidir. Yakın arkadaşı Âşık Çelebi’ye göre adı Satılmış olup halk arasında Satı olarak tanınmaktadır. Rimmâldir. Bugünkü bilgilere göre 90 civarında kasidesi ve 1825 gazeli bulunmaktadır.

Hayalî Bey (öl. 1556-57): Asıl adı Mehmet, lakabı Bekâr Memî’dir. Yenice doğumludur. Dönemin tezkirecileri tarafından “sultanü’ş-şu‘arâ”, “melikü’ş-şu‘arâ”, “Rûmili şâ‘irlerine serdâr”, “Hayâlî-i meşhûr” diye nitelendirilmiştir. Şairin tek eseri Divanı’dır.

Muhibbî (öl. 1566): Asıl adı Süleyman olup Osmanlı Devleti’nin onuncu hükümdarıdır. Klasik Türk edebiyatının -çoğu gazel olmak üzere- en hacimli divanlarından birine sahiptir. Ayrıca Farsça Divanı vardır.

Muradî (öl. 1595): Osmanlı Devleti’nin on ikinci padişahı Sultan III. Murat’tır. Manisa’da doğmuştur. Geniş bir kültüre sahip olan Sultan Murat, divan edebiyatında en çok şiir söyleyen şairlerdendir. Divanı, 8364 beyitten oluşmaktadır.³

Nev’î (öl. 1599): Asıl adı Yahya’dır. Sultan III. Murat zamanında, şehzadelerin eğitimi için görevlendirilmiştir. Mürettep bir divanı vardır. Divanda, çok sevdiği şehzadelerin idam edilmesi sonucu yazdığı mersiyeleri vardır.

³ Muradî hakkındaki bilgiler için “Ahmet Kırkkılıç (Haz.), *Murâdî Dîvânı*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015.” künyeli kaynaktan faydalanılmıştır.

Bakî (öl. 1600): Asıl adı Abdülbaki'dir. İstanbul'da doğmuştur. Bakî, Türk edebiyatının yetiştirdiği en büyük şairlerden biri olup kendisine verilen “sultanü’ş-şuarâ” ünvanını asırlarca korumuştur. Manzum ve mensur birçok eseri vardır. Ancak asıl ününü Türkçe Divanı ile kazanmıştır.

Bu asrın “divan sahibi” diğer şairleri şunlardır: Ahî, Âşık Çelebi, Basirî, Behiştî, Çakerî Sinan Bey, Emrî, Fedaî, Figanî, Gelibolulu Mustafa, Helakî, Hubbî Hatun, İlmî Dede, İshak Çelebi, Kütahyalı Rahimî, Mu’idî, Nazmî, Nihanî, Revanî, Ruhî, Şahî (Şehzade Bayezid), Şahidî, Şemseddin-i Sivasî, Vasfî, Zaifî.

Mutlak otoritenin bu denli güçlü olduğu 16. yüzyılda, adı edebiyat tarihlerinde ve tezkirelerde geçen veya adı kayıt altına alınamamış birçok şair, sayısız eser vermiştir. Bunlardan biri de çalışmaya konu alan Handanî'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

1.1. HAYATI

Handanî'nin hayatı ile ilgili, tezkirelerde ve antolojilerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece, bazı edebiyat ansiklopedilerinde şairin yaşadığı yüzyıl ve divanı hakkında bazı küçük çaplı bilgiler verilmiş olup hayatı hakkında bir malumat olmadığı ifade edilmiştir. Ansiklopedilerde şairin adının geçtiği madde, bir kaynağa başvurularak derlenmemiş, Süleymaniye Kütüphanesindeki *Handanî Divanı*'nından yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Handanî (?-1592/93'den sonra.): Divan şairi. Hayatı ve kimliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunamadı. Yalnız 2600 beytin yer aldığı divanından 1592'de hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Eseri: Divan; tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no: 3605'tedir.⁴

Handanî: Divan şairi (XVI. y.y.). Hayatı hakkında bilgi yoktur. Bazı şiirlerinden XVI. asırda yaşadığı, 1592-93 yılında hayattta ve tarikat mensubu olduğu anlaşılmaktadır. 2600 beyit tutarındaki divanın bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, No. 3605'te kayıtlıdır.⁵

Yukarıda bahsi geçen kaynaklar dışında, daha çok 16. y.y. şairlerinin şiirlerinden oluşan *Mecmû'a-i Nezâyir* adlı nazire mecmuasında, Handanî mahlasını taşıyan üç gazel bulunmaktadır.⁶ Bu gazeller, çalışmaya konu olan *Handanî Divanı*'nda yer almasa da mecmuada adı geçen Handanî ile, teze mevzu bahis olan Handanî'nin aynı kişi olabileceği düşünülmektedir. Çünkü tezkirelerde, ne çalışmaya konu olan Handanî adına ne de aynı mahlaslı başka bir şaire rastlanılmamıştır. Ayrıca nazire mecmuasıda bulunan gazeller, Handanî'nin şiir anlayışına uygundur.

⁴ Atatürk Kültür Merkezi, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi I-VIII*, AKM Yayınları, Ankara 2004, IV/393.

⁵ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler/İsimler/Eserler/Terimler I-VIII*, Dergâh Yayınları, Ankara 1981, IV/96.

⁶ Hasan Gültekin, "Düzenleyeni Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası: Mecmû'â-i Nezâyir", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (27) 1, 2010, 111 ve 113.

Şair hakkında verilen bilgilere, şairin kendinden doğrudan ya da dolaylı olarak söz ettiği mısralardan yola çıkılarak varılmaya çalışılmıştır.

Handanî'nin gerçek adı Halil'dir. Çoğu şiirinde mahlasını kullanan şair, bazı manzumelerinde sadece adını veya hem adını hem de mahlasını bir arada kullanmıştır.

Sen ki nefsiñ bilmede **Handānī** nādānsın henüz
Kānde Rabb'üñ bulmağa bu halka olduñ pīşvā (1. G./7)

Lafzatullāh çār harf u şeddedür
Gör **Halīl** uş dörd hurūf üç noqtadur (1. M./63)

Terk-i nām itdüm olub giryān u yād u āşinā
Ol sebebden söylenür **Handānī** adum hem **Halīl** (57. G./7)

Şair, mahlasını nasıl aldığını Hz. İbrahim'in ateşe atılması kıssasına dayandırarak açıklar. Düşüncülerinden dolayı halk tarafından zemmedilen Handanî'nin adı Handanî Halil olmuştur.

Bu halkuñ āteş-i ta'cına atıldum çün İbrāhīm
Anuñçün gülşen-i 'ālemde **Handānī Halīl**'üm ben (68. G./7)

Handanî'nin, ne zaman doğduğu ile ilgili bilgiye aşağıdaki beyitlerden yola çıkılarak varılmıştır. Şairin, Kanunî Sultan Süleyman'ın iltifatına mazhar olduğunu ifade ettiği ilk beyit, bir tarih beytidir. *Zıll-ı İlāh* tamlaması ile düşürülen tarih 966 (1558-59)'dır. Bir sonraki beyitte şair, yirmi yaşında olduğunu ifade etmektedir. Öyleyse 966 (1558-59) tarihinde yirmi yaşında olan Handanî, 946 (1539-1540) yılında doğmuştur.

Oldı bunuñ tārīhi **zıll-ı İlāh**
Bendeye ol gün ki alkış kıldı şāh (13. M./57)

Olzamān **işrūna** yitmişdi yaşum
İşk-ı Allāh'ıyla tolmışdı başum (13. M./58)

991 (1583-84) tarihi düşürülen 3. mesnevîde, sağlık durumunun kötü olduğundan bahseden Handanî, şifa bulamadığı takdirde ölmeyi yeğlemektedir. Bu tarihte henüz 45 yaşında olan şair, belli ki ağır bir hastalığa yakalanmıştır.

Yevme tüble's-serā'iru târiḥ

İbtidā'-yı kitāba bānī şeyḥ (991) (3. M./17)

Ḥarekāt itmege yoḡdur mecālüm

Bilmezem şıḥḥat ire yā ecelüm (3. M./13)

Divandaki en ileri tarih ise 1001 (1592-93)'dir. O hâlde şair, 1001 yılında hayatta ve 55 yaşındadır.

İrdi biñ bir sāle çün hicr-i Nebī

Ṭoḡdı ağ gün ma'rifet vuşlat şebi (5. M./59)

Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde yaşayan Handanî, dünyaya meyl etmeyen bir şair olarak devlet büyüklerinden bir tek Kanunî'den övgüyle söz etmiş ve Sultan III. Murat'ın iltifatına mazhar olabilmek için üç gazeline tahmis yazmıştır. Şair, Kanunî Sultan Süleyman'ın yardım ve ihsanını beklemiş; Sultan III. Murat'a ve devlete dua etmiştir.

İlm şehri şimdi taḥtuñdur senüñ

Ḳapusu sen sen o 'adn-i gülşenüñ (13. M./54)

Bu ḳuluñ Ḥandānī'ye ḳıl bir du'ā

K'ol yıḳılmış ḳalbi ābādān ola (13. M./55)

Dā'îdür Ḥandānī iḥlāşıyla saña şubḥ u dün

Arta 'ömrü devletüñ iy pādişāh-ı zü-fünün

Ḳudret ü ḥükmüñ irişür ez-simāk u tā-benün

İy Murādī mu'cizāt-ı Aḥmed oldı reh-nümün

Çār-ı yār 'ışḳına ursañ cümle İrān illerin (31. Msm./V)

Şairin babasının adı İsmail, annesinin adı Fatma'dır. Babasının vefat ettiği, annesinin ise hayatta olduğu anlaşılan şair, her ikisi için de dua eder. Divanda anne-

baba sevgisinin vurgulandığı beyitler, Handanî'nin aile konusundaki hassasiyetini ve samimiyetini göstermektedir.

Babam İsmâ'îlüñ kıl rûhını şād
Hem anam Fāṭıma cānını irşād (2. M./48)

32. kasidenin başlığından anlaşıldığı üzere (Kāşāide-i Mektüb ki İslambol'dan İrsāl İtdüm Birāderüm İbrāhīm Çelebi'ye) Handanî'nin, İbrahim adında bir kardeşi vardır.

Handanî'nin nereli olduğu bilinmemektedir. Ancak şairin Kırım'ın güneyinde yer alan Kefe'de, bir süreliğine ikâmet ettiği açıktır. Kardeşi İbrahim'i ziyaret etmek üzere Kefe'den yola çıkan şair, İstanbul'a gitmiştir. Şair, Kefe Sancağı'nda neden bulunmakta olduğunu ifade eden bir beyte yer vermemiştir. Ancak Osmanlı idaresinde bulunan Kefe'ye, dönem padişahları tarafından farklı meslek gruplarına mensup birçok kişi görevlendirildiği için Handanî'nin de mesleği dolayısıyla Kefe'de bulunduğu söylenebilir.⁷

İftirāk itdüğde iki haftadan şoñ ez-Kefe
Bizi vāşıl eyledi İslambol'a sultān-ı 'āl (32. K./2)

Yukarıdaki beyitte, “sultān-ı 'āl” ile kastedilen kişi Kanunî Sultan Süleyman'dır. Mezkûr kasidenin son beyti, tarih beytidir ve düşürülen tarih 968 (1561)'dir. 968 (1561) yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun başında bulunan padişah, Kanunî Sultan Süleyman'dır. O hâlde, 947 doğumlu olan şair, 21 yaşındayken kardeşi İbrahim'i ziyaret etmek üzere, padişahın yardımıyla İstanbul'a varmıştır.

İşbu kâl <ü> hāl-i mā tārīhi mer mā olsa ger
Hāl-i İbrāhīm Ḥalīl tārīh olubdur ḥasb-i hāl (968)

Şair, 32. kasidede sergüzeştini paylaşmaya devam eder ve İstanbul'a vardıktan sonra Şam'a gittiğini ve orda sabah namazını edâ ettiğini anlatır.

Şām'da bīdār olub kıldum şalāt-ı şubhı ben

⁷ Kırım Hanlığının bünyesinde yer alan Kefe Sancağı, Osmanlı şairlerini yetiştiren bir edebî muhitti. Kırım Hanlığı, tıpkı Osmanlıda olduğu gibi, şair ve şiiri koruyan yöneticilerin himayesindeydi. Özellikle Kefe Sancağı, Osmanlı idaresine bağlı bulunduğu Kefe'ye birçok devlet adamı ve farklı mesleklere mensup kişiler görevlendirilmiştir. (Ömer Özkan, “Osmanlı Şiirinde Bir Edebi Muhit Olarak Kefe (Feodosia)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 2015, 295-301.)

Dağı andan şoñra itdüm muşhafu'l-eribe fāl (4. beyit)

Aynı kasidenin sonunda, şairin tekrar Kefe'ye döndüğü anlaşılmaktadır. Uzun süre sonra Kefe'ye geri dönmüş olmaktan son derece mutlu olan şair, Kefe'den “gönlümün maksudu” diye söz eder. Şairin, aşağıdaki beyitlerde “Rum ili” ile bahsettiği yer Kefe olmalıdır.

Şöyle ma'lûm oluna aşhâbile ihvâne kim

Emr-i Raḥmānı'yla kıldum **Rûm iline** intikāl (25. beyit)

Gönlümün maḳşûdı oldur kim ser-â-ser **Rûm ilin**

Çün şabâ menzil-be-menzil devr idüm bir nice sāl (26. beyit)

Şairin, piri olarak gördüğü Zamirî ise Çankırılıdır⁸. O hâlde şair ile Zamirî'nin aynı vilayette bir süreliğine yaşadığı vakidir. Bu vilayet ise Çankırı olabileceği gibi başka bir yer de olabilir.

Handanî'nin gazelleri üzerine yapılan yüksek lisans çalışmasında -vaiz kelimesinin geçtiği tarih düşürme beyitlerine istinaden- şairin mesleği din hocalığı, vaizlik ve imamlıktır, denmiştir.⁹

Didi târiḥ olur Ḥandānî **vā'iz**

Bu elfāzı bilüb kim kılsa itmām (33. K./15)

Didi Ḥandānî ki **vā'iz** şübhesüz târiḥ olur (977)

Her ki bu elfāzı bilüb işlese ender-cihān (36. K./77)

Bu sözi târiḥ idüb **vā'iz** didi

Olmasun Ḥandānî sende kibr ü kīn (977) (37. K./15)

Olur târiḥ-i 'ālem bil ki **vā'iz**

Sözin Ḥandānî tutsañ yoḳ gümānı (47. K./21)

Yukarıda zikredilen tarih beyitlerinde “vaiz” kelimesiyle sadece, 977 tarihi verilmek istenmiştir. Divanda şairin mesleğinin ne olduğuna dair bir paylaşım

⁸ Zamirî'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz. “Şairin Dinî ve Tasavvufî Yönü”

⁹ Funda Dalbudak, *Handānî Dîvânı Gazeller Bölümü (Edisyon Kritik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 1995, 8.

bulunmamaktadır. Fakat eserin bütününde, 977 tarihini düşmek için özellikle “vaiz” kelimesinin tercih edilmesi ve diğer divan şairlerinden farklı olarak bu meslekten menfi olarak bahsedilmeyişi; şairin, bir vaiz olabileceği fikrini destekler mahiyettedir.

Vaiz, klasik edebiyatta dinin zahirî yönüyle ilgilenen zahit gibi görülür. Zahit, şeriatî kendine kılavuz edinen kaba sofî olarak nitelendirildiğinden divan şairlerince daima küçümsenmiştir.¹⁰ Bu yüzden aynı zümreye intisap eden vaiz de şairlerde olumsuz bir tip olarak kabul görmüştür. *Handanî Divanı*’nda ise “vaiz” sözüne kulak verilmesi gereken bir kişi olarak tasvir edilmiştir.

Ḥāş olan vā‘iz naşāyih nuṭṭın eyler istimā‘

‘Ām olan bekler cihānuñ kışşa-ḥān remmālini (48. K./20)

Şairin eğitim gördüğü söylenebilir, özellikle fikhi konularda bilgi sahibi olduğu aşikârdır. Kaside ve mesnevilerinde İslam’ın hükümlerinden bahseden şair, özellikle, abdest ve guslün farzlarının anlatıldığı 15. mesnevisinde, bu konuda eğitilmiş olduğunu belli eder.

Handanî’nin -divandan yola çıkılarak- Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır. Metinde, Sultan III. Murat’ın gazeline yazılan Arapça bir tahmis ve Farsça dört gazel (13., 76., 77. ve 101. gazel) bulunmaktadır. Şairin Farsçaya olan hakimiyetinin, Arapçaya nispetle daha iyi olduğu söylenebilir.

Şairin, edebî anlamda ise kendini muktedir gördüğü iddia edilebilir. Zira, metindeki nazire ve tahmis sayısı buna delalettir.

1.2. DİNÎ ve TASAVVUFÎ YÖNÜ

Çoğu divan edebiyatı şairi, kendi yetiştiği çevreye ve içinde bulunduğu edebî muhite bağlı olarak tasavvufî bir neşveye meyletmiştir. Benimsedikleri dinî-tasavvufî anlayışın özelliklerini şiirlerine yansıtmışlar; pir/mürşid olarak gördükleri kişilerin etkisi altında kalmışlardır.

Aynı tarikata mensup olan şairlerin birbirinden etkilenmesi veya benzer söyleyişlere sahip olması, ortak bir çatı altında toplanan grup için son derece tabiidir.

¹⁰ Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü* (1. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara 2006, 575.

Handanî de, kendisiyle aynı dinî ve tasavvufî inancı paylaşan Zamirî'nin etkisi altında kalmıştır.

Handanî'nin, divanda pirim diye söz ettiği Zamirî, şairin edebî kişiliğini önemli ölçüde etkilemiştir.

Ādemi bir gün cihān güldürse yüz biñ zār ider
Devlet anuñ kim bunuñ ʿāriyyesinden ʿār ider
Bu sözi Ḥandānī diñle pīrūñuñ güftāridur
Bu cihān şahmı Źamīrī toli miḥnet ḥārīdur
Gösterir çeşmine ḥalkuñ kendüsin gülşen gibi (43. Msm./7)

Handanî'nin anlam dünyasına tesir eden ve edebî şahsiyetine yön veren Zamirî hakkında, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde şu bilgiler yer almaktadır.

Derviş Zamirî:

Fi'l-asl Kankırı'dan ser-zerde olup ol havâlîde mevcûd olan pîrân-ı tarîkat-i Mevleviyye ve rindân-ı meslek-i celîle-i evleviyyeden küleh-pûş-ı irâdet ve peymâne-nûş-ı inâbet almış bir dervîş-i safâ-kîş ve bir ʿâşık-ı mahabbet-endîş olup Sultân Selîm evâhir-i saltanatında intikâl eylemişdür. Hasan Çelebî sanʿat-ı remilde zamîr-dân u makbûl-i cihân oldukların tahrîr eylemişdür. Ve bu matlaʿ-ı garrâlarını vasflarında söylemişdür. Beyt-i merkûmdan münfehim olan haylîden haylî şâʿir-i zûr-âver ve vücûd-ı ma'ârif-perver olmalarıdır.¹¹

Zamirî:

Sultân Selim-i sâñ devri şuʿarâsından olup Kangırlıdır.¹²

Zamirî:

Çankırı'da doğdu. Remilde büyük yetenek sahibiydi. Bu yüzden Zamirî mahlasını seçti. Yavuz Sultan Selim döneminde öldü.¹³

Zamirî:

¹¹ İlhan Genç (Haz.), *Esrar Dede-Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2000, 316.

¹² Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm I-VI*, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, IV/6980.

¹³ Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, 543.

Kangırılıdır. Remilden anlar olup I. Selim (Yavuz) devrinde (1512-1520) vefat etti. Şairdir.¹⁴

Zamîrî:

Remmâl Zamîrî Çelebî, Çankırılı, Mevlevî, Sultân Selim-i evvel devrinde vefât etdi. Riyazî, Engürülü olduğunu yazıyor.¹⁵

Zamîrî:

Anatoli'da Kangırı muzâfâtından bir remmâl-ı zamîr-dân u zamîr-gîr ve zamîr-dânlıkda bî-misl ü bî-nazîr idi. Nokta sırrının ilminde hûb-fehm ü dâniş ve remmelün ahkâmından niyyet istihrâc itmede hayli basîret ü bînişi var idi. Ve hem 'ilm-i nâr-ı necât u hâbâyâda ve 'ilm-i simyâ ve ihfâda üstâd-ı mâhir ve kavm-i cin gibi 'uyûn-ı nâsdan nihân olmağa kâdir idi ve da'vet-i cinn ü melek ile feth-i tılsımâta ve ihrâc-ı defâyine tâlib ve ahz-ı meknûzâta râğıb idi. Âhir ol arzû-yı ehvâda a'ni hevâ-yı ihrâc-ı defâyinde cin urup helâk itdi ve Sultân Selîm Hân devrinün evâyilinde âhirete gitdi. Egerçi eş'ârı müretteb ve mükemmeldür lâkin dikkat-i tasarrufda çendan musanna u muhayyel degüldür.¹⁶

Zamîrî:

Anadolu'da Kankırı'dan zamîr-dân san'at-ı remelde makbûl-ı cihândır. Sultân Süleymân Hân devrinde dâr-ı hayâtını sâbite ve ber-karâr ve a'mide-i erkân-ı 'ömrini kâ'ime ve üstüvâr zan iderken eşkâl-i tâli'nde sûret-i enkîs-nümâyân olmağa bu cemâ'at-hâne-i cihândan tarîk-i fenâyâ revân olub 'âzim-i 'âlim-i cinân oldı.¹⁷

Zamîrî:

Kasaba-i Kankırı'dan remmâl olmağla bu mahlası ihtiyâr itmişdür. Bu matla'ı meşhûr anundur.¹⁸

¹⁴ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî I-VI*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, V/1705.

¹⁵ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I-II*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, II/572.

¹⁶ Rıdvan Canım (Haz.), *Latîfî-Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2000, 370.

¹⁷ İbrahim Kutluk (Haz.), *Kınalı-zade Hasan Çelebî-Tezkiretü's-Şu'ara I-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, 579.

¹⁸ Aysun Sungurhan Eyduvan (Haz.), *Beyanî-Tezkiretü's-Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.

Zamirî (15/16. y.y.):

Divan şairi, remilci, Çankırı'da doğdu. Riyazi'ye göre Ankaralıydı. Yavuz Sultan Selim devrinde öldü. "Remmal ve gizli ilimleri bilen bir zattı. Beyani'ye göre, remilde yetenekli olduğu için Zamirî mahlasını seçti. Mevlevî tarikatına bağlıydı. Şeyhi bilinmemektedir. Medreseden yetişen divan şairlerinin hece ile şiir yazarları küçümsedikleri bir bir şairin heceyle şiir yazması ve bu şiirlerin Latifî'nin "hoşça eş'ârı ve hoş âyende güftârı vardır" kaydından da anlaşıldığı üzere tanınmış ve beğenilmiş olması edebiyat tarihi açısından son derece önemlidir.¹⁹

Tezkirelerde, mahlası Zamirî olan başka şairler de vardır.²⁰ Fakat Handanî'nin yaşadığı yüzyıl ve edebî anlayışı göz önünde bulundurulduğunda divandaki Zamirî

¹⁹ Güzin Dural, "Zamiri", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM, Ankara 2007, VIII/704.

²⁰ Tezkirelerde geçen diğer Zamiri maddeleri şu şekildedir:

Zamirî Ahmed Efendi İstanbullu: Fasilâ-yı şuarâdan bir zât olup şehridir. (1057) de Eyüb Ensarî müderrisi iken irtihal eyledi. Müretteb divânı ve Celâl hâşiyesi vardır. Üç lisânda inşâd-ı şîre muktedir idi. (Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz (Haz.), *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftahu'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, Bizimbüro Basımevi, Ankara 2009, 694.)

Zamirî Mehmed Sadık Efendi: Ulemâ-yı kitâbdan bir zât olup şehridir. Tersânedede reisü'l-küttâb olmuşdu. (1605) de (Hulâsa-ı Amâl-ı Sâlihîn ve Hadîka-ı Sü'edâ-yı Sâdikîn) isminde bir eser meydana getirmiştir. Bir de (Ahsenü'l-Kelâm ve Hulâsatu'l-Nizâm) nâmında bir eseri vardır. Her ikisi de (Yahyâ Efendi) kütübhanesinde mevcûddur. (Tahir, 694.)

Zamirî: Nâm-ı vâlâları Mustafâ'dır. Zât-ı ma'ârif-iktidârları Kostantiniyye'de vâki' medîne-i Üsküdâr'dan şöhret-şî'âr olup Devlet-i Aliyyede Divân-ı Hümayân kâtibleri zümresinden olup Âsitâne-i Sa'âdet'de ba'zı vüzerâyâ tezkirecilik şerefin iktisâb etmiş idi. Güftârı şeyhâne ve vâdisinde dilirâne bir merd-i celilü'l-mikdârdır. (Adnan İnce (Haz.), *Salim Efendi-Tezkiretü's-Şuarâ*, AKM, Ankara 2005, 469.)

Zamirî: Nâm-ı nâmîleri İsmâ'il'dir. Memâlik-i Anatoli'dan Niğde kazâsından zuhûr bir zât-ı ma'ârif-mevfûr olup eş'âr-ı âb-dâra dahi pür iktidâr pâk-zamîr şuarâ-yı 'asrımızdan bir şâir-i mâhir-i pâkize-reftârdır. Âsarlarından Şehzâde Sultân Süleymân'ın vilâdetlerine olan tarihleri teberriken tastîr olundu. Tarih: Bu du'âmuz ola şehzâde selâmetle selîm -sene- 1175. (Sadık Erdem (Haz.), *Ramiz-Âdâb-ı Zurafâ*, AKM, Ankara 1994, 193.)

Zamirî: Müddet-i medîd ve 'ahd-i ba'iddür ki mahmiye-i Haleb'de tavattun itmişdür. Ecdâd-ı rûşen nihâdî Akkoyunlu tâ'ifesinden olup sâbikân diyâr-ı Bagdâd'a âyîne-i kalb-i safâ-âyinine cilâ virmeğin mezbûr şehirden ta'dâd olunur. Lâkin ol perverişîn-zamîr evân-ı cevânîde misâl-i mihr-i münîr cevânib-i 'âlemi devr ve her bir şey'ün gavrine irmege ale'l-fevr cidd ü cehd kılup imdâd-ı 'avâtîf-ı Rabbânî ve a'dâd-ı esnâf-ı Yezdânî irişüp cân u dilden cüst cûy-ı ehl-i hakikat ve güft ü gûy-ı turûk-ı pîrân-ı tarîkat ile hîdmet-i erbâb-ı ma'ârif idüp 'ulûm-ı zâhire vü bâtına ve her nesneye vâkıf olup küşe-i kanâ'atda rûz u şeb da'vât-ı berekât-âyât ve sıyâmın ta'ât-ı huçeste-sıfât hazret-i Bârî 'izz-i ism-kârî olmuşdur. Mir'ât-ı tab-ı mücâhede ve müşâhede ile müşârünileyhe bir haddede rûşen ve bir derecede gün gibi mübeyyendür ki rûmûz-ı İlâhiye ilme'l-yakîn meclâ olup anunla safâ bulup mücellâ ve musaffâ olmuşdur. Binâen 'alâ-zâlik serây-ı âlemde ihvân-ı safâ ve hallâk-ı vefâ içre her müşkil ve çâre-sâz-ı ehl-i dildür. El-hak tab-ı vekkâdî envâ-ı nazma şâmil ve husûsa vâdî-i mesnevîde bir kitâb-ı selîs ve hitâb-ı nefîs ki sergüzeşt-i Leylâ vü Mecnûn diyü mânend-i dürr-i meknûn şöyle tahrîr kılmışdur ki 'akl-ı zü-fünûn mütâlâ'âsında âşüfte ve meftûn düşüp Mecnûn kendüden bî-haber olması mukarrerdür. Bu bir nice beyt kitâb-ı huçeste-meâb ki Nevfel kavmi Leylâ ile âheng-i cenk ü hûn-rîz-i bî-direng itdügündendür.

mahlaslı şairin, yukarıda bahsi geçen Zamirî olabileceği kanaatine varılmıştır. Ayrıca tahmislerdeki zemin şiirler incelendiğinde tahmis yazılan metnin gazel olduğu görülmektedir. Bu da Zamirî'nin divan ya da divançe sahibi bir şair olduğu anlamına gelebilir.

Zamirî hakkında yazılan biyografilere göre, mahlasıyla müsemma olan Zamirî, ilm-i nokta, ilm-i simya gibi bâtni olarak addedilebilecek konularla meşgul olmuştur. Mevlevî olan şair, remmâldir. Kaynakların çoğu, Yavuz Sultan Selim devri veya sonrasında vefat ettiğini yazmaktadır. Ancak Handanî'nin yaşadığı tarih düşünülecek olursa bu konuda, Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'nde verilen bilginin (Kanunî Sultan Süleyman zamanında vefat ettiği söylenmektedir.) daha doğru olduğu iddia edilebilir.

Handanî ile Zamirî arasındaki muhabbet, bir mürşit ile mürit arasındaki ilişkiden öte iki dostun muhabbeti gibidir. Handanî, Zamirî'ye yazdığı tahmislerle pirine olan itibarını gösterirken Zamirî de Handanî'yi gazellerinde övmüştür. Hatta Zamirî, yapmış olduğu bir hatadan olsa gerek, Handanî'nin kendisinden küsmemesi için dua etmektedir.

Mısr-ı dil tahtında andan özge hâkim yokdurur

Ben kılına ol cihân sultânı yâ Rab küsmesün (80. G./2)

(Süleyman Solmaz (Haz.), *Bağdatlı Ahdi-Gülşen-i Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara, (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>.)

Zamirî: Müderrisîn-i izâmun fazilet-mendi İstanbulî Hâcî Yüsus-zâde Ahmed Çelebi'dür. Tâze-gü olup eş'ârî şüh u şîrîn olduğu bu iki beyt-i belâgat-karînden nümû-dârdur. (Gencay Zavotçu (Haz.), *Zehr-i Mârzâde Seyyid Mehmed Rıza-Tezkire-i Rıza*, Kültür Bakanlığı, Ankara, (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>.)

Zamirî Ahmed Efendi: Hacı Yusuf adlı tacirin oğludur. Müderris olup 1057'de (1647) vefat etti. *Şerh-i Akaid'e* ta'likat yazdı. (Süreyya, 1705.)

Zamirî İsmail Efendi: III. Mustafa devrinde (1757-1774) vefat eyledi. Şairdir. (Süreyya, 1705.)

Zamirî Mustafa Efendi: Üsküdarlıdır. Divan-ı Hümâyûn kâtiplerinden olup tezkireci oldu. 1105'de (1693/94) vefat etti. Şairdir. (Süreyya, 1705.)

Zamirî Nureddin Hamza Efendi: II. Bâyezid'in kölelerinden olup Sahn müderrisi oldu. Müeyyedzâde, ders okutmaya muktedir değildir deyince, *Kâfiye* şerhi okutsun buyuruldu. I. Selim (Yavuz) zamanında (1512-1520) emekli pldu. Vefa'da bir mektep yapıp oraya defnedildi. (Süreyya, 1705.)

Zamirî (Kemâdeddin Hüseyin): Meşâhîr-i şu'arâ-yı İrân'dan olup İsfahânlıdır. Şâh Tahmâsb Safevî zamânında yaşamıştır. "Nâz u Niyâz", "Bahâr u Hazân", "Leylâ vu Mecnûn", "Vâmık u Azrâ", "Cennetü'l-Hîsâr" u "İskender-nâme", unvânlarıyla altı manzumesiyle iki divânı vardır. Hiciv dahî söylediğinden, İsfahân'da teşhîr edilmiş olduğu mervîdir. 983'de vefât itmişdir. (Sami, IV/6980.)

Zamirî (Ebû'l-İsâ) u (Ebû'l-Kâsım Abdü'l-vâhid bin-Hüseyin): İsimleriyle iki mü'ellif ismi olup birincisinin "aslu'l-usûl fi-ahkâmü'l-nücûm ve'l-mevâlid" ve ikincisinin "edebü'l-meftâ" unvânıyla birer te'lîfi vardır. (Sami, IV/6980.)

Handanî, sevgi ve saygı gösterdiği Zamirî'nin yolundan giderek Mevleviliği benimsemiş olabilir. Ancak her iki şairin de ele aldığı konular itibarıyla, Mevleviliğin Şems neşvesine müdahil olabileceğini belirtmek gerekir. Çünkü Şems kolunda, rindane tavır ve vahdet-i vücud anlayışı ön plandadır.

Mevlevilik, Divan-ı Kebir (Şems) ve Mesnevi (Veled) neşvesi olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir.

1. Mesnevi neşvesi: Veled kolu da denilen bu neşvede, namaz, oruç gibi farzların eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Vahdet-i vücud inancında fazla ileri gidilmemiştir. Mesnevi şarihi, İsmail Rusuhi Ankaravî gibi.

2. Divan-ı Kebir neşvesi: Şems kolu da denilen bu neşvede, zühd ve takvanın yanısıra *aşk* önem arz eder. Sultan Divanî ve Yusuf Sineçak bunların başında gelirler.²¹

Mevleviliğin farklı iki neşve üzerinden değerlendirilmesi hususunda, farklı görüşler vardır. Bazı Mevlevî erbabı, böyle bir ikiliğin varlığından söz ederken bazıları ise bunun asliyetinin olmadığını ifade eder.²² Aslında Şems Kolu veya Veled Kolu, daha başka bir tabirle Mevlevî rindi yahut Mevlevî softası aynı esas üzerinde birleşir. Bunlar: zarafet, insanî görüş ve edeptir. Neticede asl olan ise insan sevgisidir.²³

Mevlevilik, hoşgörü ilkesini şiar edindiğinden, diğer tarikatlere karşı sert bir tutum sergilememiş; Mevleviliğin diğer tarikatler ve diğer tarikatlerin Mevlevilik üzerinde etkisi olmuştur. Mevleviliğin etkileşim içinde bulunduğu tarikatler, başta Alevilik-Bektaşilik olmak üzere, Nakşibendilik, Gülşenilik, Melamilik ve Hurufiliktir.²⁴ Örneğin, bir Mevlevî şeyhi olan Yusuf Sineçak'ın şiirlerine bakıldığında Hurufilikten izler taşıdığı görülmektedir.

*Ruhların hırzında zâhir olalı sî vü dü hat
Âdem'e ta'îm olan esmâ bilindi bî-nokat*

²¹ Haluk İpekten, *Şeyh Galip-Hayati, Sanati, Eserleri* (3. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2006, 24.

²² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2006, 193.

Klasik edebiyatın önemli Mevlevî şairlerinden olan Şeyh Galip, bu konuyla ilgili olarak Şems kolu ile Veled kolu arasında farklılık olmadığını ifade eder ve Şems'in "Başımı Mevlana'ya verdim, sırtımı Sultan Veled'e dayadım." sözünü hatırlatır. Sultan Veled de babasından önce ve onun emriyle Şems'e intisap ettiğini ve ondan sonra babasına tâbi olduğunu açıklamıştır. Bu yüzden Galib'e göre, Veled kolunun Şems'e aykırı olduğu düşünülemez. (Gölpınarlı, 197.)

²³ Gölpınarlı, 207.

²⁴ Gölpınarlı, 270-301.

*İstivâ-yı vech-i âdemden ubur eden bilür
Kim ne yüzden tâ oluptur ümmet-i Ahmed vasal²⁵*

Mevleviliğin Şems neşvesine müntesip olabileceği düşünülen Handanî de Hurufilik inancının tesiri altında kalmıştır. Aslında divanda, tam anlamıyla ön plana çıkan bir tarikatın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Daha çok Hurufiliğe ait terimler söz konusu olmakla beraber, Mevlevilik ve Alevi-Bektaşî zümresine ait kavramlar da mevcuttur.

Metinde, şairin Mevleviliğe olan ilgi ve alakasını gösteren en önemli manzume, 31. tahmistir. III. Murat'ın gazeline yazılan tahmis, Mevlana adının zikredildiği tek yerdir.

Cân u ten dil nefis ü 'aql u 'ışka irdüm cavkile
Şağ u şol öñ ard u tahtuñ seyrin itdüm fevkile
Kona kona cā-be-cā geldüm huzūr u zevkile
Döne döne hū diyüb varsam semā'a şevkile
Kasd-ı **Mevlānā** kılub görseñ Karaman illerin (II. bend)

Handanî, ney ve semadan zevk almadığını, önemli olanın aşk olduğunu ifade eder. Şair, burada ney ve sema kavramalarını sembolik olarak kullanıp mutlak aşka ulaşmanın ehemmiyetini vurgulamak ister.

Neyle semā'ı neyleyüm almazum zevk u nağam
Çeng ü çeğānı neylerüm baña seni gerek seni (98. G./5)

Zamirî'nin gazeli üzerine yazılan 24. tahmisin 2. bendinde, neyden söz edilir. Bendin son iki mısraı Zamirî'ye ait olduğundan neyle ilgili ifadeler Zamirî'nindir. Zamirî, neyin sırrına ulaşmak isteyenlere öğüt verir. Neye, zahiren değil; bâtinin bakmak gerekir.

Hubb-ı dünyānuñ bināsın kıl gönülden münkalı'
Cennet ü dīdārdan tā olmayasın mümteni'
Şoşbet-i 'irfāne gel 'āşıklara ol müstemi'
Ger dilerseñ nāy-ı sırrına olasın muṭṭalı'

²⁵ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, 63.

Nāye bakma can gözi birle şadā-yı nāye bak

Handanî'nin, harfler ve ebcet hesabı ile ilgili birçok manzumesinin olması, onun Hurufilikten etkilendiğini göstermektedir. Zira divanda, Hurufilikle ilgili bazı anlayışların mevcudiyeti de bunu ispatlar niteliktedir. Ancak Handanî'nin, hurufi bir şair olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim şair, diğer hurufi şairlerde olduğu üzere, Fazlullah'tan veya onun eserlerinden bahsetmez.

1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Handanî, kaside ve mesnevilerinde kuru bir anlatıma sahipken gazeller, tahmisler, musammat ve dörtlüklerde daha lirik ve akıcı bir dil kullanmıştır. Özellikle Hurufilik, ebcet hesabı ve fihri konularda yazılan şiirler, estetik endişeden uzaktır. Çünkü bu beyitlerde amaç, anlatılmak istenen mevzuyu aktarmak olduğundan şekle ait özellikler ikinci planda yer almıştır.

Bu cism ü cānuñ iy ʿārif mişālin bilmek isterseñ
Hurūfiyla maʿāniye nazār kıl añā burhāndur (29. G./4)

Altı yüz otuz toköz olur şamu
Nūn u bā vu hem elif tā iy ʿamū (1. M./29)

İşbu dört gündeki sünnetdür gusul
Bunları iden fażilet bula gel (15. M./182)

Her şair duygusunu, düşüncesini yani tefekkürünü, tahayyülünü anlatmak için kendine has bir ifade tarzı seçer ki buna üslup denir. Tarz-ı beyan olarak da adlandırılan üslup, şahıstan şahısa değişir. Çünkü insanların düşüncü ve düşündüğünü aktarış şekli kendine mahsustur.²⁶ O hâlde şairlerin dil özelliklerini şekillendiren en önemli unsurlardan birinin tercih edilen üslup olduğu söylenebilir. *Handanî Divanı*'nda ağırlıklı olarak yakarış ve nasihat üslubuna yer verilmiştir. Bu yüzden anlatılmak istenenler, Arapça ve Farsça kelimelerden mürekkep uzun tamlamalar yerine daha sade bir dille aktarılmıştır.

²⁶ Yekta Saraç (Haz.), *Edebiyat Terimleri (İstulâhât-ı Edebiye)-Muallim Naci*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2004, 177.

Beğenilmek ve takdir edilmek arzusu, şairleri fahriye yazmaya itmiştir. Şairler, fahriye beyitlerinde daha çok kendi şiir sanatını övmüş ve yüceltmıştır. Fahriye yazmak, zamanla gelenekselleşmiş ve çoğu divan şairi eserinde fahriye beytine yer vermiştir. Handanî'nin bu konu ile ilgili olarak başlı başına yazılmış bir manzumesi olmasa da nazım şekilleri arasına serpiştirilmiş fahriye beyitleri, divanda mevcuttur.

Handanî, şiirinin hem lafzen hem de manen iyi olduğunu vurgulamak için sözünün mücevher gibi olduğunu ve manasını hikmet denizinden aldığını söyler. Anlamda ne kadar sağlam bir söyleyişe sahip olduğunu belirtmek için şair, manada kendini cevhere benzetir.

Dilüm deryâ-yı hikmetden dilerdür
Sözüm elmâsı hoş dürler dilerdür (36. G./1)

Özüñ deryâdur elfâzuñ cevâhir
Hacerdür ma'ñâda Hândânî lü'plü (83. G./7)

N'ola bu Hândânî'yi 'uşşâka rehber eylese
Bir nazar idüb 'Acemî hâki zer-ger eylese
Sözleriyle yeryüzin pür-la' u güher eylese
Tañ degül ger 'âlemi şi'ri münevver eylese
Biz Zâmîrî tab'ını mihr-i nür-efşân bilmişüz (20. Msm./7)

Allah (c.c) tarafından, hak yolu öğretmek üzere seçilen peygamberlere, bazı mucizeler verilmiştir. Hz. İsa'nın mucizesi ölüleri diriltmek ve hastaları iyileştirmektir. Çoğu şair kendi şiirini, Hz. İsa'nın mucizesiyle ilişkilendirerek över. Çünkü şairler de kalemiyle sözcüklere hayat verir. Handanî, sözünün gücünü Hz. İsa'nın nefesine benzetir. Sözünün tesiriyle ölü gönüller can bulur, küçük olan gonca dudaklar açılır.

Na'tuñı evrâd idelden oldı nuṭṭum 'İsâ dem
Mürde diller cân bulur nâmuñla açdı gonce-fem
Feyzi 'aynumdan alur âb-ı hayât-ı câm u Cem
Göz sarâyına hayâlüñ şâhı başduḡça ḡadem
Çoḡ degül azdur disem dâ'im aña şad merḡabâ (9. Msm./7)
Handanî'nin sözünün ateşi, ay ve güneşi yakacak kadar güçlüdür.

Yandurur mihr ü mehi sözlerimiz
 Āhen ü senge geçer bizlerimiz (41. G./3)

Hız.Yusuf'un başından geçenler, klasik Türk edebiyatına kaynaklık etmiştir. Birçok divan şairi bu kıssadan hareketle Yusuf ile Züleyha mesnevisi yazmıştır. Handanî, Hız.Yusuf kıssasının ahsenü'l-kasas olduğunu ancak bunun kendi nazmıyla değiştiğini ve en güzel kıssanın artık kendisine ait olduğunu söyler.

Egerçi kıssa-i Yūsuf'durur cümle kıssaşdan hūb
 Velī Ḥandānī oldu imdi kışşam ahsen-i aqşāş (48. G./7)

Dört büyük melekten biri olan İsrâfil, surunu birinci defa çaldığı zaman kıyamet kopacak, ikinci defa çaldığı zaman ise bütün ölümler dirilecektir.²⁷ Şair, her bir sözünü canlar alacak ve verecek olan sur-ı İsrâfil'e benzetir.

Gör ki her bir nuṭqımız bir şūr-ı İsrāfil'dür
 Kim gehī cānlar alur gāhī virür bu dīdemūñ (56. G./6)

Şair, söylediklerinin Allah'ı inkâr edenler tarafından anlaşılamayacağını ifade eder. Çünkü şairin sözü, Allah'ın varlığını ve birliğini anlatır. Bunu da ancak iman ehli olanlar kavrar.

Ben sözi Ḥandānīyā mü'min muvaḥḥid çün direm
 Kāfir ü münkir ne bilsün sırrını tevḥīdimūñ (56. G./7)

Handanî *ma'ânî* (kelâmın muktezâ-yı hâle uygunluğunu sağlama), *beyân* (en açık bir şekilde ifade), *bedi'* (kelâmı süsleme) ve *tevâbini içine alan belâgatda*²⁸, *kelâmın ses ve mânâ ârızalarından kurtulma yollarını gösteren fesahâtda*,²⁹ *letafetde ve zarafetde cihana kendisi gibi kimsenin gelmediğini söyler.*

Cihāna gelmedi bil kim benüm gibi saña vāşif
 Feşāhatda belâgatda zarāfetde letāfetde (42. K./24)

²⁷ Cemal Kurnaz (Haz.), *Ahmet Talat Onay-Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, H Yayınları, İstanbul 2009, 424.

²⁸ Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bigi ve Teorileri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1980, 19.

²⁹ Bilgegil, 23.

Handanî, diğer şairlerin sevgilinin saçından ve boyundan bahsetmesini anlamsız gördüğü için kendi şiirini, diğer şiirlerden farklı görür. Çünkü şairin sözü, Allah'ın varlığını ve hikmetini anlatan içi dolu lafızlardır.

Hikmet ü tevḥīd-i Bārī'dür sözi Ḥandānī'nün
Zülf ü ḥad için dinilmiş şanmağıl eşcārdan (70. G./7)

Şairlerin birbirlerinden etkilenmesi ve beslenmesi edebiyatın seyrinde olan doğal bir süreçtir. Zamana ve mekâna karşı kayıtsız olan metinlerarası aktarımlar, edebiyat terminolojisinde metinlerarasılık başlığında karşılık bulur. Metinlerarasılık *genel anlamıyla bir yeniden yazma işlemi olarak algılanabilir*. Yani, bir yazar başka bir yazarın metninden parçaları kendi metninin bağlamında kaynaştırarak yeniden yazabilir.³⁰ Handanî de Yunus Emre'nin “bana seni gerek seni” nakaratlı ilahisini, gazel nazım şekliyle yeniden kaleme almıştır.

Cismile cānı neylerüm baña seni gerek seni
Kevn ü mekānı neylerüm baña seni gerek seni (98. G./1)

Işkun aldı benden beni
Bana seni gerek seni³¹ (Yunus Emre)

*Yunus Emre'nin bu şiiri ile Ahmed Yesevi'ye ait olduğu söylenen hikmet arasında büyük benzerlik vardır.*³² Ahmed Yesevi'nin hikmeti, Doğu Türkçesiyle yazılmıştır.

Işkıng kıldı şeydâ mini cümle câlem bildi mini
Kayğum sin sin tûni küni mingi sin ok kirek sin³³

Cemal Kurnaz, 15. y.y.'dan itibaren birçok şair tarafından kullanılan “bana seni gerek seni” ifadesini, sadece metinlerarasılık başlığıyla açıklamaz ve bu ibarenin pekiştirme zamiri olabileceğini söyler.³⁴

³⁰ Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*, Kanguru Yayınları, Ankara 2011, 452.

³¹ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-Tenkitli Metin* (1. Baskı), H Yayınları, İstanbul 2008, 403.

³² Cemal Kurnaz, *Gazeller Arasında*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2011, 79.

³³ Kemal Eraslan (Haz.), *Divan-ı Hikmet-Şeçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, 320.

³⁴ Cemal Kurnaz, *Gazeller Arasında* adlı kitabında “bana seni gerek seni” ifadesinin sadece Kemal Ümmî, Muhiddin Dolu, Abdurrahim Tırsî, Baba Yusuf gibi tasavvufî çevreye mensup kişiler tarafından kullanılmadığını; Ahmedî, Ahî, Necatî, Ravzî, Âşık Çelebî, Yakînî gibi divan şairleri tarafından da kullanıldığını belirterek bu mevzuyu yalnızca metinlerarasılık üzerinden açıklamaz. Kurnaz; “bana seni

Şairler arası etkileşimin gözlemlenebileceği uygulamalardan biri de nazirecilik geleneğidir. Bu geleneğin bir parçası olan Handanî, kendisiyle aynı yüzyılda yaşayan Hayretî'ye nazire yazmıştır. Divanda yer alan 28. gazel, Hayretî'nin “gaziler” redifli şiirine yazılmış bir naziredir. Şair, zemin şiiri geçme arzusuyla Hayretî'nin gazelini tanzir etmiş olabilir.

Handanî ve Hayretî'nin gazellerinin matla ve makta beyitleri aşağıdaki gibidir.

Handanî:

Cāna başa kılmayan dīvānelerdür gāzīler
 ʿĀşık-ı dīdār olan merdānelerdür gāzīler

Zāhir ü bāṭın kim añlar bunları Ḥandānīyā
 Kim ne ʿākıllar ne ḥōş dīvānelerdür gāzīler

Hayretî:

Añladuñ bildüñ mi hiç şāhā nelerdür gāzīler
 Nefsine kıl olmayan şāhānelerdür gāzīler

Bezm-i rezm içinde bī-pervā birer pervānedür
 Ḥayretī billāhi di pes yā nelerdür gāzīler³⁵

Daha çok 16. asır şairlerinin yazmış olduğu nazirelerden teşekkül eden ve kimin tertip ettiği bilinmeyen *Mecmû'a-i Nezâyir* adlı mecmuada, Handanî mahlaslı üç nazire vardır. Bu mecmuadaki Handanî ile teze konu olan Handanî'nin aynı kişi olduğu düşünülecek olursa³⁶ şairin, Ruhî (öl. 1552), Tâbî ve Celâl'in gazeline yazılmış üç naziresi bulunmaktadır.

Aşağıda, bu üç şairin hayatından kısaca bahsedilerek mecmuadaki gazellerinin ilk beytine ve Handanî'nin bu şiirlere yazdığı nazirelerin matla beytine yer verilmiştir.

gerek seni” ifadesinin “sen” ve “siz” zamirleriyle de kullanıldığını, ifadenin ağızlarda korunan bir söyleyiş özelliği olabileceğini ve -i ekinin ifadeye “senden başkası değil, illa sen, sadece sen” gibi bir anlam kattığını söyleyerek bu ibarenin zamirlere gelen bir pekiştirme eki olabileceği kanaatine varmıştır.

³⁵ Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri (*Haz.*), *Hayretî Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, 182.

³⁶ Her iki metinde (*Mecmû'a-i Nezâyir* ve *Handanî Divanı*) geçen Handanî'nin aynı şair olabileceği bahsi, birinci bölümde incelenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. 1.1. Handanî.

Ruhî: Asıl adı Mustafa Rûhî Çelebi olup Ebusuud Efendi Kethüdası Hasan Ağa'nın oğludur. Yakışıklılığı ve tatlı sözleriyle tanınır.³⁷

Ruhî

Ruḥ-ı renginüñe berg-i gül-i ḥandān dirler
Ḳad-i mevzūnuñ için serv-i ḥıramān dirler³⁸

Handanî

Mihter-i encüme kim mihr-i dıraḥşān dirler
Aftābum saña da āfet-i devrān dirler³⁹

Tâbî: İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimini tamamladıktan sonra mülazım ve kadı olan Tâbî, Bâkî'nin şiiirlerini taklit etmiştir.⁴⁰

Tâbî

Bilsek nedür yolında o māhuñ günāhumuz
Dād eylemezse ḥayf bize pādişāhumuz⁴¹

Handanî

Bir gün görünmedi bizüm ol yüzi māhumuz
Ṭoḳuz ṭolaşdı çarḫı çıkup dūd-ı āhumuz⁴²

Celâl: 16. y.y.'da yaşamış birden fazla Celâl mahlaslı şair vardır. Mecmuada gazeli bulunan şairin kim olduğu tespit edilememiştir.⁴³

Celâl

Ṭoḡar ay gibi ṭuluḥ itse ne gün ol Şāmī
Gün gibi rüşen ider mihr-i ruḫı aḫşāmı⁴⁴

Handanî

Bizde aḫşamlamadı gitdi o māhum Şāmī

³⁷ Niyazi Ünver, "Rûhî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yayınları, Ankara 2007, XII, 363.

³⁸ Hasan Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2000, 116.

³⁹ Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, 125.

⁴⁰ Haluk İpekten *vd.*, 493.

⁴¹ Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, 201.

⁴² Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, 204.

⁴³ Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, 14.

⁴⁴ Hasan Gültekin, *Mecmû'a-i Nezâ-yir (Transkripsiyonlu Metin)*, 457.

Bu gice Һasret ile ŐubҺa ıkararak Őamı⁴⁵

Musammatlar da *nazire gibi bir Şair veya Şiire yknlerek onunla aynı vezin ve kafiyede, hatta aynı anlam ve konuyu iererek ortaya konulan*⁴⁶ eserler olduğu iin birer nazire olarak değerlendirilebilirler. *Handan Divanı*'nda, otuz beşi Zamir'ye,  Sultan III. Murat'a yazılmış, otuz sekiz tane tahmis bulunmaktadır.

Divandaki 7., 31. ve 38. tahmisler, Sultan III. Murat'ın gazelleri zerine yazılmıştır. 7. ve 38. tahmislerdeki zemin Şiirler *Murad Divanı*'nda mevcutken 31. tahmisteki "illerin" redifli gazel *Murad Divanı*'nda bulunmamaktadır. Murad mahlaslı diğer iki gazelin Sultan III. Murat'a ait olması, 31. tahmisteki zemin Şiirin de -her ne kadar divanda bulunmasa dahi- III. Murat'a ait olabileceğini dŐndrmektedir.

7. tahmiste, zemin Şiir olarak seilen gazel:

İy hlika's-secy ve'y rzia'l-bery
Y ze'l-atfu Mennn y gfire'l-Һaty

ҺubbuŐ virelden el-ҺaĐ mrde tene Һaytı
Őoymadı ol memtı eyledi cmle iҺy

Y alb ente faşbir f-hicirih ceml
El-vhid cellen el-vhid ceml

Bilmekde bilmek olmaz almağa ruŐŐat olmaz
İy dil bağ dilerseŐ eyle zŐni ifn

Bi'l-ağlı y Murad fe'fehm bi-ҺaĐĐı Mevl
F-bu'dike Һayl f-albike ayn (104. G.)⁴⁷

38. tahmiste, zemin Şiir olarak seilen gazel:

Nid-y didi fliğu'l-ıŐbh irişe nki mevtya
Ne kuŐludur o dem cnn Şalar uŐŐĐına sye

⁴⁵ Hasan Gltekin, *Mecm'a-i Nezyir (Transkripsiyonlu Metin)*, 467.

⁴⁶ Fatih Kksal, *Sana Benzer Nazire Olmaz-Divan Şiirinde Nazire*, Akağ Yayınları, Ankara 2006, 55.

⁴⁷ Ahmet Krkılı (Haz.), *Murad Divanı*, Trkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015, 134.

Nefehñādan nidā geldi pes oldu şağ iki fırka
İşitmeyen bulub nağmet işiden irdi na‘māya

Müberrađan teberrā kıl vücūduñ bī-ser ü pā kıl
Çün ihyā oldu ihyā kıl şağın aldanma ālāya

Qurıldı hayme-i ‘adli ki hāşā zulum ola meyli
Dilerseñ hamd kıl haylī gele tā işüñ ortaya

Murād’uñ sen bu güftārın eger fehm idesin iy dil
Ki hurşīd-i cihān gibi virürsin sen ziyā aya (1320. G.)⁴⁸

(Tahmisteki zemin şiiirlerle, *Muradī Divanı*’ndaki gazelerin aynı olması gerekirken her iki metin arasında bazı küçük farklılıklar söz konusudur.)

Handanī, Sultan III. Murat’a tahmis yazarken kendi şairlik kudretini ispatlamaktan ziyade, padişahın takdirini görmek ve iltifatını kazanmak istemiş olmalıdır.

Nazire yazma, edebiyat tarihinin bilinmeyen noktalarını açığa kavuşturmada yardımcı bir gelenektir. Nazireler, hayatı bilinmeyen şairler hakkında başta şairin yaşadığı yüzyıl olmak üzere, hangi tarikate mensup olduğu, nerede yaşadığı veya nasıl bir şiir anlayışını benimsediğine dair birçok ipucu verebilir. O hâlde Hurufilikten etkilendiği düşünülen Handanī’nin, harflerle ilgili şiirleri olan 16. y.y. şairlerinden Hayretī’ye nazire ve yine dönemin padişahı Sultan III. Murat’a tahmisler yazması tesadüfi değildir.

Handanī Divanı’nda ön plana çıkan başka bir özellik ise tarih düşülen beyitlerdir. Tarih düşürme, hüner göstermek maksadıyla yazıldığından diğer edebî sanatlarda olduğu üzere, lafzen ve manen incelik gerektirmektedir.⁴⁹ Ancak Handanī’nin, bu konuda yeterli olduğu söylenemez. Çünkü şairin, tarih düştüğü

⁴⁸ Kırkkılıç, 765.

⁴⁹ Turgut Karabey, Şahidü’l-Müverrihin’e istinaden, tarih düşürmenin lafızla ilgili olduğunu ve bedî sanatlardan biri olarak sayıldığını ifade eder. (Turgut Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2015, 51.). Aynı konuyla ilgili olarak Yekta Saraç, tarih düşürmenin bedî ilmine çok sonraları dâhil edildiğini ifade eder. (Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat* (11. Baskı), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2013, 300.)

beyitlerde, hüner göstermek gibi bir gayesinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca kimi beyitlerde, anlamsal bütünlük göz önünde bulundurulmaksızın tarih düşülmüştür.

Aşağıda, bazı tarih beyitleri ve çözümlmelerine yer verilmiştir⁵⁰:

1- Lafzen Tarih: Ebcet hesabı ile herhangi bir işlem yapmadan direkt sözle ifade edilen tarihlerdir.⁵¹

* Oldı tārīhi **toğuz yüz yitmiş ü yidincide** (977)

Bu kaşīde nazmı kim ebyātıdur eşyāh-ı dīn (37. K./55)

2- Manen Tarih: Ebcet alfabesindeki sayı değerlerinin kullanılması ile düşürülen tarihlerdir.⁵²

a- Kelime Hâlinde Tarihler

* **Fütüvvet-nāme** tārīhidurur bu

Cevāhir silkinüñ kim bī-bahādur (982) (24. K./42)

Kaşīde-i **Fütüvvet-nāme** vü Tārīh Ū Fütüvvet-nāme Sene (982) (24. kasidenin başlığı)

80+400+6+400+50+1+40+5=982

* Didi tārīh olur Ḥandānī **vāʿiz**

Bu elfāzı bilüb kim kılsa itmām (33. K./15)

Bu sözi tārīh idüb **vāʿiz** didi

Olmasun Ḥandānī sende kibr ü kīn (977) (38. K./15)

Olur tārīh-i ʿālem bil ki **vāʿiz**

Sözin Ḥandānī tutsañ yoğ gümānı (47. K./21)

6+1+70+900=977

b- Terkip Hâlinde Tarihler

⁵⁰ Tarih beyitleri kendi içerisinde gruplandırılırken Turgut Karabey'in *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme* ve İsmail Yakıt'ın *Türk-İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme* kitaplarından yararlanılmıştır.

⁵¹ İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme* (3. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, 403.

⁵² Yakıt, 344.

- * Oldı bunuñ tārīhi **zıll-ı İlāh**
Bendeye ol gün ki alkış kıldı şāh (13. M./57)
900+30+30+1+5=966
- * İşbu **qāl** <ü> hāl-i mā tārīhi mer mā olsa ger
Hāl-i İbrāhīm Halīl tārīh olubdur hasb-i hāl (968) (32. K./33)
8+1+30+1+2+200+1+5+40+600+30+10+30=968
- * **Kitāb-ı Şerʿ** Tārīhest (993) **Qāle** ‘Aleyhi’s-Selām Büniye’l-İslāmü ‘Alā Hamsin
Kaşīde-i İslām (10. kasidenin başlığı)
20+400+1+2+300+200+70=993

Bir kelime veya terkip şeklinde yazılı olan tarihler, genellikle yalın hâlde bulunmazlar. Bu tür tarihler, çok defa bir tarih manzumesi içerisinde yer alır ve hesaplandığı vakit, mısranın tamamı değil; mısra da yer alan “tarih” kelimesinin işaret ettiği kelime veya terkip hesaplanır.⁵³

c- Harf Hâlinde Tarihler: Bu şekildeki tarih düşürmelerde tarih, bir ya da birkaç harften çıkarılır. Mısra veya beyit içerisine serpiştirilen harfler, anlamsız bir şekilde sıralanabilir. Söyleme şekli kolaylığından dolayı bu tip tarih düşürmeler fazla rağbet görmemiştir.⁵⁴

- * Şeyh Bayezīd oldı tārīhi bu nazmuñ **zı he şad** (995)
Bū-yı hevā bundan al qo verd ü müşğ ü ‘anberi (14. K./21)
900+5+90=995

d- İktibas Hâlinde Tarihler:

Yevme- tüble’s-serā’iru tārīh
İbtidā’-yı kitāba bānī şeyh (3. M./17)
10+6+40+400+2+30+10+1+30+60+200+1+1+200=991

⁵³ Yakıt, 347.

⁵⁴ Karabey, 66.

1.4. ESERLERİ

Divan

Şairin mevcut tek eseri divanıdır. Divanın tespit edilebilen dört nüshası vardır. Bu nüshalardan üçü Süleymaniye Kütüphanesinde, biri Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığında bulunmaktadır. Hiçbir nüshada metin, klasik divan şablonuna göre tertip edilmemiştir. Bu yüzden her nazım şekli, kabul gören divan tertibine göre kasideler, mesneviler, musammatlar, gazeller ve dörtlükler olarak yeniden düzenlenmiştir. Manzumeler sınıflandırılırken revî harfleri ve muhteva özellikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Handânî Divanı 49 kaside, 15 mesnevi, 44 musammat, 105 gazel, 58 nazm ve 44 tuyuğdan oluşmaktadır.

Handânî Divanı'nın gazeller bölümü, iki kez yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Funda Dalbudak, *Handânî Dîvânı Gazeller Bölümü (Edisyon Kritik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 1995.

Murat Özçelik, *Handânî'nin Gazelleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.⁵⁵

Kitab-ı Feraiz-i Bedenîye

Kitab-ı Feraiz-i Bedenîye adlı eser, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Kitablığı no: 22/2'de kayıtlıdır. Ancak kütüphanede, tarafımızca yapılan incelemede böyle bir eserin olmadığı saptanmış ve bunun bir katologlama hatası olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü yaprak aralığı, 124a-132b olarak gösterilen bu eserin, S1 nüshasında 124a'da başlayıp 132b'de biten, abdest ve guslün farzlarını anlatan bir mesnevi olduğu anlaşılmıştır.

⁵⁵ Balıkesir Üniversitesinde çalışılan tezde S1, S2 ve S3 nüshaları; Yüzüncü Yıl Üniversitesinde çalışılan tezde ise S3 ve Ö nüshaları üzerinden metin tenkidi yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. DİVANIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Hurufilik

Harflerin şekil veya ifade ettikleri anlam alanlarına bakmak suretiyle, çeşitli yorumların yapılması ve bunların neticesinde çeşitli gizemci hareket ve felsefelerin yaygınlaşması, kadim kültürlerde görülen ve yazının başlangıcı ile ortaya çıkan bir uğraş olmuştur. Harfler ile, hem insan hem de tabiat arasında çeşitli ilişkiler kurulmuş; harflerin var olan görüntülerinin dışında, farklı anlamlandırmalar yapılmıştır.⁵⁶

İnsanlar, harflere sahip olduğu fonksiyonun yanı sıra bätını bir mana yükleyerek kutsallık atfetmiş, varlık âlemini harflerle açıklamaya çalışmıştır. Harfler, mevcudatı anlamlı kılan birer yapı taşı olarak değerlendirilmiş ve spiritüel bir vasma bürünmüştür. Sır ve giz ihtiva ettiği düşünülen harfler, zamanla hem İslam dünyasında hem de diğer topluluklarda çeşitli inançların temelini oluşturmuştur.

Buna ilk örnek olarak yeni-Platonculuktaki logos spermatikos düşüncesi verilebilir. Bu felsefeye göre dünyada maddi manevi ne varsa hepsinin aslı cevheri kelimadır ve her şey harflerden oluşan bir kelime olarak telakki edilir. Kudret-i ezeli, ilk olarak kelam suretinde cilve göstermiş; bu kelam, gayr-ı muayyen iken (kelam-ı nefsi) ikinci tecelliyle beraber harfler, nutuk ve beyan olarak tecelli etmiştir (kelam-ı lafzî).⁵⁷

Harfler üzerine çeşitli inançlar geliştiren diğer bir felsefi görüş ise Kabbala'dır.⁵⁸ Kabbalcılar, harfleri birer varlık olarak görürler. Nasıl ki harfler, bir araya gelerek dili oluşturuyorsa varlıklar da tek tek bir araya gelerek evreni oluşturur. Harf ile varlık

⁵⁶ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, 24.

⁵⁷ Fatih Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren* (1. Baskı), Kabbacı Yayınları, İstanbul 2009, 108.

⁵⁸ **Kabal:** Genel olarak gizemci Yahudi geleneğine, daha özel olarak da ezoterik Tanrı ve evren öğretisine verilen addır. Buna göre, kökleri eski çağlara dayanan Yahudi gizemciliği, pratik bir yönü de olmakla birlikte, temelde kozmogoni ve Tanrı'nın doğasıyla ilgili olmuştur. Kabbalistler için Tanrı özü itibarıyla bilinemezdir; ona yalın bir biçimde sonsuzluk adı verilir. Sonsuz olanla sonlu dünya arasındaki büyük uçurum bir dizi türümle kapatılır. O ancak bu sayede belli ölçüler içinde bilinir hâle gelir. (Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013, 898)

arasında ontolojik benzerlik kuran Kabbalcılar, Tanrı'nın âlemi yaratırken İbranice harfleri kullandığına inanırlar. Birer vasıta olarak kullanılan bu harflerle, Tanrı arasında birebir temas kurulduğundan bu inanışta, İbranice harflere ve metinlere kutsallık atfedilir.⁵⁹

İslam dünyasında da harflerin ontolojik açıdan değerlendirilmesi hususu, birçok İslam filozofu tarafından ele alınmıştır. Bu düşünürlerden bazıları: Ebu Mansur İclî, Sehl b. Tüsterî, Ebu Abdullah Hüseyin b. Mansur Hallac, El Bunî ve İbn Arabî'dir.⁶⁰

Ebu Mansur İclî: Aşırı Şii fırkalarından Mansuriyye'nin peygamberlik iddiasında bulunan kurucusudur. Ebu Mansur'a göre Allah'ın yarattığı ilk insan "kelime" yani Hz. İsa, ikincisi Ali b. Ebu Talib'dir. Kaynaklar, onun mensuplarının herhangi bir konuyu teyit etmek için "kelime"ye yemin ettiklerini kaydederler.⁶¹

Sehl et-Tüsterî: 818 yılında, İran'ın Tuster şehrinde doğmuştur. Kelam ve tefsir gibi ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte, sufi kimliğiyle şöhret bulmuştur. Çok sayıda öğrenci ve mürit yetiştiren Sehl et-Tüsterî'nin en önemli talebesi Hallac-ı Mansur'dur. Risale-i fi'l-huruf adlı eseri, harflerin esrarı ve sembolik anlamlarıyla ilgilidir.⁶²

Mansur el-Hallac: 858 yılında, Beyza yakınlarında bir kasaba olan Tûr'da doğmuştur. Hallac, onun "mühür fikri" olarak da bilinen "enel hak" sözü ile tanınır. El-Ahrufu'l-Muhdese ve'l-Ezeliyye ve'l-Esmâu'l-Küllîye adlı eserinde, sonradan yaratılan ve ezeli olan harfler ile külli isimlerden bahsedilir.⁶³

Bunî: Cezayir sahilinde Bûne kasabasında doğmuştur. Garip ilimler veya gayb ilimleri denen simya, huruf, tılsım ve sihir konularında kırktan fazla eseri vardır.⁶⁴

İbn Arabî: 1165'te Mürsiye şehrinde doğmuştur. Hayatının dönüm noktası, ilahî bir rüyet ile manevi bir çağrıya şahit olması ve İbn Rüşd'le tanışması olmuştur. Sayısız âlimden, farklı İslamî ilimler tahsil etmiştir. En iyi talebesi Sadreddin Konevî

⁵⁹ Tahir Uluç, *İbn Arabî'de Sembolizm* (3. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011, 180.

⁶⁰ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 109-111.

⁶¹ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ebû Mansûr el-İclî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 181-182.

⁶² Mustafa Öztürk, "Sehl et-Tüsterî", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 321-323.

⁶³ Yaşar Nuri Öztürk, *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri* (4. Baskı), Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1997, 67 ve 281.

⁶⁴ Süleyman Uludağ, "Bûnî", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 416-417.

olup 1240 yılında vefat etmiştir. En çok bilinen üç eseri: Fususu'l-Hikem, Fütuhât-ı Mekkiyye, Tercümanü'l-Eşvak'tır.⁶⁵

Varlığı sorgulayarak İslam metafiziği adına, birtakım tespitlerde bulunan İbn Arabî'ye göre "*Varlık birdir ve o da Hakk'ın varlığıdır.*"⁶⁶ Bu da vahdet-i vücud felsefesinin özünü oluşturan temel düşüncedir. Vahdet-i vücuda göre, tek ve mutlak olan varlık Allah (c.c)'dur. Diğer varlıklar, onun tecellisi olup birer gölgeden ibarettir.

İbn Arabî, varoluş meselesini açıklarken ilm-i hurufa da başvurur. Harflere ontolojik bir mana yükleyen Arabî, kâinatın yaratılışını "kün (ol)" kelimesi üzerinden açıklar:

*Var olan her şeye **kün**'ün hakikati nüfuz etmiştir. **Kün** ile kalsaydık, sadece bir hakikat görürdük. Biz ise kelimenin eseriyle beraberiz, bu eser de var olanlardır. Böylece var olanlar çoğalmış, artmış ve şahıslarıyla birbirinden ayırılmışlardır. **Kün** varlıkla ilgili bir şeydir ve ondan ancak yaratma ve varlık bilinir. Bu nedenle mevcut hakkında şöyle denilmez: yokluk ol; mâdum ol da denilemez. Böyle bir şey imkânsızdır. (Fütûhat, II:280)⁶⁷*

*Bütün varlıklar Allah'ın tükenmeyen kelimelerdir. Çünkü hepsi **kün**'den meydana gelmişlerdir. **Kün** ise Allah'ın kelimesidir. (Fusûs, 142)⁶⁸*

Kün emri ile beraber kâinat yaratılmış; varlığı zorunlu olan mevcudat zuhur etmiştir. Kün emriyle vücuda gelen âlem, gaybın görünmesinde ayna vazifesi görmüştür. Yani İbn Arabî, harfleri stabileden kurtararak harflere bir dinamizm yüklemiştir. Arabi, meşhur bir şiiirinde "Biz söylenmemiş harfler idik, yücelerin yücesinde" diyerek insanı bir harf, bir kelime ve bir cümle olarak kabul ettiğini beyan eder.⁶⁹

Harfler ve sayılar üzerinden çeşitli doktrinler üreterek varoluş oluş meselesini çözümleye çalışan, kuşkusuz en önemli ekol ise Fazlullah Esterabadî'nin kurucusu olduğu Hurufiliktir. Tamamen harf gizemciliğine dayanan ve esasları Fazlullah Esterabadî tarafından kurulan Hurufilik, remiz ve simgelerle dolu inanış ekollerinden

⁶⁵ William C. Chittick, *İbn Arabî-Giriş Kitabı* (çev.: Kadir Filiz), Nefes Yayınları, İstanbul 2014, 13-21.

⁶⁶ Ekrem Demirli, *İbnü'l-Arabî Metafiziği*, Sufi Kitap, İstanbul 2013, 111.

⁶⁷ Suad El-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü* (çev.: Ekrem Demirli), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2005, 438.

⁶⁸ Suad El-Hakîm, 439.

⁶⁹ Ekrem Demirli, *Harflerin Sırları-İbn Arabî*, Litera Yayınları, İstanbul 2015, 27.

biri olup harf simgeçiliği ve harf gizemçiliği denince akla ilk gelen inanç dairesidir.⁷⁰ Bu inanç dairesinin önderi Fazlullah Esterabadî'nin hayatı şöyledir:

Fazlullah Esterabadî: 740/1340'da Şirvan veya Hazar Denizi'nin güney doğusundaki Esterabat şehrinde doğduğu söylenmektedir. Gerçek adı ile ilgili farklı ihtilaflar vardır. Sufi bir aileden geldiği, babasının ve dedesinin sufi olduğu belirtilmektedir.

Gençlik yıllarından itibaren Hurufiliği yaymaya başlayan Fazlullah, bir gün Mevlana Celaleddin'in "Bekâya sahip olduğun halde ölümden ne endişe ediyorsun/Hüdâ'nın nuruna sahipken neden mağarada gizleniyorsun?" beytini okuduktan sonra gece gündüz ibadetle meşgul olmaya başlar.

Fazlullah, 18-19 yaşlarında yaşlarında Esterabad'ı terk eder ve önce İsfahan'a ardından hacca gider. Birçok kez seyahatlerde bulunan Fazl, bu seyahatler sırasında Hz. İsa, Hz. Süleyman, Hz. Muhammet ve Hz. İbrahim'le ilgili çeşitli gizemli rüyalar görür ve bu rüyalarla kendisine bazı yetenekler hasıl olur. Bu yetilerden biri de 780 yılında verilen harfler ilmidir.

Harfler ilmini sistemleştiren Fazlullah, bâtnilerin metodlarını benimsemiş; lüzum gördükçe de harflerin ve sayıların münasebetini ele almıştır. Dinin bütün hükümlerini, Arapçadaki yirmi sekiz ve Farsçadaki otuz iki harfle açıklayan Fazl, kendini Tanrı'nın mazharı olarak görmüştür.

Günden güne taraftar kazanan Fazlullah Esterabadî, şeriate aykırı düşünceleri vesile gösterilerek idam edilmiştir. 796/1394 Zilkade ayının altıncı günü Alıncak kalesinde boynu vurularak öldürülmüş ve Alıncak'a defnedilmiştir.

Eserleri: Arşname-i İlahî, Câvidanname, Muhabbetname-i İlahî, Nevname ve Naimî mahlasıyla yazdığı Divanı'dır.⁷¹

*Hurufiler, harfleri, özellikle kelimullah olan Kur'an'ın 28 harfini, Fazlullah'un nutkunda kullandığı 32 harfi ve bunların tamamını telaffuz eden insanı, felsefelerinin temeline almışlardır.*⁷² Ancak Hurufilik esas itibarıyla yine bir tasavvuf sistemidir.

⁷⁰ Dursun Ali Tökel, 41.

⁷¹ Fazlullah Esterabadî'nin hayatı için, Mustafa Ünver, *Hurufilik ve Kuran-Nesimî Örneği* (1. Baskı), Fecr Yayınevi, Ankara 2003 ve Fatih Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren* (1. Baskı), Kabcacı Yayınları, İstanbul 2009 künyeli kaynaklardan faydalanılmıştır.

⁷² Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 125.

Tasavvufta olduğu gibi, ancak Vücut-ı Mutlak vardır. Vücut-ı Mutlak, aşk-ı zatî sebebiyle kendini görmek ve göstermek isteyince evvela, kelimeler suretinde tecelli etmiş ve harflerle teayyün bulmuştur.⁷³

Hurufilik, tasavvuftan ilham alarak şekillenen klasik Türk edebiyatına tesir etmiştir. Bazı şairler, Hurufiliğe intisap ederek şiirlerini, Hurufilik felsefesinin öğretilerini dikkate alarak yazmış ve zamanla “Hurufî Şairler” şeklinde bir adlandırma ortaya çıkmıştır. Bu şairlerden bazıları Abdülmecid b. Fırışte (öl. 1459-60), Muhitî (öl. 1553), Misalî (öl. 1577), Arşî (öl. 1621) Muhyiddin Abdal ve Refî’î (öl. ?), olup en önemli Hurufî şair ise 15. y.y.’da yaşamış olan *Seyyid Nesimî* (öl. 821/1418)’dir.⁷⁴

Seyyid Nesimî: Fazlullah-ı Hurufî ile tanıştıktan sonra Hurufiliği benimsemiş ve yaymaya çalışmıştır. Vardığı yerlerde büyük bir heyecanla Huruf ilminden bahseden Nesimî, fikirlerinden dolayı tepki toplamış ve kendisine zındıklık isnat edilerek derisi yüzülerek katline karar verilmiştir.⁷⁵

Divan edebiyatında, gerek hayatı gerekse edebî yönüyle derin izler bırakan Nesimî’nin, Türkçe ve Farsça olmak üzere iki divanı ve Hurufilikten bahseden Mukaddimetü’l-Hakâik adlı mensur bir eseri vardır.

Nesimî, şiirlerini yazarken biri Kur’an-ı Kerim, biri de Hz. Muhammet’in hadisleri olmak üzere iki kaynağa başvurmuş ancak şair, bu iki kaynaktan faydalanırken Hurufilik inancına göre tevil edebileceği hükümleri seçmiştir. Örneğin; Türkçe Divan’da iktibas edilen ayet ve hadislerin (kümfekân, kavseyn, ‘ale’l-arşî istivâ, ahsen-i takvim...) ehl-i Hurufun tevil ettiği ayet ve hadisler olduğu görülmektedir.⁷⁶

Şair, Farsça şiirlerinde de ayet ve hadisleri Hurufilik inancına göre yorumlamış; Hurufilik öğretilerine yer vermiş ve birçok manzumesinde Fazlullah’ı anmıştır.⁷⁷

Nesimî, hem Hurufî şairler hem de Hurufî olmayan şairlerce tanzir edilmiştir. Zira çoğu mutasavvıf, esrar-ı hurufa inandığı için Hurufilik, diğer tarikat müntesipleri üzerinde de etkili olmuştur. Fakat birçok tarikat müntesipleri etkilenmekle kalmamış;

⁷³ Levend, 56.

⁷⁴ Cemal Muhtar, “Hurufî Türk Şairleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 1986, 225.

⁷⁵ Hüseyin Ayan (Haz.), *Nesimî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, 16-19.

⁷⁶ Türkçe Divanı hakkındaki bilgiler, Hüseyin Ayan’ın hazırladığı Nesimî Divanı’ndan alınmıştır.

⁷⁷ Veyis Değirmençay, *İmâdüddin Nesimî ve Farsça Divanı’nın Türkçe Çevirisi*, Atatürk Üniversitesi-Fen Edebiyat Fakültesi Matbaası, Erzurum 2005, LIII.

Hurufiliğe ait birçok remiz ve istihlaları şiirlerinde kullanmıştır.⁷⁸ Bu şairlerden bir tanesi de Mevlevî olabileceği düşünülen Handanî'dir.

2.1.1.1. Kâinatın Yaratılışı

Hurufiler, Yâsîn suresinin 82. ayetini (İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehu kûn fe-yekûn: O'nun emri, bir şeyi dileyince ona sadece Ol! demektir. O da hemen oluverir.) esas alarak mevcudiyetin temelini harfler üzerinden açıklar. Onlara göre âlem, kef (ك) ve nun (ن) harflerinden mürekkep olan kûn (كن) lafz-ı emriyle yaratılmıştır.⁷⁹ Handanî de âlemin vücuda gelişini, *kûn fe-yekûn* üzerinden açıklar.

Kevni iki harfle yarattı niçün **kâf u nûn**

Oldı 'ulviyyât u süflî bâtın u zâhir kitâb (20. K./12)

Altı günde şeş cihâtı **kûn** içinde kevn idüb

Oldı gök yir andakiler dü dü günde bî-şitâb (20. K./13)

İki harfûñ birlügüñden nice biñ 'âlemleri

Eyledük kim 'aql anuñ fikrinde qaldı serseri

Evliyâ vü enbiyâ vaşfuñda 'âciz her biri

İy taşavvurdan münezzeh vey tefekkürden beri

Zâtuña yol bulmadı 'âlemde hiçbir yol eri (39. Msm./I)

*Kûnün (كن) her şeyin aslı olan 28 harfle bağlantısını kûn'ün son harfi olması hasebiyle nun (ن) sağlamaktadır. Eliften sonra en faziletli harf nun'dur. Nun harfinin ebcedi 50'dir. Kur'an'ın 28 harfi ve bu harflerin 22 noktasının toplamı 50 etmektedir. Bu nedenden dolayı nun harfinin alfabeyi camiiyeti vardır*⁸⁰ Handanî, âlemi, *nun* harfine; insanı ise eşref-i mahlûkat olması dolayısıyla kâinatın merkezi görerek *noktaya* teşbih eder.

'Âlem ü âdem mişâli bil budur

Noktadır insân u 'âlem nûn gibi (13. K./17)

⁷⁸ Levend, 63.

⁷⁹ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 111.

⁸⁰ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 203.

2.1.1.2. Vahdet-i Vücut

Kâinattaki her şey ancak adlandırıldığı ve nitelendirildiği takdirde anlam kazanır. Bu yüzden harfler, varlığın anlamlı kılınmasında önemli bir vasıtaadır. Harfler, bütünüyle manayı aksettirmese dahi en azından bir yönüyle manayı tecessümleştirir. Cisimsiz bir manadan ise söz dahi edilemez, çünkü söz de mananın cisimidir.⁸¹

Hurufiler, harflerin mevcudiyet üzerindeki etkisini ontolojik açıdan değerlendirmiş ve varlığın birliğini harfler üzerinden açıklamıştır. Bu harfler, Arap alfabesindeki yirmi sekiz ve Fars alfabesindeki otuz iki harftir.⁸² Ehl-i Hurufa göre, *Allah'ın kelamı 32 ilahi kelimedir, 32 harf de Allah kelamının suretidir. Dolayısıyla 32 harfe bakınca 32 ilahi kelime görülür.*⁸³

Divanda, otuz iki harf ilahi nutkun sıfatı; yirmi sekiz harf ise zat-ı mutlakdan bir parça olarak değerlendirilir.

Nitekim nuṭkuñ şıfâtıdur ḥurûf-ı sî vü dü

Bist ü heşt nuṭkuñ aşılı faşlımış ol zâtdan (7. K./9)

Handanî, Allah kelamının, harfler ve noktalarda, gizli ve açık olmak üzere mana bulduğunu ifade eder.

Hem kelâm oldı ḥurûf u noḳta maʿnâ gizlü fâş

Şeddedür üç dürlü îrâb anda iy ehl-i reşâd (3. K./25)

Varlığın seyri, harflerle müşahede edilebilir. Âlem yaratılmadan önce kader levh-i mahfuza işlenmiş ve ardından harflerle feleğe mecal verilmiştir.

Aldı kilküñ levḥini bî-câ cinân resmin yazub

İntihâsında ḥurûfuñ virdi eflâke mecâl (6. K./86)

Handanî, varlığı bilmek isteyen arife, cism ve canın harfleriyle mana âlemine nazar kılmasını öğütler. Bu, varlığı anlamak isteyen arif için yeterli bir delildir.

Bu cism ü cânuñ iy ʿârif mişâlin bilmek isterseñ

⁸¹ Selami Ece, *Hüsniine Aşk Olsun* (1. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2012, 740.

⁸² Hurufiler, 28 harfin içerisinde 32 harfin olduğunu düşünürler. 29. harf olarak kabul edilen lamelif (ل) in eczasında dört harf (پ چ ژ گ) vardır. Bu dört harf ile birlikte 32 sayısına ulaşılır. (Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 118.)

⁸³ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 221.

Hurûfiyla ma‘ânîye nazâr kıl aña burhândur (29. G./4)

Handanî, tüm varlığın Allah’ın zuhuru olduğunu, *bi külli şey’in muhîtun* ayetinden yola çıkarak açıklar. Allah, kelim-ı kadimiyle her şeyi ihata etmiştir. Kelam-ı kadimden maksat otuz iki harftir. Dünyada, her şeyin bir ismi vardır ve bu isimler otuz iki harfin kullanılmasıyla oluşturulur.⁸⁴

Anuñ için kim kamu eşyâya olmışdur muhît

Gör ki Hakk Kur‘ân içinde eylemişdür anı yād (3. K./3)

*Allah’ın sıfatı olarak kelâm da Zât’ın aynıdır. Varlığın aslı kelime ve kelâm olduğuna göre tüm varlık kelime ve kelâmın, dolayısıyla da Zât’ın aynıdır.*⁸⁵ O hâlde, otuz iki ilahi kelam hükmünde yaratılan tüm kâinat, mutlak varlığın gölgesidir, aynasıdır.

Kevn ü mekânı cümle görmek dilerseñ iy dil

Mir‘ātuña nazâr kıl eşyâyı gör kemâhî (104. G./3)

*Varlık birdir. O da Hakk’ın vücûdundan ibarettir.*⁸⁶ Tüm yaratılanlar, onun tecellisidir. İnsan, bu yaratılanlara bakarak eserden müessire ulaşabilir. Ancak varlık âlemine nazâr kılan kişi, Hakk’a akılla değil; ruhî bir tecrübeyle erişebilir.

Dünye vü ‘uqbâ vu insân aşlı vâhiddür kamu

Nitekim birdür dırahtuñ berg ü bār u dalı hep (8. G./6)

Kendü gizlendi ‘ayân itdi kemāl

Tā ki şun‘ına bağan anı tuya (2. M./42)

İbn Arabî’de, varlık için kullanılan zamirlerden biri *ayn* kelimesidir. İbn Arabî’nin varlık anlayışına göre; Tanrı, vücut; vücut da ışıktır.⁸⁷ Handanî de bazı beyitlerde *ayn* kavramını, mutlak varlık anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.

Bâb-ı ‘arşî ‘ayn gör iy nūr-ı ‘ayn

⁸⁴ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 237.

⁸⁵ Fatih Usluer, *Hurufi Metinler 1*, Birleşik Yayınları, Ankara 2014, 39.

⁸⁶ Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler* (18. Baskı), Ensar Yayınları, İstanbul 2014, 285.

⁸⁷ Uluç, 258.

İbn Arabî, Tanrı’nın bir ışık olarak tavsifinin temsil olarak alınması taraftarıdır. Tanrı’nın hakiki anlamda ışık olmasına, Tanrı’nın dengi olmadığı ilkesinden hareketle karşı çıkar. Ancak Tanrı’nın bilinmesi için de birtakım misallere ihtiyaç olacağını hatırlatmaktan geri durmaz.

Ya'nî evvel harfidür 'arşuñ bu 'ayn (5. M./19)

Handanî, divanda vahdet-i vücud anlayışını anlatmak için bazı hadislerden ve din büyüklerinin lafızlarından faydalanmıştır. Şairin, anlamı kuvvetlendirmek amacıyla en çok kullandığı veciz, *leyse fi'd-dâri gayruhû deyyârun*'dur. *Evde (evrende) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur*, anlamına gelen bu söylemin kaynağı belli değildir.

Zıkr ider hâl ü kâlîle her var

Leyse fi'd-dâri ğayruhû deyyâr (4. K./1)

Aşağıdaki beyit ve bentte ise *Ben göğüme ve yere sığmam, ama mümin kulumun gönlüne sığarım*,⁸⁸ mevzu hadisine değinilmiştir.

Nice mazhar ola mü'min nice şıgdı kalbine

Bilmek isterseñ seni sen añla gör mir'âtdan (7. K./4)

Bildi Handânî seni vîrâne gönüllerdesin

Bî-mekânsın gerçi kim illâ ki cümle yirdesin

Şirk itmezseñ bağışlar her ne deñlü şerdesin

Rüz-ı maşşer ğam yime açmaz günâhuñ perdesin

Vallâh iy miskîn Zâmîrî Hâlik'üñ Settâr'dur (17. Msm./VII)

Vahdet-i vücud felsefesinde vird olan deyişlerden biri de Cüneyd Bağdadî'nin *leyse fi-cübbetî siva'l-lâhi (cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur)*,⁸⁹ ifadesidir.

Dâ'imâ dirmiş ki yokdur cübbem içre var hemân

Ancağ ol arz u semâya şığmayan sırlar sırası (14. K./8)

Nefis, insan bedeninden bağımsız, tek başına var olabilen manevi bir cevher olarak kabul edilmiştir. Bu anlamdaki nefis nurun kendisidir.⁹⁰ İnsan, bu cevheri gördüğü müddetçe kendini ve dolayısıyla mutlak hakikatı görür. Vahdet-i vücud felsefesinin özünü teşkil eden bu düşünce, *men arafe nefsehû fe-kad arafe rabbehû*

⁸⁸ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, 486.

⁸⁹ Yılmaz, 459.

⁹⁰ Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ ve İbn Sînâ Okulu", (Haz.: Cüneyd Kaya), *İslâm Felsefesi-Tarih ve Problemler*, İSAM Yayınları, İstanbul 2014, 258.

(kendini bilen, kuşkusuz Rabbi'ni de bilir.) hadisinde özetlenmiştir. Öyleyse insan kendini bilince marifetullahı, yani Allah'ı bilme hâline ulaşır.⁹¹

Nefisini bilmek gerektür Ādem'i
Çün anuñla bilünür Yezdān'umuz (29. K./2)

Nefsüñ aşlı bir güherdür şāf u nūr
Hay u Bākī ez-dem-i cānānumuz (29. K./3)

Eserlerinde tasavvufa yer veren şairler, bazı kalıp teşbihler kullanmıştır ki bunlardan biri de güneş-zerre ilişkisidir. Güneş, varlığı kendinden olan varlık; zerre ise varlığı zorunlu olan varlığa temsildir. Zerrenin zahir olması için güneşin varlığı şarttır.

Bu ne hikmetdür ki şun'ñ zāhir ola sen nihān
Āfitāb-ı zātınuñ bir zerresiyken kā'ināt (9. G./6)

2.1.1.3. İnsan

Düşünme ve konuşma yetisine sahip olan insan, eşref-i mahlukattır. Çok daha özelde insan, Tanrı'nın suretidir ve söz ile yaratılıp yönetilen kâinata egemenlik kurabilecek tek varlık odur. Söz, sadece insana vasıta kılınmıştır.⁹² Sözün gücünü kullanan insan, Hurufilik anlayışının özüdür.

Hurufilikte, yirmi sekiz ve otuz ikinin kuşatmadığı bir nesne düşünülemez. Yirmi sekiz ve otuz ikinin en iyi biçimde temaşa edilebileceği mevzi ise insan ve bilhassa insanın veçhidir. İnsanın kendi nefsinde bulunan yaratıcıyı görebilmesi için, kendi vücuduna bakması gerekir.⁹³ İnsanın yüzü, bir ayna misalidir. Varlığın seyri için suret-i insana nazar kılınmalıdır.

Ālem-i hejdeh hezārı rû-be-rû seyrān için
Şüret-i insāna baķ āyine-dār oldı bize (43. K./14)

⁹¹ Ekrem Demirli, *İbnü'l-Arabî Metafiziği*, 180.

⁹² Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü* (2. Baskı), (çev.: Hüsametdin Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul 2004, 101.

⁹³ Özer Şenödeyici, *Nesîmî ve Hurufilik Kitabı* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2015, 133.

*İnsan-ı kâmil, cismanî ve nuranî âlemleri, vahdet ve vahidiyyet mertebelerini kendinde toplayandır. Vücut-ı mutlakın tecelligâhidir.*⁹⁴ Handanî, zıllullah olarak da nitelenen insan-ı kâmilî, Huda'nın zatı olarak tanımlar.

Belî bu cümle halk âteş türâb u mâ hevâdandır
Velî insân-ı kâmil ma'nâda zât-ı Hudâ'dandır (6. Msm./I/6, 7)

Hurufilere göre, insan yüzünde yedi ümmî ve yedi ebevî hat vardır. İnsan iki kaş, dört kirpik ve saç olmak üzere yedi hat ile doğduğu için bunlara hutut-ı ümmiye (anne hatları) denir. Ergenlik çağına gelen erkekte ise iki sakal, iki burun içi, iki bıyık ve bir dudak altı olmak üzere yedi hat belirir, buna da hutut-ı ebiyye (baba hatları) denir. Bu on dört hattın, on dört tane de mahalli vardır ki toplam yirmi sekiz yapar. Dolayısıyla suret-i insan, Kur'an'ın yirmi sekiz harfine tekabül eder.⁹⁵

Aşağıdaki beyitte şair, ümmî hatları Hurufilikte olduğu üzere sıralar.

Hem yidi hattıyla toğar ana rahmından veled
Mû-yı ser ebrû-yı dü müjgân-ı çâr iy hurde-dân (36. K./30)

Hatlar, siyah ve ak olmak üzere ikiye ayrılır. Ümmî ve ebî hatlar siyah; siyah hatların arasında kalan kılsız bölgeler ise ak hatlardır.⁹⁶ Toplam on altı hat olan ak hatlar, yüz beyazlığı ile beraber on yedi yapar.⁹⁷ Handanî, on yidi ak mûnun vahdaniyyetin tecellisi olduğunu ifade eder.

Hem tarîkat ehli on yidi bölükdür dir şüyüh
Kim Resûl'ün on yidi aķ mû bulındı şeybeti (46. K./15)

Şair, cismîni hilale; hattını aya benzeterek yüzünün güneş gibi olduğunu ifade eder.

Hilâle döndi cismüm aya mûyum
Güneş gibi görünür oldı rûyum (2. M./20)

İnsan ruhunun bir tenden ibaret olduğunu söyleyen şair, ruhun yüceliğini tendeki hatlara ilişkilendirir. Handanî, bunu söylerken *bî-ķîl ü ķâl*'dir. Yani kendinden emindir.

⁹⁴ Ece, *Hüsnüne Aşk Olsun*, 52.

⁹⁵ Hüsametdin Aksu, "Fazlullah-ı Hurûfi", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 278.

⁹⁶ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 281.

⁹⁷ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 300.

Ol mu'azzam rūhı bir ten kıl kıyās
Bunlar anuñ mūları bī-kīl ü qāl (5. K./14)

Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren berat kâğıdı,⁹⁸ eşref-i mahlukat olan insana benzetilmiştir. Nefis, kâğıt; harfler ise ten üstündeki hatlardır. Şair, hatları birer rütbe ve nişan olarak değerlendirir. Bu ferman üzerinde, elif-mîm-râ yazılıdır. Mukattaat harflerinden olan elif-mîm-râ ile yüzdeki on dört hat arasında ilişki kurulmuş olabilir. Zira huruf-ı mukattaat, on dört adettir.

Nefsümüz kâğız gibi ten naqşı üstinde ħurūf
Ol berāt üstinde imzādur elif mîm ile rā (3. G./2)

Şair, insan yüzünde yirmi sekiz ilahi kelime zuhur ettiği için birçok beyitte yüzü, Kur'an'a benzetir. Divanda Kur'an için zaman zaman mushaf kelimesi kullanılmıştır.

Bulmadum ħālüm bilür dil qālın aña itmege
Rah-ı ırışık içre benüm yoldaşum olub gitmege
Qalmışum ħayretde bilmem yāre nice yitmege
Muşhaf istersem ger ol mehden tefe'ül itmege
Ĥaṭ u ħālın bu ben-i mehcüre Qur'an gösterür (13. Msm./IV)

Handanî, yüzünde Kur'an'ın fazlını görmek ister. Burdaki *fazl* mefhumu, şairin Hurufilikten etkilenmesinden dolayı kafa karıştırıcıdır. Çünkü şair, *fazl* kelimesiyle Hurufiliğin kurucusu Fazlullah'ı kastetmiş olabilir mi? sorusunu akla getirmektedir.

İlāhî bāṭınım eyle müşerref
Olub vechümde zāhir fazl-ı muşhaf (2. M./43)

Vech-i insana yirmi sekiz harf aksetmiştir. Bundan ötürü yüz, güzeldir. Handanî, yüze dökülen saç ve yüzdeki beni harflerle ilişkilendirerek yüzü güzel olarak niteler.

Zü'l-celālün varlığı bir ħüb-rū
Ol cemāl üstinde bunlar zülf ü ħāl (5. K./13)

İlahi sırrı arayan ve bu sırta malik olmak isteyen âşık, sevgilinin yüzündeki hatları (harfleri) okumalıdır.

⁹⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (20. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara 2003, 85.

Nedür sırr-ı İläh'ı kandedür yâ
Oķı hüsnüñ ħurūfın anda ân bil (31. K./38)

2.1.1.4. İstiva Hattı

İstiva hattı, Hurufilerin çok sık gönderme yaptığı terimlerdenidir. Geçtiği şeyi ortadan iki eşit parçaya böldüğü düşünölen bu hat, bazı varlıklarda gözle görölür şekilde bazılarında ise gözle görölmediği halde var olduğu düşünölen dikey çizgidir.⁹⁹

“Kaşıde-i Tevhîd Ma‘nâ-yı Lâ-İlähe İllallâh Muhammeden Resûlullâh u Ħalaķnâküm Ezvâcen” başlıklı 20. kasidede, hatt-ı istivadan bahsedilir. Her şeyin ikişer ikişer yaratıldığını, *halaknâküm ezvâcen* ayeti üzere ifade eden Handanî, kelime-i tevhidin dahi, *Lâ-İlähe İllallâh* ve *Muhammedün Resûlullâh* olmak üzere iki parça hâlinde zikredildiğini ifade eder.

Anuñ için bu iki lafz oldu ĩmân aşlı kim
Vâhid eşyâyı ikişer eyledüm dir der-kitâb (20. K./7)

Ya‘nî biri lâ-İläh dimekdür İllallâh ile
Hem Muhammed’dür Resûlullâh dimekdür dü cevâb (20. K./2)

İnsan azaları iki iki yaratılmıştır. Bu uzuvlar: iki göz, iki kulak ve istiva hattı geçtikten sonra iki delikten oluşın ağız ve göbektir.

Adem’üñ hem oldu ‘uzvı gör ikişer cümleten
İki göz iki kulaķ hem nâf u ağız iki bâb (20. K./21)

2.1.1.5. Peygamberler

2.1.1.5.1. Hz. Âdem

*Hurufilere göre Âdem, ilk insan olmaktan çok daha öte bir anlama sahiptir. Her şeyden önce Âdem, âlemde baki kalacak ilâhî sûretin bir numunesidir, örneğidir.*¹⁰⁰

⁹⁹ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 286.

¹⁰⁰ Mustafa Ünver, *Hurufilik ve Kuran-Nesimî Örneği* (1. Baskı), Fecr Yayınevi, Ankara 2003, 103.

Handanî, Hz. Âdem'in veçhini, korunmuş levha anlamına gelen levh-i mahfuza benzettir. Kaderin yazılı olduğuna inanılan bu levha, Allah'ın *ilim* sıfatıyla ilgilidir. Çünkü levh-i mahfuzda yazılı olanlar ancak sonsuz ilim sahibi Allah (c.c) tarafından bilinir, insanoğlu için müphemdir. Hz. Âdem ise ilim sıfatı ile birlikte bütün sıfatları veçhinde toplayandır. Bu yüzden melekler, ona secde etmiştir.

Budur ol levh-i mahfūzuñ vücūdı
Melâ'ik andan itdiler sücūdı (2. M./23)

Esmā-i küll, Hz. Âdem'de tecelli etmiştir. Hurufiliği Anadolu'da yayan ve Hurufilikle ilgili ilk mensur Türkçe eserler yazan Ferišteoğlu Abdülmecid, esma-i küll'ün Âdem'e tecelli edişini şöyle ifade eder:

İmdi iy tâlib-i hakikat bil ki Hak te'âlâ esmâ ilmin Âdem'e talim itmiştir bilâ-vâsita-i melek ki ¹⁰¹ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا hiç melek vâsıtası yoktur. Ba'dezân asl-ı kelâm otuz iki kelimedür, Âdem'e geldi, Âdem halife-i ilâhîdür ¹⁰² *وَعَلَّمَ آدَمَ إِيَّيَ جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً* ¹⁰³ *كُلَّهَا* ki otuz iki kelime-i ilâhîdür mîrâs-ı ¹⁰⁴ *هُؤُلَاءِ* Her kim ki irişe ki beden-i Âdemün cüz'üdür, her kişi ki esmâ-i küllîye ki otuz iki kelime-i Âdem'dür, mîrâs buldı. ¹⁰⁵

Handanî, Âdem gibi esmanın sen de keşf olmasını istersen Hak'dan gayrı başka bir ismi ağzına alma diye, öğütte bulunur.

Baňa esmâ küllî keşf olsun diseñ çün Âdem'e
Zikr-i Haq'dan gayrı iy dil dağı söz alma feme
Ger ayak başmağ dilerseñ meclis-i cām-ı Cem'e
Çek elüñ virme gönül bakma metâ'-ı 'âleme
Ol metâ'a naqd-i 'ömri virme bāzār eyleme (33. Msm./IV)

¹⁰¹ Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. (Bakara: 2/31)

¹⁰² Ben yerüzünde bir halife yaratacağım (demişti.) (Bakara: 2/30)

¹⁰³ Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. (Bakara: 2/31)

¹⁰⁴ Haydi bana bunların isimlerini bildirin. (Bakara: 2/31)

¹⁰⁵ İsmail Arıkoğlu, "İşk-Nâme", (Haz.: Fatih Usluer vd.), *Hurufilik Bilgisi-Ferišteoğlu Abdülmecid Külliyyatı*, Gece Kitaplığı, 2015, 69.

Bir hadise göre Allah, Âdem'in çamurunu kırk gün boyunca elleriyle yoğurduktan sonra Âdem'i yaratmıştır. Hakk'ın iki eli, otuz iki hat hizasındadır ve Âdem, otuz iki ilahi kelimenin kitabetidir.¹⁰⁶

Hem itdî âdemüñ âb u türâbın
Muhammer kırk şabâh ol müste‘ân bil (31. K./26)

2.1.1.5.2. Hz. Muhammet

Hurufilik anlayışına göre Hz. Muhammet, Allah'ın sureti üzerine yaratılmıştır. Bu yüzden Hz. Muhammet'i görmek Hakk'ı görmek gibidir.¹⁰⁷ Handanî, Allah'ın varlığı ve birliği üzerine yazılmış olan 9. kasidede Allah'ı (c.c) evvelde, ahirde, zahirde, batında Hz. Muhammet ve adları üzere görür.

Hüve'l-evvelde Aḥmed'dür hüve'l-âḥir Muhammed'dür
Hü zâhir Muştafâ'dur hü hüve'l-bâḥında Maḥmūd'a (9. K./104)

Allah lafzındaki harf sayısı ile Muhammet lafzındaki harf sayısı aynıdır. Her iki kelime de dört harf ve bir şedde ile yazılır. Dört harf aşikâredir, şedde ise gizlidir.

Lafzatullâh kim olubdur ism-i a‘zam bî-gümân
Oldı ol dört ḥarfile bir şedde gör iy nâm-dâr (26. K./4)

Oldı hem nâm-ı Muhammed lafzatullâha mişâl
Ya‘nî beşdür oldaḥı pinhân biri dört âşikâr (26. K./5)

“Kim beni rüyada görürse muhakkak ki doğru görmüştür” hadisini, Hurufiler, “Kim beni rüyada görürse muhakkak ki o Allah'ı görmüştür” şeklinde tevil etmişlerdir.¹⁰⁸ Metinde “Bu Ebyât Allāhu Te‘ālā Ḥazretlerini Ḥ‘abda Görmegi Ta‘bīr Eyler” başlıklı 14. kasidede, bu hadise değinilmiştir. Şair, *Allāhū Te‘ālā Ḥazretlerini Ḥ‘abda Görmek* ifadesiyle, rüyada Hz. Muhammet'i (s.a.v) görmeye işaret etmiş olmalıdır.

¹⁰⁶ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 326.

¹⁰⁷ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 376

¹⁰⁸ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 375.

2.1.1.6. Namaz

Handanî Divanı'nda namazın kaç rekât kılındığı, kaç adet sünnet, farz ve vacibinin olduğu gibi daha çok belli bir sayı adedince yapılan hükümleri konu edinilmiş ve bu sayıların hikmeti izah edilmiştir.

“*Kaşîde-i Pençhâ Der-Beyân-ı Delâ'il-i Bünyâd-ı İslâm Ki Çi Hikmetest Pençhâ Bâşed*” başlıklı 26. kasidede, İslam'ın beş sayısı üzerine bina edildiği açıklanır ve ilk olarak namazın günde neden beş vakit kılındığı sorgulanır.

Niçün İslâm'ıñ binâsı oldı penç üzre i yâr

Hem niçün kıldı namâzı günde beş perverdigâr (26. K./1)

“*Der-Beyân-ı Nehy-i Namâz u Delâ'il Odur Zâhir ü Der-Bâ'tın*” başlıklı 46. kasidede ise namazın on yedi sünnetinin ne olduğu sırasıyla açıklanır ve on yedinin kudsiyeti farklı mülâhazalarla anlatılmaya devam edilir.

Didiler kim on yidi oldı şalâtuñ sünneti

Kim anuñla buldı revnağ ehl-i dînüñ tâ'ati (46. K./1)

Handanî, insandaki eklem sayısının on yedi olduğunu söyler. Mezkur kasidenin başlığı namaz ile ilgili olduğundan on yedi eklem ile namaz arasında ilgi kurulmuş olabilir. Hurufilere göre, sağ eldeki bir parmağın üç eklemi, sol eldeki parmakların on dört eklemiyle toplandığında hizada kılınan namazın on yedi rekâtına eşitlenmiş olur.¹⁰⁹

Âdem'i on yidi mafşaldur on iki zânū qol

Baş u gerdân u beden erlik derünüñ cümleti (46. K./16)

“*Kaşîde-i Mefrûz-ı Namâz ki Dûvâzdehest Zâhir ü Bâ'tın u Der-Beyân-ı Delâ'il-i İşân*” başlıklı 34. kaside, namazın on iki farzı üzerine yazılmıştır. Handanî, namazın dâhilî ve haricî olmak üzere on iki farzı olduğunu belirtir. Haricî farzlar: taharet almak, vaktinde namaz kılmak, örtünmek, niyet etmek, kibleye dönmek ve temiz olmak. Dâhilî farzlar: kıyama durmak, Allahu ekber demek, Kur'an okumak, rükûya durmak, secdeye gitmek ve selam vermektir.

¹⁰⁹ Ünver, 121.

Bilkim olmuşdur namāzuñ farzı on iki tamām
 Altısı hāriçdür anuñ altı dāhil iy imām (34. K./1)

Şair, diğer konularda olduğu gibi namazın neden on iki farzla tamam olduğuna açıklık getirir ve on iki sayısının hikmetini sıralar.

İnsan yüzünde istiva hattının geçmesiye beraber on iki hat zahir olmuştur. Şöyle ki istiva hattı saç, kaş, burun, bıyık, dudak altı ve çene olmak üzere altı mevziden geçer ve on iki hat ortaya çıkar.¹¹⁰

On iki haṭ yüzde mūy-ı ser ü müjgānlar dü kaş
 İki yüz mūyı dü ber-leb zīr-i leb iy la'l cām (34. K./28)

İnsanoğluna hizmet eden on iki aza vardır. Bunların altısı başta, altısı vücutta bulunur. Başta bulunanlar iki göz, ağız, burun ve iki kulak; vücutta bulunanlar iki el, iki ayak ve iki bağırsaktır.

Altı başuñda iki göz ağız u burun dü gūş
 Tende iki el iki pā hem iki rāh-ı ṭa‘ām (34. K./25)

“Kāşide Der-Beyān-ı Vācibāt-ı Şalāt Peydā vu Nihān u Delā’il-i İṣān” başlıklı 36. kasidede namazın yedi vacibatı anlatılmıştır. Namaz kılarken yapılması gerek yedi vacibat zahirî, insanı delaletle yönlendirecek olan yedi haslet ise bātini olarak değerlendirilmiştir.

Oldı farz olan namāzuñ vācibi yidi ‘ayān
 Biri her rek‘atda elbet oқumak seb‘a’l-meşān (36. K./1)

Zahirî ve bātini yapılması gereken yedi madde sıralandıktan sonra, yedinin hikmeti açıklanır. İnsanoğlu, anasır-ı erbaa ve üç mevalid olmak üzere toplam yedi unsurdan yaratılmıştır.

Hem benī Ādem yidi eşyādan itmişdür zuhūr
 Çār ‘unşurla mevālid-i şelāşe uş ‘ayān (36. K./22)

İnsan, cismen yedi kattan oluşur. Bunlar: et, deri, ilik, damar, sümük, kan ve sinirdir. İnsandaki deri, sinir ve damar üç yüz altmış adettir. Yani her biri altı kere yirmi

¹¹⁰ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 498.

sekiz ve altı kere otuz iki'nin toplamına eşittir. Bu da yirmi sekiz ve otuz iki ilahi nutk hizasındadır.¹¹¹

Hem olubdur ādemīnūñ cismi yidi at tamām
Et deri ilik amar siñir ü süñükler ü an (36. K./29)

2.1.1.7. Kelime-i Tevhit

Kelime-i tevhit, *Lâ-İlâhe İllâllah* ve *Muhammedün Resûlullâh* olmak üzere iki bâba ayrılarak incelenir. Her iki bâb, on iki harften oluşur ve toplam yirmi dört harf eder. Allah kelimesinin ebceddeki değeri de yirmi dört'dür. O hâlde kelime-i tevhitten maksut Allah'tır.¹¹² Bütün ilahî isimleri ve sıfatları kendinde toplayan *lâ-İlâhe İllâllah*, uluhuyyet mertebesidir. Bu nedenle Hakk'ın Hak ile Hak'ta şehadetini ifade etmektedir.¹¹³

Handanî de kelime-i tevhidi, on iki harf üzerinden, iki kısma ayırarak zikreder.

Anuñ içündür ki lâ-İlâhe İllallâhı gör
On iki harf oldu oldu on iki farza ulām (34. K./13)

Hem Muhammed'le Resûlullâh olur on iki harf
On iki bātında ki olur buña ā'im maām (34. K./14)

Hakikat ehline göre lâ ve illâ, birer isimdir. Lâ ismiyle hiçbir nesne vücuda gelmez ve görünmez. Ancak illâ denildiğinde tüm âlem görünür, Allah'a bir delil ve sıfat olur.¹¹⁴ Şaire göre, hakiki varlığa ulaşmak isteyenler lâ'dan geçip illâ demelidir.

Dilirse cān serābı ten abābı hem-ü deryā kūh
Bula varlık aıı dā'im illā hū di lādan geç (15. G./4)

¹¹¹ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 295.

¹¹² Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 422.

¹¹³ Ahmet Topal, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Kelâm-ı Şeyh Sadî Adlı Risalesi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, III, 2016, 197.

¹¹⁴ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 421.

2.1.1.8. Huruf-ı Mukattaat

Kur'an'da yirmi dokuz surenin başında yer alan huruf-ı mukattaat, elif (ل), lâm (ل), mîm (م), hâ (ح), râ (ر), kef (ك), he (ه), ye (ي), ayn (ع), sâd (ص), tı (ط), sîn (س), kâf (ق), nûn (ن) olmak üzere on dört tanedir. Bu harfler, Hurufiler tarafından tevil edilmiş; Âl-i İmrân suresinin 7. ayetine (Sana bu kitabı indiren odur. Bunun ayetlerinden bir kısmı muhkemdir ki bu ayetler, kitabın anası demektir. Diğer bir kısmı da müteşabih ayetlerdir.) istinaden “muhkem harf” olarak değerlendirilmiştir. Bu on dört harfın geçtiği ayetler ise “muhkem ayet” olarak adlandırılmıştır.¹¹⁵

“Kâşîde-i İmân Der-Beyân-ı Heftâd u Dü Hurûf-ı Muqâta‘a” başlıklı 37. kasidede, huruf-ı mukattaatın geçtiği ayetler sırasıyla iktibas edildikten sonra bu harfler -elifnamelerde olduğu gibi- tanıtılmıştır.

Evvelâ oldur elif kim ide Allâh'dur ehad

Anı bî-hem-tâ bilen bir olmaya güm-râh-ı dîn (37. K./11)

Lâm cümle fi'le fâ'il anı bilmekdür bilün

Mîm ma'lûm eylemek mülkinde memlû olduğın (37. K./12)

Muhkem ayetlerde geçen mukattaat harflerinin toplamı yetmiş yedi'dir. Metinde yetmiş yedi harf, Kur'an'da geçen remizler olarak görülmüş ve dinin şahı olarak nitelendirilmiştir.

Diñle İmānuñ didiler kim didi ol şâh-ı dîn

Var yitmiş yidi şâhı işler anı hâ'h-ı dîn (37. K./1)

Bil niçün etvâr-ı İmân oldı yitmiş yidi şâh

Anuñçün kim işâret oldı der-ħablü'l-me'tin (37. K./2)

¹¹⁵ Usluer, *Hurufîlik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 204.

2.1.1.9. Nokta

Nokta, harfin zuhurunda ilk yazılandır. Noktalar birleşerek harfleri, harfler birleşerek kelimeleri, kelimeler birleşerek dili oluşturur. O hâlde, kâinatın harflerle yaratıldığı savından hareketle nokta, âlemin özü olarak düşünülebilir.

Nokta bilirse on sekiz bin âlemin esrarı malum olur.¹¹⁶ Handanî, on sekiz bin âlemin aslının nokta olduğunu ifade eder.

On sekiz biñ ‘âlem aşlı noқтаdan aқdı çü âb
Turdı seksende şemâni çile çâr oldı türâb (11. K./1)

Şair, insanın varlığını nokta üzerinden açıklar. Nokta-ı âdem tamlamasıyla, anasır-ı erbaadan vücut bulan insanın yaratılışı kastedilir.

Noқта-ı âdem ‘anasırdan nice kıldı zuhûr
Hem çünân kim çâr rub^c oldı çü dirhem cem^c olub (7. G./3)

2.1.1.10. Kur’an

*Kuran-ı Kerim, Hurufilere göre de kutsal bir kitaptır. Bu yüzden Kuran, kendilerini destekleyebilecek referanslar açısından son derece önemli bir kaynak olduğundan, sahip oldukları inançları Kur’ân’a dayandırmaya çalışırlar.*¹¹⁷

Kur’an, Allah kelamıdır ve Hurufilerce kutsal kabul edilen yirmi sekiz ilahi harf ile yazılı olduğundan Hurufilik inancında önemlidir. Handanî, Kur’an’ı anlatan en iyi tercümanın yirmi sekiz harf olduğu kanaatindedir.

Hâk kelâmın bize takrîr itmege
Tercümân yoқ heştlie ‘işrûn gibi (13. K./16)

Şair, kelimullahın kâğıt, harf, mürekkep, esre-üstün ve nokta olmak üzere beş şeyle zahir olduğunu ifade eder.

Hem kelâmullâhı gör kim oldı zâhir pençile
Kâğıd u harf u midâd u esre üstün noқtalar (26. K./24)

¹¹⁶ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 187.

¹¹⁷ Ünver, 98.

Başka bir beyitte ise Kur'an'ın cilt, kâğıt, mürekkep, harfler, nokta, ı'râb (düzgün konuşma ve hakikati bildirme.) ve anlam olmak kaydıyla yedi kattan müteşekkil olduğu söylenir.

Gör kitâbı yidi kıatdur cild ü kâğıdla midâd

Hem ħurûf u noħta vu ı'râb u hem ma'ânâ der-ân (36. K./20)

Allah yolunda olan âşıkların her bir kelamı, Kur'an'ın sırrı gibidir. Bu âşıklar, her ne remz eylese bunun bir hikmeti vardır.

O 'âşık kim birikdi zât-ı yektâ ile ferd oldı

Ne remz eylese ħikmetdür kelâmı sırr-ı furķândur (29. G./5)

2.1.1.11. Sebü'l-Mesânî

Fatiha suresi, Kur'an'ın özüdür ve yedi ayettir; yedi de adı vardır. Fatiha'nın diğer bir adı da sebü'l-mesani'dir. Bu sure yüzdeki yedi hatta mukabildir. Fatiha okunduktan sonra elin yüze sürülmesi de buna işarettir.¹¹⁸

Handanî'nin, gerçek aşka ulaşmak isteyenlere verdiği öğütlerden biri de Fatiha süresini tahkik etmek yani sebü'l-mesani'nin özündeki sırta vâkıf olmaktır.

Câmyla gönülden ur terkini bu fânînüñ

Ĥubbında daĥı olma uçmaĥ-ı şemânînüñ

Taĥķıķine yet imdi gel seb'-i meşânînüñ

Geç yâr-ı mecâzîden ĥüsnine ma'ânînüñ

Göz merdümünü iy dil yüz şevķile ĥâl eyle (36. Msm./IV)

Fatiha, ümmî hatlara alamet olduğundan Fatiha suresine, ümmü'l-kitab da denmiştir.

Yidi muşĥaf yidi âyet oldı hem ümmü'l-kitâb

Yidi nev'ıyle oķumaķ yidi kıat hem ma'nâyân (36. K./19)

Şair, namazın her rekâtında sebü'l-mesani okumanın farz olduğunu belirtir.

Oldı farz olan namâzuñ vâcibi yidi 'ayân

¹¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloĥu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, 18.

Biri her rekʿatda elbet oʻqumak sebʿaʼl-meṣān (36. K./1)

2.1.1.12. İsm-i Azam

Fazlullahʼa göre “Allah” adı ism-i azam ve âdem de ism-i azamın mazharıdır.¹¹⁹ Divanda, “Allah” lafzının en büyük ad olduğu ve daima zikredilmesi gerektiği öğütlenir.

Lafzatullāha nazar kı̄l dāʾim anı eyle yād

Kim aña esmā içinde ism-i aʿzam oldı ad (3. K./1)

Şair, ل ه ا harfleri ile yazılan İlah kelimesini insana benzetir. Ten, elife; he, başa; iki ayak ise lāmʼa teşbih edilmiştir.

Baş u ten iki ayak beñzer elif lām u heʼye

Bâlile kıyruḡ hemān çün şeddedür olsa güşād (3. K./11)

2.1.1.13. Cennet-Cehennem

Hurufilere göre, sekiz cennet kapısını görecekle olanlar, sırat-ı müstakimi geçip yüzünde sekiz hattın belireceği insanlardır. Sırat köprüsünden geçecek olanların veçhinde hatt-ı isitva belirecek ve yedi ümmî hat, sekiz olacaktır. Hurufî âlimlerinden Feriteoğlu Abdülmecid, bu konuyu şöyle açıklar:

“والملائكة يدخلون عليهم من كل باب”¹²⁰ ki cennetüñ sekiz ḡapusu vardur şöyle ki emred ehl-i cennet şüretidür. Vaḡtā ki emred şüretindeki yidi satrı ḡaḡt-ı istivā üzerine ḡiçseñ sekiz satr olur; iki başında iki ebrū ve dört daḡı kirpik, sekiz satr olur, her satrı dört ʿanaşırdan mürekkebdür, otuz iki satr olur ki vechuʼl-lāh müşāhede olunur.¹²¹

Cennetteki sekiz kapı üzerinde dört satır yazılıdır. Bu dört satır, dört unsurdan kinayedir. Sekiz hat ile çarpıldığında ise otuz iki eder.¹²²

Yidi yir yidi gök yidi cehennem

Daḡı dört ʿunşur u sekiz cinān bil (31. K./23)

¹¹⁹ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doḡuşundan İtibaren*, 255-256.

¹²⁰ Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler. (Raʼd: 13/23)

¹²¹ Arıkoḡlu, 119.

¹²² Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doḡuşundan İtibaren*, 562.

2.1.1.14. Fazlullah

Hurufi şairler, eserlerinde Hurufiliğin kurucusu Fazlullah'ın adını ya direkt olarak ya da Fazl-ı Hak, Fazl-ı Rab, Fazl-ı Huda, Fazl-ı Yezdân gibi tamlamalarla dolaylı olarak anmışlardır.

Handanî Divanı'nda bu tür kullanımlar yoktur. Ancak birkaç yerde geçen *fazl* kelimesiyle, Fazlullah'a işaret etmiş olabileceği düşük bir ihtimalle de olsa akla gelmektedir.

Allah'ın varlığı ve birliğinin anlatıldığı 1. kasidede, *fâzıl* kelimesi ve *zü'l-fazl* tamlaması kullanılmıştır. Beyitlerin ilki *fâzıl olan o Allah'tır*; ikincisi ise *fazilet sahibi o Allah'tır*, anlamını taşımaktadır.

Hüve'l-Fettāhu Fâzıl Ferd ü Fi'āl

Hüve'l-Feyyāz hüve Fâtır hüvellāh (1. K./17)

Hüve'z-zü't-Tül zü'l-Fazlu zü'l-İhsān

Hüve'l-Mezkür hüve'z-Zâkir hüvellāh (1. K./25)

Aşağıdaki beyitte şair, yüzünde fazl-ı mushafın zahir olmasını istemektedir. Fazl-ı mushaf terkibi ile anlatılmak istenen, *fazl* kelimesinin insan suretinde yazılı olduğu görüşü olabilir. Hurufilere göre fe (ف) kulak, dat (ض) gözdür. Lam (ل) ise kıvrımıyla kaşlarla birleşerek burnu oluşturan harftir.¹²³

İlāhī bāṭınım eyle müşerref

Olub vechümde zāhir fazl-ı muşhaf (2. M./43)

2.1.1.15. Sayıların Hikmeti

Sayılar ile varlık arasında bağlantı kurmak, çoğu mistik düşünür tarafından işlenen bir mevzudur. Sayılar hakkında ilk düzenli izahı yapan isim ise Yunan düşünür Pythagoras'tır¹²⁴ Pythagoras, varlığın bir sayısının açılımı olduğunu ve kâinattaki

¹²³ Usluer, *Hurufilik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, 298.

¹²⁴ Pythagoras, antikçağ Yunan düşünürü ve Pitagorasçılık felsefesinin kurucusudur. Bu felsefeye “sayı gizemciliği” veya “matematik gizemciliği” de denir. Pitagorasçılar, matematikle uğraşmış ve bunu geliştirmiş ilk düşünürlerdir. Matematik ilkelerinin başında sayılar gelir. Doğadaki bütün şeylerin sayılara benzediğine ve sayıların yaradılışın ilki olduğuna inanırlar. Evren, bir sayı uyumudur ve sayı evrensel düzenin kaynağıdır. Onlara göre, bir sayı, sayılar serisinin dışındadır. Sonsuza kadar bütün

ahengin sayılarla sağlandığını ifade eder. Pythagoras'ın sayılarla ilgili yaptığı bu izahlar, zamanla konuyla ilgilenen çoğu düşünür tarafından benimsenmiştir.

Sayı sembolizmi, İslam kültürüne de sirayet etmiştir. İbn Arabî, İhvanu's-Safa düşüncesi ve Hurufilik inancı, sayıları somut olmaktan çıkararak soyut bir algıya taşımıştır.¹²⁵

*İbn Arabî'ye göre sayı bir berzah hükmündedir. Çünkü Allah, evrendeki varlıkları sayıların ölçüsüyle inşa ve icat etmektedir. Bu yönüyle sayılar, âlemin derunî kozmik dili olarak da nitelenebilir. Bu yüzdendir ki bu kozmik dilin çözülüp anlaşılması ile evrendeki varlıkların sırrına muttali olunması İbn Arabî'ye göre eşdeğer bir süreçte gerçekleşmektedir.*¹²⁶

Hurufilik inancında ise varlığın sırrı yirmi sekiz ve otuz iki sayısı ile açıklanır. Yirmi sekiz ve otuz iki ilahi nutkun karşılığı olarak görülür ve tüm sayılar üzerinden yirmi sekiz ve otuz iki'ye ulaşılır. Belli bir sayı adedince yapılan ibadetler ve bazı İslami emirler yirmi sekiz ve otuz iki'ye tatbik edilerek izah edilir. Örneğin, Hurufilere göre seferi olmayan biri, gün içinde on yedi rekât; cuma günü ise on beş rekât namaz kılar ve toplamda farz olarak kıldığı rekât sayısı otuz iki'ye eşitlenmiş olur. (İki rekâtlık cuma namazının, dört rekâtlık öğle namazının yerine geçtiği kabul görmüştür.)¹²⁷

Görüldüğü üzere sayılar, birer sembol olmanın ötesinde, varlığı açıklama ve anlamlandırma yolunda başvurulan gizler olmuştur. Çoğu inanışta harfler ve sayılar, asıl olana ulaşma yolunda birer basamak olarak görülmüş, bu mücerred kavramlar üzerinden farklı doktrinler üretilmiştir.

Handanî Divanı'nda da bazı sayılara, farklı manalar yüklenerek bu sayıların hikmeti ve fazileti sorgulanmıştır. Bu sayılar sırasıyla 2, 3, 4, 5, 7, 12 ve 17'dir. Bahsi geçen sayıların kudsîyetinden bahseden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

İki:

Kutupsallık ve bölünmeyi sembolize eden iki, toplumlarda genellikle menfi olarak kabul gören bir sayı olmakla birlikte ikinin, bütünüye uyumsuzluğa işaret ettiği

sayılar bir'lerden meydana gelir. (Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi-Kavramlar ve Akımlar I-IX* (4. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2012, V/190-197.)

¹²⁵ Osman Nuri Küçük, *İbnü'l-Arabî Sayılar ve Rüyalar*, Nefes Yayınları, İstanbul 2016, 85-89.

¹²⁶ Küçük, 92.

¹²⁷ Gölpınarlı, *Hurûfilik Metinleri Katoloğu*, 19.

de söylenemez. Mesela iki'nin geometrik ifadesi olan çizginin, ayırıcı vasfı olduğu gibi birleştirici özelliği de bulunmaktadır.¹²⁸

İbn Arabî, 2'nin ve ikiliğin bu âleme işaretini sayısal değeri 2'ye tekabül eden (be) harfinin telaffuzu üzerinden ifade eder. Şöyle ki (be) harfinin mahreci iki dudaktır. Mahrecindeki ikilik ve kutupluluk olmadan bu harf vücûda gelmediği gibi, bir şey mülk âleminde somut olarak zuhur edebilmek için kutupsallığa, zıtlığa ve zevciyete ihtiyacı duymaktadır.¹²⁹ Çünkü kâinattaki her şey zıddıyla kaimdir. Geceyi bilmek için gündüze, gündüzü bilmek için geceye; sıcaklığı anlamak için soğuluğa, soğuluğu anlamak için sıcaklığa ihtiyaç vardır. Yani kutupsallaşma olmaksızın, hiçbir şeyin manası tam anlamıyla asla idrak edilemez. Handanî Divanı'nda halaknâküm ezvâcen (sizi çiftler çiftler yarattık.) âyet-i kerimesi üzerine yazılan 20. kasidede bu ikili zıtlıkların bahsedilir.

Nûr u zulmet gün gice ıssı şovuk yağmur u qar

Yir ü gök cennet cehennem od u yil mâ vu türâb (11. beyit)

Yaratılış, yaradan ve yaratılanın ikiliğini gerektirmektedir. İlâhi yaratılış sözcüğü olan *kûn* (ol), iki harften meydana gelir.¹³⁰

Handanî, iki harfin birliğinden âlemlerin yaratıldığını ve insanın bunu anlamakta aciz kaldığını ifade eder.

İki harfün birlüğünden nice biñ 'âlemleri

Eyledük kim 'aql anuñ fikrinde kaldı serseri

Evliyâ vü enbiyâ vaşfuñda 'âciz her biri

İy taşavvurdan münezzeh vey tefekkürden beri

Zātuña yol bulmadı 'âlemde hiçbir yol eri (39. Msm./I)

Bir muamma kasidesinden alınan aşağıdaki beyitte ise, *kûn* lafzının yazılımı, kelime oyunu yapılarak ifade edilmiştir.

Kâf döndi aldı **nûnuñ** me'eni gitdi bile

Aşl-ı künden dağı oldu yidi deryâ infişâl (6. K./48)

¹²⁸ Annemaria Schimmel, *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011, 57.

¹²⁹ Küçük, 115.

¹³⁰ Annemarie Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, (çev.: Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2004, 113.

Ebcedde, iki rakamına karşılık gelen harf *be* 'dir. Bu harf, tevhit türünde yazılan 1. kasidede Allah (*c.c*)'un esmâsıyla anılmıştır.

be Hüve'l-Bākī Bedī ü Ber ü Bārī
Hüve'l-Bāsī hüve'l-Bāşır hüvellāh (2. beyit)

Be harfi, bir başka beyitte ise kulların, bezm-i elestteki ahdiyle zikredilmiştir. Elest bezminde *elestü bi-rabbiküm* (*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*) sorusuna âdemoğlu, *kâlû belâ* (elbette öyle) diye cevap vermiştir.

Elif Allāh'ı aňmak her dem ara
Belāsına belī dimekdurur bā (15. K./1)

Üç:

İslam da bütün dinler gibi belli sayılara ve pek çok durumda Pisagorcü düşünceleri izleyerek tek sayılara vurgu yapmıştır. Çünkü tek sayılar, Allah'ın birliği olarak ifade edilen İslam'ın temel dogmasıyla birebir bağlantılıdır.¹³¹

Handanî Divanı'nda üç rakamından, huruf-ı mukattaat olarak adlandırılan elif, lâm ve mîm harfleri üzerine yazılı olan 16. kasidede söz edilir. Bu üç remzin sırrını anlatan şair, daha sonraki beyitlerde üç sayısının, İslamiyet'teki önemi ve hikmetinden bahseder.

Evvel-i Qur'ân'da niçün aňdı üç harfi Hudā
Uş elif lâm mîmdür anlar remzini diñle beyā (16. K./1)

Şair, Allah (*c.c*)'ın varlığının, biri eşya biri ilim ve biri insan olmak üzere üç nesnede aşikâr olduğunu; zühdün dünyadan, ahiretten ve son olarak gerçek sevgiliye vasıl olmak için candan geçmesi gerektiği gibi üç adedince olan ve üç kez yapılması gereken şeyleri sıralar.

Hem işāretdür ki Hağ üç nesne itmişdür 'ayān
Biri eşyā biri 'ilm ü biri Ādem iy şafā (16. K./3)

Zühd üçdür biri dünyâ terki biri âhîret

¹³¹ Annemarie Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, 112, 113.

Biri cân terk eylemekdür tâ ki cânânı bula (16. K./11)

Ebcet sisteminde üç sayısına karşılık gelen harf *cim*'dir. *Cim* harfi, elifnâme türünde yazılan kasidelerde Allah esması ile birlikte zikredilmiştir.

cīm Hüve'l-Câmi' Celîl hüve Cemîl

Hüvel'l-Cevâd hüve Câbir hüvellâh (1. K./3)

Cemâl için cihâd itmekdurur cīm

Halîm olmağı hâşıl itmedür hâ (15. K./3)

Dört:

Varlığın dört sayısı üzerine kurulu olduğu düşünülür. Mevsimler, yönler, rüzgârlar, dört element (hava, su, toprak, ateş) bu sayı adedinceidir.

İbn Arabî, kâinatın hem maddeten hem de manen dört sayısı üzerine kurulu olduğunu şu şekilde ifade eder:

Varlık dört üzerine kuruludur: Âlem hakikati yönünden cisimlik ve ruhanî suretinde dört rükün üzerine kurulmuştur. Buna göre âlem tabiatı açısından dörtgen olduğu gibi, ruhsal açıdan da dörtgendir. O cesedi yönünden dört unsurdan meydana gelmiş dört tabiatten oluşmuş; ruhu açısından ise baba, ana, üfleme ve yönelişten meydana gelmiştir. Böylece rahmet, âleme dört yönden gelmiştir. (Fütûhât, III: 261)¹³²

Dört, düzenin ve mükemmeliyetin sayısı olarak değerlendirilir. *Handanî Divanı*'nda, dörde mükemmellik kazandıran kelime ise ۞ ل ل ل ل olmak üzere dört harf ile yazılan Allah lafzıdır. "Kaşîde-i İsm-i Allâh-ı A'zâm Müşâhede-i 'Ayne'l-Yağîn Der-Hümâ Hayrhâ Kâlellâhü Te'âlâ Fe-eynemâ Tüvellü Fe-şemme Vechullâhi vü Kânallâhu Bi-küllü Şey'in Muhtîṭun" başlıklı 3. kasidede, tüm mevcudâtın Allah'ın tecellisi olduğu düşüncesi, harf-i çâr ile kaim olan Allah kelimesi üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

İmdi gör anı ki harf-i çâr ile kâ'imdurur

Hem anuñ üstinde var bir şedde üç diş bî'-inâd (3. K./4)

Kelime-i tevhit *Lâ-İlah, İllallâh, Muhammed ve Resüllullâh* olmak üzere dört lafız üzere yazılır.

¹³² Suad El-Hakîm, 165.

Lā-İlāh demekle İllallāh olubdur lafz-ı çār
Hem Muḥammed’le Resüllullāh olur üç çün şidād (3. K./26)

Bitkiler çimen, çiçek, tohum ve meyve olmak üzere dört sınıfa ayrılır. Çimen, zamanla sararır; çiçek, zeytin verir; tohum, turunç olur ve meyveler, serv-i āzād gibi hür olur.

Hem nebāt oldı çemen çiçek ḥubūb u meyvehā
Bunlara irer ḥazān zeytūn turunç serv-i āzād (3. K./7)

Dört sayısından söz eden bir diğēr kaside de “Ḳaṣīde-i Furūz-ı Vużū Zāhir ü Bāṭın u Delā’il-i İṣān Ḳālellāhü Te‘ālā Yā Eyyühe’l-lezīne Āmenü İzā Ḳumtum İlä’ş-şalāti Fağsilū Vucūheḳüm ve Eydiyekum” başlıklı 27. kasidedir. Abdestin dört farzının anlatıldığı kasidede dört adedince olan, dört kez yapılan şeyler zikredilir. Bir yılda dört mevsim vardır, mevcudat anasır-ı erbaadan vücut bulmuştur, sidretü’l-münteha altında dört nehir akar.

İtdi hem bir sāl içinde çār faşlı Ḥaḳ ‘ayān
Biri kış hem biri güz hem yaz u hem daḫı bahār (27. K./18)

Hem ḳamu eṣyāyı gör bu çārdan buldı vüçūd
Biri āb u biri ḥāḳ ü biri bād u biri nār (27. K./17)

Hem cinān içinde oldı çār ırmaḳ biri şū
Biri süd biri ‘aseldür biri ḥamr-ı ḥōş-güvār (27. K./22)

Ebcedde dörde karşılık gelen harf *dal*’dır. *Dal* harfi, 1. kasidede yaradanı niteleyen sıfatlarla kullanılmıştır.

dāl Hüve’d-Dā’im hüve’d-Deyyān u Dānā
Hüve’d-Dāfi’ hüve’d-Dāhir hüvellāh (1. K./4)

İnsanı masivadan uzaklaştırıp doğru yola yönlendiren harf, *dal*’dır.

Ḥudā ḫalkını ḫalk itmekdurur ḫı
Daḫı dāl oldı dāl dūr ol zi-dünyā (15. K./4)

Klasik edebiyatta *dal* harfi, şekil özellikleri açısından farklı unsurlara teşbih edilmiştir. *Dal*, kıvrımlı olması münabesetiyle sevgilinin kaşına benzetilir.

Ḥad u la'liūñ üzre ḥālūñ şalmış al
İki zülfiūñ içre kaşuñ aña dāl (5. K./11)

Namaz kılan bir kişinin rükû ve secde halindeki duruşu, *dal* harfine benzetilir. *Elif* harfi gibi dik ve düz bir surette kıyamda duran kişi, ardından *dal* gibi iki büküm olur.

Tevḥīd-i müdām eyle tā keşf ola zāt iy dil
Tut mäh-ı şıyāmı vir varise zekāt iy dil
Var Ka'be-i maqşūda 'afv ola 'uşāt iy dil
Ger mü'min-i muḥliş sen ol ehl-i şalāt iy dil
Togrıl çü elif gāhī ḳaddüñi çü dāl eyle (36. K./VI)

Beş:

İslam'ın şartı beş olduğundan bu sayı, İslamiyet'de ayrı bir öneme hâizdir. *Handanî Divanı*'nda “Büniye'l-İslāmü 'Alā Ḥamsin Ḳaşıde-i İslām” (İslam, beş temel üzerine inşa edilmiştir.) hadisi üzerine yazılı 10. kasidede İslam'ın beş şartı sıralandıktan sonra *beşin* kudsiyeti anlatılmıştır.

Didi ol mi'mār-ı mülk-i dīn emīri enbiyā
Kim bu İslām'uñ esāsı oldu penç üzre binā (10. K./1)

Bu beşüñ evvel şehādetdür biri Ḥaḳ bir dimeḳ
Kim mişāl u zıddı yoḳ zātıyla ḳā'im dā'imā (10. K./2)

Hem namāz u hem şıyām u hem zekāt u ḥac u hem
Bilmek itmek bunları ĩmān u İslām oldu hā (10. K./4)

Beş sayısının İslamiyet'deki öneminden söz eden diğer bir kaside ise “Ḳaşıde-i Pençhā Der-Beyān-ı Delā'il-i Bünyād-ı İslām Ki Çi Ḥikmetest Pençhā Bāşed” başlıklı 26. kasidedir. Şiirde, beş sayısının varlık üzerindeki kudsiyeti, Allah kelimesinin yazılımındaki beş harfe dayandırılır ve beş ile ilgili dinî ve tasavvufî konular sıralanır.

Lafzatullāh kim olubdur ism-i a‘zam bī-gümān
Oldı ol dört harfile bir şedde gör iy nām-dār (26. K./4)

Sebat sahibi (ulū’l-azm) peygamberler Hz. Muhammet, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa olmak üzere toplam beş kişidir.

Hem ulū’l-azm oldı cümle enbiyāda beş kişi
Beş nefer hem diri kaldı dehr olunca tārūmār (40. beyit)

Namaz beş şeyden ötürü bozular. Bunlar: uyumak, hapşurmak, burnu kanamak, esnemek ve kusmaktır.

Didiler beş nesne şeytāndandurur ender-namāz
Ḥāb u aḥsırmaḥ burun kanı vu esner yā kuşar (50. beyit)

He (ه) harfinin ebceddeki sayı karşılığı beştir. Ebceddeki kelimelerin (*ebced*, *hevvez*, *huṭṭī*, *kelemen*, *safeş*, *karāşet*, *sehḥaz* ve *daḫāğ*) sırası gözetilerek yazılan 1. kasidede *he* harfî, sayısal ifadesine uygun olarak 5. beyitte yer alır. Bu harf, beyitte yaratıcıyı niteleyen sıfatlarla birlikte zikredilir.

he Hūve’l-Hādī İlāhī el-Hūve di
Hūve’l-Hāl he hüve Bāhir hüvellāh (1. K./5)

Elifname türünde yazılan 15. kasidede *he* (ه) harfî nefis, arzu ve isteklerden vazgeçip zikirde bulunmaktır, diye izah edilir.

Hevā terkidurur hī eyle hā hā
Olubdur lām elif cān cisme ĩmā (15. K./14)

“Kaşide-i İmān Der-Beyān-ı Heftād u Dü Hurūf-ı Muḫata‘a” başlıklı 37. kasidede, hurūf-ı mukattaat sıralandıktan sonra bu harfler tek tek açıklanır. Bu harflerden olan *he* harfî, mukattaat surelerinden Meryem suresi 1. ayet (kâf-hâ-yâ-ayn-sâd) ve Taha suresi 1. ayet (tâ-hâ) olmak üzere iki ayette geçer. *Hâ*, hevesten geçip Allah’ı anmak şeklinde tanımlanır.

Hā hümāyūn himmet ol itse hidāyet Hādī’den
Yā yalanı yir ki yarın olasın ehl-i yemīn (37. K./26)

Ṭā ṭaʿāmı azı hem ṭaʿn itme kimse ṭavrına
Hā hevā ile hevesden geç hū Allāh di hemīn (37. K./28)

Yedi:

*Pek çok dinsel gelenekte yedi çok önemli bir sayıdır*¹³³ ve İslami gelenekte de aynı öneme sahiptir. Cennet ve dünya yedi katlıdır, tavaf ve say yedi kez yapılır, haccın farızalarından şeytan taşlamada yedi taş kullanılır, Fatiha suresi yedi ayetten oluşur, İslam'da mistik hiyerarşi yedi dereceli olup en yüksek varlık kutb'dur, ilahi yaratılış sözü olan "kūn fe-yekun" yedi harf ile yazılır.¹³⁴

"Ḳaṣīde Der-Beyān-ı Vācibāt-ı Şalāt Peydā vu Nihān u Delāʾil-i İṣṣān" başlıklı 36. kaside, yedi'nin hikmetini açıklamak üzere yazılmıştır. Namazda farz olan yedi vacibin ne olduğunu tek tek sıralayan şair, daha sonraki beyitlerde "vacibin neden yedi olduğunu" yedi rakamına isnat ederek izah etmiştir. Kasidede, yedi etrafınca anlatılan başlıca mevzular şöyledir: kâinat yedi kıtadan oluşur; dünyada yedi çeşit maden, cennet, umman ve renk vardır; yedi hayrat vardır ki bunları yaptırmak kutsaldır...

Yidi ḳat yir oldı oldı heft eḳālīm anda hem
Hem yidi dürlü ṭavāʾif ṭutdı anlarda mekān (36. K./23)

Yidi maʿden yidi ṭamu yidi deryā yidi renk
Hem yimekler yidi dürlüdür ki yir pīr ü civān (36. K./24)

Yidi nesne ulu ḥayrāt oldı biri medrese
Dār-ı ḥasta cisr ü çeşme tekye vü cāmīʿ vü ḥān (36. K./65)

Yedinin, ebcet sistemindeki karşılığı *ze* (ﺯ) 'dir. Harflerin birer sembol olarak kullanıldığı 1. kasidede *ze* (ﺯ) harfi, Allah adını yücelten sıfatlarla anılır.

ze Hüveʿz-Zāriʿ ʿAzīzü hüve Muʿiz
Hüveʿr-Rāzıḳ Zekī Zāhir hüvellāh (1. K./7)

15. kaside, elifname türünde bir kasidedir. Elif (ا) harfiyle başlayıp ye (ي) ile sona eren bu kasidede tüm harfler, okunuşu ile sıralanırken *ze* (ﺯ) harfinin geçtiği

¹³³ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, 116

¹³⁴ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, 159-163

beyitte söz konusu harfin adı yerine, *ze* (ﺯ) ile başlayan ve mısranın anlam bütünlüğüne uyan *zeyn* kelimesi tercih edilmiştir. *Ze* (ﺯ) harfi, süsü ve gösterişi terk etmek, demektir.

Zamāne ziyinetin terk itmedür zeyn

Sin itmekdür sin esbābın müheyyā (15. K./6)

On iki:

On iki sayısının, Yahudilik ve Hristiyanlıkta daha çok karşılaşılan bir sayı olduğu görülmekle birlikte, İslam kültüründe de - Hristiyanlık ve Yahudilik kültüründe bu sayıya verilen değerden kaynaklı olmalı- kullanıldığı müşahede edilmektedir.¹³⁵ *Handanî Divanı*'nda da namazın on iki farzının anlatıldığı ve buna dayanarak on iki sayısının kudsîyetinin ifade edildiği 34. kasidede, benî İsrail'e dair rivayetleriyle tanınan ve Tevrat'ın tahrif edimemiş bir nüshasının onda olduğu rivayet edilen Ka'b el-Ahbâr'ın¹³⁶ Tevrat'dan aldığı on iki kelimelerin sıralanır ve bunların kişinin ameli olması gerektiği öğütlenir.

Ka'b el-ahbâr on iki söz aldı hem Tevrât'dan

Dâ'im anı fikr idüb eylerdi 'ayn u mîm ü lām (34. K./37)

*Şia'nın en büyük kolu olan Ca'ferîlere göre Hz. Peygamber'den sonra 12 imam gelmiştir. İmamların sonuncusu Bağdat'ta bir girdaba girerek kaybolan ve daha sonra tekrar zuhûr edeceğine inanılan Muhammed el-Mehdî el-Muntazar'dır.*¹³⁷ *Handanî Divanı*'nda Mehdî için "peyk-i selam" tamlaması kullanılarak Mehdî'nin nebiden sonra gelecek on ikinci imam olduğu ifade edilir.

Hem nebiden şoñ irünce rüst-e-ħîz on iki kez

İne iħrâc itmek için bunları peyk-i selām (34. K./40)

Mehdî'nin, zulüm ve adaletsizliğin hüküm sürdüğü âhir zamanda gelip bütün Müslümanları hidayete erdirecek kişi olduğu düşünülür.¹³⁸ Bundan dolayı beyitte "âhir zaman habercisi" anlamını verecek şekilde "peyk-i selam (son haberci)" tamlaması kullanılmış olmalıdır. Mehdî adaleti, şefkati, yardımı, sabrı, bolluğu, doğruluğu, utanmayı, itaati, merhameti ve Kur'an'da yazılı olanları tekrar hatırlatacak olandır.

¹³⁵ Adnan Demircan, "İslam Kültüründe On İki Rakamı", İSTEM Dergisi, 2 (4), 2004, 34.

¹³⁶ Yaşar Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 1-3

¹³⁷ Adnan Demircan, "İslam Kültüründe On İki Rakamı", 30.

¹³⁸ Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, 479.

Yaʿnī ʿadl u şefkati ihsān u şabr u berketi
Şıdķ u hayā t̄aʿati inşāf u muşşafdan kelām (34. K./41)

Bir yılda on iki ay vardır; bir gün, on iki saat gündüz ve on iki saat geceden ibarettir ve yıldızların konumuna göre gökyüzünde on iki burç bulunmaktadır. O hâlde zamanın ölçüsü ve astrolojinin dili on iki sayıdır, denilebilir.

On iki māh oldı zāhir on iki bāʿında hem
On iki sâʿat nehār u on iki hem oldı şām (34. K./19)

On iki burç oldı gökde toğar andan ay u gün
Nüh felek encüm melek ü perdeler on iki tām (34. K./20)

On yedi:

Başka yerlerde oldukça önemsiz olan on yedi, İslam'da belirgin bir rol oynar. Bir gün boyunca namazlarda kılınan rekâtların sayısı on yedidir ve dokuzuncu yüzyılda Cabir İbn Hayyan, on yediye dayanan oldukça ilginç bir sistem geliştirmiştir.¹³⁹ İslam kimyacılarının en ünlü ismi Cabir İbn Hayyan, dört tabiatın (kuru, yaş, sıcak, soğuk) bir, üç, beş ve sekiz şeklinde değişen oranlarda her elementte bulunduğunu ve bu oranların toplamı olan on yedi'nin ise kâinatın teşekkülünde anahtar rolü üstlendiğini düşünür.¹⁴⁰

Divanda, on yedi sayısının hikmetinin anlatıldığı manzume, 46. kasidedir. Kasidede namazın farzının on yedi rekât olduğu ve bu emrin yerine getirilmesinin gerekliliği ifade edilir.

Hem şalāt-ı hamsenüñ gör Hâķ teʿālā farzını
On yidi rekʿat buyurdı kıl yiter bu hizmeti (46. K./19)

İnsanın, namaz haricinde, sevap kazanabileceği on yedi haslet vardır. Bunlar: korku, ümit, iman, haya, fazilet sahibi olmak; İslam'ın emirlerini yerine getirmek; iyilikte bulunmak; muhabbet beslemek; mutlak varlığı fikretmek ve zikretmek; inzivaya çekilip halvette bulunmak; nefisle mücadele etmek; nazar ehli olmak; Hakk'ı kendinde

¹³⁹ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, 118.

¹⁴⁰ Mahmut Kaya, "Câbir b. Hayyân", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 535.

müşahede etmek ve yakîn bilmek son olarak ise gaybın tecellisiyle vahdaniyyete erişmektir.

Çünkü bu sünnetleri bildüñ edā kılduñ tamām
Hem gerek kār idesin dā'im bu heftde haşleti (46. K./12)

Ya'ni havfıyla recā ĩmān u ĩslām u hayā
Fazl u ihsān u muḥabbet zıkr ü fikr ü ḫalveti (46. K./13)

Hem mücāhede nazār daḫı müşāhede yakīn
Bula Ḥandānī tecellī daḫı vahdāniyyeti (46. K./14)

Handanî'nin sayıların kudsiyeti üzerine olan söylem şekli, Hurufilik inancının en önemli isimlerinden olan Nesimî'ye benzemektedir. *Nesimî Divanı*'nda da sayıların gizeminin sorgulandığı ve cevaplandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ger dilersen saadet-i ebedî
Tamuyı bil ki niçün oldu yidi

Sekiz oldu kapısı uçmağın
Neye dört oldu suyu ırmağın (Nesimî'nin Türkçe Divanı: 2M/4, 5)¹⁴¹

2.1.2. İktibaslar¹⁴²

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَئِنَّ وَجْهَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاَسِعَ عَلِيمٌ -1

Ve li'l-lâhil meşriku ve'l-magribu **fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâhi innallâhe** vâsi'un 'alîm (Bakara: 2/115): Doğu'da Allah'ındır batı da. **Nereye dönerseniz Allah'ın zati oradadır.** Şüphesiz Allah (zat ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.

¹⁴¹ *Nesimî Divanı*, 157.

Hüseyin Ayan, bu mesneviyi Nesimî'nin Fazl ile buluşmadan önce yazmış olduğu manzumelerden biri olarak değerlendirir (Ayan, 26). Ancak Fatih Usluer, Nesimî'nin Hurufî olmadan önce bu mesneviyi kaleme almış olduğu fikrine katılmaz. Zira mesnevide, yedi cehennem ile cennetin sekiz kapısının hikmetinden ve cennetteki dört ırmağın aslının bilinmesinden bahsedilir ki bunlar, Hurufî unsurların varlığını açıkça göstermektedir. (Usluer, *Hurufî Metinler I*, 15.)

¹⁴² İktibaslar için Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013; Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları* (1. Baskı), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016 ve Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Meâli* (1. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2014 kitaplarından faydalanılmıştır.

2- **وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا**

Ve li'l-lâhi mâ fi's-semâvât ve mâ fi'l-ardi **ve kânallâhu bi külli şey'in muhîâtâ** (Nisâ: 4/126): Göklerde ve yerlerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmaktadır.

3- **وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ**

Ve mâ erselnâke illâ **rahmeten li'l-âlemîne** (Enbiyâ: 21/107): Seni ancak **âlemlere rahmet olarak** gönderdik.

4- **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ**

Lâ-Îlâhe illâ huve-hû (Âl-i İmrân: 3/18), (Nisâ: 4/87), (En'âm: 6/102, 106), (A'râf: 7/158), (Tevbe: 9/31, 129), (Hûd: 11/14), (Ra'd: 13/30), (Tâhâ: 20/8, 98), (Mü'minûn: 23/116), (Neml: 27/26), (Kasas: 28/70, 88), (Fâtır: 35/3), (Zümer: 39/6), (Mü'min: 40/3, 62, 65), (Duhân: 44/8), (Haşr: 59/22, 23), (Tegâbun: 64/13), (Müzzemmil: 73/9): O'ndan başka tanrı yoktur.

5- **Küntü kenzen** mahfiyyen fe-aḥbebtü en u'refe fe-ḥalektü'l-ḥalka li-u'refe(li-ya'rifünî): Ben **gizli bir hazine** idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım.

6- **كُنْ فَيَكُونُ**

Kün fe-yekûn-kün fe-kân-kâf u nûn (Bakara: 2/117), (Âl-i İmrân: 3/47), (En'âm: 6/73), (Nahl: 16/40), (Meryem: 19/35), (Yâsîn: 36/82), (Mü'min: 40/68): Ol (der) hemen olur.

7- **Ḥubbu'l-vatanı** mine'l-îmāni: **Vatan sevgisi** imandandır.

8- **وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ سَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ**

Ve iz ehaze rabbüke min benî âdeme min zuhûrihim zürriyyetehüm ve eşhedehüm 'alâ enfüsihim **elestü bi-rabbiküm kâlû belâ** şehidnâ en tekûlû yevme'l-kıyâmeti innâ künnâ 'an hazâ gâfilîn (A'râf: 7/172): Rabbin âdemoğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini alıp bunları bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: **Ben sizin rabbiniz değil miyim? “Elbette öyle! Tanıklık ederiz”** dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu” demeyesiniz.

9- **لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ**

Len-tenâlü'l-birre hattâ tünfikû mim-mâ tühıbbûne ve mâ tünfikû min şey'in fe innallâhe bihî ʿalîm (ʿÂl-i İmrân: 3/92): **Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz.** Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.

10- Mütü kıble en temütü: Ölmeden önce ölünüz.

11- هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Hüve'l-evvelü ve'l-âhiru ve'z-zâhirü ve'l-bâtın ve hüve bi-küllü şey'in ʿalîm (Hadîd: 57/3): O, evvel ve ahir, zahir ve batındır. O her şeyi bilir.

12- **Büniye'l-islâmü ʿalâ hamsin:** Şehâdeti en lâ-ilâhe illallâhu ve enne Muhammeden resüüllâhi ve iķâmi'ş-şalâti ve itâi'z-zekâti ve hacçı'l-beyti ve şavmi ramazâne: **İslam dini beş temel üzerine kurulmuştur:** Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna şahâdet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek ve ramazan orucu tutmak.

13-الم

Elif-Lâm-Mîm (Bakara: 2/1), (ʿÂl-i İmrân: 3/1), (ʿAnkebût: 29/1), (Rûm: 30/1), (Lokmân: 31/1), (Secde: 32/1): Huruf-ı mukattaadandır.

14- وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا

Ve halaknâküm ezvâcen (Nebe: 78/8): Sizi çiftler yarattık.

15- جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ

Cennâtü ʿadnin yedhulûnehâ ve men salaha min âbâ'ihim ve ezvâcihim ve zürriyâtihim ve'l-melâiketü yedhulûne ʿaleyhim **min külli bâb** (Raʿd: 13/23): Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de **her bir kapıdan** yanlarına girerler (ve şöyle derler)...

16- سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Sübhânellezî esrâ bi ʿabdihi leylan mine'l-mescidi'l-harâmi ilâ'l-mescidi'l-aksa'l-lezî bâraknâ havlehü li nuriyehu min âyâtinâ innehu hüve's-semîʿu'l-basîr (İsrâ: 17/1): Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhamed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren **Allah,**

bütün noksanlıklardan münezzehtir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.

17- **Lā-fetā illā ʿaliyyün lā-seyfe illā zū'l-fikārı:** Ali'den başka **yiğit**, Zülfikar'dan başka (keskin) kılıç **yoktur.**

18- فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَعَلَّ بِهَذَا الْقَوْمِ الْفَاسِقُونَ

Fasbir kemâ sabera **ulû'l-azmi** mine'r-rusûli ve lâ testa'cil lehüm ke ennehüm yevme yeravne mâ yû'adûne lem yelbesû illâ sâ'aten mi'n-nehâr belâgun fe hel yuhlekü illâ'l-kavmü'l-fâsikûn (Ahkâf: 46/35): **Azim ve kararlılık sahibi** peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme. Başlarına geleceği vaktiyle söylenen şeyleri gördüklerinde sanki gündüzün kısa bir süresini yaşamış gibi olacaklar. Tebliğ konusu işte budur; hiç günaha sapanlardan başkası helak edilir mi?

19- فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

Fe kâne **kâbe kavseyni ev ednâ** (Necm: 53/9): Öyle ki, **iki yay kadar hatta daha yakın oldu.**

20- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Yâ eyyuhâ'l-lezîne âmenû izâ kumtum ilâ's-salâti fağsilû vucûheküm ve eydiyeküm ilâ'l-merâfiki vemsehû bi ru'ûsiküm ve erceleküm ilâ'l-ka'beyn ve in küntüm cünüben fattaherû ve in küntüm mardâ ev ʿalâ seferin ev câ'e ehadun minküm mine'l-gâiti ev lâmestumun'n-nisâ'e felem tecidû mâ'en fe teyemmemû sa'iden tayyiben femsehû bi vucûhiküm ve eydiküm minhü mâ yurîdullâhu li yec'ale ʿaleyküm min haracin ve lâkin yurîdu li yutimme ni'metehu ʿaleyküm le'alleküm teşkûrun (Mâ'ide: 5/6): **Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın;** başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın). Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şayet hasta ve yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin),

yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat o sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

21- **Men ʿarafe** nefsehū fe-ḳad ʿarafe rabbehū: **Kendini bilen**, kuşkusuz Rabbini de bilir.

22- سُنُّرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ -

Se-nürîhim âyâtinâ fi'l-âfâkı ve fi-enfüsihim hattâ yetebeyyene lehüm ennehü'l-hakku evelem yekfi bi rabbike ennehü ʿalâ külli şey'in şehîd (Fussilet: 41/53):

Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun.

Rabbi'nin, her şeye şahit olması yetmez mi?

23- وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْإِنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

Ve lekad zere'nâ li cehenneme kesîran mine'l-cinni ve'l-insi lehüm kulûbun lâ yefkahûne bihâ ve lehüm aʿyunun lâ yubsirûne bihâ ve lehüm âzânun lâ yesmeʿûne bihâ ulâike **ke'l-enʿami bel hüm edallu** ulâike hümü'l-gâfilûn (Aʿrâf: 7/179): Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. **Onlar hayvan gibidir, hatta daha da şaşkındırlar.** İşte asıl gafiller onlardır.

24- وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

Ve lekad âteynâke **sebʿan mine'l mesânî (sebʿa'l-mesânî)** ve'l-kur'ânü'l-ʿazîm (Hicr: 15/87): Kuşkusuz sana **tekrar tekrar okunandan (ayetlerden) yedisini** ve yüce Kur'anı verdik.

25- أُمُّ الْكِتَابِ -

Ümmü'l-kitâb (ʿÂl-i İmrân: 3/7), (Raʿd: 13/34), (Zuhrûf: 43/4): Ana kitap (bütün kitapların anası, Levh-i Mahfûz).

26- المص -

Elif-Lâm-Mîm-Sâd (Aʿrâf: 7/1): Huruf-ı mukattaadandır.

27- الر -

Elif-Lâm-Râ (Yûnus: 10/1), (Hûd: 11/1), (Yûsuf: 12/1), (İbrâhim: 14/1), (Hicr: 15/1): Huruf-ı mukattadandır.

28- المر

Elif-Lâm-Mîm-Râ (Ra^d: 13/1): Huruf-ı mukattadandır.

29- كهيعص

Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd (Meryem: 19/1): Huruf-ı mukattadandır.

30- طه

Tâ-Hâ (Tâhâ: 20/1): Huruf-ı mukattadandır.

31- طسم

Tâ-Sîn-Mîm (Şu^ârâ: 26/1), (Kasas: 28/1): Huruf-ı mukattadandır.

32- طس

Tâ-Sîn (Nemel: 27/1): Huruf-ı mukattadandır.

33- يس

Yâ-Sîn (Yâsîn: 36/1): Huruf-ı mukattadandır.

34- ص

Sâd (Sâd: 38/1): Huruf-ı mukattadandır.

35- حم

Hâ-Mîm (Mü'min: 40/1), (Zuhruf: 43/1), (Duhân: 44/1), (Câsiye: 45/1), (Ahkâf: 46/1): Huruf-ı mukattadandır.

36- عسق

Ayn-Sîn-Kâf (Şûrâ: 42/2): Huruf-ı mukattadandır.

37- ق

Kâf (Kâf: 50/1): Huruf-ı mukattadandır.

38- ن

Nûn (Kalem: 68/1): Huruf-ı mukattadandır.

39- وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَّهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُوا مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

Ve kâlû'l-hamdu lillâhi'l-lezî sadaknâ va'cdehü ve evresenâ'l-arda netebevveu mine'l-cenneti haysu neşâ'u fe **ni'ime ecru'l-âmilîn** (Zumer: 39/74): Onlar da "Bize verdiği sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediğimiz yerinde mesken kurabileceğimiz yurt bağışlayan Allah'a hamdolsun!" diyecekler. **Salih amel için çalışıp çabalayanların ecri ne güzel!**

40- لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ -

Lâ-yuhibbu'l-müsrifin (En'âm: 6/41), (A'râf: 7/31): (Allah) israf edenleri sevmez.

41- **Mâ 'arafnâke** haqka ma'rifetike yâ ma'rûfu: **(Ya Rab) seni, zatına yakışır şekilde bilemedik.**

42- فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ -

Fî levhin mahfûzin (Burûc: 85/22): O, **korunmuş bir levhada** (Levh-i Mahfuz'da) dır. Levh-i Mahfuz, takdir-i ilâhiyenin yazılı bulunduğu manevî levhadır.¹⁴³

43- يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ -

Yevme tüble's-serâiru (Târık: 86/9): Gizlilerin (ortaya dökülüp) yoklanacağı gün.

44- وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Va'tasimû **bihablu'l-lâhi** cemî'an ve lâ teferrakû vezkurû nimeta'l-lâhi 'aleyküm iz küntüm a'dâen fe e'l-lefe beyne kulûbiküm fe asbahtüm bi nimetihî ihvânâ ve küntüm 'alâ şefâ hufратin mine'n-nâri fe enkazeküm minhâ kezâlike yubeyyinu'l-lâhü leküm âyâtihi le'alleküm tehtedûn (Âl-i İmrân: 3/103): Hep birlikte **Allah'ın ipine** sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız.

45- لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

¹⁴³ Safer el-Muhibbî el-Cerrâhî, *Istûhât-ı Sofîyye Fî Vatan-ı Asliye* (2. Baskı), Kırk Kandil Yayınları İstanbul, 2013, 236.

Lâ ikrâhe fî'd-dîni kad tebeyyene'r-rüşdü mine'l-gayyi fe men yekfür bi't-tâgûti ve yû'min bi'l-lâhi fe kadistemseke bi'l-**urveti'l-vüskâ** lânfisâme lehâ vallâhu semî'un 'alîm (Bakara: 2/256): Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah'a inanırsa **kopmayan sağlam bir kulpa** yapılmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir.

46- يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Yes'elühü men fî's-semâvâti ve'l-ard **külle yevmin hüve fî-şe'nin** (Rahmân: 55/29): Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister. (O'na muhtaçtır). **O her an yaratma halindedir.**

47- يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

Yevme hüm bârizûn lâ yahfâ 'alâllâhi min hüm şey'un **li meni'l-mülkü'l-yevme** lillâhi'l-**vâhidi'l-kahhâr** (Mü'min: 40/16): O gün onlar, Allah'a gizli kalan hiçbir şeyleri olmaksızın (kabirlerinden) çıkarlar. Bugün **hükümrancılık kimindir?** Elbette **tek ve mutlak hükümrancılık olan Allah'ındır!**

48- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

Kul **hüvallahü ehad** (İhlâs: 112/1): **O, Allah'tır, bir tektir,** de.

49- لَا تُخْصَوْهَا

Lâ-tuhsûhâ (İbrâhim: 14/34), (Nahl: 16/18): (Allah'ın verdiği nimetleri) sayamazsınız.

50- **Lî ma'a'l-lahi** vaqtün lâ-yese'unî fîhi melekün muqarrebün ve lâ-nebiyyün mürselün: **Benim Allah ile** öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.

51- Lâ yubüllen aḥdeküm fî'l-mâ'i'd-dâ'imi ve lâ yağtesil fîhi mine'l-cenâbeti: Sizden hiç kimse durgun suya akıtmasın, durgun suda cenabetlikten yıkanmasın.¹⁴⁴

52- خَيْرُ الرَّاجِمِينَ

Hayru'r-râhimîn (Mü'minûn: 23/109, 118): Merhamet edenlerin en hayırlısı.

¹⁴⁴ İbrahim Canan (Haz.), *Kütüb-i Sitte-Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, X/323.

53- Levlâke levlâke le-mâ ḥalâkatü'l-eflâke: **Sen olmasaydın** sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.

54- كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

Küllü men aleyhâ fân (Rahmân: 55/26): Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.

55- لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

Lekad halekna'l-insâne fi **ahseni takvîm** (Tîn: 95/4): Biz insanı **en güzel biçimde** yarattık.

56- وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِيَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرِيَنِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Ve lemmâ câ'e Mûsâ li mikâtinâ ve kellemehu rabbühü kâle rabbi **erinî** enzur ileyke, kâle len terânî ve lakin'inzur ile'l-cebeli fe-inistekarra mekânehu fe-sevfe terânî fe-lemmâ tecellâ rabbühü li'l-cebeli ce'alehü dekken ve harra Mûsâ sa'ikan, fe-lemmâ efâka kâle subhâneke tubtu ileyke ve ene evvelü'l-mü'minîn (A'râf: 7/143): Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, "Rabbim! **Bana (kendini) göster**; sana bakayım" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" buyurdu. Rabbi, o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inanların ilkiyim."

57- فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَفْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Fâliku'l-ısbâh ve ce'ale'l-leyle sekenen ve's-şemse ve'l-kamere husbânâ zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîm (En'âm: 6/96): **Sabahı aydınlatan O'dur**. Ve O, geceyi dinleme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir.

58- مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كُنُفُسٍ وَّاحِدَةً إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

Mâ halkukum ve lâ ba'suküm illâ **kenefsin vâhıdeh (vâhidetin)**, innallâhe semî'un basîr (Lokmân: 31/28): Sizin hepinizin yaratılmanız da diriltilmeniz de sadece **bir tek kişinin** yaratılması ve diritilmesi **gibidir**. Allah her şeyi işitir, her şeyi görür.

59- فَفَعَّلْنَا

Fe-nefehnâ (Enbiyâ: 21/91), (Tahrim: 66/12): O zaman **biz üfledik**.

60- نُو أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enze'lnâ hâze'l-kur'âne 'alâ cebelin le ra'eytehû hâşi'an mütesaddi'an min haşyetillâhi ve tilke'l-emsâlu nadribuhâ li'n-nâsi le'a'l-lehüm yetefekkerûn (Haşr: 59/21): **Şayet** biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine **indirmiş olsaydık**, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.

61- Kenzün lâ-yefnâ: (Kanaat), tükenmez bir hazinedir.

62- اللَّهُ أَحَدٌ

Allah ehad (Enfâl: 8/7), (Cin: 72/7, 18,22), (İhlâs: 112/1): O, Allah'tır, bir tektir.

63- الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Er-rahmânü 'ale'l-arşı'stevâ (Tâhâ: 20/5): Rahman, arşı hükmü altına almıştır.

64- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Kul hüvallâhu ehad **Allâhü's-samed** lem yelid ve lem yûled ve lem yekun lehu küfüven ehad (İhlâs: 112/1-4): De ki: O, Allah'tır, tektir. **Allah sameddir**. Doğurmamış ve doğmamıştır. O'nun hiçbir dengi yoktur.

65- قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Kul yâ 'ıbâdiye'l-lezîne esrefû 'alâ enfüsihim **lâ-taknatû** min rahmetillâhi innallâhe yağfiru'z-zunûbe cemî'â innehu hüve'l-gafûru'r-rahîm (Zümer: 39/53): De ki (Allah şöyle buyuruyor): Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden **ümit kesmeyin**. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

66- وَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Ve in tevellev fa'lemû ennallâhe mevlâküm ni'me'l-mevlâ ve **ni'me'n-nasîr** (Enfâl: 8/40): Yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin mevlânızdır, O ne güzel mevlâdır, ne **eşi bulunmaz yardımcısıdır**.

67- فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Fe lemmâ etâhâ nûdiye min şâtı'l-vâdi'l-eymen fi'l-buk'ati'l-mübâreketi mine'ş-şecerati en yâ mûsâ **innî enallâhü** rabbü'l-âlemîn (Kassas: 28/30): Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslendi: Ey Mûsâ! **Muhakkak ki ben yalnızca ben**, âlemlerin rabbi olan **Allah'ım**.

68- لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى

Lehü mâ fi's-semâvati ve mâ fi'l-ardı ve mâ beynehümâ ve mâ **tahte's-serâ** (Tâhâ: 20/6): Göklerde, yerde ikisinin arasında ve **toprağın altında** ne varsa hepsi onundur.

69- نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

Nefaftü fihi min rûhî (Hicr: 15/29), (Sâd: 38/72): Ona insana ruhumdan üfürdüğüm zaman.

70- وَالْقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزِينَاتٍ لِّلنَّاطِرِينَ

Ve lekad ce'alnâ fi's-semâi burûcen ve **zeyyennâha** lin nâzırîn (Hicr: 15/16): Andolsun biz gökte yıldız kümeleri oluşturduk ve seyredenler için onu **süsledik**.

71- أَهُمْ يَفْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحِمَتْ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

Ehüm yaksimûne rahmeteke rabbike **nahnü kasemnâ** beynehüm ma'îşetehüm fi'l-hayâti'd-dünyâ ve rafanâ ba'dahüm fevka ba'din deracâtin li yettehize ba'dühüm ba'dan suhriyyâ ve rahmetü rabbike hayrun mimmâ yecma'ûn (Zuhrûf: 43/32): Rabbi'nin rahmetini paylaştırmak onlara mı düşmüş? Dünya hayatında onların geçimliklerini **biz paylaştırdık**. Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle üstün kıldık. Rabbi'nin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

72- صَبْرٌ جَمِيلٌ/صَبْرًا جَمِيلًا

Sabrun cemîlun / Sabran cemilen (Yûsuf: 12/18, 83) / (Me'âric: 70/5): Sabır güzeldir. / Güzeli bir sabırla.

73- أُولِي الْأَبْصَارِ

Ulî'l-ebşâr (Âl-i İmrân: 3/13), (Nûr: 24/44), (Haşr: 59/2): Basiret sahipleri.

74- فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ

Fe lemmâ cenne ‘aleyhi’l-leylü ra’â kevkebâ kâle hâzâ rabbî fe lemmâ efele kâle **lâ-uhibbü’l-âfilîn** (En‘âm: 6/76): Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. “Rabb’im budur” dedi. Yıldız batınca da **“Batanları sevmem”** dedi.

75- نَعْمَ الْعَبْدُ

Ni‘mel-‘abd (Sâd: 38/30, 44): Ne güzel kul!

76- Hayrü’l-umûri evsaṭuhâ: İşlerin en hayırlısı orta olanıdır.

2.1.3. Atasözleri, Deyimler ve Kelam-ı Kibarlar¹⁴⁵

2.1.3.1. Atasözleri

Metinde tespit edilebilen atasözleri aşağıdaki gibidir:

1- Adam ondur dokuzu dondur:

Âdem ondur tokuzu tondur mesel meşhurdur

Âdem aldı ‘uzvını ‘uzvından oldu pür kemâl (6. K./75)

2- Issın ağırlayan itine kemik atar:

Bu söz meseldurur bilür anı kamu beşer

İ’issin ağırlayan itine üstüñân atar (38. G./1)

3- Dünyada vefa yoktur:

Velî **bu dünyenüñ yokdur vefası**

Deñiz emvâcı gibi çok cefası (7. K./50)

4- Dünya rüya gibidir:

Cihân ol naqşa beñzer kim ki naqş ola aqar āba

Bu bir seylāb-ı miñnetdür ṭayanmañ böyle seylāba

¹⁴⁵ Metinde geçen “atasözleri” ve “deyimleri” belirlemek için E. Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar-Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler I-II*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1973 ve M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999 künyeli kaynaklardan faydalanılmıştır.

Göñül virme gel iy gâfil bu mülk ü māl u esbāba
Bu dünyā devleti beñzer gice düş gördüğün h̄āba
 Muʿayyendür bu iy hem-dem başiret ehli aḥbāba (34. Msm./I)

5- Dünya sultan Süleyman'a kalmamış:

Yüri taḥşīl-i dert ile iriş anuñla dermāne
 Taleb kıl vaşl-ı dil-dārı ṭurub şabr eyle hicrāne
 Beḳā gencin dilerseñ gencün olsun imdi vīrāne
 Eliñ çek iy göñül luṭf it inanma mihr-i devrāne
 Bu ger bir ferde ḳalaydı **ḳalur idi Süleymān'e** (37. Msm./I)

6- Dünya kimseye kalmamış:

Gelen bu fāniye çünkim gider elbette hiç ḳalmaz
 ʿAceb niçün ezel ʿahdın añub añā vefā ḳılmaz
 Unutdı mebdē'in gâfil meʿādı yādına gelmez
 Gelenden ger suʿāl itseñ ne yirden geldüğün bilmez
 Gidenler defterin açmañ oḳınmaz ḳatı ebterdür (15. Msm./II)

7- Bir lokma bir hırka:

Mesken ü **bir nān u hırḳa** ābile lāzım bu çār
 Üç daḫı zıkr ü namāz u şavm-ı meh ḳıl itikād (3. K./31)

8- Bugünün işini yarına koma (salma):

Görse müştāk iresidir yārına
 Sen **bugün gör anı küyme yarına** (14. M./15)

9- Ömür göz yumup açıncaya dek:

Olursa müddet-i ʿömrün cihañ dārında ger biñ yıl
Yine bir göz yumub açınca yıl gibi geçer iy dil
 Ne istersin beḳā andan kim ola aşlı āb u gil
 Var iste āḫiret cāhın Hāḳ'a baş aç ṭazarruʿ ḳıl
 Ayaḳ çek dünya cāhından el urma dāmen-i çāha (35. Msm./VI)

10- Söz gümüş ise sükût altındır:

Sözün azı özür iy lutfı çok

Birdür ol bir dahı andan gayrı yok (13. M./33)

11- Söz ağızdan bir kez çıkar:

Fıkr idüb söyle sözikim **söz atılmış oğdur**

Çü kemān-ı nazarı toğrı lisāna çoğdur

Yüzüm ağ gün gibi alnum çü kamer açuğdur

Ḳudretüm vüsʿatine zerre kadar ḥabbe yoğdur

ʿArş u kürsī ile ben nüh feleke meʿvāyum (26. Msm./VI)

12- Yüzüm ak alnım açık:

Fıkr idüb söyle sözikim söz atılmış oğdur

Çü kemān-ı nazarı toğrı lisāna çoğdur

Yüzüm ağ gün gibi alnum çü kamer açuğdur

Ḳudretüm vüsʿatine zerre kadar ḥabbe yoğdur

ʿArş u kürsī ile ben nüh feleke meʿvāyum (26. Msm./VI)

13- Er olana gayret gerek:

Uşbu yitmiş yidi ḥarfi cümle taḳrīr eyledük

İş bilindi er gerek kim işliye iy cāhidīn (37. K./50)

14- Gözlüye gizli yoktur (olmaz):

ʿAyān eylerdi Ḥandānī bu cānı

Degüldür gözlüye līkin nihān rūḥ (18. G./7)

15- Kimse rızkından fazla yiyemez:

Yimez kimse naşībinden ziyāde çünkü bir dāne

Nedür bes sūd-ı sevdāsı vebāl ancağ ḥarāc-ı bāç (17. G./3)

16- Sabr ile koruk helva olur:

Şabrile dirler olur ḥelvā koruğ

Her işi çağına anuñçün koruğ

Her umūruñ vaḳti var didi Resūl

Çün toğar tıfl u bürūğ aḳsıruğ (22. T.)

17- Her şeyin bir vakti var, horoz bile vaktinde öter:

Şabrile dirler olur helvā qoruq
Her işi çağına anuñcün qoruq
 Her umūruñ vaqti var didi Resūl
 Çün toğar tıfl u bürūq aqsıruq (22. T.)

18- Alın yazısı başa gelir:

Çünkü **gelür ezelde ne yazdıysa Haq sere**
 Teslīm ile rızadan iyü yoq ‘amel ara
 Dirler ölüm dirilmek olur müttakīlere
 Ğam yime mevtüñe sevin iy dil ki maqbere
 Cennet evidür ehl-i dile cāhile çü hōr(16. Msm./V)

19- Arif olan anlar:

‘**Arif olan añlar** sözi sālīk olan izler izi
 Görmez Haq’ı cāhil gözi kim sözleridür mā vu men (74. G./6)

20- Kimse kendi aybını görmez:

Kendü öz ‘aybumı görmekten iyü
 Görmeden beglerde bu yegden iyü
 Her gedā kim rāzīdur aḥvāline
 Oldı anuñ dirligi begden iyü (38. T.)

21- Yola giden yorulmaz:

Geç rü-yı nefsüñe uyub Aḥmed izinden azmağıl
 Toğrı meşeldurur bu kim **yozca giden yorulmadı** (97. G./5)

22- Gına erbabı müflislerden sorulur:

Ğınā ḥazzını müflisler bilürler
 ‘Arūsuñ zevqin ergenler bulurlar (7. M./56)

23- Hasta olmayan kişi, sağlığın kadrini bilmez:

Bilür mi sağlıguñ kadrini ādem
O bīmār olmayınca bir nice dem (7. M./54)

24- Nadan ile ye, iç sohbet etme:

Eger Hāndānī isterseñ ki raḥmet ehl-i dīn olmak
 Saña farz oldu kim imdi ʿibādet ehl-i dīn olmak
 Murāduñsa dü-ʿālemde selāmet ehl-i dīn olmak
 Žamīrī-veş dilerseñ kim saʿādet ehl-i dīn olmak
 Varub dānāya yār olğıl **müşāhib olma nādāna** (37. Msm./V)

25- Tedbir ile takdir bozulmaz:

Çünkü **tedbiriyle redd olmaz kazā**
 Çāre nedür aña teslīm ü rızā (5. M./27)

2.1.3.2. Deyimler

Handanī Divanı, deyimler açısından zengin bir kullanıma sahiptir. Divanda geçen bazı deyimler aşağıdaki gibidir: (Örnek verilen deyimlerden bazıları, divan içerisinde farklı bir yazılıma sahip olduğundan parantez içerisinde metinde geçtiği şekliyle de gösterilmiştir.)

-A-

ad takınmak (2. Msm./II/4)

ad urmak (36. K./38a)

adını anmak (34. K./10a)

ağzını açmak (6. K./55a)

ah çekmek (43. Msm./III/4)

aklı başından gitmek (62. G./4a)

aklı ermek (ʿuḫūl irmek) (7. M./42b)

aklına düşmek (10. Msm./V/1)

aklına gelmek (hātıra gelmek) (44. Msm./VII/5)

aklında tutmak (hātırında tutmak) (32. K./5a)

aklından çıkarmak (hātırum çıkarmak) (2. M./18a)

aklını almak (30. K./33b)
 aklını başına devşirmek (‘aqlın dirmek) (30. K./45b)
 and virmek (19. K./18a)
 ayağa düşmek (15. G./7b)
 ayağına baş koymak (ayağına ser indirmek) (42. K./15a)
 ayağına yüz sürmek (hāk-i pāyine rū қоymақ) (84. G./2b)
 ayak almak (7. G./9a)
 ayak basmak (25. Msm./V/5)
 ayak çekmek (71. G./2a)
 ayak koymak (30. Msm./V/1)
 aybını görmek (24. K./29a)

-B-

bağrına taş basmak (bağrına girān başmaq) (103. G./1b)
 baş açmak (35. Msm./VI/4)
 baş eğmek (21. Msm./III/1)
 baş vermek (ser vermek) (91. G./9b)
 başı çekmek (ser çekmek) (15. G./7b)
 başını ellerinin arasına koymak (30. Msm./V/2)
 başını kurtarmak (18. Msm./II/1)
 bir bir söylemek (bir bir beyān itmek) (15. M./8a)
 boyun eğmek (81. G./6a)
 boyun vermek (gerdān şunmaq) (87. G./3b)

-C-, -Ç-

cahil düşmek (45. K./9b)
 can bulmak (9. Msm./VII/2)

can gözünü açmak (74. G./7b)

can kuşu (31. G./11a)

can vermek (81. G./2a)

can yakmak (88. G./3b)

canı çekmek (cānı meyl itmek) (10. Msm./V/3)

canı yanmak (42. K./4a)

canla başla (1. Msm./V/2)

çerağ uyandırmak (63. G./1a)

çöllere düşmek (Şahrā'ya düşmek) (74. G./3a)

-D-

defteri okunmak (15. Msm./II/5)

dem vurmak (dem urmak) (8. G./4)

dert çekmek (18. Msm./VI/4)

dertten kurtulmak (ğamdan necāt) (22. K./5b)

dile gelmek (7. M./42a)

dilini bağlamak (çeşm-i dil ton bağlamak) (24. K./25a)

dilini tutmak (30. K./47b)

dünyadan geçmek (87. G./4a)

dünyayı tutmak (10. Msm./VIII/1)

-E-

eceli gelmek (46. G./5b)

el almak (62. G./7a)

el çekmek (20. Msm./5)

el urmak (35. Msm./VI/5)

el üstünde tutmak (91. G./4a)

el vermek (15. M./228b)

elden gitmek (29. Msm./III/4)

elden koymamak (44. Msm./I/4)

elinden tutmak (destin tutmaḳ) (42K. /15a)

emek çekmek (24. T./d)

emirleri tutmak (emirleri yerine getirmek) (40. T./d)

etekleri tutuşmak (dāmenin ḥār tutmaḳ) (30. Msm./II/3)

-F-

fakirlik çekmek (17. G./4a)

farz olmak (20. K./1b)

fırsatı kaçırmak (49. K./17b.)

-G-

gafletten uyanmak (55. G./1a)

gam çekmek (81. G./6a)

gam yemek (34. K./38b)

geniş gönüllü olmak (gin dil olmaḳ) (12. G./3b)

gökte ararken yerde bulmak (semāda istediğim yerde bulmaḳ) (63. G./2a)

gönlü düşmek (44. Msm./II/4)

gönül vermek (32. Msm./IV/4)

gönül yakmak (96. G./5a)

gönül yıkmak (dilleri vīrān itmek) (4. M./17a)

göz açmak (30. K./6a)

göz atmak (göz şalmaḳ) (103. G./5a)

göz ucuyla bakmak (38. Msm./V/1)

göz yaşı dökmek (44. Msm./I/4)

göz yummak (71. G./2b)

gözden uzaklaşmak (gözümde dūr itmek) (6. M./12a)

gözleri kan ağlamak (40. Msm./II/1)

gözlerinden perde kalkmak (2. M./3a)

gözü açık kalmak (90. G./4a)

gözü dışarda olmak (gözü bīrūnda olmaḵ) (74. G./5b)

gözü ili-şmek (gözü ilmek) (22. Msm./VII/5)

gözünü açmak (104. G./6a)

gurbet çekmek (17. G./4a)

gussa yemek (72. G./6b)

-H-

haram yemek (54. G./5b)

hasret çekmek (28. Msm./I/3)

hatırını almak (91. G./2b)

heves kesmek (18. T./c)

hırkayı başına çekmek (3. M./11a)

-K-

kadem basmak (30. K./49a)

kan ağlamak (40. Msm./II/1)

kan dökmek (20. K./28a)

kara kılmak (13. K./1b)

karar kılmak (27. K./8b)

kılı bin yarmak (39. K./1)

kıssadan hisse almak (49. K./12a)

kokusunu duymak (96. G./9b)

kulağına küpe etmek (gşe küpe itmek) (44. N./b)

kulak amak (49. K./1a)

kulak urmak (30. K./6a)

kulak tutmak (11. Msm./IV/4)

kulak vermek (zn amak) (2. K./60a)

kulakları ınlamak (semm ınlamak) (41. Msm. /VI/1)

-L-

ll olmak (15K. /12a)

leŖe konmak (cfeye onmak) (13. K./11b)

-M, N-

mamur olmak (16. T./c)

meŖakkat duymak (3. Msm./VII/3)

mihnet ekmek (28. Msm./VI/5)

nam u niŖanı tepmek (44. N./c)

nefsini öldürmek (32. G./4a)

-O-

oda yakmak (2. K./26b)

okunu atıp yayını yasmak (6. K./81b)

-P-

paasını kurtarmak (dmenin urtarmak) (88. G./3a)

-S-

sözünü bilmek/bilmemek (7K. /8a)

sözünü tutmak (47. K./21b)

--

Ümidini kesmek (104. G./9a)

ümit kesmek (29. Msm./V/3)

-Y-

yemin içmek (15. K./15a)

yerine geçmek (13. K./23b)

yol bulmak (39. Msm./I/5)

yoldan alıkoymak (35. Msm./V/5)

yoldan kalmak (15. M./112b)

yoluna baş koymak (yoluña ser kıomak) (26. Msm./VII/1)

yolunu tutmak (13. M./20b)

yüz çevirmek (8. Msm./V/II)

yüz döndürmek (87. G./3a)

yüz tutmak (rüy kıutmak) (45. T./a)

-Z-

zahmet çekmek (49. K./3b)

zevkine varmak (zevke irişmek) (84. G./4a)

zevk ve safadan geçmek (21. M./V/2)

2.1.3.3. Kelam-ı Kibarlar

1- Leyse fi'd-/dâri gayruhû deyyârûn: Evde (evrende) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur.¹⁴⁶

Zıkr ider hâl ü kılile her var

Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr (4. K./1)

2- El-‘avâmu ke'l-hevâm: “Halk böcek gibidir” anlamına gelen bu Arapça ifade, 32. kaside 20. beyitte, hadis olarak gösterilmiştir¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Yılmaz, 459.

¹⁴⁷ Devellioğlu, 413.

Çünkü ke'l-en'cām u hum bel hum edall buyurdı Hâk
El-'avāmu ke'l-hevām dahı Nebīyullāh kāl (32. K./20)

Ke'l-hevām içre benüm kıymetüm alçaksa ne var
Himmetüm bâzı uçar murğ-ı hümādan yuğaru (81. G./3)

3- Men Aṭā'allāhe Aṭā'a Küllü Şey'in: “Kim Allah'a itaat ederse her şey ona itaat eder.” anlamına gelen bu ibare, Amr Bin Âs'ın Mısır'ın fethinden sonra söylediği bir sözdür.¹⁴⁸ Handanî, bu ifadeyi 18. kasidenin başlığında hadis olarak nitelemiştir.

Ḳaşıde-i Pend-nāme-i Ḳāle 'Aleyhi's-Selām Men Aṭā'allāhe Aṭā'a Küllü Şey'in

2.2. DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Nazım Şekilleri

2.2.1.1. Kasideler

Handanî Divanı'nda, toplam 49 kaside vardır. Kasidelerin hepsi, dinî-tasavvufî mahiyettedir. Handanî, çoğu divan şairlerinde görüldüğü üzere, bir devlet ricaline kaside yazmamıştır. Divanda, din büyüklerinden Beyazid-i Bistami, Cüneyd-i Bağdadî ve Şeyh Ali İsfahanî'nin deyişlerini konu edinen üç kasidesi vardır. Bunlar: “Ḳaşıde-i Ma'ārif Ez-Süḥanhā-yı Bāyezīd Ḳaddesallāhü Sırrahü'l-'Azīz” başlıklı 14. kaside, “Ḳaşıde-i Tenbīhāt-ı Ṭarīḳat Nazm-ı Ḳandānī vü Mazmūn-ı Şeyḫ Cüneyd Raḫmetullāhī 'Aleyh” başlıklı 25. kaside ve “Ḳaşıde-i Naşāyih Nazm-ı Ḳandānī vü Mazmūn-ı Şeyḫ 'Alī-i İsfahānī Raḫmetullāhī 'Aleyh” başlıklı 47. kasidedir.

En uzun kaside 113 beyitlik 9. kasidedir. Manzumenin tamamı sadece S2 nüshasında bulunmakta olup 28 ile 38. beyitleri arası Ö nüshasında da yer almaktadır. 9. kaside, başlığı ve biçim yönüyle diğer kasidelerden farklıdır. Kaside, bir büyük kasidenin ana başlığı altında sıralanmış küçük kasidelerden oluşmaktadır. 9. kaside, “Faşl-ı Ez-Ḳaşıde-i Nihāl Der-Beyān-ı Taḫşīş-i Esmā-yı Üsbu' u Ḳavāşş-ı İşān”, “Faşl-ı Diger Der-Beyān-ı Evrād-ı Heft Eyyām Her Mışra'da Derc Olan Esmānuñ Her Vaḳte

¹⁴⁸ <http://www.mktaba.org/vb/>

Biri Oğına”, “Yek-şenbe Gün Şabāh Allāhu Aḥad Zührda Yā Mütekebbir ‘Aşr Yā Ḥakīm-i Mağrib Yā Ḥayyu Ṭulu’l-Leyl Yā Ferdü’l-Nür”, “Ebyāt-ı Neşāyih Ez-Ḳaşıde-i Nihāl” ve “Faşl Ez-Ḳaşıde-i Nihāl Der-Beyān-ı Ümmehāt-ı Esmā Ki Der-İn-Āyet-i Şerīf Mezkūrest Ḳālellāhü Te‘ālā Hüve’l-Evvel Ve’l-Āḥir Ve’z-Zāhir Ve’l-Bāṭın ve Hüve Bi-Küllü Şey’in ‘Alīm” başlıklarından oluşur. Fasıllar halinde oluşan bu kasidenin beyitleri, her bir fasıl için ayrı ayrı numaralandırılmamış, bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

En az beyit sayısına sahip olan kaside, “Ferāyīz-i Ğusl Beyānındadır ki Zıkr Olunur” başlıklı 22. kasidedir. Toplam 5 beyitten müteşekkildir. Fıkhî bilgiler verilir.

“Ḳaşıde-i Mu‘ammā-yı Seb‘-i Meşānī vü Der-Beyān-ı Ḥakāyıkān” başlıklı 39. kasidenin ilk iki beyti, girizgāh beytidir. Nesip veya teşbip bölümü olmayan kasidede asıl konuya geçilmeden önce, farklı bir vezinle yazılmış geçiş beytine yer verilmiştir. Kaside, “fâ‘ilâtün-fâ‘ilâtün-fâ‘ilâtün-fâ‘ilün” kalıbı ile yazılıyken girizgāh beytinin vezni “fâ‘ilâtün-fâ‘ilâtün-fâ‘ilün”dür.

19. kasidede şairin mahlası geçmemektedir. Bu husus, kasidenin yarım kaldığı gibi bir düşünceyi akla getirirse de, son beytin tarih beyti olması (tarih düşülen beyit, genelde sondadır.) bu fikri çürütür.

2.2.1.2. Mesneviler

Handanî Divanı’nda, 15 mesnevi vardır. İlk mesnevi, ebcet hesabıyla yazıldığından diğer mesnevilerden farklı bir işleyişe sahiptir. “Der-Beyān-ı Taṭbīkātü’l-Esmā Fi’l-Ḥesāb Bi’l-Ḥurūf-ı İsm-i Allāh-ı A‘zam Bi’l-Cümle Kebīr ü Şağīr ü Bi’l-Bast u Er-Raḳam u A‘dād Mişl Elif Aḥad Selāşīn ü Şemānīn” başlıklı mesnevide, Allah’ın isim ve sıfatları, dört halife, kutsal yerler, Hz. Muhammed, Hz. Meryem, Hz. Havva gibi İslamî öneme sahip adların ebcetteki sayısal değerleri verilmiştir.

Oldı **Rahmān** iki yüz toḳsan sekiz

Ḥarfin Allāh’uñ telaffuz eyleñüz (1. M./9)

Rahman sıfatının ebcetteki değeri 298’dir. (200+8+40+50=298)

Zāhir oldı biñ yüz altıdur şümār

Elif olmuşdur elif yaⁿⁱ hezār (1. M./18)

Zahir sıfatının ebcet hesabıyla değeri 1106'dır. (900+1+5+200=1106)

Hem ^{ca}Alī yüz ondur Allāh ḥarfı beş

Çār u deh oldı ḥesābı şād u şeş (1. M./58)

Dört halifeden biri olan Hz. Ali'nin ebcetteki karşılığı 110'dur. (70+30+10=110)

Şairin bir devlet büyüğünü övdüğü tek manzume, “Zıllullāh-ı (966) Pādişāh-ı ^{ca}Ālem-penāh Süleymān Ḥan Bin ^{ca}Osmān Ḥazretlerinüñ Ḥarāb Ol İsteriseñ Bī-Gümān Genc, Ḥarāb İçre Olur Zīrā Nihān Genc Maṭla^{ca}-ı Şerīflerinüñ Suāl u Cevābı vu Elṭāf-ı Lā-Nihāyelerinden Du^{ca}ā Temennā İtdüğümüzüñ Beyānındadır” başlıklı 13. mesnevidir. Ancak başlıkta belirtildiği üzere *Muhibbî Divanı*'nda *genc* redifli bir matla beyti bulunamamıştır.¹⁴⁹ Kanunî Sultan Süleyman'ın methinin yapıldığı mesnevide mübalağalı söylemler vardır. Handanî, padişahı biraz daha överse dinden çıkabileceği için korku içindedir.

Vaḥş tayre ger Süleymānise şāh

Yitmiş iki millete sen pādişāh (13. M./34)

Bilmezem kim seni kime beñzedem

Ḳorḳaram ki şer^{ca}den bir taş gidem (13. M./35)

Şair, yazdığı bu mesneviyle padişahın takdirini kazandığını ifade eder. Padişahın övgüsüne nail olan şair, henüz 20 yaşındadır.

Oldı bunuñ tārīḫi zıll-ı İlāh

Bendeye ol gün ki alkış kıldı şāh (13. M./57)

En az beyit sayısına sahip olan mesnevi, 5 beyitten oluşan 10. mesnevi; beyit sayısı en fazla olan mesnevi ise 342 beyitten oluşan 15. mesnevidir. 15. mesnevi, fıkıh üzerine yazılmıştır. Abdestin ve guslün farz ile sünnetleri “Mes^{ca}ele” başlıkları altında anlatılmıştır. Abdest ve gusl alınacak suyun nasıl olması gerektiğine kadar ayrıntılı bilgiler verilen mesnevide, bir İslam ilmihalinde rastlanılacak detaylar söz konusudur.

¹⁴⁹ Orhan Yavuz, Bekir Direkci vd. (Haz.), *Muhibbî Divanı*, Palet Yayınları, Konya 2014. / Coşkun Ak (Haz.), *Muhibbî Divanı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1987.

“Der-Beyān-ı Ḥadīṣ ki Benüm Ümmetüm Yitmiş İki Bölük Olandan Bir Nācīdür” başlıklı 8. mesnevide şair, mahlasını kullanmamıştır. Mahlasın kullanılmadığı tek mesnevi olması itibarıyla mesnevinin yarım kaldığı söylenebilir.

2.2.1.3. Musammatlar

Handanî Divanı’nda 1 murabba, 2 müseddes, 1 tesdis, 1 taʿşir, 1 on ikilik ve 38 tahmis olmak üzere toplam 44 tane musammat vardır.

Murabba, müseddes, tesdis, taʿşir ve on ikilik, divanda terci-i bent olarak geçmektedir. Ancak kafiye örgüsü açısından incelendiğinde bunların terci-i bent olmadığı, müellif veya müstensih tarafından nazım şekillerinin doğru adlandırılmadığı kanaatine varılmıştır.¹⁵⁰

Klasik edebiyatta, terci-i bentler ve musammatlar genellikle birbiriyle karıştırılmış olduğundan şiirin kafiye düzenine bakmak gerekir. Örneğin, “Tercī-i Bend-i Çār Ender-Çār” başlığını taşıyan 6. musammat, aslında 12 mısra ve 7 bentten oluşan bir mütekerrir 12’lidir. 12’li musammat, ilk bendi kendi içerisinde, diğer bentleri ise ilk bentle kafiyeli olan ve en az iki bentten oluşan bir nazım şeklidir. Bu musammatın terci-i bend olarak adlandırılması için vasita beytinin, ilk bentten ayrı kafiyelenmiş olması gerekirdi.¹⁵¹

Divanda, 4. musammat tesdis olarak değerlendirilmiştir. Bu musamatta kullanılan “Ḥarāb ol ister iseñ bī-gümān genc / Ḥarāb içre olur zīrā nihān genc” vasita beyti, 13. mesnevinin başlığında (Zıllullāh-ı Pādişāh-ı Ālem-penāh Süleymān Ḥan Bin Osmān Ḥazretlerinüñ *Ḥarāb Ol İsteriseñ Bī-Gümān Genc, Ḥarāb İçre Olur Zīrā Nihān Genc* Maṭlaʿ-ı Şerīflerinüñ Suʿāl u Cevābı vu Elṭāf-ı Lā-Nihāyelerinden Duʿā Temennā İtdüğümüzüñ Beyānındadır) Sultan Süleyman’a ait bir matla beyti olarak zikredilmiştir. Ancak Muhibbî’ye ait böyle bir matla beyti bulunamamıştır. Bu yüzden, 4. musammatın tesdis mi yoksa müseddes mi olduğuna dair kesin bir hüküm vermek güçtür. Sadece, şairin söylemine istinaden bu musammat, tesdis olarak kabul edilmiştir.

¹⁵⁰ Musammatlar, kendi içerisinde tasnif edilirken Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik’in “Divan Şiiri Şekil Bilgisi” kitabından faydalanılmıştır. (Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.)

¹⁵¹ Kurnaz ve Çeltik, 358.

5. musammat, bir ta'şir örneğidir. Ta'şir, başka bir nazım şeklinin muaşşere dönüştürülmesidir.¹⁵² Handanî, 35. nazmına 6 mısra daha ilave ederek mütekerrir muaşşer yazmıştır. 5 bentten oluşan bu musammatta, şair kendine ait bir dörtlüğü tazmin etmiştir.

Metindeki -tahmisler dışında- musammatların hepsi “mütekerrir”dir. Yani bentler, birbirine tekrar eden mısralarla bağlanmıştır. Mütekerrir musammat yazmak, konuyu aynı minval üzerinde tutmayı gerektirir. Bu hususta, Handanî'nin genel olarak başarı sağladığı söylenebilir.

Musammatlar içerisinde, sayıca en fazla olan tahmislerdir. Tahmislerin otuz beşi, Zamirî'nin şiirlerine, kalan üçü ise Muradî'nin gazellerine yazılmıştır.

Görüldüğü üzere Handanî, Zamirî'yle sadece mürit-mürşit ilişkisi kurmamış, aynı meşki edebî sahada da devam ettirmiştir. Handanî'nin, Zamirî'ye tahmis yazması, şairin Zamirî'ye olan iltifatı ve beğenisi anlamına gelmektedir. Zamirî'yi örnek alan ve onun gibi ilm-i esrara yönelen Handanî'nin, Zamirî'ye tahmis yazması olağandır. Çünkü tahmis, bir çeşit nazire olarak değerlendirilecek olursa *şairin sahibine duyulan saygı, ilgi ve hayranlık dolayısıyla kaleme alınır. Bunlarda bir üstünlük iddiası güdülmeyen beğenilen sanatkarın verdiği ürünün bir benzeri ortaya konularak onunla hem-hâl olma arzusu söz konusudur.*¹⁵³

Tahmisler, başka bir şairin şiiri üzerine inşa edildiğinden tahmislerin zemin şiirle mana bütünlüğü göstermesi gerekir.¹⁵⁴ Handanî, hem şekil hem de muhteva özellikleri açısından bu uyumu yakalamıştır. Şairin zemin şiir olarak seçtiği gazeller divan boyunca işlenen hususla (din-tasavvuf) ilgilidir.

11 bentten oluşan 8. tahmis bent sayısı en fazla olan tahmistir. Şairin diğer tahmisleri ise 5, 7 ve 9 bentten meydana gelmektedir.

¹⁵² Kurnaz ve Çeltik 252.

¹⁵³ Köksal, 101.

¹⁵⁴ Kemal Edib Kürkçüoğlu (Haz.), *Tahirü'l-Mevlevi-Edebiyat Lüğatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, 142.

2.2.1.4. Gazeller

Divanda, 105 gazel vardır. Gazeller, dinî-tasavvufî mahiyette yazılmıştır. Kullanılan kelime kadrosuna bakıldığında daha çok dinî-tasavvufî kavramlar ön plana çıkmaktadır. Gazel nazım şeklinin kendi özelliğinden kaynaklı olarak gazellerde daha lirik bir dil kullanılmıştır.

Handanî, her reviden gazel yazmıştır. Revilerin sayısal olarak dağılımı şöyledir:

(3)-ش (1)-س (4)-ز (17)-ر (1)-ذ (1)-د (1)-خ (1)-ح (3)-ج /چ (1)-ث (5)-ت (3)-ب /پ (5)
(10)-ه (4)-و (16)-ن (3)-م (5)-ل (1)-گ /ک (1)-ق (1)-ف (1)-غ (1)-ع (1)-ظ (1)-ط (1)-ض (1)-ص (1)
(11)ی

Handanî, revî olarak daha çok “re”, “nun”, “ye” ve “he” harflerini tercih etmiştir. Beyit sayısı en az olan gazel 5, en fazla olan ise 10 beyittir. Metindeki gazellerin çoğu 7 beyitten müteşekkildir.

Klasik edebiyatta, gazeller için başlık kullanmamak geleneksel bir uygulamadır. Divanda, sadece birkaç gazelde başlık kullanılmıştır, bunlar: “Ġazel Mu‘ammā-yı İhlāş u İzhār Ḥavāşş-ı Ḥāşşü’l-Ḥāş” başlıklı 84. gazel, “Ġazel-i Laṭîf” başlıklı 95. gazel ve “Ġazel-i Farsî Der-Beyān-ı Ba‘zı Evşāf-ı Seyyidü’l-Mürselîn Ḥabīb-i Rabbü’l-‘Ālemîn” başlıklı 101. gazeldir. 13., 76., 77. ve 101. gazeller ise Farsça yazılmıştır.

Zamirî’ye ait olan 60., 61., 102., 103. ve 80. gazeller, *Handanî Divanı*’na karışmıştır. Bu konu ile ilgili olarak S2 nüshasının katalog fişine, aşağıdaki ibare not düşülmüştür:

68 inci yaprağın b yüzü ile 69 uncu yaprakta Zamirî’ye ait şiirler vardır.

Bu gazeller, methiye tarzında yazılmıştır. 60. ve 61. gazellerde Zamirî, Handanî’ye “Şeyh Halil, Molla Şeyh Halil” diye hitap ederek şairi yüceltir.

İy Zāmīrī ölürüm olmasañuz

Derdüme ‘ayn-ı devā Şeyh Ḥalīl (60. G./5)

Gazellerde Zamirî’nin, Handanî’ye derin bir muhabbet beslediği aşikârdır. Zamirî, Handanî’yi zamanının ikinci Cüneyd-i Bağdadî’si olarak niteler.

Añlayın ehl-i başîret i Zāmīrī söyler

Aña Şibli-i zamān saña Cüneyd-i şānī (102. G./5)

2.2.1.5. Mukattaat

Handanî Divanı'nda toplam 58 tane nazm ve 44 tane tuyuğ vardır. Dörtlüklerde hâkim olan üslup, yalvarış-yakarıştır. Kullanılan dil, diğer nazım şekillerine göre daha sadedir.

Bî-aded emlâke sulţānsın Hūdā
 Bir dem itme bendeñi senden cüdā
 Ben seniñle sen seniñle dā'imā
 Olsun elde vaşl ayağı sermedā (1. T.)

Türk edebiyatına has bir nazım şekli olan tuyuğun, şair tarafından tercih edilmesi dikkate şayandır. Zira çoğu divan şairi, rubai yazmayı yeğlemiş ve tuyuğa fazla itibar etmemiştir.¹⁵⁵ *Handanî Divanı*'nda ise hiç rubai olmayıp sayısal olarak muteber derecede tuyuğ bulunmaktadır. Handanî, bu konuda kendisine Nesimî'yi örnek almış olabilir. İlm-i huruftan etkilenen Handanî, tuyuğ yazan Hurufi bir şair olması münasebetiyle Nesimî'nin yolundan giderek tuyuğ yazmayı tercih etmiş olabilir.

Divandaki tuyuğ ile nazmlar, tuyuğa ait vezin (fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün) kullanımını göz önünde bulundurulmazsa aynı söyleyiş özelliğine sahiptir. Divanda her iki nazım şeklinin kafiye düzeni, murassa veya a-a-x-a şeklindedir. Tuyuğda mahlas kullanımını olmamasına karşın Handanî, 8. tuyuğda mahlasını kullanmıştır.

2.2.2. Vezin Uygulaması

Divanda en çok kullanılan vezin, remel bahrinden “fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün”dür. Bu vezin, 30'u kaside, 17'si musammat, 39'u gazel, 6'sı nazm ve 44'ü tuyuğ olmak üzere toplam 136 kez kullanılmıştır.

Kasidelerde, musammatlarda ve gazelerde en çok tercih edilen vezin “fâ'î lâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün”; mesnevilerde ise “fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün”dür.

¹⁵⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (16. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, 82.

Nazm ve tuyuğdan oluşan kıtaat b6lümü ise, şair tarafından bu iki nazım şekline ait 6zellikler g6z 6nünde bulundurulmadan bir büt6n olarak yazılmış olabilir. Zira divandaki d6rtl6kler, şekil ve muhteva aısından aynı izgidedir. Ancak tarafımızca, kullanılan aruz vezni dikkate alınarak kıtaat b6lümü, nazm ve tuyuğ olmak 6zere ikiye ayrılarak incelenmiştir. Bunun neticesinde, nazmlarda en ok kullanılan veznin “mefâ‘ilün-mefâ‘ilün-fe‘ûlün” kalıbı olduğu g6r6lmektedir.

Tablo 2.1. Divanda Kullanılan Vezinlerin Nazım şekillerine G6re Dağılımı

	K.	M.	Msm.	G.	N.	T.	Top.
mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/mefâ‘ilün (Hezec Bahri)	3	2	13	16	1		35
mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/fe‘ûlün (Hezec Bahri)	8	2	2	8	31		51
mef‘ûlü/mefâ‘ilün/mef‘ûlü/mefâ‘ilün (Hezec Bahri)			1	6	1		8
mef‘ûlü/mefâ‘ilü/mefâ‘ilü/fe‘ûlün (Hezec Bahri)			1				1
müstef‘ilün/müstef‘ilün/müstef‘ilün/müstef‘ilün (Recez Bahri)	1			4	1		6
müstef‘ilün/müstef‘ilün (Recez Bahri)					1		1
müfte‘ilün/mefâ‘ilün/müfte‘ilün/mefâ‘ilün (Recez Bahri)				3			3
fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün (Remel Bahri)	30		17	39	6	44	136
fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün	4	8		9			21

(Remel Bahri)							
fe ^ç ilâtün/fe ^ç ilâtün/fe ^ç ilâtün/fe ^ç ilün (Remel Bahri)			4	13	5		22
fe ^ç ilâtün/fe ^ç ilâtün/fe ^ç ilün (Remel Bahri)	1	1		1	1		4
mef ^ç ûlü/fâ ^ç ilâtün/mef ^ç ûlü/fâ ^ç ilâtün (Muzârî Bahri)			3	3	1		7
mef ^ç ûlü/fâ ^ç ilâtü/mefâ ^ç ilü/fâ ^ç ilün (Muzârî Bahri)		1	1	2			4
fe ^ç ilâtün/mefâ ^ç ilün/fe ^ç ilün (Hañîf Bahri)	2	1	1	1	10		15
mefâ ^ç ilün/fe ^ç ilâtün/mefâ ^ç ilün/fe ^ç ilün (Müctes Bahri)			1				1

Divanda aruz vezninin uygulanışı ile ilgili birtakım hatalar mevcuttur. Aynı şiir içerisinde veznin değiştiği durumlar vardır. Bu gibi hatalar, metinde dipnotla gösterilmiştir. Örneğin; “Bu Ebyât Allāhu Te‘ālā Hāzretlerini H‘ābda Görmegi Ta‘bīr Eyler” başlıklı 14. kaside, “fâ^çilâtün-fâ^çilâtün-fâ^çilün” kalıbıyla yazılmış olmasına rağmen son iki beyitte vezin değişerek “fâ^çilâtün-fâ^çilâtün-fâ^çilâtün-fâ^çilün” olmuştur.

Allāh Allāh dise düşünde kişi

Bite her işi vü gide teşvīşi (1. beyit)

Yā İlāhī dilde vü dilinde Hāndānī müdām

Şükr ü zikrūñ mihr ü fikrūñ eylesün di şubḥ u şām (18. beyit)

Metinde, “hū” kelimesi, uzun bir hece olmasına rağmen, kısa bir hece olarak değerlendirilmiştir.

(fe^çilâtün-fe^çilâtün-fe^çilün)

Ne hū bir nesnenūñ üstinde ‘ayān

Ne hū bir nesnenūñ içinde ḥafā (2K. /8)

Bir aruz uygulması olan med, Arapça ve Farsça kelimelerde uygulanır.¹⁵⁶ Ancak Handanî, mısradaki eksik kalan heceyi tamamlamak için Türkçe ek ve kelimelerde med yapmıştır.

(fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün)

Gözledüm bu dehr-i fânda yâr yok yoldaş yok
İstedüm çok bu zamânda yâr yok yoldaş yok
İy gönül kalma gümânda yâr yok yoldaş yok
Kalmışam tenhâ yabanda yâr yok yoldaş yok
Kâl u hâl añlar cihânda yâr yok yoldaş yok (23. Msm./I)

(fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün)

Şarf-ı ırfânun pür it gölden degül aķardan
Ol kim emlehdür şekerden aķlığı aķ ķardan (70. G./1)

(fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün)

Diñle İmānuñ didiler kim didi ol şāh-ı dīn
Var yitmiş yidi şāhı işler anı hā'h-ı dīn (37. K./1)

(fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün)

Yakdı ışķun cāna ķara dağlar
Hasretüñden gözlerüm ķan ağlar (4. M./32)

Şair, zaman zaman zihafa başvurmuştur. Bir aruz kusuru olarak görülen zihaf, uzun okunması gereken hecenin kısa okunması demektir.¹⁵⁷

(müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün)

Rahmān olur ol mübtelā öksüzleri esirgeyen
Dağı rahīm olur ğarīb ü miskīne rahmet kılan (8. K./4)

(fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün)

¹⁵⁶ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 151.

¹⁵⁷ Ahmet Doğan, *Açıklamalı ve Örneklı Aruz Bilgisi* (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2013, 19.

‘Arş-ı mi‘mār-ı dile ķondı ezel kürsiye āh
Tübā hāle rast geldi yapıdı bāzārını rā (19. K./10)

2.2.3. Kafiye ve Redif

Kafiye ve redif, şiirde ahengi sağlayan iki ögedir. Bu iki öge, ritim ve ahenk üzerine kurulu olan klasik edebiyatta, oldukça önemlidir.

Divan şiirinde kafiye ve redif gibi unsurların kullanımını büyük ölçüde gelenek belirler. Divan şairlerine göre; kafiye daha çok göze hitap eder. Dolayısıyla şairler bazen Türkçe kelimelere getirilen eklerle, birbiriyle kafiyeli olması mümkün olmayan, ancak, benzer sesleri içeren kelimelerle kafiye yapmışlardır.¹⁵⁸

Handanî de klasik edebiyattaki genel temayüle uyarak göz için kafiye kullanmıştır. Bazen bu endişe ile kelimenin asli imlasından uzaklaşmış¹⁵⁹ ve kafiyeyi oluşturan kelimelerin veya eklerin yazılımlında, ses değişikliklerine giderek görsel bütünlüğü sağlamaya çalışmıştır. Özellikle, şairin en uzun kasidesi olan 9. kasidenin bütününde, göz için kafiye yapılmıştır.

Hüve’l-evvelde cebbār o hüve’l-āhirde ğaffār o
Hüve’z-zāhirde settār o hüve’l-bāṭın açıcuda (9. K./59)

Hüve’l-evvel mükevvin o hüve’l-āhirde mü’min o
Hüve’z-zāhir müheymin o hū bāṭın kīn alıcuda (9. K./60)

“Kaşide-i Cihil Menzil Zü’l-Kāfiyeteyn Der-Beyān-ı Levāzım-ı Sālikān” başlıklı 31. kasidede, iki kafiye kullanılmıştır. İki kafiye kullanılan şiirlere, “zü-kafiyeteyn” denir. “Zü-kafiyeteyn”, kafiyenin mısradaki yerine göre ikiye ayrılır. Kafiyeleri arasında kelime bulunanlara “mahcûb”; kasidedeki gibi, kafiye kullanımı peşi sıra olanlara ise “mütekarrin” denir.¹⁶⁰

Beni ‘ışķuñ meyi mest itdi **ķanzil**

¹⁵⁸ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı* (6. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2013, 198.

¹⁵⁹ Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)* (1. Baskı), Eser Basım Yayınları, Erzurum 2015, 549.

¹⁶⁰ Yekta Saraç, *Edebiyat Terimleri (Istılâhât-ı Edebiye)-Muallim Naci*, 92.

Ayağdan başı fark itmez bu **cān dil** (31. K./1)

Olur dīvāne ʿāqıl kāmīl aḥmak

Kime aḥvālūmi kılsa **beyān dil** (31. K./2)

Redif, reviden sonra gelen anlam ve fonksiyon bakımından aynı ek, kelime yahut kelime topluluklarıdır. Ek dışındaki redifler, şiiri belli bir düşünce etrafında toplar, ortak bir zemine oturtur, ona bütünlük kazandırır.¹⁶¹

Redif, şairler için anahtar kelime mahiyetindedir. Zira şair, tercih ettiği redif üzerinden şiirini inşa eder. Özellikle, kelime veya kelime öbeği şeklinde olan redifler, şairin hayata bakış açısı ve şairlik kabiliyeti hakkında bilgi verebilir. Handanî'nin kelime/kelime grubu hâlinde seçtiği redifler şu şekildedir:

Kelime Hâlinde Redifler

Aña (Allah'a), anda var, anı, ayırma, baq, baña, ben, beni, benüm, besdür biri, bil, bilmişüz, budur, çekelüm, çok, direm, dürlü dürlü, elde iken, el-ğiyās, eyle, eyleye, eyleyen, ferah, gāzīler, geç, geçmişüz, gelür, gerek, gibi, gördüñ mi, görünür, gösterür, Haq, hep, hem, Hū, huzūr, hüvellāh, içinde, için, idem, iden, ider, ile, illerin, illā ki Hū, imişsin sen, ire *mi* / göre *mi*, ise, it, itmedin, iyü, iy yār, qadrin, qarış, kıll, kıldı, kıllma, koḥusı, küsmesün, lezīz, murāduñ, n'ider, O (Allah), ol, ola, olan, olmaz, olmuşam, olmuşuz, olur, özgedür, rūḥ, sen eyle, şāḥ, şeküre, tek, üzre, vir, yā Rab, yok, yuḡaru.

Kelime Grubu Hâlinde Redifler

Bize feyz eyledi Feyyāz, bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız, eyle yā Quddūs, kıll yā Rab bizi, leyse fi'd-dāri ḡayruhū deyyār, neylerüm baña seni gerek seni, oldı bize, olıcaq demdür, olma gel, Şeyḥ Ḥalīl, var imiş, vir bana, yār yok yoldaş yok.

Kullanılan redifler, divan boyunca işlenen temaya uygun olarak dinî ve tasavvufî niteliktedir. Daha çok *et-*, *ol-*, *kıl-*, *eyle-* gibi yardımcı fiillerle oluşturulan rediflerin tercih edildiği divanda, fiiller münacaat üslubundan dolayı daha çok istek kipi ile çekimlenmiştir. Özellikle *geç*, *geçmişüz* fiilleri ile oluşturulan redifler, şairin rindane

¹⁶¹ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye* (9. Baskı), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2015, 260.

tavrını; *neylerüm baña seni gerek seni, illâ ki Hû* şeklindeki redifler ise şair için tek ve önemli olan şeyin Allah sevgisi olduğunu gösterir. Handanî, rediflerde Allah adı ve esmasını sıkça kullanmıştır. (*Hağ, Hû, bize feyz eyledi Feyyâz, eyle yâ Kıddûs, ...*)

2.2.4. Üslup

Klasik edebiyat, her ne kadar bir gelenek üzerine kurulu olsa da her şair, kendi söyleyiş özelliğine uygun olarak şiirini inşa eder. Şiir, şairin kendi benliğinden izler taşır. Öyle ki, bir eserden yola çıkılarak şairin sosyal ve kültürel çevresi hakkında çözümlenmelere dahi gidilebilir.

Klasik edebiyatta genellikle, işlenen mevzular bellidir ve belli kalıplar içerisinde söylenir. Fakat her şairin konuyu işleyiş tarzı yani üslubu farklıdır.

Handanî Divanı'nda amaç, okuyucuyu telkin etmek olduğundan hâkim olan üslup, nasihat ve nasihatle ilintili olarak sosyal eleştiridir.

2.2.4.1. Didaktik Söyleyiş

Vaiz olabileceği düşünülen Handanî, divanında nasihat üslubunu kullanmıştır. Bir hatip edasıyla, İslami esaslara bağlı kalarak okuyucuya dinî ve ahlâki öğütler vermiştir.

Mü'min iseñ kıl 'ibâdet göz yaşın her yaña sep
Zâhid iseñ mülk ü mâlı yağ fenâ nârına hep
'Aşık iseñ kıl hevâ terkin ü nâmı yire dep
Şâdık iseñ 'ışka gir turma oturma rûz u şeb
Ol mehüñ şevkiyle gel hem-çün felek-devvâr ol (25. Msm./IV)

Dağı hem kıl kazâ geçmiş namâzı
Dağı añ mevti gafletden uyangil (31. K./9)

Şair, söylediklerinin masal değil, hikmet dolu lafızlar olduğunu söyleyerek bunların nasihat olarak bilinmesi gerektiğini söyler.

Handanî'nün elfâzın efsâne gâzel bilme
Her nuḡkını biñ dürlü hikmetle naşîhat bil (58. G./7)

Divandaki tüm nazım şekillerinde gözlemlenen nasihat üslubu, daha çok tasavvufî remizler kullanılarak oluşturulmuştur. Ön plana çıkan kavramlardan biri masivadır. Masiva, *Allah'tan başka her şey* demektir.¹⁶² Mutlak varlığa ulaşma yolunda masivadan uzak durulmalıdır.

Ārzū kıılma <sen> cinānı ʿāşık-ı dīdār ol
 Māsivā h̄ʿābın gözüünden refʿ idüb bīdār ol
 ʿĀrif ol yārān-ı dünyāya gönül agyār ol
 Çık bu varlık kisvetinden gel bizümle yār ol
 Tekye-i yokluğa gir ʿüryān kalender-vār ol (25. Msm./I)

Terk-i ʿādet eyleyüb Hakk'a ʿibādet eylesiz
 Vāhīdi tevḥīd idüb ıskāt-ı keşret eylesiz
 Māsivādan el çeküb küllī ferāgat eylesiz
 Sevmeyüb dünyā-yı dūnı n'ola nefret eylesiz
 Bī-riyā mü'minlerüz biz anı zindān bilmişüz (20. Msm./V)

Gül bahçesine ve bezme benzetilen dünya, masivadır. Bu yüzden, dünyaya meyl etmemek ve dünyada nefse hoş gelen hiçbir şeye aldanmamak gerekir.

Gülleri bu gülşenüñ iy bülbül añla ḥārdur
 Sīm ü zer şanduguñ iy ḥōca şerār-ı nārdur
 Ziyeti bu dünyenüñ lā-şek nuķūşı mārdur
 Egridür bu dehr-i dūn şanma ki tođrı yārdur
 Saña ol dil-dār şabūrı maʿnevī agyārdur (17. Msm./I)

Ayağ çek bezm-i dünyādan başuñ kırtar ʿazābından
 Elüñ yu ʿālemüñ nār u türāb u bād u ābından
 Muḥabbet cāmınuñ cāna içüb mest ol şarābından
 Bu vīrān gencine bakma elüñ çek laʿl-i nābından
 Ki laʿli āteş-i ğamdur künüzü ʿayn-ı ejderdür (18. Msm./I)

¹⁶² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, 237.

Kanaat sahibi olunması gerektiğini belirten Handanî, insanoğluna bir hırka ile ekmeğin yeteceğini ifade eder. Şair destar, kaba veya cübbe giyenlerin dünya zenginliğine aldandığını söyleyerek bunların terk edilmesi gerektiğini salık verir. Tasavvufta asıl olan da fakrdir. *Fakr, dünyadan, topyekûn masivadan hiçbir şeye gönülde yer vermeyerek malik olunan şeyleri Hakk'ın rızasına sunmak ve onun yolunda bezletmektir.*¹⁶³

Bir nân ile bir hırka iy sâlik olan HAKK'a
Besdür iregör zevke destâr u kabâdan geç (16. G./4)

Cihân çün gölgedür câna kovub olmaz aña yitmek
Koy anı gel kanâ'at kıl ki besdür hırka bir itmek
Fenâdan bâkıye çünkim muqarrerdür saña gitmek
Nedendür kaşr u eyvânı felek-veş pâyidâr itmek
Çü 'ömrüñ külbesi iy cân yıkulur pâyidâr olmaz (21. Msm./IV)

Handanî, şan ve şöhretin geçici olduğunu söyleyerek dünyevi aşka dair insanın kalbinde her ne varsa onu söküp çıkartmasının gerekliliğini vurgular. Şair, zenginliğin bir sevinç veya övünç kaynağı olamayacağını belirtir.

Gel iy şâhum cihân câhın koyub geç adıla şandan
Haber sem'üñe irdiyse 'aleyhâ küllü men fândan
Çıkar cehd ile iy gâfil bu dünyâ cübbeni cândan
Zer-i sürhüñ hezâr olsa sevinme ki şağın andan
Ki ba'de'l-mevt hâküñde saña biñ başlu ejderdür (15. Msm./V)

Toplumsal duyarlılığa sahip olan şair, hem bu dünyada hem de ahirette huzur sahibi olmak isteyenlerin birbirini incitmemesini tavsiye eder. Zira şaire göre, kimseyi kırmazsan kimseden de kırılmazsın.

Kimseyi incitme olma kimseden hem bî-ħuzûr
Tâ ki dünyâ vü beğâda olasın şâhib-ħuzûr (27. G./1)

Handanî, ana-baba rızasının kazanılmasını öğütler.

¹⁶³ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (11. Baskı), Marmara İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2014, 182.

Dağı Hâk qorhusından ağla dâ'im

Ata ana rızâsın hem qazanğıl (31. K./15)

Gazâli'ye göre riyâzet az yemek, az uyumak, az konuşmak ve insanların eziyetlerine katlanmak olmak üzere dört türdür.¹⁶⁴ Handanî, nefse karşı verilen bu mücadelelerden üçünü dile getirir.

Yimek yatmaq kelâmuñ eylegil az

Qanâ'at dağı ya'nî aza qangil (31. K./8)

En büyük savaş, kulun nefsiyle verdiği mücadeledir. Handanî'ye göre kulun bu mücadelede başarı göstermesi için takva cevşenini takması gerekir. Takva, *Allah'a boyun eğerek azabından sakınmak, cezayı gerektiren davranışlardan nefsi uzaklaştırmak suretiyle korunmaktır.*¹⁶⁵

Giyüb önüñe taqvâ cevşenini

Hemân nefsuñ çerisiyle kıl uğraş (30. K./48)

Nasihatın amacına ulaşması için, öğütlenen mevzunun herkes tarafından anlaşılır olması gerekir. Bu yüzden Handanî, didaktik söylemlerinin olduğu beyitlerde, oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiş ve edebî sanatlara fazla yer vermemiştir.

Bu sözi târîh idüb vâ'iz didi

Olmasun Hândânî sende kibr ü kîn (977) (37. K./15)

2.2.4.2. Eleştirel Söyleyiş

1001 (1592-93) yılında hayatta olduğu anlaşılan Handanî, hem Osmanlının her açıdan zirve yaptığı yıllara hem de gerileme sürecine girdiği döneme şahitlik etmiştir. Batılı devletlerce “muhteşem” lakabına layık görülen Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlıyı ihtişamın zirvesine taşımışken akabinde yönetime gelenler aynı başarıyı sağlayamamıştır. Üst üste alınan yenilgiler toplum hayatına aksetmiş, sosyal ve kültürel hayatta birtakım problemler başgöstermiştir. Bu durum karşısında sessiz kalamayan Handanî, toplumu eleştirmiş ve rahatsızlığını dile getirmiştir

¹⁶⁴ Ramazan Muslu, “Seyr ü Sülûk Metotları”, Kadir Özköse (Ed.), *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, 362.

¹⁶⁵ Uludağ, 342.

30. kaside, şairin şikâyetini açıkça beyan ettiği manzumedir. Handanî, halkın içinde bulunduğu hâli eleştirirken amacının halkı zemmetmek olmadığını, sadece var olan ahvali ifşa ettiğini söyler.

Bu sözlerden murādum zem degüldür
Zamâne hâlidür kim söyledüm fâş (30. K./44)

İçinde bulunduğu zaman ve toplumdan memnuniyetsiz olan şair, bu kasidede hoşnutsuzluğunu dile getirir. Şair, derviş gibi ortalarda gezinen sahte hocalardan, akli sazda sözde olan insanlardan, yeme-içme meraklılarından, hırs elbisesi giyerek yalan söyleyenlerden, mala mülke tapanlardan rahatsızdır.

Kimi işden kaçub giymiş nemed-püş
Geçinür Monlâ yâhüd Hâcı Bekdaş (30. K./30)

Kimin kılmış hevâ-yı sâz u âvâz
Kiminüñ ‘aqlın almış oğlan oynaş (30. K./33)

Kimine mülk ü mâlı oldı ma‘būd
Kimine büt olubdur kul qaravaş (30. K./17)

*Toplumsal değerlerin değişmesi veya kötüye kullanılması hicivci ve mizahçıların nefretini kışkırtmaya ve bu nefretin hicve dönüşmesine yol açan faktörlerin başında geldiği hemen hemen konuya değinen her edebiyat tarihçisi tarafından ileri sürülmektedir.*¹⁶⁶ Handanî'nin de aşağıdaki beyitlerden hareketle böyle bir nefret içerisine girdiği düşünülebilir. Şair, halkı koyuna ve böceğe (el-‘avâmu ke’l-hevâm) benzetmektedir.

Bir kınar adar dimişler bu cihân
Anda Hândânî bu halk koyun gibi (13. K./25)

Çünkü ke’l-en‘âm u hum bel hum eğal buyurdı Hâk
El-‘avâm u ke’l-hevâm dağı Nebîyullâhu kâl (32. K./20)

¹⁶⁶ Hasan Çiftçi, “Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 1998, 156.

Handanî, değişen toplum ahlakı karşısında şaşkındır. Bu acayip zamanda, küçükler büyük olmuş, şairin dost dedikleri düşman olmuştur. Hiçbir şeyi bilemez ve anlayamaz hâle gelen şair, artık pes demektedir.

Bu ne ‘aceb zamānedür ki oğluma ben bũ direm
 Bu ne daķıķ işāredür bir bilürem ü dü direm
 Cāy-ı fenāimiş yine mülk-i beķāsı cānumuñ
 Pes bu ne ma‘nādandurur yārüm için ‘adüv direm (36. N.)

Şaire göre, Karun gibi zengin olmayı dileyen ve dilinde hep isyan olan halkı, ancak tövbe sabunuyla ölüm paklar.

Her kime Ğīsā maķāmın bul disem
 Yire geçmek ister ol Ķārün gibi (13. K./23)

Şevb-i dilde çirk-i ‘işyān bī-ķıyās
 Ölse anı tevbe yur şābün gibi (13. K./24)

Şairin eleştirel tavrının, toplumdaki kötü gidişe bağlı olduğu açıktır. Ancak şahsi hayatındaki birtakım hususiyetler de bu yönünü perçinlemiş olabilir. Aşağıdaki tahmiste, yalnız olduğunu ifade eden şair, oldukça samimi bir üslup kullanmıştır.

Gözledüm bu dehr-i fānda yār yoķ yoldaş yoķ
 İstedüm çoķ bu zamānda yār yoķ yoldaş yoķ
 İy gönül ķalma gümānda yār yoķ yoldaş yoķ
 Ķalmışam tenhā yabanda yār yoķ yoldaş yoķ
 Ķāl u hāl añlar cihānda yār yoķ yoldaş yoķ (23. Msm./I)

Şair, çok yer dolandığını ama kendisine yoldaş olacak kimseyi bulamadığını söyler.

Yidi iķlīmi toķuz kez tolandum
 İki ādem yola yoķ biri yoldaş (30. K./51)

Güvenilir birini bulmaktan ümidi kalmayan şairin, sadık bildiği insanlar da düşman çıkmıştır. Handanî, bu konu ile ilgili belli ki bir hayal kırıklığına uğramıştır.

İstedük çoķ yār-ı şādık yoğimiş

Lîkin aġyār u münāfîk çoġimiş (5. M./51)

Vefasız dünyada sadece bir yâr istediğini ifade eden Handanî, Harun gibi bir yoldaş bulamadığından yakınır. Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun peygamber, aynı zamanda onun en iyi yardımcısıdır.¹⁶⁷

Bî-vefâ dünyâda bir yâr istedüm

Bulmadum bir Mūsâ'ya Hārūn gibi (13. K./22)

2.2.5. Dil-İmla

Divanda, imla konusunda tam bir birliktelik yoktur. Nüshalar arasında tutarsızlıklar fazladır. Hatta her nüsha kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Ama her birinin ortak noktası Eski Anadolu Türkçesi olduğundan divan, EAT özellikleri göz önünde bulundurularak okunmaya çalışılmıştır.

2.2.5.1. Esere Ait Özellikler

1- Kelimelerde Birleşme:

sen daġı سن دخی → sendaġı سندخی (6. K./98b) Ö-105a, S3-75b

ol daġı اول دخی → oldaġı اولدخی (15. M./43b) Ö-141a, S2-34a, S3-21b, S1-125b

2- Kontraksiyon:

k'ide (8. K./14b) Ö-126b, S3-54b

k'ola (23. K./1b) Ö-17b, S1-115b, S2-15b

k'adı (24. K./24b) Ö-129b, S3-56a

n'itmek (5. M./47a) Ö-34b, S2-14a, S1-120a, S3-30b

3- Vezne Uydurma: Bazı kelimeler vezne uydurulmak için imlası dışına çıkılarak yazılmıştır.

sîmurġ سیمورغ → simurġ سمرغ (6. K./18a) Ö-102b

bâķī باقی → baķī بقی (2. K./12b) S1-5a, S2-5b, S3-4b, Ö-6a

¹⁶⁷ Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, 208.

niteki (96. G./9b) S2-55a, S3-38b, Ö-116b, S1-48b, S3-20b

4- Hemzenin İhmal Edilmesi: Bütün nüshalarda kelime sonunda yer alan hemzeler ihmal edilmiştir. Ancak kelime ortasında bulunan hemzeler, bazı nüshalarda gösterilmişken bazılarında ise gösterilmemiştir.

izâء → izâ ازا (31. K./13b) S2-100a, Ö-122a, S1-33a, S3-52a

istincâء → istincâ استنجا (15M. /82a) S1-127a, Ö-142b, S2-35b, S3-22b

lülüء → lülü لولو (2. K./62a) S1-7a, Ö-7b, S2-7a

re'y رآى → rey (16. Msm./II/1)

5- Türkçe Kelimlerle Tamlama Yapılması:

ben-i mehcür (13. Msm./IV/5)

top-ı mir'ât (48. G./2a)

2.2.5.2. Eski Anadolu Türkçesi Özellikleri¹⁶⁸

Bu başlık altında, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren ek, kelime ve kelime öbekleri ayrıntıya inilmeden öne çıkan bazı hususiyetler göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Maddeler için verilen örneklerin bulunduğu nazım şekli ve hangi nüshanın kaçınıcı varağında yer aldığı belirtilmiştir. (Mesela *qorhu*→*qorqu* 34. G./6a S1-56b, Ö-46b gibi bir ifade, *qorhu* kelimesinin 34. gazelin ilk mısraında yer aldığı ve yine aynı kelimenin, S1 nüshası 56b ile Ö nüshası 46b yaprağında *qorqu* şeklinde yazıldığı anlamına gelmektedir.)

1- t-d Değişimi: Eski Türkçede kalın ve ince sıradan *t*'lerin bir kısmı EAT metinlerinde *d*'ye dönüşmüştür. Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerin başında yer alan *t* ünsüzleri ise genelde *tu* (ط) ile karşılanmıştır.¹⁶⁹

tağ→dağ (14. G./3b) Ö-42a, S1-52a

¹⁶⁸ Madde başlıkları, Kâzım Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi* (3. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2011 ve Gülsevin Gürer, Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004 kitaplarından faydalanılarak belirlenmiştir.

¹⁶⁹ Köktekin, 65.

dal→tal (6. K./47b) S1-108a

taş→daş (29. K./23a) S1-34b, Ö-17a, S2-17a

tolab→dolab (2. K./16b) S1-5b, S3-4b

dudağ→tudağ (6. K./57a) S1-108b

tur- → dur- (28. Msm./II/5) S3-68a

döke→töke (15. M./235b) S3-27a

diken→tiken (25. Msm./III/5) S1-85b

doğun- →toğun- (15. M./135b) S2-37b

tut- → dut- (15. M./159a) S1-130a, S3-24b

kırt→kırd (15. M./118a) S2-37a

damla- → taml- (15. M./41b) S2-34a

2- k-ğ Değişimi: EAT metinlerinde, ünsüz sızcılaşması vardır.

bağçevân→bağçevân (36. K./25b) S2-27a, S3-19b

korğu→korğu (34. G./6a) S1-56b, Ö-46b

aşırmak→aşırmak (26. K./50b) S2-21a, S3-15b

3- k-ğ Değişimi:

koltuk→koltuğ (29. K./26a) S1-35a, Ö-17a, S2-17a

artuk→artuğ (15. M./61b) Ö-141b, S2-34b

kuşluk→kuşluğ (27. K./20b) S1-18a, Ö-22a

4- Kelimelerde Yuvarlaklaşma:

kendü→kendi (2. K./42a) Ö-7a, S2-6b, S3-5a

ikindü→ikindi (20. K./20b) S1-18a, S3-16a

şaru→şarı (15. M./103a) Ö-143a

altun→altın (13. K./5b) S1-37b, Ö-125a, S3-54a, S2-17a

5- Eklerde Yuvarlaklaşma:

gizlü→gizli (31. K./16a) Ö-122a

içerü→içeri (26. K./19a) Ö-20a

sevgü→sevgi (4. M./4b) S3-29a

6- durur (دور): İhtimal ve kuvvetlendirme eki olarak kullanılmıştır.

meseldurur (97. G./5b)

zıkr-i ekberdurur (2. K./50a)

dimekdurur (15. K./1b)

şefkatdurur (40. K./11a)

7- İşaret Zamirleri/Sıfatları:

bular (15. M./158a)

işbu (6. Msm./V/10)

uşbu (37. K./50a)

şol (67. G./1b)

8- Belirsizlik Zamirleri/Sıfatları:

ķamu (38. G./1a)

kimesne (15. M./163b)

bir nice (18. K./1b)

9- Dönüşlülük Zamirleri:

kendüzinden (11. K./16b)

özüni (89. G./3a)

10- Soru Sıfatları/Zarfları:

ķangı (15. M./119a)

ķancaru (11. M./3a)

ğandan (14. K./10a)

11- Birinci Teklik Şahıs Eki Kullanımı:

dirven→dirmen (30. K./6a) S2-101a

bilmezem→ bilmezin (12. Msm./IV/4) Ö-64a, S3 58a

olaven→olayın (2. M./36b) S3-3a

ideyüm→ideyin (13. M./9a) S2-105a

almazam→almazın (98. G./5a) Ö-58

12- Emir Kipi: Çok şekilli eklerle yapıldığından diğer kip ve zaman çekimlerinden farklı bir özellik taşır.¹⁷⁰

olayın (80. G./4b) 1.teklik şahıs

ğazanğıl (31. K./15b) 2.teklik şahıs

13- Gelecek Zaman: *EAT'nde gelecek zaman eki olarak -ısar, -iser kullanılmıştır.*¹⁷¹

şorısarlar (36. K./68b) 3. çokluk şahıs

döniser (30. G./6b) 3. teklik şahıs

14- Partisib Eki: -duk, -dük partisib eki, özel bir kullanımla kelimeye zaman anlamı katar.¹⁷²

iftirâk it-dügde (32. K./2a)

ğur-duğda (40. K./14b)

oğur-duğda (40. K./16a)

¹⁷⁰ Köktekin, 121.

¹⁷¹ Köktekin, 118.

¹⁷² Mehmet Akalın, *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara1988, 266.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANDANÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

3.1. NÜSHA TAVSİFİ

Handanî Divanı'nın tespit edilebilen dört nüshası vardır. Nüshalar, bulunduğu kütüphanenin adından yola çıkılarak adlandırılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan nüshalar S1, S2 ve S3, Seyfettin Özege'de bulunan nüsha ise Ö şeklinde kodlamıştır.

3.1.1. S1 Nüshası

Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Kitaplığı no:22'de kayıtlıdır.

Başı: Hüve'l-Evvel hüve'l-Âhîr hüvellâh

Hüve'l-Bâtin hüve'z-Zâhir hüvellâh

Sonu: Meh-i nev-rûz içinde gün gibi biz

Şeref bulduk Muhammed ümmetiyle

Yaprak sayısı: 140 yk.

Ölçüsü: 247 x165 - 180 x109 mm.

Satır sayısı: 15 st.

Sütun: 2 stn.

Hattın cinsi: Nesih

Cilt özelliği: Koyu kahverengi ve şemseli

Kâğıt türü: Filigranlı nohudî

Mürekkebi: Söz başları ve cetvelleri kırmızı mürekkep keşidelidir. Metnin geri kalanı, siyah mürekkeble yazılmıştır.

Sağlama şekli: Satın alma

Zahriye sayfasında, 1137(1724/25) nevrüzunda yağın yağmurla ilgili kayıt düşülmüştür.¹⁷³ Bu ifadeye dayanarak eserin, müstensih kaydı olduğunu söylenebilir. Çünkü 946 (1539-1540) doğumlu olan Handanî, 1137 (1724-25) yılında hayatta olamaz.

Bu nüshada, tekrar eden manzumeler vardır. 123b-124a arasındaki yaprak düşmüştür.

3.1.2. S2 Nüshası

Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı no: 3342'de kayıtlıdır.

Başı: Hüve'l-Evvel hüve'l-Âhîr hüvellâh

Hüve'l-Bâtin hüve'z-Zâhir hüvellâh

Sonu: Biri dünyâya gönül virmeye biri 'avrete

Uymaya hem biri ide meşveret ol bâ-kibâr

Yaparak sayısı: 116 yk.

Ölçüsü: 240 x160 - 175/185 x115 bb.

Satır sayısı: 15 st.

Sütun: 2 stn.

Hattın cinsi: Nesih

Cilt özelliği: Sırtı deri, kapakları bez kaplı, vişneçürüğü renginde cilt

Mürekkebi: Siyah mürekkep, cetvelleri, söz başları kırmızı mürekkepli

Sağlama: Satın alma

Kitabın kapağı ve vikâye yaprağında 2240 sayısı yazılıdır. Bu sayının neyi ifade ettiği anlaşılamamıştır.

Nüshada, tekrar eden manzumelerin olması ve rekabe kaydının çoğu yerde yanlış yazılması, divanın sonradan tertip edildiğini göstermektedir. Katalog fişinde bu konu ile ilgili bilgi verilmiştir.

¹⁷³ Katalog fişinde, bu bilginin divanın sonunda yer aldığı söylenmiştir. Ancak zahriye sayfasındadır.

104'üncü yapraktan itibaren yazı değişiyor. 104'üncü yaprak, 103'ün devamı değildir ve bu kısımdaki bazı şiirler evvelki kısımda da vardır.

Vikâye sayfasında ise şöyle bir not düşülmüştür:

Bu kitabın 9-19 varakları kitabın sonuna dikilmiştir.

İlk 19 varak sonradan eklendiğinden varak numaraları karışıktır. Bu yüzden varaklar -tarafımızca- yeniden numaralandırılmıştır.

3.1.3. S3 Nüshası

Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı no: 3605'de kayıtlıdır.

Başı: Hüve'l-Evvel hüve'l-Āhir hüvellāh

Hüve'l-Bāṭın hüve'z-Zāhir hüvellāh

Sonu: Pākden pāk oldı āteş od bahāsın buldı hem

Şuyı serden bādı pādan bağladı Ḥandānī zāt

Yaprak sayısı: 76 yk.

Ölçüsü: 196x 135 mm.

Satır sayısı: 19 st.

Sütun: 2 stn.

Hattın cinsi: Adi nesih

Cilt özelliği: Arkası meşin, üstü vişne rengi bez kaplı

Kâğıt türü: Esmerce

Mürekkebi: Siyah mürekkep, söz başları kırmızı mürekkep

Sağlama şekli: Satın alma

Nüshadaki varak sayıları, varaklara değil de her bir sayfaya verildiğinden yeniden numaralandırma yapılmıştır.

Vikâye yaprağında, Handanî'den sonra yaşayan 17. y.y. halk şairlerinden Kul Nesimî'ye ait şiirler bulunmaktadır. Bu da nüshanın “müellif nüshası” olmadığını düşündürmektedir.

Kul Nesimî, Seyyid Nesimî'den önemli ölçüde etkilenmiş ve benzer şiirler söylemiş bir şairdir. Alevi-Bektaşî zümresine mensup olan Kul Nesimî, bu zümrece beğenilmiş diğer bir şair, Seyyid Nesimî'nin yolundan gitmiştir.¹⁷⁴ Hurufilikten etkilenen bir şair olarak *Handanî Divanı*'nda böyle bir kayda rastlamak ise dikkate şayandır.

Āh ne oldı bu fenāya gelmeyeydüm
Çünkü geldüm bār kendüm bilmeyeydüm

Ĥār içinde biten gonca güle minnet eylemem
‘Arabî Farsî bilmeyen dile minnet eylemem

Şırāt-ı müstaķīm üzre gözedürüm ben Raķīmi
İblis’üñ ta‘līm itdügi yola minnet eylemem

3.1.4. Ö Nüshası

Bu nüsha, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı Agâh Sırrı Levend Koleksiyonu no: 358’de kayıtlıdır.

Başı: Hüve’l-‘Ālim ‘Afüv ‘Āşım ‘Ażīmu

Hüve’l-‘Ādil ‘Alā ‘Āmir hüvellāh

Sonu: Senden ayru zıkr ü fikrüm şubḥ u şām

Olmasun dilde dilümde ve’s-selām

Yaprak sayısı: 154 yk.

Ölçüsü: 197 x 136 bb.

¹⁷⁴ Kul Nesimî, mahlasını dahi Seyyid Nesimî'den etkilenerek seçmiştir. Şiirlerinin muhtevasını Nesimî'den hareketle oluşturan bu halk ozanının etkilendiği diğer mevzular ise şöyledir: Hurufilik, Ene’l-Hak söylemi, ehl-i beyt sevgisi ve vezin ile nazım birimi seçimidir. (Erol Gündüz, “Divan Şairi Seyyid Nesimî'nin Halk Şairi Kul Nesimî Üzerindeki Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 2010, 202-212.)

Satır sayısı: Muhtelif

Sütun: 2 stn.

Hattın cinsi: Sülüs, el yazması yer yer harekeli

Cilt özelliği: Mukavva üzeri siyah bez kaplı, sırtı ve köşeleri meşin

Kâğıt özelliği: Sarı, bazı yapraklarda tamir ve su sıkıntısı var

Mürekkebi: Siyah mürekkep, söz başları kırmızı

Sağlama şekli: Bağış

Baştan bir sayfa eksiktir. Divan 2a sayfasından başlamaktadır. Bu yüzden varak numaraları sonradan verilmiştir. Divanda tekrar eden manzumeler vardır. Çoban kaydının yanlış olduğu birçok sayfa mevcuttur.

3.2. METİN NEŞİRİNDE TAKİP EDİLEN YOL

1- Nüshaların hiçbirinde, nüshaların ne zaman, nerde ve kim tarafından yazıldığına dair bilgi bulunmadığından yapılan tenkidin sağlıklı olması adına tüm nüshalar metin tenkidine dâhil edilmiştir. Tenkitli metin oluşturulurken hiçbir nüsha esas alınmamıştır. Vezin, kafiye ve muhteva göz önünde bulundurularak doğru ifade metne alınmış ve tarafımızca beşinci sanal bir nüsha oluşturulmuştur.

2- Eski Anadolu Türkçesine ait olan hususiyetler, hacimce fazla bir dipnot yazılımına sebebiyet vereceğinden, metin tenkidinde gösterilmemiş ve “Dil ve İmlâ” başlığı altında incelenmiştir.

3- Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine bağlı olarak farklı yazılım gösteren kelimelerde, tezde tutarlılık olması için tek bir yazılım kabul edilerek metin kurulmaya çalışılmıştır. Mesela *kendi* zamiri, nüshalarda hem *kendi* hem de *kendü* diye yazılıdır. Metin EAT ağırlıklı olduğundan yuvarlaklaşma dikkate alınarak tez boyunca zamirin *kendü* yazılımı esas alınmıştır.

4- *İçin* edatının yazılımında, nüshalar göz önünde bulundurulmuştur. Eğer bu edat, nüshaların herhangi birinde, bağlı bulunduğu kelimeye ayrı yazılmışsa metinde, ayrı olarak gösterilmiş (anun için gibi); bütün nüshalarda, ilgili olduğu kelimeye bitişik

yazılmışsa metinde bitişik gösterilmiştir (anunçün gibi.). *İle* edatının yazılımlında da aynı yol takip edilmiştir.

5- Manzumelerin varak numaraları, metnin sol tarafına yazılmış ve her manzumenin hangi nüshada kaçınıcı varakta olduğu dipnotta belirtilmiştir. Bazı nüshalarda aynı manzume, farklı varaklarda tekrar etmiştir. Bu tip durumlarda, ilgili metnin geçtiği her iki varak numarası da dipnotta gösterilmiştir. (Mesela Ö 97a ve 134b gibi bir ifade, bahsi geçen şiirin, Ö nüshasında hem 97a hem de 134b'de yer aldığına işaret eder.). Fakat metin tenkidinde karışıklığa sebebiyet vermemek adına, manzumenin geçtiği tüm varaklar, tenkide dâhil edilmemiş sadece, bir varak esas alınmıştır. Bu yüzden mükerrer manzumelerin söz konusu olduğu durumlarda bazı varak noları metnin sol köşesinde yazılı değildir.

6- Beyitler, her beş beyitte bir numaralandırılmış ve dipnotlar, beyit numaralarına göre verilmiştir. Başlıkla ilgili dipnotlar ise * işaretiyle gösterilmiştir. Her manzumenin altına vezni yazılmıştır.

7- Tenkitten düşülen dipnotlarda *a*, bahsi geçen beytin ilk; *b* ise ikinci mısramı temsil etmektedir. *ab* ifadesi de beytin tamamını ilgilendiren bir farklılık söz konusu olduğunda kullanılmıştır.

8- Dörtlüklerde mısralar, sırasıyla a, b, c, ve d olarak kodlanmıştır. (Mesela, tuyuğ başlığı altında 1^a gibi bir ifade, 1. tuyuğun ilk mısraı anlamına gelmektedir.)

9- Musammatlarda her bent, Romen rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Bentleri oluşturan mısralar da 1, 2, 3... şeklinde sıralanmıştır. Ancak mısra için kullanılan numaralandırma metin içerisinde gösterilmemiştir. (Örneğin III¹ gibi bir ifadeyle üçüncü bendin birinci mısraı kastedilmektedir.)

10- Metinde geçen ayet ve hadis iktibasları, bold olarak yazılmış ve okuyucu, iktibas hakkındaki detaylı bilgi için dipnotla iktibaslar bölümüne yönlendirilmiştir. İktibaslar kısmında her ayet ve hadis numaralandırılmıştır. (Mesela *bkz.* iktibaslar 1 gibi bir ifade, iktibaslar bölümü 1. maddeye bakılması gerektiği anlamına gelmektedir.)

11- Vezin bozukluğu veya farklılığı dipnotta gösterilmiştir.

12- Şeddeli kelimelerin imlasında vezne uyulmuştur. (*Ḥakk'a* kelimesinin *Ḥak'a*; *tebbet* kelimesinin *tebet* yazılması gibi.)

13- Yazmalarda okunamayan ifadeler, metinden aynen kopyalanarak dipnotta gösterilmiştir.

14- Divanda geçen bir manzume/bent/beyit/mısra/kelime, nüshaların herhangi birinde derkenarda yer almışsa ^{9a} *derkenar S3* (Dokuzuncu beytin ilk mısraı, S3'te derkenardadır.) şeklinde; bir nüshada derkenar olup diğer nüshaların herhangi birinde ne metnin içinde ne de haşiyede yazılı değilse *derkenar: -S1* şeklinde (haşiye olarak yazılan açıklama, S1 nüshasında bulunmamaktadır.) gösterilmiştir.

15- Şeddeli kelimelerin imlâsında, vezne

16- Metin içerisinde ve dipnotlarda kullanılan bazı işaretler:

- Yazma nüshalarda bulunmayan kelime, mısra, beyit, bend veya manzume için kullanılmıştır.

/ Aynı mısradaki, ayrı kelimelerde olan farklar arasına konmuştur. (Mesela 3^b gitdi: gidüb S1 / itdi: idüb S3 gibi.)

; Noktalı virgül, aynı mısradaki bulunan bir kelimenin diğer nüshalardaki farklı yazılımlarını ayırt etmek üzere kullanılmıştır. (Örneğin 3^b gitdi: gidüb S1; görüb S3 gibi.)

<> Metin içerisindeki tahmini ilaveler için kullanılmıştır.

[] Metin içerisindeki maddi hasarları tamamlayıcı cümleler.

→ Nüshalarda farklı numaralandırılan beyitler için kullanılmıştır.

↔ Mısra, beyit veya bentler arasındaki takdim ve tehirleri göstermek için kullanılmıştır.

˘ Farsça “vâv-ı ma‘dûle” için konmuştur. (ḥ˘āce gibi.)

(?) Okunduğu halde anlam verilemeyen kelimeler için kullanılmış olup kelimenin orjinal yazılımları, metinden kopyalanarak dipnotta gösterilmiştir.

Transkripsiyon Sistemi:

SESLİLER	
KISA	UZUN
ا, د : a, e	آ : ā
ى : ı, i	ای : ī
و : u, ü, o, ö	او : ū, ō
SESSİZLER	
ء : ʿ	ص : ṣ
ب : b, p	ض : ḍ, ḏ
پ : p	ط : ṭ
ت : t	ظ : ḏ
ث : ṯ	ع : ʿ
ج : c, ğ	غ : ğ
چ : ğ	ف : f
ح : ḥ	ق : q
خ : ḫ	ك, گ : k, g, ŋ
د : d	ل : l
ذ : ḏ	م : m
ر : r	ن : n
ز : z	و : v
ژ : j	ه : h
س : s	ى : y
ش : š	

3.3. HANDANÎ DİVANİ'NİN TENKİTLİ METNİ

1¹

Kaşîde-i Esmâü'l-Hüsna 'Alâ Tertîbi'l-Hurûf u
Menâzili'l-Kamer Bi'smillâhi'r-raḥmani'r-raḥîm*
mefâ'îlün-mefâ'îlün-fe'ülün

S1 1^b, S3 1 Hüve'l-Evvel hüve'l-Âḥir hüvellâh
1^b, S2 1^b, elif Hüve'l-Bâṭın hüve'z-Zâhir hüvellâh
Ö 133^b 365

be Hüve'l-Bākî Bedî' ü Ber ü Bārî
Hüve'l-Bāsıṭ hüve'l-Bāşır hüvellâh

cîm Hüve'l-Câmî' Celîlü hüve Cemîl
Hüve'l-Cevâd hüve Câbir hüvellâh

dâl Hüve'd-Dâ'im hüve'd-Deyyân u Dânâ
Hüve'd-Dâfi' hüve'd-Dâhir hüvellâh⁴⁰

5 Hüve'l-Hādî İlahî el-Hüve di
he Hüve'l-Hâl he hüve Bâhir hüvellâh

vāv Hüve'l-Vālî Vedūd u Vitr ü Vâsi'
Hüve'l-Vehhâb u Vâhid bir hüvellâh

ze Hüve'z-Zâri' 'Azîzü hüve Mu'iz
Hüve'r-Râzık Zekî Zâhir hüvellâh

ḥâ Hüve'l-Ḥâkim Ḥalîm Ḥayyu Ḥasîbu
Hüve'l-Ḥâmid Ḥak u Ḥâşir hüvellâh

ṭı Hüve'ṭ-Ṭâlib Ṭabîbü el-Muṭahir
Hüve'ṭ-Ṭevî hüve'ṭ-Ṭâhir hüvellâh

10 Hüve'l-Yâsîn veyâ Muḥyî Müyesser

¹ Tüm divan, klasik divan usulüne göre yeniden tertip edilmiştir. Ancak bu kasidenin, tüm nüshalarda ilk kaside olması hasebiyle, yeri değiştirilmemiştir.

¹ S1 1b; S3 1b; Ö 2a ve 133b; S2 2b

* -S1, -Ö- -S3

^{1ab-29ab} derkenar: -S1, -S3

^{2a} ü: -S3

^{4b} Dâfi': Duhūr S1

^{8a} Ḥasîb: Ḥabîb S1

^{8b} u: -S1

	yā	Hüve'l-Yāl yā hüve Yāsir hüvellāh
S2 2 ^a , Ö 134 ^a	kef	Hüve'l-Kāfī Kefīl hüve Kerīmü Hüve'l-Keşşāf hüve Kābir hüvellāh
	le	Hüve'l-Lāmiḥ Laṭīf hüve Vekīlü Hüve'l-Lāmi ^c Delīl Emir hüvellāh
	mīm	Hüve'l-Mācid Müheymin Mu ^c tī Māni ^c Hüve'l-Mü'min Melik Mākir hüvellāh
	nūn	Hüve'n-Nāşır Nezīrū Nāfi ^c en-Nūr Hüve'n-Nāşıḥ hüve'n-Nāşır hüvellāh
S1 2 ^a	15 sīn	Hüve's-Sāmi ^c Selāmu hüve Serī ^c Hüve's-Sulṭān hüve Sā'ir hüvellāh
	ʿayn	Hüve'l-Ālim ʿAfūv ʿAşım ʿAzīmu Hüve'l-Ādil ʿAlā ʿĀmir hüvellāh
	fe	Hüve'l-Fettāḥu Fāzıl Ferd ü Fi ^c āl ¹⁸⁶ Hüve'l-Feyyāz hüve Fāṭır hüvellāh ¹⁸⁷
	şād	Hüve'ş-Şādık Şamed Şāni ^c Muşavver Hüve'ş-Şāhib Şafī Şābir hüvellāh
S3 2 ^a	ķāf	Hüve'l-Ķāhir Ķavī Ķuddūs u Ķayyūm Hüve'l-Ķārib hüve'l-Ķādir hüvellāh
	20 rā	Hüve'r-Raḥmān u Rāfi ^c Rab ü Rāķib Hüve'r-Rāşid Raḥīmā Sır hüvellāh
	şīn	Hüve'ş-Şāfi hüve'ş-Şāmiḥ Şedīdü Hüve'ş-Şāhid hüve'ş-Şākir hüvellāh
Ö 134 ^b	te	Hüve't-Tevvāb Mütekebbir Te ^c ālā Hüve't-Tām et-Taķī Sātir hüvellāh

^{10a} veyā: yā S1, S2 / Müyesser: Mübeşşir S1

^{10b} yā: eyā S3

^{11b} Kābir: Ekābir S1

^{17a} ü: -S3

^{17b} Feyyāz: Feyyāz u Ö

^{22a} hüve't-Tevvāb: hüve't-Tevvāb u S1

^{22b} hüve't-Tām: hüve't-Tām u S3

- se Hüve's-Sābit hüve'l-Bā'is̄ şabāvüs̄
Hüve'l-Vāris̄ hüve'l-İsrü hüvellāh
- hı Hüve'l-Ḥālīk̄ hū Ḥandānī Ḥalīlī
Hüve'l-Ḥāfız̄ Ḥudā Ḥābir hüvellāh
- 25 Hüve'z-zü't-Ṭül zü'l-Fazlu zü'l-İhsān
zel Hüve'l-Mezkūr hüve'z-Zākır hüvellāh
- S2 2^b dāḍ Hüve'z-Zār u hüve Ḳābız̄ hū Zāmin
Hüve'z-Zābiṭ hüve'l-Ḥāzır hüvellāh
- zı Hüve'z-Zāhir hüve'z-Zāfir Ḳahīru
Hüve'l-Ḥāfız̄ hüve'n-Nāzır hüvellāh
- gayn Hüve'l-Ġālib Ġanī Muġnī Ġayūru
Hüve'l-Ġavş̄ u hüve'l-Ġāfir hüvellāh
- lā Hüve'l-Lā-miṣl̄ ü Lā-zıddu vu Lā-nid¹⁹²
Hüve'l-Lāhūt u Lā-nādir hüvellāh¹⁹³

2

Ḳaşīde-i Ma'rifetullāh*¹⁹¹
fe'ilatün-fe'ilatün-fe'ilün

- 1 Ger su'āl itseler Allāh'ı saña
Ki bilürseñ digil ol şāhı baña
- Bilürem diyü cevābın döndür
Nice bildüñ diseler söyle aña
- Bilürem mişl̄ ü şerīki yoḳdur
Ne melek beñzer aña ne gil ü mā
- Beñzemez kimse aña kimseye hū

^{26a} u: -S1, -S3 / hū Zāmin: hüve'z-Zāmin S1, S3 / hüve Ḳābız̄: hüve'l-Ḳabız̄ S1, S3, S2

^{28b} u: -S3, -S1

^{29a}: Hüve'l-Lā-miṣl̄ ü: Hüve'l-Lā-miṣl̄ S3, Ö, S2

^{29b} Hüve'l-Lāhūt: Ve hüve'l-Lāhūt S1 / u: -S3, -Ö

² S1 5a; Ö 5b; S3 4a; S2 5a

*-S1, -S3, -Ö

^{2a} diyü: diyüser S3 / cevābın: cevābı S3 / döndür: döndürüb Ö

^{3a} ü: -S3 / yoḳdur: yoḳdurur Ö

^{4a} kimse aña kimseye: aña kimseye ḥarfi kimseye S3

Ki gören vara o gün anı taña

5 Kimseden toğmadı ol toğdı dime
Toğmadı kimse ezū dime toğa

Ne mekānı ne nişānı var anuñ
Kevn ü gün aña göre zerre hebā

Ne bu eşyā ile vuşlatda turur
Ne hod bir şeyden olubdur o cüdā

S2 5^b Ne hū bir nesnenüñ üstinde ‘ayān
Ne hū bir nesnenüñ içinde hafā

S3 4^b Ne anuñ cirmi ne kaçrı bulunur
Şeş cihetden beri bir pür deryā

10 Ne ucı var ne miyānı ne dibi
Ne yemīn ü ne yesār u ne kafā

Ne gıdā yir ne içer şu ne uyur
Ne oturmaqdadurur ne ber-pā

Ö 6^a İşidür görıcıdür söz özi
Dinmeden nuçkı bākīdür zalemā

Āb u nārı öğütürdi zi-‘adem
Ĥāk u bādı düzedden arz u semā

S1 5^b Bī-direk arz u semāvātı diküb
Bī-sened āb u gile urdı binā

15 Yiri sākin gögi devvār itdi
Döner üç vechile eflāk añla

Bir hamā’il biri t̄ahūna gibi

^{4b} vara o gün anı: anı o gün vara S3

^{5a} ol: o S2, S3, Ö

^{6b} kevn ü: kevn Ö

^{7b} hod: hū S1, S2, Ö

^{12b} bākīdür: bākīdür S1, S2, S3, Ö

^{13b} Ĥāk: Ĥāki S3

^{14a} Bī-direk: Bī-sened S3 / arz: ‘arş S2, S3, Ö

^{15a} itdi: eyledi S3

^{16a} biri: bir S3

Biri ʔolaba müşābihdür mā

Virdi her bir felege bir kevkeb
Cümle kürside ʔurur ʕarşuñ lā

İtdi dördüncide sulṫān güneşi
Aña seyyāreyi kıldı vüzerā

Çün cünüd oldu aña cümle nücüm
Biñ yigirmi beşi hem-çün ümerā

20 Bedr ider gāhī mehi gāhī hilāl
Pertev-i günden irüb aña ziyā

Gıceyi gündüz ider gündüzi dün
Hem ider bış ü kem ü gāhī sevā

Ölüden diri diriden ölüler
İder ol viren oransuz niʕama

S2 6^a Rūhı rūhından urub urdı tene
Akıdur eşki dönen ol yana

Teni ʔopraqdan idüb yine yire
Gönderür andan ider hem ihyā

25 İtdi bī-madde mişāli dağı yok
Bunca ʕālemleri maḥfī peydā

Melegi yilden ü ḫayvānı şudan
Cinnī āteşden iden ḫāki zi-mā

Ö 6^b Virdi sīrābe türābe ʔurmak
Oda yakmak āse sī vü dü hevā

Bu yilüñ kimi bulutlar düşürür
Kimi sürer kimi şıkar ki yağa

^{16b} mā: ammā S2

^{20b} irüb aña: aña idüb S3

^{21b} ider: idüb S1

^{25ab} -S3

^{25a} bī-madde: bīmāre Ö

^{27b} sī vü dü: dü deh S3

^{28b} yağa: yağar S3

S1 6^a,
S3 5^a Kimi yapraklar açar kimi döker
Kimi eşmāre virür neşv ü nemā

30 Ol tumanıyla duḡānı idici
Zer ü sīm āhen ü kırşun u kıala

İtdi mādan kamu eşyāyı diri
Cümleten cāna virür cān cānā

Şuyı geh yoğ ider ol geh tolu kıar
Kıatrelerdür birüke cū deryā

Muʿtedil gökleri düzdi yidi renk
Sebz ü zerd āl u gümüş zer beyzā

Yaʿnī eflākı ne huşık itdi ne ter
Ne kıatı nerm ü ne ḡār u sermā

35 Kıldı ḡāki kıatı kıat kıat o Laṭīf
Āteş ü bādı mülāyim ammā

Şekl ü lezzetler ü elvān koḡular
Bīʿaded itdi İlahī eşyā¹⁸

Bitürür ḡār u ḡas içinde güli
İtdürür bülbüli aña şeydā

S2 6^b Güş-ı evrāka döker jāledurur
Reng gül andan alur bū elma

Virdi pervāneye şevk-ı ıışkı
Tutuşur āteşile bīʿpervā

40 Kıldı ʿāşıkıları kendüye ḡabīb
Ol mecānıne olub hem Leylā

Ol kıadar virdi maʿānī vü niʿam

^{30ab-32ab} -S3

^{30a} tumanıyla duḡānı: duḡānıyla tumanı Ö

^{35a} kıatı: -S3

^{36b} İlahī: Allāh'ı S1

^{37a} u: -S1

^{38ab} -S3

^{38b} Reng gül: Reng güli S1

- Nesl-i insāna ki lā-miṣl ü hiṣe
- Ö 7^a Kendü gizlendi ʿayān itdi kemāl
Tā ki ṣunʿına baқан anı tuya
- Anı her kim bile elbetde niṣān
Görinür anda bilürler dānā
- S1 6^b Dir ʿAlī Ḥazreti kim ṣeṣ şeydür
Ḥaḳḳ'ı idrāk idene oldur ĩmā
- 45 Biri t̄aʿat kıla Raḥmān'ı bilüb
Daḫı d̄üṣmān tuta şeytānı kıra
- Ḥaḳ peyember bilüben Aḫmed'i hem
İde sünnetlerini cümle edā
- Hem bile nefsinı perhīz idüben
Daḫı terk ide ḫarām u d̄ünyā
- Budur altıncı añub āḫireti
Dün ü gün añā ıraḡ üzre ola
- Muṣtafā didi ki ben benden öñ
Dimedi kimse bu sözden aʿlā
- 50 Z̄ikr-i ekberdurur ol lafz-ı ṣerīf
On iki ḫarfile oldı imlā
- Kim odur lā vu İlāh illāllāh
Çün Muḫammed'le Resūl-ı Mevlā
- S3 5^b Lā-İlāhī dime İllāllāh di
Di müdāmı dil ü dilden cāna
- S2 7^a Nice biñ ḫikmeti vardur bu sözüñ
Cümleden cümle o yir añā ṣadā
- Lā mı lā dimiye lebbeyk diye

^{45a} kıla: ide S3

^{49a} ben benden: bundan S3

^{52a} di: -Ö, -S3, -S2

^{53a} vardur: var S3

^{54a} dimeye: dime S3

Ḥaḵ kelāmı nereden olsa nidā

55 Elif ĩmānile İslām'ı ala
Hem elif zāt u şıfātını bula

Bile bir lāmı laḫıfūñ luḫfın
Hı̄ hidāyet bula Hādı̄'ye uya

Ö 7^b Hem elif ide emānetleri ḫıfz
Ya'ñı dā'im kıla şavmıyla şalā

Vire var ise zekāt eyleye ḫac
Keyl ü mizānı 'adāletle ḫuta

S1 7^a Yine bir lāmı anuñ her lemḫa
Leme'ātını dil ü cāndan uma

60 Hem elif aça ezāna üzñin
Ya'ñı Ḳur'ān oḫıya uya añña

Elif evrād ide esmālarını
Elf ü vāḫidden anuñ şubḫ u mesā

La'ı u lü'lü-yi ma'ānı ile dil
Olmadur lāmı leb-ā-leb imlā

Bile bir lāmı lübūbuñ lübbin
Nedurur ya'ñı ki dürr-i beyzā

Ki bu eşyā hep o dürden dür idi
Nedür ol ma'den-i lü'lü-yi lālā

65 Hāyhūyla ola hū-be-hū hem
Himmeti hem-dem idüb ola hümā

Nefy ü işbāt sözi ḫaḫkı için
Eyle Ḥandānı var eyleme lā

Lafzatullāḫ 'adedince bu beyit

58ab-60ab -S3

61^b Elif ü vāḫidden: Elif vāḫid adın S1

62ab -S3

64^a dürden: şeyden S3

64^b Nedür: Nedurur S1

Oldı tārīḥde sittīn sitte (981)

3

S2 9^a **Kaşide-i İsmullāh-ı Aʿzām Müşāhede-i ʿAyne'l-Yaḳīn
Der-Hümā Ḥayrhā Ḳālellāhü Teʿālā Fe-eynemā Tüvellü
Fe-şemme Vechullāhi vü Kānallāhu Bi-küllü Şey'in
Muḥīṭun***
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ö 12^b Lafzatullāha nazar ḳıl dāʿim anı eyle yād
Kim añā esmā içinde ism-i aʿzam oldı ad

Cümle esmā ḥod Ḥaḳ'uñ nām-ı şerīfidür velī
Lafzatullāh niçün aʿzām oldı bişnev şād bād

Anuñ için kim ḳamu eşyāya olmışdur muḥīṭ
Gör ki Ḥaḳ Ḳurʿān içinde eylemişdür anı yād

S3 9^a İmdi gör anı ki ḥarf-i çār ile ḳāʿimdurur
Hem anuñ üstinde var bir şedde üç diş bī-ʿinād

5 Bu ʿanāşır nice beñzer ol ḥurūf-ı çāre baḳ
Yaʿnī kim bu gördüğüñ āb u türāb u nār u bād

Üç mevālid çār ʿunşur üzre teşdīd oldı bil
İşbu ḥayvān u nebātāt u maʿādīn ü cemād

S1 11^a Hem nebāt oldı çemen çiçek ḥubūb u meyvehā
Bunlara irer ḥazān zeytūn turunç serv-i āzād

Her giyāha baḳ kim oldı şāḥ u özdek berg ü bār
Hem daḥı üç oldı lābüd anda reng ü büy u dad

^{67a} beyit: ḥurūf S3

³ S1 10b; S3 8b; Ö 12b; S2 9a ve 87b

* -S1, -S3, -Ö

** *bkz.* iktibaslar 1, 2

^{2b} aʿzam oldı: aʿzamdur S3

^{4b} bir: yir Ö

^{5b} āb u: āb S1, S3

^{6a} Üç: Se Ö, S3 / teşdīd oldı: şeddedür S3 / bil: nīk Ö

^{6b} maʿādīn ü: maʿādini S1, S2, Ö

^{7a} u: -S3

^{8a} baḳ: -Ö, -S3

^{8b} reng ü: reng S1

Eyle en^aama nazar gör baş u cism ü kuyruğı
Şedde-veş nice turubdur dört ayak aña ^aimād

10 Baḡ tıyūra kim olubdur baş u cism ü iki pāy
Anı hem taḥrīk ider bir kuyruḡ u iki kanad

Baş u ten iki ayak beñzer elif lām u he'ye
Bālıle kuyruḡ hemān çün şeddedür olsa güşād

Ḳıl nazar insāna hem oldı iki ḡol iki bud
Baş u cismiyle ḡayā çün şedde gör ne ḡoş nihād

Buldı ādem cism ü cān ḡılub u nefsiyle vücūd
^aAḡl u ĩmān u ḡayā ḡıldı bu üç nūr anı şād

S2 9^b Yüzde ḡarf-i çār semīyile başar şem ü kelām
Şeddesi başıyla cebhe çehredür iy pūr-ı hād

15 Ata vu ana oḡul ḡız oldı şınf-ı çār hem
Üç merātib üzre tıfl u şāb u şeyḡ ü lā-ziyād

Ö 13^a Hem Ḥadīce Meryem ü Ḥavvā Asiyye ümmehāt
Ādem İbrāhīm ü Aḡmed'dür ābā üç ehl-i dād

Hem Ebūbekr ü ^aÖmer ^aOşmān ^aAlī'dür ḡarf-i çār
Üç daḡı Aḡmed Ḥasan birle Ḥüseyn şāh-zād

Muştafā'nuñ sevdüḡi erlerde ḡāyet çār yār
Hem Ḥadīce Fāḡıma vu ^aĀyişe üç meh neḡād

Yırlar ü gökler cehennem cennet oldı ḡarf-i çār

^{9a} en^aama: en^am S3 / cism: çeşm S1

^{9b} aña: ele S1 / ^aimād: ^aimād S1

^{10a} olubdur: olur S3 / baş u cism ü: cism baş S3

^{10b} bir: bu S2 / kuyruḡ u: kuyruḡı S3

^{11a} Baş: Ve baş S1 / elif : elif ü S1 / Baş u ten iki ayak: Cism ü zānūlarla ser Ö, S3

^{13a} cism ü: cism S3 / cān: cān u Ö, S2, S3 / ḡılub u: ḡılub S1, S3

^{13b} nūr: pūr S1

^{14ab} -S3

^{15a} vu: -S1, -S3

^{15b} tıfl u şāb u şeyḡ ü: tıfl şeyḡ ü şāb S3

^{16a} Meryem ü Ḥavvā: Ḥavvā vu Meryem S3

^{16b} İbrāhīm ü: İbrāhīm S3 / Aḡmed'dür: vāḡiddür S1

^{17a} ü: -S3

^{17b} şāh-zād: o şāh-zād S1, S2, Ö

^{18ab} -S3

- Üç cehennem cennet ü a'râf ehli iy cevād
- 20 Āfitāb u meh elif hā iki lām uş kehkeşān
Şeddedür gökde melā'ik encüm ervāh-ı ı'ibād
- Şarķ u ğarbıyla şimāl u kıble oldı yine çār
Oldı şedde anuñ üstinde müşerref üç bilād
- S1 11^b Oldı bir yıl fazl-ı çār u anda üç dürlü hevā
Berd ü hār u mu'cedildür uş olur şām u midād
- Hem hurūf-ı çārdur bir māh içinde hafta çār
Ğurre vü bedr ü hilāli şeddedür kıl i'timād
- Dört kitāb indi semādan üç dağı hem şeddesi
Bir şuḥūf u bir ḥadīş-i kudsī biri nūn u şād
- 25 Hem kelām oldı hurūf u nokta ma'na gizlü fāş
Şeddedür üç dürlü i'rāb anda iy ehl-i reşād
- Lā-İlāh dimekle İllallāh olubdur lafz-ı çār
Hem Muḥammed'le Resūllullāh olur üç çün şidād
- Dört mezāhib dört hurūf olmuşdurur hem şeddesi
Āmmile ḥāş oldı hem ḥāşşu'l-ḥavāş ehl-i cihād
- Oldı hem bir haftanuñ eyyām-ı çārı kār için
Üç günü ıyd oldı kim ol gün olur işler kesād
- S2 10^a Hem anuñçündür mevālī ders ider eyyām-ı çār
Üç günü ta'ṭil olubdur ṭalībūn almaz murād
- 30 Yevm-i cum'a gör ki vaqt-i çār olubdur dört hurūf
Ḥuṭbe vü dü rek'at oldı şedde-veş kıl inkıyād

^{19a} ḥarf-i çār: çār S3

^{20ab-22ab} -S3

^{21a} yine: ḥarf Ö

^{22b} uş: -Ö

^{24b} şuḥūf u: şuḥūf S3

^{25ab} -S3

^{25b} anda: ide S1

^{26a} olubdur: dimekdür S3

^{27a} olmuşdurur hem şeddesi: oldı dört hem şeddesi S1 / hem: bil Ö, S3

^{30ab-31ab} -S3

^{30b} oldı: namāz u S1

Ö 13^b Mesken ü bir nān u hırka ābile lāzım bu çār
 Üç dağı zıkr ü namāz u şavm-ı meh kıl i'tikād
 Evvel āhir zāhir ü bātın buña dāll oldı hem
 Māzī vü müstakbel ü hāl oldı şedde üç 'adād
 İsm-i a'zam cümle eşyāda bu resme gör ki var
 Zāt-ı Hāndānī ahaddur bī-'adeddür aña ad

4

Kaşide-i Keşf-i Hak Tevhid-i Zāt-ı Muṭlak*
 fe'ilātün-mefā'ilün-fe'ilün

Ö 11^a 1 Zıkr ider hāl ü kālile her var
Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār⁴

Evvel āhir nihān u zāhir hū
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

S1 13^b,
 S2 95^a Bunı kıldı kalem ser-i levḥa^{3a}
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

Küntü kenzüñ budur 'ayān gevheri
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

5 Budur eşyānuñ itdügi tesbīḥ
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

Zıkr ider ehl-i 'arş u kürsī hep
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

Āteşüñ yana yana kılduğı kāl
 Leyse fi'd-dāri gayruhū deyyār

Gürleyüb esdügi yilüñ diregi

^{31a} ābile: ile S1

^{31b} meh: -S1

⁴ S1 13a; S3 8a; Ö 11a; S2 94b ve 88b

* -S1, -S3, -Ö

^{1b} bkz. kelām kibār 1

^{3a} kıldı: kıldum Ö

^{4a} bkz. iktibaslar 5

- Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Çağlayub çağduğı revān cūlar
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- 10 Dir zebān-ı giyāh u hālile hāk
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Raʿd u berkuñ seḫābile zikri
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Zikr-i emvāc baḫridür fikri
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Māhiyān-ı bī-zebān ider ezkāř
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Gird-bāduñ döne döne didügi
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- 15 Ender-evrāk u der-dil-i āfāk
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Ö 11^b Melegüñ zikri kāmilüñ fikri
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Zikr ider zārile hezār hezār
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- S1 14^a,
S2 95^b Yüz tutub ördügi seküñ diregi
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Ağırub añdurur ḫar u gāvı
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- 20 Cümleten kurd u kuşuñ ezkāřı
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

^{9ab} -S3

^{11a} u: -S1

^{12a} emvāc: emvāc u S3

^{13ab-15ab} -S3

^{17ab-18ab} -S3

^{17a} Zikr ider zārila: Zārila zikr ider S1

Hāl ü kâliyle kâlū cāmid ü cān
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

‘Ākıl u aḥmakān hemān gūyend
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

S3 8^b ‘Ālim ü cāhilān dir cumhūr
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Münkir ü mülḥidān dir Īn iḳrār
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

25 Kibr ü tersā Yahūdīler daḡı dir
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Dinmeyince bulur mı dīn kāfir
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Müşrikūn zehr-i cürmine tiryāk
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Didi şeytān da itmeyüb inkār
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Hep ‘ibādet hebā olur dimeşe
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

30 **Raḥmeten ‘ālemīn** olursun di
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Ö 12^a Diyesin böyle bilesin şöyle
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

Göresin öyle bulasın böyle
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

21ab-22ab -S3

22a hemān: heme Ö, S2

23a ü: -S1 / dir: di S3

24a Mülḥid ü münkirān dir ad u Īn iḳrār S3

27ab -S3

30ab -S3

30a *bkz.* iktibaslar 3

31ab -S3; derkenar S1

32ab -S3; derkenar S1

- S2 96^a Enbiyā evliyā rumūzı budur
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Mübtedī müntehī olur çü bilür
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- S1 14^b 35 Dem-be-dem vird-i ʿārif-i billāh
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Zübde-i sūd cümle esmādan
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Cümle esmā nücüm u gün gibi bu
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Añlayın sırrını baķub gördi
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- 296 Vird-i Ğandānī her şeb ü eşār
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- 40 Pür zamān u zemīn ü gün ü kevn
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Dirler ehl-i cehennem ü cennet
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Ğayr-ı tenden cihāna şıĝmadı ğayr
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār
- Diyelüm **Lā-İlāhe illā hū**
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

^{34a} Mübtedī: Mübdī S1

^{36ab} -S3

^{37ab} -S3, -S2

^{37a} gün: göz S1

^{39ab} -S3

^{40a} pür: bir S2

^{43a} *bkz.* iktibaslar 4

5

**Kaşide-i Temşilât-ı Hâlik ü Mahlûk Der-Beyân-ı
Mübâheße-i Muttaşıl u Munfaşıl Ber-İ'tikâd-ı
Erbâb-ı Hikmet ü Vaḥdet***

fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün

S3 11^a 1 Ğaşık u ma'şûḡdan kılgıl su'âl
Hâlik ü maḡlûḡdan algıl mişâl

Küntü kenzün kânıdur maḡzen gibi
Bunlar ol maḡzün olan esbâb u mâl

S2 12^b Şanki bir deryâdur ol pâyâmı yoḡ
Bunları emvâce beñzer kılgıl ḡayâl

Bir şadefdür şanki zâhir bâtın o
Bunlar ol dürcün içinde dürr-i lâl¹⁰⁶

Ö 16^a 5³⁰⁷ Beñzer ol âb-ı ḡayâtuñ 'aynına
Bunlar ol evrâḡa sebz ü aḡ u al

Arz-ı vâsi' gibidür hûdur meşel
Bunlar ol gökler gibi sebze nihâl

Beñzer ol özdek bu câyadur dıraḡt
Bu mezâhir anda berg ü meyve dal

Bir mu'azzam cûya beñzer ol deñiz
Bu ḡalâyıḡ mâhîlerdür şanki lâl

Beñzer ol meh-rû bu mihr-i 'âleme
Ol kevn içinde 'avâlim çün cibâl

10 Bir mükemmel mâhdur ol zühre-rû

⁵ S1 26b; Ö 15b; S2 12a; S3 10b

* -S1, -S3, -Ö

^{1a} u: -S3

^{2a} bkz. iktibaslar 5

^{2b} u: -S3

^{4a} zâhir: zâhir ü S3

^{4a} o: ol S3

^{4b} Bunlar ol evrâḡa sebz ü aḡ u al S2

^{5ab} -S2, -S3

^{6a} hûdur: odur S1

^{7a} özdek: âbuñ S1

^{9ab} -S3

Halk anuñ tábında encümler mişāl

Ṭut kim ol zātu'l-burūcuñ 'aynıdur
Bu ḥalāyık kevkebāndur gün hilāl

Beñzer ol 'anḳāya 'ālem kūh-ı Ḳāf
Cümleten cinnīde añna per ü bāl

S1 27^a Zü'l-celālūñ varlığı bir ḥüb-rū
Ol cemāl üstinde bunlar zül̄f ü ḥāl

Ol mu'azzam rūḥı bir ten ḳıl ḳıyās
Bunlar anuñ mūları bī-ḳıl ü ḳāl

15 Bu cihān beñzer serāba girde hū
Gün hevāya añla Ḥandānī me'āl

6

**Ḳaşıde-i Baḥrū'l-Ḥayāt Der-Beyān-ı Mu'ammā'-ı
Esmāü'l-Ḥüsne Ez-Her Beyt-i İn Ebyāt 99 Nāmḥa-yı
Şerīf 'Ayān Mişved Bā-Cümle-i Kebīr ü Şağīr ü
Evsat***

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Ö 102^a 1 Ebr ü aḡzuñ arasından çıḳdı ḥāl-i pes-i ḥāl
Ḳad u 'aynuñ zıkr idenler buldı devlet bī-zevāl

Āḥiri mīḡuñ duḡānuñ evveli şām u günüñ
Evsatı cem' oldı cānum virdidür şubḥ u leyāl

Ḳabl-i kānde ba'd-ı sebz ü āyet-i en'āmda
Gördüm ü bildüm ki sensin pādīşāh-ı lā-yezāl

S1 107^a Ḳāmetüñ pāyına yüzün sürdi ser ḳoydı gümān
Ḳābe ḳavseyne ire dil tīri zıkr it küll-i ḥāl

5 Āḥir-i Ḳur'ān u Cibrīl peşi Aḥmed'le mu'īn
Virdüñ olsun bulasın dārü's-selām u hem celāl

^{11b} gün: çün S3

^{12b} cinnīde: cennetde S1; cunubda Ö, S3

⁶ S1 106b; Ö 101b; S3 73a

* -Ö, -S3

^{2a} u: -Ö / duḡānuñ kelimesi S3 ve Ö nüshalarında دهانك şeklinde yazılı.

^{4b} bkz. ikibaslar 19

Aldum iki dāne-i şadr-ı Muḥammed'den yine
Birin anda remz kıldum birini der-^çayn dāl

İyi gördüm baḥrile gün āhirinde oldu cem^ç
Zıkr ü fikrüm rüz u şeb oldur ki buldum gün hilāl

Kevkeb-i reh gurrenden gitdi vü bedr olmuş kamer
İki şāḥ oldu meh ol arada qaldı bī-nihāl

Pāygāh-ı baḥrile bu yir kıcuşmuş kol-be-kol
Geç hevādan anı zıkr it şevqile bulgıl vişāl

10 Ğarq-ı baḥr-ı ḥayret oldu sābıķı mü'minlerüñ
Meskenet kııl kim olursın lā-Ḥaķ olub bir mişāl

Ālemüñ şadrına dikdi bir livā perverdigār
Tā ki ḥalk itdi bizi hem ide ba^çde intiķāl¹⁹

Şuyı ^çaksine akıtdum ayağına āteşüñ
Rüzgāruñ āhirin yok bil ne kim var ḥāke şal²⁰

Ümm-i dünyānuñ cihāt-ı şeş yazıldı resmine
Ol sebebden dürlü taşvīrāt ider Nīl-i zülāl²¹

Qakdı beynüm ḥaddine çeşmüm feminden çıķdı āh
Şeş cihātı tıtdı çün āhum bağışlandı vebāl

Ö 102^b 15 Ben ğurūr içre iki yüz gördüm itdüm anı ref^ç
Geldi anuñ yirine her cürme bir bī-mekr ü fāl

Yaşımuñ düşdi ^çaşası baḥr içinde oldu kim
İki kısm oldu buḥūr ondan geç āḥir kısmın al

S3 73^b Ḥaķ didi Kur'ān'da iki iki yaratdum sizi
Ol mükerrer lafzı qalb itdüm ki ^çarz oldu cemāl

^{7b} u: -S1

^{10b} bir: sır S1

^{11b} itdi: anı S1

^{12b} āḥirin: āḥiri S3

^{13b} Nīl: mişl S1

^{15a} ref^ç: def^ç S1

^{15b} cürme bir bī-mekr ü fāl: cürmine bir mekr ü fāl S3 / ü: -Ö

^{16b} kısmın: nişfin S1

Yüz kodum taht-ı sîmurğ-ı kudretüñ pâyına kim
Ġamze-i ħaddüñ me'âlin gördüm anda hem-çü ħâl

S1 107^b

Akdı çeşmüm cū-yı Mısr'uñ pâyına urdı kafâ
Geldi hem baħrūñ seri ol pāya oldu pāy-māl

20 Üstüh'ânlar arasından düşdi nefsiñ servi çün
Yirine birden anuñ yirine bitdi on mişâl

Aldı 'arşuñ tâcını mâhına virdi Cebre'îl
Ġamrı döndürdi tahūr itdi budur siħr-i ħelâl

Ol ki kendü şîşesinde ħamrını kıldı mübâħ
Ġatresi maħv oldu bir deryāya buldı ittişâl

Sil ġubāruñ dāmeninden bu 'anāşır resmini
Ol ġubāruñ zülfeķār u ħaçerin deryāya şal

Maşdarı cümle ħurūfuñ iki ħarf oldu ħesâb
Beşde birli iki faşl oldu üleşdi aña sāl

25 Turre zülfiñ nāfına ser koydı ayak şundı mey
Ol ayaġa virdi aġız yārin itdi iştiġâl

Baħr-ı 'ilmüñ ħaçresin virdüñ şavābuñ şadrına
Oldı beş dānende-i māzī vü müstaķbel ü ħâl

Çıkdı gökden şu bulutdan indi ħatre oldu kim
Gök bulut birle ħavuşdı ol bu söze ġuş-māl

Ġalb-i Ġur'ân efserinden aldum iki dāne dūr
Şabra tâç itdüm birin birin miyāna dest-māl

Geldi ħāmet aldı yüzden şaldı bir ħâl iki cīm
Ġiç ġümānsuz her işe ħādirdurur ol zü'l-cemāl

^{18a} kim: ben S3, Ö

^{18b} ħaddüñ: ħaddüñ S3, Ö

^{20b} birden: yirden S1

^{21a} Cebre'îl: Cebra'il Ö, S3

^{21b} tahūr / zuhūr S1

^{24a} ħesâb: cenâb S1

^{25b} iştiġâl: işġâl S1

^{26a} şavābuñ: şevābuñ S1

^{26b} beş dānende-i: pes dāne-i S1

^{29a} cīm: ħam S1

- Ö 103^a 30 Kākülün bir bu başın aldı bırağdı başına
 alma ayakda müdemmağ olma zıkr idüb o lāl
- Bu cihān esbābınuñ aldum içinden bir alem
 Çeşmenün dikdüm öñinde ağıdı aña pāy-māl
- Sīne-i ‘anā’ ya virdüm ‘öşrin alub āf’ını
 Yine virdüm ‘öşrini āf’ınca hem iki çuval
- Pīşvā-yı zümre-i āyātuñ aldum beşini
 İki yüzüm üzre yazdum oldu çün necm-i hilāl
- S1 108^a Oldı servün pāyı ser-tācına tācuñ serveri
 İki yüzlü bir güher ol tācı ıldı bī-mişāl
- 35 Şeş cihātuñ mihrini destinün aldı abzına
 Çıdı mukem remzi andan zāt-ı eşkāl u fi‘āl
- Aldı Ādem tācın İbrāhīm’ün urdı başına
 atm-i peygamberde aldı āhır ol bī-ıl ü āl
- S3 74^a Ağıdı cevher ırmağı her biri oldu yüz bölük
 Aldı anı yidi deryā itdi arzına tilāl
- Ben Medīne pāyın iki dildüm atdum nişfini
 Nişfin iki bağış ıldum oldu tā vu nūna dāl
- Feyz-i feyyāzı ayırdum sāyesinden aldı şāf
 Aldum ol bir nūrı bir aynaya şarf itdüm çü bāl
- 40 İki sultān oğılı bir seccāde üstinde şehā
 Geçdi biri birinün cāyına bī-ceng ü cidāl
- Bāğ-ı ‘ālemde özüm tıtmış sefidün ayağın
 Nitekim biz isterüz eller şunub andan nevāl

^{29b} zü’l-cemāl: zü’l-muāl Ö, S3

^{30a} başına: başını S1

^{30b} ayakda: eb‘ade S1 / o: -S3

^{32b} hem: hī S1

^{34a} serveri: server S1; servere Ö

^{35b} zāt-ı: zāt u Ö

^{37a} cevher: cevāhir S3

^{37b} tilāl: belāl S1

Zîr-i nâfindan ayağa kıaddini yudı deñiz
Şanki bir âdem namâza tırdı belde peştemâl

Nüh felek şeklinde yapdum hoş dem için bir sarây
Mâhi çekdüm dem içine oldu bâkı̄t bî-zevâl

Şeş cihātuñ meclisinde yandı bir nürânî şem^c
Kıad u kıad u ney ü mey oldu o şem^ce per ü bâl

Ö 103^b 45 Virdi Hâk câmi^c imâmınuñ birine yüz şevâb
Sendâkı̄ ʿummân-ı ekberden dilâ bir kıatre al

Bahrüñ alub ayağından iki gözlü çeşmesin
Havz u nehr idüb anı hem cüya iki kıatre şal

Cenneti halk itdi Hâlik virdi tûbâyı aña
Sâye şaldı iki sâye üstine o gonca dal

Kâf döndi aldı **nûnuñ** meʿeni gitdi bile³⁴⁸
Aşl-ı künden dağı oldu yidi deryâ infişâl³⁴⁹

S1 108^b Dikmiş ol sultân-ı ʿâlem kıapusunda bir ʿalem
Yine anı dest-i kıudret birle tıtmış Hâk teʿâl

50 Âb u hâk ü bād u nāruñ dört hurufı kııkdı penç
Girdi berfüñ cüşsesinde zâhir oldu ol hışâl

Âfitābuñ kışverinden geldi bir mâh ihtiyâr
Hâk içinden bir mekāna kıondı ol sultân-ı ʿâl

İki deryâ cem^c olub bir cū öñinde oldu bir
Sâhili cennât u maşrıķ mağrib ü kııble şimâl

Zîr ü bālâ sağ u şol öñ ard u iç<i> vü taşı

^{42b} peştemâl: dest-mâl S3, Ö

^{43b} bî-zevâl: zevâl S1

^{44b} kıad u ney ü mey: kıaddini vü mey Ö; kıaddini mey S3

^{45a} birine: yirine S1

^{46a} gözlü: yüzlü Ö, S3

^{48a} bkz. iktibaslar 6

^{48b} kün: kevn S1

^{50a} bād u: bād S3

^{51b} içinden: içinde S1

^{52b} cennât u maşrıķ mağrib ü kııble: cennât mağrib maşrıķ kııble S3 / cennât u: cennât Ö

^{53a} ard u: ard Ö, S3

Gizledi bir nām içinde anı ‘allām-ı hayāl

Çıkdı kūhuñ başı haddinden yem oldu hem o āb
İsm-i zātuñ dağı sırrı birle oldu māl-ā-māl

55 Ağzın açdı sırrın aldı ol dehānı kıldı nāf
Çār-ı yār-ı Aḥmed anı tıtdı muḥkem çün cibāl

Çıkdı yirden bir nihāl andan görindi biñ varaḫ
Bir giyāha dağı dem-sāz oldu ol zü’l-mülk ü māl

S3 74^b Bir dudağı la‘linüñ olmuş dehānı ḥamra dil
Oldı üç dendān anuñ üstinde tūḫide çü bāl

Dil dili neml-i Süleymān arasında kurdı taḫt
Her umūruñ evşātın emr itdi ḥall oldu su‘āl

İki pāre oldu dil bir nişfi oldu iki taḡ
Biri iki cāyile üç cāyına çekdi cemāl

Ö 104^a 60 Bu mevālīd ü ‘anāsır yaḡasından şeş cihāt
İstivā ile görindi seyr ider kāmīl ricāl

Geldi ‘aḡluñ cānı cān başına nefsuñ gitdi hem
Ne libāsı hem dilüñ na‘leynin oldu yāl u bāl

Muṣṭafā vu Murtażā beyninde on üç āşinā
Üç Ebūbekr ü ‘Ömer ‘Osmān onı ol ḥoş ḥışāl

Nokṫa şaḡḡ oldu çü meh toḡdı Ḥüseyn’le Ḥasan
Eb ü ced başın ayaḡın tıtdı çün tāç u sikāl

S1 109ª Oldı elma dānesinüñ aşlı içinden ‘ayān
Zi-‘aceb muḡlaḡ mu‘ammā dānededen ‘arz oldu dāl

^{54b} İsm-i: İsm ü Ö

^{55a} açdı: aşdı S1 / sırrın: şerrin S1 / nāf: bāf S1

^{55b} cibāl: ḥayāl S1

^{56b} ol: vu S1 / ü: -Ö, -S3

^{60a} ü: -S3

^{61b} hem: -S1 / na‘leynin: na‘leyn S3

^{62a} beyninde: beynide S1

^{62b} ol: o S1

^{63b} çün: çü S1 / tāç u: tāç -S1, -S3

^{64b} oldı: ola S1

65 Düşdi ebrüñ kirpiginden jäleler bir serv-i gül
Bitdi servüñ on budığı her yeñi gül şad nihāl

Zindegāñ meclisinden bir piyāledür şarāb
Gördiler ol ayağı elden bırakmazlar ʿiḳāl

Ağzın açdı çıkdı yāri erbaʿīne oldı yār
Bir ḫayāl olmaz bu maʿnāda ḫayālāt-ı kemāl

Cām-ı meyde māh-ı tābān toğdı anuñ gürresin
Aldı kıldı bir işāret oldı mübdī imtişāl

Aldı kānuñ pençe-i pāyından ol bir ʿuzvını
Bağladı zānū şikem beyninde olmaz inḫilāl

70 Bir deñiz ʿaksine aḳub sāḫil-i ʿummānuñ ol
Ġarḳa varmış arasında ḳaldı iḫrācı muḫāl

Çıkdı ādem ḳaddi oldı şāh ondan şeş cihāt
Bir ḳulın şaldı didi ḫubbü'l-vaṭan gūyende ḳal

On sekiz biñ ʿālemi bir ḫarf içinde ḳodı Ḥaḳ
Kün aḫadla bir olub oldı o ʿanḳāya cibāl

Eksik artuḳ mīm iki faşl oldı aşl u ferʿ-i bā
Ol arada cāy tutdı dir bize gitme teʿāl

Ādemüñ nāfında gördüm ben anuñ bir şemmesin
Ol zamāndan kim mekāndan çıkdı ādem oldı ḳāl

Ö 104^b 75 Ādem ondur toḳuzı ṭondur meşel meşhürdur
Ādem aldı ʿuzvını ʿuzvından oldı pür kemāl

Laʿl veyā lüplülerüñden yarısı oldı dü yār
ʿAḳlın aldatdı şümāruñ buldı belinde mecāl

S3 75^a Ādemüñ ʿisyānına gerçi ki daḳ ṭutmışdı hū
Döndi yār oldı güneheden kıldı anı iḡtisāl

^{67a} erbaʿīne: erbaʿa S1

^{71b} bkz. iktibaslar 7

^{72b} bkz. iktibaslar 6

^{72b} o ʿanḳāya cibāl: ʿanḳāya o ḫāl S1

^{73a} aşl u: aşl-ı Ö, S3 / bā: -S1

^{73b} bize: yire S1

^{76b} şümāruñ: simāruñ Ö, S3 / mecāl: muḫāl S1

Sīnesinde pertev-i mihrüñ çü tıfl olmuş kamer
Büy-ı ahın ʿarz ider nāfindan ayrılmış gāzāl

S1 109^b

Sāye virdi sāyesinden nüh de heştin şavına
Şeş dağı andan kitābuñ pāyına çekdi melāl

80 Semʿini ağzuñ feminden aldı ʿaynuñ başına
Hem-çünān kim serv-i sünbilden olursa dest-māl

İki pāre oldı meh bir burcı andan āyine
Biri oğın atdı yayın yaşdı oldı pāy-māl

Ŧutdı bir oldı iki sultān elinde bir ʿalem
Aldı zıllullāhı şāfī söz budur şāfī zülāl

Geldi İslām u tarīk oldı mezāhib birle cem⁸⁷⁴
Aldı Furkān' uñ dağı bir ʿöşrin oldı rāha dāl

Rüm' uñ aldı bācını şaldı ʿAcem'den iki denk
Virdi Şām' uñ şülsine rubʿin Haleb'den zü'l-celāl

85 Sağ yañağıñdan ʿizāruñ hālī geçdi şol yana
Ağdı hem ağzuñ içinden yarı çün dūnbāl bāl

Aldı kılküñ levhini bī-cā cinān resmin yazub
İntihāsında hurūfuñ virdi eflāke mecāl

Ŧuvvetüñ aldı kuşāğın çaldı beline kemer
Eksik artuğ pāy idüb destinde Ŧutdı çün rimāl

Dest-i kudret Ŧutdı bir sultān-ı ʿālem nicesin
Nice Rüstemler şehīd itmişdurur bu köhne Zāl

Farğ-ı ser geldi vü oldı iki ser yā vu hedef
Oğ nişāna irdi sen de ir birağ bā-hā vu zāl

Ö 105^a 90 Çıkdı baħrūñ dāmeninden başka bir deryā-yı dūr
Ol buħūra bir sefine kıldı ʿaynı ittişāl

^{80b} dest-māl: destemāl S1

^{81a} andan āyine: indi ümmiye S1

^{81b} atdı: -Ö, -S3

^{83a} mezāhib birle: mezheb bir birle S1

^{89b} bā-hā: tā-hā S1

Yarı yolda kaldı refref iki yâ olduğda bir
 ‘Ayn-ı ‘illiyinde vuşlat buldı hicretten o hâl

‘Aynı hoş te’vîl idüb teşbîh iderler bāsına
 Cām-ı mey pāsına şundu bir gül iki gonca hâl

Döndi ān döndürdi anuñ seyfin itdi zülfeķār
Kāf u nūnuñ noķtası remz oldı eglendi me’āl

S1 110^a Serv-i gül ser şaldı berg-i gülden aldı dāmenin
 Virdi destine nesīmüñ aña tayandı kıbāl

95 Çıķdı hüsinden zekā şülüşine girdi femüñ
 Haddüñ aldı semen ‘öşrin pāyına ķatdı ne lāl

Dil hālîli cennet-i firdevs içinde bir maķām
 Aldı virdi vird-i ‘aynuñ şemmesin şekl-i helāl

S3 75^b Katre-i deryāda gördüm cüz ü küllden oldı fāş
 Şöyle kim zıl oldı zāhir giydi gülden hāc şāl

Ben murādı red içinde buldum oldum pīşvā
 Reddi döndürmek dilersen sen daķı bu baķre tal

Çıķdı rūzuñ evvelinde āhirinden ay u gün
 Meh tolandı günden oldı gurte-tek gün bî-zevāl

100 Çatdı āteş kaşını deryāya cūyın maķv idüb
 Didi tārîhin bu nazmuñ al zamîri ez-ū māl

İbtidā-yı hātem aldı intihāsın evvelüñ
 Buldı Şîr’üñ şeddesin Hāndānî hātm-ı Dānyāl

^{92a} bāsına: nāmına S1

^{92b} hâl: hâl S1

^{93a} anuñ seyfin itdi: itdi anuñ seyfin S3 / ān: -S3, -Ö

^{93b} bkz. iktibaslar 6

^{93b} oldı: olındı S1

^{94a} Serv-i: Serv ü S1

^{94b} kıbāl: kıtāl S1

^{96b} vird: -S1

^{97b} hāc: tāç S1

^{100b} zamîri: zamîrin S1

^{101a} intihāsın: intihāsı S1

7

Kaşide-i Yegān ki Der-Beyān-ı Vaḥdet ü İsm ü Müsem mā*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- 1 Fıkr-i külliyātı ile geç bu cüzʿiyyātdan
Yaʿnī efʿāl u şıfātın seçme ism ü zātđan

Ger diseñ ism ü müsem mā fāʿil ü mefʿulı dü
Bilmiş ol kim bilmemiş sen Kaʿbe Rabb'in Lāt' dan

- S2 51^a Varlığın kevn ü mekānuñ dilden ü gözden gider
Ėayr-ı vechullāhı görme nefy bil işbātđan

Nice maẓhar oldı müʾmin nice şığdı ıalbine
Bilmek isterseñ seni sen añla gör mirʾātđan

- 5 Her ne var ʿulvī vü süflī evvel āhir gizli fāş
İşbu rüdur kim münezzeħ oldı teşbīhātđan

Seyr iden ıaşr-ı vücüduñda cemālün ħaymesin
Fāriğ oldılar cinān u ħür u maışūrātđan

Beydaı-ı naı-ı ruĖuñ ferzānedēn ıaytarmaz öñ
Fīl ü şāhı bilmeyen bükler mi at u mātđan

İy sözün bilmez didürme n'olduğın fehm it sözün
Sırr-ı nuııkı bilmeyendür enkeru'l-eşvātđan

- S3 36^a Nitekim nuııkuñ şıfātıdır ħurūf-ı sī vü dü
Bist ü heşt nuııkuñ aşılı faşlımış ol zātđan

- Ö 113^a 10 Perde-i vaḥdetden eşyāħa nüzül itdükdē cān
Geçmişüz yüz biñ ħicābı ıār u nüħ üç ıatđan

⁷ S1 28a; S3 35b; Ö 112b; S2 50b

* Kaşide-i Yegānki Der-Beyān-ı İsm ü Müsem mā S3; -S2, -Ö

^{1b} efʿāl u: efʿāl S3

^{2a} ger: sen S2 / fāʿil ü: fāʿil S1 / fāʿil ü mefʿulı dü: fāʿil ü mefʿuldür Ö, S2

^{3a} dilden ü: dilden S1

^{4a} oldı: ola S1

^{5a} ne: ne ki Ö / ʿulvī vü: ʿulvī Ö

^{6b} ħür u: ħür S3

^{7a} öñ: ol S1, S2

^{9a} sī: se Ö, S3

S1 28^b Bunca sözlerden ğaraž zıkr-i Ğudā'dur ğāfile
Keşf-i vaĥdāniyyetidir cümle tenbīhātdan

Her ne istersem idem iznūñle iy ħādir müdām
Nuṭḡ u fikrümle hemān müstagnī ḡıl ālātdan

Senden a¹lādan meded um ²ulvīden Ğandānī çün
Olmasa āşārı olmaz nesne süfliyyātdan

8

müstef³ilün-müstef³ilün-müstef³ilün-müstef³ilün

1 Ğulḡ-ı İlähī ḡūy idüñ didi Resūl-ı müste⁴ān
Kimde ki ḡüsn-i ḡulḡ ola olur ḡabūl-ı müste⁴ān

Gel diñle imdi Ğālik'üñ gör nicedür aḡlāḡını⁴⁰²
Bir nicesin vaşf idelüm mevşūf ol anuñla i cān

Bil evvel Allāh Rab'durur Raḡmān u hem oldur Raḡīm
Rab ol ⁵iyālūñ beslegil ⁶ilm ü edeble her zamān

Raḡmān olur ol mübtelā öksüzleri esirgeyen
Daḡı raḡīm olur ğarīb ü miskīne raḡmet ḡılan

5 Mālik olur nefsine kim ħādir olub ğālib olan
Ḳuddūs olur emmārenüñ çirkin şıfātından yunan

Ö 126^a Daḡı selām olur şavan āfāt şübühātı zi-ḡod
Mü'min olursañ zātuñı anuñ şıfātıdır inan

Olur müheymın şāhid ü ⁷ādil olan tevḡīdine
Olur ⁸azīz ⁹izzet ḡılan iḡvānına bī-ımtinān

Cebbār olısar şol şınuḡ ğönülleri cebr eyleyen

^{11a} zıkr-i: dirler S2

^{11b} vaĥdāniyyetidir: vaĥdāniyyetdir S3

^{12b} u: -S1, -S2

^{13b} āşārı: āşār Ö, S3

⁸ Ö 125b; S3 54b

^{2a} aḡlāḡını: aḡlāḡı S3

^{2b} anuñla: -S3

^{3a} Allāh: -S3 / u: -Ö / oldur: oldurur S3

^{6a} şavan āfāt şübühātı zi-ḡod: āfāt şübühātı def^c iden zi-ḡod S3

^{7b} ⁸azīz ⁹izzet ḡılan iḡvānına: ⁸azīz iḡvānına ⁹izzet ḡılan S3

Ednā görenler nefsinı oldı mütekebbir hemān

Hālik olur taʿfinile her şeyden ervāh eylese
Bārī olur görölmedük işler düzüb iden ʿayān

10 Olur muşavver fikr idüb ebkār maʿnālar yazan
Olur ʿafüv mücrimlerün ʿişyānını bağışlayan

Ḳahhār olur kim nefsinı kılsa riyāzetle helāk
Vehhāb olur maḳdūrını dervīşlere iden feşān

Rezzāḳ olur kim cānına ʿilm ü ʿamel rızḳın vire
Fettāh olur ḡamḡınlerün bir bābile ḡönlün açan

Bāsīḡ olur bessām olub dürlü leṡāʿif söyleyen
Ḳābīz olur her gördüḡi şeyden baḳub ʿibret alan

Daḡı ʿalīm olur şı kim cān u tenün aşlın bilen
Daḡı ḡakīm olur kʼide nefsinı ḡaḳ ḡükmin revān

15 Olur muʿiz kim seyr-i ten tāʿātile eyler ʿazīz
Rāfiʿ olur ednālara kim vire taʿazzumla şān

S3 55^a

Daḡı muzil olur o kim nefsinı ḡaḳır ḡor ide
Ḥāfız olur zātındaki ʿaşı şıfātın<ı> ḡaran

Settār olur her kimsenün ʿaybın görüb setr eyleyen
Ḡaffār olur ʿafv eyleyen sehv <ü> ḡaṡā-yı nādīmān

Bevk demlerinde yār olan olur laṡīf oḡur laṡīf
Daḡı vedūd olur seven Allāhʼı bād u büstān

Muḡyī olur kim ʿilmile ihyā ider ser cāhili
Daḡı mümīt olur sözi sellāke itnese beyān

^{8b} oldı: -Ö

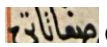
^{9b} görölmedük: görükmedük Ö / düzüb: -S3

^{10a} yazan: ziyān S3

^{11a} olur: -Ö

^{15b} kim vire taʿazzumla: taʿazzumla kim vire Ö

^{16a} ḡaḳır ḡor: ḡor ḡaḳır S3

^{16b} şıfātın<ı>: şıfātın S3 / Ö

^{17a} görüb: gör S3 / eyleyen: eyler S3

^{18a} oḡur laṡīf: -S3

^{18b} seven Allāhʼı: Allāhʼı seven S3

- 20 Dağı başır olur baqub hālin bilen her kimsenüñ
Dağı semī^c olur kamu maḥlūḳ üninden sır tıyan
- Ö 126^b Ḥandānī işbu nazmīle esmā-yı ḥüsnānuñ tamām
Mazmūnına baqub iş it olub müsem mā kām-rān
- Çünkü ḥavāş-ı tūs^c ü tis^cin özüñde cem^c ola
İsmüñ celāle maḥzarı a^czam sen olursın bedān
- 9
- S2 79^a **Faşl Ez-Ḳaşīde-i Nihāl Der-Beyān-ı Taḥşīş-i Esmā-yı Ūsbū^c u
Ḥavāşş-ı İşān**
mefā^cılün-mefā^cılün-mefā^cılün-mefā^cılün
- 1 Aḥad esmā aḥad Allāh u ayuñ günü Ber ü Bār (elif, be)
Sene Cebbār u Cāmi^c Dā'im ü Deyyān'ı çāruda (cīm, dāl)
- Hü Hādī ḥāye vāye El-Vedūdu yā Velī vird it (he, vāv)
Züḥal rüzında yā Zārī^c Zekī zıkr ide oḳuda (ze)
- Bu Allāhu aḥad ismini kim zıkr itse der-bazar (elif)
Olub ferd ola fi^cālile virmek almaḳ işide
- Dü-şenbe Ber ü Bārī dise bī-miṣl ola fi^cl-ebrār (be)
U^clüm u hem şanāyī^c eyleye zāhirde gizlüde
- 5 Tevāzu^clar ide ḥod-bīn ü ola mecma^cu'l-esrār
Dise Cebbār u Cāmi^c nāmını eyyām-ı şaluda (cīm)
- Diyen Deyyānu dā'im ola dīndār u mü'ebbed-vār (dāl)
Cinān nefsin bilüb Rabb'in bulur dir hā hū Hādū'da (he)

^{20a} hālin bilen: bilen hālin S3

^{21a} ḥüsnānuñ: ḥüsnāñ Ö

⁹ S2 90a, Ö 136a

² Bu kasidede, göz için kafiye yapılmıştır. Bu yüzden kafiye meydana getiren kelime, kafiye uygunluk göstermesi açısından, yazılması gerektiği gibi yazılmamıştır. Örneğin; taḳī kelimesi taḳū, iki kelimesi ikü şeklinde ifade edilmiştir.

³ Mısra kenarlarında yazılı olan harfler, harflerin ebced sistemindeki sayısal karşılıklarını ifade etmek üzere yazılmıştır. Ebced sisteminin ilk iki kelimesi "ebced" ve "hevvez"dir. Kasidenin ilk yedi beytinin kenarlarına yazılmış olan harfler de sırasıyla okunduğunda "ebced" ve "hevvez" kelimeleri ortaya çıkmaktadır. Bu kelimeleri oluşturan harflerin sayısal ifadeleri 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 şeklindedir. Kasidede, bu harflerin ebced değeriyle haftanın yedi günü kastedilmiş olabilir. Yani birinci beytin ilk mısraı, haftanın ilk iki günü; ikinci mısraı haftanın üç ve dördüncü günü... şeklinde hangi gün hangi mısranın zikredilmesi gerektiği söylenmiş olmalıdır.

^{1ab-27ab} -Ö

Bula cāh u muḥabbethā-yı ḥalk u Ḥaḡ dırāzına (vāv)
Zekī-zār ʿadn ola ʿaḡlı efzūn ḡavli menfūda (ze)

**Faşl-1 Diger Der-Beyān-1 Evrād-1 Heft Eyyām Her Mıṣraʿda
Derc Olan Esmānuñ Her Vaḡte Biri Oḡına**

yek
şenbe
dü-
şenbe

Aḡad Allāh Mütekebbir Ḥakīm ü Ḥay u ferdü'n-nūr (1)
Bide Bāsiṡ Ḳarīb ü Ḳādir ü Ḳā'il ü ʿĀlū'da (2)

se-
şenbe
çār
şenbe

Ḳadīr yā Kebīr ü yā Celīl ü Cābiri der-cīm (3)
Yā Dāfiʿ Muḡtedir Ḳahhār u Muḡsiṡ rüz-1 dāluda (4)

penç-
şenbe
cumʿa

10 Hū Hādī yā ʿĀlīm ü yā ʿAzīm ü Müntaḡim der-hā (5)
Müheymin Vālī Müteʿālī Mürīd ü Vāsiʿ altuda (6)

şenbe
altı
güni
daḡı
kezā-
lik

ʿAzīz ü Mālīk ü Cebbār u Cevād'ı di ender-zā
Buña maḡsād olan bī-şükr irer maʿbūda maḡşūda (7)

Olur elbetde teʿşīri her ismüñ neyse zımnında
Evet evḡatı var bilgil ḡubūb emşāli iküde

**Yek-şenbe Gün Şabāḡ Allāhu Aḡad Ḳuhrda Yā Mütekebbir
ʿAşr Yā Ḥakīm-i Maḡrib Yā Ḥayyu Ṭlu'l-Leyl Yā Ferde'n-
Nūr**

S2 79^b

Ebyāt-1 Neşāyiḡ Ez-Ḳaşīde-i Nihāl

Beḡā yā ʿĀlim ü Fāzıl beyā yā ʿĀbid ü Kāmil
Gel iy Ḥaḡ ḡavline ḡā'il-vār efʿāliyle oḡuda

Elestü Rabbüküm ḡālū belā ʿahdini unutma
Vay anuñ ḡāline yarın bugün ol ʿahdi unuda

15 Ḳamu sevdüklerüñ ḡo sev Ḥaḡ'ı kim **len tenālül bir**

^{10b} Mürīd: Mürīd ü S2

^{12b} zımnında kelimesi **ظمننده** şeklinde yazılı.

^{14a} *bkz.* iktibaslar 8

Didi fikr eyle hattā **tünfiķū mim-mā tuhibbūda**

Göñül terk eyle dünyāyı seni terk itmeden dünyā
Tefekkür eyledüñse **mütū kable en temütūda**

Ḥalīlullāh gibi şöndür bu dünyā deyri eşnāmın
Cinānuñ kaʿbesinde iresin tapmağa maʿbūda

Cihānuñ hīç metāʿinüñ birine bend olub qalma
Ḥuzūruñ nūrı sulṭān mihrdür vażʿ itme taķūda

Bu yolda baş u cān añma degül kim mülk ü māl añmaq
İrenler bile irmiş Kaʿbe-i Aķşā-yı Maķşūd'a

20 Yırağ it kim gidersen ʿāķıbet ol cāya dünyādan
Yaman hū olma niğū ol ki qalmaz zişt ü niğūda

Nihāyetsüz kemālātile kıldı Aḥmed'i pür hū
Ḥamīd'e hūlkile öñdi ne var gör imdi hoş hūda

Eger dinse nedür hoş hū saḥā ḥilm ü ʿadālet bīm
Ola dest ü zebānuñdan selāmet kemter uluda

Odur insān-ı şāḥib-dīn kim ola bī-ḥased bī-kīn
Ziyān olmaya ğamgīn feraḥ-nāk olmaya sūda

O kim bildi yaqarlar mālını vu cismini yir yir
ʿAceb ol nice māl ir ki tenini nice semrūde

25 N'ider eyvān u seyvanı iken tābūt u ekfānı
N'olur aḥvāl-i ten cānı iden endīşe şapuda

Vücūduñ ḥākini āb-ı ʿulūmıyla muḥammer kıı
Hevā-yı ʿışķa şal andan özüñ ʿūdı cinān oda

Muḥammed ümmeti şerʿin tutandur Muştafā'nuñ kim
Tuta miʿrāc ide Aḥmed gibi ol cānı Maḥmūd'a

S2 80^a

**Faşl Ez-Ḳaşıde-i Nihāl Der-Beyān-ı Ümmehāt-ı Esmā Ki
Der-İn-Āyet-i Şerīf Mezkūrest Ḳalellāhü Teʿālā Hüve'l-
Evvel Ve'l-Āḥir Ve'z-Zāhir Ve'l-Bāṭın ve Hüve Bi-Küllü**

^{15a} bkz. iktibaslar 9

^{15b} bkz. iktibaslar 9

^{16b} bkz. iktibaslar 10

Şey'in 'Alīm*

Ö 136^a

Hüve'l-evvelsin iy Evvel hüvel-âhîrsin iy Âhîr
Hüve'z-zâhîrsin iy Zâhîr hüve'l-bâtınsın ân buda

Hüve'l-evvelsin iy Raḥmān hüve'l-âhîrsin iy Sübhān
Hüve'z-zâhîrsin iy Sulṭān hüve'l-bāṭın kemā-hüda

30 Hüve'l-evvelsin iy Kā'im hüve'l-âhîrsin iy Dā'im
Hüve'z-zâhîrsin iy Ḥākīm hüve'l-bāṭında Bākū'da

Hüve'l-evvelsin iy Fāṭır hüve'l-âhîrsin iy Kādir
Hüve'z-zâhîrsin iy Ḥāzır hüve'l-bāṭın baqıcuda

Hüve'l-evvelsin iy Fā'il hüve'l-âhîrsin iy Cā'il
Hüve'z-zâhîrsin iy Şāğil hüve'l-bāṭında Bānū'da

Hüve'l-evvelsin iy Ḥālīk hüve'l-âhîrsin iy Şādīk
Hüve'z-zâhîrsin iy Rāzīk hüve'l-bāṭında 'Afüv'de

Hüve'l-evvelsin iy Vāhid hüve'l-âhîrsin iy Rāşid
Hüve'z-zâhîrsin iy Şāhid hüve'l-bāṭında Meşhūd'a

35 Hüve'l-evvelsin iy Ma'bud hüve'l-âhîrsin iy Maqşūd
Hüve'z-zâhîrsin iy Mevcūd hüve'l-bāṭında hū hüda

Hüve'l-evvelsin iy Kuddūs hüve'l-âhîrsin iy Me'nūs
Hüve'z-zâhîrsin iy Maḥsūs hüve'l-bāṭında Ma'nū'da

Hüve'l-evvelsin iy Vāsi' hüve'l-âhîrsin iy Cāmi'
Hüve'z-zâhîrsin iy Lāmi' hüve'l-bāṭında Maḥfū'da

Hüve'l-evvelsin iy Kāfī hüve'l-âhîrsin iy Vāfī
Hüve'z-zâhîrsin iy Şāfī hüve'l-bāṭında 'Āfū'da

Hüve'l-evvel ḡadīm Allāh hüve'l-âhîr muḡīm Allāh
Hüve'z-zâhîr 'aẓīm Allāh hüve'l-bāṭında 'Ālū'da

40 Hüve'l-evvel 'alīm Allāh hüve'l-âhîr ḡalīm Allāh

** bkz. iktibaslar 11

^{33b} zâhîrsin: zâhîr<sin> S2

^{34a} iy: -Ö

^{37b} Maḥfū'da kelimesi محفوده şeklinde yazılı.

^{39ab-113ab} -Ö

Hüve'z-zāhir ḥakīm Allāh hüve'l-bāṭın Münādū'da

S2 80^b

Hüve'l-evvel ḳasīm Allāh hüve'l-āḫir raḥīm Allāh
Hüve'z-zāhir kerīm Allāh hüve'l-bāṭın yaficūda(?)

Hüve'l-evvel 'alī Allāh hüve'l-āḫir velī Allāh
Hüve'z-zāhir celī Allāh hüve'l-bāṭın Meyillū'de

Hüve'l-evvel celīl Allāh hüve'l-āḫir ḥalīl Allāh
Hüve'z-zāhir cemīl Allāh hüve'l-bāṭın Celālū'da

Hüve'l-evvel metīn Allāh hüve'l-āḫir mu'īn Allāh
Hüve'z-zāhir mübīn Allāh hū bāṭın gizlenicüde

45 Hüve'l-evvelde hüvellāh hüve'l-āḫirde hüvellāh
Hüve'z-zāhirde hüvellāh hüve'l-bāṭın İlah hūda

Hüve'l-evvelde hū hū hū hüve'l-āḫirde hū hū hū
Hüve'z-zāhirde hū hū hū hüve'l-bāṭında hū hūda

Hüve'l-evvel aḫaddur hū hüve'l-āḫir ebeddür hū
Hüve'z-zāhir şameddür hū hüve'l-bāṭında Memlū'da

Hüve'l-evvel ezeldür hū hū āḫir lem-yezeldür hū
Hū zāhir bī-bedeldür hū hū bāṭın baṭn-ı ḳamuda

Hüve'l-evvel muḳaddim hū hüve'l-āḫir mu'aḫḫir hū
Hüve'z-zāhir muşavvir hū hüve'l-bāṭın bezicüde

50 Hüve'l-evvelde bādī hū hüve'l-āḫirde hādī hū
Hüve'z-zāhirde nādī hū hüve'l-bāṭında mevdūda

Hüve'l-evvelde sāḳī hū hüve'l-āḫirde bāḳī hū
Hüve'z-zāhir gök aḳı hū hüve'l-bāṭında mihrüde

Hüve'l-evvelde cābir hū hüve'l-āḫirde gāfir hū
Hüve'z-zāhirde nāşır hū hüve'l-bāṭında güçlüde

Hüve'l-evvelde mu'ṭī hū hüve'l-āḫirde muḫşī hū
Hüve'z-zāhirde muḡnī hū hū bāṭın yok idicüde

Hüve'l-evvelde hūdur hū hüve'l-āḫirde hūdur hū

^{41b} yaficūda(?): S2

Hüve'z-zāhirde hüdur hū hüve'l-bāṭında hū hūda

55 Hüve'l-evvelde ḳayyūm o hüve'l-āḫirde deyyūm o
Hüve'z-zāhir bütün nīm o hüve'l-bāṭın kemā-hūda

S2 81ª Hüve'l-evvelde vehhāb o hüve'l-āḫirde tevvāb o
Hüve'z-zāhirde her tāb o hüve'l-bāṭın ḳarañuda

Hüve'l-evvelde deyyān o hüve'l-āḫirde cennān o
Hüve'z-zāhirde mennān o hüve'l-bāṭın mennācuda

Hüve'l-evvelde zū'l-faẓl o hüve'l-āḫirde zū'ṭ-ṭūl o
Hüve'z-zāhirde zū'l-ḫavl o hū bāṭın ḳudret issüde

Hüve'l-evvelde cebbār o hüve'l-āḫirde ḡaffār o
Hüve'z-zāhirde settār o hüve'l-bāṭın açıcuda

60 Hüve'l-evvel mükevvin o hüve'l-āḫirde mü'min o
Hüve'z-zāhir müheymin o hū bāṭın kīn alıcuda

Hüve'l-evvelde nūr oldur hüve'l-āḫir ṣabūr oldur
Hüve'z-zāhir zuhūr oldur hüve'l-bāṭında gizlüde

Hüve'l-evvel bedī' oldur hüve'l-āḫir ṣeffī' oldur
Hüve'z-zāhir semī' oldur hüve'l-bāṭın görıcüde

Hüve'l-evvel ḫasīb oldur hüve'l-āḫir ḳarīb oldur
Hüve'z-zāhir rakīb oldur hüve'l-bāṭın ōricuda

Hüve'l-evvel 'azīz oldur hüve'l-āḫir mu'iz oldur
Hüve'z-zāhir temiz oldur hū bāṭın arıdcuda

65 Hüve'l-evvelde tām oldur hüve'l-āḫir maḳām oldur
Hüve'z-zāhir selām oldur hū bāṭın incidicüde

Hüve'l-evvel mecīd o Ḥaḳ hüve'l-āḫir mu'īd ol Ḥaḳ
Hüve'z-zāhir ḫamīd ol Ḥaḳ hüve'l-bāṭın ōükürlüde

Hüve'l-evvel delīl ol Ḥaḳ hüve'l-āḫir vekīl ol Ḥaḳ
Hüve'z-zāhir kefīl ol Ḥaḳ hū bāṭın besleyicüde

Hüve'l-evvel maḳīt ol Ḥaḳ hüve'l-āḫir muḡīs ol Ḥaḳ
Hüve'z-zāhir mümīt ol Ḥaḳ hū bāṭın dirgüricüde

Hüve'l-evvel laṭīf ānest hüve'l-āḫir ra'ūf ānest
Hüve'z-zāhir 'aṭūf ānest hüve'l-bāṭın ğazabluda

70 Hüve'l-evvelde kāmıldür hüve'l-āḫirde 'ādıldür
Hüve'z-zāhirde fāzıldur hū bāṭın öñürdicüde

S2 81^b Hüve'l-evvelde ekberdür hüve'l-āḫirde aḳderdür
Hüve'z-zāhirde ekşerdür hüve'l-bāṭında küllüda

Hüve'l-evvelde a'lemdür hüve'l-āḫirde ekremdür
Hüve'z-zāhirde a'zamdur hüve'l-bāṭın te'ālūda

Hüve'l-evvelde rāfi'cüdür hüve'l-āḫirde dāfi'cüdür
Hüve'z-zāhirde nāfi'cüdür hüve'l-bāṭın zararlıda

Hüve'l-evvelde a'lādur hüve'l-āḫirde mevlādur
Hüve'z-zāhir te'ālādur hū bāṭın indüricüde

75 Hüve'l-evvelde bā'ışdür hüve'l-āḫir şabāvüsdür
Hüve'z-zāhirde vārişdür hüve'l-bāṭın ḳoricuda

Hüve'l-evvelde bāsiṭdür hüve'l-āḫirde muḳsiṭdür
Hüve'z-zāhir muḫiṭ oldur hüve'l-bāṭın uç ucuda

Hüve'l-evvelde zü'l-ḳuvvet hüve'l-āḫirde zü'r-raḫmet
Hüve'z-zāhirde zü'l-ni'emet hüve'l-bāṭında zü'l-cüda

Hüve'l-evvel hüve'l-ḫāfız hüve'l-āḫir hüve'l-ḳābız
Hüve'z-zāhir hüve'l-ḫāfız hüve'l-bāṭında bekçüde

Hüve'l-evvel ḳadīr ü ber hüve'l-āḫir kebīr ü ber
Hüve'z-zāhir başīr ü sır hüve'l-bāṭın bilicüde

80 Hüve'l-evveldür ahiyyen hüve'l-āḫir şerāhiyyen
Hüve'z-zāhir kemāhiyyen hüve'l-bāṭın kemā-hüda

Hüve'l-evvel ilāhum hū hüve'l-āḫir penāhum hū
Hüve'z-zāhir nigāhum hū hüve'l-bāṭında meşhüda

Hüve'l-evvel murādum hū hüve'l-āḫir me'ādum hū
Hüve'z-zāhir nihādum hū hüve'l-bāṭın hemān bu de

Hüve'l-evvel hū ma'büdum hüve'l-āḫir hū maḳşüdüdü
Hüve'z-zāhir hū mevcüdüdü hüve'l-bāṭın inan bu de

Benüm evvelde āhirde hemān zāhirde bātında
Murādum yār u maḥbūbum ebed hūdur zi-ḳālūda

85 Hüve'l-evveldurur aṣlum hüve'l-āḫirdurur vaṣlum
Hüve'z-zāhirdurur faṣlum hüve'l-bāṭın ın ān bu de

S2 82ª Hüve'l-evvel hüve'l-āḫir hüve'z-zāhir hüve'l-bāṭın
Öñi cāndur ṣoñı 'aql u 'ayān ten dil nihān bu de

Hüve'l-evvel gelübdür cān hüve'l-āḫirdurur ebdān
Hüve'z-zāhir 'aḫıldur dān hüve'l-bāṭın cinān bu de

Hüve'l-evveldurur 'aql u hüve'l-āḫirdurur ḳalb u
Hüve'z-zāhirdurur cism ü hüve'l-bāṭında cān bu de

Hüve'l-evvel rūḫ-ı Aḫmed cā hū āḫir cism-i Ādem-zā
Hū zāhir ṣūret-i eṣyā hū bāṭın sırr-ı mevcūda

90 Hüve'l-evvel zamān oldı hüve'l-evvel mekān oldı
Hüve'z-zāhir cihān oldı hüve'l-bāṭın cinān bu de

Hüve'l-evveldurur 'arṣ u hüve'l-āḫirdurur kürsī
Ḳalemdür maẓhar-ı zāhir ü bāṭın aña levḫüde

Hüve'l-evvel miṣāli ṣu hüve'l-āḫirdurur arzū
Hū zāhir maẓhar-ı nār u hū bāṭındur hevā hūda

Hüve'l-evveldurur ma'den hüve'l-āḫirdurur mesken
Hüve'z-zāhirdurur sen ben hüve'l-bāṭın hem o bu de

Hüve'l-evvel cinān oldı hüve'l-āḫir cihān oldı
Hū zāhir esmān oldı hüve'l-bāṭında ṭamuda

95 Hüve'l-evvel semā-sīmā hüve'l-āḫir nücūm-āsā
Hüve'z-zāhir güneṣdür hā hüve'l-bāṭın melek-rūda

Hüve'l-evveldurur maṣrıḳ hüve'l-āḫirdurur maḡrib
Hüve'z-zāhirdurur ḳible hüve'l-bāṭın ṣimālūde

Hüve'l-evvel bahār oldı hüve'l-āḫirde ḫār oldı
Hüve'z-zāhirde ḫār oldı hüve'l-bāṭın ḫarīfuda

Hū evvel balḡam u sermā hū āḫir ḳurı vu sevdā

Hü zâhir ıssı vu şafrâ hü bâtın raṭb u ḵan būda

Hüve'l-evvel ğidâ çağı hü âhir gün bete çağı
Hüve'z-zâhir zuhûr ağı hüve'l-bâtın hû kendüde

100 Hüve'l-evvelde eşcârest hüve'l-âhırde esmârest
Hüve'z-zâhirde ezhârest hüve'l-bâtında bergüde

S2 82^b

Hüve'l-evvelde geldi ser hüve'l-âhir iner pâlar
Hüve'z-zâhirdurur sîne hüve'l-bâtında batnuda

Hüve'l-evvel tıfıllıkdur hüve'l-âhir hû pırlıkdür
Hüve'z-zâhir yigitlikdür hüve'l-bâtın cüd u mûda

Hüve'l-evveldurur Âdem hüve'l-âhirdur<ur> Hâtem
Hüve'z-zâhirdür a'vâm u hüve'l-bâtın havâşşuda

Hüve'l-evvelde Aḫmed'dür hüve'l-âhir Muḫammed'dür
Hü zâhir Muştafâ'dur hü hüve'l-bâtında Maḫmûd'a

105 Hüve'l-evvelden âmed söz hüve'l-âhirden olmış güş
Hüve'z-zâhirden açmış göz hüve'l-bâtın bu bınüde

Hüve'l-evvel şehâdetdür hüve'l-âhir itâ'atdür
Hüve'z-zâhir 'ibâdetdür hüve'l-bâtında sevgüde

Hüve'l-evveldurur 'aşık hüve'l-âhirdur<ur> ma'sûḵ
Hüve'z-zâhirdurur maḫbûb hüve'l-bâtın çü men to de

Hüve'l-evvel gelüb Tevrât hüve'l-âhir inüb âyât
Hüve'z-zâhirdurur İncıl hüve'l-bâtın Zebûr'u de

Hüve'l-evvel şerî'atdür hüve'l-âhir ḫaḫîḫatdür
Hüve'z-zâhir tarîḫatdür hüve'l-bâtında bilgüde

110 Hüve'l-evvel Ḫaḫ'ı bildüm hüve'l-âhir Ḫaḫ'ı buldum
Hüve'z-zâhir Ḫaḫ'ı gördüm hüve'l-bâtın kemâ-hûda

Hüve'l-evvel Ḫalîl âdem hüve'l-âhırde şeyḫ oldum
Hüve'z-zâhirde Ḫandânî hüve'l-bâtın efendüde

Hüve'l-evvel hüve'l-âhir bilen bâtın seni zâhir
Feraḫ-nâk olmaz illâ ğam daḫı n'eyley bu bilgüde

Ne dem kim ism-i hū hū hū dinüb zıkr olsa zevkile
Hayāl u ʿayn u gūşa her ne düş olsa di hū hūda

10

S2 19^a **Kitāb-ı Şerʿ Tārīḥest (993) Kāle ʿAleyhi's-Selām
Büniye'l-İslāmü ʿAlā Ḥamsin Kaşide-i İslām***
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S3 14^a 1 Didi ol miʿmār-ı mülk-i dīn emīri enbiyā
Kim bu İslām'ıñ esāsı oldu penç üzre binā

Bu beşüñ evvel şehādetdür biri Haḫ bir dimek
Kim mişāl u zıddı yoḫ zātıyla kāʾim dāʾimā

Hem Muḫammed Haḫ nebīdür her ne kim didiyse hem
Haḫ'durur gerçekdurur ol şādıku'l-ḫavl-i vefā

S1 113ª Hem namāz u hem şıyām u hem zekāt u ḫac u hem
Bilmek itmek bunları ĩmān u İslām oldu hā

5 Çünki bildüñ kim şerīʿatde nedür erkān-ı dīn
Pes tarīḫatde daḫı beş nesne vācibdür saña

Biri zıkr itmek dem-ā-dem biri ʿuzlet biri cūʿ
Biri az yatmaḫ biri şamt añla iy şāḫib-şafā

Maʿrifet içinde hem beş nesne vardur iy nedīm
Cümle bilmek bunları lāzım saña vu hem baña

Birisi evvel bu kim Haḫḫ'ı bile ḫaḫḫa'l-yaḫīn
Kim ʿaded birliğine beñzer degül zāt-ı Ḥudā

Hem ikinci bile farz u vācib ü sünnet nedür

¹⁰ S1 112b ve 113b; S2 8a, 83a ve 19a; S3 13b

* -S1 / Kitāb-ı Şerʿ Tārīḥest (993) Kāle ʿAleyhi's-Selām Büniye'l-İslāmü ʿAlā Ḥamsin S3

** bkz. iktibaslar 12

^{1a} emīri: emīr S3, Ö

^{2a} bir: -S3

^{2b} u: -S3

^{3b} şādıku'l-ḫavl-i: şādıku'l-ḫavl ü S2; şādıḫ ḫavl-i vefā S3

^{4a} hem şıyām: şıyām S3 / ḫac u: ḫac S1, S2

^{4b} bunları ĩmān u İslām oldu hā: itmek oldu bunları İslām hā S3 / ĩmān u İslām oldu hā: lāzım saña vu hem baña S1

^{7a} iy: -S3

^{7b} lāzım saña vu hem bana: ĩmān u İslām oldu hā S1

Bunları hem işlemekden n'ola hāşıl der-bekā

10 Sālīşi nefsi bilmek kim nedür cismiyle cān
Rābī'î bu rāh-ı çārı añlamak iy reh-nümā

Kim odur şer' ü tarīkat hem haķīkat ma'rifet
Her birinüñ aşl u fer'î fehm ola öñden şoña

Budurur beşincisi hem bile kim Haķ 'ālemüñ
Nice itdi ibtidāsın nice eyler intihā

Hem haķīkat 'āleminde oldı beş dürlü maķām
Birisi budur gönülde gözde dā'im Haķ ola

Budur ikinci Haķ'uñ kādīr ola evşāfına
Dağı üçüncü ola pinhān u zāhir bī-riyā

S2 19^b 15 Budurur dördüncü kim ğarķ ola baħr-ı vaħdete
Şöyle maħv olmaķ gerek kim qalmaya ent ü ene

Budurur beşinci kim ola temekkünde muķīm
Evvel āħir zāhir ü bāṭın göre haķdur hümā

Budurur Ḥandānī'nüñ senden İlähī istegi
Kim bu mezkūrātı bilüb işleye bula rızā

İy kerīmi pür kerem 'abdü'l-kerīmi ez-kerem
Luṭf idüb luṭfuñdan ayırma anı iy mīr şā

11

Kaşīde-i Ğaybu'l-Ğayb u Mu'ammā-yı Be-nām-ı

Muḥammed 'Aleyhi's-şalātu Ve's-selām*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

^{9a} farz u: farz S1 / vācib ü: vācib S3

^{9b} hem: -S3 / n'ola hāşıl: hāşıl n'ola S3

^{10b} reh-nümā: hümām S3

^{11a} şer': şerī'at S3 / hem: -S3

^{12a} beşincisi: beşinci S3 / Haķ: hem S3

^{14a} Haķ'uñ kādīr ola: kādīr ola Haķ'uñ S3

^{16b} ü: -S3

^{18ab} -S3

^{18b} anı: -S2

¹¹ S1 111b ve 115a; Ö 107a; S2 84b; S3 76b (S1 nüshası 115a'da kasidenin sadece ilk iki beyti bulunmaktadır.)

* Kaşīde-i Ğaybu'l-Ğayb u Mu'ammā-yı Muḥammed 'Aleyhi's-selām S2

- Ö 107^a 1 On sekiz biñ ʿālem aşlı noqʿadan aqđı çü āb
 ʦurđı seksende şemāni çile çār oldı türāb
- S1 112^a Āfitābuñ pençesi çaldı hilālüñ kevkebin
 Ğurre cāmı döndi çārı yār idüb şaldı niķāb
- Nām-ı ʿarşuñ encüm ü ħurşīdi oldı māh-ı tām
 Girdi ķalb-i mihrine māh oldı nām-ı şehr-i bāb
- Kān-ı envār-ı felek endīşesinden yumdı göz
 Gün ʦolandı ğurreden bī-necm ü ʦağdan aqđı āb
- 5 Ol miʿād-ı aķterān arzından ağdı ay u gün
 Ğurrenüñ encüm hilāli batdı necm aldı şihāb
- Ķıble ķalbinden çıkub seng-i siyāh açıldı dür
 Aldı dīdārıyla anı rūḥ-ı ķuds oldı meʿāb
- Rū-yı püşt rüy ḥāk itdi ʿadem ābıyla nār
 Oldı sīne bād bā-ķad māh-ı pā-yı āfitāb
- Zīr ü bālādan çıkub ney aldı aʿlādan nefes
 Āha dem-sāz oldı yārüm bī-mey ü def bī-rebāb
- S3 77ª ʿAks-i aʿlā zīr ü bālādan nişār itdi dü sīm
 Oldı āḥir çıkđı evsaʦdan ezel iy reh zehāb
- S2 85^a 10 Cümle eşyāya muḥītüñ mihrı māhı kıldı yār
 Cāhınuñ nāmın çıkardı ʦoğdı ol ʿālī cenāb
- Aldı Ḥandānīʿden ayak ḥāl buldı serserī

^{1a} çü: -Ö, -S3

^{1b} çār: yār Ö, S3

^{2b} çārı: çār S3

^{3a} ü: -S1

^{3b} bāb: āb S3, Ö

^{4b} ü: -Ö, -S3

^{5a} u: -S2

^{5b} aldı: oldı S3

^{7b} Oldı: Aldı S1 / yād: bād Ö, S3

^{8a} ü: -S1, -S2

^{9a} ü: -S2, -S1

^{9b} zehāb: zihāb S2, S3, Ö

^{10a} mihrı māhı: māhı mihrı S3, Ö

^{11a} Aldı: Oldı S1

Ol miyānı kaldı dilde çün şarāb āb u kebāb

12

**Ebyāt-ı ‘Anāşır u Mu‘ammā-yı Be-İsm-i Muḥammed
‘Aleyhi’s-selām***

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

1 Cümle birle cem‘ oldı fer‘ <ü> aşl-ı mümkināt
Rāhına ser pāy koydı māh u mihr-i kā’ināt

Ö 107^b Yār-ı cān-ı şun‘uñ irdi zātına bād-ı şabā
‘Aql olub dil dile toprak virdi çün nefse şıfāt

Ḥāne-i ḥākūñ esāsı kondı şahrā üstine
Ber-kenār-ı baḥr-ı āteş indi bī-berse mir‘āt

S1 112^b Rā-yı ‘unşur rūzigārı bī-mevālīd oldı pāy⁴⁷⁶
Sīneden çıkdı bekār āteş serinden şayd-ı zāt

5 Çāh-ı cāh-ı çār su cāh itmedi ara ‘ayān
Oldı ḥayvān baḥrı bātın aña bī-lübb-i nebāt

Ḥ‘ān-ı ḥayvān baḥrı virdi қатреуе баḥreyn ü kān
Şundi bardağıyla cūya baḥr olub pā-yı Fırat

Murg u āhū lānesinden çıkdı gonca gül gönül
İhtiyār it bū-yı dün gülden benefşe zülfe қат

Pākden pāk oldı āteş od bahāsın buldı hem
Şuyı serden bādı pādan baḡladı Ḥandānī zāt

¹² S1 112a; Ö 107a; S3 77a

* -S3, -Ö

^{1b} Rāhına: Rāh S3 / mihr-i: mihr ü S3

^{2a} bād-ı: bād u S1

^{3b} indi: itdi S1 / bī-berse: bī-ber buysa S3

^{4a} ‘unşur-ı: ‘unşur u S1

^{4b} bekār: bī-kār S1 / serinden: şerrinden Ö, S3 / şayd: zıd S1

^{5a} cāh-ı çār: çār S3

^{5b} baḥrı: baḥr S1 / bī-lüb nebāt: bī-let niyāb S1

^{6a} Ḥ‘ān-ı: Ḥ‘ān u S3

^{6b} baḥr: ḥavz S1

^{7a} u: -S1

^{7b} gülden: güldi Ö, S3

13

Kaşide-i Münacât u Neşâyih ü Taṭbîk-i Āfāk u Enfüs*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Saña aḥvālüm 'ayāndur gün gibi
Rū-yı bahtum qara qılma dün gibi
- Ö 125^a Mihr-i luṭfuñla ḥaṭāmı ḥāke şal
Çıkmasun āhum göge tütün gibi
- Raḥmetüñ baḥrına çün yoḡdur kenār
Ġam degül cürmüm ola qalyün gibi
- Nîl-i vaşluñ cārî qıl cān Mışrı'na
Aqdı hicründen yaşum Ceyhün gibi¹³⁸
- 5 Vuşlatuñ gencine irmez ölmeyen
Firqatüñden çehresi altun gibi
- S2 17^b Başuma bilmem ne sevdā şaldı 'ışk
Gird-bād olub döner gerdün gibi
- Derd-i 'ıškuñ hîç devāsın bulmadı
Nice biñ Loqmān u Eflātün gibi
- Derdüñe mu'tād olan qaṭ' olmadı
Gerçi kim derd acıdur afyon gibi
- Ādem oldur emre ide inqıyād
Qılmaya 'aksini ol mel'ün gibi
- 10 'Ālem-i taḥkîke iren ādeme
Kār-ı ḥalq olur aña oyun gibi
- S1 38^a Evc-i istignāyı iste çün hümā

¹³ S1 37b; Ö 124b; S3 54a; S2 17a

* -S1, -Ö

^{2b} Çıkmasun: Çıksun S1^{4ab} -S3^{4b} hicründen: hicründe S1^{7b} u: -S1^{8ab} -S3^{9a} emre ide: ide emre Ö, S3^{11a} iste: eyle S3

Ḳonma her bir cīfeye ḳuzgun gibi

Ġıybet itme mālā olma şād-mān
Meşğ olursın ki şaḳın maymun gibi

Ger cihānda göresin biñ māh u sāl
Öldüğün sāat olur o dün gibi

Döndüğince āsiyāb-ı āsumān
İdiserdür kendümüzi un gibi

15 Ḳālī ḳo taḥşīl-i ḥāl it yok yire
Ömrünü şarf itme naḥviyyūn gibi

Ḥaḳ kelāmın bize taḳrīr itmege
Tercümān yok heştile işrūn gibi

Ö 125^b Ğālem ü ādem mişālī bil budur⁵⁰³
Noḳtadur insān u Ğālem nūn gibi

Başumuz arş oldu kürsī sīnemüz⁵⁰⁵
Vechümüzdür cennet-i bī-ḳün gibi

Yidi aẓā yidi iḳlīm oldu hem
Cān semā vu ten bu arz-ı dün gibi

20 Rū-yı ḥamrdur Leylā-yı sāḥib-cemāl
Kim olubdur cism āña Mecnūn gibi

S2 18^a Dünyedür Şīrīn ki cümle ḥaḳ āña
Oldılar Ferhād-ı bī-dil gün gibi

^{11b} gibi: -Ö

^{11b↔12b} S3

^{11b} gibi: -Ö

^{12a} mālā: mālā S3

^{12b↔11b} S3

^{12b} gibi: -Ö

^{13ab-14ab} -S3

^{15a} ḳālī: ḳāl S1, S2

^{15b} naḥviyyūn: naḥvetūn S1

^{16b} gibi: -S3

^{17a} bil: -S3

^{17b} gibi: -Ö

^{18b} bī-ḳün: niḳūn S2

^{20a} cemāl: kemāl Ö

^{21ab} -S3

Bî-vefâ dünyâda bir yâr istedüm
Bulmadum bir Mūsâ'ya Hârûn gibi

Her kime Ğīsâ maġâmın bul disem
Yire geçmek ister ol Ğârûn gibi

Sevb-i dilde çirk-i Ğıŷyân bî-ġıyâs
Ölse anı tövbe yur ŷâbûn gibi

25 Bir ġınar adar dimişler bu cihân
Anda Ğandânî bu ġalk ġoyun gibi

14

S1 39^a,
Ö 110^a
S3 34^a

**Ğaŷide-i Maġârif Ez-Süġhanhâ-yı Bâyezîd Ğaddesallâhü
Sırrahü'l-ĞAzîz***

fâġilâtün-fâġilâtün-fâġilâtün-fâġilün

1 Bâyezîd ol ehl-i Ğırfân u ġaġıġat serveri
Ol ŷerġat çâkeri ŷâhib-ġariġat rehberi

Semġüni eyle ġüŷâde cânunu uyar i yâr
Gör ne elfâz-ı maġânî söylemiş o Ğaġ eri

ŷordılar kim Ğaġ rızâsıyla mı virür cenneti
Didi çün vire rızâsın ġul n'ider cennetleri

Ādemüñ ġönlünde yıgdür maġrifet bir zerre dir
Biñ ġaŷırdan cennet-i firdevs içinde cevheri

5 Hem dimiş kim enbiyânuñ cümle câhın cemġ idüb

^{21b} gibi: -Ö

^{22a} yâr istedüm: yâr-ı ŷâdıġ S3

^{23b} ister: diler S1

^{25a} ġınar adar: yanar oddur S1

^{25b} Ğandânî bu ġalk: bu ġalk Ğandânî S3 / gibi: -Ö

¹⁴ S1 39a; Ö 110a; S3 34a; S2 18a

* Ğaŷide-i Maġârif Ez-Süġhanhâ-yı Bâyezîd Ğaddesallâhü Sırrahü: S1

^{1a} u: -S1, -Ö

^{1b} çâkeri: çâkeri vü S3

^{2b} elfâz-ı: elfâz u S1

^{3b} rızâsın: rızâsı S1

^{4a} zerre dir: zerrece S1

^{4b} cennet-i firdevs: cenneti firdevs S2; cennet-i firdevsde S3

Virselers saña henüz azdur digil iy yol eri

Zîre kim ol bār-gāh-ı kibriyā aʿzamdurur
Luṭf u emlākıdur anuñ ʿad u orandan biri

Dir idi kim müʾminüñ bir kûşesinde ƣalbinüñ
Dāne-i kemter gibidür kâʾinātuñ ƣenberi

Dāʾimā dirmiş ki yoƣdur cübbem içre var hemān
Ancaƣ ol arz u semāya şıƣmayan sırlar sırı

S2 18^b Gāhı istiğrāk içinde iħtiyār nesüz o şāh
Ƙuliken mā aʿzam-ı şānı olurdı ezberi

10 Şordılar andan ki ƣandan irdiñüz bu menzile
Didi ki aldum duʿā-yı pîr ü vālid māderi

Ĥaƣ teʿālā zevƣ u esrārı sarāyından anuñ³²⁵
Bize cümle ƣālibine aƣsañ ol ƣutlu deri

Deyr dirseñ dirlügüm nefsiyledür nefsüñ ölü³²⁶
Bildüñ ise kim ģayātuñdur be-Ĥaƣ ƣalduñ diri

S1 39^b Daƣı dir kim yārüñ oldur Ĥaƣ yolında kim eger
Sen günāh itseñ alub vire o itdügi biri

Her neye mālİKse māl u mülk ü cāh ola denī
Vire yār yine ƣamu Ĥıç birin itmeye geri

Ö 110^b 15 Hem buyurdı kim iki nesne içün ƣekmek emek
Birisi ol kim senüñdür olmaya rızƣuñ biri

Didi bir bed ģū ile hem-rāh olursañ nāgehān
Ĥüsn-i ģulkuñ perdesiyle zişt eşkālın biri

^{5a} kim: ki S3 / idüb: iden S1

^{9a} içinde: içre S3 / iħtiyār nesüz: iħtiyārsuz S3

^{9b} olurdı: olurmuş S3

^{10b} ü: -S1

^{11a} u: -Ö

^{12a} dirseñ: diseñ S3

^{13ab-14ab} -S3

^{13b} o: ol S1, Ö

^{16b} biri: būrı S1, Ö

Hem didi münkir ʿadūdan itmezem ol deñlüyüm
 ƘorƘarum aħbāb u tilmizüm <bu> dīnden ekserī

Hem beğāyet ulu ʿiṣyān oldı bu kim ħōr baƙub
 Gözde vü gönülde ħürmetsüz göre miskīnleri

Gir o mīr-i ʿārifānuñ baħr-ı ʿilmi dürlerin
 Per ƙılam yüz biñ sefīne dönmeğe biñden biri

20 Ol ʿazizūñ nuṭƙın al Ĥandānī ƙıl baṣuñda tāç
 Pāyuñ ola serserī olmaya ʿaħluñ serserī

Şeyħ Bayezīd oldı tāriħi bu nazmuñ zı he şad (995)
 Bū-yı hevā bundan al ƙo verd ü müşğ ü ʿanberi

15

**Ƙaşıde-i Ĥurūf-ı Bist ü Nüh Heşt Her Mışrā^c Ber-Yek
 Ĥarf***

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

S1 2^b 1 Elif Allāh'ı añmaƙ her dem ara
Belāsına belī dimekdurur bā

Ö 2^b Tevekkülde temekkün ƙapmadur tī
 Şebāt işinde şābit olmadur şā

Cemāl için cihād itmekdurur cīm
 Ĥalīm olmağı ħāşıl itmedür ħā

Ĥudā ħalkını ħalk itmekdurur ħı
 Daħı dāl oldı dāl dūr ol zi-dünyā

5 Zelīl olmaƙ gerek zilletde dir zāl
 Riyādan ol rehā rā remzi yara

^{17a} ol deñlüyüm: ol ƙadarum S3

^{19b} biñden: biñde S3

^{21ab} -S3

^{21b} verd ü müşğ ü ʿanberi: verd müşğ ʿanberi S1, Ö

¹⁵ S1 2b; S3 2a; Ö 2a; S2 2b

* Ƙaşıde-i Ĥurūf Ö; -S1, -S3

^{1b} bkz. iktibaslar 8

^{2a} temekkün: temkīn S1, S2, Ö

^{4a} ħalkını: ħalkına S3

Zamāne ziynetin terk itmedür zeyn
Şīn itmekdür sin esbābın müheyyā

Şerār u şirk ü şekkūñ şermidür şīn
Şafā ehliyle şād olmağdur ıřfā

Dalāletden zamīrin şaklamak dād
Tarīk-i Hāk' da toprak olmadur tā

S3 2^b Dağı zulmile zannuñ kaṭıdur zī
‘Amel-i ‘ilmle kılmak ‘aynı añla

10 Ğarīb olmak ğurūrı terk idüb ğayn
Fenā-ender- fenā olmağdurur fā

S2 3^a Kanā‘at içre ‘anķā olmadur kāf
Kūdūretten arınmak kāf ki olma

İşit dir lāma lāl olmağ ahālī¹⁴
Muḥabbet ma‘rifetdür mīm dirüz mā

Nedür nefsi nedendür bilmedür nūn
Vefādur va‘deye vāv iy velīhā

Hevā terkidurur hī eyle hā hā
Olubdur lām elif cān cisme ĩmā

15 Yalanıyla yemīnler içmemek yī
Oķı Hāndānī bu ma‘nāya ol yā

S2 7^b 16 **Kaşīde Der-Beyān-ı Elif Lām Mīm***
fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

1 Evvel-i Kur‘ān’da niçün añdı üç harfi Hudā
Uş **elif lām mīm**dür anlar remzini diñle beyā

^{6b} itmekdür: itmekdurur S2

^{7a} şirk ü: şirk S1, S3 / şīn: dīn S3

^{12a} lāl: lāla S2

^{14a} hevā: hū Ö / eyle: añla S3

¹⁶ S1 7a; Ö 5a; S2 7b; S3 3b

* -S1, -Ö, -S3

** bkz. iktibaslar 13

^{1b} bkz. iktibaslar 13

Üç hurūf oldı delā'il Hālik'ün evşāfına
Ya'nī kim zāt u şifāt u fi'line iy āşinā

Hem işāretdür ki Hāq üç nesne itmişdür 'ayān
Biri eşyā biri 'ilm ü biri ādem iy şafā

Ol zamān kim Ādem'i halk itdi Hālik aña üç
Nesne irsāl itdi 'aql u daḡı ĩmān u ḡayā

S1 7^b, 5 Didiler ĩmānı üç nev^c oldı bir 'ilme'l-yaḡın
S3 4^a Daḡı hem 'ayne'l-yaḡın Hāḡḡa'l-yaḡındür añla ha

Didiler üç nesne düzdi dest-i kudret birle bil
Ādem ü hem cennet-i 'adni vü Tivrāt'ı o şā

Her ne kim görseñ gör anda nesne var elbette üç
Hem ḡaḡıḡat hem şifāt u hem üçünci nāmḡā

Se mevālīd daḡı hem kıldı 'anāşırdan zuḡūr
Biri ma'den biri sebze şālīşi ḡayvānhā

551 Hem felekde on iki burcı müşelles eyledi
Üçü nārı üçü ḡāki üç hevāyı üçü mā

10 Gerçı Hāq beş nesne farz itdi velī yoḡsullara
Üçü farz oldı şehādet birle şavmile şalā

Zühd üçdür biri dünyā terki biri āḡiret
Biri cān terk eylemekdür tā ki cānānı bula

Hem günāḡ üç nesne içün terk olur dir 'ālimūn
Şerm ḡaḡḡıçün ü ḡavf-ı ḡamu vu cennet uma

^{2a} delā'il: delīl S3

^{3b} 'ilm: 'ālem S2

^{5a} ĩmānı: ĩmān S3 / 'ilme'l-yaḡın: 'ayne'l-yaḡın S3

^{5b} hem: -S3 / 'ayne'l-yaḡın: 'ilme'l-yaḡın S3

^{7a} nesne: -S3

^{7b} u: -S3

^{8b} şālīşi: hem daḡı S1; hem biri S2

^{9ab} derkenar S3

^{10b} Üçü: Üç S1

^{12a} 'ālimūn: 'āḡilūn S1, S2

^{12b} vu: -Ö

Ö 5^b Dirler üç yirde şeyāṭīn şād olur bir kan dōke
Hem kelām-ı küfr ide hem qorqa kim yoḥsul ola

Evvel āḥir ism ü cism içre müselleş sırrı çok
Zāhir ü bāṭında ādem hem elif mīm ile rā

S2 8^a 15 Sālike üç kez toḡub ölmek gerekdür nitekim
Toḡub öldüñ ez-ebū māder ü ten Ḥandāniyā

17

fāṣilātün-fāṣilātün-fāṣilātün-fāṣilün

S1 8^b 1 İbtidā-yı nuṭḡ-ı evvel intihāsı buldı cā
Ḥālını ḥad itdi meddūñ ṭurdı vaştında dü-tā

Mecmaʿü'l-baḥreyn içinden çıkdı Ādem atamız
Ḳāmet-i Ḥavvā'yı kuçdı Muştafa'ya oldı pā

Ḳondı devlet murgı başum üzre ṭıtdı āşiyān
Geldi Leylā'nuñ selāmı yaṣnī bir Mecnūn cā⁵⁶³

Ḥāl-i ṣanber zülf ü rū ḳoynında buldı vuşlatı
Sen de hicretten çıḳub bul māh-ı tābān kevkebā

5 Heft deryā cemṣ olub oldı ṣanāşır ṣaqla yār
Hem mevālīd-i şelāşe döndi yār oldı añā

ṣAql u cān iki duṣā gönderdi ḥançerden çü seyf
Ol sebebden ṭıtdı ṭūfān ṣālemi Ḳaf'dan Ḳaf'a

Ḳondı İslām künbedi dīn diregi erkānına
Arz olub farz-ı vuzū sünnetleri kıl vācibā

S3 71^b İntihā-yı şeb şihābı oldı şaḳ çün kehkeşān
Pīş-i maḡrib gün merāsı toḡdı ay yüzi ḍuḥā

^{14a} sırrı çok: çokdurur S3

^{15b} ez-ebū: ez-ebū vu S3

¹⁷ S1 8b ve 105a; S3 71a; Ö 99b; S2 103a (S1 nüshasında ilk on beş beyit, 8b sayfasında yer almakta; on altıncı beyitten itibaren ise aynı nüshanın 105a sayfasından devam etmektedir.)

^{1ab-13ab} -S2

^{1a} cā: cān S3

^{3b} cā: mā S1

^{4a} ü: -S3

^{6a} u: -S1

Derd ü deryā yol bulındı ay ceb̄ini zühre hem
 Āfitābuñ şarkı mağrib mähına oldı liķā

- 10 Nāmhā-yı rūḥa irdi berzaḥ-ı ʿilm ü şevāb
 Nāfesinden şaçdı hem-çün denk bũ-yı misk Ḥaṭā

Cā-yı cānhā vu melāʿik ʿarş-ı cennet oldı bil
 Çıķdı andan ķondı şülüş cānile ḥāke çü mā

Çār u penç üç heşt ü dü deh şad ulūfuñ maşdarı
 Şeş cihātı tıtdı eflākı zemīn itdi ṭā hā

Sāgar-ı nūn yimen sākī ayakdan dökdi mey
 Pāyını başına aldı kef yirin ķıldı edā

Ö 100^a,
 S2 103^a

Evsat-ı şer^c ü ḥaķīkat intihāsi ez-ezel
 Yārini yāri ķılıb yār oldı aña ḥāl-i mā

- 15 Leyl-i isrā Aḥmed'üñ yā anda gördügi civān
 Aldı pīr-i ʿālemi vü şubḥ-ı rüzı koynına

S1 105^a

Tāç u taḥt-ı şāh u bende ķondı ber-kürsī-i Ṭūr
 İki pāre oldı çün maḥv itdi bir kısmın ʿaşā

Āteş-i ʿışkuñ duḥānı döndi oldı der-i ʿilm
 Mülk-i maķşūd-ı Skender zıddı ķalb oldı bahā

Rũ-yı zülf-i dehr-i dūnı toğdı sırr-ı sālīke
 Hafta üç gün iki meh bir nūr olub oldı ķafā

Aşl-ı zincīr ü zırh ṭulğası nāre oldı yār
 Ḳaddesallāh sırrahü buldı ḥilāfet zü'ş-şadā

- 20 Āh-ı sulṭānuñ livāsın aldı ķondı ķalbine

^{10a} rūḥa: hūya S1

^{10b} misk: müşg S1

^{12a} Çār u: Çār S3 / heşt ü: heşt S3

^{14a} ü: -S3

^{15a} isrā: esrār S1

^{15b} pīr: pīri S2

^{16a} Tāç u taḥt-ı şāh: Tāç taḥt-ı şāh S1; Tāç u taḥt u şāh S2, Ö

^{17a} oldı: tırdı S1

^{18b} bir: pūr S2

^{19a} Aşl-ı: Aşl u S3

Pā-yı bende gibi dil-bend itdi pāye pādişāh

Sīnesinde cevherüme taht key kıldı şehā
Emr-i mihri irdi ins ü cinne pīş ü intiḥā

Akıdı deryā-yı muḥītūñ cāyına bī-cū deñiz
Zevraḳın çatdı kenāra ḳatre āña āşınā

Cū-yı cā-yı zū'l-cemāl üstine ez-baḥr-ı ḥayāt
Damdı ḳatre daḥı refref buldı ‘arş-ı Muştafā

Çarḥ-ı a‘zam cāmesinde devr idüb eflāk u māḥ
Kehkeşān kevn taḥtı üzre ṭurdı şaḡın şıḡdı tā

25 ‘Ayn-ı zulmet toḡdı der-bāb-ı sarāy-ı şāh-ı yār
Ṭutdı şarḳ u ḡarbını anuñ fetā-yı ḳayd-ı fā

Ḥüb çatdı zūlf ü ḳaşın kıldı bū-yı nāfe nāf²⁸
Nāfe aḳrānınuñ aşlı nāfı oldı nāfe cā

Bū-yı müyuñ sem‘ ü beynüm nāfesine oldı nāf
Gül yüzün döndürdi gitdi kıldı niçün cā āña

S3 72^a Bir sarāyuñ arasından esdi gitdi rüzḡār
Hem esās oldı sarāya ol şabādan gitdi bā

Ö 100^b,
S2 103^b Yār-ı şīrīn süsen ü gül servin āzād eyledi
Başına ḥelwā ucından ḳondı farḳ oldı cüdā

30 Çeşm-i ebrū zūlf-i dü ḳad fikr-i mihrin ben dili
İtdi sulṭān ‘ālemi rūḥü'l-ḳudūs Ḥandānīyā

S1 105^b Cennet-i necm-i ḥalīle ‘arş u ferş oldı dü ser

20ab↔21ab S1

21ab↔20ab S1

22a cāyına: çāhına S1, S2

24a u: -Ö, -S2, -S3

25a şāh-ı yār: şāh-bāz S1

25b fetā: fenā S2

26a kıldı: buldı S1

27a ü: -S1, -S2

28a esdi kelimesi Ö nüshasında ائدى şeklinde yazılı.

29b cüdā: cā S3

30a Çeşm-i: Çeşm ü S1 / fikr-i: fikr ü S2, S1 / mihrin: mihri Ö, S2, S3 / ben: biz S2

30b sulṭān ‘ālemi: sulṭān-ı ‘ālem Ö, S3; sulṭān-ı ‘ālem ü: S1

31a u: -Ö, -S3

Gitdi tahtından u tahtı fevķ-i evvelki semā

Cū-yı cūyı rūzgār itdi ihāta ʿayn-ı hāk
Havz-ı āteş birle oldı cümle nām-ı Muştafā

Bülbülün ağzındaki ol dāne düşdi ķarnına
Aldı hāruñ goncesin bülbül gül için ağzına

Sırrahü Handānī tārīh oldı kün yā sīn ü bā (986)
Bu hālāyık dürr-i beyzāsında maʿden çıkdı tā

18

S3 35^b

**Ḳaşıde-i Pend-nāme-i Ḳāle ʿAleyhi's-Selām Men
Aṭāʿallāhe Aṭāʿa Küllü Şey'in***

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S2 50^b

1 Ger dilersen kim bu ʿālem hep murāduñca ola
Bir nice pendüm var işle ber-murād ol dā'imā

Ger dilersen kim seni cümle cihān halkı seve
Sen muḥabbet kıl derün-ı cān u dilden tañrıya

Ger dilersen kim saña hizmet kıla hāşşile ʿām
Rüz u şeb sen Hālik'a eyle ʿibādet bī-riyā

Ger dilersen şerm-sār ola cemālünden cihān
Halk u hem ḥalvet içinde dā'im ol şāhib-ḥayā

5 Ger dilersen ḥavf ide senden ķamu yoḥsul u bay
Zü'l-celālün ķorķusından her dem eyle āh u vā

Ger dilersen kimse senden bī-ḥuzūr olmaya hiç
Renc ü ğam Ḥaķ'dan ne gelse eyle teslīm ü rızā

^{31b} Gitdi: Kendü S1, Ö

^{33ab} -S2, -S3, -Ö

^{34ab} tā: pā S3

¹⁸ S1 27b; Ö 112a; S3 35b; S2 50b

* Ḳaşıde-i Pend Ḳāle ʿAleyhi's-selām Men Aṭāʿallāhe Aṭāʿa Küllü Şey'in S3; -S2

** bkz. kelam-ı kibar 3

^{2b} cān: -S3 / u: -S1, -S3

^{3b} u: -S1, -Ö, -S3

^{4ab} -S3

^{5a} u: -S1, -S2, -S3

^{5b} her dem eyle: eyle her dem S1 / u: -S1, -S2

^{6a} kimse senden: senden kimse S3

Ger dilerseñ kimse kılmaya hıyānet ehlüñe
Sen şaķın kimse harīmine baķub kılma haķā

Ö 112^b Ger dilerseñ nāmuñı añmaya kimse zem ile
Kimsenüñ sen adın añma zemmile der-hiç cā

S1 28^a Ger dilerseñ dā'imā hayrıyla nāmuñ añıla
Nām-ı Haķķ'ı derdile zıkr eyle sen şubḥ u mesā

10 Ger dilerseñ kim saña tābi^c ola bu mümkināt
Vācibe sen tābi^c ol tābi^c olur cümle saña

İşbu resme her ne maķşūduñ ki var maḥlūķile
Anı sen kıl Ḥālīķ'e bul bire biñ Ḥandāniyā

19

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Evvel ism Allāh-ı a'zam bāḥın-ı mülk-i 'alā
Zāhir-i luḥf-ı İlahī āḥir-i şāh-ı dü cā

Farķ-ı furķānuñ miyānı nāmınuñ ser pāyınıñ
Çıķdı şems-i bī-nücümü māhı hem iy meh-liķā

Nām-ı taḥt-ı taḥt taḥt-ı zü'l-hevā der-mülk-i mūr
Ḥançer ü yādın çıķub dem döndi girdi ķoynına

Zülf-i Zülfeķār u Zülķarneyn oldı ber-deñiz
Yaķasından çıķdı Ḥaydar dāmenin tutdı be-bā

5 Şağ u şoldan şaldı iki ķa'r-ı 'ummānı o pāk
Ķaṭre-i baḥrın içüb girdi añā bābı çü mā

Ber-güzār-ı ḥalkı kim kıldı kiminden ol kemīn
Hem yüzün yoķdan yeşerdi püşt-i desti kıldı pā

^{6b} ü: -S2

^{7b} kıлма: itme Ö, S3

^{8ab} -S3

^{11b} kıl Ḥālīķ'a bul bire biñ Ḥandāniyā: -S2 / sen kıl: kıl sen Ö, S3 / bire: vire S1

¹⁹ S1 105b; Ö 100b; S3 72a; S2 103b

^{4a} Zülf-i: Zülf ü S1, S2 / u: -S1

^{4b} be-bā: be-yā Ö

^{6a} ḥalkı: ḥalk S1, S2

Şem^c-i dīnūñ ḵondı dūd-ı şem^cine pervāne dū
Uçdı şem^cūñ şem^c-dānından daḫı çıḵdı hūmā

Geçdi key taht-ı ʿaḵīḵe göçdi der dūr ez-derūn
Āsumān ref^c oldı sālinden daḫı ay gün semā

Ö 101^a,
S2 104^a Nām-ı zāhid biri birden virdi bāduñ bāzına
Şundı pek bāline bāzuñ şaldı perinden ata

10 ʿArş-ı mi^cmār-ı dile ḵondı ezel kürsīye āh
Ṭübā ḥāle rast geldi yapıdı bāzārını rā

S1 106^a ʿAyn-ı ferd ü vāḥid irdi iki kez kevnden nücūm
Deldi kim kūb hem-çü ḥākinden daḫı itdi hevā

Şundı ʿilmi ʿaks-i ḵāle ḵalb olub serden simāḥ
Ṭutdı el eflāk-i arzı ayağından aḵdı mā¹³

S3 72^b Ṭoḡdı necm ü māh-ı nev evvel ḵadīme oldı yār
Cāvidānı buldı nāvek iki yadın yaşdı yā

Seng-i yārüm içreyüm şāf itdi cū-yı ḡaybdan
Ṭaldı dil baḫrına dūr aldı şadefden şaldı rā

15 Ḵondı gerdūñ şadrına ḥilm aḵdı ʿayn-ı āb muḥīṭ
Kīn ḥased terk itdi reh-rev giydi çul buldı recā

Tāc-ı ʿizzet sīneye bī-ser ḵodı yārüm ḵadi
Deste ayak ḵadre ḥāli virdi ḵısm oldı çü mā

Ṭıyn u mā içre ḥavāsuñ başı ʿarşı ḵıldı rūḥ
Sīne çekdi ḵad u ḥāli ḵaddi ḥāli bāyı bā

^{6b} yüzün yokdan: yu ḵaddin Ö, S3 / püşt-i: püşt ü Ö

^{9b} pek: pāk S3

^{11a} ü: -Ö, -S3

^{11b} irdi: aşdı S2, S1 / aşdı kelimesi S1 nüshasında ائدى şeklinde yazılı.

^{12b} eflāk-ı: eflāke S3 / arzı: arz Ö, S3

^{13a} māh: mā Ö, S3 / ü: -Ö, -S3

^{13b} buldı: oldı S2

^{14a} cū: cūyını S3; cūyı Ö

^{15a} ʿayn: ʿaynın S1, S2 / āb: ez S1

^{15b} reh-rev: zühre S2

^{16a} sīneye: sīne S3

^{17a} mā: māl S2

^{17b} bā: yā S3

Bāde engūr u beyāz andı virüb çü giydi söz
Nār u şebnemsüz zemīn çü yaqdı baħrin dökdi mā

Cā-yı Hāydar şed cinān ez-^carş u kürsī med keşīd
Qalb-i düldül cāyına hük m itdi Cem bī-murtażā

20 Çeşm ü zülf ebrū dehen döndi mehe mihr itdi necm
Şundı şebbū sünbile hem gonce-i nergis lāle

Dön biraz resīm-i çāhın yap ş u resmin maħv idüb
Başuñı çek koynuña vu havz ayağ uñ iç saña

Dikdi İslām barmağın kef yumdı niçün femm-i zerd
Viridi qad u hāle dü yek qaldı şoñdan intihā

Mey habābı batdı bī-ney döndi cām buldı peş öñ
Ney hevāya uydı cūdından daħı döndi gedā

Ö 101^b,
S2 104^b

Devr idüb Ğaffār-ı ^carşı şaldı necm ü ğurre ferş
Necm nīm gün şed konub gök farkına bā-istivā

25 Çeşme üstinde semend altında tay aqdı çay
Çıqdı künden ay u āteş oldı ol mā yir semā

Ẓidd-ı Hādī'nüñ miyānından çıqub tāç u kemer
Noqta dāla qondı be-bā tutdı muħkem desti pā

S1 106^b

Ağzını dürr-i şadef dürdü düden dirdi dü dü
La'l-i elmāsi yetimin baħr idüb bī-yed zībā

^cAyn-ı zātınuñ piñarı gözden açdı baħr u bād
Hem-demin göz yir yirine urdı dūr itdi uza

^{18a} ü: -S1, -S2 / giydi söz: kendüsin S2

^{18b} şebnemsüz: şebnem ser Ö, S3

^{20a} Çeşm ü: Cism Ö, S2, S3 / necm: cem S2

^{20b} nergis: -S3

^{21b} vu: -S1

^{23b} cūdından: ney cūdından S2; ney cüdın S1

^{24a} ü: -Ö, -S2, -S3

^{25b} künden: günden S2 / ol: o S1 / yir: bir S3

^{26a} kemer: güher S1

^{26b} desti: dest S2

^{27a} düden: derün S2 / dü dü: dü dür S1; dūd S2

^{27b} baħr: baħre S1, S2 / bī-yed: bī-bed S1

^{28a} u: -S2

Cān ṭabībi ḥasta göñlin ʿaql idindi nefesine
Ṭağı şağaldı derūnuñ çaldı ayak ten tene

30 Cān-ı ʿaqluñ nāmı qaldı oldı kün şubḥ-ı zulüm
Ḳalb-i ḳalb oldı vu meh mihr oldı ḳad buldı ḥayā

Ṭoğdı māh u mihr ü encüm ber-semā arz-ı keşif
İçdi bī-cū çāhı āteş cā-yı şed şekl-i hevā

ʿArş-ı büzürg iki kürsī aldı virdi refrefi
Ḥamdulillāh çāh-ı zezem çayına ol oldı cā

S3 73^a

Encüm-i şark ibn-i āzer ḳondı mağrib māhına
Arz-ı küll cüz bir semā oldı güneş ʿarī yata

Ḳıldı pertev şeb derūnın kürsī vü gün şaldı sāl
Ayı ʿarş altına çekdi kehkeşān ṭurdu çü mā

35 Sırrını fem ʿöşr-i ney nüş itdi serden şaldı baş
Mey-i maḥbūb āha geldi rāḥ ayakdan nefshā

Şehriyār' uñ çıqdı nāmı ṭutdı behrāmı laḳab
Şübheden dūr oldı sürür virdi ḳalbine cilā

Geldi Başrī Mekke'den Mışır ābına reh tozı ḳul
Anı bu bünyāda tāriḥ eyledi bī āt-ı şā

20

**Ḳaşıde-i Tevhīd Maʿnā-yı Lā-İlähe İllallāh Muḥammeden
Resūlullāh u Ḥalaḳnāküm Ezvācen***

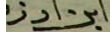
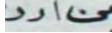
^{28b} uza: o da S1

^{29b} tene: binā S1

^{31a} mihr ü encüm: mihr encüm -Ö, -S3, -S2

^{31b} şekl: müşkil S1

^{32b} cāyına: cānibe S1

^{33a} ibn-i āzer: S3; S1

^{33b} yata: bata S1

^{34ab-35ab} -S3

^{35a} ʿöşr: ʿöşri Ö / ney: -Ö / itdi: itdi vü Ö

^{37a} reh: -S3, -Ö; vu S2 / tozı: nūrı S1

²⁰ S1 114a; Ö 7b; S3 5b; S2 94b ve 83a

* Ḳaşıde-i Kelime-i Tevhīd ü Ḥalaḳnāküm Ezvācen Lā-İlähe İllallāh Muḥammeden Resūlullāh S1;
Ḳaşıde-i Kelime-i Tevhīd ü Beyān u Ḥalaḳnāküm Ezvācen S2; -S3

** bkz. iktibaslar 14

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

- 1 Diñle tevḥīdūñ kelāmı niçün oldı iki bāb
Kim anı bir kez demek farz oldı ber-pīr ü şebāb

Ya'nī biri lā-İlāh dimekdür İllallāh ile
Hem Muḥammed'dür Resūlullāh dimekdür dü cevāb

- Ö 8^a Dille ikrār eyleyüb qalbiyle taşdıq eylemek
Oldı ĩmān aşlı bī-şek eyleyen buldı şevāb

Bu benī ādem olubdur iki kat cismiyle cān
Öñ sözi cism için oldı soñ sözi cāna ḥiṭāb

- 5 Nefy ü işbāt oldı evvelki kelāmuñ ma'nāsı
Nitekim ten gāh olur ma'mūr gāh olur ḥarāb

Soñ sözi bu kim Muḥammed'dür Resūlī tañrınıñ
Ya'nī Ḥaḳ gönderdi anı geldi ol 'ālī cenāb

- S3 6^a Anuñ için bu iki lafz oldı ĩmān aşlı kim
Vāḥid eşyāyı ikişer eyledüm dir der-kitāb

Diñle ezvācen nice ḥaḳ itdi eşyāyı İlāh
Evvelā bir gevheri dü pāre kıldı nār u āb

Cenneti şudan yaratdı oddan ṭamu oldı hem
Ol zamān oldı sa'īd ü hem şaḳī bī-irtiyāb

- S1 114^b 10 'Aḳl-ı külle nef-s-i küll ḥüsniyle 'ışḳ u cüz' ü küll
Luṭf u ḳahr u nef' ü ḳar aşşı vu ḥüsran şem' ü tāb

- S2 94^a Nūr u zulmet gün gice ıssı şovuk yağmur u ḳar
Yir ü gök cennet cehennem od u yil mā vu türāb

^{1b} şebāb: şitāb S1

^{2b} Muḥammed'dür: Muḥammed S3

^{3a} eyleyüb: idüb S3

^{3b} buldı: için S3

^{4b} cism için: cisme S3 / soñ sözi cāna ḥiṭāb: soñı cāy-ı ḥiṭāb S3

^{5a} ü: -S1 / evvelki kelāmın: ol kelāmuñ S3 / ma'nāsı: ma'nā S3

^{5b} ḥarāb: ender-ḥarāb S3

^{6b} eşyāyı: eşyā Ö / der-kitāb: der-kebāb S1

^{9a} yaratdı oddan ṭamu oldı hem: hem oddan oldı ṭamu S3

^{10a} cüz' ü: cüz'iyi S1

^{11a} gün: gün ü S3 / yağmur u: yağmur S3

^{11b} cennet: cennet ü S3 / mā vu: mā S3

Kevni iki Һarfile yaratdı niçün **kāf u nūn**
Oldı ʿulviyyāt u süflī bātın u zāhir kitāb

Altı günde şeş cihātı **kūn** içinde kevn idüb
Oldı gök yir andakiler dü dü günde bī-şitāb

Hem qazā ile qader hem fiʿl ü niyyet Һayr u şer
Şādī vü ğam ʿurs u mātem Һasta yatmaq ölme bāb

15 ʿİz ü zillet kudret ü ʿacַz u beqā ile fenā
ʿİlm ü cehl ü vaqdet ü keşret suʿāliyle cevāb

Vaşl u firqat buʿd u qurbet ğurbet olmak <hem> muqīm
Aqlamak ğülmek ğmā vu faqr u uyanmaq u Һāb

İki ʿİd ü iki yılbaşı vu qadriyle berāt
Hem şeb-i deycūrile yeldā vu māh u āfitāb

Ö 8^b

Kaʿbetullāh u Medīne Kuds ile kūy-ı Һalīl
Kūh-ı Vaqfe Tūr ile bunlardurur Һüsnü meʿāb

Һacc-ı ekber Һacc-ı aşğar yılda hem iki namāz
Yād u biliş toğub ölmek oğlan u kız ana eb

20 Cāmiʿ vü Һammām u küllhān ile ğülşen çirk ü pāk
Küfr ü İmān u muqabbet buğz u ʿişyān u şevāb

Ādem'üñ hem oldı ʿuzvı ğör ikişer cümleten
İki ğöz iki qulaq hem nāf u ağız iki bāb

İki beyni iki emcek iki qapu rāh-ı mā
İki el iki ayak iki meşāne yoq Һicāb

^{12a} bkz. iktibaslar 5

^{12b} ʿulviyyāt u: ʿulviyyāt S3 / bātın u: bātın S3

^{13a} bkz. iktibaslar 5

^{13b} yir andakiler: içindekiler S3

^{14b} ʿurs u: ʿurs S3 / ölme: ola S3; öyle Ö / bāb: tāb S3

^{15a} zillet: devlet S3 / kudret ü: kudret S3

^{16a} Vaşl u: Vaşl S3 / buʿd u: buʿd S3 / ğurbet: ğarīb S1 / ğurbet olmak: hem ğurbet olmak S1

^{18a} Kaʿbetullāh u: Kaʿbetullāh S1, S3

^{19b} oğlan u: oğlan S3

^{20ab} -S3

^{21b} nāf u: nāf S3

^{22ab↔23ab} Ö

Hem iki bögrek ciger yürek kemürtlülkle kürek
Öd talağ qarın kavuğ kim irkilür içinde āb

Hem Hāğ'uñ esmāsı iki dürlüdür zāhir nihān
Zāhiri Allāh u bātın ism-i hū çün māh u tāb

S1 115^a 25 Zāhirin evrād idin Hāğ vire zāhir niçmetin
Hūya meşğül ol ki bātın niçmetinden açā bāb

S2 94^b Niçmet-i zāhir çü māl u mülk ü evlā dü cinān
Bātını çirfān u ĩmān iy duçāsı müstecāb

Hem çazāb-ı Hāğ ikidür āşikārā vu nihān
Zāhiri renc ü belādur bātını dāru'l-çikāb

S3 6^b Maçiyet hem ikidür kan dökme ü itmek fesād
Bātını hırş u çaseddür dil evin eyler yebāb

Hāyr ikidür biri bir bilmek biri ihsān anuñ
İkidür şer dağı şirk ü hālğa virme ü iztırāb

30 Hem iki hū tañrı hışmına sebebdür cümleden
Kibr anuñ biri riyādur eyleyen buldı çazāb

Hem Hāğ'uñ yanında iki çaşlet olmuşdur çaziz
Ol tevekkülle rızādur hükmine **min külli bāb**

Hem meşāyih eşref-i açmālidür dir iki iş
Zikr ü fikr iden dem-ā-dem açā çoğ müşkili bāb

Ö 9ª Hem gedā mü'minlere sultān iki emr itdi farz
Beş namāz u rüzedür kim kılsa olur kām-yāb

^{23ab} -S3

^{23ab}↔^{22ab} Ö

^{23a} ciger yürek: yürek ciger Ö

^{24b} māh u tāb: māh-tāb S1, S3

^{25a} Hāğ: Hāğ'ı S2 / niçmetin: niçmetin S1

^{26a} çü: çün S3 / mülk ü: mülk S1, S3

^{27b} ü: -S1

^{28b} yebāb: b<ī>-tāb S1

^{30a} hū Tañrı hışmına sebebdür cümleden: Tañrı'nuñ hışmına bāçiş cümleden S3

^{31a} çaşlet olmuşdur: çaşletdür S3

^{31b} bkz. iktibaslar 15

^{32b} açā: Hāğ açā S3 / çoğ: -S3

^{33ab} -S3

Her kim aza oldu rāzı itmedi hem gizlü suç
İşbu dü hū issidür giren cināna bî-ḥesāb

- 35 Oldı bir baḥrin içinde baḥri Ḥandānī gōñül
Kānde bir kem dūr gibidür tā şerādan nüh kıbāb

Ḥaḫ u **ezvācen ḥaleḫnāküm** didi tāriḥdür (992)
Bu ḫaşıde ḫaşr ki oldı şāh-ı tevḥide meʿāb

21

**Bu ḫaşıde Anuñ Beyānuñdadur ki Ḥaḫıḫatüñ ʿArşı
Nedür ve Şerīʿatüñ Semāvātı Ne***
mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

- 1 Şorarlarsa nedür ʿarş-ı ḫaḫıḫat
Nedür yā hem semāvāt-ı şerīʿat
- S2 15^a Cevāb oldur ki ĩmāndur ḫaḫıḫat
Daḫı İslām'a dimişler şerīʿat
- Şorarlarsa nedür ĩmān u İslām
Cevāb oldur ki ĩmāndur şehādet
- Namāz u ḫac u şavmıyla zekātı
Edā kıılmaḫdur İslām'a ʿalāmet
- 5 Daḫı şıdḫ oldı dirler ʿarş-ı ĩmān
Kim iʿlā kıldı şıddıḫı şadāḫat
- Daḫı şerʿüñ didiler āsumānı
Yidi ḫat gök gibidür ol daḫı heft
- Ki farz u vācib ile müsteḫab hem

^{34a} kim: ki S1 / oldı rāzı: rāzı oldı S3

^{35a} bir: bu S1, S3 / baḥri: baḥr S3

^{35b} şerādan: serādan S1, S2

^{36ab} -S1

^{36a} bkz. iktibaslar 14

^{36a} tāriḥdür: tāriḥde Ö

^{36b} ḫaşr: ḫaşrı Ö, S3

²¹ S1 9a; Ö 18a; S3 12b; S2 14b ve 85b

* -S1, -Ö, -S3

^{2b} İslām'a: İslām S3

^{4a} ḫac u şavmıyla: rüze ḫaccıyla Ö, S3

^{5a} oldı dirler: itmek oldı S3

- Nevāfil münhā vu ādāb u sünnet
- Şerī'atdür daḥı bu 'ilm-i zāhir
Semāsıdur anuñ bu yidi t̄ā'at
- S3 13^a Şehādetle namāz u şavmile hac
Zekāt u terk-i 'işıyān 'ilme hızm̄et
- Ö 18^b 10 Hāḳıḳatdür daḥı bu rūḥ-ı insān
Göñüldür 'arş aña dir ehl-i vaḥdet
- Şerī'atdür daḥı ten 'ilm-i zāhir
Kim anuñ üstine eyler ḥükümet
- Yidi kat gök beşi ḥams-ı ḥavās uş
Daḥı hem nefis ü yidinci t̄abī'at
- Hāḳıḳatdür daḥı ol zāt-ı muḫlak
Kim anuñ 'arşıdur ol 'arş-ı cennet
- S1 9^b Kim anuñla Muḥammed anda buldı
O sūbhānellezī leylinde vuşlat
- 15 Daḥı bil kim şerī'atdür namāzı
Kim olmışdur 'imādü'd-dīn iy ümmet
- S2 15^b Yidi katdur kıyāmıyyla rükū' uş
Üçinci secde dördünci taḥıyyet
- Daḥı tesbīḥ ü altıncı du'ā hem
Yidincisi tefekkür ile fikret
- Nice ma'nā daḥı Ḥandānī var kim
Beyān olmaz bu dille ol 'ibāret

^{7ab} Hāḳıḳatdür daḥı hem 'ilm-i bātın

Bu aḥlāk-ı ḥamīde 'arş-ı hey'et S1, S2

^{9a} namāz: şalāt Ö, S3 / u: -S3

^{10b} 'arş aña dir: dir 'arş aña S1; aña 'arş dir S3

^{12a} ḥams ḥavās uş: ḥavās-ı ḥams ol S3

^{12b} Daḥı hem: Hem daḥı S3

^{13b} kim: ki S1

^{14b} *bkz.* iktibaslar 16

^{17a} ü: -S3

^{18b} dille: dile S2

22

S1 45^b **Ferāyiz-i Ğusl Beyānındadır ki Zıkr Olunur***
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Ö 139^a, 1 Didiler kim ğuslüñ oldu farzı üç iy pāk zāt
S2 32^a Kim cenābetden olur anuñla t̄ahir bu şifāt

Birisidür mażmaza ikinci istinşāk anuñ
Hem üçinci cümleten ten oldu yunmağ şeş cihāt

Çünkü bildük üçdurur zāhirde ğuslüñ farazı
Oldı bātında yine anuñ gibi üç vācibāt

Biri āb-ı şıdkile ağız yumağdur ez-dudağ
Biri beynüñden tevāzu^c birle kibri t̄aşa at

5 Sālisi H̄andānī mā-yı ma'rifetle qalbüñi
T̄ahir it fikr-i sevādın bulasın ğamdan necāt

23

Bu Kaşide İmān Beyānındadır Ki Ba'de'l-Memāt
İmān Neyle Beķā Bulur*¹⁹
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 1 Ger su'āl eyleseler ba'd-ı memāt
115^b, Bu İmān şāhına kimdür k'ola at
Ö 17^b

Ten gire yire vü cān göge ağa
Nefs ölüb 'aql aça dergāha qanat

Cismilen mi qala cānıyla mı yā
'Aqllan mı bula yāhūd o sebāt

Belki dergāha o 'aqlıyla varur
Çünkü 'aqlıyla gelüb buldı hayāt

²² S1 45b; Ö 139a, S2 32a

* -Ö

²³ S1 115b; Ö 17b; S2 15b ve 85a; S3 12a

* -S1, -Ö, -S3

^{1a} ba'd-ı memāt: ba'dü'l- memāt S3

^{3a} Cismilen: Cism ile S3

^{3b} 'Aqllan mı: 'Aql ile S3

^{4ab} -S3

- 5 Olzamānki ādemi halk itdi Hāḡ
Aña üç nesneyi gönderdi o zāt
- ‘Aql u ĩmān u hayāyı Cebre’ıl
Didiler ādeme ‘arz itdi ruvāt
- Ki birin ādem anuñ ide qabūl
İde cāyına ol iki ‘azemāt
- ‘Aqlı ādem o zamān itdi qabūl
Didi ol ikiye şāh-ı melekāt
- Ki varuñ cāyuñıza siz ikiñüz
Didi ĩmān ki i māh-ı melekāt
- S3 12^b 10 Baña emr eyledi Hāḡ qande ki ‘aql
Evvelā anuñla olam her sāt
- S2 16^a Pes hayyāya didi sen git Cebre’ıl
Oldaḡı didi ki ĩlāh melekāt
- Baña ĩmānıyla ol didi mūdām
Ben daḡı olmışam ĩmāna şıfāt
- Çün ezelden böyle geldiler üçü
Yine āḡır böyledür her lemeḡāt
- Ger su’āl olsa ki bu cānile ten
Ola mı bunlar ĩmāndan ġurebāt
- Ö 18^a 15 ‘Arş u ferş gibidurur rūḡ u beden
Yidi qat gök gibidür dil yidi qat
- Oldı dördüncide ĩmān çü güneş

^{5a} kim: ki Ö, S1, S2 / Hāḡ: Hūdā Ö, S1, S2

^{5b} nesneyi: nesne S1

^{6a} u: -Ö / hayāyı: hayā vu S3

^{7b} cāyına: cānibine S3

^{8ab} -S1

^{9a} Ki: Kim S1, S3

^{9b} Evvelā anuñla olam her sāt S1

^{10ab} -S1

^{15a} gibidurur: gibidür S3 / u: -S1

^{16a} çü: çün S3

Günden irer yire göge leme^cāt

Çünki Hāndānī bu ma^cnāya vişāl
Buldı qalmadı içinde haserāt

24

**Kaşīde-i Fütüvvet-nāme vü Tārīḫ Ū Fütüvvet-
nāme Sene (982)***

mefā^cīlün-mefā^cīlün-fe^cülün

1 Fütüvvet Hāḫḫ'a teslīm ü rızādur
Fütüvvet ḫüsn-i ḫulḫıyla saḫādur

S1 12^a Fütüvvet Hāḫḫ'a bezl-i cān u tendür
Fütüvvet terk-i dünyā vu beḫādur

Fütüvvet şun^c-ı şāni^c fikridür hem
Fütüvvet dem-be-dem zıkr-i Hūdā'dur

Fütüvvet mihridür envār-ı zātuñ
Fütüvvet terk-i ḫubb-ı mehliḫādur

5 Fütüvvet āh u vādur her nefesde
Fütüvvet dilde derd-i dil-rübādur

Fütüvvet Hāḫ'dan ayru bilme görme
Fütüvvet anı her yirde añadur

S2 98^b Fütüvvet buḡz-ı rāh-ı mülḫidānist
Fütüvvet ḫubb-ı şer^c-i Muştafā'dur

Ö 129^a Fütüvvet ğilmile ḫılmaḫdur a^cmāl
Fütüvvet itdüḡi ^cahde vefādur

^{16b} yire göge: göge yire S1

^{17ab} -S1

²⁴ S1 11b; Ö 128b ve 135a; S2 90a ve 98a; S3 55b

* -S1, -S3, -Ö

^{1b} ḫüsn: ḫüsn ü S3

^{3a} fikridür: zıkridür S3

^{4ab} -S3

^{5ab} -S3

^{5a} u: -S2 / vādur: vāhdur S1

^{6a} bilme görme: görme bilme S3

^{6b} anı her yirde: her yirde anı S3

- Fütüvvet fakr ile fahr eylemekdür
Fütüvvet ictināb-ı aḡniyādur
- 10 Fütüvvet dā'im itmekdür riyāzet
Fütüvvet kāfir-i nefse ḡazādur
- Fütüvvet bilmedür esmā ḡavāşşın
Fütüvvet derk-i ṭab^c-ı māsivādur
- Ö 135^b Fütüvvet izzet itmekdür şıyāma
Fütüvvet penci vaḡtinde edādur
- Fütüvvet eylemekdür cāmī'ı ev
Fütüvvet ilme olmak aşınādur
- S3 56^a Fütüvvet yimemekdür rızḡ için ḡam
Fütüvvet der-tevekkül şabrḡādur
- 15 Fütüvvet şofra şalmaḡdur konuḡa
Fütüvvet Ḥaḡḡ-ı luṭfı añlamadır
- Fütüvvet şefḡat itmekdür yetīme
Fütüvvet ḡayrile nāmın ḡomadur
- S1 12^b Fütüvvet kāni^c olmaḡdur ḡulıyla
Fütüvvet dīne ḡoḡından rehādur
- Fütüvvet ḡalḡa virmekdür naşīḡat
Fütüvvet meşveret bā-aşfiyādur
- Fütüvvet naḡşına baḡma fenānuñ
Fütüvvet bākīye dā'im beḡādur
- 20 Fütüvvetdür firār ez-ṭıfl u zenler
Fütüvvet cū-yı ihvān u babadur

^{12ab} -S3

^{14b} Fütüvvet der-tevekkül: Tevekkül ḡanā'at S3

^{15b} Fütüvvet ḡayrile nāmın ḡomadur S3

^{15b} Ḥaḡḡ: Ḥaḡḡ'ı S2

^{16ab} -S3

^{17ab} -S3

^{17b} dīne: -S2

^{19ab} -S3

^{20a} ez-ṭıfl: ṭıfl S1 / u: -Ö

- Fütüvvet pōst kimüñdür nemed yā
Fütüvvet terk-i destār u abādur
- S2 99^a Fütüvvet itmemek ār ez-gedāyūn
Fütüvvet adl iden āha duādur
- Ö 129^b Fütüvvet gemedür fısq u azabdan
Fütüvvet hāıl-ı hilm ü hayādur
- Fütüvvet virmemekdür bāl u esrār
O eytān aına k'adı nisādur
- 25 Fütüvvet em-i dil on baqlamaqlıdır
Ki o kān sehv-i ser kūy-ı zinādur
- Fütüvvedür k'ola bu ü üāde
Biri el biri hān hem dā'imādur
- Fütüvvet ā'im olmaqlıdır nehārı
Fütüvvet kā'im olmaqlıdır fı'l-mesādur
- Fütüvvet abr-ı cevır ü a'n-ı āmmest
Fütüvvet kemlige luf u aādur
- Fütüvvet görmemekdür kimse aybın
Fütüvvet kendü aybın yoqlamadur
- 30 Fütüvvet dimemekdür kizb ü ıybet
Fütüvvet ādeme ıd u afādur
- Fütüvvet eylemekdür uqları afv

^{20b} Fütüvvet terk-i destār u abādur S3

^{21ab} -S3

^{21b} u: -Ö

^{23ab} ↔ ^{24ab} S3

^{23b} Fütüvvet kemlige luf u saqlādur S3

^{24ab} ↔ ^{23ab} S3

^{24a} u: -S1

^{25ab} -S3

^{25a} em-i: em ü S1; cism ü dil S2

^{26ab} -S3

^{26b} hem: -Ö

^{28ab} -S3

^{28a} ü: -S1, -Ö

^{28b} kemlige: kimüñe S1 / aādur: saqlādur Ö

- Fütüvvet terk-i eṣrār u cefādur
- S1 13ª Fütüvvet itmedür gamgīnleri ṣād
Fütüvvet az gülüb çoğ ağlamadur
- Fütüvvet terk-i kıl ü kāl u ğamdur
Fütüvvet hāl u eṣvāk u fenādur
- Fütüvvet kılmamağdur halka hüsrān
Fütüvvet nāsdan kaç^c-ı recādur
- 35 Fütüvvet geçmedür ez-nām u nāmūs
Fütüvvet ğayret ü himmet ʿalādur
- Fütüvvet yarılığdur hem-niṣīne
Fütüvvet inkıyād-ı evliyādur
- S2 99^b Fütüvvet sevmemekdür şöhreti hiç
Fütüvvet fikr-i mīm ü vāv u tādur
- Ö 130^a Fütüvvet ölmedür ölmezden öñden
Fütüvvetdür fenā-ender-fenādur
- Fütüvvet ketm-i sırrullāha dirler
Ki keşf-i bāb bā-yı **lā-fetā**dur
- 40 Fütüvvet bilmedür Ḥandānī nefsin
Kim ol āyīne-i ğitī-nümādur
- Fütüvvetdür bilüb kār eylemek hem
Bu kırk ebyātuñ eṣrārın kefadur
- Fütüvvet-nāme tārīhidurur bu
Cevāhir silkinüñ kim bī-bahādur (982)

^{31ab} -S3

^{31a} ʿafv kelimesi S1 ve S2 nüshalarında عف şeklinde yazılı.

^{33ab} -S3

^{33a} u: -Ö

^{36ab} -S3

^{37b} u: -S1, -Ö

^{39b} bkz. iktibaslar 17

^{39b} Ki: Ki o S1, S2

^{41b} ebyātuñ: ebyātum S3

25

S3 34^b **Kaşide-i Tenbîhât-ı Tarîkat Nazm-ı Hândânî vü Mazmûn-ı Şeyh Cüneyd Rahmetullâhî ‘Aleyh***
mefâ‘ilün-mefâ‘ilün-mefâ‘ilün-mefâ‘ilün

1 Elâ iy tâlib-i ma‘nâ murâduñsa ma‘ânî ger
Cüneyd-i server-i cünd-i tarîkat gör neler söyler

Fütüvvet Şâm’dadur dirler feşâhat hem ‘Irâk içre
Dağı şıdkı Hôrâsân’da dimişdür ol müdekkik er

Dağı dir Haq yolında çokdurur reh-zen hazer eyleñ
Velî gözler açanlar dağı vardur bî-riyâ erler

Dağı bu yolda üç dürlü duzak kırmışdurur dirler
Biri mekr u biri kahr u birisi luğf anuñ dirler

S1 15^a 5 Kılıyla Tañrı mâbeyninde dört dürlü deñiz var hem
Bu deryâlerden insân geçmeyince Haqq’a irmezler

Biri dünyâ kimi zühd ü biri halkdur kimi ‘uzlet
Biri şeytân aña uyma biri nefsiñ hilâfın vir

Ö 111^a Hevâ-yı nefsiñ vesvâs-ı şeytânıñ budur farkı
Ki nefsiñ çün diler bir nesneyi ‘aql anı men‘ eyley

O dem şeytân ider kim nefsiñüñ elbet murâdın vir
Anuñ emrini âdemseñ dem-â-dem ‘aksini göster

Dağı nefsiñ işi uymağdur dem-â-dem yavuz ehvâya
Dağı hem âdemüñ ef‘âli bed kılmagın ol ister

²⁵ S1 14b; Ö 110b; S2 49a ve 91b; S3 34b

* Kaşide-i Tenbîhât-ı Tarîkat Nazm-ı Hândânî vü Mazmûn-ı Şeyh Cüneyd Kaddesallâhü (977) S2; -S1

^{2a} Fütüvvet Şâm’dadur dirler feşâhat hem: Dir fütüvvet Şâm’da hem feşâhat S3 / dirler: dir S1, Ö

^{2b} şıdkı: şıdk S1

^{3a} Dağı: -S3

^{4a} dürlü: -S3 / kırmışdurur: kırılmışdur S3

^{5a} hem: kim S1

^{6b} vir: var S2

^{7ab} -S3

^{7b} Çü nefsiñ kim diler anı ‘aql bir nesne men‘ eyley S1, S2

^{8ab} -S3

^{8a} elbet: elbette S1

^{8b} emrini: emrinüñ S1, Ö

^{9ab} -S3

^{9b} ef‘âli: ef‘âl S1

10 Pes imdi öldürür er kim anı qatl eyleye tā kim
Emīn ola anuñ şerrinden olmaya dīni ebter

Daḥı dir kim ki bildi nefsinı kılmaq Ḥaḳ'a qulluq
Aña āsān olur nefsin bilenler bu sözi añlar

Daḥı mü'mīnlerüñ gönli Ḥaḳ'uñ sırrı evidür dir
Qomaz Ḥaḳ sırrın ol evde kim anda ḥubb-ı dünyā var

S2 92^a Ḥudā'dan ğāfil olmaq āteşe yanmaqdan artuqdur
Daḥı kul ölmeyince ādem āzād olmaz iy server

Daḥı kimüñ ri'āyeti Ḥaḳ emrine iyü olsa
Velāyeti anuñ dā'im olur dir bil kim ol rehber

15 Daḥı ef'ālını her kim ḥilāfınca ider emrüñ
Yalancı müdde'idür ma'rifetle baḥr olursa ger

Bilen şād olmadı Ḥaḳq'ı irince tā vişāline
Daḥı dir dīninüñ her kim selāmet olduĝın ister

Teni āsūde vü gönli 'ināyetlü ola daḥı
Geñez ola 'ibādet hem bu ḥalkdan 'uzlet itsünler

Daḥı dir kim şalāt için yiter iḥlāşile el-ḥamd
Ki sālİK oqumaq yazmaqda qalsa qala ḥāletler

Bu birkaç dūrleri Ḥandānī aldum tuḥfe ol kāndan
Ki gerden-bend iden tāriḥ olur şeyḥ-i Cüneyd tek ser
(997)

^{10ab} -S1, -S3

^{11a} bildi nefsinı: nefsinı bildi S3

^{11b} bu sözi: bunı S3

^{12b} Qomaz Ḥaḳ sırrını anda kim anda ḥubb-ı dünyā var S1, S2

^{12b} anda: -S3

^{13b} ölmeyince: -S3

^{14b} dā'im: dā'im bile S3 / dir: -S3

^{15b} olursa: olsa S3 / ger: eger S1

^{16b} selāmet olduĝın: selāmetligi S3 / ister: -S2

^{17b} hem: -S1, -S3

^{18a} iḥlāşile: -S1 / el-ḥamd: elḥam S1, S2

^{18b} oqumaq: oquyub S3

^{19a} aldum: oldum Ö / kāndan: kāndur S2; kānından S3

^{19b} iden: olan S1 / (997): -S1, -S2, -Ö

26

**Kaşide-i Pençhā Der-Beyān-ı Delā'il-i Bünyād-ı İslām
Ki Çi Hikmetest Pençhā Bāsed***

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 15^b, 1 Niçün İslām'ũ bināsi oldı penç üzre i yār
S3 14^b Hem niçün kıldı namāzı günde beş perverdigār

Anuñ için kim kamu eşyāya kıldı pençhā
Ol zamān Hālik ki yoқdan kā'inātı kıldı var

Evvel eşyānuñ zuhūrına sebeb ism oldı penç
Bārī vü kādır mürīd ü 'ālem ü Allāh o yār

Lafzatullāh kim olubdur ism-i a'zam bī-gümān
Oldı ol dört harfile bir şedde gör iy nām-dār

5 Oldı hem nām-ı Muḥammed lafzatullāha mişāl
Ya'nī beşdür oldaḫı pinhān biri dört āşikār

Ol zamān kim rūḫını ḫalk itdi Hālik Aḫmed'ũñ
Kıldı nūr üstinde beş kez secde ol kāmīl 'ayār¹³

Cümleten maḫlūk olubdur imdi beş kısım üzre gör
Yir ü gök cennet cehennem hem ne kim bunlarda var

Her birinde bunlaruñ oldı beşer eşyā yine
Sen tefekkür eyle gör taḫrīrile olmaz şümār

Hulle vü ḫübān u cūlar ni'metiyle hem ḫuşūr
Cennetũñ oldı içinde işbu beş nesne nişār

S2 20^a, 10 Hem cehennemde zebānī ḫuyular zaḫḫūm u od

²⁶ S1 15b; S3 14b; S2 8b, 19b, 106a ve 92a; Ö 20a

* -S1, -S2, -Ö

^{1ab-10ab} -Ö

^{1b} günde beş: beş günde S3

^{2b} Ol zamān ki kā'inātı yoқdan Hālik itdi var S3

^{2b} kıldı: itdi S2

^{3b} o: iy S1

^{6b} nūr üstinde: nūr nūr üstinde S1 / beş kez secde: secde beş kez S3 / ol kāmīl: el-kāmīl S1

^{7b} cennet: cennet ü S1 / hem: her S1 / kim:ki S3

^{9a} ḫübān u: ḫübān S3

^{9b} oldı içinde: içinde oldı S3 / nişār: İşār S3

^{10a} zebānī: zebānīler S2 / zaḫḫūm: -S3

Ö 20^a Hem bakırdan var beş ırmağ akar ol leyl ü nehār

Gökde ervāḥ-ı melā'ik mihr ü māhıyla nücüm
Yirde insān u kütüb ḥayvān u ma'den sebze-zār

Cümle eşyānuñ zuhūrına sebebdir yine penç
Emr-i Ḥaḫḫı'yla hevā hem ḥāḫile hem āb u nār

Hem yine bir devr içinde gör ki var beş dürlü nām
Sāl u māh u hafta vu eyyām u sā'at bist ü çār

Gör ki bir kem dāneyi eksik olur beş şey 'ayān
Özdek ü şāḥ u şükūfe hem daḫı bergiyle bār

15 Yine her bir meyveyi görseñ ki beş katdur tamām
Girdegān u sīb ü engūr u diğer turunç u nār

S1 16^a Gör kim olur beyne'l-arz u ve's-semā beş şey 'ayān
Biri ebr ü biri berç ü tolu vu yağmur u qar

Diñle imdi ādemi gör ol daḫı beş katdurur
'Aql u nefsiyle gönül cān u cesed iy baḫtiyār

Hem ḥavāss-ı ḥamse dirler uş vücūduñda 'ayān
Söylemek görmek yürümeç şem ü olmaç gūş var

Daḫı hem beş şey bu beşden içeri biri ḥayāl
Daḫı nefsi-i müşterek ḥıfziyye vehm ü fikr var

20 Kıl nazar dest ü ayağūñ üzre gör barmaklaruñ

^{10b} ol: -S3

^{11ab} -S3

^{12b} ḥāḫle hem āb: ḥāḫle āb S3

^{13a} bir: bu S1 / dürlü: -S3

^{13b} eyyām u: eyyām S3 / bist ü: sit S1, Ö

^{14a} ki bir: -S3 / 'ayān: zuhūr S1

^{14b} hem: -S3

^{15a} bir : -S2 / görseñ ki: görseñ ne S2; görseñ kim S3

^{15b} Girdegān u: Girdegān S3 / diğer: eger S1, Ö; -S3

^{16a} beyne'l-arz u ve's-semā beş şey 'ayān: beş nesne beyne's-semā ve'l-arz 'ayān S3 / u: -S1, -S2

^{16b} ebr ü: ebr S3 / tolu vu: tolu S1

^{17a} ādemi: ol ādemi S3

^{17b} gönül cān u cesed: cān u gönül cesed S3

^{18b} ü: -S1, -S3

^{19ab} -S3

^{19b} ḥıfziyye: ḥıfzına S1 / vehm ü: vehm S1, S2

Nicesi beş beş tırubdur bir büyük dördi şığār

Ten ayaya dest ü ser pā beñzedi barmaklara
Penç olur ol dağı yaʿnī pençe-veş iy iḥtiyār

S3 15^a Zīre kim İslām olubdur pencüñ üstinde binā
Ol beşe elbetde bir yir ḥod gerek tuta qarār

Nitekim cismiyle muḥkem oldu baş u el ayak
Hem bu beş İslām olan ʿaqlıyla oldu üstüvār

Hem kelāmullāhı gör kim oldu zāhir pençile
Kāğıd u ḥarf u midād u esre üstün noḡtalar

Ö 20^b, 25 Yüz şuḥuf indi semādan bir hesabındadır ol
S2 20^b Tā ki penç ola anuñla ol kitābullāh-ı çār

Hem yine Qurʾān içinde gör ki var beş mesʿele
Kim muğayyebāt-ı ḥams adıdur anuñ iṣtihār

Yaʿnī kim beş nesneyi bilmez Ḥudāʾdan ğayrı hiç
Biri bu kim bilmez ādem nʾide yarın kesb ü kār

Biri hem der-raḥm-ı māder er mi ʿavret mi veled
Dağı hem bilmez ki yağmur kağı sāʿatde yağar

Hem dağı bilmez ki ādem kağı yirde naql ider
Dağı hem yevm-i kıyāmet kağı rüz içre kopar

20^a ü: -S3

20^b↔21^b S3

20^b şığār kelimesi S1 nüshasında سغار şeklinde yazılı.

21^a ser: -S1

21^b↔20^b S3

21^b yaʿnī: -S3

22^a Zīre: Dinde S1 / pencüñ üstinde: penç üzre S3

22^b yir: bir S1 / ḥod: -S3

23^a muḥkem oldu: oldu muḥkem S2 / baş u el ayak: baş el ü ayak S3

23^b olan: -S3

24^a kelāmullāhı: kelāmullāh S1, S3 / oldu zāhir: zāhir oldu S3

24^b ḥarf u: ḥarf S1, S3

25^{ab} -S3

26^{ab} -S3

27^{ab} -S3

27^b ü: -S1

28^{ab}-29^{ab} -S3

29^b yevm: rüz S1

- 30 Didiler Qurʾān'ı beş nevʿ üzere okunmak gerek
Evvelā yidi kırāʾāt üstine okuyalar
- S1 16^b Biri tahtü'l-lafzını fehm eylemekdür añla bil
Biri bâṭın maʿnāsın bilmekdür iy esrāra çār
- Hem biri budur ki anuñla ʿamel ide tamām
Hem beşinci yine anı ide halka intişār
- ʿİlm beş nevʿ oldu hem şerʿ ü tarīkat maʿrifet
Hem haqīkat hem ledün ʿilmidür iy ehl-i vaqār
- Hem hicāb-ı keşf beş oldu nazar birle şühūd
Hem İlahī keşf ü rühānī hafīdür aşikār
- 35 Didi kāmiller gerek beş nesne elbet sālīke
ʿUzlet ü cūʿ u seher şamt u tezekkür şeb seḥār
- Ādem uçmağdan ki çıkdı penç idi anlar daḥı
Ādem ü Havvā idi ṭāvus u şeyṭānıyla mār
- Olzamān kim istedi şeyte hilāfet vire Haq
Ādem itdi beş naşīhat aña bil iy maʿnī-dār
- Biri dünyāya gönül virmeye biri ʿavrete
Uymaya hem biri ide meşveret ol bā-kibār
- Budurur dördüncisi kim şābır ola ivmeye
Hem beşinci ide her işüñ meʿālin iftikār
- Ö 21^a, 40 Hem ulū'l-ʿazm oldu cümle enbiyāda beş kişi
S2 21^a Beş nefer hem diri qaldı dehr olunca tārümār

^{30a} Qurʾān'ı beş nevʿ üzere: Qurʾān ki beş nevʿiyle S1, Ö, S2 / okunmak: okumak S1

^{31b} esrāra: esrār S1 / çār: cān S3

^{32b} ide halka: halka ide S2

^{33a} hem: -S3 / şerʿ ü tarīkat maʿrifet: şerʿ tarīkat u maʿrifet S3

^{34a} nazar birle: nazarla bir S1

^{34b} ü: -S1

^{35b} şamt u: şamt S3

^{36a} penç: beş S3

^{36b} ṭāvus u: ṭāvus S3

^{37a} kim: ki S1 / vire: vir S1

^{37b} beş naşīhat aña: aña beş naşīhat S3

^{40a} bkz. iktibaslar 18

Ḥızr u hem İlyās u hem İdrīs ü ʿĪsā ol hümām
Hem daḡı İblīs aña Ḥaḡ virdi ʿömr-i pāyidār

Ol Ḥabībullah ki çıḡdı **ḡābe ḡavseyne** o ŧeb
Oldı dirler ol gice beŧ nesne üstine süvār

Birisi anuñ Burāḡ u birisi miʿrāc anuñ
Hem melāʿik perleri Cibrīl ü refref aña var

Gökde Allāhu teʿālā hem muḡarreb dört melek
Yiryüzinde Muŧtafā vu çār yār o çār yār

S3 15^b 45 Maḡharıdur bil ŧehādet kelmesinüñ bī-gümān
Ol Muḡammed kim anuñçün oldı deyyār u diyār

S1 17^a Hem ŧalāt u ŧavm u ḡaccıyla zekātuñ maḡharı
Oldı ŧıddıḡ u ʿÖmer ʿOsmān ʿAlī-i zülfeḡār

ʿĀlem içinde ʿayāndur penç olan āl-i ʿabā^{46b}
Oldı engüŧt-i yed-i ḡudret Muḡammed çār yār

Gör ki nice çār divār oldı bir dam üstine
Cümle ŧehr ü kūy içinde yapılıur her ḡaŧr u dār

Cāmiʿi gör nicesi aʿzā-yı penç olmuŧdurur
Cāmiʿ ü miḡrāb u minber südde beŧinci menār

50 Didiler beŧ nesne ŧeytāndandurur ender-namāz
Ḥʿāb u aḡsırmaḡ burun ḡanı vu esner yā ḡuŧar

^{41a} İlyās u hem: İlyās hem S1, S3 / İdrīs ü: İdrīs S3

^{42a} *bkz.* iktibaslar 19

^{42a} ḡāb-ı: ḡāb u S1

^{42b} nesne üstine: nesneye S3

^{43a} Birisi anuñ Burāḡ biri anuñ miʿrāc S3

^{43b} Cibrīl: Cebreʿīl S1, S3 / aña: ol ki S1

^{44b} o: iy S1

^{45b} u: -S3

^{46a} ŧalāt u ŧavm u ḡaccıyla: ŧalāt ŧavm ḡaccıyla S3

^{46b} u: -S3 / ʿAlī-i zülfeḡār: ʿAlī hem zülfeḡār S1

^{47ab} -S3

^{47a} olan: olur S2

^{48b} içinde: -S3 / u: -S1, -S3

^{49ab} -S3

^{49b} Cāmiʿ ü miḡrāb u minber: Cāmiʿ miḡrāb minber S1 / südde: südde vü S1

^{50b} u: - S1 / vu: -S3

Gör bu İslām u şerī'at hem tarīkat ma'rifet
Hem ḥaḳīkat oldı cümle beş ḥurūf üzre bular

Bu kadar elfāzı takrīr itmeden Ḥandānīyā
Oldurur maḳşūdumuz kim bile şirk ehli şerār

Kim bu tevḥīd ü namāz u şavm <u> ḥaccıyla zekāt
Bil güzāfın olmamışdur ḥikmetiyle oldılar

Hem revāfız bile kim ol çār yār bā-Muştafa
Ḥikmet-i Ḥaḳ'ile olmuş birbirine çār yār

Ö 21^b, 55 Kim bulardur pençe-i kudretde engüştān-ı nūr
S2 21^b Anuñ içün tıttı muḥkem ḥükmini Ḥaḳḳ'uñ bular

Bu kaşīde nazmınuñ tārīḥin eylerseñ taleb
Buña tārīḥ söyledüm pençāh u penç ebyāt şar

27

**Kaşīde-i Furūz-ı Vuzū Zāhir ü Bāṭın u Delā'il-i İşān
Ḳālellāhü Te'ālā Yā Eyyühe'l-lezīne Āmenü İzā Ḳumtum
İlä'ş-şalāti Fağsilü Vucüheküm ve Eydiyeküm***
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Ḥaḳ te'ālā ābdestüñ farzını emr itdi çār
Devlet anuñdur kim ansuz gezmeye leyl ü nehār

Biri evvel yüz yumaḳdur tā kulaḳdan kulaḳa
Hem önüñden tā irince cebhe müyına iyār

^{51b} ḥurūf: ḥarf S1, S3

^{52b} kim: ki S3 / ehli: ehl S1

^{53a} tevḥīd ü namāz u şavm ḥaccıyla: tevḥīd namāz şavmla ḥac u S3

^{53b} olmamışdur: olmadılar S1

^{54a} bā: u S1; -S2

^{54b} çār: çār u S2, Ö

^{55ab} -S3

^{55a} nūr: yüz S1

²⁷ S1 17a; S3 15b; Ö 21b; S2 21b

* Kaşīde-i Farz-ı Vuzū Zāhir ü Bāṭın u Delā'il İşān Ḳālellāhü Te'ālā Yā Eyyühe'l-lezīne Āmenü İzā Ḳumtum İlä'ş-şalāti Fağsilü Vucüheküm ve Eydiyeküm S3; Kaşīde-i Furūz-ı Vuzū Zāhir ü Bāṭın u Delā'il İşān Tārīḥ (977) Ḳālellāhü Te'ālā Yā Eyyühe'l-lezīne Āmenü İzā Ḳumtum İlä'ş-şalāti Fağsilü Vucüheküm S2; -S1

** bkz. iktibaslar 20

^{1b} ansuz gezmeye: gezmeye ansuz S3

- S1 17^b Biri hem eller yumağ varınca dirsek haddine
Dağı mesh itmek seri destince iy şāhib-vağār
- Budurur dördüncü ayaklar yuna ka'bına dek
İşbudur zāhirde mefrūzı vuzūnuñ āşikār
- 5 Diñlegil imdi vuzūnuñ farzı bātında nedür
Oldağı çār oldu anuñ gibi dirler ulular
- Ma'nāda yüzdür gönül anı gerek evvel yumağ
Ya'ni kim efkār-ı bātıllı gide andan her ne var
- El yumağ işgāl-i dünyādan çekilmekdür tamām
Başa mesh itmek riyāset kaydın itmek tārūmār
- S3 16^a Ayağı yumağ rızāsı olmayan yire Hağ'ıñ
Varmayub bir gūşe-i vaḥdetde kılmakdur qarār
- Ābdestüñ müsteḥabbı dağı çār oldu işit
Biri niyyetdür anuñ gel dā'im anı eyle var
- 10 Budur ikinci ser-ā-ser başını mesh eylemek
Oldı üçüncüsü ivmek rābi'ı tertīb şar
- Oldı bātında dağı hem sālige dört müsteḥab
Biri leylerden şabāḥa qomaya nān u dīnār
- Ö 22^a,
S2 22^a Budurur ikinci kim İbrāhīm Edhem gibi ol
Ḥānumānın terk idüb ola mücerred Īsā-vār
- Hem üçüncü intizār ola beḳāya gitmege
Hem ri'āyet ide rāh-ı çarı hem-çün çār yār
- Diñle niçün çārḥā oldu bu farz u müsteḥab
Dağı hem bātında niçün hem-çünān oldu bu kār

^{3b} seri: ser Ö, sere S3

^{5b} dirler: dir S3

^{6a} anı gerek evvel yumağ: evvel gerek anı yumağ S1; evvel anı yumağ gerek S2

^{7a} çekilmekdür: geçmekdür S1

^{9b} anı eyle: eyle anı S3 / var: yār S1

^{10a} budur: budurur S3

^{11b} leylerden: leylinde S1 / u: -S3

^{12a} Budurur ikinci kim: Budurur ikinci ki Ö, S2, S3

^{14ab-16ab} -S3

15 Ol zamān esmā vu eşyā istedi ki ola ʿayān
Çār esmāya teveccüh kıldılar iy nām-dār

Tā kim anlar vāsıta oldı bular kıldı zuhūr
Bārī vü kıadir mürīd ü ʿālim ismidür olar

Hem kamu eşyayı gör bu çārdan buldı vücūd
Biri āb u biri hāk ü biri bād u biri nār

S1 18^a İtdi hem bir sāl içinde çār faşlı Hāk ʿayān
Biri kış hem biri güz hem yaz u hem dağı bahār

Hem döner dört kerre bir sālūñ içinde rüz u şeb
Hem yine bir māh içinde çār gör kim hafta var

20 Hem yine bir rüzı gör kim nice olmış çār kısm
Kuşluk u öyle ikindü aḥşam iy meh-rū nigār

Hem zemīn üstinde şular oldı cümle çār nev^c
Göller ü enhār u hem dağı ʿuyūnile bihār

Hem cinān içinde oldı çār ırmağ biri şu
Biri süd biri ʿaseldür biri ḥamr-ı hoş-güvār

Hem maʿādinden dağı dört nesne oldı şınf-ı nağd
Altun u aqçe vü munğur dağı kıymetlü hicār

Hem nebātāt oldı dört elvān eşcār u çemen
Hem şüküfe nev^ci hem insān yidüğü sebze-zār

25 Oldı ḥayvānāt hem dört nev^cī biri çār pā
İki ayaklu meges cinsi sürünen cān-ver

^{14b} hem-çünān: çārḥā S1

^{15a} esmā vu eşyā istedi ki ola: ki esmā vu eşyā istedi kıla S2

^{17b} Biri āb u biri hāk ü biri: Biri āb biri hāk biri S3 / biri nār: bir nār S1

^{18a} Hāk: çün S1

^{18b} hem yaz u hem dağı bahār: hem biri yaz u hem bahār S2; hem yaz: yaz S3

^{19a} u: -S1, -Ö

^{20ab-21ab} -S3

^{21b} u: -S1

^{23a} oldı: -S3 / nağd: neft S1, S2

^{23b} u: -S3

^{24a} dört: -S1 / elvān: elvān u Ö / u: -S3

^{24b} nev^ci: nev^c S2

^{25b} cinsi: cinsi vü S2, Ö, S3 / sürünen: sürüten Ö, S3

Oldı çār erkān ādem ʿaql u nefis ü cān u ten
Yir ü gök cennet cehennem daḥı oldı çār dār

Ö 22^b,
S2 22^b

Dört merātib üzre tırmuşdur benī Ādem daḥı
Tıfl u yigit kırğıl u pīr iy yüzi gün ay ʿizār

Dört kitāb indi semādan çār mezheb oldı hem
Dört melāʾik gökde mergüb oldı yirde çār yār

Gör olubdur lā-İlāh üstinde İllallāh ile
Hem Muḥammedʿle Resūlullāhʿda teşdīd-i çār

30 Hem dimişlerdür ki tevḥīdün maḳāmı çārdur
Biri dilden söyler ammā der-gönül inkār var

Biri dilden anı dir hem ḳalbile taşdıḳ ider
Biri dir taşdıḳ ider hem vird ider ol baḥtiyār

Biri dir taşdıḳ ider hem vird ider hem maʿnāsın
Fehm ider irer fenāya baḥr olur ol kim pınar

S1 18^b,
S3 16^b

Didiler dünyāya gelmekden ğaraż bu ādemi
Dört işi bilmek iḳündür tā kim ola baḥtiyār

Biri bilmek aşl u ferʿin kim nedür bu cān u ten
Biri bilmek şāniʿ-i kevn ü mekānı ferd ü var

35 Biri emrin tutmaḳ anuñ nehyini terk eylemek
Rābiʿi müʾmin muvaḥḥid bīʿaded kesb ide yār

Didiler hem çār aḳsām oldı bu insān ḳamu
Birine dünyā virildi hem daḥı dārüʿl-ḳarār

^{26a} nefis ü: nefis S1, S3 / cān u: cān S3

^{26b} ü: -S3 / dār: -S3

^{27ab} -S3

^{27b} ʿizār kelimesi Ö nüshasında عصار şeklinde yazılı.

^{28b} yirde: -S3

^{29a} İllallāh ile: İllallāhʿda S2; İllallāhʿa Ö, S3

^{30b} der-gönül: dir gönül S1

^{31a} anı dir hem ḳalbile: dir daḥı ḳalbile anı S3

^{31b} vird: red S1 / ol: -S3

^{32a} hem maʿnāsın: maʿnāsın S3

^{32b} kim: güm S2

^{33a} ğaraż: ʿarż Ö / bu: -S3

^{34a} aşl u ferʿin: aşl ferʿin S1 / ferʿin: ferʿi S2 / cān u: cān S1

Bir gürühına ne dünyā virdiler ne āhret
Bir gürühinuñ beķası yok velī dünyāası var

Bir gürühına cinānı virdi ķassām-ı ezel
Līk ķaldı ħalk içinde faķrle bī-i'tibār

Çıķdı ķār ādemle cennetden göz eşki berg-i tīn
Hem Süleymān mühri hem Mūsā 'aķası ki oldu mār

40 Daķı İbrāhīm elinde ķār murğ oldu diri
Ördek ü ķarģa ħoros birle güvercindür o ķār

Hem ķılıbdur ķār peyģamber diri ölmüşleri
Dānyāl u Mūsā vu 'İsā Muşţafā-yı Ber ü Bār

Ö 23^a,
S2 23^a

Ķār peyģamberle ilzām ide yarın Ħaķ bizi
Yūsuf u Eyyüb u 'İsā vu Süleymān zū'd-diyār

Biz ider kim bizi tār'atden bu ķār itdi ba'īd
Bendelik bī-mār u yoķsulluķ u olmaķ māl-dār

Ħaķ buyurur k'anları bu ķāre ķıldum mübtelā
Yine tār'atden iderler miydi bir sār'at güzār

45 Ser-be-ser dört kişi ħükm itdi cihāna baħt naşır
Daķı Nemrūd u Süleymān u Skender Şehriyār

Hem Muħammed ķār ħatundur didi ħayru'n-nisā
Āsiye Meryem Ħadīce Fāţıma ol gül-ıızār

Daķı Ħaķ on iki māhuñ ķārın itdi muħterem
Daķı bize ķār emir itdi nigāħ ol girdigār

S1 19^a

Hem didi Nu'mān imāma şoruñuz dört mes'eale

^{38b} Līk: Līke Ö, S3 / ħalk: -S2 / bī-i'tibār: iħtiyār S3

^{39b} ki: -S1

^{40b} ü: -S3

^{41b} vu: -Ö, -S2, -S3 / ber: bīr S1, S2

^{42b} zū'd-diyār: zū'd-deyyār S2, Ö

^{44a} k'anları: kim anları S1; ki anları Ö; ki anlara S3

^{44b} iderler miydi bir sār'at: bir sār'at itmediler S3

^{45ab-47ab} -S3

^{47a} Ħaķ: -Ö

^{48a} şoruñuz: şor gör S1

Ger cevābın döndürürse eyleñ anı ihtiyār

Sen senüñçün mi kılırsın diñ cemā^catçün mi yā
Dirse kendümçün cemā^cat niyyeti birle uyar

50 Sānisi biz saña uyduñ sen kime uyduñ diñüz
Ben Muḥammed Muṣṭafā'ya uyarum dirseñ uyar

Hem bize diñ sen imām olduñ saña kimdür imām
Dirse Qurān'dur imāmum toğrı dir ol baḥtiyār

Rābi^ci bizüm namāzumuz senüñl'olur tamām
Yā senüñ neyle olur 'ilmiyle dirse rāst şar

Hem gerek ḥüb ola dört erkānı kāmil mürşidüñ
Kavli vü fi'li vü 'irfānı vü ḥālī ber-ḳarār

Didiler kim ḳuṭb olur her kimde bu çār olsa cem^c
'İlm ü ḥilmiyle seyāḥat ma'rifet iy ma^cnā-dār

55 Hem aḥñüñ açuḳ olsun didiler dört nesnesi⁹³²
Desti vü rüyı vü ḳapusu vü ḥ^çānı iy civār

Çār nev^c üstinedür hem sālīkān sālīk biri
Sālīk ü meczüb u meczüb meczüb u sālīk iyār

Ö 23^b,
S2 23^b,
S3 17^a

Ādem'e dört nesne şart oldu ki tā farz ola ḥac
Biri māl u biri şıḥḥat hem emīnlik hem ḥimār

Didiler dört nesneden sālīk ṭahāret eylesün
Tā namāzı ḳurretü'l-^cayn ola ola yāra yār

Birisi encās-ı dünyā biri çirk-i ma^cşiyet

^{49a} diñ: yā S1 / mi yā: yā mi Ö

^{50b} Muṣṭafā'ya: Muṣṭafā S2 / dirseñ: diseñ Ö; dirse S2, S3

^{51a} bize diñ sen: diñ bize sen S3

^{51b} Qurān'dur imāmum: imāmum Qurān S3

^{55ab-56ab} -S3

^{55a} açuḳ: -S2

^{55b} ḥ^çānı: iḥvāmı Ö; cüyı S1

^{56b} Sālīk ü: Sālīk S1 / meczüb u sālīk: meczüb sālīk S1, S2

^{57a} şart oldu: farz oldu S1 / oldu: -S3

^{57b} u: -S3

^{58a} eylesün: eylese S3

^{58b} ola yāra yār: yāra yār S3

Biri ahlāk-ı zemīme biri şirketden güzār

60 Oldı ihvān-ı tarīkat arasında dört şürūṭ
Biri dünyālık ne kim var yāra yār ide nişār

Hem ikinci birbirinüñ pendini ide kabūl
Hem üçünci birbirine mühr ide ğāyet olar

Budurur dördüncisi kim gözde vü gönülde hem
Birbirini göre ulū çün Muḥammed çār yār

S1 19^b Kāmil olmaz er katında olmasa bu çār çīz
Men^c ü virmek izzet ü zillet eyā kāmil ayār

Hem gönül şālihliĝi dört nesnenüñ içindedür
Faqr u istiĝfār u hem ḥavf u tevāzu^c ile var

65 Hem didiler çār erkān oldı kalbe biri üns
Hem daḥı şıdḡ u tevekkül hem yaḡın iy ehl-i yār

Hem dilüñ dört kapusu vardur dimişler biri ilm
Biri ḥilm ü biri şabr u hem rızā iy rāz-dār

Daḥı ol dört kapudan söyler aña bu çār kesi
Nefs ü İblīs ü melā'ik daḥı biri Ber ü Bār

Biri nefsüñ kapusıdur deyri ki zevk it müdām
Biri şeytānuñ günāh it dir şaĝār u hem kibār

Hem melekler dir ibādet kıl müdām it zikr ü fikr
Ḥaḡ te'ālā dir ki benden ğayrıdan kılĝıl güzār

70 Gör ki ādem kalbine ilhām olur her dem bu çār
Devlet anuñ kim melekler hem Ḥaḡ emriyle uçar

Daḥı Ḥaḡ zühhāde cennetden açısar dört kapu

^{59a} Birisi: Biri S3

^{63a} bu: bir S1, S2

^{65ab} -S3

^{66a} vardur: var S3

^{66b} ḥilm ü: ḥilm S3 / rāz-dār: şabr-dār S3

^{67b} Nefs ü: Nefs S1 / ber: bīr S1, S2

^{68b} şeytānuñ: şeytān S3 / hem: -S3

^{69a} ü: -S1

^{70a} ilhām olur her dem bu çār: her dem bu çār ilhām olur S2

Aña k'andan gāfil olmaz yokluğuyla geçdi zār

Ö 24^a,
S2 24^a

Ol kapunuñ Hāḫ birinden göstere dīdārını
Şānīsinden ide dürlü dürlü ni'metler nişār

Şālişinden vire hūrīler 'adedesüz bī-naẓīr
Rābī'nden ide ṭamular temāşāsın olar

Daḫı ğavvāş-ı tefekkür dört deñizde seyr ider
Biri 'ālem nice var oldı nice olur tārūmār

75 Biri eşyā fikridür göklerde vü yirlerde hep
Biri hem ma'nā-yı Qur'ān'dur nihān u āşikār

S3 17^b

Rābī'ī kabır u kıyāmet maḫşer aḫvāli kamu
Hem cehennemler 'azābı hem cinānda her ne var

Didi Aḫmed rāḫat ölmek itmeyince dört işi
Biri bu kim cümle 'ālem ḫalkı olsa 'aks-i yār

S1 20^a

Anları kıl cümle rāzı sev riyāsuz bī-ğaraż
Hem ikinci cān u dilden cürmüñe ol tövbe-dār

Hem üçinci kıl edā var ise gerdānuñda farż
Rābī'ī mevtüñ ferāmüş eyleme leyl ü nehār

80 Hem buyurmuşdur benī āḫir zamān olduḫda siz
İstemeñ dört nesneyi girmez ile der-hiç diyār

Biri bir 'ālim ki 'ilmiyle 'amel ide tamām
Biri budur kim riyāsuz ḫılmaya bir kimse kār

Hem üçinci şübhesüz bir kimse bulmaya ṭa'ām

^{71a} cennetden: cennetde S2, Ö, S3

^{71b} k'andan: ki S3

^{72b} Şānīsinden: Şānīsinde Ö, S2 / dürlü dürlü: dürlü S3

^{74a} deñizde: deñizden S1

^{75a} göklerde vü yirlerde: yirlerde vü göklerde S1 / vü: -S2

^{75b} u: -S1

^{76a} maḫşer: ma'şer S2

^{77b} 'ālem ḫalkı: ḫalk-ı 'ālem S1, Ö, S2

^{80b} İstemeñ: İsteme S1 / nesneyi: nesne S1

^{81a} 'amel ide tamām: tamām 'amel ide S3

^{81b} bir kimse kār: kimse hiç kār S3

^{82a} bir kimse bulmaya ṭa'ām: bulmaya kimse ṭa'ām S3

Budurur dördüncisi kim ʿaybı yok olmaya yār

Hem didi dört kimsentiñ refikine hiç aldanmañuz
Biri düşmān refkidür dıhkine itmek itibār

Biri sultān dostluğına biri zenler ʿahdine
Dağı kış hārına aldanmañ ne deñlü olsa hār

85 Hem didi mü'min necā bulmaz ʿazābullāhdan
Tā ki bu dört nesneyi terk itmeye iy zū'l-vaqār

Biri bühtān eylemekdür birisi ğıybet demek
Dağı kibr ü hem yalandur gör idenler oldı h̄'ār

S2 24^b,
Ö 24^b

Dir Hasan Başrı ki dört söz almışam Tevrāt'dan
Biri kim kılsa kanā'at olısar şāhib-vaqār

ʿUzlet iden ola sālīm nefsi şıyan āzād ola
Dağı terk iden hāsed rāhat bula iy kām-kār

Sevgülüdür dir Hākīm Tirmidī dört nesneyi
Haq için Haydar gibi küffāre şalmaq zülfeqār

90 Dađı hizmet ʿālime cū' ile varmaq Ka'be'ye
Rābi'i dā'im huzürile münācāt it be-yār

Dir şakın Bokrāt dörtten çok yimek çok yatmadan
Çok cimā' u çok dağı hāmmāmda kılmaya qarār

Didi kim ʿAttār İmān ehli kılmaz dört işi
Ol hāsed kizb ü riyādur hem hāram olmaya h̄'ār

S1 20^b

Hem gerekdür çār nesne şāhlarda olmaya
Gülmeye çok olmaya çok zenler ile dağı yār

^{82b} dördüncisi: dördünci S1

^{84a} ʿahdine: kavline S1

^{85a} necā: necāt S3

^{87b} olısar şāhib-vaqār: şāhib-vaqār olısar S3

^{88b} bula: ola S3, S2

^{89b} şalmaq: şavulmaq S1

^{90b} münācāt it be-yār: münācāt niyāz S1

^{91b} kıлма: kılmaya S1

^{92ab-94ab} -S3

^{92b} kizb: kibr S2 / riyādur: riyā S1

^{93a} gerekdür: gerek kim S1

Dağı hem fāsıqlarıyla hem-nişīn olmaya şāh
Dağı kimse hātırın incitmeye ol şehriyār

95 Hem gerek dir çār haşlet tā ki büzürg ola er
İlm ü izzet tatlu dil aḍāya hilm ü itibār

Çār meclis pür hātırdur biri sultān ülfeti
Dağı fāsıklar ü avretler ü dünyā gār-ı mār

Dağı bed-bahtuñ nişānı oldu işbu çār hu
Rū-yı saht u nākes ü cāhil ü kāhil nā-bekār

S3 18^a

Hār ider hem ādemi dört nesne ḥod-bīnlik biri
Dağı hışm u buhl u kīndür eyle bu dörtten firār

Hüb hū eyler kişiye çār nesne biri dād
Nefsini bilmek ü hürmet merdüme bedden firār

100 Vaḗz-ı vāḗz eyledi ʿālem-i dil Ḥandānī'yi^{97b}
Kılsa anuñla ʿamel tārīḥ olur der-rūzgār

Bu murabbaʿāt çoḗdur ʿilm ü eşyāda iken^{97b}
Līk bunda ṭākat irdügince kılduḗ biz şümār^{98a}

28

Ḳaşıde-i Medḥ-i ʿUlemā-yı Mevālī*
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

1 Her ʿulūmuñ ḥirmeni mışr-ı dil ü cānuñdadur
Hep cevāhir kānı ḗulzüm gibi ʿummānuñdadur

Muştafā' nuñ ümmetüm ʿālimleri İsrāʿīl'üñ

^{93b} çoḗ zenler: zenler S1 / dağı yār: dağı o yār S1

^{94a} şāh: çoḗ şāh Ö; ol S1

^{95a} tā ki: dağı S1

^{96b} gār-ı mār: mār gār S1

^{98ab} -S3

^{98b} hışm u buhl: buhl u hışm S2

^{99b} merdüme: merdüm S1

^{100a} Vaḗz-ı vāḗz: Vāḗz vaḗz S1

^{101a} ü: -S3

^{101b} Līk: Līkī S1, Ö, S3 / biz: bir Ö

²⁸ S1 28b; Ö 113a; S2 51a; S3 36a

* -S1, -Ö, -S2

Enbiyāsı gibidür didikleri şānuñdadur

Bir su'āle biñ cevāb itmek atuñda cüz'ıdür
Ya'ni külliyyatı şer'üñ şadr-ı dīvānuñdadur

S2 51^b Dā'imā her yirde hāzır görmege ol nāzır
Fıkhdan tavā vu ma'ulāt-ı vicdānuñdadur

5 Āb-ı Hızır'uñ cān viren elmāsına ber-Ha'a sen
Gelsün içsün rāygān ol la'ı-i mercānuñdadur

Şerh ider şau'l-amer mihrāb-ı ebrūsında āl
Hāliyā Fārū'ı 'adlūñ kısır-i eyvānuñdadur

On sekiz biñ 'ālemūñ zāhir ü bāın her biri
Cümleten bī-bi ü kem cismūñde vü cānuñdadur⁹⁸

Belki seksen biñ 'avālimdür mu'alla op-tek
Sır meydānuñda gūyā gūy u evgānuñdadur

Baş-ı 'ar u sīne kürsī vechūñüz cennet miāl
Meyve-i cennet ma'ānıdır ki būsānuñdadur

10 Gök gönül ten yir yidi ilīme mazhar oldu bu
Ser beden ollar hayā pālar ki erkānuñdadur

Ö 113^b Āb u hā ü āfitāb u māh u bāduñ sırrısın
Her hüner nāmuñda cüz'ı küllī Handānu'ñdadur

29

**Bu aıde Men 'Arafe Nefsehū Fe-ad 'Arafe
Rabbehu ve Se-nürıhim Āyātınā Fi'l-Āfāı ve Fı-
Enfūsıhim Beyānundadır İcmālen***
fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

^{3b} külliyyātı: külliyyāt S2

^{6ab} -S3

^{6b} Fārū'ı: Fārū S1

^{7b} ü: -S2 / cismūñde: cism S3 / vü: -S2

^{8a} seksen: sensin S1 / bīn: -S3 / tek: -S1

^{8b} gūy: op S3 / u: -Ö, -S2, -S3

^{11a} māh u: māhı Ö / hā ü: hā S3 / māh u: māh S3

²⁹ S1 34a; Ö 16a; S3 11a; S2 16a

* -S1, -Ö, -S3

** bkz. iktibaslar 21, 22

- 1 Mähilerdür fi'l-meşel ebdānumuz
Zāt-ı mutlak nūrıdur ʿummānumuz
- Nefisini bilmek gerekdir ādemi
Çün anuñla bilünür Yezdān'umuz
- Ö 16^b Nefsüñ aşlı bir güherdür şāf u nūr
Hay u Bākī ez-dem-i cānānumuz
- Zātı birdür fi'li vü evşāfı çok
Hem-çü ʿaql u kalb u nefis ü cānumuz
- S3 11^b 5 Nitekim tendür ʿanāşırdan keşīf
Fānī vü zulmānī uş et ʿānumuz
- Cümle bu kevn ü mekān içindeki¹⁰³
Rūh u tende var yok noḡşānumuz
- S2 16^b İki nüşha birdurur çün peşşe pīl¹⁰⁹
Der-meşel kevkeb meh-i tābānumuz
- ʿĀlem-i şuḡrāñ niceyse cünbüşi
Eyledür resm-i ʿazīmü'ş-şānumuz
- S1 34^b Kendözünde on sekiz biñ ʿālemi
Seyreden añlar bizüm seyrānumuz
- 10 Başumuz ʿarş u göḡüs kürsī mişāl
Yüzümüz cennet başar rıdvānumuz
- Hem göñül ʿarş oldı kürsīdür bu cān
ʿAql cennet maʿrifet ḡilmānumuz
- Fevkümüz mīnā vu taht oldı şerā
Çār cānib düşdi bu dört yanumuz

^{3b} ez-dem-i: ez-dem ü S3

^{4ab}↔^{5ab} S1

^{4b} ʿaql u: ʿaql S3

^{5ab}↔^{4ab} S1

^{6a} ü: -S3

^{6b} u: -S3

^{7a} peşşe pīl: pīl peşşe S1

^{11a} kürsīdür: kürsīden S1

Cismümüz kat kat yidi kat yir gibi
 Āsumān-āsā olubdur cānumuz

Heft eḳālīme bu aʿzādur bedel
 Baş petek būd od u bāzū yanumuz

15 Oldı bu serd ü ḫarāret ḫuşk u ter
 Balgam u şafrā vu sevdā ḳanumuz

İlme beñzer gün gice cehl oldı hem
 Müzdümüz cennet saḳar ʿiṣyānumuz

Zıkr ü fikr ü ved melāʿik mazḫarı
 Şefkat u luṭf u kerem insānumuz

Ö 17ª Bed-gümān u ḫīle vü kīn dīv ü rīv¹⁰⁰⁶
 Fitne vü kibr ü ḫased şeyṭānumuz

Bil bu ḫayvānāta mazḫardur ḫıṣāl
 Ḫūy-ı bed yinmez yinen iḫsānumuz

20 Hem maʿādin gibidür aḳvālümüz
 Kim güvāḫın zerdurur ʿirfānumuz

Altı dürlüdür nebāt ender-zemīn
 Üçi ʿulvī üçi süflī ḫʿānumuz

S2 17^a ʿUlvī meyve şıfınuñ eşcārıdır
 Gör kim üçdür iy yüzi bustānumuz

S3 12^a Birinüñ içi yinür yimez taşu
 Biri ʿaksince biri hep ḫʿānumuz

S1 35^a Yaʿnī ḫurmā bādem ü engür-veş
 Bunlaruñ ṭūline yoḳ oranumuz

^{14a} Heft: Yidi Ö, S3

^{14b} u: -S3

^{15a} serd ü: serd S3

^{15b} şafrā vu sevdā: sevdā vu şafrā S3

^{17b} Şefkat u: Şefkat S1, S3

^{18a} dīv ü rīv: rīv dīv S1, S2, Ö

^{23a} yinür yimez taşu: yinmez içi yinür taşu S3

^{23b} ḫʿānumuz: nānumuz S2

^{24a} ḫurmā: ḫurmā vu S1 / engür-veş: engür-tek S2

25 Süflīnūñ biri çemen biri ħubūb
Biri çiçek çün gül ü reyĥānumuz

Baş u rīṣ ü kıltuĥ u kısuĥ kılı
Mazĥar-ı ʿulvīdür añla ṣānumuz

Oldı mazĥar süflīnūñ envāʿine
Cümle mū-yı ten kıaş u müjġānumuz

İṣbu resme cümle eṣyānuñ tamām
Bizdedür emṣālī dır Kıurʿānʾumuz

Bī-riyā müʾminlerüz Ĥandānīyā
Oldı bu dūnyā bizüm zindānumuz

30

**Ķaṣīde-i Aĥvāl-ı ʿĀlem Yaʿnī Efʿāl-i Ĥalk-ı
Zamāne***

mefāʿīlün-mefāʿīlün-feʿūlün

S1 29^a, 1 Gel iy seyr ü sülük içinde sırdaş
Ö 120^a, Olan ĥāl ehlinūñ ĥāline ĥāldaş
S3 51^a

Bilen aşıyla ferʿin nefis ü cismūñ
Gören eṣkālīn āfākuñ iç ü taş

Ne kim vardur ser-ā-ser gün içinde
Bulan kendüde mecmūʿın baş-ā-baş

Bilen maʿnāsını şol **küntü kenzüñ**
Kemā-hī seyr iden eṣyāyı baş baş

5 Temāşa eyleyen ĥikmet kıazāsın
Gören biñ taġı der-yek bezr-i ĥaşĥaş

^{25b} ü: -S1

^{26a} Baş rīṣ kısuĥ kıltuĥ kılı S3

^{27b} mū-yı ten: mū-yı ten ü S1 / kıaş u müjġānumuz: kıaş kırpik ü müjġānumuz S3 / u: -S1

³⁰ S1 29a; Ö 120a; S2 101a; S3 51a

* -S1, -S3, -Ö

^{1a} ü: -S3, -Ö

^{2a} ü: -S1

^{4a} *bkz.* iktibaslar 5

^{4b} baş baş: baş-ā-baş S2, S3

Göz aç imdi kulağ ur gör ne dirven
Dirüb ʿaqluñı başa ol hâzır baş

Kitâb içinde kim var raṭb u yābis
Nedür anuñ rumûzı gizlü vü fâş

Ceseddür qurı kim yanub olur küll
Bu cüzʿı sırrıdur anda olan yaş

S2 101^b Hâkıkatde hemân yüz birdür ancak
Velîkin görünür zâhirde beşşâş

10 Dime aʿvâma ʿârifseñ maʿânî
Mezâbil üzre şaḳın olma dür-pâş

Kaçan luṭfıyla sen diseñ şükür söz
Hemân anlar olurlar saña faḥḥâş

Kaçan kim görseler bir ʿârif-i Rab
İderler taʿnile bağrın anuñ taş⁽¹²⁰⁾

Velî bir câhil olsa ehl-i dünyâ
Kılurlar hep anuñ işine şâbâş

Göz aç gör nice nâʿimdür ḥalâyıḳ
Kʻuyanmaz birine ursañ da yüz taş

S1 29^b, 15 Uyanmaḳ ihtimâli daḥı yoḳdur
Ö 120^b Eger Nûḥ gibi yaşarlarsa biñ yaş

Ḥayâlatında ḳalmışlar nuḳûşuñ
Dimezler hiç biri kim ḳanı naḳḳâş

Kimine mülk ü mâlı oldı maʿbûd
Kimine büt olubdur ḳul ḳaravaş

Kimine ʿavret ü oğlı benâti

^{9b} beşşâş: heşşâş S2; baş-â-baş S3

^{12b} taş: baş S1, S2

^{13b} işine: fiʿline Ö, S3

^{14a} aç: -Ö

^{14b} birine: her birine S3 / yüz: bîñ S3

^{15ab} -S3

^{17b} ḳul: ḳul u S1

Kimine ata ana iş ü kardaş

Kimine manşib u cāh u cevālī
Kimine at u it ü kuş u kıldaş

20 Kimine nice vü çift ü zirā^cat
Kimine hāne yapmağ kerpiç ü taş

Kimine nağd-i rūzī sīm ü dinār
Kimine raht-ı zerrīn la^cl ü dūr taş

Kimi dükkān u dezgāha muqayyed
Kimi yük bağlamağda nīl ü kumās

Kimi iksīre tālib gice gündüz
Gezer bu derdile muhtāç u qallāş

S3 51^b Kimisi tālib-i kenz ü defīne⁹³³
Gezer virāne merkadlerde nebbāş

25 Kimi mihrāb u minber gözlemekde
Kiminūñ secdegāhı gözile kaç⁹³⁴

S2 102^a Kimi kılmış dehānın dile dükkān
Şatar efsāneler halka o gāşşāş

Kimi müşrik işin işler dem-ā-dem
Muvahhid dirülür yine o hur-pāş

Kimi şatranc u kösiyle oyun-bāz
Kimi lehv ü zarāfet birle evbāş

Kiminūñ şan^cat öğrenmek murādı

^{18b} ü: -S3

^{19a} manşib u: manşib S1, S3

^{19b} it ü: it S1

^{21b} la^cl: ehl S2 / ü: -S1

^{22ab} -S3

^{22a} dezgāha: destgāha S2

^{24ab} -S2

^{24a} tālib-i: tālib ü S3 / kenz: genc S1

^{25ab-26ab} -S3

^{25a} u: -S1

^{27b} dirülür: dir gör yine S1

^{28ab-29ab} -S3

^{28a} u: -S1

Kimi cān-bāz olam dir kimi ferrāş

S1 30^a, 30 Kimi işden kaçub giymiş nemed-pūş
Ö 121^a Geçinür Monlā yāhūd Hācı Bekdaş

Hicāb olmuş kimine hırka vu tāç
Kime meclis k'ola ya'ni ile baş

Kimin mu'cib kılubdur 'ilm ü tāt
Kimin mağrūr idübdür cāme vü şaş

Kimin kılmış hevā-yı sāz u āvāz
Kiminüñ 'aqlın almış oğlan oynaş

Kimüñ dünyā ğamından yüzi gülmez
Kimi güller gibi gülşende heşaş

35 Kimisi hamr-ı şeytānile ser-hōş
1045 Kimisi bāde-nūş u kimi haşşās

Kimi afyonile olmuş muħasser¹⁰⁴⁷
Kimi kendün yitürmüş şöyle berrāş

Kimisi 'abd-ı bıtn olmuşdur iy şāh
Gice gündüz hemān fikri yimiş āş

Kimi da'vā ider kim ben kerīmüm
Velī çengāne-veş qallāş u qalmāş

Kimi ehl-i Hāq'a münkir mu'ārız
Gözi hürşīdi görmez hem-çü huffāş

40 Şu gibi sāde dildür şandugūñ dost

^{30a} giymiş: olmuş S3, Ö

^{30b} Monlā: melā S1

^{31ab} -S3

^{33a} u: -S1

^{34a} Kimüñ: Kiminüñ S1, S3

^{34b} heşaş: beşşās S2

^{35ab} -S3

^{35b} u: -S1

^{36a} Kimi afyonile: Kimi hamr-ı şeytānile S3 / muħasser: mūherrā Ö, S3

^{37a} Kimisi: Kimi S3

^{38ab-39ab} -S3

^{38b} Velī: Evet S2 / u: -S1

^{39b} hürşīdi: hürşīd S1

Görürsin nakşile pür kalbi çün kâş

S2 102^b

Libās olmış ḥasedle bunlara ḥırş
Yalanıyla müsāvī şu ile āş

Yaқанı Muştafā şer'in tutanlar
Yaқанı bīm-i Қahhār'ıyla dehhāş

Ḥaқ ehli kime kılsun keşf-i rāzı
Bu mektebde kime olsun sebaқ-dāş

Bu sözlerden murādum zem degüldür
Zamāne ḥālidür kim söyledüm fāş

S1 30^b, 45
Ö 121^b

Ki ṭālib n'olduğın bile ḥücūbuñ
Dire 'aқlın o gün olmaya ṭayyāş

Cihān aḥvālını ben böyle gördüm
Gözüñ aç sendaḥı gör iy қarındaş

Eger Ḥandānī 'arifseñ gel imdi
Dilüñ tut itme nādān ile şavaş

Giyüb önüñe taқvā cevşenini
Hemān nefsiñ çerisiyle қıl uğraş

Eli irmez қadem başmağa 'arşa
Ferāgat yaқasına çekmeyen baş

50 Çıқub ṭura dimez er ni cevābın
Olan 'ışқile dil 'arşında 'ayyāş

Yidi iқlīmi ṭoқuz kez ṭolandum
İki ādem yola yoқ biri yoldaş

Bu menzil ḥod yaşum 'arқından aқreb

45ab -S2

45a n'olduğın: bulduğın S1

46b қarındaş: қардаş S3

47b tut: çek S2, S1

48ab -S3

50b 'arşında: 'arşına Ö, S3

51a iқlīmi: iқlīm S1

51b yola: bula S2

52a 'arқından: ğarқından S1

İle girmez velī bu yolda pādāş

Ser-i cāhilde dūlbend olma iy dil
Velī bir kāmīlūñ pāyına şarmaş

S3 52^a Kerāmet ādemīde ma^cnādur pes
Göz aç gör ādemi bil gezmegil şaş

55 Dil-ārāmuñ dil-ārām olmaz illā
Meger kim dem-be-dem göz dōke dem yaş

31

**Ḳaşīde-i Ḳihil Menzil Zū'l-Ḳāfiyeteyn Der-
Beyān-ı Levāzım-ı Sālikān***
mefā^cīlūn-mefā^cīlūn-fe^cūlūn

1 Beni ^cışkuñ meyi mest itdi ḳanzil
Ayakdan başı farḳ itmez bu cān dil

Olur dīvāne ^cāḳıl kāmīl aḫmak
Kime aḫvālūmi ḳılsa beyān dil

Ö 122^a Vişāli Ka^cbesin ez-şām-ı firḳat
Ṭavāfa sa^cy idüb geḳdüm mekān ḳil

Tenüm maḫmil bu yolda nefsum uştur
Delīlüm ^cāḳıl u cān ādem zebān dil

5 Göñül cān ^cāḳlile bu nefis ü şūret
Neye beñzer mişāli hem-ḳü ḳanzil

Bize iy dil o menziller nişānın
Nihān ḳılma bilürseñ gel ^cayān ḳıl

Dimüşdür şāfi^ci ez-baḫr-ı raḫmet

^{55a} illā: ammā S2

³¹ S1 32b; Ö 121b; S3 52a; S2 99b

* -S1, -S3, -Ö

^{2b} ḳılsa: ḳılsam S3

^{3a} ez-şām-ı: ez-şām u S3

^{4a} maḫmil: ^camel S3

^{5ab} derkenar S3

^{5b} ḳanzil: قاندل S1, S2

^{6a} o: bu S1

- Revānı Mısr'ına olsun revān Nīl
- S2 100^a Yimek yatmak kelāmuñ eylegil az
 anā'at dağı ya'ñi aza angil
- S1 33^a Dağı hem ıl azā gemiŝ namāzı
 Dağı añ mevti afletden uyangil
- 10 Dağı hem cümle haŝmuñ eyle rāzı
 Dağı Ha ŝevinüñ nārına yangil
- Nemīme terk idüb pāk ol necisden
 Namāz-ı dñn ılub mazlūma yangil
- Sözi ha söyle hem 'ahde vefā ıl
 Naşihat ıl u fiŝk itme utangil
- Dağı zıkr-i müdām it hem ıl ihlāŝ
 İzā ılma vu halka iyü ŝangil
- Dağı mü'minlere 'avn eyle her bār
 Dağı ehl-i cemā'atle olangil
- 15 Dağı Ha orusından ağla dā'im
 Ata ana rızāsın hem azanđıl
- Dağı hem gizlü zāhir eyle ihŝān
 Dağı hem hñsn-i hulkıyla onangil
- azāya rāzı ol şabr it belāya
 Dağı ni'metlere şükr eyle dangil
- Ö 122^b Dağı ıl tövbe ıldıđuñ günāha
 Dağı emr-i ŝerī'atle uŝangil
- Dağı tut sünneti aŝhābı hem sev

^{8a} Giymek ü yatmak u elfāzı ıl az S2

^{9a} ıl: -Ö

^{11b} mazlūma kelimesi S1 nüshasında مظلومه ŝeklinde yazılı.

^{12b} utangil: uyangil S3, Ö

^{15a} dā'im: her dem S2; her bār S1

^{15b} azanđıl: azā ıl S2; azanđıl kelimesi S1 nüshasında قضانكل, Ö nüshasında قضانغل şeklinde yazılı.

^{16ab-19ab} -S3

^{17b} dangil: angıl Ö

^{19a} aŝhābı: aŝhāb S1

Dağı taḥṣīl-i faẓl için özensil

20 Dağı hem emr-i ma'rūf nehy-i münkir
İbādet ḥubbı 'iṣyān buğzı dangil

Tamām oldu o çil menzil nişānı
Nedendür oldu çil bu menzilān bil

S2 100^b Kaçan Haḳ istedi ḥalk ide ādem
Anı kırk şeyden itdi bī-gümān bil

S3 52^b Yidi yir yidi gök yidi cehennem
Dağı dört 'unşur u sekiz cinān bil

S1 33^b Dağı 'arşıyla kürsī üç mevālīd
Dağı luḫfıyla ḳahr iy nüktedān bil

25 Anuñçündür vücūdı ādemīnūñ
Tamām kırk olduğı zāhir nihān bil

Hem itdi Ādem'ūñ āb u türābın
Muḥammer kırk şabāḥ ol müste'ān bil

Yine ol mā vu tıynı erba'īn sāl
Güne karşı ḳodı iy mihribān bil

Olur ḳan u menī kırk günde şüret
Olur kırk yılda hem insān-ı kāmīl

Deri vü et siñir dağı tamar hem
Dağı dırnağ u yağ u üstüḫ'ān bil

30 Yidi ḳat yirūñ oldu 'aksi bu heft
Dağı heft oldu dil çün āsumān bil

^{20a} ma'rūf: ma'rūf u S2

^{20b} buğzı: buğz S1

^{21b} oldu: -S3

^{23b} u: -S3

^{24b} ḳahr iy: ḳahrı S3

^{25ab}→^{29ab} S2

^{25a} vücūdı: vücūd S2

^{27a} vu: -Ö, -S3

^{28a} Olur: Ol S3

^{29a} hem: ḳan S1

^{29b} yağ u: yağ S1, Ö, S3

^{30ab} -S1, -S3, -Ö

Biri şadr u biri qalb u şafaq hem
Fuʿād u cennetü'l-maqlab i cān bil

Dağı altıncısı anuñ süveydā
Yidinci muhçetü'l-qalb iy fülān bil

Yidi tamu ciger yürek bağırsağ
Dağı öd ü talağ kavuğ meşān bil

Ö 123^a Sekiz cennet beşi ħams-ı ħavās uş
Ħayāl u vehm ü fikr iy ʿarifān bil

35 Dağı sen ʿunşur-ı çarı tenüñde
Ki sevdā balğam u şafra vu qan bil

Dağı nefes ilik mü se mevālid³⁶
Dağı ʿarşıyla kürsī ʿaql u cān bil

Dağı luḫfıyla qahruñ mazharıdur
Bu ħū-yı nīk ü bed iy müʾminān bil

S2 101^a 109^b Nedür sırr-ı İlah'ı qandedür yā
Oğı ħüsnüñ ħurūfın anda ān bil

Ser-ā-ser nūr-ı muḫlağdur vücūduñ
Seni sen şanmağıl cānā hemān gel

S1 34^a 40 Qo serden ħam yükin ħiç olma ħod-bīn
Ki tā olmaya pāyuñ gerdān-ı fīl

Ayağ çek bezm-i şeytānīden el yu
Seni serd āh ide raħmānī maħfil

Nice idrāk ider Ħandānī her göz

^{32ab} derkenar S2

^{34a} ħams ħavās: ħavās ħams S3

^{34b} vehm ü: vehm S3, S2

^{35a} sen ʿunşur-ı çarı: ʿunşurı çarı sen S3, Ö

^{35b} sevdā: sevdā vu S3

^{36a} Dağı hem se mevālid nefes ilik mü S2

^{38ab} -S3

^{39b} Seni sen: Sen seni S3 / gel: bil S3, Ö

^{40a} yükin: yüki S1 / ħiç: hem S2

^{41b} raħmānī: raħmān S3

Ura kim oldu anca hem-çünān kıl

Seyāhat kıl bu menzilhāda rūḥa (977)
Ki tāriḥ ola hem āsān müşkil

32

**Kaşide-i Mektüb ki İslambol'dan İrsāl İtdüm Birāderüm
İbrāhīm Çelebi'ye***

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Biz Ḥalīl'ünden eger olursa istifsār-ı ḥāl
Ḥamdülillāh kim irişdük menzile ḥāl oldu ḳāl

İftirāk itdügde iki haftadan soñ ez-Kefe
Bizi vāşıl eyledi İslambol'a sultān-ı 'āl

Biñ şükür yüz ağılığıyla çün irişdüm menzile
Ṭurdum anda bir beş on gün dile ḳondı pür ḥayāl

S1 42^b Şām'da bīdār olub ḳıldum şalāt-ı şubḥı ben
Daḥı andan soñra itdüm muşḥafu'l-erībe fāl

Ö 19^a, 5 Ḥāṭırumda bunu ṭıtdum kim teḳā'üd mi ḳılam
S2 48^a Yā seyāhat mı ideyin tende olduḳça mecāl

Ṭālī'imde geldi kim iy derd esīri mübtelā
Ne ṭurursın bu maḳām tenüñ içinde pür melāl

Zen gibi ḥāne-nişīn olma ki ḳalbüñ jeng olur
Şayḳal-ı seyriyle merd iseñ cilā bul gün mişāl

Baş açuḳ abdāl-ı ıışḳ olub seyāhat eylegil
Pā-berehne gez cihānı geh yemīn ü geh şimāl

^{42ab} -S2

^{42a} göz: gör S1

³² S1 42a; S3 13a; Ö 18b; S2 47b

* -S2, -S3, -Ö

^{1b} menzile: menzil S3

^{2a} iki haftadan soñ: bir hafta soñra S3

^{3a} irişdüm: irişdüñ S2

^{3b} dile ḳondı: -S3 / pür: bir S1, Ö

^{5b} seyāhat mı ideyin: seyāhat eyleye mi Ö; seyāhat eyleyen mi S2

^{6a} kim: ki S3 / esīri: esīr S3

^{6b} ṭurursın: ṭurur S1

- S3 13^b Şuyı gör bir vādīde bir rūzgār itse karār
Rengi vü dadı gider bir gün aña virtür zevāl
- 10 Var revān ol cū-yı cārī gibi kim bir gün ola
Ağa ağa baħr-ı ʿummāna iresin lā-muħāl
- Murğ-ı cān nice qarār itsün beden ağında tā
Gülsitān-ı ĩuds içinde açmayınca per ü bāl
- Noĩta-ı ten levħ-i cān üstinde beñzer fi'l-meşel
Gökde māh u āfitāba daħı ĩāle bā-cemāl
- Cānı birdür ĩāl u ĩaddūñ hem-çü nūr-ı mihr ü māh
Lĩkin iki ism urıldı buña ĩad u aña ĩāl
- Cān u cānānuñ daħı oldı mişālī hem-çünān
İki ism iki müsem mādur velī birdür meʿāl
- 15 Per-i ʿışķuñ çün ĩaķĩķatdür seni virdi baña
ʿĀlim oldum ki ĩamu eşyāda sensin bĩ-cidāl
- 19 Añladum gördüm aña eşyā müsebbiħ cümleten
Ger hevām u çār-pā ger cāmid ü cān ter nihāl
- S1 43^a Anuñiçün aķ u sevāddan ferāgat eyleyüb
Ben daħı evrād idindüm nāmını şubħ u leyāl
- Mışr-ı dilde tũtĩ-i řabʿum şeker-ĩā oldı çün
Ol medārıyla dilümden aķdı bu resme zülāl
- Şimdi ĩaķķ-ı ʿālem olmuşdur bahāyum ĩū ĩamu
Lā-cerem bĩ-ķadr dũşdi iy dirĩğ ehl-i kemāl
- Ö 19^b, 20 Çünki ke'l-enʿām u hum bel hum eğal buyurdı ĩaķ

^{9a} itse: ide S2

^{9b} aña virtür: virtür aña S3, S1

^{10a} bir gün ola: -S3

^{10b} Ağa ağa baħr-ı ʿummāna: Bir gün ola ağa [a]ķa ʿummāna S3 / iresin: ire gör S2

^{13a} birdür: birdurur S1 / nūr-ı mihr ü māh: nūrı mihr māh S2 / mihr ü: mihr S1

^{13b} Lĩkin: Lĩk S3 / u: -S3

^{15b} oldum ki: oldum kim S1

^{16ab} -S3

^{16b} ter: pür S1

^{17a} sevāddan: şaradan S3

^{20a} bkz. iktibaslar 23

^{20a} u: -S1, -S3, -S2 Ö / ke'l-enʿām u hum bel: ke'l-enʿām bel S3

S2 48^b **El-‘avāmu ke’l-hevām** dağı Nebīyullāhu āl

aşılı avāl-i aşı ehl-i āl añlar bilür
Yosa bu remzi ne bilsün her ‘avām-ı bed-fi‘āl

Tācir oldur kim metā‘-ı ‘ilm ü tāt cem‘ ide
Māla mā‘il olmaya māl olsa ‘ālem māla māl

Söz öküş yine serencāmumı tarır eyleyem
Ger deñiz mevc eyleyüb tekrār olunursa su‘āl

öyle ma‘lūm oluna ahābile ivāne kim
Emr-i Ramānı’yla ıldum Rūm iline intiqāl

25 Göñlümün maşūdı oldur kim ser-ā-ser Rūm ilin
ün şabā menzil-be-menzil devr idüm bir nice sāl

Tā kemāliyle mükemmel reh-nümā bir rehberi
Bulub anuñ āsitānında oyam başıyla māl

Ser-güzeşti budurur andānı’nun zāhir nihān
Māzı vü müstabelin ıldum beyān uş ‘arz-ı āl

Māzı od gedi mu‘ayyen oldu avāli amu
Māzınun ‘aksini idrāk eylemez cüz’ a te‘āl

Yā İlāhı toğrı yoldan sen bizi ayırmağıl
Bāb-ı rametden ‘atā ıl biz günehkāra nevāl

S1 43^b 30 Geri kim bulduğ ‘atāyı bı-şümāruñ rāygān
Kim aleb olunmadan virdün bize yā zü’n-nevāl

Lık aşā-yı murādum şimdi apuñda budur
Kim cemālün cānumı mirāt ide yā zü’l-cemāl

^{20b} *bkz.* kelam-ı kibar 2

^{20b} u: -S3

^{21a} aşılı: aşılı S1, S2, S3 / avāl: avāl S3, S1

^{22a} Tācir. alib S2 / tāt: tāt S1

^{23ab-28ab} -S3

^{23a} eyleyem: eyleyen S2

^{24a} ahābla ivāne kim: ahāb u ivānuma kim S2

^{29a} yoldan: yolda S3

^{30b} virdün bize: bize virdün S3

^{31a} Lık: Lıke Ö; Lıkin S1

^{31b} zü’l-cemāl: zü’l-celāl S3, S2

Ya'nî senlükde fenâ kııl benlügüm virgil beķā
Zerre-i hürşide şarf it ķatre-i 'ummāna şal

İşbu ķāl <ü> hāl-i mā tārīhi mer mā olsa ger
Hāl-i İbrāhīm Halīl tārīh olubdur ḥasb-i hāl (968)

33

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

S1 8^a, 1 Elā iy tālib-i ĩmān u İslām
S2 31^a, İşit birķaç mesā'il kılam İ'lam
Ö 138^a

Ki her kim bilse bu elfāzı kılsa
Leyālī ķadr ola enhārı bayrām

Eger dirlerse ĩmān lezzeti ne
Digil gezmek ṭahāretle seḥer şām

Şorarlarsa sırr-ı ĩmān nedür di
Ki tevḥīdüñ kelāmıdur iki nām

5 Nedür dirlerse ger ĩmānuñ aşlı
İnāyetdür digil anı zi-'allām

Şorarlarsa nedür hem rūḥ-ı ĩmān
Digil Qur'ān'durur cān ilüñ efhām

Nedür dirlerse ĩmānuñ dibi ger
Di ihlāş oldı kılsañ ḥāş eger 'ām

Nedür dirlerse ĩmānuñ zemīni
Digil mü'min dilidür iy dil-ārām

Şorarlarsa nedür hem toḥm-ı ĩmān
Di kim oldur 'ulüm ola der-endām

10 Eger dirlerse ĩmāna nedür pōst

^{33a} tārīhi: tārīh S3

³³ S1 8a; Ö 138a; S2 31a

^{1a} u: -S1

^{7a} ger: hem S1

^{7b} 'ām: -Ö

Ḥayādur di o der-şahrā o der-şam

Nedür dirlerse ĩmānuñ budacı
Di kim ḥavf u recādur eyle bul kām

Şorarlarsa nedür evrāk-ı ĩmān
Cevābın vir ki ʿayn u mīm ilen lām

Nedür dirlerse ĩmānuñ yimişi
Digil kim terk-i dünyādur kʼodur şam

Nedür dirlerse niyyetsüz olan farż
Cevābın vir şehādetdür digil tām

15 Didi tāriḥ olur Ḥandānī vāʿiz
Bu elfāzı bilüb kim kılsa itmām

34

Ö 25^a,
S2 25^a

**Kaşide-i Mefrüz-ı Namāz ki Duvāzdehest Zāhir ü
Bāṭın u Der-Beyān-ı Delā'il-i İşān***
fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

1 Bilkim olmışdur namāzuñ farzı on iki tamām
Altısı ḥāriçdür anuñ altı dāḥil iy imām

Altı ḥāriçden şahāretdür birisi biri vaqt
Biri ʿavret setri anuñ biri niyyet iy hümām

Biri kıлмақ kıbleye biri namāz kim ola pāk
Geldi imdi altı dāḥilden biri evvel kıyām

Biri hem Allāhu ekber biri Qurʿān oқumak
Hem rükūʿ u hem sücüd āḥir oturmaқ bī-selām

S1 21^a 5 Çünki zāhirde namāz erkānını bildük ʿayān

^{11b} u: -S1

^{12b} ilen: ile S1, Ö

^{13b} kʼodur: odur S1

³⁴ S1 20b; S3 18a; Ö 25a; S2 25a

* Kaşide-i Mefrüz-ı Namāz ki Duvāzdehest Zāhir ü Bāṭın Der-Beyān-ı Delā'il-i İşān S3; -S1

^{2a} birisi biri: biri birisi S3

^{3a} kıbleye: Kaʿbeʿye S3 / namāz kim: namāz ki S3, Ö; namāzuñ S1

^{3b} altı: -S3

^{4b} u: -S3

Gel işit bāṭın şalātinüñ şürūṭından kelām

On ikidür oldaḥı evvel biri bu kim kişi
Ehl-i Ḥaḳḳ'a yār ola dūnyāda olduḡça müdām

Budur ikinci ki Ḥaḳḳ'uñ işleye emr itdügin
Daḥı Ḥaḳ'dan her ne gelse ola rāzı baḥt u ḥām

Ḥalkile şulḥ eylemek hem hem dil-āzār olmamaḡ
Biri iḥsān eylemek var ise aḳçe ṭon ṭa'ām

Biri perhīz eylemek ya'nī yiye dā'im ḥelāl
Daḥı hem hırş u ṭama' terk it olasın nīk-nām

10 Hem biri hīç kimsenüñ zemmiyle adın añmaya
Hem daḥı ḥulḡ-ı Muḥammed üzre ṭutmaḡdur niżām

On birincisi riyāzet eylemekdür dā'imā
On ikinci buña da'vā kılmaya der-hiç maḡām

Diñle imdi niçün oldı on iki farz-ı namāz
Daḥı hem bāṭında niçün on iki oldı tamām

Anuñ içündür ki Lā-İlähe İllallāḥı gör
On iki ḥarf oldı oldı on iki farza ḡulām

Hem Muḥammed'le Resūlullāḥ olur on iki ḥarf
On iki bāṭında ki olur buña ḡā'im maḡām

Ö 25^b, 15 Olzamānkim Ḥaḳ yaratdı Muştafā'nuñ rūḥını
S2 25^b 'Arş u ferş olmazdan öñdin on iki geçdi maḡām

Biri ḡudret biri 'azmet raḥmet ü minnet daḥı
Hem sa'ādet hem kerāmet menzilet hem iy kirām

^{7b} ola rāzı: rāzı ola S3

^{8a} hem hem: hem S3, S1

^{9ab-10ab} -Ö

^{9b} Daḥı hem: Hem daḥı S3 / u: -S3 / olasın: ol S3

^{11a} On birincisi: On birinci S3, S1, Ö

^{12b} Daḥı hem: Hem daḥı S3

^{13a} Lā-İlähe İllallāḥı: Lā-İlähe İllallāḥ S1

^{13b} oldı oldı: oldı S1, S3

^{15a} Olzamānkim: Olzamānki S3

^{15b} öñdin: evvel S2, -Ö / on iki geçdi: geçdi on iki S3

- S3 18^b Hem hidāyet hem nübüvvet rif^ʿat u hey^ʿetde hem
On ikincisi şefā^ʿat oldı anuñ ber-ğulām
- On iki ʿilm oldı hem on iki dürlüdür ʿalem
On iki ʿayn aqđı taşdan oldı zevķince enām
- On iki māh oldı zāhir on iki bātında hem
On iki sā^ʿat nehār u on iki hem oldı şām
- S1 21^b 20 On iki burç oldı gökde toğar andan ay u gün
Nüh felek encüm melek ü perdeler on iki tām
- Yidi yir şahre öküüz balıq u şu yil on iki
Yidi iqlīm üç mevālīd ins ü cin on iki nām
- Hem sekiz cennet ü dört enhār oldı anda hem
Yidi tamu içre beş ırmağ dağı oldı zi-cām
- Diñle imdi Ādem'üñ resmini zāhir hem nihān
Kim nice on on ikidür maẓharı ol dü kelām
- Ādem'üñ on iki a^ʿzā nefsine hizmet kıılır
Altı üstinde başuñ hem altısı tende müdām
- 25 Altı başuñda iki göz ağız u burun dü gūş
Tende iki el iki pā hem iki rāh-ı ta^ʿām
- On iki hem tende ıapu kimi her dem örtülür
Kimi geh açuğ yumuğ geh kimisi açuğ müdām
- İki göz iki ıulağ iki burun ağız u nāf
İki sīne üzre hem mağ^ʿad da iki iy enām
- On iki hağ yüzde müy-ı ser ü müjgānlar dü ıaş

^{18a} hem: -S3

^{20a} u: -S3, -Ö

^{21a} öküüz: öküüz ü S2 / u: -S3

^{21b} nām: -S3

^{23a} resmini zāhir hem nihān: hem resmini zāhir nihān S1, S2 / hem: hem ü S3

^{23b} on: -S3 / maẓharı: maẓhar S3 / dü kelām: zü'l-kelām S1

^{24b} müdām: benām S1

^{25ab} -S3

^{25a} u: -S1

^{25b} iki pā hem iki: el ayak iki iki S1

^{26a} hem tende ıapu: ıapu hem tende S3 / kimi: gibi S1 / örtülür: örtülü S1, S2

^{27b} mağ^ʿad da: mağ^ʿada da S1; mağ^ʿada Ö, S2 / iy enām: nık nām S3

İki yüz müyü dü ber-leb zîr-i leb iy la'l-i cām

On iki bātında ki görmek işitmek yilemek
Rābî'î lems oldu anuñ hāmsı oldu kelām

Ö 26^a, 30 Dağı hıfzına hayāl u vehm ü nefis-i müşterek
S2 26^a Oldı onuncı tefekkür zî-^caceb zībā niẓām

On birincisi muharrikdür ki bu a^czā-yı hep
Açub örten uzadub dartan odur der-et ^cizām

On ikincisidür anuñ müdrike her nesnenüñ
Aşl u fer^cin nef^c ü zarrın bilen oldur dir ^cizām

Didiler insān-ı kāmīl nāmıdur on iki ad
Şeyḥ ü hādī pīşvā vu mehdīdür dördünci nām

Bāliḡ ü kāmīl mükemmel hem dağı cām-ı cihān
Hem dağı tiryāḡ-ı büzürg hem dağı dānā be-nām

S1 22^a 35 On birinci oldı bil āyīne-i gītī-nümā
On ikincisi anuñ iksīr-i a^czām iy hümām

Kimde kim Ḥandānī görseñ bu şıfatlardan nişān
Āsitānına o şahuñ cān u dilden ol ḡulām

Ka^cb el-aḡbār on iki söz aldı hem Tevrāt'dan
Dā'im anı fikr idüb eylerdi ^cayn u mīm ü lām

Biri dir Ḥaḡ kimseden ḡavf eylemeñ ben var iken
Dağı rızḡuñ gitse ḡam yime ḡazīnem pür müdām

Dağı eşyāyı saña seni benüm çün eyledüm
Lāyīḡ olmaz kim ola sulṭān ḡulāmına ḡulām

40 Hem nebīden şoñ irünce rüst-e-ḡīz on iki kez
İne iḡrāc itmek içün bunları peyk-i selām

^{29a} yilemek: bilmek S3, Ö

^{31b} der-et: -S3

^{32a} müdrike: müdrik S1

^{34b} benām: niyām S1

^{36b} u: -S1

^{37ab-41ab} -S3

^{37a} Ka^cb el-aḡbār: Ka^cb-ı aḡbār S1, S3

^{40b} bunları: bunlar S1

Ya'nî 'adl u şefkati ihsân u şabr u berketi
Şıdķ u hayâ tâ'ati inşâf u muşhafdan kelâm

Oldı şer'ıyyât târîhi bu aķvâlün Hâķ'a
Dün 'amel kıl şer'ile 'arş ola cāyuñ ve's-selâm (971)

35

**Ķaşîde-i 'Işķ u Nefs Der-Beyân-ı Fevâ'id-i 'Işķ u
Mużırre-i Nefs***

fe'ilâtün-mefâ'ilün-fe'ilün

- 1 'Işķa bende olıcaķ şeh şāhum
Nefse hem-rāh olunca güm-rāhum
- 'Işķile seyr idince gün māhum
Nefsile tebdügümde çün gāhum
- S3 36^b 'Işķile gezdügümde zü'l-cāhum
Nefsile turduğumda der-çāhum
- 118⁴ 'Işķile şāhid yine ħar-gāhum
Nefsile 'abd-ı kîne der-gāhum
- 5 'Işķile yürüyince şîr-i māhum
Nefsile kaçduğumca rübāhum
- 'Işķile olduğumca evvāhum
Nefsile kalduğumca eyvāhum
- S2 52^a 'Işķile her 'ulümdan āgāhum
Nefsile cümle işde güm-rāhum
- 'Işķile dem urınca meşķ āhum
Nefsile cām urınca ħuşķ gāhum
- 'Işķa gitdükçe zıkr-i efvāhum
Nefse döndükçe benden ikrāhum

^{41b} hayâ: hayâ vu S1, S2, Ö / inşâf u: inşâf S1, S2

^{42ab} -S1, -S3

³⁵ S1 46a; Ö 113b; S2 51b; S3 36a

* -S3, -S2, -Ö

^{2b} çün: çü S1

^{4ab} -S3

10 †İşkilen ven be-ḥayr u demhā hem
Nefsilen seyyiḥāt u ḡamhā hem

†İşka Ḥandānī uy ki Allāh’um
Nefsi ḡul eyle ki saña ṣāhum

36

**Ḳaṣīde Der-Beyān-ı Vācibāt-ı Ṣalāt Peydā vu Nihān u
Delā’il-i İřān***

fā’ilātün-fā’ilātün-fā’ilātün-fā’ilün

Ö 26^b,
S2 26^b,
S3 19^a

1 Oldı farz olan namāzuñ vācibi yidi †ayān
Biri her rek’atda elbet oḡumaḡ **seb’a’l-meṣān**

Biri budur kim iki evvelki rek’atlerde hem^{10b}
Bir iki üç daḡı āyet oḡumaḡdur ba’d ezān

Hem üçinci oḡumaḡ Ḳur’ān’ı ba’zı yirde fāṣ
Hem ḥafāile olan yirlerde oḡına nihān

Biri hem ta’dīl-i erkāndur biri anuñ ḡunūt^{11b}
Birisi hem ḡa’de-i evveldurur iy †ābidān

5 Sābi’i bil e’t-teḥiyāt oldı āḡir ḡa’dede
Vācibātu işbu yididür namāzuñ bī-gümān

Zāhire oldı ṣalātuñ vācibātu işbu heft
Oldı hem bātında vācib yidi ḡaṣlet hem-ḡünān

S1 22^b

Ol yidinüñ biri bu kim ḡorḡa Ḥālik’den müdām

^{10ab} -S3

^{10b} nefsilen: nefsile S2 / ḡamhā kelimesi S2 nüshasında غامحا şeklinde yazılı.

^{11b} eyle ki: eyleye S1

³⁶ S1 22a; Ö 26a; S3 18b; S2 26a

* Ḳaṣīde Der-Beyān-ı Vācibāt-ı Ṣalāt Zāhir ü Nihān u Delā’il-i İřān S3; -S1

^{1b} bkz. iktibaslar 24

^{1b} elbet: elbette S1 / elbet oḡumaḡ: oḡumaḡ elbetde S3

^{2a} budur kim iki evvelki: bu kim evvel iki S3

^{2b} daḡı: -S3 / oḡumaḡdur: oḡumaḡdan S1

^{3a} oḡumaḡ Ḳur’ān’ı: Ḳur’ān’ı oḡumaḡ S3

^{4a} Biri: Birisi S3 / hem: -Ö, -S3 / biri anuñ ḡunūt: birisi ḡunūt anuñ S3

^{5a} e’t-teḥiyāt: teḥiyāt³

^{6a} Zāhire: Zāhir S3, S1 / ṣalātuñ: namāzuñ S3 / heft: hep S1

Gözlerinden kanlu yaşı ola her demde revān

Budur ikinci ḥarāma olmaya ol dest-dırāz
Hem üçüncü māla yaʿnī olmaya söz der-zebān

Biri hem Ḥaḳ' dan ḥayā itmekdür anuñ gizlü fāş
Oldı hem beşincisi giymek ʿabā iy dostān

10 Hem anuñ altıncısı dünyāya kıılmaḳdur ḡaḏab
Hem yidinci āşinā-yı Ḥaḳḳ'a olmaḳ mihrībān

Çünkü bildük zāhir ü bāḥında hefter vācibi
Diñle imdi niçün olmuşdur bular vācib i cān

Anuñ için kim ḳamu eşyāyı izhār eyleyen
Yidi ismüñ iḳtizāsıdur dimişler kār-dān

Rab ü Ḳādirle mürīd ü ʿālim ü zāt ismi hem
Bir müdebbirdür yidincisi mufaḏḏaldur ezān

Hem yidi gökler yidi yıldız hem anda pādişāh
Kim bular der-cümle işüñ fāʿili yā āmirān

15 Anlaruñ biri zühaldür müşterī mirrīḥ hem
Şemsile zühre ʿuḗarid dörd daḡı māh-ı cihān

S2 27^a,
Ö 27^a Yidi dürlü nesne mergüb anlaruñ destindedür
Her kime virilse anuñ biri olur kām-rān

Biri ʿilm oldı anuñ biri kitābet biri ḥüsn
Daḡı hem zühd ü ḥilāf-ı māl u olmaḳ nā-tüvān

Yidi ism oldı eʿimme zü'l-ḥayāt u hem kelām
Ḳudret ü semʿ ü başar ʿilm ü irādet cāvidān

^{9a} anuñ: -S3

^{11a} Çünkü: Çünkü S3 / bāḥında: bāḥın S3 / hefter: heft S3; heftdür S2

^{11b} vācib: -S3

^{13a} Rab ü: Rab Ö, S3

^{13b} ezān: anuñ S3

^{14a} hem anda: anda S3

^{14b} yā: nā S1; bā S2

^{17a} biri kitābet biri ḥüsn: bir kitābet bir ḥüsn S1 / kitābet: kitāb S3, Ö

^{17b} daḡı hem zühd ü ḥilāf-ı māl u: ḥilāf-ı māl u zühd daḡı S3 / ḥilāf: ḥilāfet S2, S1 / māl u: māl S1

^{18b} Ḳudret ü: Ḳudret S3

Yidi muşhaf yidi āyet oldı hem **ümmü'l-kitāb**
Yidi ne'ıyle oqumaq yidi kat hem ma'nāyān

20 Gör kitābı yidi katdur cild ü kāğıdla midād
Hem hurūf u noqta vu icrāb u hem ma'nā der-ān

S3 19^b Yidi harfı bist ü heştüñ yoqdur ender-Fātiha
Bir elifdür yidi noqta didiler hem kātibān

S1 23^a Hem benī ādem yidi eşyādan itmişdür zuhūr
Çār 'unşurla mevālid-i şelāse uş 'ayān

Yidi kat yir oldı oldı heft eḳālīm anda hem
Hem yidi dürlü tavā'if tutdı anlarda mekān

Yidi ma'den yidi tamu yidi deryā yidi renk
Hem yimekler yidi dürlüdür ki yir pır ü civān

25 Her şecer hem yidi katdur şāḥ u özdek gök kabuq
Daḥı hem berg ü şüküfe meyvedür iy baqcevān

Hem sözidür ehl-i keşfüñ kim yürütmez bir varaq
Bir şecer üzre melek heft olmayınca müste'ān

Hem vücūduñ zāhir ü bāḥın yidişer oldı gör
Baş u cismiyle ḥayā hem iki būd hem bāzūyān

Ol yidi bāḥında ki görmek işitmek yilemek
Söylemekle yürümekdür hem daḥı 'aqlıyā cān

Hem olubdur ādemīñ cismi yidi kat tamām
Et deri ilik tamar siñir ü süñükler ü qan

^{19a} *bkz.* iktibaslar 25

^{20ab} -S3

^{21a} ü: -S3 / heştüñ: heşt S3, Ö

^{21b} elifdür: elif S1, Ö, S3 / noqta: noqtadır S1, Ö, S3

^{22a} Hem: Ve hem S3

^{23a} eḳālīm: iḳlīm S1, S3 / oldı oldı: oldı S1

^{23b} tutdı: -S3 / anlarda mekān: anlarda itdi mekān S3

^{24b} ki: -S2

^{25ab} -S3

^{25a} kabuq: kovuq S1

^{27a} ü: -S3 / yidişer oldı: oldı yidişer S3

^{27b} hem bāzūyān: bāzūyān S3

^{28ab-30ab} -S3

^{29b} süñükler: sümükler S1, Ö

- 30 Hem yidi ھاٲtıyla ٲođar ana rağmından veled
Mū-yı ser ebrū-yı dū müjgān-ı  ar iy  urde-dān
- Ö 27^b,
S2 27^b Yidi  apı hem yūzinde ādem ũ  ayvānlaruñ
İki  ulağlar iki g z iki burun bir dehān
- Hem yidi d rl  e er  arız olur b -i tiyār
Her birisi remz ider bir nesne bil r n ktedān
- Ağsırığla  iglemekd r in ğırığ hem segrimek
Tevy  ri  urub g c  mek lerzed r ol heft ni ān
-   y-ı n k ũ   y-ı bed hem oldu yidi er  i āl
  b olan  ilm ũ sađā  ilm ũ riyāzet her zamān
- 35 Hem tevāzu yla  anā at  ıd ğ hem hem ol yidi
Cehl ũ buğl u kibr ũ  ehvetle  ased  ırs u yalan
- Nefs-i insān  yidi k sm oldu emmāre biri
Dağı levvāme ũ inci m lhime iy  arifān
- S1 23^b Mu ma inne rāziye hem marziye hem kāmile
Bu yidint ñ yine yidi er  afātı vāridān
- Sālike hem yidi menzilde yidi ad urdılar
 ābit ũ  ābid ũ  āmid sālisi iy  āmidān
- Sāyih ũ rāki  dağı hem emr-i bi'l-ma r f bil
Sābi ine didiler  āfız anuñ iy  āfızān
- 40 Oldı nefse yidi menzil pā vu zān  hem  asığ
S ne v  dil beyni v  ba  ũsti dirler  ākilān
- Didiler hem oldu āfāđıyla enf s yidi  at
İ ğ u  ağl u  ilm ũ cān u ten  imāretler cihān

^{31a} ũ: -S1

^{33b}  urub:  urmak S2 / ol: o S1,  ; -S3

^{34b} sađā: sađā vu S3, S2

^{35a} hem hem: hem S3 / yidi: bedi S1

^{35b} buğl u: buğl S3

^{38a} yidi: yidi er S1

^{38b}  ābid ũ  āmid sālisi:  āmid sālisi  ābid S3

^{40ab-41ab} -S3

Hem maḳāmāt-ı ricāl oldı yidi gavşa biri
Şānīsı evtād üçinci bûdelâ iy bû bulan

Nüdebâ hem nücebâ hem nuḳebâ efrâd hem
Yaʿnî üçler dört yidiler on ikiler serverân

Hem biri kırklar biri hem şeyn ḥesâbınca tamâm
Daḫı efrâduñ bilüñ bilmez ḥesâbın ḥasibân

45 Cümle ḫalkuñ yigregidür yidi dirdi çâr yâr
Hem Ḥüseyin'le Ḥasan hem Muştafâ şâh-ı şehân

Ö 28^a,
S2 28^a,
S3 20^a

Yidi nesne bize lâzım oldı elbet biri farz
Ḥâne vü ʿavret muşâhib-ḫırḳa vu âbile nân

Lâ-İlâh' uñ oldı İllallâh ile elfâzı heft
Hem Muḫammed'le Resûlullâh tamâm iy mü'minân

Oldı yidi nesne taşdıḳ itme İmân aşlı hem
Ḥaḳḳ'ı bir bilüb Resûl'e ḫaḳ demek iy şadıḳân

Hem melâ'ikle kitâbe mürde ihyâ olmağa
Ḥayr u şer Ḥaḳ'dan olub ḫaşre inanmaḳdur inan

50 Rûz-ı maḫşerde şefâʿat yidi dürlü oldı hem
Her birinüñ biri bellüdü bilürler ʿâlimân

Yidi şart oldı ʿamelde farz u vâcib müsteḫab
Sünnet ü âdâb u mekrühât u menhîdür işân

S1 24^a

Hem meşâyiḫ yidi esmâ üstine seyrân ider
Evvelini lâ-İlâh dimekle İllallâh'dan

Şānīsı Allāh u üçincisi hū dördinci Ḥaḳ

^{42b} bû: -S3

^{44b} bilmez: silmez S1

^{46a} lâzım oldu elbet: elbetde lâzım S3 / biri: bir S1

^{47a} Lâ-İlâh' uñ oldı İllallâh ile: Oldı lâ-İlâh'la İllallâh' uñ S3

^{48a} itme: itmek S1

^{49b} inanmaḳdur: inanmaḳ S3

^{50ab} -S2, -S3, -Ö

^{51a} u: -S1, -S3

^{51b} Sünnet ü: Sünnet S1 / âdâb u: âdâb S3 / mekrühât u: mekrühât S1 / işân: inan S3

^{52b} İllallâh'dan: İllallâh şān S1

^{53a} u üçincisi hū: üçinci S3

Hay u Kayyüm'ıyla Kahhâr'ıyla bil iy sâlikân

Hem gerek kim Haq yolında yidi nesne terk ola
Mâl u câh u ehl ü yârân fışk u zevk u ad u şan

55 Oldı istincâ yidi nesneyle cā'iz biri seng
Hâk u tahta bez nemed yün penbe bunlardan olan

Yine yidi nesne mekrûh oldı istincâda hem
Şaksı vu şağ el tezek sırça kömür qar üstüh'ân

Yidi gün bir hafta vu bir yılda yidi gün şerîf
Dü namâz u yıl seri dü vaqfe vü 'ıydın i cân

Bir koyun yidi faķire yidi bir gâve koyun
Hem tavâf u sa'y u cemre yidişer iy hâciyân

Yılda yidi berd qarı yidi gün hem süz-nâk
Cemre üç kez yidi günde bir düşer ez-âsumân

60 Hem libâs oldı yidi kat penbe kettân şımf-ı şûf
Gör güvâhın hem harîr ü zer kumaş ol şevb-hân

Hem bahâyimden yidi şımf oldı insânile iş
Güsferd ü büz ü har bağl u baqar esb ü hicân

Ö 28^b,
S2 28^b Yidi dürlü dâne mümtâz oldı pirinç ü 'ades
Gendüm ü erzen nohud baqla vu arpadur o kân

Ceng içün hem oldı lâzım yidi nesne biri at
Nâvek ü kalķan u tîğ ü cevşen ü top u sinân

Müsikîde yidi âvâz oldı şehnâz u hişâr
Mâye gerdâniyye nevrüz u geveşt selmek bed-ân

^{54a} kim: -S3

^{54b} câh u ehl ü yârân: câh ehl yârân S3 / zevk u: zevk S3, S1

^{55ab-65ab} -S3

^{57ab} ↔ ^{58ab} S1

^{57a} Yidi gün bir: Yidi bir S2

^{57b} u: -S1

^{58ab} ↔ ^{57ab} S1

^{61b} büz ü: büz Ö / esb ü: esb S1

^{62a} ü: -S2

^{63b} cevşen ü: cevşen S1 / top u: top -S1

^{64a} hişâr: hişâl S1

- 65 Yidi nesne ulu hayrāt oldı biri medrese
Dār-ı hasta cısr ü çeşme tekve vü cāmi^c vü hān
- Hem tevārihde dimişler evvel āhir ādemi
Yeryüzinde yidi biñ yıl hüküm idiser der-hemān
- S1 24^b Hem kitābında Muḥammed Yazıcıoğlu o şāh
Yazdı bu elfāz-ı hefti raḥmetullāhu ber-ān
- Kim şırātuñ üzerinde ola yidi қаңтара
Her birinde şorisarlar kimseye olmaz amān
- Evvelinde şoralar ĩmān eger kāmil ise
Tiz geçiser dir şırātı oқuyan oқumayan
- 70 Şoralar ikincisinde hem namāzından anuñ
Hem üçincide zekātdan şoralar iy kār-dān
- Şoralar dördüncisinde kim oruç tutar mıydı
Şoralar beşincisinde hacda açdı mı dükkān
- Şoralar altıncısında ata ana haқların
Ėsle vü ābdeste hem ider miydi hiç istinān
- Şoralar yidincisinde kimseye zulm itdi mi
Yā emānetde hıyānet eyledi mi bī-zamān
- Yā yalan tānıқ olub yā koñşısın incitdi mi
Haқq-ı ihvāna ne kıldı eyledi mi imtinān
- 75 Bu қаnātir üzre kişi suçlu bulunmaz ise
Tiz giçe yarın şırātı bula devlet rāygān
- Vay eger suçluysa tura her birinde biñ yıl ol

^{65a} ulu: -S1

^{66b} der-hemān: hemān S3

^{67a} kitābında Muḥammed Yazıcıoğlu: Muḥammed Yazıcıoğlu kitābında S3

^{67b} elfāz: elfāzı Ö

^{68b} şorisarlar: şorsarlar Ö; şavrilur S2

^{71a} dördüncisinde: dördüncide S3

^{71b} beşincisinde: beşincide S3

^{72ab} -S3

^{73a} yidincisinde: yidincide S3

^{74b} eyledi: -S3

Tā ki hüküm eyleye Allāh emr ide ol **kün fe-kān**

Didi Ḥandānī ki vāʿiz şubhesüz tārīḥ olur (977)
Her ki bu elfāzı bilüb işlese ender-cihān

37

Kaşide-i İmān Der-Beyān-ı Heftād u Dü Ḥurūf-ı Muḳaṭaʿa*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- 1 Diñle ĩmānuñ didiler kim didi ol şāḥ-ı dīn
Var yitmiş yidi şāḥı işler anı ḥāʿh-ı dīn

Bil niçün eṭvār-ı ĩmān oldu yitmiş yidi şāḥ
Anuñiçün kim işāret oldu der-ḥablü'l-metīn

Yaʿnī var yitmiş yidi Ḳurʿān'ũñ içinde ḥurūf
Baʿzı sũre evvelinde yazılıbdur uş be-bīn

S1 31^a,
S2 96^b

Kim elif lām mīm elif lām mīm elif lām mīm ü şād
Hem elif lām rā elif lām rādurur bil iy ḳarīn

- 5 Hem elif lāmıyla rādur hem elif lām mīm ü rā
Hem elif lām rā elif lāmıyla rādur görgil ĩn

^{76b}↔^{77b} S3

^{76b} *bkz.* iktibaslar 6

^{76b} hüküm: emr S2 / emr: hüküm S2

^{77b}↔^{76b} S3

^{77b} ender: der S3

³⁷ S1 30b; S3 6b; Ö 9a; S2 45b ve 96a

* -S1, -Ö, -S3

^{1b} şāḥı: şāḥ S1

^{2a} eṭvār-ı ĩmān oldu yitmiş yidi: yitmiş yidi eṭvār oldu ĩmān S3

^{2b} der: dir S3

^{3b} be-bīn: bīn S2, Ö

^{3b} yazılıbdur: yazılıdur S1

^{4a} *bkz.* iktibaslar 13, 26

^{4a} lām mīm ü şād: lām u şād S3

^{4b} *bkz.* iktibaslar 27

^{4b} lām: lāmıyla Ö / rādurur: rādur Ö / bil iy ḳarīn: görgil idüb Ö / iy ḳarīn: āferīn S3

^{5ab}→^{7ab} Ö

^{5a} *bkz.* iktibaslar 27, 28

^{5a} lāmıyla: lām S3 / lām: lām u S3

^{5b} *bkz.* iktibaslar 27

^{5b} lāmıyla rādur: lām rā iledür S3 / görgil ĩn: göñül ĩn S1; bil iy ḳarīn Ö

Dağı **kāf** u **hā** vu **yā** vu **‘ayn** u **şād** u **tā** vu **hā**
Dağı hem **tā** ile **sīn** ü **mīm** ü dağı **tā** vu **sīn**

Tā vu **sīn** ü **mīm** elif **lām** **mīm** elif **lāmı**yla **mīm**
Hem elif **lām** **mīm** elif **lām** **mīm** ü dağı **yā** vu **sīn**

Şād u **hā** vu **mīm** ü dağı **hā** vu **mīm** ü **hā** vu **mīm**
‘Ayn u **sīn** ü **kāf** u dağı **hā** vu **mīm** iy **hāmīdīn**

Dağı **hā** vu **mīm** ü dağı **hā** vu **mīm** ü **hā** vu **mīm**
Dağı anuñ biri **kāf** u biri **nūn** iy mü²minīn

Ö 9^b 10 Çünkü bildük bu **hurūf-ı** seb^{ca} vu seb^{ci}ni sen
Diñle imdi nice oldı **şāḥ-ı** **īmāna** zemīn

S3 7^a Evvelā oldur elif kim ide Allāh’dur eḥad
Anı **bī-hem-tā** bilen bir olmaya **güm-rāh-ı** dīn

Lām cümle fi^{le} **fā’il** anı bilmekdür bilüñ
Mīm ma^{lūm} eylemek mülkinde memlū olduğın

Hem elif emrine anuñ **istiḳāmet** eylemek
Lām **lāy**ı **lā** bilüb **illāy**ı bilmekdür **güzīn**

Mīm **māzī** birle müstaḳbel **melāli** men^{ci}dür
Hem elif **üm** ü **ebūñ** olmaya **elūñden** enīn

^{6ab}→^{5ab} Ö

^{6a} *bkz.* iktibaslar 29, 30

^{6a} **hā** vu: **hā** S1 / **‘ayn** u: **‘ayn** S1, S3

^{6b} *bkz.* iktibaslar 31, 32

^{7ab}→^{6ab} Ö

^{7a} *bkz.* iktibaslar 31, 13

^{7b} *bkz.* iktibaslar 13, 33

^{7b} **lām** **mīm**: **lām** u **mīm** S3 / **mīm** ü dağı: **mīm** dağı S3

^{8a} *bkz.* iktibaslar 34, 35

^{8a} **mīm** ü dağı: **mīm** dağı S3 / dağı **hā** vu **mīm**: dağı **hā** **mīm** S1

^{8b} *bkz.* iktibaslar 36, 35

^{8b} Dağı anuñ biri **kāf** u biri **nūn** iy mü²minīn S1

^{8b} **‘Ayn** u **sīn** ü **kāf** u dağı: **‘Ayn** **sīn** **kāf** dağı S3

^{9ab} -S1

^{9a} *bkz.* iktibaslar 35

^{9b} *bkz.* iktibaslar 37, 38

^{9b} u: -S3

^{10b} **īmāna**: **īmān** u S1

^{11a} **ide** Allāh’dur: Allāh idedür Ö

^{11b} **bir**: **bil** S3

^{12a} **Lām**: **Lāmı** S3

- 15 Lām luğat lafzına leb açmañuz hıç kimseye
Mīm mela ya^{enī} men^c eyleñüz iy merdümīn
- Şād şābır ol ne şādır olsa Şāni^cden saña
Hem elif olmak emānet hıfzına ğāyet emīn
- Lām lāf u levfi lāyık görmeyüb lāl olmadur
Rā riyāzetedür ki nefsi rām ola der-rāh-ı dīn
- Hem elif ālāsını Allāh’uñ efkār eylemek
Lām lağv u lehv idenler birle olmaya nişīn
- S2 97^a Rā rızāsın rüz u şeb Raḥmān’uñ itmekdür ricā
Hem elif in^cām u iḥsān eylemek iy muḥsinīn
- S1 31^b 20 Lām leyl-i laḥdi her laḥzā ferāmūş itmemek
Rā riyā kıılma ki raḥmet ide Rabbü’l-‘ālemīn
- Hem elif Allāh’ı añub ağlayub āh itmedür
Lām lām itmek leyāl içre ‘ibādetde ḳaddin¹³¹
- Rā raḥīm ü rüze-dār ol bula rūḥuñ raḥmeti
Hem elif evḳāt-ı İslām üstine ol dā’imīn
- Lām leb luṭfiyla açub lafzı leyyin kııl edā
Rā ri‘āyet kııl ra‘iyyet ola ger zū’l-cāh-ı dīn
- Hem elif Allāh’dan itme ümīdüñ inḳıṭā^c
Lām lā hū ile illā hū di iy dil külli ḥīn
- Ö 10^a 25 Rā Resül’uñ rūḥına her gün selām eyle hezār
Kāf göñülden gider ḳoyma küdüret kibr ü kīn
- Hā hümāyün himmet ol itse hidāyet Hādī’den

^{14b} enīn: emīn S3

^{15a} hıç: bir S3

^{15b} men^c: terk S3 / merdümīn: merd-i dīn S3

^{17a} lāf u levfi: elif lāfi S3

^{18b} lağv u lehv: lehv lağv S1 / u: -S2, -Ö

^{19a} u: -S3 / itmekdür ricā: eylemek dā’im ricā S3

^{21a} itmedür: eylemek S1; itmek Ö

^{21b} lām lām: lām S3 / ‘ibādetde: ‘ibādet S3

^{23ab} -S3

^{25b} ḳoyma: ḳoma Ö, S2 / kīn: dīn S1

Yā yalanı yir ki yarın olasin ehl-i yemīn

‘Ayn ‘ādil ol ‘inād itme vefā kıl ‘ahdüñe
Şād şamt u şā’im ol budur hışāl-i şādıķın

Ṭā ṭa‘āmı azı hem ṭa‘n itme kimse ṭavrına
Hā hevā ile hevesden geç hū Allāh di hemīn

Ṭā ṭabī‘atdan geçüb yıķ tımtırākuñ ṭāķını
Sīn sanıķ ṭut sen seni tā kim selāmet olasin

30 Mīm mihmānı mūkerrem ṭut miyāna ķoy ne var
Ṭā ṭarıķatde ṭama‘dan ṭāhir ol iy ṭālibīn

Sīn seheriyle seher-hıız ol sa‘ādetdür sere
Ṭā ṭahāretle oṭur ṭur Ḥaķ muḥıbbü’ṭ-ṭāhirin

S3 7^b Sīn seni seyr idüb hem kıl sile seyrānını¹³²³
Mīm mergüñ merdümün içinde her dem gör mübīn

Hem elif izāyı el izinden arıtmaķdurur
Lām lā ḥavleyle levf itmek la‘īnün leşkerin¹⁶

S2 97^b Mīm mekrinden müheymīnün emīn olma mūdām
Hem elif iḥlāş itkim **ni‘me ecru’l-‘āmilīn**

35 Lām lāhūtī beķā bil lā bilüb fānī işüñ
Mīm ma‘būduñ ola meşhūd u maķşūduñ hemīn

S1 32^a Hem elif ente eneden arı ol erlik budur

^{26a} itse: irse S3

^{26b} yāren olasin: olasin yāren S3

^{27a} vefā kıl ‘ahdüñe: ‘afıv ol ğanı ķo S1

^{27b} hışāl-i şādıķın: hışālü’l-şādıķın S1

^{28ab} -S1

^{29b} sen: -S3

^{30ab} -S3

^{30b} ṭāhir: zāhir S1

^{31a} sere: size S3

^{32a} seyr: seylān S3

^{32b} dem: -Ö / mübīn: metīn S3

^{33a} izā: ĩzā S3

^{33b} levf: lāf S3

^{34b} bkz. iktibaslar 39

^{35b} Mīm: Mīm ü S3 / maķşūduñ: maķşūd S3

Lām le³ime lā-ḥaḳ olma k'oldur eṭfāl-ı la³ın

Mīm muḥabbet eylemekdür müttakī mü³minlere
Hem elif iḥvānuñ a³lāsından añla eñ kemīn

Lām lezzetü'l-libās-ı faḳr içinde faḥr idüb
Mīm ma³āniye mülāzım ol olasin māh-ı dīn

Yā yime yārin ğamın hem yaḥşı yaman yirmeyi
Sīn selīm it sīneñi selb it sivānuñ sevgüsın

Ö 10^b 40 Şād şādıḳ ol şafā şahnında şāhib-şoḥbete
Hā ḥesāb it ḥālūñi itmezden öñdin ḥāsibin

Mīm minnet itme ger mün³im kılsañ müflisi
Hā ḥabīb-i Ḥaḳḳ'ı ḥub it ḥasretile ol ḥazīn

Mīm mürīd ol mürşide fehm it mi³ād u mebde öñ
Hā ḥaḳīḳatde ḥuzūra ir ire ḥaḳḳa'l-yaḳīn

Mīm meşīḥat meşrebinde mezhebi elden ḳoma
‘Ayn ‘ibret-dār ol kim ‘ilm ola ‘ayne'l-yaḳīn

Sīn sem³üñe saḳın şoḳma mesāvī sözlerin
Ḳāf ḳīl ü ḳālī ḳoğıl ḳalbūñi Ḳur‘ān’a ḳın

45 Hā ḥamīde ḥāşıl it ki ḥulle-i ḥilm ü ḥayā
Mīm Mesīḥā-veş mücerred ol murāduñsa mu³ın

Hā ḥelālinden temennā eyle Ḥaḳ’dan ḥişşeñi
Mīm müsrif olma kim Ḥaḳ **lā-yuḥibbu'l-müsrifīn**

Hā ḥişār eyle ḥudūdullāhı ḥāşıl eyle ḥāl
Mīm miskīn ol mesācid meskeninde ol meḳīn

Hā ḥarām u ḥırş u ḥīle vü ḥasedden ḳıl ḥazer

^{36b} k'oldur: kim oldur S3

^{37b} añla: -S3

^{40a} şoḥbete: devlete S3

^{41a} kılsañ: kıılır kıılursañ Ö

^{43b} ‘ibret-dār: ‘ibret-bīn S3

^{45a} ki: -S3

^{45b} Mesīḥā-veş: Mesīḥā-tek S3, Ö

^{46b} *bkz.* iktibaslar 40

^{47ab} -S3

- Mīm mev'ide muķır ol olmağıl men müznibin
- S2 98^a Ķāf kıl 'anķā gibi ķāf-ı ķanā'atde ķarār
Nūn niyyet it ne kār itseñ ki ola nāzenin
- 50 Uşbu yitmiş yidi ħarfi cümle taķrīr eyledük
İş bilindi er gerek kim işliye iy cāhidin
- S1 32^b Yā İlähī bu ħurūf-ı heft ü heftāduñ ħaķķı
Raĥmet it Ĥandānī'ye bā-ehl-i imān ecma'in
- S3 8^a Bize tevfiķüñ refiķ it kim bu me'mūrı tamām
'Avn-ı luţfuñla kılalum evvelin ü āĥirin
- Ger diseñ müşkindür iş kılmaķ bu aķvāliyle hep
Bārī kıl bu kār-ı çarı ber-devām iy hem-nişin
- 'Uzlet ü terk-i kebā'ir kesb-i yed evķāt-ı ĥams
İşleyen olmaya red bu çarı ez-dergāh-ı dīn
- 55 Oldı tārīĥi toķuz yüz yitmiş ü yidincide (977)
Bu ķaşīde nazmı kim ebyātıdur eşyāĥ-ı dīn

38

Ķaşīde-i Teyemmüm Der-Zāhir ü Bātin*
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- Ö 138^b, 1 Üçdurur farz-ı teyemmüm bil yaķın
S2 31^b Biri niyyet iki çarb iy ehl-i dīn
- Niyyet itmekdür vuzū yā ĥusl için
İki destin ura ol dem ber-zemīn
- Ķaldurub yüzine mesh ide tamām
Yine andan bir daĥı ura o ĥin

^{48b} muķır ol: ol muķır S3 / olmağıl: olma S3

^{49b} ki: kim S1, Ö, S2

^{53a} iş: -S3 / aķvāliyle: aķvāli S3

^{54a} yed: yedi S3

^{54b} olmaya red bu çarı: bu çarı olmaya red Ö

^{55a} ü: -S3

^{55b} nazmı: nazm S1 / kim: ki S2 / ebyātıdur: ebyātıdur S1, S2

³⁸ S1 44b; Ö 138b; S2 31b

* -S2, -Ö

- S1 45ª Sağ elinüñ evvel üç barmağını
Ol şehâdetden biri barmağların
- 5 Şol elinüñ hem-çün üç barmağına
Koya andan mesh ide tā dirseğın
- Yine andan soñra sağ destin dağı
Şol eliyle kılsun anı hem-çünin
- Bu teyemmüm ol zamānda farz olur
İsteyüb şu bulmaya yuya tenin
- Yā marīz ola marazından qorğa yā
Aqçesi yoqdur vire guslün haqın
- Çün teyemmüm farzını ender-^cayān
Söyledüm bātında diñle diyeyin
- 10 Diñle bātında teyemmüm kandedür
Ol ki suç idüb ola ez-müznibin
- Tevbe idüb nādim olsa işine
Yine kılsa nefis anı ez-ğā'inin
- Mazharıdur tövbe bātında şuyun
Çün şu olmaya teyemmümdür hemin
- Hem teyemmüm üçdurur bātında bil
Niyyet olmak Haq' ile haqqel-yaqın
- İki darb iki cihānuñ terkidür
Yüz cinān eller cihān remzi be-bin
- 15 Bu sözi tāriğ idüb vā'iz didi
Olmasun Handāni sende kibr ü kin (977)

39

**Kaşide-i Mu'ammā-yı Seb'-i Meşāni vü Der-
Beyān-ı Haqāyikān***

^{9a} ender: endek Ö

^{9b} bātında diñle: bātındakinde Ö, S2

^{12b} şu: -Ö

³⁹ S1 110a; S3 75b; Ö 105a

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Īn daḳāyık āmed ez-ilhām-ı hū
Bir sözinde yarılır biñ pāre mū

Ol ledün deryāsına ilten şu bu
Ma'nā-yı ümmü'l-kitāba bu ebū⁴

- Ö 105^b Muştafā'nuñ sīnesi üstinde meh tıtdı mekān
Gicentüñ baḫşın alub şubḫına nişfin virdi ān

Döndi şirket zıddı hem döndürdi varlık ʿaḳsini
Tıtdı bu kevn ü mekānı evvel İlāh ins ü cān

- 5 İstivāya irdi meh burc-ı hilāle başdı pā
Sūre-i Nūn u Duḫānuñ yazdı sırrın kātibān

- S1 110^b Serv ü sünbül kākül-i reyḫān u ḡonca dāne hem
Bitdiler bir çeşme üzre çeşmedür iy cān dehān

Geldi şu ḡün geldi tırdı yanına hem iki şu
Girdi deryāya el aldı tıtdı şer'i cāvidān

Beyzesinden toḡdı cevzā kıldı rūdan per ü bāl
İntikāl itdi ʿAlī Ḳanber serinde oldı cān

Māh-ı şevri döndürüb gerdānına oldı süvār
Nūr-ı ʿaynı şay içinde çeşme nīm yem bāzuvān

- 10 Bū-yı dil tıtdı zemīni ḳopdı efḡānuñ ḡülü
Nergis ü süsen ü servi bitdi ber-āb-ı revān

** bkz. iktibaslar 24

* -S3, -Ö

^{1b} yarılır: yarılı S1

^{2a} ilten şu: eyleyen S1

⁴ Girizgāh beyti mahiyetinde yazılan ilk iki beytin vezni, fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün'dür.

^{2b} bkz. iktibaslar 25

^{3b} baḫşın: baḫş S1 / ān: revān S3

^{4b} kevn ü: kevn S1

^{5b} nūn: nev S1 / u: bu S1

^{6a} reyḫān u: reyḫān -S3, -Ö

^{7a} şu ḡün geldi: soñuñ döndi S1

^{8b} ʿAlī: ʿilmi S1

^{9a} oldı: öñdi S1

^{10b} Nergis ü: Nergis S3 / servi: serv S3

‘Ālemüñ içdi ayagın sildi ağzın bāde-nüş
Düşdi dil deryāya qaldı anda la‘lin bī-nişān

Girdi yol k̄āfa iki pā andan oldı bir cesed
Tutdı dest emr-i İllāh’ı virdi dīn üstine cān

Qondı mü‘min sīnesine āhiri ĩmān u şer‘
Döndi encüm dāmeninde toğdı mäh-ı āsumān

İki tağuß pā vu farkı pā-yı kühı kıldı fark
Geldi üç Kur‘ān öñinden çeşme virdi āh-ı şān

S3 76^a 15 Tırdı sancağuß belinde qavs-i meh qalkān-ı ħur
Çıqđı sultān taht-gāhından yedekler serverān

Çıqđı ħāküñ nāfesinden gitdi bū-yı misk ü gül¹³⁷⁰
Serv sünbül yāsemen nāmın çıkardı ez-miyān

Şeş şad u otuz u deh sīmiyle Ĥandānī mişāl
Cān u dilden dir aħad çıl on u ħamsın her zamān

S2 30^a 40¹³⁷²
**Kaşīde-i İmāmet Der-Beyān-ı İmām Şerī‘at u Mürşid
Tarīkat u Cemā‘at u Mürīdān***
fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Ö 137^a 1 İy imām-ı sünnet-i ehl-i cemā‘at gel berü
On şürüti var imāmuñ eyler anı ħüb ħü

Biri bu Qur‘ān’ı toğrı oğuya laħn itmeye
Hem diye Allāhu ekber diyicek cezmiyle o

Hem rükū‘ile sücüd içre ‘adālet eyleye
Daħı taṭvīl itmeye Qur‘ān’ı iken ol ulü

^{12a} cesed: ħased S1

^{12b} emr: -S1

^{13a} āhiri: āħir S3, Ö / u: -S3, -Ö

^{14b} çeşme: ħışma S1

^{15a} Tırdı: Düzdi S3

^{16a} misk: müşg S1 / ü: -S3, -Ö

^{17a} şad u otuz u deh: şad otuz deh S3, Ö

⁴⁰ S1 25b; Ö 137a; S2 30a

* -S1, -Ö

^{2b} cezmiyle: ħüznüyle S1

^{3a} eyleye: eyle S1

Hem ten ü hem cāmesini şübhelerden şaķına
Yine cism ü cāmesin hem ıtuta ğāyetde aru

- 5 Dađı hem bu kim öñince ıtura me'mūmuñ imām
Hem du'āyı kendüye hem isteye ğalka ķamu

Hem rızāsıyla imāmet eylesün ķavmüñ imām
Hem mekānında işin zü'l-hācetüñ bitürsin o

On şurūtı uş tamām oldu imām-ı zāhirüñ
İmdi gel bātıñ imāmıñ şurūtıñ bil oķu

Ya'ñi kim bātıñ imāmıdır tarīķat mürşidi
On şurūtı var hem anuñ ölen oldu bağtlu

Evvelā Allāh'ı bilmiş ü irişmiş ola ol
Dağı eşyā cevher ü ğikmetlerin görmiş ķamu

- 10 Hem ikinci şulğ olub dost ola ğāş u 'āmmile
Medğ ü zemmi bir bilüb kimseyi ıtutmaya 'adū

Şālişi şefķatdurur ğalka naşīğat eylemek
Rābi'i anuñ tevāzu' görmek ednāyı ulu

- S1 26^a Dağı beşinci tevekkül anuñ altıncısı şabr
Sābi'i terk-i ıtama' heşti ķanā'at iy 'amū

Tāsi'i elden ne dilden kimse göñlin yıķmaķ
Hem onuncısı temekkündür anuñ iy şeyğ-i hū

Hem dimişlerdür namāzuñ müsteğabbı ondurur
Biri bu ıturduķda baķmaķ ola yüz yirine ğū

- Ö 137^b, 15 Hem rükū'a varacaķ baķmaķ ayağı üstine
S2 30^b Hem sücüd içinde beyni ucına üçinci bu

Hem oıturduķda baķa şadr altına diz üstine
Hem rükū'da ola arķa egse birle ıtoguru

^{4b} cāmesin: cāmesini S2 / hem: -S2

^{5a} öñince ıtura me'mūmuñ: ıtura me'mūmuñ öñince S1

^{6b} bitürsin: bitürmek S2; bitürseñ Ö

^{13b} temekkün: temkīn S1, Ö

^{14b} bu: bir S1 / ola yüz yirine: yüz yirine ola S2

Sādisi evvel dizin vaz^ç ide yire şoñra el
Şoñra enf ü cebhesin hem qoya eller içre rû

Sābi'î uyluq şikemden dūr ola hem sāmīni
Secdeden evvel ser ü el zānū qalka yuqaru

Toquzıncı qoya şol pāyın oqura üstine
Dike şağın kıbleye barmağın ide qarışu

20 Budur onuncı selāmın vire evvel şağına
Şoñra şolına işit imdi tarīkatdan da gū

Hem tarīkat ehline on dürlü a^çmāl oldı bil
Biri Allāh istemekdür sānīsi şeyh iy ebū

Şālişi şeyhe irādetdür beğāyet hūbbile
Rābi'î emrin tutub her qar için ide dānu

Dağı terk ide beşinci māl u cāh u mülkisin
Her neye mālİKse vire ger alursa reh-nümū

Sādisi taqvā anuñ şer'î tuta gāyet 'azīz
Dimeyüb kizb ü mesāvī ola ahlāqı iyü

25 Sābi'î endek dimekdür sāmīni az uyumaq
Biri az yimekdür onuncu 'uzlet it iy bahtlu

Ādem ondur toquzı ton ya^çnī cān qan üstüñ^çān
Et deri siñir tamar dırnağ u yağ ilik ü mū

S1 26^b İmdi Handānī bu aqvāli qılub ol pīşvā
Ola senden rāzı hem 'aşr-ı Muḥammed-veş 'afīv

^{17b} ü: -S1

^{18a} Sābi'î: Sābi' Ö

^{21b} sānīsi: sānisi Ö, S1

^{23a} mülkisin: bilgüsin S2

^{24b} ü: -S1

^{25a} dimekdür: yimekdür S1

^{25b} biri: bizi S2 / yimek: dimek S1

^{27a} aqvāli: aqvāl S1, Ö

41

**Kaşide-i Enār-ı Halîlullâh Der-beyân-ı Seyrî'l-
Âyâtullâh***

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

Ö 106^a 1 Şâh u gülden toğdı gonca iki sünbül oldı o
Bitdi ʿarʿar lâleden sîbüñ derünın şaldı hū

Döndi dü mülk-i ʿadem toğdı içinden heşt ü se
Bir ʿimâret cüy çıqdı girdi aña cism-i bû

S1 111^a Düşdi laʿlinden bir incü şule necminden şerer
Âfitâbuñ tâcına bî-noķre dînârı doķu

Noķta şed bisyâr u endek şaķ u şuķķa şed ferîķ
İbtidâsı intihâ oldı kadîmüñ iy ʿamū

5 Âh-ı eflaküñ içinde mihr ü mâha oldı tîğ
ʿAyn-ı ʿarʿar gibi tûrdı sâyenüñ üstinde şu

Nâm içinden baķdı vâhid bindi düden biri bād
Geldi serden pâya müşgüñ şaldı pâyın pâ-yı mū

Kehkeşâna girdi bir meh toğdı bir gurre dü gün
Hâk ü âteş pertevi cemʿ oldılar der-âb-ı cū

Kevn merâsından görindi zülf-i haķ haķ ber-kemâl
Aķdı eşküm cüy kıldı çeşme ayağın ķo yu

Tutdı kuvvet ķul bilende tûrdı İslâm üstine
Hem şehâdet şavm u hem sırr-ı şalâ tûrdı örü

10 ʿİlm-i eflâk içre ʿunşur oldı insânıyla fâş
Şaldı bâ bâyı girüb deryâya oldı bilgülü

Geldi deryâ ʿayna cism-i çeşmden çıqdı yöni

⁴¹ S1 110b; Ö 106a

*-Ö

^{1a} u: -Ö

^{1b} lâleden: lâdan S1

^{2b} aña: aña aña Ö

^{4a} şaķ u: şevķ Ö / ferîķ: ķarîn Ö

^{5b} ʿAyn: ʿAyn u S1

^{8a} ber-kemâl: bâ-kemâl S1

^{11a} ʿayna: ʿaynına Ö / yöni: bu Ö

Ṭurdu gün gökler serinde yarı gün döndi giriü

Çıkdı deryādan gönül ol vāye girdi āhile
Gıtdi Ḥandānī hevāsı geldi idrāk u ʿafıv

Döndi ū girdi gönül pāyına ḥākūñ
Esdı yaz içre hevā mihr āteşin vırdı zerü

Zülf-i gün döndi yüzüñ aldı cebīn ü gamzesin
Çeşmeden yem tođdı nūruñ ʿaynına oldu kapu

Ö 106^b 15 Geçdi ḥatır lāleden yār oldu ala ābile
Altı gül bir şāḥda ʿarż oldu hem bir gönca bu

Cān-ı cān cān-ı beden nūş itdi ʿışkuñ cāmını
Serserī vü ʿaql-ı ser şadr ayagın nāf it berü

Cānlara evvel meyüñ sākında zülf ü pāy nist
Girdi heste dest destin yudı ser-pādan vuzü

S1 111^b İstivādan geldi kevkeb oldu meh tutdı güneş
Ādem ü dāne içinde şeş cihet hem hemze gū

Geçdi furkān ehli bindi murğ-ı evce sidreden
Ḥavf ucından uçdı kıavs-i māyı kimden dimelü

20 Yār-ı kevn yārüñ lebi cāmın cıgerden kıldı fāş
Feyz-i cūdan feyz alub cüz² baḥr ile oldu ulü

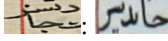
42

**Kaşide-i Envār-ı Esrār Muşarra^c-ı Şānī Ber-^cAks Daḥı
Oķunur Vezn Bozulmaz***

mefā^cılün-mefā^cılün-mefā^cılün-mefā^cılün

^{11b} yarı gün döndi: yār-ı kevn didi S1

^{12b} u: -S1

^{13a} pāyına: bābına S1 / S1

^{13b} Esdi: İtdi S1

^{14a} gamzesin: gamze pīş S1

^{14b} ʿaynına: ʿayna S1

^{17a} nist: niseb Ö

^{17b} heste: heşte Ö

^{19b} kıavs-i māyı kimden: kıuş kim mādan dimelü S1

⁴² S1 9b; S3 55a; Ö 127b; S2 86a

* -S1, -Ö, -S3

- 1 Şorarlarsa nedür hālūñ ki qaldum hāli halvetde
Bu ğurbetde bu firkatde bu hasretde bu hayretde
- Bu aşrumda baña maħrem olur kimse bulunmadı
Ne keşretde ne vaħdetde ne milletde ne ümmetde
- Qalur dermānda derdümden disem bir şemme loqma ne
O şanˆatda o şerbetde o hikmetde hidāketde
- S2 86^b Eger bir dem ferāmūş itsem anı yandurur cānı
Bu qurbetde bu vuşlatda bu işmetde meveddetde
- 5 Anuñ kim niyyet ü kārı aña irmek ola bāri
Zī-ğayretde zihī himmet ziyādetde zirāˆatde
- Kimüñ kim iki ˆalemde murādı vāħid olmuşdur
Zihī daˆvet zihī devlet zihī diqqat diyānetde
- İrer mi ir aña ir geç geçüb seyr itmeyince hıç
Nice fikret nice hayret nice heybetde kudretde
- 1414 Olur mı kimse niˆme'l-ˆabd eger bir şey şanub qalsa
Şanāˆatde ticāretde emāretde riyāsetde
- Olur kim nefsinı vü Rabbi'ni fehm itmemiş olmuş
Yā ğayretde yā zelletde yā miħnetde yā rāħatda
- S1 10^a, 10 Olan şāħib-nazar görmez Ĥudā' dan ğayrı bir nesne
Ö 128^a Der-İN şüret der-ān sİret şehādetde vü ğıybetde
- Rū müyuñ rüz u şeb fikrinde zıkrinde olanlardur
Vilāyetde kerāmetde meşīħatda hidāyetde

^{1a} Şorarlarsa: Şorarlarsa ki S3 / qaldum: qalduñ S1

^{3a} disem bir şemme: bir şemme disem S3

^{4ab-5ab} -S3

^{4a} itsem: eylesem S1

^{5b} ziyādetde zirāˆatde: zirāˆatde ziyādetde S1

^{8ab} -S3

^{8b} riyāsetde: siyāsetde Ö

^{9a} Rabbi'ni: zihni S1 / itmemiş: itmeyüb S3, Ö

^{10a} ğayrı: ğayr S1

^{10b} Der-İN: Der-ān S2

^{11a} u: -S3, -Ö, -S2 / fikrinde: fikrinde vü S1

Odur dil-dār-ı tenhâ rûh olub dîn-dâr ola memdûh
Ki sünnetde cemâ'atde ki t̄â'atde it̄â'atde

Mürîd-i ıışık olan sâlik ola mürşid huzûrında
Sadâkatde vü hizmetde irâdetde vü ıuzletde

Gerek kim ıaşık u ma'şûk içinde olmaya da'vâ
Nesâbetde sa'âdetde zehâdetde melâhatde

- 15 T̄utub destin ayağına ser indür kimikim görsen
Ferâgatde kanâ'atde muhâbbetde vü naşîhatde

Olur kim irdiler aña güneş-veş giceden taña
Zihî vuşlat zihî lezzet zihî ıışretde ni'etde

Cihâna her gelen kâmil ıulûm-ı ıışkı medh eyler
Kitâbetde ıibâretde işâretde beşâretde

Huzûrı lezzet-i mihri ne bilsünler geçen ıömri
Gehî şöhret gehî şehvet gehî şirket şekâvetde

S2 87^a,
S3 55^b

Cihânda nazenînlerle sevişmek lezzeti yokdur
Ne şerbetde şikâretde ne hil'atde hükümetde

- 20 Gehî sevsem dü ıâlemde anuñla isterem olmak
Melâletde meserretde kıyâmetde vü cennetde

Dile dil virmeyen dilberden eyle dil berî birse
Melâhatde halâvetde nezâketde kıyâfetde

ıAdem gam mevt lezzetdür çün âhîr tutki ölmişsin
Çi ni'etde çi lezzetde çi şihhatde sa'âdetde

^{12ab} -S3

^{13a} sâlik: mâlik S1

^{14a} u: -S3

^{15ab-16ab} -S3

^{15b} naşîhatde: şihhatde S2

^{16b} ıışretde: ıışretde vü S1

^{17b} ıibâretde: ıibâdetde S2

^{18ab} -S3

^{18a} huzûrı: huzûr Ö, S3

^{20ab-22ab} -S3

^{21b} kıyâfetde: kıyâmetde S2

^{22a} tutki: tutkim S1, S2

Selâṭīne budur ser-māye-i devlet k'ola dā'im
Saḥāvetde şecā'atde siyādetde 'adāletde

Cihāna gelmedi bil kim benüm gibi saña vāşıf
Feşāhatda belāgatda zarāfetde leṭāfetde

S1 10^b, 25 Ulaşdum zāt-ı yektāya cinān cūlar ki deryāya
Ö 128^b Şu sâ'atde şu ḥilkatde şu cem'iyetde vaḥdetde

Bu kıldan ince ḳālüm ḥalline insān gerek kāmīl
Şerī'atde ṭarīkatde ma'ārifde ḥaḳīkatde

Bu dört erkān-ı dīn içre kemālün bul ki bulmuşdur
Bürüdetde yübüsetde ruṭubetde ḥarāretde

Birinün on delīli var ne yüzden kim didüm biñ söz
Eger āyet eger 'ibret eger ḥikmet ḥikāyetde

Bizi bu 'ilm ü ḥalkıyla o kim bilmez yok anuñ-tek
Cehāletde ḥamākatde sefāhatde vü ḡafletde

30 Bilen Ḥandānī sırrumdan geçer elbet ḳarār itmez
Bu devletden bu şevketden ne 'ādetde ne ṭā'atde

Bu envār serā'ir dürleri dürc-i zuhūrına
Olur ḥal müşkili tāriḥ muḥabbet bāb-ı vuşlatda

43

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 'Ālemün rāz-ı nihānı āşikār oldı bize
Leyl-i deycürün ḳarañusı nehār oldı bize

Kāf u nūn deryāsınuñ bir ḳaṭresin uş eyledük
Baḥr-ı mescūr aña nisbet bir pıñar oldı bize

^{26a} insān: -Ö

^{27ab} -S3

^{27a} bulmuşdur: olmuşdur Ö; bulmuşduñ S1

^{28a} on: yüz Ö / yüzden: yirden S1 / bīn: bir S1

^{29a} ü: -S1, -S2

^{30b} devletden: devletde Ö / şevketden: şevketde Ö

^{31a} envār: envārı S2

⁴³ S1 27a

^{2a} bkz. iktibaslar 6

Men ʿaref şahrāsınuñ bir zerre tozından alub
 ʿAyna çekdik yir ü gökler bir ğubār oldu bize

Gerçi Tūr üstinde Mūsā'ya tecellī oldu bir
 Ḥamd yüz ol zū'l-cemāle şad hezār oldu bize

- 5 Cān sarāyın eyledük aġyār-ı keşretten tehī
 Ol sebebdan şāhid-i vaḥdet kenār oldu bize

Mü'minüz dünyā-yı dü nedür bizüm zindānumuz
 Kaçduķ andan ḥūr u cennet intizār oldu bize

Dünye ricāline zıdd olub atıldıķ nārına
 Lākin emrullāh ile od gülizār oldu bize

Fitne-i Deccāl u Ye'cüc'üñ şerinden kaçmaġa
 Muştafā'nuñ şer'i ber-muḥkem ḥişār oldu bize

Elde kār-ı farz u sünnet ḥāşılı yanında hā
 Zīr-i pāy-ı pādişāha bergüzār oldu bize

- 10 Biz libās-ı faķr içinde şöyle fuḥre bulmuşuz
 Kim libās-ı faḥr giymek ʿayb u ʿār oldu bize

S1 27^b Lāne-i dilden çü benlik zāġını recm eyledük
 Nice ʿanķālar ķanat bükdi şikār oldu bize

Yār ile bāġ-ı muḥabbet olalı yaylaġumuz
 Cennetüñ āb u hevāsı hem-çü nār oldu bize

Cāna oldemden ki irdi nefḥa rūḥ-ı ķudsīden
 Sözin ʿĪsā gibi ten perde-i bār oldu bize

ʿĀlem-i hejdeh hezārı rü-be-rü seyrān için
 Şüret-i insāna baķ āyīne-dār oldu bize

- 15 Ḥaķķ'ı setr iden münāfıķlar için Ḥandānīyā
Kāf u nūn elde kemān u zūlfekār oldu bize

^{3a} bkz. iktibaslar 21

^{15b} bkz. iktibaslar 6

- 44
S1 47^a **Ḳāle ‘Aleyhi’s-selām Mütü Ḳable En Temütü***
mefā‘ilün-mefā‘ilün-mefā‘ilün-mefā‘ilün
- S2 53^a 1 Ölüñ ölmezdin öñdin dir ḥadıṣinde Resūlullāh
Eger ‘ömr-i ebed maḳṣūduñuzsa çün Ḥalīlullāh
- Nedür imdi ölümdeñ öñdin ölmek idelüm taḳrīr
İṣidüb kendüñe iş it anı itsün ḳabūl Allāh
- Şerī‘atde tariḳatde ma‘ārifde ḥaḳīḳatde
Bu söz tefsīr olunmuşdur bilinmişdür sebīlullāh
- Şerī‘atde budur ölmek ki tebdīl ide aḥlākı
Ki cehli ‘ilm ü ḥıṣmı ḥilm ü buḥlı cūd ide ṣāh
- 5 Ḳoya kibri ola miskīn gide ṣehvet bula teskīn
Ḳanā‘atde ṣala ḥırṣı emel fikrin ide kūtāh
- Tariḳatde budur ölmek ki dünyānuñ metā‘ın hep
Vire Ḥaḳ yolına varın ola tā kim fenāfillāh
- Maḳām-ı ma‘rifet içre budur ölmezden öñ ölmek
Ḳaçan bir mürşide irse ne deñlü olsa ol āgāh
- ‘Ulūmın cümle ol kāmīl öñinde ref‘ ide dilden
Ledün ‘ilmin bile tā kim Ḥızır’dan çün kelīmullāh
- Ö 115^a Ḥaḳīḳatde budur ölmekden öñdin ölmek iy rūḥum
Ki kendü varlıguñ maḥv it görine tā ki zātullāh
- 10 Eger dirlerse kim ādem vücūdun nice maḥv eyler
Yürü Ḥandānī-tek sen de dime fi’l-kevn ḡayrullāh

⁴⁴ S1 47a; S3 37a; Ö 114b; S2 53a

* Ḳāle ‘Aleyhi’s-selām Mütü Ente Ḳable Temütü Ö; -S2

^{1b} ebed maḳṣūduñuzsa: ebedse maḳṣūduñuz S3

^{2a} öñdin: -S3 / idelüm: idüm S3 / taḳrīr: tefsīr S2

^{2b} iş it anı: anı iş it S2 / itsün ḳabūl: ḳabūl ide S3

^{3ab↔4ab} S1

^{3a} tariḳatde: tariḳde S1

^{4ab↔3ab} S1

^{4a} aḥlākı: aḥlākın S2

^{4b} Ki: -S3 / ‘ilm ü: ‘ilm S3 / ḥilm ü: ḥilm S3 / cūd: cūda S3, Ö / ide: -Ö

^{8a} ‘Ulūmın: ‘Ulūmuz S1

^{9b} Ki: Kim S1

45

Kaşide-i Latif Der-Beyan-ı Naşihat*

fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün

- S3 37^b 1 Tut kulaguñ bu su²âlün ma^cnâsın elmâsına
Ya^cnî bu beytüñ rumûzı cevherin elmâsına
- Çarḥ nerrâduñ nuḳûşın ¹⁶¹aks oḳur gözsüz faḳîh
Ḳâ^cbeteyni gör kim atar ḥoḳḳa-bâzuñ ṫâsına
- S1 47^b Çarḥ-ı nerrâduñ nuḳûşıdur bu Kur²ân-ı ¹⁶¹azîm
Kim yazıldı raṫb u yâbis hep anuñ şahrâsına
- S2 53^b 5 Ol nuḳûşı ¹⁶¹aks oḳumaḳdur ḥilâfın işlemek
Ol biri bul dir faḳîhe ol düşer dünyâsına
- Ḳâ^cbeteyn iki gözidür ḥârişüñ ol ḥoḳḳa-bâz
Dünyedür ṫâsı muḥabbetdür irince ṫâsına ¹⁶¹
- Kim şalubdur ol muḥabbet ṫâsına gör gözlerin
Şayḳal urmaz ol sebebden ḳalbi ṫâsı pâsına
- Oldı hem insân-ı kâmil naḳş-ı nerrâd-ı cihân
Kim yazıldı naḳş-ı âfâḳ nefsinüñ ṫuḡrâsına ¹⁶¹
- ¹⁶¹Aks oḳumaḳ münkir olmaḳdur o kâmil şeyḫine
Kim anuñ câhil düşübdür buḡzınuñ sevdâsına
- 10 Ḥoḳḳa-bâz ol kâmilüñ ¹⁶¹ırfânıdur hem bezmi ṫâs
Ḳâ^cbeteyn inkâr u ṫa^cn atmaḳ o ṫâsuñ râsına

⁴⁵ S1 47a; Ö 115a; S3 37b; S2 53a

* -S3, -S2, -Ö

^{1a} ma^cnâ-yı: ma^cnâsın S1^{2ab} ↔ ^{3ab} S1^{2a} aks: ters S3, Ö^{2b} Ḳâ^cbeteyni: Ḳâ^cbeteyn S2^{3ab} ↔ ^{2ab} S1^{3b} u: -S1, -S3, -S2^{5b} bul dir: buldur S1; ol dir S2^{6b} ṫâsı: ṫâs S2^{8a} naḳş: nefis S2^{8b} naḳş: nefis S2; naḳş naḳş S3^{9a} oḳumaḳ: oḳumaḳdur S3 / olmaḳdur: olmaḳ S3^{9b} buḡzınuñ: buḡzı S3^{10b} atmaḳ: itmek S1

İmdi sen Ḥandānī Qurʾān emrine itme ḥilāf
Kānde hem bir kāmīl olsa başuñı koy pāsına

46

**Der-Beyān-ı Nehy-i Namāz u Delā'il Odur Zāhir ü
Der-Bāṭın***

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S2 29^a, 1 Didiler kim on yidi oldı şalātuñ sünneti
Ö 109ª Kim anuñla buldı revnağ ehl-i dīnün ṭā'ati

Birisi ref^c eylemekdür ellerin tā üznine
Her kaçan tekbīr-i evvel için itse niyyeti

S1 25ª Biri şol üzre komağdur sağ elin der-zīr-i nāf
Hem üçinci oğumak subḥāneke yā ihveti

Hem e'üzü oğumak billāh mine'ş-şeyṭān diyüb
Er-racīmden soñra bismillāh ola hem kırā'atı

5 Biri hem āmīn dimekdür āḥirinde el-ḥamuñ
Rabbenā dimek leke'l-ḥamd hem cemā'at cādeti

Hem sem'allāhu limen ḥamide dimekdür imām
Evvel oğurmağda hem oğumak et-teḥiyyatı

Hem rükū'ile sücūdda dimek Allāh ekberi
Dağı tesbīḥ oğumak kılduğça her bir rek'ati

S1 44ª Her rükū'da dimek üç sübhān hem Rabbü'l-azīm
Secdede sübhāne Rabbü'l dimek a'lā lafzātı

Dağı hem kılmak rükū' içinde düpdüz arqasın
Dağı hem destin koyub diz üstine tutmağ katı

10 Hem aşābi'ün güşāde eylemekdür arasın
Dağı yüksek tutmağ oldı süresin ez-rukbeti

^{11b} koy: ço S1, S2

⁴⁶ S1 24b ve 43b; Ö 109a; S2 29a

* -Ö, -S2

^{4a} e'üzü oğumak: oğumak e'üzü S2

^{4b} kırā'atı: Qurʾān'ı S1

^{7a} Hem: Her S1 / sücūdda: sücūda S1, Ö

^{8b} Rabbü'l: Rabbī S2

Hem beraber eylemekdür Ka'be'ye barmaqların
Hem selām virmekdurur bil on yidinci sünneti

Çünkü bu sünnetleri bildüñ edā kılduñ tamām
Hem gerek kār idesin dā'im bu heftde haşleti

Ya'ni havfiyla recā imān u İslām u hayā
Faẓl u ihsān u muḥabbet zıkr ü fikr ü ḥalveti

Hem mücāhede nazār daḥı müşāhede yaḳın
Bula Ḥandānī tecellī daḥı vaḥdāniyyeti

15 Hem ṭarīkat ehli on yidi bölükdür dir şüyüḥ
Kim Resül'üñ on yidi aḳ mū bulındı şeybeti

Ö 109^b,
S2 29^b

Ādem'i on yidi mafşaldur on iki zānū ḳol
Baş u gerdān u beden erlik derūnuñ cümleti

Hem 'avālim on yididür aşlı fer'ıdır biñ er
Bunları birde iḥāta eyleyendür ḳudreti

Yidi ḳat yir nüh felek hem cümlenüñ içindeki
Hem yidi ṭamu sekiz cennet 'azāb u raḥmeti

Hem şalāt-ı ḥamsenüñ gör Ḥaḳ te'ālā farzını
On yidi rek'at buyurdı ḳıl yiter bu ḥizmeti

47

**Ḳaşıde-i Naşāyiḥ Nazm-ı Ḥandānī vü Mazmūn-ı Şeyḥ
'Alī-i İşfahānī Raḥmetullāhi 'Aleyh***
mefā'ilün-mefā'ilün-fe'ülün

Ö 111^b 1

Dimişdür şeyḥ 'Alī-i İşfahānī
Naşāyiḥ pür fevā'id pür ma'ānī

Ki tevfiḳüñ nişānı oldu ivmek

^{11a} barmaqları: barmaqların S1

^{12b} gerek: gerek kim S1

^{13b} Faẓl u: Faẓl S1 / fikr ü: fikr S1

^{15a} on yidi bölükdür: bölükdür on yidi S2

^{16b} gerdān u: gerdān S1 / erlik derūnuñ: erlikdür anuñ Ö

⁴⁷ S1 35a; Ö 111a; S3 34b; S2 49b

* -S1, -S2

‘İbādet üstine iy dil kıl anı

S3 35^a Dağı kaçmağ menāhiden didi kim
Dü ‘ālemde olur devlet nişānı

Dağı mālıyladur dir ‘izz-i dünyā
Hem a‘mālıyladur cāh-ı cinānı

5 Dağı ādāb u ‘ilmi isteseñ sen
Sen olursun cinānuñ ārzumānı

Anuñ kim ƙalbi jeng oldı günehden
Aña pendüñ mişālin diñle anı

Aña beñzer ki gün girer bacadan
Evüñ zerrātile ƙolar miyānı

S1 35^b Şunub avcuña bağ zerrāt olur pür
Yumub çek nesne var mı elde ƙanı

S2 50^a O ğafletden ƙararmış ƙalbe hem pend
Biñ itseñ sūdı yoğ vardur ziyānı

10 Budur söz kim sözi ehline söyle
N’idersin balı olmayan ƙoğanı

Dağı kim ‘ilmile ƙılmaya a‘māl
Yağın olmağ ola Hāğğ’a gümānı

Anuñ dağı buña beñzer mişāli
Ki gün nūrı ider pür bir mekānı

O günden gör ne deñlü eb‘ad ise
Dağı ƙur aña Hāğğ’dan ol fülānı

Yağından hem didi yegdür hužūrı

^{4a} mālıyladur dir: mālıyladurur S2 / ‘izz-i: ‘izz ü Ö

^{5b} sen: -S3 / olursın: olursañ Ö, S3 / cinānuñ: zamānuñ S3 / ārz-mānı: ārzū-mānı S2

^{6b} anı: nişānı S1; tanı S3, S2

^{8a} zerrāt olur pür: pür olur zerrāt S3 / pür: bir S2

^{9b} sūdı: sūd S1 / vardur: var S3

^{10b} N’idersin: N’iderseñ S1

^{11a} kim: hem S2 / ƙılmaya: ƙılmayan S2

^{12b} nūrı: nūr S3 / pür: bir S1

^{13b} fülānı: ƙalanı S2

İşit niçün dimiş ol bu beyānı

15 Yaķın gāhī gelür albe gider gāh
Huzūruñ dā'im olur iķtirānı

Ö 112ª Daħı didi ki aķıllar ĥakīmüñ
Sürer ĥükmi içinde cism ü cānı

Daħı raĥmetde zākirler dem-ā-dem
Virürler rūĥa rāĥ-ı zindegānı

Daħı ilm içre buldum baylığıdır
Daħı faķr içre buldum iz ü şānı

Daħı rāĥatlık isterdüm ümīdüm
Ĥalāyıkdan küsüb buldum hem anı

20 Bu elfāzı getir ef'āle bul ĥāl
Dilerseñ devlet-i her dü cihānı

Olur tārīĥ-i ālem bil ki vā'iz
Sözün Ĥandānı ĥutsañ yok ĥümānı

48

fā'ilatün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 36^a, 1 Gel işit ĥüy-ı ĥavāşşı hem avāmuñ ĥālını
S3 53^a Bunlaruñ fi'l-cümle saña söyleyem aĥvālını

Tā ki sen mü'min misin yāĥūd münāfık bilesin
Hem bu ĥulķuñ nıķ ü bed fehm idesin ef'ālını

Ĥaş odur kim oldı rāzı viridüğine Ĥālik'ün
Her ne gelse ĥuşķ u ter nüş itdi zehr ü balını

Ö 123^b Lıķ ilmine anā'at eylemez dir Rabb zed
Hem nedeñlü ābid olsa ĥıĥ bilür a'cāmını

^{17b} Virürler: Virür S1

^{19a} rāĥatlık kelimesi S1 ve S2 nüshasında راحتك şeklinde yazılı.

^{21b} yok: nev S1

⁴⁸ S1 36a; Ö 123a; S3 52b

^{3a} oldı: ola S1 / Ĥālik'ün: Rāzık'ün S1

^{3b} zehr ü: zehr -S1

^{4a} Lıķ: Lıķe S3, Ö / Rab zed: Rabb'i zeyd S1

5 ʿĀm odur kim olsa anuñ cümle varı ʿālemüñ
ʿAqlına k̄āniʿdür ammā daḥı ister mālını

Ḥāş olan kıldı Ḥaḳ’uñ emrin edā kıлмаğı kār
ʿĀm olan dünyānuñ itdi ihtiyār eşğālını

Ḥāşşuñ işi varını yimek yidürmekdür hemān
ʿĀmmuñ işi hırşile kıлмақ ziyād emvālını

Ḥāş odur evvel kime yār olsa birdür hem sever
Gösterür gündən güne mihr-i vefā erṭālını

ʿĀm odur evvel muḥabbet ʿarz ider қаңtarile
Naḳş ider gündən güne қoymaz anuñ mişḳālını

10 Ḥāş odur ʿaybın yüzine luṭfile dir yārinüñ
Ġiybetinde söyler anuñ ḥüb olan minvālını

ʿĀm odur yārānınuñ yanında söyler medḥini
Ġiybetinde zem ider añduḳça anuñ ḳālını

Ḥāş odur zevḳ olsa zāhir anı yārimden bilür
Ger küdüret vāḳiʿ olsa ʿarz ider bed ḥālını

ʿĀm olan ger ḥayr olursa anı kendünde tutar
Şerri ğayrıdan bilür ögmez o mekr ü ālini

Ḥāş olan her nesnenüñ aʿlāsını bisyārını
Yārine virtür alur ol süflī vü icmālını

15 ʿĀm olan bisyār ḥübı kendü alur yanına
Ḥişşenüñ yārine virür az u bed eşḳālını

S1 36^b Ḥāşşuñ işi kendüden ednāyı aʿlā gözlemek

^{6a} edā kıлмаğı kār: edāsın kār S3

^{7b} kıлмақ ziyād emvālını: ziyāde kıлмақ mālını S3

^{8a} odur evvel: oldur kim S3

^{10b} minvālını: aḥvālını S3

^{11a} yārānınuñ: yārinüñ Ö

^{12ab-13ab} -S3

^{13a} kendünde: kendün Ö

^{14b} ol: o S1

^{15a} bisyār: bisyārı Ö / yanına: yārına S1

^{15b} eşḳālını: kārını S3

‘Ām işi ednādan ednā gözlemek emsālını

Hāşşuñ işi baya kibr itmek tevāzu‘ yoħsula
‘Ām ider dervīşe kibrin ğayra istikbālını

Hāşşuñ işi rū-yı hūbuñ şun‘ına bakmaq müdām
‘Āmmuñ işi gözlemekdür nefside dünyālığı

Ö 124^a Hāşşuñ işi hizmet itmek pīrine üstādına
‘Āmmuñ işi ziynet itmek ‘avret ü eḫfālını

20 Hāş olan vā‘iz naşāyih nuḫkın eyler istimā‘
‘Ām olan bekler cihānuñ kışşa-ħān remmālını

Hāşşuñ işi söyledükçe hāl u müstakbel dimek
‘Āmmuñ işi söylemekdür māzīnūñ aḫvālını

Hāş olan her dem şafāda ‘ömr-i eyyāmın sürer
‘Ām olan dā‘im cefāda şarf ider meh sālını

Oldı tārīhi beyān hāş u ‘ām idüñ hesāb
Nazm-ı Hāndānī’den almak isteyenler ḳālını

49

Ḳaşıde-i Ḳışşa-ı Nūh u Temsīl-i Ū ‘Aleyhi’s-selām*
fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

1 Ādem iseñ aç ḳulağ u çeşmüñi gör ‘ibreti
Saña Nūh’uñ ḳışşasından söyleyem bir ḫikmeti

^{16ab} -S3

^{17b} kibrin: kibri S3 / istikbālını: inḳıyādını S3

^{18ab} -S3

^{19b} ü: -Ö

^{20a} naşāyih: meşāyih S1 / eyler istimā‘: diñler S3

^{21a} u: -S3, -Ö

^{21b} ‘Āmmuñ: ‘Āmm S3

^{22a} ‘ömr-i eyyāmın: ‘ömrü itmāmın S1

^{22b} meh: meh ü S3

^{23a} mısranın vezni kusurludur.

^{23a} hāş u ‘ām: ‘ām u hāş S1 / hesāb: -S3

⁴⁹ S1 36b; Ö 124a

* -S1, -Ö (Bu başlık, S3 nüshasında 48. kasidenin başlığı olarak verilmiştir. Ancak konu bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda başlığın 49. kasideye ait olduğu anlaşılmaktadır. Sadece S1 ve Ö nüshalarında yer alan 49. kasidenin başlığı ise bu nüshalarda yoktur.)

^{1a} ḳulağ u çeşmüñi: ḳulağūñ çeşmini S1

Saňa bu temşili ma'lum ideyin aĥvālũni
Tā koyub bu cife dũnyayı bulasın ĥazreti

Olzamān kim tũtdı cümle ʿālemi tũfān-ı Nũĥ
Çekdi şeş meh Nũĥ gemi içinde şu od zaĥmeti

Ba'd ez-ān ol şu Ĥaĥ'ũn emriyle yab yab oldı kim
Geldi Cidde taĥınuñ üstinde tũrdı şu atı

- 5 Pes didi Nũĥ ĥarĥaya var gel ĥaber virgil baňa
Kim nedeñlü şu ĥalubdur eyle tiz bu ĥizmeti

S1 37^a

Ĥarĥa görđi yolda bir leş ĥondı üstine hemān
Ĥodı ʿahdi oldı meşĥũl yimege murđar eti

Görđi kim Nũĥ gelmedi ĥarĥa didi güvercine
Baňa tiz var gel ĥaber vir kim bilem bu ĥāleti

Pes güvercin vardı ĥondı đirine dek çıĥdı şu
Yaĥdı şu pāyın anuñ andandur anuñ ĥumreti

Bulđı anda bir çekirdek aldı geldi Nũĥ'a tiz
Didi şu ĥālin nedür hem didi ĥarĥa neĥbeti

- Ö 124^b 10 Anda Nũĥ peygamber itdi bed-duʿā ol ĥarĥaya
Anuñ için oldı işi cife ĥara şureti

Hem güvercine duʿā ĥıldı ki merĥũb ola ol
Uş severler ĥaĥ anı insāniledür ülfeti

İmdi bu söz bir meşeldür ĥişşe alĥıl ĥışşadan
Tā ki maĥhũr olmayub Ĥaĥ'dan bulasın raĥmeti

Ĥaĥ bizi gönderdi bātından bu zāhir mũlkine
Bilmek için birliĥin hem ĥılmaĥ için t̥āʿati

Didi dũnyāya ĥoñũl virmek beni itsũñ hemān
İki bölük oldı ervāĥ dũzaĥı vu cenneti

^{2a} temşili: temşilũmũz Ö / ideyin: ide Ö

^{3b} içinde: içre Ö / od: özin Ö

^{5a} gel: gör S1

^{6b} murđar eti: murđarımı Ö

^{7b} gel: gör Ö / bilem: baňa Ö

^{13a} mũlkine: bilki uş S1

15 Birine dirler şaķı̄ vü birine dirler saċı̄d
Gör ki qarğa vu güvercindür bularuñ seyrini

Ol şaķı̄ dünyāyı gördi viridi cān u dil aña
Oldı meşğül aña unutdı ħadıř ü āyeti

Oldı pes lāyık aña qalmaķ cehennemde ebed
Çünkü dünyā ʿāleminde zāyiċ itdi fırşatı

Geldi müʾmin ol güvercin gibi qondı dīnine
Añdı ol ʿahd-i elesti tizcek itdi riĥleti

Bir çekirdek ber-güzār aldı iletdi ħazrete
Yaʿnī kim ʿilm ü ʿibādet cisminüñ māhiyeti

20 Ten gemi cān Nūĥ u qarğa nefis ü güvercin ʿaķıl
Daĥı ĩmāna meşelde var çekirdek nisbeti

S1 37^b Ol güvercin dize dek yandı depeñden dırnağa
Sen yaķıl tūfān-ı firqatde bulasın vuşlatı

İste ʿaķluñ var ise Ĥandānī zāt-ı pāki sen
Olmasın qatıñda cīfe deñlü dünyā kıymeti

MESNEVİLER

1
Der-Beyān-ı Taṭbīķātü'l-Esmā Fi'l-Ĥesāb Bi'l-
Ĥurūf-ı İsm-i Allāh-ı Aċzam Bi'l-Cümle Kebīr ü
Şaĥır ü Bi'l-Baş u Er-Raķam u Aċdād Mişl Elif
Aĥad Şelāşin ü Şemānin*
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

1 Bildüñ Allāh nice olduĥın muĥıṭ

^{16a} u: -Ö

^{16b} meşğül: -Ö / āyeti: āyātı Ö

^{18a} dīnine: dīne S1

^{18b} ʿahd-i: ʿahd ü Ö

^{20a} Nūĥ u: Nūĥ S1 / nefis ü: nefis Ö

^{21a} dize: diz S1

^{22b} kıymeti: zaĥmeti Ö

¹ S1 39b; S3 9b; Ö 13b; S2 10a

*Der-Beyān-ı Taṭbīķātü'l-Esmā Fi'l-Ĥesāb-ı Allāh Elif Lām Lām Lām Hā Elif Lām(71) Lām(71) Lām(71) Hā(6) 13 Aĥad Şelāşin 1091 17 S1; -Ö, -S3

Cümle eşyāda mürekkeḅ ger basīt

Gel işit esmāda hem Allāh'ı gör
Nice olmuşdur muḥīṭ ol māhı gör

S1 40^a Beş ḥurūf aṣlīdür Allāh'ıñ tamām
Bir elif bir şedde bir hā iki lām

Beş ḥurūf olur cümelede cümlesi
Ṭoḅsan altı üçde ḥarf-i aṣlīsı

5 Şāni'üñ esmā-yı ḥüsnāsın Resūl
Cümlesi ṭoḅsan ṭoḅzudur didi ol

Uş muḅābil geldi bu iki ḥesāb
Pes muḥīṭ oldu dıraḥt anda çü āb

Her birine biñ bir esmānuñ bu nām
Bil bu nev'ile muḥīṭ oldu tamām

S2 10^b Diñle kim bir nicesin i'ḷām idem
Biñ kitāb olmaz eger itmām idem

Oldı Raḥmān iki yüz ṭoḅsan sekiz
Ḥarfın Allāh'ıñ telaffuz eyleñüz

Ö 14^a 10 Gör ki on bir ḥarf olur ol ḥarf-i çār
Ya'ni' elif lām u lām u hā i yār

İki yüz altmış sekizdür bu ḅamu
Şedde bir lāmdur kim otuzdur hem o

Oldı üç yüzden iki eksik tamām
Geldi Raḥmān'a muṭābıḅ ve's-selām

Hem Raḥīm oldu dü şad pencāh u heşt
İki noḅta dört ḥurūf aṣlı ne est

İki yüz altmış ṭoḅuz olur bular
Şedde bir on bir ḥurūfı ḅıl şümār

^{4b} üçde: üç S3

^{5b} Cümlesi: Cümle S3

^{7a} nām: tamām S1

^{14b} on bir: on S1, S2, S3 / ḥurūfı: ḥarfı S2 / şümār: āşikār şümār S3

- 15 Hem olur on bir cümelde gör ki hū
On bir Allāh' uñ ħurūfı deñlü ū
- S1 40^b Hem olur evvel otuz yidi ʿayān
Şedde üç dört ħarf otuz lām-ı nihān
- S3 10^a Āħir üç ħarf oldu melfūzı yidi
Lafzatullāh dört ħurūf üç şedde di
- Ẓāhir oldu biñ yüz altıdur şümār
Elif olmışdur elif yaʿnī hezār
- Hā-ile üç lām u on bir aşl-i ħarf
Biñ yüz altıdur hesāb it eyle şarf
- 20 Oldı bātın altmış iki ħarf-i çār
Altmış altıdur hem Allāh āşikār
- Ṭoḫsan altıdur ʿadedde gör şu hem
Bir elif üç lām u hā bī-bīş ü kem^{154f}
- Oldı on bir od daħı iy şems-rū
Dört ħurūfuñ aşlı on birdür çü hū
- S2 11^a On iki oldu hevā hem ħarf-i çār
On bir oldu bir daħı medğūmı var
- Üç yüz on bir oldu topraḫ iy dedem
Şedde üç yüz on bir aşlī çār hem
- Ö 14^b 25 Şedde üç yüz olmağa ħikmet nedür
Yaʿnī ol iʿrāblar çün noḫtadır
- Ṭayr iki yüz on toḫuzdur lām sī
İki yüz on üçdür elif şedde hā
- Daħı maʿden dört ħurūf bir noḫtadır

^{16b} lām-ı: lām u S3

^{18a} altıdur: altı dört S3

^{19a} üç: bir S3, S1

^{21b} bī-bīş: bī-beş Ö

^{22b} on: o S1, S3 / çü hū: cevher Ö

^{23ab} -S3

^{26a} tayr: tayy S1 / sī: se Ö, S2

Lafzatullāh çār ile bir şeddedür

Hem nebātuñ oldu zāhir harfi çār
Līk çāruñ aşlı ondur kıl şümār

S1 41^a

Altı yüz otuz toköz olur kamu
Nūn u bā vu hem elif tā iy ʿamū

30

Beşdür Allāh aşlı çār u deh olur
Uş elif lām lām u lām u hādurur

Üç yüz otuz toköz olur cümlesi
Dağı hem üç yüzdür anuñ şeddesi

Oldı hayvān hamse vü sebʿin hem
Beş hurūfı seksen olur eyle zam

Lafzatullāh sitte vü sittindurur
Beş hurūf aşlıde çār u deh olur

Dağı maşrıq altı yüz kırk oldu hem
Çār harfi dağı eyle aña zam

35

Lafzatullāh beşdür olur çār u deh
Üç yüz otuz toköz olur bil i şeh

Şedde üç yüz beş dağı harf aşlıdür
Hem-çü maşrıq altı yüz kırk dört olur

Mağrib oldu biñ iki yüz kırk iki
Elfdür didüñ elif iy hʿacegī

^{27ab} -S3

^{28b} Līk: Līkī Ö / çāruñ: çār S3

^{29a} yüz: otuz S3 / kamu: kıl şümār S3

^{29b} u: -S3 / iy ʿamū: aşikār S3

^{30ab} -S3

^{30a} çār u deh: چارون Ö

^{31ab} -S3

^{32a} hamse: hams S3

^{33ab↔34ab} Ö

^{33a} sitte: sit S2 / sittindurur: sittindür S2, S1, S3

^{33b} u: -S3

^{34ab↔33ab} Ö

^{35a} u: -S1, -S3

^{36a} harf: hurūf S3

^{37a} oldı: -S3

- S2 11^b Dağı üç lāmıyla hā on birdurur
Cümle iki yüz yigirmi heşt olur
- Beş ħurūfuñ aşlı dağı on u çār
Oldı mağrible berāber kıl şümār
- Ö 15^a 40 Hem cenūb uş vāhid ü sittīn olur
Aşlı dağı on bir ü heşt noqtadur
- Lafzatullāh oldı sittīniyle şeş
Aşlı hem üç noқта ile şeş ü beş
- S1 41^b Dağı üç yüz yitmiş ü yekdür şimāl
Şedde üç yüz altmış altı beşde al
- S3 10^b Mekke altmış beş olur bir şedde hem
Lafzatullāh hem-çünīn bī-biṣ ü kem
- Hem Medīne yüz toқuzdur bir de zāt
Toқsan altı Allāh on dört aṣliyāt^{45b}
- 45 Dağı kıds üçdür olur nüh kıl nigāh^{45a}
Hem-çü kāf u dāl u sīn iy pādīṣāh^{45b}
- Üç yüz otuz altı olur dağı hem
Eyle aña üç ħurūf-ı kıdsı zām
- Beşi Allāh aşlı on dördür ‘ayān
Üç yüz otuz toқuz olur hem-çünān
- Toқsan altıdur Muḥammed bā-çehār
Lām-ı pinhāniyla Allāh aṣikār
- Ādem oldı erba‘īn ü beş çü meh
Şeddesi bir zāt u aṣlī çār u deh
- 50 Oldı İbrāhim Raḥīm a‘dādı kıad

40ab-42ab -S3

40a uş: bil S2

42b beşde: şedde S1

44b on dört: ondur S1 ,S3

45a olur nüh: -S3

45b dāl u: dāl S3

46a otuz: on S3

İki yüz elli sekizdür k'oldı ʿad

Hem Bübekr iki yüz otuzdur tamām
Lafzatullāh ğayr-ı tekrār iy imām

Üçdurur yaʿnī elif lāmıyla he
Heşt olubdur gör kim aşlında o se

S2 12^a Yüz ile toksan yididür cümlesi
Otuz ol bir lām u üç de şeddesi

Üç yüz ondur hem ʿÖmer Allāh'ı gör
On bir aşıl dört sihir deñlü olur

S1 42^a, 55 Lām-ı pinhānda otuz on bir ħurūf
Ö 15^b Lafzatullāhıyla şī şed bul vuķūf

Oldı ʿOsmān altı yüz sittīn ü bir
Lafzatullāhı raķam yaz iy debīr

Lām-ı medġūmide yek yaʿnī elif^{57a}
Ol raķam başına eyle anı kef

Hem ʿAlī yüz ondur Allāh ħarfi beş
Çār u deh oldı ħesābı şād u şeş

Oldı çün Ħavvā Celāle aşlı hā
Çār u deh ħarfiyle bir nokta fi-fā

60 Oldı Meryem iki yüz toksan i yār
Şedde otuz aşl-ı çārı kıl şümār

Hem Ħadīce altı yüz yigirmi dü
Şedde üç yüz pencüñ aşlıyla be-gū

Şeddesi şu penç ü üç aşlı sekiz

^{52a} se: sī S1 / he: hī S1, S3

^{53ab} -S3

^{57ab} -S3

^{57a} medġūmi: medġūm S2

^{58b} çār u: çār S1, S3

^{59a} çün: -S3

^{59b} u: -S1, -S3

^{60a} iki yüz: -S1, -S3

^{62a} penç ü aşlı: pencüñ aşlıyla S1, S3

Yüz otuz beş Fâtıma şeddeyle diz

Lafzatullāh çār harf u şeddedür
Gör Hālil uş dörd hurūf üç noqtadur

2

Münācāt-ı Hālil Bā-Hudāvend-i Celil*
mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

S1 3^a, 1
Ö 3^a

İlāhī baña göster saña rāhı
Görem deryā-yı eşyāyı kemāhī

Dehānumda dile yār eyle zikrūñ
Dilümde cāna dil-dār eyle fikrūñ

Gözümde perdeyi kaldurğıl Allāh
Koma bir şemme dilde ğış ğıl Allāh

Cihān dārında gün günden yā Raḥmān
Bu cisme vāsi'e eyle dā'im ihsān

5

Beḳā mülkinde sulṭānına cismūñ
Raḥımsin raḥmet it bā-Hāk-ı ismūñ

Melek kılğıl meleksin diyü nefsi
Süleymān-ı dile vir rūḥ-ı kudsi

Beni her cürm-i çirkinden muṭahhar
Kıl iy Ḳuddūs olam ḳuddūse mazḥar

Selāmuñ ḥaḳkı ḳahruñ āteşinden
Selāmet kıl selim it sīnemi sen

Beni āyine kıl mü'min sen eyle
'Azāb u ḳorḥudan emin sen eyle

^{62b} şeddeyle diz: şeddeyledür Ö

^{63b} Hālil: Hālil'i S2 / hurūf: harf Ö, S2, S3

² S1 3a; S3 2b; Ö 3a ve 131a; S2 3a

* -S1, -S3, -Ö

^{3a} Gözümde: Gözümde S1

^{3b} ğış ğıl: ğıl u ğış S3

^{8a} āteşinden: āfetinden S2

^{8b} sīnemi: gönülümü S3

^{9b} u: -S3

- S2 3^b 10 Faķır ü müttakī hūkkām-ı ʿādil
Ola Ḥandānī bile derd ü menzil
- İlāhī sen beni senden ayırma
Gözümden lemḥce envāruñ ayırma
- Melīküm Rab ü maʿbūdum İlah'um
Yüzüñ māhına mīnā düz al āhum
- Görüb kııl āhumı müşkillerüm ḥal
Meʿādum kandedür kandeydüm evvel
- Beni efkār-ı fāsidden ırağ it
Baña esrār-ı rāşidden belāğ it
- 15 Nedür menzilüñe ĩmān u ĩkān
Seni görem görünür gibi her ān
- S1 3^b,
S3 3^a,
Ö 3^b Ne Şek tevḥīdüñe yoķdur gümānum
Atub Şirk okını yaşdum kemānum
- Senüñ zātuña irmez ʿaql u idrāk
Anuñcün dir bilenler mā ʿarafnāk
- Çıkardı ḥatırum ārām u Şabrı
Giyüb yeşil siyāh u al u Şayrı
- Ĝamuñdan eşķüm al u çehre Şaru
Tenüm bī-ťakāt oldu cānda Őayru
- 20 Hilāle döndi cismüm aya müyum
Güneş gibi görünür oldu rüyum
- Cemālüñ gülşeninde güllerüñ çok

10ab -S3

12ab -S3

12b mīnā düz: mīnādur Ö

13a kııl āhumı: āhumı kııl S3

15ab -S3

17b *bkz.* iktibaslar 41

18ab-19ab -S3

18b Şayrı: Şabrı S1

20ab -S1, -S2 -S3

Aña az çok öter bülbüllerüñ yok

Felekler gülşeni nergisler açmış
Zümürürüd levha dürler dürlü saçmış

Budur ol **levh-i mahfūzuñ** vücūdı
Melā'ik andan itdiler sücūdı

Baňa dağı sücūd itsün melekler
Kapumda bende-vār olsun melikler

25 Cihāna şāyi^c oldu derd ü nālem
Ki vāhiddür murādum der-dü ʿālem

S2 4^a Baňa ne kaşır u hūr u taht u hātem
Degüldür zerre mihr ü mühr ü ādem

Göñül eglenmez oldu bu cihānda
Meger kim ol mekān-ı lā-mekānda

Eger bir dāneye virsek dü günü
Gerekmez baňa sensüz ol bugüni

Senüñ ʿālemde var yā Rab murāduñ
Benüm yokdur murādum hep murāduñ

30 Murādı dā'īm olsun ʿālemüñ şağ
Kim ol mihriyle rüşendür kara ağ

Ö 4^a Cihān cismi bir ān olmaz o cānsuz
Bu cānı cāvidān itsün hū fānsuz

S1 4^a O mihrüñ yā Rab it māhını bedr ay
Muzā'af kıl velī ʿömrine biñ ay

Benüm yok senden ayru hiç murādum
Sañadur bes ümīdüm i'timādum

İlāhī sen beni yārıyla yād it

^{21a} gülşeninde: gülşende S2

^{22b} dürler dürlü: dürlü dürler S3

^{23a} *bkz.* iktibaslar 42

^{23b} andan: bundan Ö

^{31b} Bu: O S1, S2 / cānı: cihān S3 / cāvidān: cāvidān Ö, S2

- Göñülde mihrüni her gün ziyād it
- 35 Münācātum kabül it dā'im ā hū
Haṭāmı hayra yaz çün hūn-ı āhū
- Beni baña unutturma Hudāvend
Senüñlen olaven olduqça her çend
- Qoma bendeñde nisyān u melālet
Kılub hāzır şehā vir istimālet
- Beni şefkatlü kıl kullaruñ üzre
Muḥabbet virgil oğullaruñ üzre
- Beni hürmetlü kıl der-³⁴am u der-³⁵hāş
Daḥı heybetlü it çün hāşş-ı ihlāş
- 40 Derūnum ṭāhir it fikr-i sevāddan
Münevver kıl dilüm zıkr-i vefādan¹⁶⁰⁶
- S2 4^b Melā'ik sīretiyle şūretümi
İdüb rūḥü'l-³⁶qudüsden sīretümi
- Baña emrāz-ı dünyādan şifā vir
Şehā ben de keder qoyma şafā vir
- S3 3^b İlāhī bāṭınım eyle müşerref
Olub vechümde zāhir fazl-ı muşhaf
- Beni muḥtācuñ eyle ḥalkā kılma
Benüm ḥalkūma ḡayruñ ḥalkā kılma
- Ö 4^b 45 Beni yā Rabbī muḡnī sen ḡanī kıl
Saña lāyık nedür baña anı kıl
- Baña zālimleri kılma ḥavāle
Beni hem ³⁷ādil it şalma vebāle

34ab -S3

38ab -S3

40^b kıl dilüm: dilüm kıl S3

41ab-42ab -S3

45ab↔46ab Ö

46ab↔45ab Ö

46ab -S3

- S1 4^b İdüb ol âdem ehl-i ‘ilm ü taqvâ
Virüb ecdâduma ucmağ-ı a‘lâ
- Babam İsmâ‘ilüñ kıl rûhını şād
Hem anam Fāṭıma cānını irşād
- Biri birisine eyle mülākāt
Yüzüñ göster virüb ‘ālī maḳāmāt
- 50 Kāmu māder peder iḥvānlar ile
Kāmu ecdād u kız oğlanlar ile
- Muḥammed āl u aṣḫābıyla yār it
Anuñ yārānlarıyla hem-civār it
- Melā‘ik yarat itsünler du‘ālar
Baña zikrūnden it gönülüm münevver
- Benüm teng itme sīnem vāsi‘ eyle
İmām-ı zāta cānum cāmi‘ eyle
- 161 Baña tevḫīkī yā Rab reh-nümün it
Dem-ā-dem ‘ıṣṣkuñı dilde füzün it
- 55 Baña iy ‘ālem it ‘ilmüñ müyesser
Kılam a‘māl idem esmāñı ezber
- S2 5^a İdüb Ḥandānī‘yi āyīne dīne
Virüb İmān u yār it mü‘minīne
- Nihāyetsüz şükürler hū Şekūr’e
Ki virdi ‘aql u dil fikr ü şeküre
- Bu sözler baña Ḥaḳ’dandur beyān bil
Anı her yirde görmege ‘ayān bil

47^a âdem: âdemi S3

50^a māder peder iḥvānlar: peder iḥvān u yārānlar S3

52^{ab} -S3

53^{ab}↔54^{ab} S3

54^{ab}↔53^{ab} S3

55^a ‘ilmüñ: ‘ilmi S1, S2

57^{ab}-59^{ab} -S3

57^a hū: o S2

57^b ‘aql u: ‘aql S1

- Gerekdür ehl-i tevḥīde dü ʿāde
 Kıla ṭāʿat añā yāri duʿāda
- 60 Duʿādur müʿmināna tīġ-i zerrīn
 Edebdür merdümāna ḥilʿat-i dīn
- Ö 5^a Kıvīsın vir baña kuvvet-i İlähī
 Kılām ṭāʿat bulam ṭapuña rāhı
- S1 5^a Vücūduñdan cüdā kıl varumı lā
 Kıla illā hüvellāhu teʿālā

3

Ebyāt Münācāt-ı Şükrāne-i Ḥālāt*⁶²¹
 feʿilātün-mefāʿilün-feʿilün

- 1 Keremi çoġ u luṭfı bol Allāh
 Kıl müyesser murādumı iy şāh
- Ne murādum ola benüm şāhum
 Sensin ancaġ ilāhum Allāhʼum
- Şu ġadar eyledüñ bize iḥsān
 Şayamaz biñde birini ḥisbān
- Gerçi Ḥālik deminden aʿyāyuz
 ġayr-ı maḥlūġ içinde pinḥāyuz
- Ö 38^b 5 Nār-ı ġam ġünkü sīnede ġürdür
 Baḥr-ı ʿilmiyle ġöñlümüz pürdür
- S1
 104^b Añmayam didigümce dil-dārum
 Arturur her nefesde ġüftārum
- İstegil anı ġalma māl u sere
 ʿAġl u cānuñ ire meʿāl-i sırra

³ S1 104a; S3 33b; Ö 38a

*-S3

^{4ab} -S3

^{5a} ġünkü sīnede: sīnede ġünkü S3

^{6ab} -S3

^{6b} Arturur: Artar Ö

Devlet-i dehri ʿammı pāye şınar
Bu revende ʿarūzı māye şınar

Gül-i rüyında benefşe beñe baķ
Ne bihe beñzer o pāk ne beñe baķ

10 İy kerem kānı kerāmet güneşi
Ķatreyüm baķruña dür zerre-veşi

Çekelüm ħırķamuza başumuzu
Ķoyalum elden ayak taşumuzu

Göçelüm ħahve-i ħamdan geçelüm
İçelüm bāde vü sāde kaçalum

1627 Ĥarekāt itmege yoķdur mecālüm
Bilmezem şıĥĥat ire yā ecelüm

Ķāni^c olmadı göz temāşāya
Gün diler kim ziyā vire aya

15 Bu ruĥ-ı yāre beñzemez güller
1627 Ne dil-i ʿaşıķa ne bülbüller

Gele Ĥandānī baķr-ı ĥikmete tal
Ki budur saña mihr-i ħudrete dal

Yevme tüble's-serā'iru tārīĥ
İbtidā'-yı kitāba bānī şeyĥ

4

S1 Münācāt-ı Mülemma^c bā-Naşıĥat*
118^a,
Ö 31^a

fā'ilatün-fā'ilatün-fā'ilün

1 Yāruña yār eyle yā Rabbī beni
Vir bütün şıdķıyla maķşūdum seni

8ab-10ab -S3

13ab -S3

15ab -S3

17a *bkz.* iktibaslar 43

⁴ S1 118a; Ö 31a ve 153b; S3 29a

* bā-Naşıĥat: nā-Naşıĥat S1

Enbiyānuñ baña bildür remzini
Küntü kenzüñ göster āhū kenzini

Fıkr-i Haq'dur dek turunca fikrümüz
 Zıkr-i hüdür söyleyince zıkrümüz

Haq te^{6a}ālā cān gözinüñ nürüdür
 Sevgüsü cennet vişāli hürīdür

- 5 Dā'imā luṭfuñ temennāsındayuz
 Dem-be-dem demde anuñçün zindeyüz

İstegüm senden hemān sensin hemān
 Oldı nefsi-i Mūsā Fir^{6a}avn u hemān

Hükümüñe münkād kııl yā Rab bizi
 Emrünüñe mu^{6a}tād kııl yā Rab bizi

H^{6a}an-ı rahmetden ne eksikdür bize
 Hep müyesserdür gelen gönölümüze

Her murādātum murādumcadurur
 İstegüm zīrā ki Qādir'dendurur

- 10 Hep murād-ı nefsi ^{6a}aksince dile
 Bil kim istek terkile girer ile

Bilmişüz bulduq şırāt-ı müstaqīm
 Olalı vaḥdet maḳāmında muḳīm

Ḥamdülillāh kim irişdük sağ işe
 Geldi ^{6a}ālem içre ādem sağışa

Luṭf u iḥsānuñ nihāyetsüzdurur
 Cān u cismüñ ^{6a}ömri ḡāyetsüzdurur

Cānlaruñ cān u recāsı cümleten
 Cāna cānān oldı cānā cümle ten

^{2b} bkz. iktibaslar 5

^{4a} te^{6a}ālā: ḡayāli S1, Ö

^{6ab} -S3

^{10ab} -S3

- 15 Batdı dil naḥli cihānuñ balına
Mest elest bezmin götürmez bālına
- S1
118^b,
Ö 31^b
- Gök göñüldür encüm ü ay u güneş
Andadur ʿilm ü muḥabbet ʿışk-veş
- ʿİşk-ı evvel dilleri vīrān ider
Genc-i mihri şoñra ābādān ider
- ʿĀlemi yağmur yur ābı zü'l-cemāl
Lā-cerem ḳuddūs āmed Ḥaḳ teʿāl
- Eyle **ḥablullāhı** cāna çü ḥacen
ʿUrveti'l-vuskāyı gerdāne resen
- 20 Maʿrifet būyın yile çiçeği yir
Hem-çü murğ-ı bāl kim çiçeği yir
- Piste vü şekker yiyelüm tūṭī-tek
Zarf-ı zer cevher olalum ḳuṭı-tek
- Ger dilerseñ kim olasın ser seri
İç ayağ esrārı olma serserī
- Ṭutkim olduñ ḳā'ināta pādişāh
Encüm ispāhuñ felekler bārgāh
- S3 29^b
- ʿĀḳıbet olsañ gerek bir zerre ḥāk
Mālīk olduñ ṭut serādan tā simāk
- 25 Bī-mürüvvet olma ol şāḥib-kerem
İki ʿālemde olasın muḥterem
- Dā'imā ḳıl fikr ü ʿışkıyla niyāz
Bī-niyāza ḳış u yaz oḳuna yaz

^{16b} muḥabbet: muḥabbet ü S3

^{17a} ider: eyledi S3

^{17b} ider: eyledi S3

^{19a} *bkz.* iktibaslar 44

^{19b} *bkz.* iktibaslar 45

^{20ab-21ab} -S3

^{22b} ayağ: ayağı S3

^{23b} ispāhuñ: sipāhuñ S3

^{24b} serā kelimesi S1 nüshasında سرا şeklinde yazılı.

Nağd-i ʿömri virmeyince rence sen
Urma dem şāyed ki irem gence ben

Yār olursañ kāmiliyle hem-dem ol
Yāhū sen hem ney ü neyzen hem dem ol

Küm hoş erzenlerle bitdi birlige
Murğ u mūrān irdi gūyā birligē

30 Ata ana etmegi cāʿiz midür
Hizmete tırmayan oğıl kız midur

S1
119^a,
Ö 32^a

Eyle Hāndānīʿyi hicrūñden ırak
Ḳurb-ı zatuñla cinānuñ kıl tıraḳ

Yağdı ʿıṣṣuñ cāna ḳara dağlar
Ḳasretūñden gözlerüm ḳan ağlar

ʿAḳlum oldı sāʿir ü seyrüm felek
ʿIṣṣuñ olmuşdur deñiz cānum semek

İstegüm dāʿim rızādur iy Raḫīm
Daḫı elṯāf u liḳādur yā Ḳadīm

35 Senden ayru zıkr ü fikrüm şubḫ u şām
Olmasun dilde dilümde veʿs-selām

5

**Maḳālāt Der-Beyān-ı Münācāt u Recā vu Zıkr ü
Şükr-i Bār-ı Hudā***
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ö 33^a 1 İsm-i Allāh ile Raḫmaniʿr-raḫīm
Baña rüyın açdı Fettāḫıʿl-kerīm

S2 13^a İy Ḳadīm ü Lā-yezāl u Ber-kemāl
Ben zaʿīfe ḳudretūñden vir mecāl

28ab-29ab -S3

32ab-33ab -S3

⁵ S1 119b; Ö 32b; S3 30a; S2 12b

^{1a} İsm-i Allāh: Bismillāh S2

^{2a} Ḳadīm ü: Ḳadīm S3

Vir baña kudret kad̄ir olam kav̄i
 ʿArş u ferş ola katumda müstevī

S1 120^a

Lemhaca kılma özüñsüz hâtırım
 Hağ buyurduñ kim her işe kad̄irüm

5 Kıl ʿaṭā dāʿim hayātuñdan hayāt
 Hem virem ğayra memātuñdan memāt

Hażretüñdür çün her işi işledin
 Dest ü pā-būs eyledin yā dişledin

Eyledüm Şām'a Haleb rāsın imām
 Şām'a kıldum bāyı kaldı harf-i lām

Laʿl-i ʿaynından iki lāmı gider
 Laʿl ayağ olsun sır-ı mey aña ser

ʿAyn-ı ʿibret birle bağ her taşā sen
 Tā ki baħr-ı hikmet olub taşāsın

10 Cān-ı dil irdi leb-i şir̄inine
 Girdi leyl-i zülfinüñ misk̄inine

Had u laʿlün üzre hālün şalmış al
 İki zülfüñ içre қаşuñ aña dāl

Kāmetün laʿlün iki yara қаşuñ
 Şabrı bu āhıyla yağdı bağışuñ

İy yañağı mäh-ı tabāndan güzel
 İy güzel sende olan gibi göz el

Gülşen-i ʿadnün gülidür rularuñ
 Bāğ-ı cennet sünbülidür mularuñ

15 Sünbül ü gül ögünür mi bulara
 Mū-yı mihrü beñzemez şebbulara

^{4ab} -S2, -S3

^{6ab} -S2

^{6b} ü: -S3

^{7ab-15ab} -S3

^{10a} Cān-ı: Cān u S2, S3

^{12b} yağdı: bağdı S2

Ö 33^b Fıkr-i müyuñdur dilüm gam-nāk iden
Derd-i la'lıñdür gözüm nem-nāk iden

Ten dehānına irişdi cānumuz
Dil seni ister gel iy cānānumuz

Ṭut gönül sem'ın işit iy yār-ı Ḥaḳ
La'ı u zerden yegdurur güftār-ı Ḥaḳ

S1 Bāb-ı 'arşı 'ayn gör iy nūr-ı 'ayn
120^b, Ya'nī evvel ḥarfidür 'arşuñ bu 'ayn
S2 13^b

20 Āsitān u dibe derden girilür
Rā iřüñdür 'arşa şını şadr olur

'Ayn açıldı ya'nī zāhir oldı Ḥaḳ
Küntü kenz için şadefdür oldı řaḳ

S3 30^b Cümleten yirlerde ḥāzır nāzır o¹⁶⁵⁸
Hep bu cān u gökde bāṭın zāhir o

Gören o görünen o gösteren o
Gelen oldur giden oldur ṭuran o

Ḥalkı gün gibi varub güldüren o
Ḥākine mällarına yeldüren o

25 Ḳılma nisyān emrini insānsañ
Olma cāna cin gibi cānānsañ

Her ne gelse luṭf u ḳahrından eşer
Luṭfa şükr it ḳahrına vir ḥamd u zer

Çünkü tedbiriyle red olmaz ḳazā
Çāre nedür aña teslīm ü rızā

Umarum kim ḥayrını yazmış ola

^{18b} u: -S3

^{21b} *bkz.* iktibaslar 5

^{22ab}↔^{23ab} S3

^{23ab}↔^{22ab} S3

^{23a} görünen: gösteren S3 / gösteren: görünen S3

^{24ab} -S2

- Şalmaya hayrâtı olmayan yola
- Didi ʿabdüm zannınıñ yanındayum
Zannum oldur luţfinuñ kânındayum
- 30 Cümle niʿmetler bize oldı sebîl
Şanır aḥmaqlar ki olmışuz sefîl
- Ö 34^a Vār-ı dem yoklar bizi Raḥmān’umuz
Lemḥde tıyılır bu cism ü cānumuz
- Setr ider her günde biñ ʿişyānumuz
Fāş ider bir zerrece iḥsānumuz
- Şānına lāyıḳdur anuñ bu şıfāt
İsm ü efʿālin bilenler buldı zāt
- S1 121ª ʿAḳlumuzdur ʿarşile hem-vār olan
Ḳalbümüzdür kürsiye dil-dār olan
- S2 14^a 35 Vaşl-ı güldür ʿāşıḳa hicrān diken
Ten dıraḫt u dil zemīn ü cān diken
- Cānımuñ cānānesi cānānımuñ
Terkin itdüm rāhına cān ānımuñ
- Gitdi dilden ḥāl-i ḡam geldi feraḫ
Ḥamdülillāḥ cāyına tıldı feraḫ
- Raḥmet ü nūrından olmaduḳ baʿīd
Ana raḥminden ḡün olmışuz saʿīd
- Ol şalubdur cānlarumuz min-ḳıdem
Ol ḳılubdur tenlerümüñ ʿan-ʿadem
- 40 Toḡdı fī-fer-gün bulub fer bu vücūd

28a Umarum kim: Umarum ki S3

31a Vār-ı dem: Her dem S3

33b ü: -S3

34ab-35ab -S3

34b kürsiye: kürsiye S1, Ö, S2

36ab-37ab -S3, -S2

38a Raḥmet ü nūrından: ḥamdülillāḥ raḥmet nūrından S3 / ü: -S1

39ab -S2

40ab -S3

Kim melā'ik buña kıldılar sücüd

İşbu resme **külle yevm hüve fı-şe'n**
Üstümüzde rahmet ābı dür-feşān

Cümle ʿālem rahmeti şahınıdadur
Varlığı bahrında ʿālem kemcedür

Mülkine vü luṭfına yoḡ ḡad u ʿad
Cān u ten niʿmetleri bī-ʿad u ḡad

Ḳanı bu iḡsānları fikr eyleyen
Cān u dilden Şāniʿi zıkr eyleyen

45 Bipse bir kimse özinüñ ḡālını
Görse ʿibretiyle ilk aḡvālını

Ö 34^b Bile kim bir pādişāhıyla faḡır
Eyledür nicese kendünden ḡaḡır

Neylemek n'itmek gerekdür bilemem
Bilmezem pirāhenini dilemem

S3 31a Ḳalmadı ḡū dilde illā hū benüm
Kim anuñladur kıyām cān-ı tenüm

S1 Dā'imā luṭf u saḡādur pīşemüz
121^b Zıkr-i hūdur dem-be-dem endīşemüz

50 ʿArz-ı ʿözr itseñ kerīm eyler Kerem
Muḡtarib olsañ le'im eyler sitem

İstedük çoḡ yār-ı şādıḡ yoḡimiş
Līkin aḡyār u münāfıḡ çoḡimiş

Biñ kişi oldı bizüm üstādumuz
Defter-i ıḡşka girince adumuz

Anlaruñ kim bir sırı var biñ dili

^{41a} *bkz.* iktibaslar 46

^{48ab} -S2

^{48a} ḡū: bu S1

^{48b} kıyām cān-ı tenüm: yevm-i kıyāmetde cān-ı tenüm S3

^{50ab} -S2

^{50b} olsan: olsaḡ S3

Bu kişiler yā nebidür yā velī

Ehl-i Haḡ her ande kim Haḡ söz aar
Diñleyenler yā uyuklar yā kaar

s2 14^b 55 N'ola Haḡdānī haḡir ü hōr ise
Siz sözün diñleñ melik ger mūr ise

Düzd idüb turmaz selef aḡvālini
Zāhir ü bātin dir öz aḡvālini

Haḡdulillāh kim nekim nazm eyledüm
Haḡ bilür kim ḡasb-i ḡālüm söyledüm

Her nekim gördüm yaḡıldum bī-gümān
Anı nazm itdüm kitābumda hemān

İrdi biñ bir sāle çün hicr-i Nebī
Toḡdı aḡ gün ma'rifet vuşlat ŗebi

60 Eyle Haḡdānī'yi apuñda ḡulām
İrme apuñdan anı ŗubḡıyla ŗām

Ö 35^a İstegi sensin iki ālemdede sen
Vāhidü'l-ḡahḡarsın mülkü li men

6

mefā'ilün-mefā'ilün-mefā'ilün-mefā'ilün⁵

1 ızz ü celālün ḡaḡḡıçün yā Rab rızānı vir baña
Luḡf u cemālün ḡaḡḡıçün yā Haḡ beḡāñı vir baña

İy ŗāni-i kevn ü mekān iy ḡāliḡ-i insān u cān
Māye aḡā ḡıl dīn imān göster cemālün vir cinān

^{55b} Siz: Sen S3 / diñleñ: diñle S3

^{56ab} -S3

^{57ab-59ab} -S2

^{57a} kim: -S3

^{60ab→61ab} S2

^{61b} bkz. iktibaslar 47

⁶ Ö 126b ve 152b

⁵ Kasidenin vezni “mefā'ilün-mefā'ilün-mefā'ilün-mefā'ilün”dür. Ancak 1., 2., 3., 6., 8., 10., 11. ve 14. beyitlerde “müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün” vezni kullanılmıştır.

Özüne döndüm yüzümi yüzüne tutdum gözümi
Özüme bildür özümü özüni eyle sözümi

Ḥazā'in ü serā'ir-i fetḥine yā Rab nedür bā'is
Olam ʿāmil idem a'lām u olmayam hemīn bāḥis

5 İlāhī der-dü ʿālem cān <u> tenüm yār şerīf eyle
Beni sehv ü keşāfetden ḥabīr ü hem laṭif eyle

Ḥā'b içre cümle gāfilün ben uykusuz leyl ü nehār
Seyr-i çimende sāyirün gār içre ben kış-ı bahār

Senüñ zikrūñ senüñ fikrūñ benüm rūḥ-ı revānumdur
Senüñ zāt u şifātuñ sevgüsü cān içre cānumdur

Vaşluñla küllḥen gūşesi gülşen mişāl olur baña
İllā ki sensüz ḥār olur gül bāğ u süsen ser-verā

Turunç-ı gābgabuñ būyı baña ḥoşdur muʿaffinden
Lebüñ sen būsesi şirindurur şeker mikʿābından

10 Ten benüm olsa kāşki ʿaql u dil-i cihān-iki
Sunşam o yāre berdegī kim gele keşretüñ teki

Şimdi dil-i deli dilüm bir ulu nāmı zikr ider
Ḥarf u beyāna gelmez ol ʿārif onı ne fikr ider

Gözümden seyr iden nokṭa dilümde dūr iden nuṭṭa
Ne nām isnād ider bilsem buña heftād u dü fırça

Ö 153^a Ḥaḫ'ūñ gör lemḥede ḥikmetlerin niʿmetlerinden çok
Anuñ niʿmetlerine yok ʿaded ḥikmetlerinden çok

Ger nazar itse Ḥaḫ saña ʿālem olur sebaḫ saña
Remz ide ḫara aḫ saña gözgüsin aña baḫ saña

15 Kitābum cennet-i heştüñ ṭolubdur ḥān-ı elvānı
Ki zikr-i lā ile oldı gör illāllāh ile ṭanı

Cihān vechinde ādem ay <u> gün bekler gibidür bil
Nazar kıll bu yaña yirde vü gökde o baña iy dil

Çınāruñ yanına nergis-tek açılmış gül ü sünbül
Yidi serv-i gül içre dü benefşe gonca sen bülbül

Cināne mihr ile ʿarş oldı çıkdı ferş içinden mäh
ʿAnāşır düşdi dünyānuñ sarāyı resmine dergāh

Maʿārif baħr-ı aʿzamdur göñül gavvāşını cāna
Tefekkür zevrāķı birle şalub her demdedür dürhā

20 Selām olsun nihāyetsüz senālar daħı ğāyetsüz
Duʿālar daħı kʼanuñla tura mürde kıyāmetsüz

İlāhī dīn ü dünyāmı benüm gün günden efzün it
Cihānda niʿmet ü şıhhat cinānda raħmetüñ ħün it

Dü dünyānuñ belāsından bizi ħıfz eyle iy Ĥāfız
Recīm ü dil ħaṭāsından bizi ħıfz eyle iy Ĥāfız

Seni Ĥandānī zıkr eyler senüñ fikrüñdedür her gāh
Murādı vech-i zātuñdur degüldür māl u mülk ü cāh

7¹⁶⁸⁵

**Maḳālāt Der-Beyān-ı Pend-i Bīdāri Ez-Ġaflet
Elṭāf-ı Bārīdür***

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

1 Bulardur ism-i aʿzam söyle her gāh
Elif kāfī hū ʿālī aʿzamullāh

S1 122^a Dilekler virici sulṭān-ı aʿzam
Keremler idici şāh-ı muʿazzam

Ḥaṭālar ʿafv iden Ġaffār u Cābir
Günāhlar setr iden Settār u Ġāfir

İlāhī göñlümi ışķuñla ṭoldur
Vücüdüm raħmetüñ baħrına ṭaldur

5 Zebānum zıkrüñ içün eyle cārī
ʿUlūmuñ fikr ide ḳalbüm ḳıl arı

Dimāğumdan gider sevdā-yı ḥāmı
Vişālüñ ʿanberin ṭoldur meşāmı

⁷ S1 121b; Ö 35a; S3 31a

* Maḳālāt Der-Beyān-ı Pend-i Bīdāri Ez-Ġaflet Elṭāf-ı Bārī S1 / -S3

- S3 31^b Senüñ mihrüñ dile ser-māye besdür
 Hūyuñ hil'atleri ser-pāye besdür
- Hilāle döndi cismüm māha mūyum
 Güneş gibi görünür oldı rūyum
- Beni kân eyledüñ luṭf u kemāle
 Çü mir'āt eyledüñ nūr u cemāle
- 10 Senüñ çün eyledüm her dem ben āhı
 Benüm sensin ten ü cānum penāhı
- Gözüñ maḥmūrınuñ mestānesiyüm
 Lebüñ esrārıruñ meyḥānesiyüm
- Göñül ma'na şarābından eserdı
 Ki ya'nı vaḥdet esrārını bildi
- Budur bilmek ki bildüm kâ'inātı
 Şıfâtıdur şıfâtı zātı zātı^{13b}
- Ö 35^b Şafā vu zevkile göñlüm tolubdur
 Aṭā vu 'ilmüñe cānum ṭalubdur
- 15 Em-i la'lüñ gibi lezzetlü şerbet
 Ola mı ger olağan cū-yı cennet
- Ol ırmağdan çeküb ol sen de ırmağ
 Şaḫın kılma göñül göz andan ırmağ
- S1 122^b Bu ne seyr ü temāşādur İlahī
 Kim alur 'āqıluñ fikrin kemāhī
- Baṅa gökde melā'ik oldı zāhir
 Kevākibden bezenmişler cevāhir
- Açıldı gonce-i būsı cinānuñ
 Gül āh içre kef itdi avcın anuñ
- 20 İrer irdi bize luṭfı Hudā'nuñ

^{13b} zātı zātı: zātıdur zātı S3

^{15ab-16ab} -S3

^{17b} fikrin: fikri S3

Ki yok maḳtū^ı vu memnū^ı anuñ

Çü Rāzıḳ'dan irer ḳamuya ni'emet
Niçündür idevüz daḳıya minnet

Beni iḥsānları ūermende ḳıldı
Ki nice mīri baña bende ḳıldı

Bir avuç ḥākiken daḳı 'ademken
O demden bu deme ādem ne demken

İdüb el-ḥāşıl evvel mā dem ü et
Toḳuz cevherden aḥsen itdi ūret

25 Ki ya'nī cild ü laḥm u nāḥun u ḳıl
Tamar yaḡ u siñir 'azm u ilik bil

Çü ḳıl **kün** oldu oldu ten muşavver
Hüva'l-lāhu eḥadden geldi sürür

Gelüb tadrīc ile bu nüh atadan
Bulub fer günde fer toḡdı anadan

Şikāyet eyleme cānā felekden
Ki ḳıldı ḳadrüñi 'ālī melekden

Ö 36^a,
S3 32^a Gel imdi idelüm inşāf ile gū
Ki inşāf oldu yār adına yāru

30 Ne virdükdi 'ademken bu cihāna
Kim irgürdi bizi bu cism ü cāna

Bilürsin nice indüğüñ atadan
Görürsin nice toḡduğüñ anadan

S1 123^a Yidük dem ana raḥminde nice dem
Çü geldük 'āleme süd oldu emsem

Yidük ḥāyide andan nān u ḥelvā

^{20b} vu: -S3

^{25b} siñir: siñir ü S3 / yaḡ u: yaḡ S3

^{26a} bkz. iktibaslar 6

^{26b} bkz. iktibaslar 48

^{32a} raḥminde: raḥminden S3

Eger engūr u nār u hurma elma

Pes andan bāde vü esrār u afyon
Hesābı yok nefā'is dürlü ma'cün

35 ʿArūs u dürlü ziyet māl u esbāb
Oğul kız ata ana aḡ u aḡbāb

Kenīz gelür gulām u yār u sevgü
Kenār u būseler seyr-i dü ebrü

Ḥavās u ʿaql u fikr ü ḡāb seyri
ʿUlüm a'cāmāl u fışkıyyāt u ḡayrı

Nağamlar dürlü zıkr ü ceng ü def ney
Kim eyler sözi ölmüş dilleri ḡay

Menāşıb dürlü ta'zīmāt u erkān
Cinān kim mīr ü ḡādı şeyḡ ü sultān

40 Ma'ādin ü nebātātıyla ḡayvān^{34a}
Bizümçün oldı zīver cāmeler ḡān

Felekler gerdişi devrān-ı meh gün
Bizimçün devr ider kış yaz u dün gün

Dile gelmez daḡı envā'-ı ni'met
ʿUḡul irmez hezārān dürlü lezzet

Bu kevne virdi ni'met cisme bī'-ad
Çü cāna raḡmeti deryāsı lā-ḡad

Ö 36^b Felek kıldı senüñle bu ḡadar kār
Ne itdüñ sen anuñla söyle iy yār

45 Sözüñ her demde itmekdür şikāyet
İşüñ her laḡza kıлмаḡ küfr-i ni'met

^{34a} u: -S3

^{35b} u: -S3

^{36a} yār u: yār S3

^{36b} seyr-i: seyr ü S1 / seyr-i dü: seyr-i rü Ö, S3

^{37a} Ḥavās u: Ḥavās / ʿaql u: ʿaql Ö / fikr ü: fikr S3

^{40a} ü: -S3

^{42b} lezzet: ni'met S3

- Eger bir kimseye itseñ sen ihsān
O da bir aqçe yā bir eski bir nān
- S1 123^b Vay aña bilmeye bu deñlü lutfuñ
Muqarrerdür olısar aña ʿunfuñ
- Qıyās it kim neler virdi bize ū
Eger şaymaq dilerlerse **lā-tuḥşū**
- S3 32^b Yiyüb şükriyle dā'im niʿmetini
Añub zikriyle her dem raḥmetini
- 50 Velī bu dünyenüñ yoqdur vefāsı
Deñiz emvācı gibi çok cefāsı
- İrüb maḥv olmadın biri kenāre
Olur bir daḥı andan āşikāre
- Anuñçün pür belā kıldı cihānı
Ki bilür viricek zevk-i cinānı
- Ki zaḥmet çekmeyen bilmez şafāsın
Ġarīb olmayan añmaz āşināsın
- Bilür mi saġlıġuñ qadrini ādem
O bīmār olmayınca bir nice dem
- 55 Gözüñ qadrini aʿmālar bilür gör
El ayak kıymetin kötrümlere şor
- Ġınā ḥazzını müflisler bilürler
ʿArūsüñ zevkin ergenler bulurlar
- Bilür seyrān şafāsın ehl-i zindān
Kenār u keştī ister ġarq-ı ʿummān
- Vaṭan ḥubbın misāfirdeñ suʿāl it
Menāşıb dādını maʿzūle fāl it
- Ö 37^a İlāhī istegi Ḥandānī'nüñ sen
Degül dünyā vu cennet cāh u erzen

^{48b} bkz. iktibaslar 49

^{56a} ḥazzını kelimesi S1 ve Ö nüshasında حاضنی şeklinde yazılı.

60 Hālil'ümden hālilüm ārzū bu
K'ebed olmaya o rū benden ayru

Başarlar düşmeni hilmile erler
Muhibbānı muhabbetle yeñerler

8

**Der-Beyān-ı Hadīs ki Benüm Ümmetüm Yitmiş
İki Bölük Olandan Bir Nācīdür***

mef'ülü-fā'ilātü-mefā'ilü-fā'ilün

1 İy t̄alib-i mezāhib-i Hāk iste rāhuñu
Ol fırқа-ı necātı bulub bul İlah'uñı

Kim Muştafā buyurdu benüm ümmetüm k̄amu
Yitmiş se fırkadur biridür nācī ehl-i hū

Vācibdurur bu 'ilmi bile sünnet ehli hep
Tā kim biline bid'atile farz u müsteḥab

Bu yitmiş iki milletüñ aşl-ı 'aḳā'idin
Bilmek gerek evāmir ü nehyine 'ā'idin

5 Her birinüñ delīli nedür i'tikādı ne
Temşīli mebd'e'ine nedür hem me'ādına

Her biriniñ su'āline ol bid'at ehlinüñ
Virmek gerek cevābın alub sünnet ehlinüñ

S1 46^a Tā kim biline Hāk yolu 'ilme'l-yaḳīn ile
'Ayne'l-yaḳīn irüb saña ḥaḳḳa'l-yaḳīn ola

9

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

S1 46^b 1 Gelmesün kimse bizüm yanumuza
Virmeyen cānını cānānumuza

^{60a} bu: nevā S3

⁸ S1 45b; Ö 139a; S2 32a

* -Ö, -S2

^{5b} Temşīli mebd'e'ine nedür: Yitmişüñ mebd'e'ini nedurur S1

⁹ S1 46b; S3 36b; Ö 113b; S2 52a

*Ve Lehü Eyzān S1

- Ö 114^a Kimki rāğīb ola ʿirfānumuza
Gerek ikrār ide ʿīmānumuza
- Ḳul olan şıdķile sulṭānumuza
Ḥükm ide mālik ü riḍvānumuza
- Seyr iden sırrile dīvānumuza
Kesrī-i vaḳt ola eyvānumuza
- 5 Kim ki seyrān ide bustānumuza
Şaça gül-nārını ormanumuza
- Her kim ister ṭala ʿummānumuza
Baḳa evvel ne imüſ kānumuza
- Ur burun bu gül ü reyḥānumuza
Ṭut kulaḡuñdür ü mercānumuza
- Dür ü zerler ḳodı hemyānumuza
Bez varub geldi o hem yanumuza
- Ala bir şāhī-i ʿOsmānumuza
Biñ firengi vire sulṭānumuza
- S2 52^b 10 Ol ki rāḥim didi Raḥmān'umuza
Nice ʿiſyān aña ḡufrānumuza
- Kim ḥalīl olsa bizüm hʿānumuza
İde raḥmetleri Ḥandānī'müze
- 10
mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün
- 1 İlahī kevn iden ḳānı yaradan andan imkānı
Vücüd u cān u ebdānı uſūl u ferʿ ü ʿīn ānı
- Seven ol māh-ı tābānı Muḥammed'dür o gün cānı
İdüb nūrından erkānı ſu yir yıl nār-ı sūzānı

^{3b} mālik-i: mālik ü S3

^{11a} hʿānumuza: iḥvānumuza S3

¹⁰ S1 100a; Ö 117a; S2 55b

^{1a} andan: -Ö

^{1b} Vücüd u: Vücüd Ö / ferʿ ü: ferʿ S2

Cinān yir gök hecīmānı zebānīler ü hūbānı
Ma'ādin ot u hayvānı eyü kim insi vü cānı

S1 100^b İdüb insāna ihsānı ki yoğdur 'ad u pāyānı
Huşūşā 'ilm ü imānı cinānı vech-i cānānı

5 Kıran bu sebz seyvānı seren ser-pūş-ı elvānı
Viren gün māha seyrānı 'ibādātına Handānı

11

S1 103^a **Anuñ Beyānındadır ki Sālik-i Arzı vü Semāvı
Kimlerdür ve Her Birinüñ Dörder Şürütü Nedür***
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Ehl-i vaḥdetden rivāyetdür işit
Terk-i şirk it anı kendüñe iş it

İki kısım oldı dimişler sālikān
Biri 'arzı biri ehl-i āsumān

Sālikān arza mürekkeb zikrimiş
Hem semāvīnüñ Burāq'ı fikrimiş

Sālik-i arzı sülük itmek muḥāl
Binmese atına zikrūñ küll-i ḥāl

5 Hem semāvı sāliki seyr idemez
Bī-Burāq-ı fikr hūya gidemez

Oldı şartı her birinüñ çār çār
Tā kim anı āşikār ide bu kār

S3 33^a Evvelā zākir olan bir er bula
Dā'im ol dil-dār ile dil-bend ola

Şānisi emrin tuta çün ḥükm-i Ḥaḳ

^{3b} vü: -Ö

^{4a} u: -Ö

^{4b} cinānı: cinān S2

^{5a} sebz: sebze S1 /seren ser-pūş: ser-ā-ser pūş S2

¹¹ S1 103a; S3 32b; Ö 37a

*-S3

^{4b} atına zikrūñ: atūñ zikrine S3

Ṭutmaya emrine anuñ ‘özü ü dağ

Ṣālisi anuñ müdām ezkār ola
Rābi‘i taqvā vu perhīz-kār ola

10 Oldı bir şartı semāvī sāliküñ
Sāmi‘i olmağ kelām-ı mālīkūñ

Her neyi kim işidür kuldan kula
Nazm u ma‘nāsın kemāliyle bile

Ö 37^b Hem biri olmağ başiret der-başar
Ala biñ hikmet neye kılsa nazar

Bağr-ı fikr oldı o çār üçincisi
Çün şadefdür zıkr ü fikr ol incisi

S1 103^b Ba‘zı fikrūñ adına hāl itdi yād
Lī ma‘a’l-lāh ba‘zı ba‘zı ğıybet ad

15 Hep bu fikr ü hāl-i ğıybetden ğarağ
Gāh olur sellāke ‘arız bir marağ

Bir dem ü bir gün dü gün yā hafta ay
Kendüzinden yayınur a‘māl u rāy

Oldı şart-ı rābi‘i ilhām anuñ
Üzn ü hātır dindi kimi nāmınuñ

Hāşılı ilhām u üzñ ü hātıra
Şol haberlerdür ki irer hātıra

Nefs ü halk u ‘ālemüñ aḥvālını
Bildirür bilmezden öñ emşālını

20 Görmedin işitmedin fikr itmedin
Keşf ider keşşāf aña zıkr itmedin

Bu şerā’itden biri olursa kem

^{14b} bkz. iktibaslar 50

^{15a} hāl-i: hāl ü Ö

^{15b} bir: bu S3

^{18b} ki: kim Ö

^{19a} halk u: halk S1 / aḥvālını: aḥvālī S1

Sālik oldem diyüben çok urma dem

Sālik oldur kim kıla bu heşti hep
Tā kim anuñla bula behiştı hep

Eyle evvel zāhir esfel-i sülük
Olasın ol çārile tāç-ı mülük

Bātınuñda āhir ol çārīde it
‘Ulvīden yüzler ü sözler gör işit

- 25 Eyle Ḥandānī bu ef‘ālī sen öñ
Her kim ümmetdür vasaṭdan ide şoñ

12

**Der-Beyān-ı Sülük u Sālik Ber-Akṣvāl-ı Şer‘ ü
Ṭarīkat u Ḥaḳīkat***¹²
fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Ö 38^a,
S3 33^b

- 1 Gel işit bil kı l sülükı sālikı
Laḥde varınca başuñdan sal iki

Gitmege dirler sülük iy sālikün
Nām-ı sālik gidici git sāl u gün

S1 104^a

İmdi sālik ḳanḳı cādan ḳancarı
Vara ire baḳa göre ḳonca rü

Şāhib-i şer‘ aña sālik ehli dir
‘İlm ü İmāna ire ez-cehl ü dir

- 5 Dir ṭarīkat ehli sālik ol ire
Ḥuy-ı bedden ḥalkı Ḥallāk’a ire

Dir ḥaḳīkat zümresi sālik aña
Vara kendinden ola mālīk aña

^{21b} çok: -S3

^{23b} tāç-ı: tāç u S3

^{24b} ü: -S3

^{25b} Her: Hem S3

¹² S1 103b; S3 33b; Ö 37b

* -S3

^{4b} ez-cehl ü: ez-cehl S1

Sālik ü tālib sülūkıyla taleb
Gidici gitmekdür ez-ka'f u tā leb

Bil sülük oldı iki nev^c üzre hem
Bir riyāzet biri zıkr it görme hem

Sāliküñ bir nev^ci kâğıd qaralar
Biri dil levhinde qomaz qaralar

10 Bu sülükı imdi gel Hāndānī sen
İtki cānān ola cānuñ cān bu ten

13

S1 116^a,
S2 105^a,
Ö 29^a

**Zıllullāh-ı (966) Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh Süleymān
Han Bin ‘Osmān Hāzretlerinüñ Hārāb Ol İsteriseñ
Bī-Gümān Genc, Hārāb İçre Olur Zīrā Nihān Genc
Maṭla^c-ı Şerīflerinüñ Su’āl u Cevābı vu Elṭāf-ı Lā-
Nihāyelerinden Du’ā Temennā İtdügümüzüñ
Beyānındadır***

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

S3 28^a 1

Evvel āhir zıkr ü fikrüm ol İlāh
Zāhir ü bāṭın ‘ibād u mülke şāh

Cümle ālem andan almışdur kemāl
Birdür ol iki cihānda māla māl

Zātı vāhiddür velī esmāsı çok
Var mı bir şey kim şifāt u sırrı yok

Çünkü anuñ birligin bildük ‘ayān
Zāhir oldur bāṭın oldur bī-gümān

5 Muştafā vu āl u aşhābı Hāq’ı

^{7a} Sālik: Sālib Ö

^{8ab} -S3

^{10b} bu: to Ö

¹³ S1 116a; Ö 29a; S2 105a; S3 28a

* Zıllullāh-ı Sene (966) Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh Süleymān Han Bin ‘Osmān Hāzretleri’niñ Hārāb

Hārāb ol isteriseñ bī-gümān genc

Hārāb içre olur zīrā nihān genc

Maṭla^c-ı Şerīfinüñ Su’āl Cevābı vu Elṭāf-ı Mā Lā-Nihāyelerinden Du’ā Temennā İtdügümüzüñ

Beyānındadır S2; -S3

^{4a} çünkü: çü S2

Şehr-yārüm aç bize bāb-ı Hāḡ'ı

Ben ki ḡaflet pisterinde nā'imüm
Nefs-i şeb-dīzine binmiş ḡā'imüm

Gün gibi toḡ üstüme iy pür ziyā
Ola kim bu seng-i ḡārā la'l ola

Bir avuç ḡāküm göttür yirden beni
Ola kim mir'āt idesin sen beni

Rencümi 'arz ideyüm Loḡmān'uma
İrmek için ḡastayum dermānuma

10 Der-fenā-ender-fenā olinca er
Genc-i zātı evvelā ḡande arar

Fāni olanlar beḡāya ire mi
'Aşık olanlar liḡāyı göre mi

Bulınur mı genc-i dil olsa ḡarāb
Zerre cirminde toḡar mı āfitāb

S2 105^b Varlığında yoḡ olan olur mı var
Dāne-i gendüm piyāz-ı lāle-zār

S1 116^b,
Ö 29^b Cümlemüz bir pādişāhuñ ḡuliyuz
Cümlemüz bir ḡülistānuñ ḡüli yüz

15 Cümlemüz bir şu kenārında ḡarīḡ
Cümlemüz bir āteş içinde ḡarīḡ

Cümlemüz bir rüzḡarıyla diri
Cümlemüzün aşlı toprak hem yiri

Bir defīnedür ḡapun iy pādişā
Kim tolıdur sīm ü zerle kimiyā

İy nice ādem gelürler ḡapuña
Kimi altun kimisi mansūb uma

^{5a} āl u: āl-i S3

^{8ab-16ab} -S3

^{9a} ideyüm: ideyin S2

^{13b} piyāz-ı lāle-zār: piyāz-ı lāle-vār S1; piyāz u lāle-vār S2

Bir defîneye kaçan irse kişi
Hādurur hırşıyla altun gümüşi

20 Ala idi bulsa ālāyın anuñ
Līk tılsımı tutar yolın anuñ

Görinür hırş anda aña ejdehā
Nefs şuyı baħr olur oldem aña

Ĥaşılı itdügi efkārı ĥaṭā
Bulduğı ol dürlü devlet hep hebā

‘Ārifi gör kim bir avuç ĥāk alur
Nice ol deñlü ĥazīneler bulur

Zāt-ı pāküñdür dıraħt-ı sırrahū
Pürdür ĩmān u ma‘ārif ĥüb-ĥū⁷⁴⁵

25 Zāhirā meyve şecerden görünür
Gāh olur ağaç şemerden görünür

1746 Bir şecerde olur üç şey āşıkar
Biri çiçek biri berg ü biri bār

Meyvedür olan şecerden ārzū
Ĥārdan güldür ġaraž gülden şu bū

Bes du‘āya kāni‘üm senden hemān
Luṭf iderseñ devlet oldı rāygān

S1 117^a,
Ö 30^a Maḳsūdum senden du‘ādurur hemīn
İy emīn-i **raḥmeten li’l-‘ālemīn**

30 Raḥmet anuñdur du‘āñı istedi
Devlet anuñ kim rızāñı gözledi

Ĥaḳ te‘ālā didi kim yā ḳullarum

^{21a} ejdehā: ejderhā S3

^{24b} ĩmān u ma‘ārif ĥüb-ĥū: sırr-ı ma‘ārif ĥüb-ĥū S3

^{26ab} -S3

^{28ab-58ab} -S2

^{29ab} -S3

^{29b} bkz. iktibaslar 3

‘Arifüñ göñlidurur benüm yirüm

Bu cihānda senden a‘lem kim ola
Yitmiş iki millete hākım ola

Sözüñ azı özdür iy lu‘tufı çok
Birdür ol bir da‘ı andan ğayrı yok

Va‘ş tayre ger Süleymānise şāh
Yitmiş iki millete sen pādīşāh

35 Bilmezem kim seni kime beñzedem
Korķaram ki şer‘den bir taş gidem

Anuñiçün qalmadı göñlümde şek
Kim görübdür bir senüñ gibi melek

Vaşfuñı kādır degülüm dimege
Tütüler gibi şekerler yimege

‘Acizüm ‘aczüme ikrār eyledüm
Kālbüme ilhām olanın söyledüm

Bilmedügin işlerise bir kişi
Pür ha‘tā vu bī-şevāb endīşesi

40 Bilmedügüm işdurur işüm benüm
Kim ola bu yolda yoldaşum benüm

Nefsini fehm itmeyince bir kişi
Bellüdür kim nicedür anuñ işi

S3 28^b Nefsini bilen bulur ancak seni
İy ha‘qīkat āsumānıñ günü

Kendümi bilmekde ‘aciz olmuşum
Bu tefekkürlerle taña qalmışum

^{31b} göñlidurur: göñlidür S3

^{33ab} -S3

^{33a} çok: Ha‘ Ö

^{34a} Va‘ş:Va‘ş u S1, Ö

^{35ab-36ab} -S3

^{39ab} -S3

^{40a} işdurur: işdür S3

^{42a} bilen bulur: iden bilür S3

- S1 117^b,
Ö 30^b Bil hālīfe anı ger şiddīk iseñ
Muştafā'nuñ şer'ine taḥkīk isen
- 45 Oldı şıdkıyla Ebūbekr ol melik
Şāh iken şāhına eyler bendelik
- Bu 'adāletle dirüz oldur 'Ömer
Halk için öz kendü evlādın kırar
- Anuñçün āl-i 'Osmān oldı ol
Kim anuñçün ehl-i Qur'ān oldı ol
- Ger 'Alī disez revādur bu velī
Şāhıdur mü'minlerüñ hem-çün 'Alī
- Daḥı nice dürlü hiḳmet anda var
Daḥı nice dürlü 'ibret anda var
- 50 İki boğazlanmışuñ oḡlı Resūl
İki kez oḡulların boḡdurdı ol
- Ol Muḥammed'den bilindi cümle rāz
Hem Muḥammed'de bulındı çok rikāz
- Evvel oldur āḥir oldur bī-gümān
Zāhir oldur bāṭın oldur cāvidān
- Hak'durur ol anı hak bilmek gerek
Şehre daḥı kapudan girmek gerek
- İlm şehri şimdi taḥtuñdur senüñ
Kapusu sen sen o 'adn-i gülşenüñ
- 55 Bu ḳuluñ Ḥandānī'ye ḳıl bir du'ā
K'ol yıḳılmış ḳalbi ābādān ola

^{46a} dirüz: viren S3

^{46b} öz kendü: -S3

^{48a} disez: disek S3

^{49ab-50ab} -S3

^{51b} Muḥammed'de bulındı: Muḥammed'den bilindi S3

^{52b} cāvidān: bī-gümān S3

^{53a} Hak'durur: Hak'dur S3

^{54b} 'adn-i gülşenüñ: 'adne gülşenüñ S1, Ö

^{55b} ḳalbi: ol ḳalbi S3

Zî-sa'âdet ger añariseñ beni
Hõş kerâmet baña kim bulam seni

Oldı bunuñ târîhi zıll-ı İlâh
Bendeye ol gün ki alķış kıldı şâh

S3 29^a Olzamân 'ıŝrûna yitmişdi yaşum
'ıŝķ-ı Allâh'ıyla tölmişdi başum

14

**Bu Ebyât Allâhu Te'âlâ Hâzretlerini H'âbda Görmeği
Ta'bir Eyler***

fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün

1 Allâh Allâh dise düşünde kişi
Bite her işi vü gide teşvîŝi

Kim ki h'âb içinde Allâh'ı göre
Her ne kim maķşûdı var ise ire

'Âlim ise arta 'ilm ü tã'ati
Zühd ü istignâ yaķın ü 'izzeti

Görse sâlik şıdkı vu taķvâsı hem
Arta zevķ u ŝevķ u 'ıŝķı gide hem

5 Arta 'adl u devleti sulţânlaruñ
Bula nuşret ķahrına düŝmânlaruñ

Ola 'âdil görse zâlim kaçılar
Hem ola küffâre ğâlib ğazîler

Fâsık ide tevbe-i ihlâŝile
Görse 'âmmı hem-dem ola hâŝile

Görse tâcirler ide kesb-i helâl
Ummaduĝı yirden aña ire mâl

S1 119^b, Kullar âzâd ola vu h'âce faķîr

^{56b} kim: ki S3

¹⁴ S1 119a; Ö 32a; S3 29b

^{4b} ŝevķ: ŝevķi S1

- Ö 32^b Bend ü zindāndan ḥalāş ola esīr
- 10 Görse medyūn ide borcını edā
Ḥasta görse rencine ire şifā
- Daḥı her kim görse rü'yāda Ḥaḳ'ı
Dīn ü dünyāsında arta revnaḳı
- S3 30^a Ola bunda mekr ü ḳorḳudan emīn
Görmeye ḥavf u 'azābı yevm-i dīn
- Görse kāfir gire İslām dīnine
Nefs-i emmāre döne muṭma'ine
- Görse ḥatun ḥac ide yā bir oḡul
Vaz' ide kim ola 'ālemde ḳabūl
- 15 Görse müştāk iresidir yārına
Sen bugün gör anı küyme yarına
- Görse Ḥandānī anı ḥandān olur
Zerresi gün ḳatresi 'ummān olur
- Çünki Ḥaḳḳ'ı ḥ'ābda görmek bu deñlü vire kām
Var ḳıyās it kim uyanıḳda nice olur hümām⁶
- Yā İlahī dilde vü dilinde Ḥandānī müdām
Şükr ü zikrūñ mihr ü fikrūñ eylesün di şubḥ u şām
- 15
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün
- S1 124^a, 1 Açalum evvel ṭahāret bābını
Ö 139^b, İçelüm andan 'ibādet ābını
S2 32^b,
S3 20^b

Kim ṭahāretsüz namāz olmaz ḳabūl

^{9b} ü: -S3

^{10a} borcını: borcın S3

^{12a} bunda: bende S1

⁶ Son iki beyitte vezin deḡişmekte ve "fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün" vezni olmaktadır.

^{18b} zikrūn: zikrūn ü S3 / mihr ü: mihr S3

¹⁵ S1 124a; Ö 139b; S2 32b; S3 20b

Saltanat olur mı ger olmazsa kul

Çünkü lâzımdur namāza ābdest
Ābdest almakda oldu şart-ı heft

Bu yidi şartuñ ferā'izdür biri
Oldı ikinci sünen iy yol eri

- 5 Hem nevāfildür daħı hem müsteħab
Bil beşincisin anuñ sū-i edeb

Biri mekrūhāt u biri menhiyāt
Bu yidi şart oldu ābdeste şıfāt

Cümle bilmek bunları lâzım saña
Hem haķıķat añlamak öñden şoña

Mes̄ele*¹⁷⁸⁰

Diñle imdi idelüm bir bir beyān
Ābdestüñ farzı dört oldu 'ayān

Yüz yumaķ evvel kulaķdan kulaĝa
Cebhe müyından irince öñüñe

- 10 Yuna eller dirsege irince hem
Başına meş eylemek destince hem

İki ayaķda yuna ka'bine dek
Farzı bu dördür vuzūnuñ itme şek

Mes̄ele*

Diñle gel imdi vuzūnuñ sünnetin
On iki nesnedür eyle hizmetin

Evveli budur ki bismillāh diye
Elleri kefin hem üç kez yıķaya

^{3a} lâzımdur: farz oldu Ö, S2

^{4b} yol: dīn S2

^{6a} u: -S3

^{6b} Ābdestde oldu bu yidi şıfāt S2, Ö

*-S1, -Ö, -S2

^{10a} irince: varınca S2

*-S1, -Ö, -S2

S1 124^b,
Ö 140^a,
S2 33^a

Şu ile eyleye istincā-yı hem
Oldı dördüncisi misvāk iy dedem

15 Dağı şu virmek dehān u burnına
Dağı meşh itmekdür iki üznine

Hem saşal u hem elüñ barmaşları
Dağı taşlıl eylemekdür bunları

Hem yunan a'zāyı üçer kez yumaş
Şuyı hem şağ elüñ üstine şomaş

S3 21^a

On ikincisi bu kim az döke şu
Budurur sünnetler işdedür vuzū

Ger bular yirine gelmezse hemā
Yine şıldığı namāz olur revā

20 Likin anuñ işleri bed kār ola
Devlet anuñdur ki sünnet-dār ola

Mes̄ele*

Çün vuzū sünnetlerin bildük tamām
Gör nevāfil dağı kaçdur iy imām

Altıdur şart-ı nevāfil iy ulu
Ba'dü'l-istincā elüñ üç kerre yu

Şāliši budur ki her 'uzva du'ā
Şusl iderken 'ādet üzre oşya

Şāliši her 'uzvı üçer kez yuna
Rābi'ci meşh eylemekdür boynına

25 Hāmisi bu ba'dü'l-istincā süre
Destini dīvāre veyāşūd yire

^{14b} iy dedem: hem S3

^{18a} On ikincisi: On ikinci S3

*-S1, -Ö, -S3

^{24a} üçer kez: üç kerre S3

Sādisi bu çün tamām ola vuzū
Avcına hem dağı biraz ala şu

İki budı arasına şaça ol
Tā ki baħr-i vesveseden geçe ol

S1 125^a,
Ö 140^b,
S2 33^b

Çün ferā'iz oldı dīn sermāyesi
Bu nevāfīldür bes anuñ aşşısı

Var ʔahāretde yine dört müsteħab
Devlet anuñ bile vü işleye heb

30 Biri niyyet biri tertīb oldı bil
Şöyle kim ʔurān'da emr itdi Celīl

Ya'nī yüz evvel yuna el dağı hem
Başa meş olub yuna şoñra ʔadem

Biri evmekdür alurken ābdest
Biri meş itmek seri her çı ki hest¹⁷⁹⁾

Mesʔele*

Altı nesne oldı ādāb-ı vuzū
Biri bu olmaya şemse rū-be-rū

Hem yine ol güne arқа virmeye
Hem-çünān dönmeğe arқа ʔibleye

35 Hem duʔādan ğayrı söz söylemeye
ʔAvreti hem ʔādet üzre örtile

S3 21^b

Şağ eliyle ide dā'im maźmaza
Pāk ide şolıyla burnın iy dede

Bil ki bu altıdur ādāb-ı vuzū

^{27b} geçe: göçe S1

^{28b} bes: bil S1, S3

^{30b} Şöyle kim: Şöyle ki S2

^{32a} evmekdür: yumakdur S3 / alurken: olurken S1

^{32b} itmek: itmekdür S3

* -Ö, -S2, -S1

^{34a} ol: o Ö

^{36b} şolıyla: şuyla Ö

Bu hişāli dā'im it kendüñe hū

Mes'ele*

Ābdest almağda var altı yine
K'oldı mekrūh ol ʔahāret idene

Biri şuyı pekçe urmağ yüzine
Biri göstermek hayāsın gözine

S1 125^b, 40 Maźmaźayla dağı istinşāğı hem
Ö 141^a, Şol eliyle eylemekdür iy dedem
S2 34^a

Şağ eliyle sümürüb burnun yumağ
Ağzı burnı şuyı şuya damlamağ

Ābdestüñ oldı mekrūhı ʔayān
Kim bu altı neşnedür bellü beyān

Mes'ele*⁴⁷

Gel işit nedür vuzūda menhiyāt
Altıdur oldağı hem-çün şeş cihāt

Birisi oldur ki ʔavret açıla
Biri şağ eliyle istincā kıla

45 Şālişi budur ki şuya bevl ide
Rābiʔi budur ki şuyı çok dōke

Hāmisi budur ki aʔzā-yı vuzū
Yunmada üçden ziyāde kona şu

Biri dağı otururken meş ide
Şart olan budur ol altı menhīde

Mes'ele*

*-Ö, -S2, -S1

^{40a} istinşāğı: istinşāğ S1

*-Ö, -S2, -S1

^{43a} nedür vuzūda: vuzūda nedür S3

^{47a} otururken: ol otururken S3

Diñle imdi fazl-ı misvākı ʿayān
Bilesin bu maʿnāyı tā ki ʿayān

Bil bu maʿnāda gelübdür çok haber
Gör ne dir bunda Resül-i muʿteber

50 Kim bu misvāk arturur dir keşide
Zihn ü idrāk u feşāhat iy dede

Hem dehānı pāk ider bī-iştibāh
Hem ola rāzī ol Ādem'den İläh

Ayda her vaqt içre istiʿmāl anı
Her oruç ayında hem işğāl anı

S1 126^a,
Ö 141^b,
S3 22^a,
S2 34^b

Ayda bir gün toğmadan bir batacağ
Hāşşa kim bir dağı ayda yatacağ

Eylemek misvāk sünnetdür işit
Kırı çöp olsun gerek ter turma it

55 Zire yokdur bir muʿayyen vaqt aña
Kim anı mekrüh ola itmek saña

Her namāz vaqtinde anı kim kıla
Cümle işi dağı fāzıl-ter ola

Mesʿele*

Bil ki istincā yidi nevʿ üzredür
Eydelüm bir bir kim ol yidi nedür

İkisi oldı farīza bil ʿayān
Biri vācib biri sünnet bī-gümān

^{48b} ʿayān: beyān S3

^{50b} idrāk u: idrāk S3

^{53a} batacağ: yatacağ S1, S3

^{54b} gerek ter: ger ter S1, Ö; eger tek S3

*-S1, -S2, -Ö

^{57a} yidi: iki S3

^{57b} Eydelüm bir biri kim ol yididür S3

^{58b} bī-gümān: ol bī-gümān S3

İhtiyāt u müsteḥab altıncısı
Bil ki bid'atdur anuñ yidincisi

60 İmdi ol iki farīza gör nedür
Birisi anuñ cenābet içredür

Bir daḥı olduğu cā üstinde hem
Ol necāset artuḡ ola ez-direm

Vācib oldur kim o maḡ'ada ḡala
Şöyle kim ol bir direm deñlü ola

Anı vācibdür bize pāk eylemek
Bu yolu erlikdür idrāk eylemek

Mes'ele*

Sünnet oldur çün kişi bevl eyleye
Daḥı andan şoñ ḡayāsın yayḡaya

65 Bil kim oldur ihtiyāt didükleri
Kim bulaşık ola dirhemden beri

S1 126^b,
Ö 142^a,
S2 35^a

Anı istincā ḡılasın iy imām
Gerçi ansuz daḥı olur iş tamām

Bid'at oldur kim kişiden yil gele
Anuñiçün anı istincā ḡıla

Sünnet oldur kim kesekle ḡaşıle
Ola istincā velī şu ḡüb ola

Mes'ele*

Vaḡt-i ḡācette nedür sünnet işit
Her ne kim dirlerse anuñla iş it

S3 22^b 70 Cāme ki şol deñlü düşer ol zamān

^{61b} ez-direm: ez-dirhem Ö

^{62b} direm: dem S1

*-S1, -Ö, S2

^{67a} kim: ki S3

^{68a} kim: ki S3

*-S1, S2, Ö

Kim necāset degmeye zāhir nihān

Çünkü ol işden ferāgat bula er
Ala andan şol eline bir hācer

Anuñile siline ger pāk ola
İhtişār ide aña bī-pāk ola

Bir ile olmasa iki üç ide
Şolqadar itsün ki tā şekki gide

Yoğdurur taşā tahāretde şayu
Şart olan oldur hemān ola aru

75 Dağı ol taşuñ bula şağ yanını
Şöyle gerek kim yire qoya anı

Pāk olan yanın yuqaru eyleye
Tā ki görenler anı yigrenmeye

Zire kim buyurdu sultān-ı Hicāz
Kim şu nesnelerden eyleñ ihtirāz

Kim görenler size la'net ideler
Diñle imdi nicedür ol nesnelere

Biri işen eylemekdür yollara
Biri dağı gölgelik olan yire

S1 127^a, 80 Dağı ağız dağı burun şuyını
Ö 142^b, Önüne halkuñ biraqmaqdur bunı
S2 35^b

İşleyene bunları la'net gelür
İtmeyen mü'minlere rahmet gelür

Mes'eale*

Dağı istincā sekiz nesne ile
Cā'iz olur biri evvel sengile

^{71a} Çünkü: Çünkü S1

^{71b} Ala andan şol eline: Andan ala şol eliyle S3

^{79a} Biri: Yire S3

*-S1, S2, -Ö

Biri kesek biri tahta biri hāk
Biri bez biri nemed iy ehl-i pāk

Biri yūñdür biri daḥı penbedür
Her ne kim bunlardan olan nesnedür

85 Bunlar ile olur istincā revā
Özge eşyāile olur nā-sezā

Mes̄ele*

Yidi nesne ile istincā yine
Oldı mekrūh anı bilüb idene

Biri sağ el bir tezek bir üstü hān
Biri şaksı biri kömür iy imām

S3 23^a Birisi qar oldı anuñ biri buz
Buñ deminde eyle itme özge rüz

Mes̄ele*

Sünnet oldur çün tahāret cāyını
İstese hācet için şol pāyını

90 İlerü tuta vu bismillāh diye
Daḥı andan bu du‘āyı söyleye

S1 127^b,
Ö 143^a,
S2 36^a Pes şol ayağını arķuncaķ koya
Hem helā üstinde çoķ oturmaya

Tā ki ‘illet gelmesinden ķurtıla
Līk şahrā yirde bī-pervā ola

Ķible’ye döndürmeye hem arķasın
Ol maḥalde yire göge baķmasın

Kendinüñ ud yirine hem baķmaya

*-S1, S2, -Ö

*-S1, S2, -Ö

^{90b} söyleye: oķıya S1, S3

^{94a} ud yirine hem: hem ud yirine S2

Dağı nesne anda ol oğumaya

95 Çünkü istincâdan ol bula ferâğ
Tîz silinmege ola meşğûl o çağ

Tâ ki bir nesne aña bulaşmaya
Dağı andan tura hareket eyleye

Bir ayağın kaldura birin kıoya
Tâ ki ud yirinde damla kıalmaya

Ol zamân pâk ide anı şuile
Ba' dehû bir bezle ol şuyı sile

Mes'ele*

İki nev' oldı necâset bî-gümân
Biri hükmi biri 'aynî bil 'ayân

100 Diñle imdi aç göziñ 'aynî nedür
Bil kim ol 'aynî necis on nesnedür

Biri bevl ü biri gâ'it biri kıan
Hem tezek hem hamr u şehvetdür 'ayân

Hem biri şol damladur uddan kııkan
Biri irüñdür cerâhatden aқан

Hem kıuşındıdur onucı şaru şu
Ol necâset 'aynîdür bunlar kıamu

Dağı bu on nesneyi pâk itmege
Nice kez yunmağ gerek ol gitmege

S1 128^a, 105 Ol kıadar yunsun kı 'aynî mağv ola
Ö 143^b, Câ'iz olur ger eşer andan kıala
S2 36^b

^{95a} Çünkü: Çünkü S1, Ö, S2

^{95b} silinmege: yunanmağa S3

*-S1, -S2, -Ö

^{101a} ü: -S3

^{102a} damladur: damla S3 / kııkan: kııkar S3

^{102b} aқан: aқar S3

^{103a} onucı: ikinci S1

^{104b} gitmege: pâk olmağa S3

S3 23^b L̄kin ol ḥūkmī necāset oldı çār
 Bir ḥadeṣ biri cenābetdür i yār

Şālīşi ḥayz oldı dördünci nifās
 İşbudur didükleri ḥūkmī necās

Bunları pāk eylemekden ğayr-ı şer^c
 Nesne ma^clūm itmemişdür ^caşl u fer^c

Bil ki taḫvā budur ittiḫā olına
 Anda ger ^caynī necāset bulına

110 Şöyle kim ol dördi görmesek daḫı
 Ol gerekdür anı yuya iy aḫı

L̄k fetvā şöyledür kim iy püser⁵³
 Ger necāset olsa bir dirhem ḳadar

Cāiz olur ol libāsıyla namāz
 Ol ḳadar şübhe seni yoldan ḳomaz

Mes^oele*

Diñle gel bu faşlı daḫı iy ulu
 Gör nelerdür ol ki şındurmaz vuzū

Beşdür ol biri degülse der-namāz
 Ḳahḳahayla ger gülerse çoḳ u az

115 Biri yalıncaḳ yapışmaḳ ud yire
 Biri buse ya^cnī şeftālū dire

Biri zen fercini tütmaḳ tonile
 Biri ğayrı yirleri tonsuz ola

Mes^oele*

^{106b} Bir ḥadeṣ: Biri ḥadeṣ S1; Bu ḥadeṣ S3

^{108a} eylemekden: eylemekdür S2, S3

^{109a} Bil: L̄k S2

^{111a} L̄k: L̄ke S1, S3 / kim: ki S3

*-S1, -S2, -Ö

^{114b} ger: -Ö, -S2

^{115b} dire: vire S3

*-S1, -S2, -Ö

Nicedür ol nesnelar kim şır vuzū
Oldı on altı biri bu döke şu

S1 128^b,
Ö 144^a,
S2 37^a

Biri ğā'itdür üçinci yıl anuñ
Biri kırt inmek dübürden bil anuñ

Dağı kıandır kıağı yirden kim çıka
Dağı iriñdür ne yirden kim aqa

120 Biri şaru şu burun kıanı da bir
Biri ağız kıanı tükrükden keşir

Biri ağız tolusı kıuşmağ tamām
Şöyle kim idemeye oldem kelām

Dağı medhüş ola yā dīvāne ol
Yāhū yanı üstine mızgane ol

Yaşdıñub yā bir şeye vara düşe
Şöyle kim çekseñ anı ol dem düşe

S3 24^a

Dağı 'avret birle er çıplağ ola
Dağı biri birisiyle şarıla

125 Budur on altıncı iy ehl-i niyāz
Kahkahaile güle ender-namāz

Mes̄ele*

Diñle nice nesnedür iy yār-ı cān
Ol kim irgürmeye ābdeste ziyān

Bil ki on beşdür biri balğam ki ol
Çıkar ādem boğazından az u bol

Biri ağız biri burundan çıkan
Dağı kıulağdan çıkan gözden ağan

118b↔119b S3

119b↔118b S3

*-S1, -S2, -Ö

127^a ki: kim S2

Nesne kim ser mağzı içinden aқа
Ol vuzū bozmaz ne yirden kim çıқа

130 Biri arı ғonda қurursa meni
Ger eliyle ovsa giderse anı

Biri şol қurt kim cerāhatden çıkar
Dağı ol et kim cerāhatden қopar

S1 129^a,
Ö 144^b,
S2 37^b

Biri diş düşse birisi az қуша
Birisi dağı bu kim meyyit yusa

Biri dağı diş dibinden қurt çıқа
Biri dağı bir yirin ger od yaқа

Şöyle kim қabarsa қopsa yaş deri
Dağı elle ғuta her meyyitleri

135 On beşinci bu kim anuñ ғonına
Yāhū ғoñuz yāhū köpek doқına

Mesʼele*

Mesʼeledür bir hilāl alsa kişi
Қurcasa anuñla pāk itse dişi

Ol hilāle қan bulaşırsa eger
Şöyle bil kim anuñ ābdesti şınar

Yine bu bir mesʼeledür bil ʼayān
Ger ağızdan çıқа tükruk birle қan

İkisi olsa berāber iy ulu
İhtiyāt için gerek ala vuzū

Mesʼele*

140 Ammā ol nesneleri kim söyledük

^{132a} diş düşse birisi: düş düşünse biri S3; düş düşünse birisi S1

^{132b} birisi: biri S3

*-S1, -S2, -Ö

^{136a} bir: bu S2, S3

^{137b} şınar: şır S3, S1

*-S1, -S2, -Ö

Ya'nī anlar kim vuzūyı şır didük

S3 24^b Ol gerekse kaçdıle olsun i cān
Yāhū unutmāğile birdür hemān

Ger unutmāğile bir nesne kıla
Gide ābdesti velī oruç kıla

<Mes'ele>*

Ġusl kılmaga budur bil kim sebeb
Ol kim ud içinde aķar rūz u ŧeb

S1 129^b,
Ö 145^a,
S2 38^a Ya'nī dōrt dūrlüdür ol bevl ü menī
Hem vezīdür daħı dōrdünci mezī

145 Ammā ŧöyle bil kim ol üç dūrlü ŧu
Her kaçan kim gelse vācibdür vuzū

Ol gerekse olsun az veyāhū bol
Ya'nī bevl ü vezī vü mezīdür ol

Vezi oldur kim akar çün imrene
Mezi ol kim bevlüñ ardınca ine

Hem menīkim uyanıklıkda gelür
Ol ki lezzetsüz cimā'suz dökülür

Ya'nī kim bir kimseye kılsa nazār
Yā bir ağır nesne götürse eger

150 Yāhūd urşa bir kes anuñ pūştine
Yā yüce yirden düşe yir üstine

Ger menī bunlardan inerse tamām
Ġusl kıлмаķ vācib olmaz iy imām

Līk h'āb içinde çün ine menī

*-S1, -S2, -Ö, -S3

^{144a} dūrlüdür: nesnedür S2

^{149a} kimseye: kimse Ö

^{149b} nesne götürse: nesneyi görse S1

^{150a} bir kes: kimse S3 / pūştine: başına S1, S3

^{150b} düşe: düşerse S3

Her ne vechiyle ki görürse anı

Aña ğusl itmek gerekdür bī-gümān
Çünkü tonında menī ola ʿayān

Didiler bir mesʿele kıl istimāʿ
Uyħusunda ger kişi ide cimāʿ

155 Uyanub çün tura bulmazsa menī
Ĝusl kılmaħdan ħalāş olur teni

Mesʿele*

Diñle gel bu faşlı daħı āşikār
K'ola vācib ğusl uyanıħken i yār

Ger menī inzāl ola ger olmaya
Ĝusl kılmaħda tefāvüt ħalmaya

S1 130^a,
Ö 145^b,
S2 38^b Bil ki sekiz dürlü nesnedür bular
Biri uyħuda cimāʿ itse eger

Vaħt-i inzāl iħre tutsa kendini
Çünkü uyandı vu döküldi menī

160 Ĝusl vācib olur aña bī-gümān
Diñle ikincisini daħı ʿayān

S3 25^a Şol ki şoħbet ide vü ğusl eyleye
Līk ğusl itmezden öñ bevl eyleye

Şoñra bevl ardınca inerse menī
Yine ğusl itmek gerekdür bil bunı

Budurur üçünci kim ħayvānile
Bir kimesne ger anuñla cemʿ ola

^{153b} tonında: tonından S1

^{155a} tura bulmazsa menī: bulmazsa zerre menī S3

*-S1, -S2, -S3, -Ö

^{156b} i yār: -Ö

^{159b} Çünkü: Çünkü S1, Ö / döküldi: dökdi Ö, S2

^{161b} Līk: Līke S1, Ö, S3 / itmezden: itmezdük S1

^{162b} itmek gerekdür: itmekdür S3

Ġusl olur vācib menī gelse eger
Gelmez ise vācib olmaz didiler

165 Rābi'i bu öpse ādem bir güzel
Ger menī gelmese andan ol maḥal

Vācib olmaz ğusl aña bī-iştibāh
Şā'im olsa hem oruç olmaz tebāh

Bir daḥı bu dilber ile şarıla
Ol maḥal şehvet ger andan döküle

Bil ki oldem ğusl aña vācib olur
Rūzesi daḥı hem anuñ bozılır

Bir daḥı budur kim erkek erkege
Aşa vu gire ḥayā tā kertüğe

170 Ger menī gelmeye oldem ger gele
Vācib olur ğusl ikisine bile

Bir daḥı cem' olsa 'avret birle er
Yine kertük ḥaddine girse zeker

Gelse vü gelmese yeksāndur menī
Vācib olur ğusl ikisine daḥı

S1 130^b,
Ö 146^a,
S2 39^a

Sekizinci budurur kim bir civān
İtse girenden eliyle şu revān

Bil kim aña daḥı vācibdür ğusul
Līk şehvet gelmese lāzım degül

<Mes'ele>*

175 Diñle lāzımdur saña bu faşl i yār
Çār vech üzre olubdur ğusl i yār

Bir farīza vācib ü sünnet daḥı

^{166a} ğusl aña: aña ğusl S3

^{167b} şehvet ger: ger şehvet S3

^{173b} girenden eliyle: eliyle girenden S1

*-S1, -S2, -S3, -Ö

Müsteħabdur rābī'ī bil iy aḥi

Gör farīza kaçdurur ıl istimāc
Beşdür ol bir iḥtilām u bir cimāc

Şālīşī bu kim ḥayādan gire re's
Rābī'ī ḥayz oldu beşinci nifās

Bil ki bu beş yirde ğusl itmek bize
Farz olubdur erkek ü dişümüze

180 Līk sünnet ğuslı ılmada yine
Dört olubdur biri rüz-ı āzīne

Hem kiçi vü hem ulu bayrāmda
Biri ḥac yolında ğayr iḥrāmda

S3 25^b İşbu dört günde ki sünnetdür ğusul
Bunları iden fażilet bula gel

Mes'ele*¹⁷⁷¹

Çār cāda müsteħabdur ğusl i cān
Bunu iden bula devlet-cāvidān

Bir ḥacāmatda biri leyl-i berāt
Hem şeb-i adriyle yevm-i 'arafāt

185 Līk ol vaqtin ğusul vācib ola
Kim küfürden döne ĩmāna gele

S1 131^a,
Ö 146^b,
S2 39^b Bil şerā'it budurur ğusl idene
Çün şu oyub yuna başıyla tene

Vācib ola çünki ğusl itmek aña
Yā cenābetden veyā ḥayzdan buña

^{176a} ü: -S1, -S3

^{177b} u: -S1 / bir: biri S1

^{179ab} -S1

^{179b} erkek ü dişümüze: biri rüz-ı āzīne S2; bir rüz-ı āzīne S3

^{180ab} -S3

^{180a} Līk: Līke Ö / ğuslı: ğusl S1, S2

*-S1, -S2, -Ö

^{186a} bil: bir Ö

Şöyle gerekdür kim istincā kıla
Çünkü istincādan ol färîğ ola

Şol elin dīvāre süre ol zamān
Dağı bunı söyleye anda hemān

Mesʿele*

- 190 Dağı andan şoñra bismillāh diye
Şöyle kim bundan ziyāde itmeye

Zīra kim āyet olur Qurʿān’da ol
Yoğ cünübe oğumak Qurʿān’a yol

Ba’d ez-ān ol kimsene alsun vuzū
Ancılayın kim namāzdan ötürü

Çoya ayaklarını ğusl itmeye
Ğuslün āhirinde gerek kim yuya

Mesʿele*

Bil ki ğusl itmekde üçdür färīza
Biri istinşāk u biri mażmaza

- 195 Līk sünnetdür vuzūda bil bular
Budur üçinci teni hep yuyalar

Dağı ilkinden vuzūnuñ yoğlaya
Var ise tende necāset yıqaya

Çün vuzū alub tenine çoya şu
Dağı andan şoñ ayağın yuya o

Ö 147^a,
S2 40^a Ğusl içinde ʿavretün-vār şaçını
Çözmeyüb yıqansa cāʿiz bil bunı

^{187b} buña: yaña S3

^{188b} Çünkü: Çünkim S1, Ö, S2

*-S1, -S2, -Ö

*-S1, -S2, -Ö

^{195a} Līk: Līke S2, S3

^{196a} ilkinden: ilkinde S1, S2; evvelinde S3

^{197b} şoñ: şol S3

^{198a} ʿavretün-vār: ʿavret-vār S1, S2, Ö

S1 131^b,
S3 26^a Çünki şaçuñ dibine irişse şu
Didi besdür Muştafâ-yı mäh-rû

200 Şöyle lâzımdur ki ğusl içre beden
Kılca yir qalmaya yuna cümleten

Kim buyurmışdur ħabīb-i kibriyā
Didi kim ğusl içre cismi hep yuya

Ĥağ te‘ālā yiddi endāmın anuñ
‘Afv ide yaqmaya nārı ŧamunuñ

<Mes‘ele>*

Bir cünüb ger ağına vu burnına
Virmeyüb şu ŧalsa bir şu ħavzına¹⁸⁸⁴

Pāk olur bilgil anı diñle yine
Bunda var bir mes‘ele añla yine

205 Bir cünüb bir şuya düşse nāgehān
Ĝusl için kılmasa niyyet ol zamān

Şu kamu a‘zāsına irse tamām
Pāk olur bī-şübhe bilgil iy imām

Ĝusle niyyetnist vācib iy ‘amū
Nitekim olmadı vācibdür vužū

Diñle bu bir mes‘eledür kıuyuya
Nāgehān bir ŧaŧ‘ olub düşe қоға

Çāha inse delv için bir cünüb er
Ĝusle niyyet eylemiş olsa eger

210 Şu neces olur bilüñ bā-ittifāğ
Līk ğusle itnese niyyet yarağ

^{201a} ħabīb: resül S1

^{202b} ‘afv kelimesi S1 nüshasında عف şeklinde yazılı.

*-S1, -S2, -S3, -Ö

^{203b} Virmeyüb: Urmayub S3

^{206b} bī-şübhe: bī-süm‘a S2

^{207a} Ĝusle: Ĝusl S3

^{210b} Līk: Līke S1, S2, Ö, S3

Delv için inse eger şuda oda
Pāk olur didi Muḥammed iy dede

Ö 147^b,
S2 40^b Qavl-i Yūsuf’ da budur kim ol eri
Yine cünüb çıkarur şuyı arı

S1 132^a Ger neces var ise cisminde bedīd
Şu daḥı bā-ittifāk olur pelīd

Mesʿele*

Ġusl için bir çāha girse bir cünüb
Ol kıyudan çıkısa aʿzāsın yuyub

215 Yine varub girse bir çāha daḥı
Çıkub andan irse bir çāha daḥı

Bu kıyunuñ üçi de murdār olur
Hem cünüb olan yine cünüb qalur

Bil Ebū Yūsuf sözidür bu kelām
Gel Muḥammed qavliñ işit iy imām

S3 26^b Didi niyyet kılsa ādem pāk olur
Ol kıyular şuyı müstaʿmel qalur

Ger neces olmaya anda ger ola
Gitdi ol bir söz daḥı geldi dile

Mesʿele*

220 Söz budur kim kırb için ğusl itseler
Ol şu hem müstaʿmel olur didiler

Añla gel bu mesʿeleyi diñleyüb
Şehr içinde bir kışı olsa cünüb

Aqçesi yoqdur ki ḥammāma vire

^{212b} çıkarur: çıkar ol S1

^{213b} bā-ittifāk: bi’l-ittifāk Ö

*-S1, -S2, -Ö

^{219a} anda: anuñ S3

*-S1, -S2, -Ö

Hem Şu kadar havf ider Şuya gire

Nāgehān bir hastelik  arız ola
Pes gerek oldem teyemm m ol kıla

Mes ele*

  148^a,
S2 41^a Yine bu bir mes eled r iy  am 
Bir y b nda olasın ki olmaya Şu

S1 132^b 225 Y h  var bir kimsede virmez sa a
Y h  Őatmaz Őatsa ister  ok bah 

Sende yok dirhem ki anı alasın
Bu sebeblerden teyemm m kılasın

<Mes ele>*

Yine di le c n ile bir mes ele
Sa a l zım ola bir g n kim bile

Bir kişi kim hasta olsa n geh n
A a el vire cen bet olzam n

Olmaya g sl itmege anda meded
Y  cer hat ola tende b -aded

230 Da ı hem olsa kabarcıkklar  ay n
Bilse kim Şu bunlara eyler ziy n

Hem bu mevzi de teyemm m ideler
Hem vuz ya k dir olmazsa eger

Bu teyemm mle nam zın kılsun ol
 unki Őih at ire g r ne kılsun ol

G sl id b oldem cen betden  ıka
Ol nam zı istese ide k z 

Mes ele*

*-S1, -S2, - 

^{225a} bir: Şu S3

*-S1, -S2, - , -S3

^{227b} ola: olur S3

Ġusl için bir mes'ele geldi yine
Ol budur kim şuyı ğusl iden tene

S3 27^a 235 Ger dōke şaĝına yāhūd şolına
Yā dōke başına yāhūd olına

Her ne yirden dōkse cā'izdür hemān
Cümleten a'zāya şu olsun revān

Ö 148^b,
S2 41^b Lĭk bilũn böyle ılmadur vuzũ
Cā'iz olmaz didi 'ālemler amu

Faşl Der-Beyān-ı Neces Şoden Āb-ı Endek*

Diñle gel bu bābı āb az olsa ger
İki nesne anı bil murdār ider

Birisi dūşmek necāset içine
Biri bir cünüb girüb aña yuna

240 Az olan şu oldurur kim havz ola
İn yidi uzun yidi arşun ola

Yā sekiz yāhūd touz arşın adar
Olsa tolu ol şuyunũ 'umı eger

Ol iki nesne anı murdār ider
Bunda anuñçün nebĭ didi aber

**āle'n-Nebĭ 'Aleyhisselām Lā Yubũllen Adekũm
Fĭ'l-Mā'i'd-Dā'imi Ve LāYaĝtesil Fĭhi Mine'l-
Cenābeti***

* -S1, -S2, -Ö

^{234a} geldi: diñle S1

^{236b} olsun: olsa S1

^{237ab-341ab} -S1

* Mes'ele S3; -S1, -Ö

* Bölüm: Az suyun pisenmesinin beyanıdır.

^{240b} İn: Anı S3

^{241b} ol şuyunũ 'umı: 'umı ol şuyunũ Ö, S2

^{242b} didi: virdi S3

* Mes'ele S3; -S1, -Ö

** *bkz.* iktibaslar 51

L̄kin olsa bir ulu mevzi'de Şu
Őöyle kim bir gūŐeden alsañ vuzū

Bir kenāri h̄iç kımltı kılmaya
Ol Őuyuñ bir yanı ger murdār ola

245 Bir yaña senden dađı gūsl u vuzū
Eyle cā'izdir ne isterseñ kamu

Mes'e-le-i Diger*

Mes'e-le bu Şu ki der-ħammām aķar
İssi Şovuk arıdur çün çeşme-sār

Ger necāset dūŐse anuñ ĥavzına
Şu oluķdan cārī olsa üstine

S2 42^a Ol Őudan gūsl eylemek cā'iz olur
Zire ol Őu cārī Őu ĥūkmündedir

Ö 149^a Ĥavz-ı ĥammām ābı müsta'mel eger
Olsa bir Őasıyla andan alsalar

250 Lūlenūñ altına Őutsalar anı
Ťolub aķsa pāk olur bilgil bunı

Mes'e-le-i Diger*

S3 27^b Diñle didiler yine bir mes'e-le
Ĥavzuñ içinde eger Şu az ola

Şöyle kim beş kez ola anuñ dibi
Dağı hem uzunluğı anuñ gibi

Ger necāset dūŐse anuñ içine
Ol ķadar Şu gelse ol ĥavza yine

^{245a} u: -S3, -Ö

* Mes'e-le S3, -Ö

^{246a} bu Şu: budur Ö

^{248b} Őu ĥūkmündedir: ĥūkmünde olur S3

^{249a} ābı: anı S2

^{250b} bunı: anı S2

* Mes'e-le S3, -Ö

^{251b} eger Şu: Şu eger S3

Her ne kim ol havzuñ içinde tamām
Var ise murdār olur bil iy imām

**Faşl Der-Beyān-ı Ān Yāzdeh Cān-ver ki Ābra
Neces Nekoned***

255 Diñle gör şuyı nelerdür iy ahi
Ol ki murdār itmeye olsa dağı

Gerçi kim şu olsa bir baţman eger
Anı murdār itmez on bir cān-ver

Toşbağa vu lengec ü sinek arı
Dağı ol sinek ki incidür ħarı

Hem çekirge hem üvez hem dağı mūr
Dağı ‘aķreb hem şadefdür on olur

On birincisi budur kim didiler
Cümle şu içinde olan cān-ver

S2 42^b **Faşl Der-Beyān-ı Ān Bist ü Dü Ħayvānı ki Ābra
Neces Mīkoned***

260 Gel işit ol cān-verlerden ħaber
Kim şuya düşse ķamu murdār ider

Ö 149^b Ger ola göl yā ola ħavz-ı şaġır
Yā kerkese olsun ol çāh-ı kebīr

Ol yigirmi iki ħayvāndur ķamu
Fīl ü bibr ü ķaplan u pars u ayu

Dilgi vü sincab u ħıncır u köpek
Ķurd ile maymun u ķatırla eşek

Kirpi vü fāre vü şırtlan u vaşak

* Mes’ele S3, -Ö

* Bölüm: Ol on iki hayvan ki suyu kirletmezler.

^{257a} lengec: yengec Ö / sinek: sinek ü S3

* Mes’ele S3, -Ö

* Bölüm: O yirmi iki hayvan ki suyu kirletirler.

^{262b} bibr ü: bibr S3 / pars u: pars S2

^{263a} Dilgi vü ħıncır sincab u köpek S3 / vü: -Ö

^{263b} u: -Ö

Pursag̃ u arslan u hem qarakuḷaḷ

265 Hem aal u daḫı hem berrı kedi
aub itden uyuya dıŖse yidi

Ḥavz-ı āha dıŖse biri nāgehān
Yāḫūd aḡzı burnı doḡınsa hemān

Ŗöyle bilgil kim o Ŗu murdār olur
Cümlesin dökmeḡ anuñ lāzım gelür

Lı̄k bunlardan Ŗıanile etük
Ger bular Ŗu ie ez-ḫavz-ı küük

Süresi olmaz neces bu ikinüñ
Lı̄k murdār olur ol yigirminüñ

270 Cā'iz olmaz k'ideler ḡusl u vuzū
Söz budur kim döküle cümle o Ŗu

**Pānzdeh Ḥayvānest Faşl-ı Ān Ḥayvānāt ki Der-Āb
Uftād Neces Nemikoned Vallāhu Alem Bi'Ŗ-
Ŗevāb***

Diñle imdi yine Ŗol ḫayvānları
Ol ki āha dıŖse vü ıa diri

S2 43^a Anuñ ile ol Ŗu murdār olmaya
Geri kim ol Ŗuda ol ḡavṭa ıla

Oldı bil kim on beŖ ol ādem biri
Ol ki cünüb olmaya ola arı

Daḫı hem at u deve oyun baar
Gāv ḡühıdur biri hem vaḫŖi ḫar

Ö 150^a 275 Biri deveḡuŖıdur biri uzı

^{265a} u: -S3

^{266a} Ḥavz-ı: Ḥavz u Ö

^{267ab-341ab} -S3

^{268a} Lı̄k: Lı̄ke S2

* -Ö

* Bu bölümde, on beŖ hayvandan bahsedilir ki suya dıŖerse suyu kirletmez. En doḡrusunu Allah bilir.

^{273a} ādem biri: ādemleri S2

^{273b} cünüb: cennet S2

Biri tavşandır biri şu kunduza

Hem keçidir hem buzağı bil ʿayān
Biri āhū on beşinci gergedan

Çünkü bunlar bir şuya düşüb çıka
Ol şudan dök taşra yigirmi çoğa

Dağı andan sonra ger gusl u vuzū
He ne kim isterseñ eyle iy ʿamū

Likin ol şuyuñ içinde olsa ol
Anı hep dökmek gerek ne olsa ol

**Faşl Der-Beyān-ı Āb-ı Mekrūh Yaʿnī Fezle-i Deh
Cān-ver Eger Āb-ı Endek Şeved***

280 Diñle ol hayvānları kim süresi
Yaʿnī kim şu içse kılsa fazlası

Şöyle kim mekrūh ola ol süre şu
Maʿnā-yı mekrūh odur kim iy ʿamū

Çünkü tāhir şu eline girmeye
İşbu şu ile tāhāret eyleye

Oldı bunlar dağı bil on cān-ver
Ol kim az şuya döküb mekrūh ider

Birisi anuñ kedi biri şıçan
Birisi kertenkele biri yılan

S2 43^b 285 Birisi karga vu birisi tavuğ
Birisi kerkes ü birisi başağ

Birisi dağı anuñ baykuşdurur
Dağı hem bunlarda olan kuşdurur

*-Ö

** Bu bölüm mekrūh suyun beyanıdır. (Az suya on hayvanın pisliğı düşerse)

280^b içse: içe S2

282^a tāhir: zāhir S2

283^b ider: olar S2

285^b Birisi: Biri S2

286^a baykuşdurur: baykuşdur Ö

286^b bunlarda: bunlardan Ö / kuşdurur: kuşdur Ö

Lîk maḥbûs olsa tavuḡ zümresi
Bil ki mekrûh olmaz anuñ süresi

Faşl Der-Beyân-ı Āb-ı Meşkûk ki Neçedür*

Ö 150^b Süresi ammâ ki çatırla ḡaruñ
Bil ki meşkûk oldu bî-şek bunlaruñ

Āb-ı meşkûk oldurur kim arı mā
Olsa anuñla vuzû olmaz revā

290 Ger ele girmezse ammâ arı şu
Kıl teyemmüm ol şudan hem al vuzû

Hem ṭahâret hem teyemmüm ol zamân
İkisi bile gerekdür bî-gümân

Lîk birdür ol maḥalde iy ‘amû
Ger teyemmüm evvel ola yā vuzû

**Faşl Der-Beyân-ı Ān Çizhâ ki Eger Der-Āb-ı Endek
Mifted Murdâr Mîkoned***

Gel nedür ol nesnelere gör iy dede
Ger düşe andan şuya murdâr ide

On iki şeydür işit idem beyân
Ḥamr u şehvet bevl ü ġâ’iṭ daḡı kan

295 Tavuḡuñ tersi vü ḡıncıruñ eti
Didiler hem tersi çatırla atı

Daḡı hem tersi ḡimâriyla baḡar
Hem deve ile ḡoyunuñ olsa ter

* -Ö

* Bölüm: Şüpheli suyun beyanı kaçır?

^{290b} hem al: al hem S2

^{291b} bî-gümân: -Ö

^{292a} Lîk: Lîke S2

* -Ö

* Bölüm, o şeylerin beyanıdır: Eğer az suya düşse kirletir mi?

^{294b} bevl ü: bevl S2

^{295b} tersi: ters Ö

^{296a} tersi: ters Ö

S2 44^a Olsa ger tersi bu ikinüñ kıru
Düşse tiz çıkısa neces olmaz o şu

<Mes^oele>*

Mes^oeledür çāha düşse iy aḫi
Ger devenüñ yāḫū kıyunun kıḡı

Baʿzılar didi ki bir baş olsa ol
Nesne kıalmaz kıru olsa az u bol

300 Līk fetvā oldı anuñ üstine
Çıkısa ger delviyle bir iki dene

Ö 151^a Ol şu hem murdār olur bī-şübhe şek
Ol on ikiden neces olduḡı tek

<Mes^oele>*

Yine bu bir mes^oeledür kıyunı
Şaḡar iken nāḡeh anuñ südini

Düşse oldem kıḡı anuñ içine
Pāk olur tiz atsalar ol süd yine

Zīre kim mümkin degüldür ol zamān
Kādir ola menʿine anı saḡan

305 Līk süd içinde tırsa pür dem ol
Yimesi vü şatması cāʿiz degül

<Mes^oele>*

Olsa ger bir kıab içinde bışmiş āş
Yā herīse olsa yā keşkek yā māş

^{297b} o şu: vuzū S2

*-S2, -Ö

^{300a} Līk: Līke S2, Ö

^{300b} ger: her S2

*-S2, -Ö

^{304b} anı: anuñ Ö

^{305a} pür: bir Ö

^{305b} şatması: şaḡması S2

*-S2, -Ö

Düşmüş olsa bir kığ anuñ içine
Ger o kığ olsa bütün ol aş yine

Ger ezilmiş yā tağılmış olsa ol
Dağı ol āşı yimek cā'iz degül

S2 44^b Bil ki bir kığı eger şındursalar
Anı az ābuñ içine atsalar

310 Ol şuyı murdār ider ol bī-gümān
Diñle bir söz dağı idelüm beyān

Söz bu kim bir kişinüñ ger tonına
Bevl ü tersi gāv-ı arslan doğına

Ol necāset cāmede olursa az
Cā'iz olur kıлмақ anuñla namāz

Cā'iz olmaz līkin olursa keşir
Şöyle k'ola birinüñ dördünde bir

Ö 151^b Hem beden hem yan dağı yig gibidür
Beşde bir olsa velī cā'iz degül

315 Bir kıyu içinde ger şu az ola
Aña dört ayaqlunuñ bevlı aqa

Az olan şu gibi ol murdār olur
Hem tezek dağı anuñ hükmindedür

<Mes^oele>*

Yine bu bir mes^oeledür diñlegil
Vardurur on dürlü nesne añla bil

K'anlaruñ tersi şuya düşse eger
Şuyı murdār eylemez ol didiler

Birisi kıumrı vu güvercin biri

^{311b} ü: -Ö

^{315a} ger şu: şu ger S2

*-S2, -Ö

^{317b} añla: anda S2

- Biri keklıkdür ü bıldırcın biri
- 320 Birisi anuñ setite(?) bil ʿayān
Biri hem dürrāc u biri şaḡsağan
- Biri serçe birisi tihū i yār
Dağı her ne bunlara beñzer ki var
- S2 45^a Līk tersi tavuğıle ördegüñ
Bil ki murdār oldı olmasun şeküñ
- Dağı ğayrı kuşlaruñ tersi eger
Şuya düşse ol şuyı mekrūh ider
- Līk ton üstinde olursa hemān
Ol şıgır tersi gibidür bī-gümān
- <Mesʿele>*
- 325 Dağı şol yumurda kim çıķduğı dem
Dört ayaklıdan toğanlar dağı hem
- Ö 152^a Şuya düşse yaşıken murdār ider
Nesne qalmaz kuruyub düşse eger
- Toğsa kuzı yaşıken her kim alur
Kucağına qor tonı murdār olur
- Bir şıçan ger düşse bir şu çāhına
Olsa tağılsa tüyi şu içine
- Şışmış olmasa içinde ol eger
Bir qoğa ile o şudan çekeler
- 330 Yā yigirmi yāhūd otuz delv ola
Ol qoğanuñ şuyı beş batman gele

^{319a} vu: -S2

^{320a} setite (?): Ö; S2 / setite bil: setitedür Ö

^{320b} u: -S2

^{321a} Biri: Birisi S2 / birisi: biri S2

*-S2, -Ö

^{326a} ider: olur S2

^{330a} yāhūd: yāhū Ö

Lîke şişmiş olsa ol ger kuyuda
Ol şuyı dökmeğ gerek hep iy dede

Bir şıçan ger tolu āb olan küpe
Düşse vü düşdüğü dem anda öle

Anı ihrāc itseler ol demde tîz
Yine ol küpdeki mā alur temîz

Olsa bir mevzi‘de tolmuş yağ u bal
ılsa bir fāre içinde intikāl

335 Ol şıçan olduğı yiri atalar
Bāı alan pāk olur dir atalar

Bu şerī‘at derlerin andānī sen
Eyle başdan ayağa tezyīn-i ten

Kim tariat zer-geri kānı budur
Hem ma‘ārif la‘l-i ‘ummānı budur

Hem aāyık mihr ü māhına burūç
Bu ahāretdür şalātıyla oruç

Hep bu me‘mūrı ılalum iy imām
Sünnet-i ehl-i cemā‘atle müdām

340 Tā ki ramet eyleye Ramān‘umuz
Rāat içinde ala ten cānumuz

Yā İlāhī eyle tevfiūn refi
Tā ki āsān ola her müşkil tari

Ö 152^b Cümle mü‘min mü‘minātıyla bizi
Saa irgür ramet it yurdumuzı (992)

^{331ab} derkenar Ö

^{331a} Lîk: Lîke S2

^{334a} tolmuş: dökmiş Ö

^{337a} zer-geri: zer-beri Ö

^{338a} hep: hem Ö / mihr ü māhına: mihri māhına S2

MUSAMMAṬLAR

(Murabba^ç)

1

Der-Medḥ-i Cihād Fī-Sebīllāh

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- I Āfitāb olsa revādur efseri ğazīlerüñ
Dār-ı Raḥmān olsa lāyık yirleri ğazīlerüñ
Kim düşer meydān-ı merdānda seri ğazīlerüñ
Hem 'Aliyyü'l-murtaẓādur serveri ğazīlerüñ
- S1 97^a II Ğazīler kim rezm içinde oynadurlar atını
Götürüb bile yanınca ḥarbinüñ ālātını
Recm idüb küffārı anda şındururlar Lāt'ını
Hem 'Aliyyü'l-murtaẓādur serveri ğazīlerüñ
- III Bunlaruñ vaşfında 'acizdür lisān-ı ādemi
Hem bulubdur iki 'ālemde bular ḳutlu demi
Yoldaşı Ḥıẓr oldı bunlaruñ erenler hem-demi
Hem 'Aliyyü'l-murtaẓādur serveri ğazīlerüñ
- IV Ḳadri 'ālīdür bularuñ gerçi fehm itmez 'avām
Yaraşur her birine biñ h'āce olursa ğulām
Söylesem yüz biñ bularuñ vaşfını olmaz tamām
Hem 'Aliyyü'l-murtaẓādur serveri ğazīlerüñ
- Ö 86^b V Ṭoĝrı yoldur ğazīler yolu ki yoḳ inkār aña
Anuñiçün baş u cānıyla varur ḥünkār aña
Bu yolu sen daḫı Ḥandānī ṭaleb ḳıl var aña
Kim Muḥammed Muşṭafā'dur rehberi ğazīlerüñ

(Müseddes)

2*

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

- S3 62^b I Şayḳal-ı mihriyle dil āyīnesin pāk ide gör

¹ S1 96b; Ö 86a

^{v2} ḥünkār: her yār S1

^{v3} sen daḫı Ḥandānī: Ḥandānī sen daḫı S1

² S1 97a; Ö 86b; S3 62b

*Tercī-i Bend-i Diğer S1, Ö, S3

İşk engüştü ile ʿaql-ı mehīn çāk ide gör
 Nefs-i emmāre-i ten olmadın ihlāk ide gör
 ʿĀşık-ı Hāq diyü cānā seni hettāk ide gör
 Gözüñ aç ʿārif-i Rab ol özüñ idrāk ide gör
 Ced ü cehd ile düriş zehrüñi tiryāk ide gör

- II Bil ki sen sitte cihātuñ tenine cān olduñ
 Giyüben cāme-i çarı adı insān olduñ
 Bir zamān kaçre idüñ imdi ki ʿummān olduñ
 Bende adını kaçınma ulu sulṭān olduñ
 S1 97^b Gözüñ aç ʿārif-i Rab ol özüñ idrāk ide gör
 Ced ü cehd eyle düriş zehrüñi tiryāk ide gör
- III Kim ki mülk-i beḳāya gele var eyle ıraḳ
 Düşmedin cānile cismüñ ara yirine firāk
 ʿİlmi Cebrāʿil idüb naʿlın anuñ ile Burāk
 Maʿrifet şemʿin uyandur bu yola eyle çerāk
 Gözüñ aç ʿārif-i Rab ol özüñ idrāk ide gör
 Ced ü cehd eyle düriş zehrüñi tiryāk ide gör
- IV Gözüñ aç gözüñe ʿanḳā görine süri sinek
 Nazar it arz u semādan uludur yumrı kelek
 Māh olubdur bu simāt içre hemān ḫālka çörek
 Mihr olubdur bu zikirde şanasın yaşşı semek
 Gözüñ aç ʿārif-i Rab ol özüñ idrāk ide gör
 Ced ü cehd eyle düriş zehrüñi tiryāk ide gör
- Ö 87^a V Çünki bildüñ ki gelen ʿāleme elbetde gider
 Diḳḳat it zerrece mihrin ḳoma göñlüñde gider
 Ölmeden öñ öligör diyü Nebī virdi ḫaber
 Yüri Ḥandānī saña loḳma ile ḫırḳa yiter
 Gözüñ aç ʿārif-i Rab ol özüñ idrāk ide gör
 Ced ü cehd eyle düriş zehrüñi tiryāk ide gör

¹² İşk: ʿĀşık S3

¹⁵ özüñ: özüñi S3

¹⁶ düriş: -S3

¹¹⁵ özüñ: özüñi S3

¹¹⁶ ü: -S1

III -S3

III2↔III4 Ö

III3 naʿlın: fiʿlin S1

III4↔III2 Ö

III5 ü: -S1

IV1 süri: -S3

IV2 göñlüñ: göñül S3

V2 göñlüñde: göñlünden S3

3*

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

- S1 98^a I Dağılmış bāğ u gül-zāra benefşe lāle sünbüller
Şanasın gülşen-i rū-yı nigāra hāl ü kāküller
Gözüm yaşı gibi cular aqub dir her sū kılķullar
Ki gül dil-dār u şahbādan şafādur şāfī gönüller
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller
- II 'Aṭā vu luṭfuña yoķ ḥad u pāyān ḥikmetüñ gibi
Zuhūrātına eşyānuñ çünān kim ḳudretüñ gibi
Dü 'ālemde ḥuzūr olmaya bezm-i vaḥdetüñ gibi
Bize 'işret maḳāmın vir cihānda cennetüñ gibi
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yer yer gülistān içre bülbüller
- III Ğamuñdan sīnem üzre yaqılan keyler baña güldür
Sifāl içinde açılmış kıvıl yā aq karanfildür
Gerekse üstüme aqlat cihān ḥalkın gerek güldür
Bu dem 'işret zamānidur murādum ḥūbla müldür
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller
- Ö 87^b IV 'Ömür sür'atdedür gāyet diyü söyler bize yil sel
Baqub görmez misin yalduqların yil gibi ay u yıl
Ḥazān itmezden öñ 'ömrüñ bahārını nehārın leyl
Müheyyā eyle 'ıyş esbābını vaḳtidür iy gāfil
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller
- V Şalub iller beyā dirler varaķ şāḥı dirāḥtānuñ
İşāretler idüb göz yaşı ezhār u giyāhānuñ
Lisān-ı hāl u ḳālile budur tesbīḥi eşyānuñ
Ḳo iy Ḥandānī giryānlığı gel gör verd-i Ḥandānuñ
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller
- S1 98^b VI Hezār-ı zāra yār iseñ eger dilden gerek dilden
O dil-dāruñ bu būyın bul eger külden eger gülden
Ḳamu eşyānuñ inṭāqın işit cüz'den eger külden

³ S1 97b; Ö 87a

* Tercī'-i Bend-i Diger S1, Ö

^{III} u: -Ö / ḥad: 'ad Ö

Olursın mışr-ı cāmi^c sözi bil kâlden eger dilden
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller

VII Nazār-ğahında tūbānuñ açılmış bu gül-i cennet
Kād u zūlfüñ ü la^lüñ goncasına oldu ān şüret
Meşakkat tıydı tırdı āh öñinde bir ü fehmiyyet
İki üç māh u meh bahreyn ü cümle geldi ber-şüret
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller

VIII Süleymān u Sikender gibi hep dünyāyı alduñ tıt
Kamu bāz-ı murāduñ zü'l-cenāhın üzre şalduñ tıt
Cihānda māl-ı Kārūn ‘ömr-i Loqmānı’yla kıldıñ tıt
Bilüb Hızr-ı zamān kendüñ hayāt ābına tılduñ tıt
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller

IX Yā Mālik el-Ḥaḫ el-Mübīn yā Ḥayyu Ḳayyūm el-Metīn
El-Muḫyī Ḥallāk el-Mu^cīn İrḫamni **ḫayru’r-Rāḫimīn**
Yā **Rāḫmeten lil-‘ālemīn** yā şādıḫu’l-va^cdi’l-emīn
Yā men şefī‘ü’l-müzribīn eş-şefī‘ü’n-nāfī yevm-i dīn
Ö 88^a Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller⁷

X Derd ü belālar def^c ider her dem zeber Dāfi^c ‘aṭif
Dürlü şafālar sevḫ ider zāhir nihān Nāfi^c Laṭīf
S1 99^a Evvel yaratdı cān u dil ‘aḫl u teni Rāfi^c ḫarīf
Āḫir yaratdı ḫārıḫ u ḫār u gül ü bālā-keşif
Bahār oldu yine açıldı her bir gūşede güller
Figāna başladı yir yir gülistān içre bülbüller

(Tedis)

4*

mefā^cilün-mefā^cilün-fe^cülün

^{IX2} bkz. iktibaslar 52

^{IX3} bkz. iktibaslar 3

^{IX4} yevm-i dīn: yevmi’d-dīn S1

⁷ Dokuz ve onuncu bentlerde vezin değışmekte ve “müstefilün/müstefilün/müstefilün/müstefilün” olmaktadır.

^{X3} cān u: cān S1

⁴ S1 99a; Ö 88a; S3 62b

* Tercī-i Bend-i Diger Ö, S3

- I Ser-ā-ser ʔolsa ger künc ü cihān genc
Görinmez gözüme güncice'ān genc
Degül bākī ʔut olmuş cümle kān genc
Ḳanā'atdur fenāda cāvidān genç
Ḳarāb ol ister iseñ bī-gümān genc
Ḳarāb içre olur zīrā nihān genc
- II Cihān bir mühre beñzer naqşı insān
Bu naqş itdi nice Mānī'yi hayrān
Bedenler māhī gibi cān çü 'ummān
Ola zāhir dilerseñ genc-i pinhān
Ḳarāb ol ister iseñ bī-gümān genc
Ḳarāb içre olur zīrā nihān genc
- S3 63^a III Getürdüm nāvek-i 'ışkı kemāne
İre şāyed nişān-ı bī-nişāne
Vücūduñdan geçüb gitme yabane
İrem dirseñ hayāt-ı cāvidāne
Ḳarāb ol ister iseñ bī-gümān genc
Ḳarāb içre olur zirā nihān genc
- Ö 88^b III Diseñ ten 'aql u cān olmaya dil-gīr
Rızā vir her nice emr olsa taqđır
Ḳaḳ'a uy nefsüñile itme tedbīr
Olasın olmayub dā'im civān pīr
Ḳarāb ol ister iseñ bī-gümān genc
Ḳarāb içre olur zīrā nihān genc
- S1 99^b IV Nazar kıl yir ü gök memlūdur ol nūr
Eger ʔamu zebānī ger cinān ḡūr
Hep oldur görinenler keşf ü mestūr
Dilerseñ olasın Ḳandānī ma'mūr
Ḳarāb ol ister iseñ bī-gümān genc
Ḳarāb içre olur zīrā nihān genc

^I ü: -Ö

^{II} cān: ten S3

^{III} her: -S3

^{IV} ü: -S1

(Taʿşir)

5*

mefʿülü-fāʿilātün-mefʿülü-fāʿilātün

I ʿAqlum uçar serümden evvel zamānı ańsam
Fikrüm geçer dilümden āhır mekānı umsam
Zāhirde cümle ʿālem baħründe ıaıredür kem
Bāıında zerre-i nā-çızi güneşden ekrem
Yeksān ıapuında ʿulvī vü süflī şubh u aışam
Kıapuında cimri bende Kārün u Mūsā çün Cem
İy pādişāh-ı āzam zātuñ yüce muʿazzam
Vaşfuñ beyāna gelmez her nātıq anda ebkem
Sen nūruñ evveli yok ne vardur āhırı hem
Ol baħr-ı bī-leb ü lüb içinde mevce ğarķum

II ʿİşķuñdan oldı cānum sekrān-ı vāle vü deng
Gūyā ki sī sebū mey içdüm yidüm dümen beng
Hākister oldı bister kıapuında bālişüm seng
Bezmünden oldı ten ney ıanbūra kāmētüm çeng
Kaldum zelīl ü ʿāciz zilletde merkebüm leng
Senden gerek keremhā k'idüm kıapuında āheng
İy pādişāh-ı āzam zātuñ yüce muʿazzam
Vaşfuñ beyāna gelmez her nātıq anda ebkem
Sen nūruñ evveli yok ne vardur āhırı hem
Ol baħr-ı bī-leb u lüb içinde mevce ğarķum

Ö 84^b

S1 95^a, III Oldı ğönülde mihriñ gūyā ki ğökde ğurşid
S3 61^b Bu nūrile bulındı keşretde baña tefrid
Taħķıķa irdi cānum gitdi mecāz u taķlid
ʿAyne'l-yaķinle dil-i şirketde buldı tevhid
Her ğicem oldı kıadr u her ğündüzüm düğün cid
Allāhu ekber oldı zikrüm ezān u temcid
İy pādişāh-ı āzam zātuñ yüce muʿazzam
Vaşfuñ beyāna gelmez her nātıq anda ebkem

⁵ S1 94b; Ö 84a; S3 61b

* Tercī-i Bend-i Laıif S1, Ö; -S3

^I -S3¹¹⁰ mevce: nūra Ö^{II} -S3¹¹¹ sī: se S1¹¹² keşretde baña: baña keşretde S3¹¹⁵ ğündüzüm: ğündurur Ö¹¹⁶ u: -S1¹¹⁸ anda: olur S3

Sen nūruñ evveli yok ne vardur āhiri hem
Ol baħr-ı bī-leb ü lüb içinde mevce ğarkum

IV Ger evliyā-yı ekmel ger enbiyā-yı mürsel
Evşāf-ı zāt-ı pākūñ eşkālın itmedi ğal
‘Aczine ma‘rifetdür hep ‘ārifīn ü kümmel
Kim neyle buldı kāmēt ekvānile bu heykel
Mecmū‘anuñ rumūzı işbudurur muħaşşal
Kim cümle sensin āħir zāħir ü bāṭın evvel
İy pādişāh-ı a‘zam zātuñ yüce mu‘azzam
Vaşfuñ beyāna gelmez nātık anda ebkem
Sen nūruñ evveli yok ne vardur āhiri hem
Ol baħr-ı bī-leb ü lüb içinde mevce ğarkum

S1 95^b,
Ö 85^a

V Hāndānī’ nūñ murādı sensin iki cihānda
Maşsūdı yoğdur anuñ dağı cihānda cānda
Fikri vü zıkri sensin seyrānda vu mekānda
Her kande nāzır olsa vechūñi görür anda
Hakka’l-yaķine irdüm kalmamışum ğümānda
Bildüm ki evvel āħir sensin nihān ‘ayānda
İy pādişāh-ı ‘azam zātuñ yüce mu‘azzam
Vaşfuñ beyāna gelmez her nātık anda ebkem
Sen nūruñ evveli yok ne vardur āhiri hem
Ol baħr-i bī-leb ü lüb içinde mevce ğarkum

(On ikili)

6*

mefā‘īlün-mefā‘īlün-mefā‘īlün-mefā‘īlün

I Libās-ı nefşüm ü cismüm atamile anadandur
Nücüm-ı ‘aql u cānum māh u mihr-i enbiyādandur

^{III10} ü: -S3 / mevce: nūra S1

^{IV3} ‘ārifīn: vāşılīn S1, S3

^{IV6} āħir: āħir ü S3 / ü bāṭın: nihān u Ö

^{IV10} mevce: nūra S1, Ö

^{V2} cihānda: cinānda Ö

^{V6} nihān ‘ayānda: nihānda vu ‘ayānda S3

^{V7} -Ö

^{V8} -Ö

^{V9} -S1

^{V9} vardur āħiri: āħiri vardur S3

^{V10} -S1

⁶ S1 95b; Ö 85a; S3 61b

* Tercī-i Bend-i Çār Ender-Çār S1; Tercī-i Çār Ender-Çār Ö; Tercī-i Bend-i Diger S3

S3 62^a
 Göñül ‘ārşınuñ arzı nūr-ı zāt-ı kibriyādandur
 Tenüñ yirdendür aşlı gerçi kim cānuñ semādandur
 Anuñçündür ki dirlər ādem aşlı tıyn u mādendür
 Belī bu cümle halk āteş türāb u mā hevādandur
 Velī insān-ı kāmīl ma‘nāda zāt-ı Hudā’dandur
 Bekā bulmaq liķā görmek dile havf u recādandur
 Olanlar ‘abd-i kāni‘ pādişāh-ı aġniyādandur
 Bize faķr u fütüvvet enbiyā vu evliyādandur
 Şadāķat ‘adl ü hilm ü ‘ilm <ü> dīn āl-i ‘abādandur
 Ebübekr ü ‘Ömer ‘Osmān ‘Alī vü Muştafā’dandur

II Dilā biñ medh-i ‘izzetler ķatuñda degmesün bir yol
 Ola tā ķavl ü fi‘lūñ altun u aţlas gibi maķbūl
 Kābūl itme eger ķarşuñda her ġün ķursa yüz biñ ķul
 O manşıbdan ‘urūç it kim ola her şeb çü meh ma‘zūl
 Hevādan geç ġüneş-veş hāke yüz sür şu gibi pāk ol
 Odur noķşāmı yoķ kāmīl k’ola her dem Hāķ’a meşġūl
 Kim andandur tolu arz u semā öñ ard u saġ şol
 Taleb kıl anı her yüzden ki cümle aña varur yol
 Bulan ‘irfān-ı Manşūr’ı olan dīvāne çün Behlül
 Olur vaķt-i Cüneyd ü Bāyezīd ü İbn-i Edhem ol
 Şadāķat ‘adl ü hilm ü ‘ilm ü dīn āl-i ‘abādandur
 Ebübekr ü ‘Ömer ‘Osmān ‘Alī vü Muştafā’dandur

III Hāķ itdi nefis için rüy-ı zemīni ser-be-ser ni‘met
 Semā-yı ‘aķl için ķıldı müzeyyen tā göre hıķmet
 Virildi şāhib-i ‘ilm ü ‘ibādet ehline cennet
 Görinür ‘āşıķ-ı şādıķ fenā-fillāha ol hāzret
 O cān kim cānına esrār-ı ‘ışķı ķıldı keyfiyyet
 Şarāb-ı cām u vaħdetden içüb terk eyledi keşret
 Firāķıdur anuñ işġāl-i dūnyā terkıdür vuşlat
 Vişālidür itā‘at emrine ‘aksi anuñ firķat
 Cihānda dürlü lezzet bulduġı cennetde hem raħmet
 Daħı dīdārile yārin müşerref olduġı ümmet

¹² mäh u: mäh -S1, -S3

¹⁵ u: -S1

¹¹¹ Şadāķat: Şafā vu S1 / ‘adl ü hilm ü: ‘adl hilm S3

¹¹² ü: -S3

¹¹¹ ķatuñda: ķapuñda S1

¹¹³ yüz: -S3

¹¹⁷ ard u saġ şol: ard saġ u şol S3 /

¹¹⁹ ‘irfān-ı: ‘irfān çü S3

¹¹⁰ İbn-i Edhem: İbn-i Edhem Edhem S3

¹¹¹ Şadāķat: Şafā vu S1 / hilm ü: hilm S1 / ‘ilm ü: ‘ilm S3, S1

¹¹² ü: -S1, -S3

¹¹⁴ hāzret: -S3

Şadākat ʿadl ü ħilm ü ʿilm ü dīn āl-i ʿabādandur
Ebübekr ü ʿÖmer ʿOsmān ʿAlī vü Muştafā'dandur

S1 96^b IV İlahī sen beni ħıfz it ħaṭālardan belālardan
İrağ it nefsi-şerrinden hem aʿdā āşinālardan
Cemālūñ ʿarzın it her gün yüzi gün alnı aylardan
Çünānkim gösterür yüz mihr ü meh burc-ı semālardan
Baʿīd itme gönül dervīşini şāhib-ʿabālardan
İrağ eyle ʿabā ehlin yaqīn-i zū'l-ķabālardan
Ki yaʿnī ṭālib-i dūnyā tekebbür ħod-nümālardan
Ki bunlar ʿār ider sulṭānlar olsa ger gedālardan
Beķā bulmaz o cānlar kim kaçār ehl-i fenālardan
Münevver olduğı dāʿim dilūñ nūrı liķālardan
Şadākat ʿadl ü ħilm ü ʿilm ü dīn āl-i ʿabādandur
Ebübekr ü ʿÖmer ʿOsmān ʿAlī vü Muştafā'dandur

Ö 86^a V N'olur baʿd-ı ecel ħālūñ diyem bil diñle Ḥandānī
Ki yaʿnī ādem öldükde n'olur cismi n'olur cānı
Gömerler cismini ħāke anuñ yārān u cīrānı
Olurlar dağı vu dosta cinānuñ ħūr u ğilmānı
Ölüm toğmaq gibidür kim görürsün toğar oğlanı
Toğar bir eş anuñ yanınca kāndan aldı ol kanı
Keserler göbegi andan gömerler bir yire anı
El üstinde tutarlar tıflı hem-çün incü mercānı
Bu temşīlī öğüt bil kim budur temşīl-i ħaķķānī
Bize dilerse kim bildürdi size işbu ʿirfānı
Şadākat ʿadl ü ħilm ü ʿilm ü dīn āl-i ʿabādandur
Ebübekr ü ʿÖmer ʿOsmān ʿAlī vü Muştafā'dandur

Taḥmīsler

7

Taḥmīs-i İlahī*

mefʿülü-fāʿilātün-mefʿülü-fāʿilātün

^{III1} Şadākat: Şafā vu S1 / ʿilm ü: ʿilm S3

^{III2} ü: -Ö, -S3

IV -S3

^{IV1} beni: bizi Ö

^{IV11} Şadākat: Şafā vu S1 / ʿilm ü: ʿilm S1

V -S3

^{V4} vu: -Ö

^{V11} Şadākat: Şafā vu S1 / ʿadl ü ħilm ü ʿilm ü: ʿadl ħilm ʿilm Ö / ʿilm ü: ʿilm S1

⁷ S1 93a; Ö 83a

* Muḥammes-i İlahī Ö; İlahī S3

- I Evvel nihān u zāhir āhir şifāt u esmā
 Bu şeş cihāt içinde birdür ne şek müsem mā
 Eyler duhā vu leyli tesbīhi cümle eşyā
 İy hālīka's-secāyā ve'y rāzīka'l-berāyā
 Yā ze'l-ʿaţūfu Mennān yā ğāfire'l-ħaţāyā
- S1 93^b II Ekvāna sırr-ı **künden** kılduñ ʿaţā şebātı
 Kıyduñ ʿuķūl u nefsuñ zımnında nūr-ı zātı
 Cān u gönül tenine zāt eyledüñ şifātı
 Ğubbuñ virelden el-Ğaķ mürde tene Ğayātı
 Kıymadı ol memātı eyledi cümle ihyā
- III İn tercū eʿazze şāmiġ kün nefsiuke zelīlen
 Yā ʿaķl uţlubu'l-ʿışķ ebşir leke delīlen
 Yā rūġı em irtedī bi'l-vaşlı hū Ğalīlen
 Yā ķalbī ente faşbir fī-hicirihī cemīlā
 El-vāġidü cemālen el-vāġidü celālā
- IV Gene vücūd-ı zāta bu ʿaķl rāh bulmaz
 İşbāt u nefy-i remzi cān u tene ŗuyulmaz
 Ğicr ü vişāl-i dilber bir derd imiş oñulmaz
 Bilmek ne bilmek olmaz ķalmaġa ruġşat olmaz
 İy dil beķā dilerseñ eyle özüñi ifnā
- Ö 83^b V ʿAbd u Ğaķırü eđʿāf **Ğandānī** ķadere lā
 Dāʿī muġıbb-i muġlış yezķür şenāke illā
 Fefķür fī külli sāʿa evlāleke feʿvelā
 Bi'l-ʿaķli yā **Murādī** fefhem bi-Ğaķķı Mevlā
 Fī-buʿdike Ğayālān fī-ķalbike ʿayānā

¹¹ nihān u: nihān S3

¹⁴⁻⁵ Ey mahlukatı yaratan ve rızıkılandıran; Ey merhamet sahibi, ihsanı bol ve hataları baġışlayan (Allah)!

¹¹¹ bkz. iktibaslar 6

¹¹² u: -Ö, -S3

¹¹³ Eġer kendini yüksek yerde görmek istiyorsan kendini alçak gör. Ey akıl, kendini bulmak isityorsan delil olarak aşķı iste. Ey ruhum, (Allah'a) kavuşma elbisesini dost olarak giyin. Ey kalp, sen onun ayrılıġından dolayı sabr-ı cemil ile sabret. Celal ve cemal sahibi olan o tek zat, Allah'tır.

¹¹² ebşir: başar Ö

¹¹³ mısranın vezni kusurludur.

¹¹³ irtedī: irādī Ö

^V Horlanmış ve çaresiz bir kul olan Handānī'nin, kendisini seven samimi bir çağıranı yoktur. Bu yüzden (o) illā'da seni anar. Her an tefekkür et! Senin için en uygun olan, akla da uygun olandır. Ey Muradi, Mevla'nın hakkı için bunu anla! Sana uzak olan hayaller, apaçık kalbindedir.

8

mef'ülü-mefā'īlü-mefā'īlü-fe'ülün

- S1 69^a,
Ö 59^a I Bir sür'atile lemħde bu keşret-i eşyā
Emrüñle iki ħarfle var oldı o monlā
Envār-ı şifātuñ ıoludur bātin u peydā
İy vaħdet-i zātuñ iki göz içre hüveydā
‘An şā’ibetü’n-naqş-ı taħaddes ü te‘ālā
- II Ādemde olan zāt-ı kādīmi şifatuñdur
İbrāhīm’e Rabb’i didüren bāzigatuñdur
Dārātı Süleymān’uñ öñ ez-salṭanatuñdur
Mūsā’da kerem birle senüñ ‘ātıfetüñdür
Mu‘ciz-nümā ħalkā ‘aşā vu yed-i beyzā
- III Ĥüsñüñ eşeri Yūsuf’ı şāh eyledi Mışır’a
Feyzüñdi ferīd eyleyen İskender’i ‘aşra
Emrüñdi Ĥalīl’üñe ideñ āteşi Ĥızır’a
Luṭfuñdur olan ‘ayn-ı beķā ħazret-i Ĥızır’a
İznüñle ider mürdeleri zinde Mesīħā
- IV Ger Ĥaķ’dur eger bāṭıl eger yitmiş iki kişi
Hep vech-i rızāñ istedi maħlūk u ebū-rīş
Fermānuña rāci’dür eger nüş u eger niş
Ger peşşe eger fīl ü eger ħüsrev ü dervīş
Muħtācdurur dergehüñe ez’af u aķvā
- V Biñ zevķ u ferah ħāşıl olur derd-i ħamuñdan
Raħmet mi bulur yüz çevirenler elemüñden
Ün yaz didi ber-ħüsniye levħ ü kalemüñden
Müstaĝrıķ-ı deryā-yı ni‘amdur keremüñden
Ger ferş-i ħazīz olsun eger ‘arş-ı mu‘allā
- Ö 59^b
- S1 69^b VI Bir şafā ola kürsī vü atlas aña ħavli
Göklerde vü yirlerde mü‘eşser ola ķavli
Fermān bir ola ħükmine hep süflī vü ‘ulvī
Olur ebedī devletle ‘āleme müvellā
Cānyla olub bende saña kim dise Mevlā
- VII Āb ide laṭif irse demüñ nār u keşīfe

⁸ S1 69a; Ö 59a¹⁵ Allahu Teala’ya atfedilen eksiklik şaibesi hakkında.^{IV2} vech-i: vech ü S1 / u: -S1^{IV3} fermānuña: ferfāneñene S1

Mihrūn yilidür hāki iden sebze kaṭīfe
 Mazlūle Hüdā yek irişüb oldı halīfe
 ‘Avnūn nazarı ger ola bir mūr-ı za‘īfe
 Yüz şīr-i kavīden olur ol haste tüvāne

VIII Kullar gibi hizmet kıla biñ biñ Cem ü Cemşīd
 Ol kimseye kim oldı reşīd ismine tilmīd
 Tevhīd ile taḥkīke irüb çün ola tefrīd
 Bī-şübhe olur ma‘rifetūñ evcine hūrşīd
 Bir zerre ğam-ı ‘ışkuña kim kim ola dāñā

IX Sen virmişidūñ Ādem’e Cibrīl ile mīşāk
 Sen itmişidūñ Yūsuf’a İsrā‘il’i müştāk
 Mezḅūḥ u ğamı ez-to şed İsmā‘il ü İshāk
 Her serv-i ḳaddi sensin iden āfet-i ‘uşşāk
 Şevḳuñdur iden ay u ğünü bī-ser ü bī-pā

X Cān Yūsuf’ı terk ide diler ten Züleyhāsın
 Ferhād belā-keş-veş ura başına fe’sin
 Çün şāh idi nefis oldı gedā gitdi belāsın
 Mecnūn-veş idüb çāk göñül ‘aḳl-ı libāsın
 Yüz cāniledür silsile-i ‘ışkuña şeydā

Ö 60^a

S1 70^a XI **Hāndānī**’de günden güne efzūn ola ‘aṭfuñ
 Zımnında ziyād eyleyesin ‘ilmūñ ü ‘örfūñ
 Būstān-ı vücūduñda mü’ebbed ḳala ḥulḳuñ
 N’ola bu **Zamīrī**’yi eger münşī-yi luṭfuñ
 Levḥ-i ḥasenāt içre ide nāmını inşā

9

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

S1 71^a I İy Resūl-i Ḥaḳ emīn-i enbiyā vu evliyā
Küntü kenzūñ gevheri āyīne-i zāt-ı Ḥudā
Rahmeten li’l-‘ālemīn maḳşūd-ı levlāḳe le-mā
 İy meh-i burc-ı kerem vey dürr-i deryā-yı ‘aṭā
 Ya‘nī şāh-ı mülk diyen Aḥmed ḥabīb-i kibriyā

^{X2} başına: rāsına S1

^{X3} gitdi: giydi Ö

^{X12} zımnında kelimesi Ö nüshasında **ظمننده** diye yazılı.

⁹ S1 71a; Ö 61a; S3 57a

^{I1} emīn: emīr S1

^{I2} bkz. iktibaslar 5

^{I3} bkz. iktibaslar 3, 53

- II Bendedür kapuñda cin ü âdemile ay u gün
Zülf-i haddüñe esîrüm bende şahâ şubh u dün
Sende bulmuşdur kemâlâtın edeb hulk-ı hasen
‘Āmil-i ‘ilm ü ‘amel dānā-yı sırr-ı min ledün
Āfitāb-ı evc-i ‘irfān nūr-ı çeşm-i enbiyā
- III Kıl olan sen şāha bī-şek ol emîr-i nāsdur
Kangı taş tuş olsa na‘leynüñe k’ol elmāsdur
Āb-ı nuţkuñdan içen Hızr oldu yā İlyās’dur
Rūh-ı bahş-ı cān-fezāluğda Mesîh enfāsdur
Şubh-ı vaşluñ birle hem-dem evveli bād-ı şabā
- IV Pāyuña baş indüren lā-şek irer Allāh’ına
Kim ki girdi şer‘üñe girmez cehennem çāhına
Bu sebebdendür bu çarhuñ cāh-ı mihr ü māhına
İndürürser ol muţahhar ravzānuñ dergāhına
Gice māh-ı bedr gündüz hāver-i evc-i semā
- Ö 61^b V Pertev-i rūhuñdan oldu hayyu bākī cān gönül
Çünkim içdi sākī-i ‘ışkuñ elinden cām-ı mül
Raşsa girdi mest-i bī-hüşyār olub bu çarh-ı küll
Būy-ı verd-i ‘arīzuñ cān-perverüñdendür ki gül
Dest-i bād-ı şubhile pīrāhenin eyler kabā
- S1 71^b VI Hāşe kim maħrūm olam çün saña tutmuşam ümīd
Her ne deñlü rū-siyāh isem olam rū-yı sefīd
Ger sitārem naħs-ı ekberdür olam baħtum sa‘īd
Şām-ı hicrüm mihr-i vaşluñla olurdu rüz-ı ‘īd
Zerrece iy māh-rū ben-zāre gösterseñ liķā
- S3 57^b VII Na‘tuñı evrād idelden oldu nuţkum ‘Īsā dem
Mürde diller cān bulur nāmuñla açdı ğonce-fem
Feyzi ‘aynumdan alur āb-ı hayāt-ı cām u Cem
Göz sarāyına hayālūñ şāhı başduķça kadem

II -S3

III¹ ay u: ayile S1II² u: -ÖII³ sende: bende S1 / hulk-ı: hulk u S1IV³ İndürürser: İndürsez S1IV⁵ semā: ‘alā S1V³ çarh-ı küll: cüz ü kül ÖVII¹ tutmuşam: tutdum S3VI³ ekberdür: ekberse S1 / olam: ola S1VII³ cām u: cām S3

Çok degül azdur disem dâ'im aña şad merhabâ

- VIII Şolki büryân olmaya şevķüñle mihrüñ süzına
 Hizmetüñi şıdkile farz itmeye kendüzine
 Hâk-i rāhuñ tütüyā kılmazise cān gözine
 Kim ki ihlāş ile baş koymaz ayağußñ tozına
 Çeşmi gerd-i guşşadan kör olsun a'mālī hebā
- IX Hamdilillāh kim tarīkat fi'li rāhumdur benüm
 İki 'ālemde Resūlullāh penāhumdur benüm
 Şıdkuma **Hāndānī** ol yine güvāhumdur benüm
 Bendeyüm ben iy **Zāmīrī** ol güvāhumdur benüm
 Aḥmed ü Maḥmūd Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed Muştafā

10

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- I Teşneyüm kandur beni 'ışķußñ zülālin vir baña
 Vaşl-ı vahdet ile keşret infişālin vir baña
 Zümre-i şāhib-beķānuñ infişālin vir baña
 Luţf kıl yā Rab fenā ehli ḥisālin vir baña
 Enbiyā fikrin velāyet merd ḥālin vir baña
- S1 72^a II Bendüñ iy şeh ḥāliyā āzād ḳāl <u> ḳıl ḳıl
 Dām-ı derdüñde tenüm gāh it miyānum ḳıl ḳıl
 'ışķußñ baña berrāk it mihrüñi kandıl ḳıl
 'Arşa pervāz itmege ben-zārı çün Cibrīl ḳıl
 Şāhbāz-ı dest-i ḳudret per ü bālin vir baña
- III Sākin eyle yir gibi göñlüm hevādan ḳıl berī
 Āteş-i nefsum söyündür zevķ-ı mādan ḳıl beri
 Bāğ-ı 'ışķußñ baña ağ it māsivādan ḳıl berī
 Zühd ḳaydından beni ḳurtar riyādan ḳıl berī
 Nūr-ı zātuñ çeşmüme 'ışķußñ ḥayālin vir baña
- IV Şaḥn-ı sīnem mevzi'-i vesvās-ı şeytān eyleme
 Senden ayru hiç ḥayāli cāna cānān eyleme

^{VII5} çok: çün Ö / dâ'im: her dem Ö

^{VIII5} a'mālī: a'māl S1

^{IX3} ol yine: yine ol S1

^{IX4} ol güvāhumdur: pādışāhumdur S1

^{IX5} ü: -S3

¹⁰ S1 71b; Ö 62a

^{II2} derdüñde: derüñde S1

Mihr ü māhuñ gizleyüb ğamgīn ü nālān eyleme
Dünyevī birle bu zārı şād u ħandān eyleme
Girye birle uĥrevī ĥavf-ı melālin vir baña

- V Kıl müyesser zikrūñi tā dūşe ʿaqlum fikrete
Ġāyet efkārıyla dil gire baħr-ı ĥayrete
Cānı meyl itdürme yā Rabbī cihān u cennete
Bu elem mehcūrını luṭf it bıraĥma keşrete
Ö 62^b Kıl kerem bir kūşe-i vaĥdet vişālin vir baña
- VI Pādişāhum bendeñi sen ben diyenden eyleme
Hem taʿāmın ol virüb tenhā yeniden eyleme
Mülk ü māl u cāhile faħr eyleyenden eyleme
Bende-i maĥbūlüñi aṭlas giyenden eyleme
Bu riyā ehlinden eyle faĥr şālın vir baña
- S1 72^b VII Saña vīrān ħalbini **Ĥandānī**'nūñ ev eylegil
Mihr-i zātuñla o beyti ṭolu pertev eylegil
Maʿrifet şemʿin uyandur cānı reh-rev eylegil
Sözde şiʿirin **Zamīrī**'nūñ çü ĥüsrev eylegil
Maʿnā-yı ĥāş itmede ĥāfız kemālin vir baña

11

mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün

- I Göge baĥsañ ṭolu ĥikmet ser-ā-ser yeryüzi niʿmet
Cihānda ʿilmile eşyā bizümle maʿnā vu şüret
Bizümçün itdi işbu mümkinātı şāĥib-i ĥudret
Hezārān cān u dil birle ʿaṭāyı evcine minnet
Ki her beyti iden oldur mişāl-i ĥāne-i cennet
- II Görindi çeşmüme mihriyle meh çün zerre vü kevkeb
Ki yaʿnī nūr-ı envāre müşāhid oldı yüz göz hep
Günüm nevrüz ʿīd oldı berāt u ĥadr olub her şeb
Çü virdüñ kūşe-i vaĥdet bu bī-dil bendeñe yā Rab
Ĥuzūrum bāline luṭf it meges-veş uşmasun keşret

^{IV3} ğamgīn ü: ğamgīn S1

^{VI2} virüb: varub Ö

^{V15↔VII5} Ö

^{VII2} o beyti: evini S1

^{VII4} şiʿirin: şiʿirini S1

^{VII5↔VI5} Ö

¹¹ S1 72b; Ö 62b; S3 57b

^{II3} nevrüz: nevrüz u Ö / u: -S1

- III Koyaldan şıdık u ihlâsıyla ʿışkuñ pâyına cân ser
Bi-ḥamdillâh ki gitdi bîm-i sîne ğuşsa-ı maḥşer
Ö 63^a ʿAzâb-ı ṭamu refʿ oldı virildi bezm-i cennetler
Ferah câmı gelüb gitdi ğam-ı dünyâ-yı dîn-perver
Kemân saĝlıĝum gördi atıldı oĝ gibi zaḥmet
- IV Ne ḥikmetdür ki deryādâ semek şu isteyüb bulmaz
Dili yoĝ kim diye ḥâlin güzer gün gice yorılmaz
Bu esrârũ rumûzâtı mecâzî ʿaĝla döyilmez
Ḥaĝıĝat gülleri her yan kulaĝ ṭutsa ʿaceb olmaz
Ki bu bâĝ-ı ṭabiʿatde ötendür bülbül-i vaḥdet
- S1 73^a V Muḥammed Muştafa **Ḥandâni** çünkim serverüm oldı
Güzel aḥlâk u ecnâs-ı fażâʿil ʿaskerüm oldı
Göñülde ḥubb-ı Ḥaĝ adı dilümde ezberüm oldı
Reh-i tevḥîde luṭf itdi hidâyet rehberüm oldı
Refîĝ oldı gelüb iy dil **Zamîri**-bendeye vaḥdet

12

fâʿilâtün-fâʿilâtün-fâʿilâtün-fâʿilün

- Ö 64^a, I Nür-ı vâcibden vücüd-ı mimlinüñ memlûdurur
S3 58^a Cism ü cân hem-çün şadefdür ol aña incüdurur
Her neye kılsañ nazar maʿnâda maʿnâ hûdurur
Bu cihân mirʿât-ı kudretde çü ʿaksin rûdurur
Teşne leb olma aña zinhâr şanma şudurur
- II Terk-i tecrîd olmaĝı eyle Mesîḥâ-tek ṭaleb
Bu beĝâsuz mülk için çekme Sikender-tek taʿab
Bir üvez perine alma virseler dünyâyı hep
Saña ger ol çeşme-i Hızr olsa olma teşne leb
Teşne-leb ol yâre olkim ol saña dil-cûdurur

^{III1} u: -S1, -S3 / pâyına cân ser: yanına cân-ber S1 / cân ser: cân u ser S3

^{III3} refʿ: ʿafv S1

^{IV2} güzer: gezer S3

^{IV3} ʿaĝla döyilmez: ʿaĝlile ṭolmaz S1

^{IV4} yan: yana S3

^V -S3

^{V5} vaḥdet: devlet S1

¹² S1 73b; Ö 64a; S3 58a

¹⁴ çü: çün S3 / ʿaksin: ʿaksi S3, Ö

^{III} olmaĝı: itmegi S1 / Mesîḥâ-tek: Mesîḥâ-veş S1

^{II2} Sikender-tek: Sikender-veş Ö

^{II4} -S3

- S1 74^a III Şāhid isterseñ o bākī ‘āleminden iy göñül
Geç bu hūbān-ı fenānuñ ‘āleminden iy göñül
Çek ayağı meclis-i cām-ı Cem’inden iy göñül
Ol lebi mül gamzesi sāķī elinden iy göñül
Gözlerüm hūn-ābdan tuğyāna gelmiş cūdurur
- IV Añlasam ki neyle cismüñ hānesi kâ’imdurur
Hāneyi kâ’im tutan neyle ‘aceb dā’imdurur
Zāhir ü bātında Hāķ’ dan ğayrı kim hākimdurur
Ben sükūtum bilmezem yā Rab içümde kimdurur
Gāh āh u nāledür fi’li gehī yā hūdurur
- V Cānuma ol fitne-i ebrūdurur hañçer çeken
Zülfeķār-ı gamzelerdür cāme-i cismüm biçen
Nāvek-i müjgānile kanum yire her dem dōken
Yitgiren āhumı evce kaddümi yā-tek büken
Bir büt-i nā-mihribān māh-ı hilāl ebrūdurur
- Ö 64^b VI Gözlerüm ter kanile olduğuma hem teşne leb
Bülbül ü pervāne-veş feryād u yanmağa sebep
İstegüm bū-yı gül ü reyḫānı anuñ rüz u şeb
Cān dimāğı ger mu‘aṭṭar olsa iy dil yok ‘aceb
Şām-ı vaşlı şem‘inüñ dūdı çü ‘anber būdurur
- VII Ka‘be-i kūyında kurbān eyle yāruñ cān u dil
Ölmeden öñdin ölüb ‘īd ü vişālin istegil
Bī-riyā kıl fi’li **Hāndānī** sözi toğrı digil
İy **Zāmīrī** geç nigāhından anuñ vehm eylegil
Kim anuñ āhū-firībi şīr-veş bed-ḫūdurur

II⁵ -S3III³ meclis: ‘işret S1III⁴ elinden: gamından ÖIV³ ğayrı: ğayr S1

V -S3

VI -S3

VI¹ olduğuma: olduğına S1 / teşne: huşk S1VI² bülbül ü: bülbül -S1VI³ reyḫānı: reyḫān S1VI⁴ yok: bu S1VII² ‘Andelībe hār içinden verd-i ḫandān gösterür S3VII⁴ nigāhından: günāhından S1

13

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S1 74^b I ʿĀşıkā maʿşūķı gör kim derdi dermān gösterür
 ʿAndelībe hār içinden verd-i hāndān gösterür
 Hāşşa her dem bu cihān ihsānı hüsran gösterür
 ʿĀmma bu dehr-i elem hüsranı ihsān gösterür
 Hīle-gerdür kaṭre-i hūn-ābı mercān gösterür
- II Cenneti ger istesem olurdu zindān istesem
 Dilber-i ʿālem yiterdi hūr u ğilmān istesem
 Neylerüm cānsuz teni cān içre cānān istesem
 Vaşlın ol dil-hāḥumuñ derdüme dermān istesem
 Şerbet ü miḥnet virür hicrānı dermān gösterür
- III Cānuma kār itdi ğāyet ḥasret-i canānumuñ
 Terkini urdum cemālin görmek için cānumuñ
 Bülbüli rencide kıldı nālesi efgānumuñ
 La'l-i mercānı ğamından ol gül-i hāndānumuñ
 Girye eyler çeşme-i çeşmüm benim kan gösterür
- Ö 65^a
- S3 58^b IV Bulmadum hālüm bilür dil kālın aña itmege
 Rah-ı ʿışķ içre benim yoldaşum olub gitmege
 Kalmışum hayretde bilmem yāre nice yitmege
 Muşhaf istersem ger ol mehden tefeʿül itmege
 Haṭ u hālın bu ben-i mehcüre Qurān gösterür
- V İsterem **Hāndānī** kim hādī ola Allāh baña
 Kim ola ğin yol o kıldan ince olan reh baña
 Āfitāb-ı ʿarızın ʿarż it disem her geh baña
 İy **Zamīrī** seyr-i bustān eylesem ol meh baña
 ʿArızın gül kāmetin serv-i hūrāmān gösterür

¹³ S1 74b; Ö 64b; S3 58a

¹¹ maʿşūķı: maʿşūķ S1

¹² içinden: içinde S1

¹³ ihsānı: ihsān S1

¹⁴ hüsranı: hüsran S1

¹¹² u: -S1

¹¹³ Neylerüm: Neyleyüm S1

¹¹⁵ ü: -Ö, -S1

¹¹¹ -S3

¹¹² cemālin: cemālün S1

¹¹³ bilmem: bilmen Ö

¹¹⁵ olan: -S1 / reh: -S3

¹¹⁴ eylesem: istesem S1

14

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ūlün

- S1 75^a I Baña 'arż itme şāhum sīm ü dīnār
Görindi bendeñe ol 'aḳreb ü mār
Ḳanā'at gencine oldum ḥarīdār
Beni sulṫāna da'vet itme iy yār
Ki faḳrüm devletinde begligüm var
- II Hevā atına binüb çapmaz idüñ
Reh-i Ḥaḳ'dan yabana şapmaz idüñ
Yıḳub 'ilmüñi cehli yapmaz idüñ
Mecāzī ehl-i ḥükme şapmaz idüñ
Eger bilseñ ki kimdendür bu āşār
- Ö 65^b III Kim itdi cāmi'-i insānı ābād
Kim itdi her birin bir işe mu'tād
Neden oldu bu dört ana üç evlād
Kim itmişdür yir üzre kūhı evtād
Kim itdi ḥayme-i çarḫı nigün-sār
- IV Ḳara taşdan kim eyler la'l-i nābı
Şadefde kimdür iden incü ābı
Hilāl ü bedr iden kim māhtābı
Güneş ḳurşına kim virdi bu tābı
Kevākib çeşmini kim itdi bīdār
- S3 59^a V Neden yil at gibi yügrür bī-ārām
Niçün ḥāk oldu ḥamle ḥar gibi rām
Niçün gūsāle vü nār oldu eşnām
Çü işitür mest olub her rüz <u> şām
Gelüb mevce neden kükrer bu ebḥār
- S1 75^b VI Eger ḳılmazsañ isti'māl iki dil
Müdemmağ olmaziseñ çün 'Azāzīl
Olursañ meskenet ḳılmağa mā'il
Şıgınsañ aña bī-şübhe yaḳın bil

¹⁴ S1 75a; Ö 65a; S3 58b

¹³ ḥarīdār: ḥazīne-dār Ö, S3

^{III5} itdi: -S3

^{IV2} Şadefde kimdür iden: Şadefden kim ider S1

^{IV3} ü: -S1

^{V2} ḥamle: cümle S1

^{V4} rüz <u>: rüz her S1, Ö; rüz S3

^{V5} kükrer: yügrür Ö, S3

Saňa hiç bir aħaddan gelmez āzār

- VII Çü **Ĥandānī**'ye zindān oldu mesken
Kime kılsun Őikāyet sen tūrurken
Gümān yokdur ki  adilsin Őehāsın
İlāhī nefsi-zālīm fitnesinden
Ĥamīrī bendeñe sen ol nigeħ-dār

15

mefā il n-mefā il n-mefā il n-mefā il n

- I Turalum ki cihānda saňa dirler m Őke serverd r
Bahādur yā kemāl ehli yā ĥ āce yā h ner-verd r
Velāyetde velī yā kuĥb veyā m rsel peyamberd r
Gelen bu  aleme bir bir d n b gitmek muĥarrerd r
Gel b gitmekde bī-Ő bhe gedā-veŐe berāberd r
- II Gelen bu fānīye ç nkim gider elbette hiç  almaz
 Aceb niç n ezel  ahdın a nub a na vefā  ılmaz
Unutdı mebd in gāfil me adı yādına gelmez
Gelenden ger su al itseñ ne yirden geld gin bilmez
Gidenler defterin a mañ o ınmaz  atı ebterd r
- III Koyub bu cīfe murdārı dilā  azm eyle var pāke
Őa ın kibr   gāzab birle m Őābih olma Đaĥĥāk'e
Eger  iz   sa adetile baŐuñ irse eflāke
Çıĥub Őaĥraya seyr itseñ edeb pāyını baş ĥāke
Ki her bir zerresi ĥāküñ ser-i key yā Sikender'd r
- IV Ul lar pendini cānā g n l sem ine irg rseñ
Ĥakāyıkdan su al itsen Őerī atden ĥaber virseñ
Rum z-ı ĥikmeti bilseñ uyansañ ĥ ābdan tursañ
TemāŐā-yı çimen i re benefşe g ncasın g rseñ
Muĥa  a  a la feĥm eyle kim ol bir ĥāl-i dilberd r
- S1 79^a, V Gel iy Őāhum cihān cāhın koyub geç adile Şandan
  69^b Ĥaber sem iñe irdiyse ** aleyhā k ll  men fāndan**
Çı ar cehd ile iy gāfil bu d nyā c bbeni cāndan
Zer-i s r  ñ hezār olsa sevinme ki Őa ın andan

¹⁵ S1 78b;   69a; S3 63a

^{III4} Őaĥraya: Őaĥrayı  

^{III5} yā: pāy S1

^{V2} bkz. iktibaslar 54

^{V3} d nyā: cihān S3

Ki ba'de'l-mevt hâküñde saña biñ başlu ejderdür

- VI Şaķın kılmayasın emmāre nefsi ʿaķluña ğālib
Unutma zıkr-i sübhānı bu fānı lezzete ķālib
Dilerseñ rūh ola rāhat selāmet ola hem ķālib
Bu zulmānı ğınādan geķ hayāt-ı faķre ol ķālib
Kim ol cān arturur eyā bu faķrūñ Hızr'ı rehberdür
- VII Koyub bu rāh-ı <şāh-rāhı> dalālet izine şapma
Binüb nefsūñ semendine hevā-tek her yaña çapma
Yıķub mülk-i beķā-dārın bu fānı hāneyi yapma
Tayanma zulmūñe zālīm ser-ā-ser hıl'ate tapma
Seni yārdan şalan nāra bu zulm u ol ser-ā-serdür
- VIII Şu kim Allāh'ımı hāzır görür her dem ecel birle
İder mi fırsatı zāyi' uzun uzaķ emel birle
Geçürmez naķd-i eyyāmını her cāhil zeğal birle
Metā'ı ʿilme şarf eyler zer-i ʿömrin ʿamel birle
Bu şı'rūñ ma'nāsın añlar her ādemkim sühan-verdür
- IX Bi-ħamdillāh ki **Hāndānı** ikilükden güzār itdi
Girüb vaħdet sarāyına bu keşretten firār itdi
Cihān cāhından el çekdi nesi varsa nişār itdi
Geçüb dünyā ʿarūsından tecerrüd ihtiyār itdi
Mesīh-i rūh-perver-tek **Zāmıri** nā-tüvān erdür

16

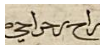

mef'ülü-fā'ilätü-mefā'ilü-fā'ilün

- I İy ʿāşık-ı şabūr veyā hem-dem-i şükür
İy mūnis-i vişāl u hey-i firķate şabūr
İki cihānda ister iseñ rāhat u sürür
İy ķālib-i hużūr var it keşretüñi dūr
Tā kim vire şahāne saña vaħdetüñ hużūr

^{v4} Zer-i: Zer ü Ö; Sürh zerüñ S3 / sevinme: -S3

^{v5} biñ: -S3

^{v12} ķālib: ğālib S1

^{viii} rāh-ı <şāh-rāhı>: Ö; S1; S3

^{vii5} yārdan: yārin S1

^{viii1} Allāh'ımı: Allāh'ı Ö

^{viii3} eyyāmını: eyyāmın S3

^{viii3} Metā'ı ʿilme: Muṭā' ʿömre Ö, S3

^{viii5} suhan-verdür: hüner-verdür Ö

¹⁶ S1 82a; Ö 72b

- II Fikr-i haqqı koyub dağı bir rāy kılmasañ
Bād-ı fenāya qalbūñi çün nāy kılmasañ
Faqrı salub zeriyle evüñ bay kılmasañ
Ger sen seni mecāzī mehe cāy kılmasañ
Mihr-i taḥaqqūkile olur ḥāturuñ çü nūr
- III Vaḥdet şebinde ister iseñ ger saña nedīm
Maḥşer güninde hem saña yarı kıla ḥakīm
Efkāruñ olmasun şağın iy dil zerile sīm
Ḥaḳ raḥmetine ṭālib olub söyle yā Raḥīm
Ğufrāna çok günāhuñ içün söyle yā Ğafūr
- IV Gel iy cihānda ṭālib olan şıdkile dīne
Muṭād kıлма nefsüñi var kibr ile kīne
Bağlanma it gibi şağın ol dünya kaydına
Şaḫrā-yı āḥiretde olan āhū şaydına
Āhi oğ eyle ḳaddüñi yay var oturma ṭur
- S1 82^b V Çünkim gelür ezelde ne yazdıysa Ḥaḳ sere
Teslīm ile rızādan iyü yok ʿamel ara
Dirler ölüm dirilmek olur müttakīlere
Ğam yime mevtüñe sevin iy dil ki maḳbere
Cennet evidür ehl-i dile cāhile çü ḥör
- VI Ol dem ki ber-kezin didi **kün** Ḥālik-i şuver
Geldi vücūda encüm ü eflāk u baḫr u ber
Oldı ʿanāşırıyla mevālid ü cin beşer
Mevtā idi bu ḫalk-ı cihān hep dirildiler
Nālem mişāli bunlara gūyā çalındı şūr
- VII Bir nūr-ı aşlumuz kim aña zerredür güneş
Ğaflet şağın kim itmesün ay yüzüñi ḫabeş
Ḥandānī çünkim itlere lāyıḳdurur bu leş
Göz zaḫmını gidermek için gel **Zamīrī**-veş
Nār-ı saḫāvete sipend zırrı eylegil buḫūr

^{II3} evüñ:özüñ Ö

^{IV5} yay: ya S1

^{V2} teslīm ile: teslīme Ö

^{V5} ḥör: ḫucūr S1

^{VII} *bkz.* iktibaslar 6

^{VI5} mişāli: mişāl S1

^{VIII} nūr: nūrdur Ö / ki: kim S1

^{VII4} zaḫmını: raḫmını S1

^{VII5} mısranın vezni kusurludur.

17

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- I Gülleri bu gülşenüñ iy bülbül añla hãrdur
Sĩm ü zer şandugũñ iy hõca şerâr-ı nãrdur
Ziyeti bu dünyenüñ lâ-şek nuķũşı mãrdur
Egridür bu dehr-i dũn şanma ki ıoğrı yãrdur
Saña ol dil-dãr şabũrı ma'nevĩ ađyãrdur
- II Cãh-ı İskender'le aldanma Süleymãn mührine
Zerrece meyl itme çarħuñ dağı mãh-ı mihrine
Hãşıl-ı 'õmrũñ beķãnuñ vir 'arũs-ı mihrine
Virme gönľüñ nağdini anuñ metã'-ı mihrine
Ki şaķın kim k'ol nifaķ ehli ķatı mekkãrdur
- S1 83^a III Yidi iķlĩm didüğüñ bir ejdehãdur heft-ser
'ãlemũñ halkın gĩdã itmişdurur her gün yudar
Çarħı gör kim mãhı gãh eyler kemãn u geh siper
Ebr-i âfetdür saña ki tĩđ u geh hançer çeker
Dõkmege ķanuñ senüñ anda ne ķinler vardur
- IV Cãn nişãr it isteseñ anuñ cemãl-i cennetin
Baş u cisme tãç u hil'at eyle emr ü hizmetin
Sãdĩk iseñ iy gönül çok eyle zĩkr ü tã'atin
Ger haķĩķat ehlisin az iste dünyã devletin
Devlet-i dünyã haķĩķat ehline âzãrdur
- V Ağladur yüz yıl felek güldürse bir gün âdemi
'ãķıl oldur olmaya bu bĩ-vefãnuñ hem-demi
Her denĩce hãk ider nice Süleymãn u Cem'i
ãkil olmak nedendür çün Siķender-i 'ãlemi
Türbede çünkim şõnuñ me'ķũl-ı mür u mãrdur
- VI Kõmayan ıoğrısını varmağa Hãķ dergãhına
'ãķıbet a'mã kılub şalın cehennem çãhına
Cãnile dilden muħabbetdür bu dünyã cãhına
Mãni' olan dãr-ı 'uķbãda haķĩķat mãhına
Nefs-i şũmuñda senüñ iy bĩ-ħaber bĩdãrdur
- VII Bildi **Hãndãnĩ** seni vĩrãne gönüllerdesin
Bĩ-mekãnsın gerçi kim illã ki cümle yirdesin
Şirk itmezseñ bağışlar her ne deñlü şerdesin

¹⁷ S1 82b^{v4} mısranın vezni kusurludur.

Rūz-ı mahşer ğam yime açmaz günāhuñ perdesin
Vallāh iy miskīn **Zamīrī** Hālīk' uñ Settār'dur

18*

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- S1 83^b, I Cihān mülkine kim gelse eger merdān u zenlerdür
Ö 73^b Eger bay u eger yoħsul eger sulţān u çākerdür
Me'ād u mebde-i halkuñ vişāliçün iki derdür
Bu dār-ı fāniden göçmek beķāya çün muķarrerdür
Mesīhā-yı mücerred-veş bu Zāl'ı terk iden erdür
- II Ayak çek bezm-i dünyādan başuñ kırtar 'azābından
Elüñ yu 'ālemüñ nār u türāb u bād u ābından
Muħabbet cāmınuñ cāna içüb mest ol şarābından
Bu vīrān gencine bakma elüñ çek la'l-i nābından
Ki la'li āteş-i ğamdur künūzı 'ayn-ı ejderdür
- III Gel iy dil iftiħār eyle fenā vu meskenet birle
Ulūya hizmet it dā'im kiçiye merħamet birle
Muvahħhid ol ikilikden geçüb zāt-ı şıfat birle
Göñül zarfını it memlū kemāl u ma'rifet birle
Kemāli olmayan şaħşa 'aceb olmaz diseñ ğardur
- IV Gel isterseñ kemālātı var iz'ān eyle āyātı
Dilerseñ vaħdet-i zātı unut dünyā vu cennātı
Çıķar dilden ğayālātı müdām eyle münācātı
İdin 'ādet 'ibādātı idinme zāyic' evķātı
İdinseñ pīşe ğayrātı senüñ nāmuñ hüner-verdür
- V Pür oldı çün şadef bārān-ı raħmetden benüm sem'üm
Nice cān virmeyem pervāne-veş çün görmişem şem'üm
Gül-i maķşūdla dil-i gülşeninde oldı ğoş cem'üm
N'ola bülbül gibi ölse benüm bu tūti-i tab'um

¹⁸ S1 83b; Ö 73b; S3 65a

* Diğer S3

¹³ mebde kelimesi Ö ve S3 nüshalarında مبد، S1 nüshasında مبدی şeklinde yazılı.

¹⁴ göçmek: geçmek S1

^{II4} gencine: kenzine S1 / la'l-i: la'l S1

^{III3} zāt-ı: zāt u S1

^{III4} u: -S3

^{IV2} vaħdet-i: vaħdet ü S1

^{V1} raħmetden: ğikmetden S1

^{V2} şem'üm: şem'üm benüm S3

^{V3} dil-i gülşeninde: dil-i gülşende S1, S3 / ğoş: cüşen S1

Lebi vaşfinda ol şūhuñ kelāmum ʿayn-ı şekkerdür

- S1 84^a, VI ʿArūs-ı dār-ı dünyāya dilā dil virme erkeksen
 Ö 74^a Yalancı bī-vefādur ʿahdine inanma gerçekseñ
 S3 65^b İnan bu derd-i bī-pāyānuma şıdķuñda bī-şekseñ
 Benüm derdümlē Eyyüb’üñ oñılmaz derdini çekseñ
 Benüm arţuķ gelür andan dimek olmaz berāberdür
- VII Muʿayyendür bu fānīden beķā mülkine çün gitmek
 Ne lāzım bir dem içün pes binā idüb ekin ekmek
 Yiter **Ḥandānī** ʿāķılseñ saña bir hırķa bir ekmek
Zamīrī nāfeden ötri ḥaṭādur Çin’e ʿazm itmek
 Niğāruñ būy-ı zülfinden dimāģuñ çün muʿaṭṭardur

19*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- I Pādişāh cānum vezīrüm ʿaķl u cism aķlāmdur
 Kuvvetümdür ʿaskerüm hem ʿuzvlar aʿvāmdur
 Çeşn-girüm nefis ü nālüm ṭabl u āh aʿlāmdur
 Ben Cem’üm ʿışķum şarāb-ı şāf u göñlüm cāmdur
 Şeh-sivār-ı ʿarşayum esb-i murādum rāmdur
- II Ḥāb-ı ğafletden uyan çün nās yatar ḥufte ol
 ʿİşķile bīdār olub şūrīde vü āşüfte ol
 ʿİlm-i ʿışķ öğrenmege ğam ḥücreinde sūhte ol
 Āteşin mey birle iy dil ğayret eyle puhte ol
 Cām-ı gülgün içmeyenler bahta irmez ḥāmdur
- III Encümi ol ʿilm ü ṭāʿatle şerīʿat māhınuñ
 Ḥāk-i pāy-ı ol göñül ehl-i ṭarīķat rāhınuñ
 ʿÖmri şarf it yolına bir maʿrifet agāhınuñ
 Dehrüñ olma şāhı ol ʿabdi ḥaķīķat şāhınuñ
 Ehl-i bīniş çeşmine arz u semā evhāmdur
 Ö 74^b
- S1 84^b IV Nefs-i emmāre dilerseñ ʿaķluñile yār ola
 ʿAķluña iş şunʿ-ı Şānīʿ zikrile efkār ola

^{v4} ölse: ötsem S1

^{v13} derd-i bī-pāyānuma: şıdķ-ı pāyānuma Ö, S3 / bī-şekseñ: gerçekseñ Ö, S3

^{vii4} nāfeden ötri: nāfe içün S3

¹⁹ S1 84a; Ö 74a; S3 65b

* Diğer S3

¹⁴ u: -S3

ⁱⁱⁱ⁵ Ehl-i bīniş: Ki ehl-i bīniş S1, Ö, S3 / evhāmdur: o māhdur S1

Şu gibi her yaña gönlün şāf olub seyyār ola
Ger dilerseñ murğ-ı cānuñ bāz-veş tayyār ola
Hubb-ı dünyādan şaķın gel aña müşkül dāmdur

V Zülf-i müşkinün şeb-āsā gül cemālün gün mişāl
Kadd-i mevzūnuñ dıraht-ı tūbā la¹lün cū-yı bal
İd-i ekberdür vişālün kadr-i haddün üzre hāl
S3 66^a Ārīzuñ şem^c-i Çigil iy māh ebrūndur hilāl
Āşık-ı dil-ħastaya şaçuñ mübārek şāmdur

VI Huşk u ter ne olsa hoş gör piste bādām isteme
Ol kanā^cat ehli varma kimseden kām isteme
Şoħbet-i hāşşı taleb kıl meclis-i ėām isteme
Nūr-ı nevrūzı tururken zūlmet-i şām isteme
Kim cihān hāķı ser-ā-ser iy gönül ħod-gāmdur

VII Cānuñı cānāna **Hāndānī** fedā itseñ gerek
Ol elest bezmindeki ėahde vefā itseñ gerek
Cāvidānı mülk için terk-i fenā itseñ gerek
İy **Zāmīrī** şübhesüz elbet edā itseñ gerek
Naķd-i cānuñ kīse-i cismūñde vallāh vāmdur

20*

fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilün

S1 80^a, I Külħen-ı faķr u fenāyı biz gülīstān bilmişüz
S3 64^a Şöhret-i cāh u cihānı āfet-i cān bilmişüz
Luţf u kahrı medħ ü zemmi cümle yeksān bilmişüz
Genc-i vaşl-ı yār için biz bizi vīrān bilmişüz
Cismümüzde cān gibi ol genci pinhān bilmişüz

^{IV2} şun^c-ı: şun^c u S1

^{V3} kadr-i: kad ü S1

^{VI1}↔^{VI3} S1

^{VI1} piste: piste vü S3

^{VI2}↔^{VI4} S1

^{VI2} ehli: -Ö, -S3 / kimseden kām: kimseden daħı kām Ö; daħı kimseden kām S3

^{VI3}↔^{VI1} S1

^{VI4}↔^{VI2} S1

^{VIII1} cānāna Hāndānī: Hāndānī cānāna S1

^{VII5} kīse: giysi S1

²⁰ S1 80a; Ö 70b; S3 64a

* Diğer S3

^{I3} medħ ü: medħ S1

^{I5} genci: genc S1

- II Bir kesüñ ger yüz hıreddeñ ‘aqlı biñ efzün ise
Zümre-i ‘irfān katında her sözi mevzün ise
Zühd içinde İbn-i Edhem keşfile Zü’ n-nün ise
Hürde-dān Buqrāt ger hikmetde Eflāṭun ise
‘İlm-i ‘ıṣṣkı bilmese biz anı nādān bilmişüz
- III ‘Ārif oldur kim bilür aṣl-ı havāss-ı pencini
Cām-ı vaḥdetden içüb def’ itdi şirküñ rencini
Varlığın maḥv itdi buldı **küntü kenzüñ** gencini
Kim ki faqrı hoş görüb tutdı ḳanā‘at küncini
Mülk-i mıṣr-ı devlete biz anı sultān bilmişüz
- IV ‘Āleme her kim ki geldi ger nebī vü ger velī
Cümlesi dil bir idüb red itdiler bu menzili
Bāğı küñhendür bu dehrüñ zāğdur hem bülbülü
Sizlere cām-ı şafādur lāle iy gül yüzülü
Sāḳī-i miḥnet elinden bir ḳadeḥ ḳan bilmişüz
- V Terk-i ‘ādet eyleyüb Ḥaḳḳ’a ‘ibādet eylesiz
Vāḥīdi tevḥīd idüb ıṣḳāt-ı keṣret eylesiz
Māsivādan el çeküb küllī ferāğat eylesiz
Sevmeyüb dünyā-yı dūnı n’ola nefret eylesiz
Bī-riyā mü‘minlerüz biz anı zindān bilmişüz
- Ö 71^a
- S1 80^b VI Yidi dünyā ṭamudur beñzer bu dünyā dāneye
Şaḳınuñ meyl eylemeñ sım ü zer ü dūr-dāneye
‘İlmile ‘āmil olub meyl eyleñüz cānāneye
Yol yarağın eyleñüz kim bu misāfir-ḥāneye
Kim ki gelse biz anı bir hafta miḥmān bilmişüz
- S3 64^b VII N’ola bu **Ḥandānī**’yi ‘uṣṣāḳa rehber eylese
Bir naḳar idüb ‘Acemī ḥāki zer-ger eylese
Sözleriyle yeryüzün pür la‘ u güher eylese
Ṭañ degül ger ‘ālemi şī‘ri münevver eylese
Biz **Zamīrī** ṭab‘ını mihr-i nūr-efṣān bilmişüz

II³ Zü’ n-nün kelimesi S1 nüshasına ذنون şeklinde yazılı.

III³ bkz. iktibaslar 5

III³ gencini: sencini S1

IV⁴ yüzülü: bezülü Ö

V⁴ dūnı: S1

VI¹ dünyā: ṭamu S1 / ṭamudur: ṭamdur S1

VI³ meyl: ‘azm S1

VI⁵ hafta: gice S3

VII¹ Ḥandānī’yi: Ḥandānī S1

VII³ u: -S3

21*

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

- I Kimüñ kim naqd-i 'ömri rāh-ı miḥnetde nişār olmaz
Semend-i vaşl-ı dil-dāra qalır yolda süvār olmaz
Muḥabbetde vişāliyle maqāmı üstüvār olmaz
Her ol mehcūr-ı bī-dil kim belāya ber-ḳarār olmaz
Aña aḡyār olur yarı gelüb baḡt aña yār olmaz
- II Dil isterse kim ol şāhuñ sarāyında ola maḡrem
Gide hicr ü elem ḡüzn ü gele vaşl u şafā ḡürrem
İdüb bülbül gibi nāle gözi yaşın dōke her dem
Açılmaz şādluḡ virdi irem bāḡında iy hem-dem
Aña kim ḳanlu yaşımdan 'ızārı lāle-zār olmaz
- Ö 71^b III 'Arūs-ı dār-ı dünyāya dilā baş egmeyen erdür
Ayaḡ meydān-ı merdāne ḳosa 'abd ise serverdür
Cinānı ehl-i dünyānuñ ḳumaş u cevher ü zerdür
Bahārı 'aşıḳuñ iy dil cihānda vaşl-ı dilberdür
Ḥazān hicr olur 'ömrin aña hergiz bahār olmaz
- S1 81^a IV Cihān çün gölgedür cāna ḳovub olmaz aña yitmek
Ḳoy anı gel ḳanā'at ḳıl ki besdür ḡırḳa bir itmek
Fenādan bāḳiye çünkim muḳarrerdür saña gitmek
Nedendür ḳaşr u eyvānı felek-veş pāyidār itmek
Çü 'ömrüñ külbesi iy cān yıḳulur pāyidār olmaz
- V Ḥaberdār oldı 'ārifler Ḥudā'nuñ Muştafāsı'ndan
Ki Ḥaḳḳ'ı isteyen dehrüñ geḳer zevḳ u şafāsından
Ferāḡat eyledüm bende bunuñ mihr ü vefāsından
Beni men' itme iy zāhid anuñ cevher ü cefāsından
Elinde fikr-i 'uşşāḳuñ 'inān-ı iḡtiyār olmaz
- VI Ḥarābāt ehline besdür şafālar bezm-i külḡenler

²¹ S1 80b; Ö 71a; S3 64b

* Diğer S3

¹³ maḳāmı: maḳām S1

¹⁴ mehcūr: mehcūrımı S1 / bī-dil: dil S1

¹¹² ḡüzn ü: -S3

¹¹⁴ bāḡında: bāḡından Ö

¹¹³ cevher ü: cevher S3

¹¹⁴ Bahārı 'aşıḳuñ: Bahār-ı 'aşıḳuñ S1

¹¹⁴ yitmek: itmek S1

¹¹⁴ pāyidār: yapdurur Ö

¹¹¹ 'ārifler: 'aşıḳlar S3

¹¹⁵ 'inān-ı: 'inān u Ö

Ḳabūl itmez cevāhirden olursa şevb ü meskenler
Bular meczūb merdāndur düzenmez nitekim zenler
N'ola ʿüryān u bī-sāmān yürürse bī-dil olanlar
Hıreden bu gürūh bīgānedür bunlarda ʿār olmaz

- S3 65ª VII Gel iy **Ḥandānī** dil mirʿatınuñ saʿy eyle jengin sil
Ḥudā'nuñ **aḥseni takvīm** olan ḥüsnin temāşā kııl
Cebīni māh ʿīd-i ekber cemālin mihr-i vuşlat bil
Şaçı firķat şehābıdır **Zamīrī** bīdile iy dil
Çıkub firķat şehābından aña vaşl-ı nehār olmaz

22

mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün

- Ö 72^a I Şu kim Allāh'a ʿāşıkdur dem-ā-dem ağlar ol gülmez
Geçer mey demki çeşminden dem anuñ her şu şaçılmaz
Bu eşkālūñ tılısmātı deri hīç ʿaqla açılmaz
Ne ḥikmetdür bu kim yā Rab bu ʿālemden giden gelmez
Gelüb ol ʿālem iḥbārı cihān ḥalkına virilmez
- S1 81^b II Cihān dārında ger biñ yıl olursa Nūḥ-veş yaşum
Bulansa tañ mı yaşumdan ḥalīfe-tek şuyum yaşum
Ki zerd oldı yüzüm rengi ḥazān-veş kuruğı yaşum
Taḥayyür aldı ben-zārı taʿaccüb yaşıdır yaşum
Gelüb bir muḥbir-i ʿālem bu ḥayret yaşımı bilmez
- III ʿAdem'den ʿāleme emriyle geldi çār u seden ten
Ḥavāss-ı pencile hem ʿaql u nefse oldı iş mesken
Bu şunʿuñ Şāniʿin ʿaqlıyla bildük görmedük rüşen
Ḳadīmūñ ḥālını şorsañ belālu yār-ı ḥadışden
Kim ol miskīn ü ser-gerdān benüm-tek kendüzin bilmez

^{VI3} merdāndur: merdānlar S1

^{VII1} jengin: zengin S1 / sil: bil S1

^{VII2} bkz. iktibaslar 55

^{VII2} ḥüsnin: şunʿın S1

^{VII3} mihr-i: māh-ı S3

²² S1 81a; Ö 72a

^{I1} ol: o Ö

^{I4} bu ʿālemden: cihāndan hīç Ö

^{II1} yıl: biñ Ö

^{II2} bulansa: bulana S1 / şuyum yaşum: şuya başum S1

^{II4} yaşıdır: yaşadub Ö

^{II5} bir: bu Ö / bilmez: silmez S1

^{III4} ḥadışden: **حادث** S1

- IV Maḳāmāt-ı şerīʿatde yūri ʿilmiyle āvāz it
Hem efʿāl-i ʿarīḳatde gel ihlāsile pervāz it
Dehānuñ maʿrifet dürrine iy dil maʿden-i rāz it
Anı ger görmek isterseñ ḥaḳīḳat çeşmini bāz it
Ki ger yüz kez nazār itseñ bu göz birle o görilmez
- V Odur kim ʿaşīḳ-ı şādīḳ gözinden yaş aḳa hem-dem
Ki ʿuşşāḳa belā gencinde eglence budur hem-dem
Cehāletden özüñ ḳurtar dilerseñ kim ola her dem
Bu ʿilm ü maʿrifet ābı ḥayāt ābıdur iy hem-dem
Bu ābı cān u dil birle iḳenler Hızır olur ölmez
- VI Gümān itdi ḳadem derd-i hilālūñ ḥanḳeri iy meh
Dilüm deldi ḡam-ı kirpükle zülfüñ şeş-peri iy meh
Siper-tek deldi sīnem hicr-i turreñ gönderi iy meh
Ḥadeng-i cān-sitānuñ-veş firāḳuñ neşteri iy meh
Hiç olmaz kim geḳüb dilden gelüb baḡruma sancılmaz
- S1 82^a VII Vişāl-i yārla **Ḥandānī**'ye külḥen cū-yı gülşendür
Ki maḡbūbı anuñ maʿnā-yı tendür şanmañuz tendür
Ḳatında mihri yoḳ cevce şu ḥubānuñ ki erzendür
Zamīrī sevdüḡi dilber güneşden daḡı aḡsendür
Felek māḡmı vaşf itmek aña ḳaḳā gözin ilmez

23

fāʿilātün-fāʿilatün-fāʿilatün-fāʿilün

- I Gözledüm bu dehr-i fānda yār yoḳ yoldaş yoḳ
İstedüm çoḳ bu zamānda yār yoḳ yoldaş yoḳ
İy gönül ḳalma gümānda yār yoḳ yoldaş yoḳ
Ḳalmışam tenhā yabanda yār yoḳ yoldaş yoḳ
Ḳāl u ḡāl añlar cihānda yār yoḳ yoldaş yoḳ
- S1 77^b II Cismümüñ kārı Ḥudā'ya ḫāʿat u evrāddur
Nefsüm eşḡar u riyāzet ḳılmaḡa muḫtāddur
ʿAḳlumuñ efkār ile işi müdām irşāddur
Göñlüümüñ yoldaş u yārı nāle vü feryāddur

IV⁴ itseñ: ḳılsañ ÖV³ her: hem S1V⁴ ābıdur: ābıdurur Ö / iy: -ÖVII² maḡbūbı: mecnūnı S1

23 S1 77a; Ö 67b

I⁵ u: -S1III¹ kārı: kār S1

- Ö 68^a Derd ü ğamdan ğayrı cānda yār yoķ yoldaş yoķ
- III Bu demi hoş gör bu ğün kim n'ola yarın kim bile
İtimād itme bu āb u āteş ü bād u ğüle
Ķalma keşretde beķāyı bāķiden iy dil dile
Dürr-i yektāyum bu fānī dünyede ben bī-dile
Lā-mekān-tek bu mekānda yār yoķ yoldaş yoķ
- IV İy muşavver yārümüñ naķş-ı ğayālin itmede
Hīç mişālün yoķ ğayālümde mişālin itmede
Ehl-i ğāle ğālümüñ remziyle ķālin itmede
Derd-i bī-dermānumuñ evşāf-ı ğālin itmede
Zāhirüm gibi nihānda yār yoķ yoldaş yoķ
- V Derd-i dil-dār-ı dilüñdür rüz u şeb eşküñ senüñ
Mihr ü māhuñdur serāy-ı cānda oynaşuñ senüñ
İşķ-ı ğaķķānīdür iy **Ħandānī** ķardaşuñ senüñ
Luţf-ı Bārī'dür **Zamīrī** yār u yoldaşuñ senüñ
Dime her dem bu zamānda yār yoķ yoldaş yoķ

24

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- Ö 75^a I Ħ'āb-ı ğafletden ğözüñ aç bir nażar dünyāya baķ
Şüretüñde şeklin anuñ resm iden bennāya baķ
Arş u ferşe sığmayan ķalbüñde ol 'anķāya baķ
Ķatre-i vāhidde iy dil bir ulu deryāya baķ
Zerre-i nāçizden mihr-i cihān-ārāya baķ
- S1 85^a II Ħubb-ı dünyānuñ bināsın ķıl ğönülden münķaliç
Cennet ü dīdārdan tā olmayasın mümteniç
Şoğbet-i 'irfāne gel 'aşıķlara ol müstemiç
Ger dilerseñ nāy-ı sırrına olasın muţţaliç

II⁴ u: -S1II⁵ ü: -S1III² āb u: āb S1IV³ ķālin: ķā'ilin S1IV⁴ Derd-i bī-dermānumuñ: Derdini dermānumuñ S1V¹ eşküñ: eşki ÖV⁴ u: -S1

24 S1 84b; Ö 74b; S3 66a

I² şeklin: resmin Ö, S3 / resm: şekl Ö, S3I³ ķalbüñde ol: ol ķalbüñde S3 / 'anķāya: a'laya S1I⁵ nāçizden: nāçizde S1 / cihān-ārāya: cān-ārāya S1II² ü: -S3

Nāye bakma can gözi birle şadā-yı nāye bak

III İhtiyār-ı cüz ile sa‘y it bula gör ‘aql-ı küll
‘Aql-ı küllile yanub ‘ışk odına ol küllî kül
Gel o māhuñ mihrine cānuñ nişār it ten degül
Ger kıyāmetden eşer görmek dilerseñ iy gönül
İki leşker ortasında bir qurı gavgāya bak

IV Ādemile ‘ālemi yaratdı Hālik bir şekil
Baş tepik kol būd gibidür āteş ü yel āb u gil
Sen bu şun‘uñ Şāni‘in bul baqsun hep fānī bil
Şuda ayuñ ‘aksine virme gönül iy ehl-i dil
Başuñı qaldur göge luḫ it münevver aya bak

S3 66^b

V Dünyenüñ **Hāndānī** yig tut atlasından şālını
Sen fenā vu faqrı al vir halka mülk ü mālını
‘Āqıl iseñ koy cihānuñ cümle kı̄l ü qālını
Görmek isterseñ eger firqatde Mecnūn hālını
Gel **Zāmīrī** nā-tüvān yanında āh u vāye bak

25*

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Ö 75^b I Ārzü kı̄lma cinānı ‘āşık-ı dīdār ol
Māsivā h̄‘ābın gözüñden ref‘ idüb bīdār ol
‘Ārif ol yārān-ı dünyāya gönül ağıyār ol
Çık bu varlık kisvetinden gel bizümle yār ol
Tekye-i yoqluğa gir ‘üryān qalender-vār ol

S1 85^b II Ol kemāl ehline çāker kı̄lma cāhil hizmetin
Zillet-i faqrı kabül it añma dünyā ‘izzetin
Tiz derde ol siper cānuñ dilerseñ şihhatin
Bār-ı gāmdan yā-tek olsañ çekme dermān-ı metin
Gir elem büstānına derdile ber-hürdār ol

III İtdi taḫmīr Ādem’üñ Haq hākini eyyām-ı çil
Tā ki ‘aql u cāna lāyık mesken oldı āb u gil

^{IV2} gibidür: gibi S3

^{V5} u: -S3

²⁵ S1 85a; Ö 75b; S3 66b

* Diğer S3

^{II3} şihhatin: şöhetin S1

^{II4} Vaḫdet ehli merdüme gül gibi hāndān ol açıl Ö, S3

^{III1} eyyām-ı: eyyām u S3

Ger bu gülşende mü'ebbed kıla dirseñ murğ-ı dil
Vaḥdet ehli merdüme gül gibi ḥandān ol açıl
İki yüzlü çeşmine bakma diken-tek ḥār ol

IV Mü'min iseñ kıl 'ibādet göz yaşın her yaña sep
Zāhid iseñ mülk ü mālı yaḳ fenā nārına hep
'Aşık iseñ kıl hevā terkin ü nāmı yire dep
Şādık iseñ 'ışka gir tırma oturma rüz u şeb
Ol mehūñ şevkiyle gel hem-çün felek-devvār ol

V Gel berü **Ḥandānī**yā görmek dilerseñ Ḥaḳ yüzün
Tütüyā-yı 'ışk ile eyle mūkaḥḥal cān gözin
Ḳande tırsañ Tūr'dur di Mūsā-tek **erimī** sözün
İy **Zamīrī** ḥāngāḥ beyt-i riyādur şeksüzün
Baş ayak meyḥāneye rindāne-veş meyḥ'ör ol

26*

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

- Ö 76^a I Olmuşam gerçi ki Mecnūn velī ben Leylā'yum
Ya'nī ten cān gibi hem Vāmıḳ u hem 'Azrā'yum
Nice yüz biñ cebel ü Tūr-ı dile Mūsā'yum
Himmetüm ḳāfına ben nādir olan 'ānkāyum
S3 67^a Ma'rifet bādı ile mevce gelen deryāyum
- S1 86^a II Ḥamdülillāḥ beni çok ḳomadı 'ādet içre
Ḥarcarum naḳd-i günüm sevḳ-i 'ibādāt içre
Bülbül-i ma'rifetüm gülşen-i ḥikmet içre
Ben şerī'at güliyum bāḡ-ı tarīḳāt içre
Hem ḥaḳīḳat eriyüm şıdḳı bütün ittiḳāyum
III Nūr-ı maḥḍum bu 'anāsır u süḥandan pāküm
Līk rūḥile semāyum tenile çün ḥāküm
Kāḥilüm yir gibi hem himmet ile eflāküm

^{III2} āb u: āb S1

^{IV3} 'āşık iseñ: 'āḳḳisen S1

^{IV4} u: -Ö, -S3

^{V3} bkz. iktibaslar 56 / mısranın vezni kusurludur.

^{V3} tırsañ: tırursañ S3

^{V5} Baş: Baş S1

²⁶ S1 85b; Ö 76a; S3 66b

* Diger S3

^{I3} ü: -S1 / Tūr-ı dile: Tūr-ı dile ben S3

^{III1} çok: Ḥaḳ S1

^{III5} şıdḳı: şıdḳ S1

^{III2} Līk: Līke S1, Ö

Zühredür cebhe baña müşteri-yi idrāküm
Güneşüm ben yücedür mäh-ı felekden pāyum

- IV Dil ü dest-i gamile nice döğülem söğülem
Nice bir murğ-ı dil-i āteş-i ıışka söğülem
Hār-ı yābis degülüm ehl-i dile taze gülüm
Her gedā giydügi ben köhne murakka^c degülüm
Hüsni-i şāhını kucan şöreti hoş-dībāyum
- V Ğark-ı tūfān-ı gama Nūh necātum şeksüz
Haste-i telh-i feme kand nebātum şeksüz
Māhī-i teşne-dile Nıl ü Fırat'um şeksüz
Bu cihān bāğına ben āb-ı hayātum şeksüz
Kim gehī serv gehī verd ü gehī hürmāyum
- VI Fıkr idüb söyle sözikim söz atılmış oğdur
Çü kemān-ı nazarı toğrı lisāna çoğdur
Yüzüm ak gün gibi alnum çü kamer açuğdur
Kudretüm vüs^catine zerre kadar habbe yoğdur
Arş u kürsī ile ben nüh feleke me^vvāyum
- S1 86^b VII Yoluña ser komışam pādişāhum pāy degül
Kimse bendüñ gibi genc-i gamile bay degül
Hem-çü **Hāndānī** dücā ıışkuña hem-tāy degül
İy **Zāmīrī** saña bu arz u semā cāy degül
Bilmezem kim seni ben kande varub arayam

27*

fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilün

- I Vāşıl-ı yārüm beni şanmañ ki mehcür olmuşam
Zerre idüm şemse irdüm mäh-ı deycür olmuşam
Şürete vīrāneyüm ma^cnāda ma^cmūr olmuşam
Nāşırüm Hāk'dur benüm a^cdāya Manşūr olmuşam

^{III5} yücedür: evcedür S1, Ö

^{IV1} ü: -S1, -Ö

^{V3} ü: -S1

^{VI2} Çü: Çün Ö, S3 / kemān-ı nazarı: kemān egri nazarı S1

^{VII4} u: -S1, -S3

^{VII5} kim: ki S3

²⁷ S1 86b; Ö 76b; S3 67a

* Diğer S3

^{I1} ki: kim S3

^{I2} irdüm: -S3

Şimdi mesciddür yirüm meyhāneden dūr olmuşam

- II ʿAqlumı ʿıŝkuñ ŝarābı mest ü maḥmūr eyledi
Derd ü ğamdan pāk idüb gönlümü mesrūr eyledi
Zulmet-i ğafletden açdı cān gözin nūr eyledi
Zaḥmetinden keşretüñ himmet beni dūr eyledi
Taḥt u baḥt-ı kişver-i vaḥdetde faġfūr olmuşam
- III Āḥiret fikri gelüb ref^c itdi dūnyā kirlügüm
ʿıŝk-ı taḥkīke irüb gitdi mecāzī dirlügüm
İki ʿālemden geçüb vāhidle oldı birligüm
Nev-civānluğum gidüb luḥfile geldi pīrlügüm
Māh-ı nev-tek ḥum bulub ser-tā ḳadem nūr olmuşam
- IV N'ola ger hengāme-i ʿıŝka bugün cān-bāz isem
Kerbelā-yı ʿıŝkda cān virenlere enbāz isem
Ṭalib-i bezm-i vişāl olanlara hem-rāz isem
Nāle-i nāy-ı firāka yok ʿaceb dem-sāz isem
Çeng-i ğamda incelüb çün tār-ı ṭanbūr olmuşam
- S1 87^a V Ne nişānı vardurur **Ḥandānī** gerçek ʿāşıkuñ
ʿİlm ü ḥikmet fehm ü himmet zühd ü ŝefkatdür bilüñ
Raḥmet ü şabr u ḥayā budur kemāli fāzıluñ
İy **Zamīrī** ehl-i idrāke çü ŝehdüm cāhilüñ
Dīde-i ḥod-bīnine çün niş-i zenbūr olmuşam

28*

feʿilātün-feʿilātün-feʿilātün-feʿilün

- I Nice hicrānda gezüb ḥasret-i vuşlat çekelüm
Nice bir ayru vaṭandan ğam-ı ğurbet çekelüm
Nice bir kaşlarınıñ yayına ḥasret çekelüm
Nice bir şayd-ı ğama nāvek-i heybet çekelüm
Varalum mey-gedeye cām-ı muḥabbet çekelüm

^{III} maḥmūr: maʿmūr S1

^{II2} ü: -Ö, -S3

^{II4} Zaḥmetinden: Raḥmetinden S1

^{II5} u:-S1

^{III3} ʿālemden: ʿālemde Ö

^{IV1} ger: ben S1

^{V1} ʿāşıkuñ: ʿāşılıñ S1

^{V3} kemāli: kemāl S1

²⁸ S1 87a; Ö 77a; S3 67b

* Diğer S3

^{I4} şayd-ı: şayd u S1

- II Belümüzden çözelüm fısk u sefâhat kemerin
 ʿİşkile bağlanalum şıdkile tâʿat kemerin
 Kulluğa bend idelüm hâkime hizmet kemerin
 Şâh-veş kuşanalum böyle saʿâdet kemerin
 S3 68^a Dest-i himmetle turub dâmen-i devlet çekelüm
- Ö 77^b III İdelüm ʿaklı zeber nefsumüzi zîr idelüm
 Kaʿbe-i kalbi nice dünya ile deyr idelüm
 ʿİşkî bâl eyleyelüm cānumuza tayr idelüm
 Çıkalum ʿarşa bahārın şalınub seyr idelüm
 Nice bir bunda yatub h̄ʿār-ı mezellet çekelüm
- IV İdelüm cenneti yir çün bizi yir āhiri yir
 Hem anuñ pürdür içi zevk u safâ kaşr u serîr
 Olma iy bülbül-i dil bunda gam-ı hicre esîr
 Şādлуk virdi için anda varalum nice yer
 Pâyumuzdan oturub h̄ʿār-ı melâmet çekelüm
- S1 87^b V Bâde-i ʿışk içelüm terk-i mey-i rezm idelüm
 Uyalum ʿaqla dilâ nefsile hem rezm idelüm
 Ehl-i Hâkile Hâkʿa irmek için bezm idelüm
 Kaʿbe-i rāhata şimden gerü gel ʿazm idelüm
 İştir mest gibi bār meşakkat çekelüm
- VI Gör bu renk virici çarhı yüceye gerdūna
 Ki nice şām u seher zülf ü ruhın yor hūna
 Döndi cevrenden anuñ yüzi günüñ altuna
 Ol bize nāvek-i miḥnet çekici gerdūna
 Ucu kendirden iti nāvek-i miḥnet çekelüm
- VII Gel de maḥv eyleyelüm cüzʿümüzi küll idelüm
 H̄ʿārı hark eyleyelüm yaʿnî güli gül idelüm
 İmdi **Hāndānî** dili ol güle bülbül idelüm
 Gel **Zamîrî** kerem it Hâkḥʿa tevekkül idelüm
 Nice bir halka varub zillet ü miḥnet çekelüm

^{II3} hâkîme: miyāna S3

^{III3} ʿİşkî: ʿİşk S1 / bâl: pāk S1, S3 / cānumuza: hānemüze S1

^{III5} h̄ʿār-ı mezellet: cevr-i mezemmet S1

^{V2} nefsile: enfüsle Ö, S3

^{V4} şimden gerü gel: gel şimden gerü S3

^{VI} -S3

^{VII1} yüceye: yüce S1, S3

^{VII5} nāvek: nāle S1

^{VII5} miḥnet: minnet S1

29

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S1 79^b,
Ö 70^a I Pürdür envār-ı Hudā'dan kâse-i her dü-cihân
Baħr-ı zâtından çü mâhı ğarķ olubdur cism ü cân
Andan ayru nesne görmez gözlerüm zâhir nihân
Diķķatile her yaña şalsam nazārın dîde-bân
Çeşm-i cānum zâhiri envār-ı zât olur hemân
- II Merd-i vaħdetsin gel itme keşretiyle ğuft <u> ğız
Kılma cānuñ çeşmini gerd-i fenâdan sürmesiz
Bil yaķın iy ehl-i Ğaķ yoldaş u Allâh şübhesiz
Lafz u ma'na birle Qur'ân cân u kâlib birle biz
Tev'emānuz fi'l-haķıķa tev'emānuz tev'emân
- III Kâmeti mevzün elifden 'aynı 'ayn-ı şâddan
İy sözi şîrîn şekerden la'li cümle dâddan
Kûh-ı ğamda kılduñ efzün derdümi Ferhâd'dan
Gitdi elden ğâturum iy ğonce-leb feryâddan
Merdüm-i çeşmüm libâsın geldi ğülgün itdi ķan
- IV Mâsivâya göz ucıyla bir nazār hîç şalmaduñ
Ya'nî kim zât-ı Hudâ'dan ğayrı baħre şalmaduñ
'Arz olındı ğür u cennet hîç birine ķalmaduñ
Kimseden iy meh varub bir ğarf-i ta'lîm almaduñ
Zerre-veş bolğan dehānuñ kimden oldı nüktedân
- V Olmaya **Ğandānî** t̄a'at-i derdile yek âhdan
Hem nedîm olmaya yigrek saña zıkrullâhdan
Bendesin çüñkim ümîdin kesme ol dergâhdan
Devlet-i bîdârlıķ iste müdām ol şâhdan
İy **Zamîrî** aç ğözüñ luţf eyle ğafletden uyan
- Ö 70^b

30*

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

²⁹ S1 79b; Ö 70a¹⁵ çeşm-i: çeşm ü S1^{II1} Merd-i vaħdetsin gel: Merd-i vaħdetsen ger Ö^{II4} lafz u: lafz S1^{IV2} ğayrı: ğayr S1^{IV3} u: -S1^{IV4} ğarf-i ta'lîm: cüzvî ta'lîm Ö³⁰ S1 87b; Ö 78a; S3 68a

* Diger S3

- Ö 78^a I Hızr'a şor kim o bilür çeşme-i hayvān qadriñ
 ʿĀlim añlar nitekim maʿnā-yı Qurʿān qadriñ
 Māhī-i teşne bilür lezzet-i ʿummān qadriñ
 ʿĀşık-ı haste bilür cān gibi cānān qadriñ
 Bülbül-i bī-dile şor verd-i gülistān qadriñ
- II Meskenet ehline gir ehli ne ğamġin itse
 Bāz zulmıyla göñül tūṭilerin ürkütse
 Dāmenin hār tutar qande ki bir gül bitse
 Yok ʿaceb cāhil eger ehl-i dili incitse
 Bilemez aḥmaḳ olan merdüm-i ʿirfān qadriñ
- S1 88^a,
 S3 68^b III Hʿāb-ı ğafletden uyan aç gözüñi ʿālemi gör
 Kimisi ğün gibi gözli kimisi dün gibi kör
 Sözi nā-ehle dime ehline varub irgür
 Gözsüze şorma benüm vaşfumı var gözliye şor
 Gözsüz olan bilemez mihr-i dirahşān qadriñ
- IV Beni ḥalk eyledi red sen n'ola maḳbül itseñ
 Kurtarub kār-ı sivādan saña meşġül itseñ
 Cānumı cāne-i vaşluñ derine ḳul itseñ
 ʿAdl idüb şeyḫī-i hicrānuñı maʿzül itseñ
 Her gedā zikr idinür sen meh-i sultān qadriñ
- V Çekdi Ḥandānī ayaġın ḳodı dünyā bezmin
 Ḳıldı alub ele başın reh-i ʿuḳbā ʿazmin
 Ḳomayan ḥalkile bu zāl-ı cihānuñ rezmin
 Bilmeyen nuṭḳ-ı Mesīḫā bu Zamīrī nazmın
 Bilmez ol mürde-şıfat bī-ser ü pā cān qadriñ
- Ö 78^b

31

Taḥmīs-i İlähī*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

III⁴ vaşfumı: vaşfum S3IV¹ sen n'ola: n'ola sen S3 / itseñ: eyleseñ S3IV² itseñ: eyleseñ S3IV³ vaşluñ: vişālütüñ S1 / itseñ: eyleseñ S3IV⁴ şeyḫī-i hicrānuñı: saḫtī-i hicrānuñı S1 / itseñ: eyleseñ S3IV⁵ idinür: idinüb Ö, S3V² başın: -S3³¹ S1 91a; Ö 81a; S3 60a

* Muḥammes-i İlähī Ö, -S3

- I Her kim ister mihriyle seyr ide cānān illerin
Almasun bir ḥabbeye yüz biñ Süleymān illerin
‘Āşık-ı dīvāneler n’eyler bu vīrān illerin
Āh kim gön̄lüm diler seyr ide cānān illerin
La’l-i nābı şevķine görseñ Bedaḥşān illerin
- II Cān u ten dil nefis ü ‘aql u ‘ışka irdüm cavķile
Şağ u şol öñ ard u taḥtuñ seyrin itdüm fevķile
Ḳona ḳona cā-be-cā geldüm ḥuzūr u zevķile
Döne döne hū diyüb varsam semā‘a şevķile
Ḳasd-ı Mevlānā ḳılub görseñ Ḳaraman illerin
- III Şeş cihātuñ āfitābı sāye ḳıldı çün seni
Lā-ḥalā velā melādan geç nedür dehr-i denī
Ḳābe ḳavseyne irer tūrūñ ne Bābil Ermeni
Ḳabza-i teşḥire çekse luḥfla Mevlā beni
Seyr idüb A‘cāmı görseñ ol Ḥorāsan illerin
- IV Nār-ı zulm ilḥād u küfrūñ n’olsa tennūrın şayub
Bād-ı esb-i nefsiñ ilbāsın ‘aḳılla bağlayub
Āb-ı ‘adlūñle cihān rūyın vesahdan yıḳayub
S1 91^b Sürḥ-serler başını ḥāke berāber eyleyüb
Sürme diyü gezdürüb görseñ Şifāhān illerin
- Ö 81^b, V Dā‘idür **Ḥandānī** iḥlāşıyla saña şubḥ u dün
S3 60^b Arta ‘ömrü devletūñ iy pādişāh-ı zü-fünün
Ḳudret ü ḥükmūñ irişür ez-simāk u tā-benün
İy **Murādī** mu‘cizāt-ı Aḥmed oldı reh-nümün
Çār-ı yār ‘ıřķına ursañ cümle İrān illerin

^{I1} seyr: seyrān S3 / cānān: cān S3

^{II2} seyrin: seyr S3

^{III2} velā melādan: ve lādan Ö

^{III3} bkz. iktibaslar 19

^{III3} Bābil: Bābek S1, Ö

^{III4} beni: -Ö

^{III5} illerin: -S1

^{IV1} Nār-ı zulm: Nār-ı zulm u S3 / n’olsa: n’ola S3

^{IV4} Sürḥ: -S3

^{IV5} illerin: -S1

^{V1} u: -S1

^{V3} ḥükmūñ: ḥilmūñ S1 / u: -S3

^{V5} ursañ: ursaḳ Ö

32

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- I Tā'atüñden gayrı kārı cismüme kār eyleme
 'Aqluma hiç senden ayru fikri efkār eyleme
 Cānumı esrāruña yār eyle ağyār eyleme
 Nefsümüñ maqşūdını yā Rab baña yār eyleme
 Kenz-i faqrıyla ğanī kıl göñlümi tar eyleme
- Ö 63^b II Mübtelā olma göñül dehrüñ bu derd-i gencine
 Kim anuñ degmez ser-ā-ser genci bir dem rencine
 Ger dilerseñ kim ala gire dükenmez gencine
 Hırķā-ı faqrı libās it gir kanā'at gencine
 Yār idin vaḥdet ḥuzūrın kendüñe 'ār eyleme
- III Baḥr-ı cüduñ bī-girān olduğına yoḫdur gümān
 Raḥmet ü ni'metlerüñde ğarḫ olubdur cism ü cān
 Āsitānuñdan temennā kılduğum oldur hemān
 Bendeñe luṭfuñ emīrin eyle yā Rab mihribān
 Zülm-i hicrin baña ol şāhuñ dil-āzār eyleme
- IV Baña esmā küllī keşf olsun diseñ çün Ādem'e
 Zikr-i Ḥaḫ'dan gayrı iy dil daḫı söz alma feme
 Ger ayak başmaḫ dilerseñ meclis-i cām-ı Cem'e
 Çek elüñ virme göñül baḫma metā'-ı 'āleme
 Ol metā'a naḫd-i 'ömri virme bāzār eyleme
- S1 73^b V Sevme iy ḥ'āce iken dünyāyı kim ol nārdur
 Zāhiri gül gibidür ma'nāda ammā ḥārdur
 'Adl u dād itseñ cezāsı cennet ü dīdārdur
 Cevr-i zülmüñ saña iy zülm ehli mūr u mārdur
 Türbeñi pür mūr idüb külḥānuñı mār eyleme
- VI Rabbüñi bilmek dilerseñ evvelā nefsüñi bil
 Gerçi nefsi bilmek üzre çoḫ denīdür ḳāl u ḳīl
 Nefsüñi bilmek yolında cismi gāh it bili ḳıl
 Deşt-i istiğfār ile arḳañdan al taḫfīf ḳıl
 Yol uzaḫdur ḳıl ḫazer 'işyānı çoḫ bār eyleme

³² S1 73a; Ö 63a

II↔III Ö

III↔II Ö

III³ oldur: budur ÖIV³ cām-ı: cām u S1V¹ dünyāyıkim: dīnārikim ÖVI² denīdür: dinübdür Ö

VII Gülşen-i dehrüñ güli degmez ‘azāb-ı hārına
 Pes anuñçün bunca bülbül gibi āh u zārına
 İrdügin **Handānī** bilmez kimse çünkim yārına
 İy **Zamīrī** ‘ömrüñi şarf eyle ‘ukbā kārına
 Kıl kerem bu dün̄ye fikrin kendüñe kār eyleme

33

mef‘ülü-fā‘ilātün-mef‘ülü-fā‘ilātün

I Rüstem ki dirler oldur bağlanmaya bu Zāl’e
 ‘Aql-issi kāmīl olkim aldanmaya hayāle
 Çün yanma dir harāma teftiş olur helāle
 ‘Aqluñ şehini iy dil ‘abd itme hubb-ı māle
 Dil virme cevre girme bu haddi yok melāle

S1 76^b II Zevk u şafāsı ‘āmmuñ endühile elemdür
 Fakr u fenāsı hāşşuñ ifnāsı yok ni‘amdur
 Keşretten el çekeñler vahdetde şāh-ı hammdur
 Dehrüñ bu kıl ü kālī ehline dām-ı ğamdur
 Sen bāz-ı ma‘nevīsın bend olma kıl u kāle

III Hāşşa muķārin ol gel geç ‘āmmı āşinādan
 Gir gūşe-i fenāya çık da‘vā-yı eneden
 Ö 67^a Fakrı özüñe yār it çek destüñi ğinādan
 Ger āhīret dilerseñ geç ziyet-i fenādan
 Zer-bāfe olma mā‘il var gir ‘abā vu şāla

IV İy tālīb-i İlāhī sineñde ‘ışkı şem‘ it
 Pervāne gibi yandur ‘aqluñ o şem‘e kam‘ it
 Gel ol kalīle kāni‘ yiter keşire tam‘ it
 İy hāriř-i cibillī baħlüñ zerīni cem‘ it
 Eyle havāle hırşı koy baħlüñi çuvala

V **Handānī** ger cihānda ‘ömrüñ olursa biñ yıl

^{VII2} u: -Ö

^{VII3} kimse çünkim: çünki kimse Ö

³³ S1 76a; Ö 66b; S3 59a

^{II3} şāh-ı: şāh u S1

^{III1} gel: -S3

^{III3} yār: faħr S1

^{III5} Zer-bāfe: Zer-nāfe S1

^{IV} -S3

^{IV4} hāriř: hāris S1

‘İlm-i fenāya şarf it eyle beķāyı taḥṣīl
Ger sīm ü zer olursa saña Fıratile Nīl
Faķrūñi iy **Zamīri** itme ğināya tebdīl
Şatma feruḡ metācın luṭf it zer-i melāle

34

mefācılün-mefācılün-mefācılün-mefācılün

- I Cihān ol naķşa beñzer kim ki naķş ola aķar āba
Bu bir seylāb-ı miḥnetdür ṭayanmañ böyle seylāba
Göñül virme gel iy ğāfil bu mülk ü māl u esbāba
Bu dünyā devleti beñzer gice düş gördüğün ḡāba
Mu‘ayyendür bu iy hem-dem başıret ehli aḡbāba
- S1 77^a II Göñül cāmında şıdkuñ ḡamrına şekdür denī ķarma
Tevekkül nārına yan şız anuñ tek kim olur ķarma
Varub bir nān için her nākese billāh yalvarma
Ķanāc at ğüşesin ḡıfz it kerem kıl iy göñül varma
Niyāzuñ eyleme zāhir metācı ṭalib erbāba
- Ö 67^b III Bu menzilden muķarrerdür dilā elbetde çün rıḡlet
Maķāmuñ yā olur ṭamu yā olur ravza-i cennet
Dilerseñ olmaya hergiz bu yolda ķillet-i zaḡmet
‘İbādet naķdini vir al Ḥudā’dan tüşe-i raḡmet
Yol ehlinin yarağuñ gör muķayyed olma esbāba
- IV İki ‘ālemde yüz ābı hemān ‘ilm ü saḡāvetdür
Zemīme ḡūlaruñ mezmümü baḡlile ceḡāletdür
Bu dünyānuñ meta^{c1} bī-ğümān deryā-yı ğafletdür
Senüñ ḡırşuñ saña iy dil saķın girdāb-ı miḥnetdür
Esirge kendüñi şalma kerem eyle bu girdāba
- V Murādum vaşlıdur anuñ degüldür dünya vü uçmağ
Cehennem baña oldur kim işiğüñden olam ırağ
N’ola ağlarsa **Ḥandānī** degül derdinden anuñ sağ
Zamīri ḡastenüñ göñlin egerçi istemez almağ
Virür yā Rab neden ol gül-mu‘anber kākülin tāba

³⁴ S1 76b; Ö 67a

¹² böyle: yile S1

¹³ mülk ü: mülk S1

¹¹⁴ Ķanāc at: Tevekkül Ö

¹¹⁵ metācı: metāc Ö

¹¹¹³ ķillet-i: ķillet ü S1

¹¹⁵ kākülin: zülfini S1

35

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- I Alā iy sālīk-i ḥāzret gel uyma nef̄s-i güm-rāha
Ki a'c̄mā-veş seni bī-şek şalar göz göre ol çāha
Şafā ile dürüş sa'cy it yüzüñ sür Ka'betullāh'a
Murāduñsa eger iy dil irişmek vaşl-ı dil-ḥ'āha
Şerī'at şāhına 'abd ol tevekkül eyle Allāh'a
- S1 78^a II Dālāletden İlāhī nef̄sümi kırtar hidāyet vir
Vişālüñ bulmağa bu 'aqluma 'ıışk u ferāset vir
Ö 68^b Nihāyet bulmadı seyrüm sülükümde nihāyet vir
Beni benlük ḥicābından çıkar yā Rab liyākat vir
Ki imān tuḥfesi birle irem ol ulu dergāha
- III Toğub ölmek iki derdür birinden gel birinden git
Kesil dünyā maḳālinden hemān Kur'an sözün işit
Çü bildüñ 'aḳıbet cānā bize zīr-i zemīndür beyt
Benüm bu ḥaddi yoḳ āha ta'accüb eyleme luḫ it
Ki ḡam mu'tād kılmışdur beni bu ḥaddi yoḳ āha
- IV Şaḳın Ḥaḳ'dan seni ayırmasuñ mülk-i direm iy dil
Saña büt olmasun tersā gibi ḥayl u ḥaşem iy dil
Bilürsin kül gibi bunlar olur tizcek 'adem iy dil
Gel olma serv-veş mā'il beher su kılmışdur kerem iy dil
Bu kec-rev olmağı terk it egilme toḡrı var rāha
- V Şeyātin 'askerinden kılmışdur ḥazer şer'i ḥişār eyle
Ṭarīkat şāhına 'abd ol nekim vardur nişār eyle
Ḥaḳīkat ehli ol fakrile dā'im iftiḥār eyle
Çoḳ añma mansıbuñ adın fenāyı iḫtiyār eyle
Seni yoldan alan oldur seni oldur şalan çāha
- VI Olursa müddet-i 'ömrüñ cihan dārında ger biñ yıl
Yine bir göz yumub açınca yıl gibi geçer iy dil
Ne istersin beḳā andan kim ola aşlı āb u gil
Var iste āḫiret cāhın Ḥaḳ'a baş aç ṭazarru' kılmışdur
Ayak çek dünyē cāhından el urma dāmen-i çāha

³⁵ S1 78b; Ö 68a¹⁴ vaşl-ı: faşl-ı Ö^{II2} u: -S1^{III4} eyleme: itme Ö^{IV2} u: -S1^{VI3} u: -S1

- S1 78^b VII Ölüm mi‘mārı yıkdı aldı taş taş hānesin ‘ömrüñ
 Ö 69^a Çerāğ-ı mevt-i **Hāndānī** yaqub pervānesin ‘ömrüñ
 Esüb bād-ı fenā itdi perīṣān lānesin ‘ömrüñ
 Ecel murğı gelüb uşdı düketdi dānesin ‘ömrüñ
Zāmīrī dönmişüm şimdi yıl önünde düşen gāha

36

mef‘ülü-mefā‘ilün-mef‘ülü-mefā‘ilün

- I Işık āteşine iy dil gir qalbüñi qāl eyle
 Hāl ehli olub terk it efsāne vü qāl eyle
 Mihriyle arıt nefsüñ zehrin arı bal eyle
 Olma hevese rāğıb tedbīr-i me‘āl eyle
 Gel cehli mu‘aṭṭal kıl taḥṣīl-i kemāl eyle
- II İrfānile cān besle bu fānī bedenden geç
 Ol mülk-i beḳā için bu şehri köhenden geç
 Sulṭānuñı isterseñ koy benlügi senden geç
 Māziye gönül virme luṭf eyle geçenden geç
 Ol merd ‘amel iy cān müstaḳbeli hāl eyle
- S1 88^b III Uḳbāyı koyub olma dünyāya dilā mā‘il
 Yitme ki Hāḳ’a sa‘y it ḳabz itmeden ‘Azrā‘il
 Cān gözine ḳılmağıl hacbi ṣaḳın ol ḫā‘il
 Her ehl-i dile yitseñ ‘ār eyleme ol sā‘il
 Eşḳālüñi ol erden ‘aczile su‘āl eyle
- IV Cānyıla gönülden ur terkini bu fānīnūñ
 Ḥubbında daḫı olma uḳmağ-ı ṣemānīnūñ
 Taḫḳīḳine yet imdi gel **seb‘-i meṣānīnūñ**
 Geç yār-ı mecāziden ḫüsnine ma‘ānīnūñ
 Göz merdümünü iy dil yüz şevḳile hāl eyle
- V Eksār ‘amel eyle efkār emel ḳılma

^{VII4} ‘ömrün: -S1

³⁶ S1 88a; Ö 78b; S3 68b

* Diger S3

¹² ehli: ehl S1 / it: -S1

¹⁴ me‘āl: mişāl S1

^{II3} benlügi senden: senlügi benden S3

^{III3} hacbi: ‘acebi S1 / ḫā‘il: cāhil S1

^{III4} ‘ār eyleme: ‘arīf ile S1

^{IV2} uḳmağ-ı: uḳmağ u S3 / ṣemānīnūñ kelimesi Ö ve S3 nüshalarında سمانينك şeklinde yazılı.

^{IV3} bkz. iktibaslar 24

^{IV3} Taḫḳīḳine: Taḫḳīḳ S1

Ö 79ª Allāh'a 'ibādātı cüst eyle kehel kılma
Bu beş gün olan dehr-i 'uqbāyı bedel kılma
Terk eyle ğazā fikrin kāfirle cedel kılma
Meydān eri ol iy dil nefsiñle cidāl eyle

VI Tevhīd-i mūdām eyle tā keşf ola zāt iy dil
Tut māh-ı şıyāmı vir varise zekāt iy dil
Var Ka'be-i maqşūda 'afv ola 'uşāt iy dil
Ger mü'min-i muhliş sen ol ehl-i şalāt iy dil
Toğrıl çü elif ğāhī kaddüñi çü dāl eyle

VII **Ħandānī** bu halk āsāsında yeter ol nā'im
Ħafletden uyan imdi Ħağ emrine ol kār'im
Her şām <u> seher ile her rüzile ol şār'im
Olmağ dileseñ gönülñ zinde ebedī dā'im
Bu Ħaste **Zamīrī**-veş mevtüñi Ħayāl eyle

37*

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

S1 89^a, I Yüri taşşıl-i dert ile iriş anuñla dermāne
Ö 59^b Taleb kıl vaşl-ı dil-dārı turub şabr eyle hicrāne
Beğā gencin dilerseñ gencüñ olsun imdi vīrāne
Elüñ çek iy gönül lutf it inanma mihr-i devrāne
Bu ger bir ferde kalaydı kalur idi Süleymān'e

II Başıñda var ise devlet fenā murğın şikār eyle
Ħına bāzına şayd olma getür pāyuñ firār eyle
Beğāya rāğıb ol cümle cihān varın nişār eyle
Vücūd-ı 'arīyi terk it fenāyı ihtiyār eyle
Mesīhā-veş mücerred ol fedā kıl cānı cānāne

Ö 79^b III Ħam-ı dil-dārı her dem demüñ sür Ħurrem ol iy dil
Saña senden yaqīne olma nāşī hem-dem ol iy dil
Hevā-yı Ħākle nār olma baħr-ı 'azām ol iy dil
'Avāma virme dil sa'y it Ħavāşşa maħrem ol iy dil
Ki her murğ olamaz nisbet o tūñi-i süħan-dāne

v-vii -S3

vii² emrine: emriyle S1

vii³ rüzile: rüz S1

³⁷ S1 89a; Ö 79a; S3 59b

* Muħammes-i İlāhī Ö

¹⁴ lutf it: -S3

- IV Niçün fakrıyla fahr itdi kamu ʿālemlerüñ fahrî
Anuñla hod bulubdur qadr u ʿizzet ʿizzet ü qadri
ʿAyān oldı ki fakruñ bahri bî-pāyānmış qaʿri
Qatı qorhulu meydāndur faqîrüñ gūşe-i faqri
Girimez zen-şifat erdür giren ādem bu meydāne
- V Eger **Ḥandānî** isterseñ ki raḥmet ehl-i dīn olmaq
Saña farz oldı kim imdi ʿibādet ehl-i dīn olmaq
S1 89^b Murāduñsa dü-ʿālemde selāmet ehl-i dīn olmaq
Zamîrî-veş dilerseñ kim saʿadet ehl-i dīn olmaq
Varub dānāya yār olğıl müşāhib olma nādāna

38

Tahmis-i İlahî

mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün

- I Buyurdı **mütü qable en temütü** ol sözi māye
S1 94^a Bilenler **men ʿaref** sırrın irişdi ḥazret ʿİsā`ya
Sebebdür zıkr-i Ḥay u Bākî mevt efkārı ihyāya
Bedānı **fāliku`l-ısbāh** irişe çünki mevtāya
Ne kuṭludur o dem cānā şala ʿuşşāqına sāye
- II Vişāl-i maḥz idi cāna mecāzî irdi bu fırqa
Kenefsin vāhideh Ḥaqqanî bir tendür zibā fırqa
Kimi bir didi bildi buldı görđi qaldıkim fırqa
Nefehñadan nidā geldi pes oldı şevk iki fırqa
İşitmeyen bulub naqmet işiden irdi naʿmāya
- III Bu būduñ varluğın lā qıl İlahî nefsuñ illā qıl
Sitāreñ sinn-i kübrā qıl küçük ḥavzuñı deryā qıl
Gerek yüz yāre ārā qıl tî nün elini bārā qıl
Müberrādan teberrā qıl vücūduñ bî-ser ü pā qıl
Çün ihyā olduñ ihyā qıl şağın aldanma ālāya

IV² qadr u ʿizzet: qadr u rifʿat Ö / ʿizzet ü qadri: ʿizzet ü fahrî ÖIV⁴ faqri: faḥri ÖV² ʿibādet: ʿibād Ö, ʿibādı S3³⁸ S1 93b; Ö 83b

* Muḥammes-i İlahî Ö

^{I1} bkz. iktibaslar 10^{I2} bkz. iktibaslar 21^{I4} bkz. iktibaslar 57^{II2} bkz. iktibaslar 58^{II4} bkz. iktibaslar 59

IV Bi-ḥamdillāh bi-iznillāh elüñde devletüñ dili
Neseb ‘aql u sa‘adet sendedür yok zātunuñ mişli
Ne isterseñ bugün haḫdur ki sensin Ḥālik’üñ zılli
Ö 84^a Kurıldı ḫayme-i ‘adli ki ḫāşā zulm ola meyli
Dilerseñ cehd kıl ḫaylī gele tā işüñ ortaya

V Mesākīne göz uciyla gerek raḫm idesin iy dil
Dil alandan şaḫın ki kimseye zaḫm idesin iy dil
Muḫabbet pāyına **Ḥandānī**-veş sehm idesin iy dil
S1 94^b **Murād**’uñ sen bu güftārın eger fehm idesin iy dil
Ki ḫurşid-i cihān gibi virürsin sen ziyā aya

39

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

S3 56^b I İki ḫarfüñ birlüğüñden nice biñ ‘ālemleri
Eyledük kim ‘aql anuñ fikrinde ḫaldı serserī
Evliyā vü enbiyā vaşfuñda ‘āciz her biri
İy taşavvurdan münezzeh vey tefekkürden beri
Zātuña yol bulmadı ‘ālemde hiçbir yol eri

II İrmez ol bu zevḫe kim efkārı zerḫe ḫaḫkadur
Kim bu cān u ten şadef-tek ḫaḫ-ı Ḥaḫḫ’a ḫoḫkadur
Bunu bilmişdür şu ‘ālimler ki Ḥaḫḫ’a ḫoḫkadur
Vādī-i ‘uzmā-yı vaşfuñda yatur bir ḫaḫkadur
Şübhesüz bu gerdiş-i gerdānda çarḫ-ı çenberi

III Sun‘uñuñ bir zerresidür şu hevā ir āfitāb
Baḫr-i ‘ilmüñden bir ednā ḫaḫredür bu dört kitāb
‘Adn-i ḫüsnüñ şemmesidür meh-i Yūsuf ḫüsn-me’āb
Bāḡ-bān-ı ḫudretüñdendür bu mihr-i dehre tāb
Åsumānuñ nīl-gün baḫrında bir nilüferi

IV Ğayr-ı zātuñdan iki ‘ālemde yokdur var <u> tek
Ö 60^b Üç <ü> beş şeş nüh yidi bir ondan oldı bī-emek

^{v2} dil alandan şaḫın ki: dil alandan ki şaḫın kim kimseye Ö

^{v3} pāyına: bilene Ö

³⁹ S1 70a; Ö 60a; S3 56b

^{II1} efkārı: efkār S1

^{II5} gerdānda: gerdānuñ S3

^{III1} ir: ebr S3

^{III4} dehre: dehr S1

^{IV1} zātuñdan: zātunda S1

^{IV2} beş: beş ü S1 / oldı: olmadı S3, Ö / bī-emek: emek S3

Çār heştüñ hesti zākır ez-semmāk tā-semek
Pā-yı bender ŧette-i tesbīhüñ olmış her melek
Emriñüñ ser-geŧtesidür ins ü cin dīv ü perī

- S1 70^b V İns-i dil-dārumla külhenler baña gülzārdur
Her yaña baqsam anuñla gördüğüm dīdārdur
Bülbüle gülsüz cinān tamu tağı kühsārdur
Hicr-i vaşluñ vādī-i qāhruñda bitmiş ħārdur
Kātib-i luḧfuñdan olmış nüşhadur gül defteri
- VI Vāmıq olmazdı dem-ā-dem ‘ayn-ı ‘Azrā ħastesi
Daḧı Ferhād olmayadı derd-i Şirīn küştesi
Şalmaz idi Yūsuf’ı çāha Züleyhā nüktesi
Olmaz idi Kays Mecnūn Leylā’nuñ āşüftesi
Kılmasaydı mazhar-ı cilveñ ger ol meh peykeri
- VII Pādişāhum virdüğüñ ni‘metlerüñ yoq şağışı
Saña lāyık gerçi yoqdur kullaruñ bir şağ işi
Kılsalar ‘ömr oldıgunca şükrüñi erkek dişi
Dāmen-i ħamduña destin nice ursun her kişi
Ħamd-i zātuñ çünkü ‘āciz eylemiş peygamberi
- S3 57^a VIII Çün şecerdür dir şerī‘at ol ħabīb-i Ber ü Bār
Beñzer eşyāḧına anuñ bu tārīkat iy kibār
Ma‘rifet evrāqdur kim dür döker geh kehribār
Bu ħaḧīkat ol dıraḧt u şāḧ u berge oldı bār
Līkin olmazsa şecer olur mı ol üçüñ biri
- IX Saña **Ħandānī** didi bu sırrı nice kerre kim
Baḧr olur ismi vü resmi irse baḧre қаtre kim
‘Azm-i eflāk ile senüñ hem-çü İsa zühre kim
İy **Zāmīrī** ‘ālem içre yoqdurur bir zerre kim
Şarf-ı naqd-i cān idüb mihrüñe olmaz müşteri
- Ö 61^a

40

fe‘ilātün-mefā‘ilün-fe‘ilün

^{IV3} hesti: heşti S1

^{IV5} dīv ü: dīv S1, Ö

^{V3} gülsüz: gülşen S1, Ö

^{VI5} kılmasaydı: kılmasayduñ S1

^{VII4} ursun: urur S3

^{VIII3} dür: -S1

^{VIII4} dıraḧt u: dıraḧt S1, S3 / şāḧ u: şāḧ S3

⁴⁰ S1 75b; Ö 66a

- Ö 66^a I İy gönül gel kaçır idüb emeli
Tut nebînüñ sözün çok it ‘ameli
Çek belâ-yı ezel didüñse belî
Ger dilerseñ o zât-ı lem-yezeli
Çün Zamîrî gel ol muhibb-i ‘Alî
- II İy gözüm kanlar ağla yaşdan geç
Taş u toprak düşen firâşdan geç
Kaddümüñ ‘ışka baş ma‘âşdan geç
Merd-veş câne kalma başdan geç
Dāmeninden anuñ giderme eli
- III Dü-cihān devletin kişi bulsa
‘İlm ü hikmetle sīnesi tolsa
Ehl-i Haq olsa ölmedin ölse
Dü cihān ehli hep velî olsa
Olımaz hiç biri anuñ bedeli
- S1 86^a IV Bendeye luḫfı oldı Allāh’uñ
Ki baña virdi mihrin ol māhuñ
Kanberiyüm bugün o dergāhuñ
Hubbıdur tā kıyāmet ol şāhuñ
Cānumuñ cānı gönülümüñ emeli
- V Gül-i hubbı gönülde çün bitdi
Kafeş-i tende murğ-ı mihr ötdi
Mey-i ‘ışkı beni ki mest itdi
Baña benden muḫabbetüm gitdi
Ol velînüñ muḫabbeti külli
- Ö 66^b VI Çün odur menba‘-ı saḫā vu edeb
Ser-firāz-ı ‘Acem ü Rüm u ‘Arab
Görmesün dīnde ḫuzūr u tarab
Kim anı sevmese bugün yā Rab
Komasun anı yarına eceli
- VII Diñle **Handānî** dā‘im aḫvālin
Ola ḫāl idesin hem aḫvālin
Kim beyān ider anuñ ef‘ālin
Ger şorarsız **Zamîrî** a‘mālin

^{V2} murğ-ı mihr: mihr murğ S1

^{VI3} u: -S1

^{VII4} şorarsız: şorarsın Ö

Zıkr ider rûz u şeb ʿAlî vü velî

41*

mefâʿilün-feʿilâtün-mefâʿiün-feʿilün

- I Gözüm yüzinde olan gün ʿizârı gördüñ mi
Sözüm özinden olan mâh-sârı gördüñ mi
Piyâde bende-i şeh reh-güzârı gördüñ mi
Semend-i nâze binen şeh-süvârı gördüñ mi
Yanında şol gönül adlu şikârı gördüñ mi
- II Açıub hazâʿin-i mihrin derec derec sözden
Şalub nikâb-ı cemâlin varağ varağ yüzden
Bahâr-ı sîm <ü> zer-efşân tabağ tabağ gözden
Ö 80^a Döküb cevâhir-i eşkin etek etek dizden
Nefes nefes çekilen âh u zârı gördüñ mi
- III Derûn-ı hâne-i dilde gezer gezer âteş
Bu bîr ü ʿayn-ı dilümde yüzer yüzer âteş
Döker çü laʿl-i gözümde çözer çözer âteş
Tenevvür sînem içinde yanar yanar âteş
Bölük bölük çıkan andan şerârı gördüñ mi
- IV İçüb sebû-yı şafâdan kadeh kadeh müller
S1 90^a ʿUyûn-ı nâkese şaçduğ avuç avuç güller
Akıtdı eşk-i revânüm revân revân güller
Çıkan bu hâr-ı müjemden kızıl kızıl küller
Varağ varağ dökülen nev-bahârı gördüñ mi
- V Hevâ-yı serde müşâbih şovuk şovuk sözler
Türâb-ı sengine beñzer yavuz yavuz gözler
Fırâk odına ne nisbet kızıl kızıl gözler
Vişâle gerçi ki beñzer yalıñ yalıñ sözler
Diyüb diyüb giden ol fitne-kârı gördüñ mi
- VI Selâm irer diyü semʿüm çîñil çîñil çîñlar
Odur ki cümle şadâyı uzun uzun diñler
Taʿaccüb eyledi baña yüzer yüzer biñler
Görüb bu zârı yolında iñil iñil iñler

^{VII5} ider: idüb S1

⁴¹ S1 89b; Ö 79b

* Tahmis-i Diger S1, Muhammes-i İlahî Ö

Bakub bakub giden ol ğamze-kārı gördüñ mi

- Ö 80^b VII Akar bu ‘ayn-ı revānum çağıl çağıl çağlar
Anuñçün oldı çü āteş kızıl kızıl tağlar
Yine geh yil gibi **Ĥandānī** yir yirin bağlar
Görüb **Zamīrī** faķirin ‘aceb ‘aceb ağlar
Gülüb gülüb gelen ol ŗehr-yārı gördüñ mi

42

Taħmīs-i İlāhī*

mefā‘īlün-mefā‘īlün-mefā‘īlün-mefā‘īlün

- S1 90^b I Murāduñsa dü-‘ālemde saña yārı kıla Bārī
İde aġyāruñı yār u vire uçmağ-ı dīdārı
Eger isterseñ a‘zañı caħīmüñ yakmaya nārı
Kıl iy dil eşk-i çeşmüñle sevādın kendüñi arı
Ki eşküñ āb-ı rahmetdür sivādur dīne murdārı
- II Ĥaķ’a irmek dilerseñ geç ta‘alluķdan mücerred ol
İki ‘ālemde ol vāħid beni sevseñ diseñ ferd ol
‘Arūs-i dehre dil virme gel iy dil tālīb-i derd ol
Bu dünyā didiğüñ ŗeksüz ılandur ŗur öri merd ol
Ur öldür seng-i faķrūñle sevüb çoķ kucma ol mārı
- S3 60^a III Göñül Allāh’a ‘aşıkısañ pes umma dünye vü cennet
Seni ol zāt-ı muţlaķdan firāķa ŗalmasun ŗüret
Murāduñsa ki bākīyle bulasın cāvidān vuşlat
Züleyhā-yı zamān olsa çü Yūsuf eylemez raġbet
Nikāħa naķd-i cān virme anuñ olma ĥarīdārı
- IV ‘Avāmuñ ‘ayş u şādī didügi hep ġuşsa vu miħnet
Ĥavāşşuñ kılet ü ĥüzni ser-ā-ser şādī vü ni‘met
Cihān cāhına baķmışlar muvaħħidler dimiş devlet
Cefā merdüm-i āzāruñ ĳomışlar adını devlet
Kerem kıl dāmenin ŗutma gider ol merdüm āzārı
- V Gedā-yı ‘ışķ olan oldı ser-ā-ser ‘āleme server
Anuñçün āsitān-ı ‘ışķa **Ĥandānī** ĳomışdur ser

^{VI4} bu zārı yolında: yolında bu zārı S1

⁴² S1 90a; Ö 80b; S3 59b

* Muħammes-i İlāhī Ö

^{III4} olsa: olsañ Ö

^{IV2} ĥavāşşuñ kelimesi S1 nüshasınca خواس şeklinde yazılı.

^{V2} āsitān: -S3

Ö 81ª Cinān-ı dünye bu halka yiter ʿaşıklara ol dir
 S1 91ª Size çün derd ü miḥnetdür ğam-ı dünyā-yı dūn-perver
 Fırāk-ı yār u meh-rūdur **Zamiri**'nüñ sitem-kārı

43*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- I Yağa mihrüñ şemʿini dilde meh-i rüşen gibi
 Cām içüb ten cāmesin çāk ide pīrāhen gibi
 Hāşılı cānān için cān vire kūh-ken gibi
 Hāḫḫ'a yitmek isteyen geçsün cihāndan ben gibi
 Pāy-būs-ı ehl-i dünyā olmasun dāmen gibi
- II Ehl-i ĩmān ol miyāna bağla himmet kuşağın
 Devlet isterseñ kuşan belüñe hizmet kuşağın
 Sünneti tut ümmet iseñ çöz bu ʿādet kuşağın
 Tūr öri erler gibi bağlan ʿibādet kuşağın
 Tāʿati terk eyleyüb ğayretsüz olma zen gibi
- III Mālile mağrūr olub gel kızma firkat çāhını
 Zevrak-ı ʿirfāna bin seyr eyle vuşlat cāhını
 Lenger-i ʿaqlı şalub tut yūri hayret rāhını
 S1 92^a Göz yaşın deryā kılub çek gel nedāmet āhını
 Sākin ol virme hevāya kendüñi yelken gibi
- IV Çünki bildüñ küll-i nefis içre olam peymānesin
 Bī-ğümān seyl-i fenā yıkar vücūduñ ḫānesin
 Ki şaḫın zen tek bu dehrüñ dirme zer dūrdānesin
 Ö 82^a Bu fenā dārında ek merd ol saḫāvet dānesin
 Tā ola ḫāşıl saña ḫayr-ı beḫā ḫirmen gibi
- V Gel ḫazān yili esüb ömrüñ bahārı şolmadan
 Şişe-i ten rūz u şeb sāʿati birle tölmeden
 Ölmeden öñ ölmege saʿy it muḫaḫḫaḫ ölmeden
 Ne yığarsın dāne-i ḫırşı çü beş gün olmadan

⁴³ S1 91b; Ö 81b; S3 60b

* Muḫammes-i ĩlāhī Ö

¹² ten: cān S1

¹¹² kuşan belüñe: belüñe kuşan Ö, S3

¹¹⁵ ğayretsüz olma: olma ğayretsüz S3

¹¹³ zen tek bu dehrüñ: bu dehrüñ zen tek Ö

¹¹⁵ ḫayr-ı: ḫayr u S3

^{v2} u: -S3

Rīze rīze olısar mālīk senüñ erzen gibi

- VI Ger vişāl-i şem'in isterse gönül pervānesi
Cā-yı **ev ednā** hümā rūḥuñ olasun lānesi
Pes gerek 'ilm ola nefse ata a'māl anası
S3 61^a Nūr-ı Hāḫ'dan rūşen olmak isteseñ ten ḥānesi
Ġaflet itme rüz u şeb aç çeşmüñi revzen gibi
- VII Ādemi bir gün cihān güldürse yüz biñ zār ider
Devlet anuñ kim bunuñ 'arıyyesinden 'ār ider
Bu sözi **Hāndānī** diñle pīrūñuñ güftāridur
Bu cihān şaḥnı **Zamīrī** tolı miḥnet ḥārıdur
Gösterir çeşmine ḥalkuñ kendüsin gülşen gibi

44*

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

- I N'idersin cāh-ı dünyāyı tururken merḫadun çāhı
İşitdün nice şāhı girdi ol çāha koyub cāhı
Yeñigör nefsi al yaḫañ elinden yana git rāhı
Gözüñ yaşın döküb koyma elüñden dāmen-i āhı
Bulanlar böyle bulmuşlar tarīḫ-i luṭf-ı Allāh'ı
- II Olursa pīş-i hūşuñda feraḫ ḡam medḫ ü zem düpdüz
Ö 82^b Hāḫāyık perdesinden 'arz ola her gün saña biñ yüz
Ola mevtüñ ḥayātuñ ḥ'ābuñ uyanmaḫ giceñ gündüz
Eger bir zerre Hāḫ mihrı düşerse gönlüñe şeksüz
Çıḫub ḡaflet ḥicābından olursın 'ālemüñ māhı
- III Hemān Kisrā vu Şeddād'uñ meger baḡa irer seddi
Süleymānile İskender de bir taḫt ide yā seddi
Añadur cān u dilden cümle ehl-i dillerüñ ḥamdı
Cihānda Bārī'den ḡayrı degüldür kimsenüñ ḥaddi
Sütünsuz dikmek iy 'ārif bunuñ tek 'ālī dergāhı
- IV Hāḫīḫat baḫrına gönder dili 'ummāna rāci'señ

^{VI2} bkz. iktibaslar 19

^{VI5} u: -S1, -S3

^{VII5} çeşmine ḥalkuñ: ḥalkuñ gözine Ö

⁴⁴ S1 92b; Ö 82a

* Muḫammes-i İlāhī Ö

^{I2} nice şāhı: şāhı nice Ö

^{II4} gönlüñe: gönülle Ö

Ziyād-ı maʿrifet kıl ʿaqla cān cānāna sāmiʿseñ
 ʤarīkat nārına gir nefsi hāk it cāne ʤayıʿseñ
 Şerīʿatden hurūc itme eger Raḥmān’a tābiʿseñ
 Kerem kıl uyma şeytāna egilme ʤođrı var rāhı

S1 93^a V Ne yildendür yem-i mısr-ı beden yil dile ʤālīb
 Medāyīn-i gönüller mālikin bulmağa ol ʤālīb
 Cünūd-ı Rūm-ı ʿaqlı şark u ğarb eṭrafına şalīb
 Mürekkrem rūḥuña nefsi ḥasīsi eyleme ğālīb
 Revā mıdur saña şāhum k’idesin ʿabde ʤul şāhı

VI Muḥabbet mülkine mālīk olub andan dil ayırma
 Meveddet eyle ehl-i dillere miskīnleri yerme
 Mürüvvet kānı ol dürler nişār it pileyi dirme
 Meşakḫat görmeyen dirseñ cihān cāhına dil virme
 Elemdür manşıbı anuñ ʤasāvet ʤāhıdur cāhı

Ö 83^a VII ʤarīk-i şerʿe gitdi ʿaql u ten nefsüñ izin şaydı
 Ledün şehrine girdi maʿrifet atın binüb caydı
 Mecāzī şāhidikim ʤıldı **Ḥandānī** Ḥaḫ’ın ʤapdı
 Olaldan cān u dil birle ḫaḫīḫat şāhınuñ ʿabdi
 Getürmez ḫātıra añmaz **Ẓamīrī** māsivāllāhı

ĠAZELLER

1

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S1 49^a, 1 Evvel Allāh’ı añub ʤıldum bu ʤāle ibtidā
 Ö 39^a, ʤā ki anuñ ola ʿavniyle kelāmum müntehā
 S2 59^a

ʤāʿat u ḫamd eylemek dāʿim bize vācibdurur
 Kim bizi maʿdūmiken mevcūd idüb virdi beḫā

Bunca niʿmetler ki ḫalḫ itdi bizümçün bī-ʿaded
 Hem ḫuşuşā kim bize ʤılmışdurur ʿilmi ʿaṭā

^{VI2} miskīnleri: müsekkinleri S1

^{VI3} pileyi dirme: pile vir dirme S1

^I S1 49a; S3 39b; Ö 39a ve 132a; S2 59a

^{Ia} ʤıldum bu ʤāle: bu ʤāle ʤıldum S3

^{Ib} kim: S1, S2, Ö / ola ʿavniyle: ʿavniyle ola S3

^{Ib} kim: ki S3

Kim ki bu niçmetlere şükr ü tefekkür eylemez
İşde **ke'l-en'ām** odur **bel hüm eđal** digil aña

- 5 **Raḥmeten li'l-ālemīn** ol seyyid-i kevn ü mekân
Ol ḥabīb-i zü'l-minen ya'nī Muḥammed Muştafā

Dir İlah'ıñ ṭā'at u şükürin kemāhī kılmadum
Zāt u evşāfında anuñ kim kıla lāyık senā

Sen ki nefsiñ bilmede Ḥandānī nādānsın henüz
Kānde Rabb'üñ bulmağa bu ḥalka olduñ pīşvā

2

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S3 40^a 1 Nitekim cisme gelüb **Ḥaḳ** emri oldı cān aña⁴⁴⁶
Cism-i cāna daḥı bil kim oldı cān cānān aña⁷⁴

Şolkim el çekdi dü-ālem mülkin ābād itmeden
Gülşen ü cennet olubdur külşen ü vīrān aña

Kim ki buldı derd-i dil-dārı derünında dilüñ
İy ṭabībüm şanma ıraḳ daḥı ol dermān aña

Cān u dilden ol kim oldı şāḥ-ı ışkuñ çākeri
Yaraşur kim kul gibi ḥizmet kıla şāḥān aña

- 5 Nār-ı Nemrūdān-ı dehre şabr iden hem-çün Ḥalīl
Oldı gülşen 'āķıbet ol āteş-i sūzān aña

Ḳaṭre-i cüz'ini her kim kıldı kül baḥrinde ğarḳ
Bir ḥabāb oldı semā bir ḳaṭredür 'ummān aña

^{4b} bkz. iktibaslar 23

^{5a} bkz. iktibaslar 3

^{6a} u: -S3

^{6b} u: -S3

^{7a} nādānsın: nādırsın S2

² S1 49a; S3 40a; Ö 39a ve 132a; S2 59a

^{1a} cisme gelüb Ḥaḳ emri: Ḥaḳ emri cisme gelüb S2

^{1b} cism-i: cism ü S3 / cān: -S3

^{4b} kıla: ide Ö

^{5a} Nemrūdān: Nemrūd S2

^{5b} sūzān: -S3

Çār erkān içre çün Handānī buldı vahdeti
 ʿArş u cennet ferş ü tamu oldı hep yeksān aña

3

mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün

- S1 49^b, 1 Kaçan bir taze gül şāhı melāhatdan olur peydā
 Ö 39^b, Hezārān bülbül aña hāk-i miḥnetden olur peydā
 S2 59^b

Baña ol māh-peyker zerrece mihr eylese iy dil
 Sitārem necmī gerdūn-ı saʿadetden olur peydā

Vücūdı ʿālem-i ğaybuñ başardan gizlüdür ammā
 Başıret ehline ʿayn-ı şehādetden olur peydā

O mey kim kaṭresi deryāya irse mest ider anı
 Tefekkür zevraķı esrār-ı hayretten olur peydā

- 5 O cān kim nefḥa-i Haķ'dur odur ʿilm ü o zāfī rūḥ
 Aña İmān daḥı dırler ʿināyetden olur peydā

Ol ebkār-ı maʿānī kim olur miskīn ḥıyām içre
 Erenlerden kuç anları bu cennetden olur peydā

Yürekde nice kim Handānī derd-i ışķı setr eyler
 Yine çün bū-yı nāfe āh-ı ḥasretten olur peydā

4

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- 1 Baḥr-ı nūr-ı zāt içinde fil-meşel āb-dān-ı mā
 Şanki evrāķ-ı şükūfe devr ider ber-ḥavz-ı mā

Nefsümüz kāğız gibi ten naķşı üstinde ḥurūf
 Ol berāt üstinde imzādur elif mīm ile rā

^{7b} ferş ü: ferş -S3

³ S1 49b; S3 40a; Ö 39b ve 132b; S2 59b

^{1a} şāhı: şāḥ S3

^{4b} zevraķı: zevraķ S2

^{5a} O: Şu S2 / o zāfī: o şāfī S1; izāfī S2, S3 / ü: -S2

^{6a} miskīn: müsekkın S2

⁴ S1 49b; S3 40a; Ö 39b ve 132b; S2 59b

Cismümüz neydür nefes ol neyde āmir emr ider
Yoğdur āmirden cüdā ol neyde fāş iden şadā

Cīfedür cism-i münāfīk nefsidür anuñ gurāb
Mü'minüñ bir üstüñ'āndur cismi nefsi çün hümā

S3 40^b 5 Emr-i Hağ deryā ecel gird-āb u keştiler cüsüm
Cān mināre 'aqlumuz āyīne-i gītī-nümā

Didi Aḥmed kim bu 'ālem koz gibi beş katdurur
Hem-çü ādem cism ü nefis ü 'aql u kalb u rūh-ı cā

S1 50^a Cān Muḥammed dil 'Alī ten Fāṭıma Īmān u aql
Ol Hüseyīn'le Ḥasan Ḥandānī penç āl-i 'abā

5³⁴⁶¹
fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

1 'Acem'i bŷy-ı nesīm-i ḳademüñ eyledi cā
Serverāsında 'alem Rŷmı'na baḥreyn-i ŷomā

Deheninden zeḳanı ḥāline dŷrler dökŷlŷr
Ḳalb-i ḥŷsni gül-i gonceyn yire şalsa inşā

Şŷret-i **seb'-i meşānī** yidi ṭutsın cāhuñ
Mīhr-i 'ömrine fedā serserī ayağına mā

'Arş u firdevs içi ṭola cinānuñ dili ferş
Ḥ'ān-ı raḥmetden ola dā'imā pāyuñda ğidā

5 Oldı Ḥandānī ŷehin-şāh-ı cihāna bende
Ol sebebden dŷ cihān mŷlkine oldı pāşā

^{3a} neydür: ney S2 / neyde: bende S2 / emridür: emr ider S1, Ö

^{3b} neyde: bende S2 / iden: ide S3

^{6b} cism: -S3 / 'aql u: 'aql S3 / rūh-ı cā: -S2

⁵ S1 112b; Ö 107b

^{1a} 'Acem mi: 'Aceb mi S1

^{3a} *bkz.* iktibaslar 24

^{4a} u: -S1 / ṭola: ola S1

^{5b} pāşā: pādişā S1

6

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- Ö 40^a, 1 Evvel āhîr zenbümü bağışla Ğaffārü'z-zünüb
S2 60^a Zāhîr ü bâtın günāhum gizle Settāru'l-uyüb

Ger bihār ile cibāl-āsā olursa cürmümüz
Baħr-ı luḫfı ҡaṭresinden pāk ider anı yuyub

Cānı ğafletden uyandır eyle Ḥay u lā-yenām
Ḳalmaya tā kim firāş cisim içinde uyuyub

Ger Süleymān olsa ādem dāneye muhtāç olur
Çün ҡarınca cem ʿide kim dūnyeye ḥubbın ṭaşıyub

- 5 Ḥubb-ı dūnyā ḥamr-ı şeyṭān ayağından çekdüm el
İşbu küllü men ʿaleyhā fānuñ esrārın ṭuyub

Ka'be-i ҡalbüm içinde buldı cān cānāmı çün
Gitdi nefsum ʿaqla ʿaqlum ʿışķ delīline uyub

Girdi gördi cennet ü dīdārı Ḥandānī mişāl
Ol ki virdi yār için bu mülki vü mālı ҡoyub

7

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 ʿAybumı fāş eyleme sensin çü Settārü'l-uyüb
Rāzumı aġyāra bildürme iy ʿAllāmu'l-ġuyüb

Her ne maḳşūduñ ki var insān-ı kāmilden dile
Çün ḥazīne beyt ü ʿarş-ı sāni ʿolmuşdur ҡulüb

Noḳṭa-ı ādem ʿanaşırdan nice ҡıldı zuhūr
Hem çünān kim çār rub ʿoldı çü dirhem cem ʿolub

Diñle kim mü'min münāfıķ cānları nice çıkar

⁶ S1 50a; S3 40b; Ö 40a; S2 60a

^{3a} u: -S2

^{5b} bkz. iktibaslar 54

^{7b} mülki: mülk S3

⁷ S1 50a; S3 40b; Ö 40a; S2 60a

^{1b} rāzumu: zārumı S2

^{2b} ü: -S2

Saňa i'lam idelüm bir bir meşeller turgurub

- 5 Ten kafesdür ol kafes içinde tütür bu cân
Ölmek anuñ gibidür qalır kafes ol kuş uçub

Ol ki mü'min cânıdır Haq anı kendü kabz ider
Ya'ni açar ol kafes babin uçar ol kuş çıkub

- S1 50^b Ol münāfiq cânını Handānī 'Azrā'il alur
Şöyle kim hirre kafesden çıkarur murgı çeküb

8*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- Ö 40^b, 1 Dünyedür dāru'l-belā şeksüz belādur bālī hep
S2 60^b, Zillet ü miñnedür anuñ devlet ü iqbālī hep
S3 41^a

Yāri vü evlādıdır düşmānı dir Haq ādemüñ
Fiñnedür dehrüñ ser-ā-ser mülki vü ger mālī hep

Ehl-i dünyānuñ kulübı hānesin gezdüm tamām
Mihr ü meh-rūdan temāşā kıldum iy dil hālī hep

Her kim urdı nām-ı ma'būdıyla her demde demi
Cevher-i elfāz-ı ma'nādur anuñ aqvālī hep

- 5 Ol ki taldı buldı dürr-i hālī der-deryā-yı 'ışk
Ser-be-ser levh-i dilinden yundı kııl ü kālī hep

Dünye vü 'uqbā vu insān aşlı vāhiddür kamu
Nitekim birdür dırahtuñ berg ü bār u dalı hep

Hālik'e ihlāşile olmaz 'ibādet bil yakīn
Olmayınca dūr Handānī cihān eşgālī hep

^{4b} turgurub: kurub S3

^{6b} uçar: -S3; derkenar Ö

⁸ S1 50b; S3 41a; Ö 40b; S2 60b

* Ve Lehü Eyzān S1

^{2b} mülki: mülk S3

^{3b} ü: -S1, -Ö, -S3

^{4b} elfāz-ı: elfāz u S2

^{5a} Ol ki: Her ki S2

^{6b} berg ü: berg S2

9*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Kim ki ğarķ oldıysa ııŝķuñ baħrine buldı necāt
Āteŝ-i hicrũnde yanan aldı vaŝluñdan ħayāt

Nefsini kim bildi  aciz fānī Ķādir Ħay seni
Emr ü nehyũn ol seçer oldur kılan şavm u ŝalāt

 Andelīb-i gũlsitān-ı vaħdet  lmez olmayan
Ħār-ı ğamdan sīnesi gũl gibi pũr dem ķat ķat

G rmek isterseñ anuñ iy cān cemālin bī-ħicāb
Devlet-i her dũ cihāna kıılma hergiz iltifāt

- 5 Ŝāh-ı ııŝķa naŗ-ı vaħdetde piyāde olmuşum
Keşret-i ħāli beni ruħ ħānesinde kıldı māt

S1 51^a Bu ne ħikmetdũr ki ŝun uñ zāħir ola sen nihān
Āfitāb-ı zātınuñ bir zerresiyken kā'ināt

Zıkr-i subħān aĝzuma bir ħũb lezzet virdi kim
Aña nisbet gũyiyā Ħandānī zehr oldu nebāt

10*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

-   41^a, 1 Merd olanlar olmaz iy dil zen gibi şehvet-perest
S2 61ª Merd aña dirler ki pāy-ı nefsinı kıldı şikest

Hey ne mest itmiŝ seni ŝahbā-yı İblīs-i la'ın
Yāduña ħiŗ gelmez oldu bu dem ol bezm-i elest

Kimse bilmez māsivānuñ keşret ü keyfiyyetin

⁹ S1 50b; S3 41a;   40b, S2 60b

* Ve Lehü Eyzān S1

^{2a} fānī: -S3

^{2b} Emr ü: Emr S3 / şavm u: şavm S2 / şavm u ŝalāt: şavmıyla ŝalāt S3

^{3b} gũl: -S2 / dem: kerem S3

^{4a} cān: dil S2

^{7b} gũyiyā: gũyā S3

¹⁰ S1 51a; S3 41a;   41a; S2 61a

* Ve Lehü Eyzān S1

^{1a} olmaz iy dil: iy dil olmaz S3

Olmayınca cām-ı vaḥdetden içüb hüşyār mest

‘Ömrüñi zāyi^c geçürme hem-dem olub cāhile
Tālīb ol ‘ırfāna ṭur kāmiller ile kıl nişest

S3 41^b 5 Zāt-ı bākīden beḳā bulmaḳsa maḳşūd ol fenā
Ay u günden olmayınca hıç olur mı nist hest

Bir ‘aceb deryādudur deryā-yı vaḥdet iy göñül
Kim o baḥrūñ cümle ḡavvāşı olur bī-pā vu dest

Baḥna ‘ışḳ esrārı Ḥandānī ‘ayān olduḡına
Müdde‘i hüccet dilerse İn sūḥanhā şāhidest

11*

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

1 Cām-ı Cem’dür ḳalb-i ‘ārif bādesidür ma‘rifet
Her gedā içse bu meyden olur İskender-şıfat

Var ise āfāk içinde ma‘den ü ḥayvān u ot
İşte gör dükkānuñ içinde ‘izām u ḳıl u et⁷⁴⁹

Dāmen-i ‘ışḳı dilā elden ḳoma a‘dā eger
Başuña ṭutub yaḳaḥı ursalar her demde let

Gel **lev enze’lnā** sözinüñ ḥaşyetinden dā‘imā
Yüzüñi sür ḥāke sen de ne beñiz ḳalsuñ ne bet

S1 51^b 5 Olma āteş gibi ser-keş sür yüzüñ ḥāke şu-veş
Terk-i ehvā it düriş eyle tevāzu^c meskenet

Ehl-i dünyā ‘āleme ger kibr iderse ḡam degül
Ḳul hüvallah üzerinde çünki yazılmış tebet

Kenzün lā-yefnāyı bulduḳ biz ḳanā‘at-ḥānede

^{5b} u. -S1, -S2, -Ö

¹¹ S1 51a; S3 41b; Ö 41a; S2 61a

* Ve Lehü Eyzān S1

^{1b} içse bu meyden: bu meyden içse S3

^{2a} ma‘den ü: ma‘den S1, S2 / ḥayvān u: ḥayvān S3

^{2b} ḳıl u: ḳıl S3

^{4a} bkz. iktibaslar 60

^{6b} çünki yazılmış: yazılmış çünki S3

Bî-gümân Hândânî budur cavidânî salţanat

12

fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün

Ö 41^b, 1 Didi 'âkıllar bu dünyāya çü beyt-i 'ankebüt
S2 61^b Kılma bu deyr-i fenāyı kâfir-i nefsiñe put

Terk-i dünyā kıl geçüb evlād u mülk ü mālдан
Ger işitdünse nebīden **mütü kable en temüt**

Atsalar encüm hesābınca saña aḥcār-ı gam
Gök gibi giñ dil olub şabr eyle iy dil cümle yut

507 İşk tenevvürinde yaqıl bir olınca geşt ü nār
Tā ki sözüñ bezm-i vaḥdetde ola ervāḥa ḳut

5 506 Sen vücūduñ mähīsin deryādan ayru şanmağıl
Virüb alduguñ nefes baḥr oldı cismüñe çü ḥüt

2511 Çünkü Ḥaḳ didi ki men size ṭamardan yaqınım
Bildı 'ārifler bu nuṭḳuñ sırrın oldılar süküt

Dünyenüñ Hândânî bir dīdāra şatdı varını
Sen gerek 'āqıl kıyāş it anı yā dīvāne ṭut

13

fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün

^{7a} bkz. iktibaslar 61

^{7b} budur: oldur S1 / cavidânî: cavidân S2

¹² S1 51b; S3 41b; Ö 41b; S2 61b

^{1a} 'âkıllar: 'ārifler Ö

^{2a} mülk ü: mülk S2

^{2b} bkz. iktibaslar 10

^{3b} iy dil: -S3

^{4ab→6ab} S3

^{5ab→4ab} S3

^{5b} baḥr: -S3 / cismüñe: cismüñ S2

^{6ab→5ab} S3

^{6a} men: ben S2

^{6b} nuṭḳuñ sırrın: sırruñ nuṭḳın S3

^{7a} Hândânî bir dīdāra şatdı varını: varını bir dīdāra şatdı Hândânî Ö

¹³ Ö 41b; S1 51b; S3 42a; S2 61b

- S3 42^a 1 Kisvet-i fakr-ı men iy dil hıl'at-i İskenderest
Pes kanā'at yāftem ez genc-i Qārūn bihterest
- Cāvidānī salṭanat ānān ki yāftend iy gedā
Der der-i sulṭān-ı ıışq ān bendeḥā ki cākerest
- Fāriḡü'l-bālem dilā ez goft u gū-yı kā'ināt
Der zebān-i men demādem zıkr-i nām-ı dilberest
- S1 52^a Dest-i 'āşık hem-çü ābest fi'l-meşel der dest-i ān
Dāne-i dirhem şırār u hem-çünin aḡger zerest
- 5 Goft Aḡmed ki mekon zemm-i zemīn ü āsumān
K'ān felek rā şod peder bā to zemīnhā māderest
- Cennet-i 'adn in cemālest ṭubā in ḡadd-i ḡurām
In zülāl-i çeşme-i fem bīn ki 'ayn-ı kevşerest
- Bū-yı müşk ü gül nemī ḡ'āhem ki Ḥandānī be men
Rūz u şeb zül'f ü cemāl-i yār verd ü 'anberest
- 14**
fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Ö 42^a, 1 İtdi 'aql u cānumı ḡayrān u sekrān el-ḡıyās

^{1ab} Ey gönül, benim fakirlik elbisem İskender'in kaftanıdır. Öyle, kanaat buldum ki Karun'un hazinesinden iyidir.

^{2ab} Ey dilenci, onlar ki ebedi saltanatı buldular. O kullar ki aşk sultanının kapısında hizmetçidirler.

^{2a} Cāvidānī: Cāvidān S2, S3 / ki: -S1, -S2- -S3

^{2b} ki: kim S2

^{3ab} Ey gönül, kâinat dedikodusundan kafam rahat. Benim dilimde, her an var olan sevgilinin adının zikridir.

^{3a} dilā: -S3

^{4ab} Aşığın eli su gibidir. Örneğin, onun elindeki dirhem tanesi ateş, altın da ateş gibidir.

^{4a} hem-çü: hem-çün S1, Ö, S3

^{5ab} Ahmed, yeri ve gökyüzünü kötüleme dedi. Çünkü felek, sana baba; yerler de anne oldu.

^{5a} āsumān: āsumānest S3

^{5b} k'ān: k'in S2

^{6ab} Aden cenneti, bu güzel yüzün gibi, Tuba ağacı da bu uzun boyun gibidir. Bu dudağının soğuk çeşmesi gör ki kevser ırmağıdır.

^{6b} zülāl: zülāle S2 / fem: fehm S2

^{7ab} Gül ve misk kokusunu istemiyorum. Ben Handan'ye, sevgilinin yüzü ve saçı gece gündüz gül ve anberdir.

^{7a} ü: -S2

^{7b} rüz u: rüz S2 / verd ü: 'ūd u S2; verd S3

¹⁴ S1 52a; Ö 42a; S2 62a

S2 62^a

Hayretüñ esrârı vu şahbâ-yı ʿirfân el-ğiyâs

Bulmadum pâyân u had baħrine iy dil zâtuñuñ
Virdi ʿaqlum ğarqa ol emvâc-ı ʿummân el-ğiyâs

Qıldı gönülüm tağına ol âfitâbum bir nazâr
Oldı Tūr-ı Mūsâ-veş dil tağı sūzân el-ğiyâs

Bilmezem **ħubbu'l-vaṭan** kaġı mekândur kim sevem
İrem aña oldı çün bu vaşla hicrân el-ğiyâs

5 Nâvek-i cân ten kemânından çıkar çün iy perî
Eyle aña toĝru saña vara dermân el-ğiyâs

İy yüzi kuds-ı münevver iy saçı şâme-şifât
İy teni aĝ ez-ħâlîb iy ħaddi rümmân el-ğiyâs

Ka^cbe-i zâtuñ tavâfın kılmaĝa Ĥandâniyâ
Eyle yâr u rehberin tevfiķ ü furķân el-ğiyâs

15

mefâʿilün-mefâʿilün-mefâʿilün-mefâʿilün

1 Fenâya ṭâlib olmazsañ temannâ-yı beķâdan geç
Beķâdan behre-mend olmaķ dilerseñ bu fenâdan geç

Şevâb-ı sâl-ı heftâdı eger her sâ^cat isterseñ
Ko seksen biñ ʿavâlim seyrini ĝayr-ı Ĥudâ'dan geç

S1 52^b

Şerâ şevri gibi dünyâ-yı dūna olmaĝıl merkeb
ʿUluvvü'l-himmet ol gel lâ-ħalâ velâ melâdan geç

Dilerse cân serâbı ten ħabâbı hem-çü deryâ kūh
Bula varlık ħaķîķi dâʿim illâ hū di lâdan geç

5 Dilerse bâĝ-ı kuds içinde ger ṭāvus-ı cân uçmaķ
Ķanâ^cat birle istiĝnâda ʿanķâ vu hümâdan geç

Gönül mışırında maķşûduñsa bulmaķ Yūsuf-ı cânı

^{4a} bkz. iktibaslar 7

^{4b} İrem aña: İrdüm aña S2

¹⁵ S1 52a; S3 42a; Ö 42a; S2 62a

^{4ab} -S3

^{5a} içinde ger: içre eger Ö

Züleyhâ gibi terk-i nâm u ‘âr eyle ğınâdan geç

Hevâdan el yu Handânî budur yüz âbı her yirde
Çün âteş-zârda ser çekme ayağa düş eneden geç

16

mef‘ülü-mefâ‘ilün-mef‘ülü-mefâ‘ilün

- Ö 42^b, 1 Ger ehl-i vefâ iseñ eṭvâr-ı cefâdan geç
S2 62^b İhlâşıla ol ‘âmil efkâr-ı riyâdan geç

Ḥubbü’l-vaṭanı yād it cān bülbülini şād it
Ol gülşeni âbād it gül-zâr-ı fenâdan geç

Mağşüduñ ise ger hū kendüñde ḳoma bed hū
Şāf eyle dilüñ çün şu dil-dār-ı hevâdan geç

Bir nân ile bir hırḳa iy sâlik olan Ḥaḳḳ’a
Besdür iregör zevḳe destâr u ḳabâdan geç

- 5 İy ‘âşıḳ-ı bî-çâre derd ü ğam-ı dil-dâre
Ger isteriseñ çâre tîmâr u devâdan geç

- S3 42^b Ḳalbüñ ola beytullâha anda bulına ol şāh
Mağşüduñ ise bu cāh bu kâr u hebâdan geç

Handânî gibi cānâ cān istese **ev ednâ**
Dök eşküñi necm-âsâ devvâr-ı semâdan geç

17

mefâ‘ilün-mefâ‘ilün-mefâ‘ilün-mefâ‘ilün

- 1 Elümde ihtiyâr-ı cüz başumda ‘aḳl-ı küllî tāç
İder ṭayy-i mekân bî-pâ gönül cān her nefes mi‘râç

¹⁶ S1 52b; S3 42a; Ö 42b; S2 62b

^{1a} Ger: Eger S2, S3

^{5a} ü: -S2, -S3

^{6b} Mağşüduñ: Mağşüd-ı dil S1 / ise: -S3

^{7a} bkz. iktibaslar 19

^{7b} eşki: eşküñi S2

¹⁷ S1 100b; S3 38b; Ö 117a; S2 55b

^{1a} küllî: küll S2

Ferāgat ʿāleminde ʿilm ü ahlākıyla bend ol kim
 Kānāʿat ehli dervīşe olur şāh-ı cihān muhtāç

Yimez kimse naşībinden ziyāde çünki bir dāne
 Nedür bes sūd-ı sevdāsı vebāl ancak harāc-ı bāç

Olar kim çekmemişler ğurbet ü fakrı oğumış tut
 Ne bilsünler ne ğamlar yir zemistān yā da yalın aç

5 Ne dem kim ʿacz u kabz iderse Hāndānī ten ü cāna
 Añub ol Kādir ü Fettāh'ı bul kudret ğamuñ hem aç

18

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

1 Cihan tendür buña oldı cinān rūḥ
 Çünān kim oldı bu ecsāma cān rūḥ

S1 53^a

Egerçi rūḥ-ı emridür bedende
 Bu cism ü cāna cānāndur olan rūḥ

Bu ʿilm-i rūḥı endek virdi gerçi
 Velī çoğlar didi hūdur hemān rūḥ

Bilenler noğta-i nefsin dimişler
 Kim ol sırdur hemān nuğk u dehān rūḥ

5 Bu rūḥa dönmedin rūḥ iy revānum
 Teʿālādan temennā kıl revān rūḥ

Hüviyyetde fenāya vir bu rūḥı
 Gele nāsūtī cāna cāvidān rūḥ

ʿAyān eylerdi Hāndānī bu cānı

^{2a} ü: -Ö

^{3b} şūd-ı: sūd u S2 / harāc-ı bāç: bāç u harāc S3

^{4a} ğurbet ü: ğurbeti S1; ğurbet S2

^{5b} hem: -Ö

¹⁸ S1 52b; S3 42b; Ö 42b; S2 62b

^{1b} ecsāma: ecsām S3

^{2b} ü: -S3

^{4b} hemān: hemā S1, Ö / rūḥ: nefis S3

^{5a} dönmedin: dimedin S2

^{6b} cāvidān: cāvidān S1, S3, Ö

Degüldür gözlüye lîkin nihân rûh

19

mefâ'îlün-mefâ'îlün-mefâ'îlün-mefâ'îlün

- Ö 43^a, 1 Vücüduñ çün şecerdür oldı bu a'zâ añâ çün şâh
S2 63^a Kimi kûteh çü engüştân kimi çün ıol bud uzun şâh
- Dehānuñ gonca-ı nevdür gözüñ zerrīn kadeh ān mey
Cemālūñ gülşen-i cennet boyuñ çün Tūbā mevzūn şâh
- Gerekdür cirm-i 'aqluñ gün-be-gün efzūn ola çün hū
Çü meh kim her gice artar güneşden hem-çü her gün şâh
- Ne deñlü boy çeküb bālāya gitse şâhı eşcāruñ
Olur mı rüzgāruñ şiddet ü tolıya doygun şâh
- 5 Şu kim zū'l-cāh u mālīyken ide luḫf u tevāzu'lar
Añā beñzer kim ola ḫaml-ı bārı ola düşkün şâh
- Olur 'üryān u sersām uşanur kök sāk u kolları
Anuñçün buldı berg ü bār u bu zehriyle düzgün şâh
- Yeşil nūrāni serv-i 'adne dönmiş kāmēt-i cāmī'
Şanasın berg-i sebz-i gül-ārā Ḥandānī gül-gün şâh

20

fā'îlātün-fā'îlātün-fā'îlātün-fā'îlün

- S1 53^b 1 Rāh-ı dergāhuñ açuḫdur sālīkān olmadı red
Luḫfuñuñ deryāsına hergiz bulunmaz ḫar u ḫad
- S3 43^a Zīr-i mähīden aşığı 'arş-ı a'zamdan öte
Murğ-ı dil uçsa 'adedsüz yil bulunmaz ḫad u ḫad

¹⁹ S1 53a; S3 42b; Ö 43a; S2 63a

^{3a} çün: ez S1

^{5a} luḫf u: luḫf S2

^{6a} 'üryān u: 'üryān S3

^{6b} berg ü: berg S3

²⁰ S1 53b; S3 42b; Ö 43a; S2 63a

^{2a} aşığı: aşığa S2

^{2b} ḫad: ḫad S3

İkilikden birlige irmek dilerseñ iy gönül
Zıkr ü fikrũñ olsun ihlāsile **Allāhu eḥad**

Başum **er-raḥman ʿale'l-ʿarş istivā** sīnemde Ṭūr
Dilde ḳalb-i sīn ü dilümde hū **Allāhü'ş-şamed**

- 5 Fıkr ü zıkrũmdür celāliyle cemālũñ şām u gün
Seyr-i şunʿuñdur ğaraż hūbāndan ne zülf ü ḥad

Gerçi meʿyūsidi cānum bī-ʿaded cürmin añub
Çün didũñ **lā-taknaṭū** geldüm ümīdiyle meded

İrdi Ḥandānī'ye sen **niʿme-n- naşīrũñ** nuşreti
Oldı zāfir cümle maḳşūda seni ḳıldı sened

21

fāʿilātũn-fāʿilātũn-fāʿilātũn-fāʿilũn

- Ö 43^b, 1 Yokdurur ʿālemde bir şey laʿl-i cānāndan lezīz
S2 63^b Ḳūt-ı cāndur sırr-ı cāndur var mı cān andan lezīz

Fāriġü'l-bāl ol diyü niçün buyurdu vāşılın
Bildiler kim lezzet-i vaḥdet olur andan lezīz

Çünkü bũ-yı bāde-i vaḥdetden ire kāma kām
Her giceñ ḳadr u günüñ ʿid ola ān andan lezīz

Ḳāl u ḳıl ü ğıybet ü efsāne düşünām u dürüg
Ola mı iy dil ne dirsen naḳl-i ʿirfāndan lezīz

- 5 Kevşer ü irmaġ-ı çāruñ teşne-dilseñ dadına
Ḥub u hū hūb u kerem olmaya furḳāndan lezīz

^{3b} bkz. iktibaslar 62

^{4a} bkz. iktibaslar 63

^{4a} sīnemde: S1

^{4b} bkz. iktibaslar 64

^{5a} celāliyle cemālũñ: cemāliyle celālũñ S3

^{6b} geldüm ümīdiyle: ümīdiyle geldüm S3

^{6b} bkz. iktibaslar 65

^{7a} bkz. iktibaslar 66

²¹ Ö 43b; S3 43a; S2 63b

^{4a} ğıybet ü: ğıybet S2 / düşünām u: düşünām S3

^{5b} Ḥub u: Ḥub Ö / hūb u: hūb S3

Lezzeten li'ş-şāribīn īn cūy-ı ʿıṣkest be-nūş
Lem yezūḳ lem yaʿref anuñ dadıdur nāndan lezīz

Bu ğidā-yı cānlaruñ Ḥandānī ʿaynıdur dilūñ
Ḳaṭresinden mürde dil cān bula ḥayvāndan lezīz

22*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S3 38^a 1 Gör bu fānī dünye kim üç nām ile mezkūr olur
Kim beḳāyı bil yaḳīn isterse andan dūr olur

Nāminuñ biri bilürseñ kim yalancı dünyedür
Sānisi murdār-ı dünyādur olanlar nūr olur

Hem üçincisi vefāsuz dünyedür bellü ʿayān
İşbu evsāfiyla anı isteyen meşhūr olur

Oldı her bir nesnenüñ izhārına beş şey sebab
Ol sebebden cümle eşyā emr ile maşdūr olur

5 İmdi insān üç merātib ṭalibidür cümlesi
Dünye vü ʿuḳbā vu dīdār görmeyenler kör olur

Ol ki dünyā ister evşāfiyla mevşūf olsun ol
Yaʿnī murdār u yalancı bī-vefā maʿmūr olur

S1 48^b,
Ö 116^a Her kim ister cenneti dāʿim riyāsuz bu üçü
Zikr ü şavmıyla şalātı işleyen meysūr olur

Daḫı dīdār isteyenler istesünler bu üçü
Maʿrifet aḥlāḳ u ʿıṣḳı kim bulur mesrūr olur

^{7a} dilūñ: dili S2

²² S1 48a; S3 38a; Ö 115b; S2 54a

*Ve Lehü Eyzān S1, Ö

^{2a} biri: birin S3

^{2b} murdār-ı dünyādır: murdār dūr S3

^{4ab} -S3

^{4a} beş: bir S2

^{5ab} -S3

^{6a} ol: -S3

^{7a} kim: ki S1 / cenneti: bu üçü S2

^{7b} işleyen: işlesün S3

^{8b} aḥlāḳ: esrār S2 / u: -S3

Her ki Ḥandānī bilür **innī ene'l-lāh** remzini
Mūsā-yı devrān odur her vādī aña Ṭūr olur

23

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Rüz u şeb dilde dilümde zıkr ü fikrullāhdur
İki ʿālemde murādı bendenüñ ol şāhdur

Gitdi envār-ı nücüm-ı māsivā ʾolandı hep
Çün semā-yı dilde seyrān eyleyen ol māhdur

Ol günü her kim bugün görmezse ger vicdānile
Her ne deñlü fāzıl olsa cāhil ü güm-rāhdur

Tā şüreyyādan şerāya hep vücūd-ı mümkināt⁵⁹⁰
Varlığında vācibüñ ḥirmende çün bir kāhdur

- 5 ʿĀşık ol ʿışkı delīl it ʿaqlı yoldaş eyleme
Kaʿbe-i vaḥdet ʾarīķi kıldan ince rāhdur

S3 43^b Kim ki faķrı iḥtiyār itdi vü bildi nefsin⁵⁹¹
Bī-gümān fehmi eyle kim ol kimse ehlullāhdur

Geçmişüm ḥavf u recādan yārı buldum dir göñül
Pes yine Ḥandānī bilmem kārı niçün āhdur

24

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S1 54^a, 1 Cān güneşdür fi'l-meşel tenler mişāl-i ḥāneler
Ö 44^a, Yāḥū arzullāh-ı vāsīʿ cān bedenler dāneler
S2 64^a

Baḥr-i aʿzam zāt-ı muṭlaķ diller eşdāfı anuñ
ʿİlm ü ḥikmet ol şadefler içre çün dūr-dāneler

^{9a} bkz. iktibaslar 67

^{9b} aña: -Ö

²³ S1 53b; S3 43a; Ö 43b; S2 63b

^{1a} Rüz u: Rüz S2, S3/ zıkr ü: zıkr S2

^{4a} serāya kelimesi S2 nüshasında ثرایه şeklinde yazılı.

^{6a} faķrı iḥtiyār itdi: itdi faķrı iḥtiyār S3

²⁴ S1 54a; S3 43b; Ö 44a; S2 64a

Sırr-ı Hâk çün mey şürāhī ol ezel kandīlidür
Sākī Aḥmed mey-ḥōrı cānhā vu mā peymāneler

Se mevālīd oldı insānıyla hem-çün kız oğul
Nüh felek oldı ʿanāşır birle ata analar

- 5 Şemʿ-i zatından münevverdür leyāl-i mümkināt
Vācib olmışdur bugün kim yanalar pervāneler

Ḥālile mevşūf olubdurlar ḥarābāt erleri
Nitekim meşhūr olubdur gencile vīrāneler

İşkumı Ḥandānī yaşumdan kıyās eyle benüm
ʿĀrif anlardur ki bahrūñ kaṭresinden ḳanalar

25

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- 1 Ādemīnūñ gör meşelde ʿömr-i cismi nicedür
Çün bahār u yaz u güz sermā vu gündüz gicedür

Ādem'ün beñzer vücūdı şemʿ-dāna ʿömre şemʿ
Cān gibidür şuʿle mumdan şöıra şöñi hiçedür

Līk sönmez gün gibi k'ol yirde buldı gökdekin
Ya'nī mihrin ol mehūñ kim yücelerden yücedür

Cānumuz bir ḥavza beñzer ʿömrümüzdür anda mā
Cismümüz bustān gibi cezb idüb anı içedür

- 5 Gerçi ādem fehmi ider ten nice yıldur k'oldı var
Līkī cānuñ sālḥā-yı ʿömri bilmez nicedür

Cān u ten muşhaf gibidür maʿnā cān ten çün ḥurūf
Cānı ezber bilmege cismūñ ḥurūfı hiçedür

^{4a} kız oğul: oğul kız S3 / se kelimesi S2 nüshasında ئى şeklinde yazılı.

^{5a} mümkināt: kā'ināt S3

^{7a} Ḥandānī: -S3

²⁵ S1 54a; S3 43b; Ö 44a; S2 64a

^{1b} bahār u yaz u güz: bahār yaz güz S3

^{2a} ʿömre: ʿömri S2

^{3a} Līk: Līke S1, S3, Ö / gökdekin: [gökde]kin S3

^{4a} mā: āb Ö

Rū-be-rū Ḥandānī niçün görmeye cānānı cān
Gün yüzinde ol mehūñ ten çün muraşsaç peçedür

26

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

S1 54^b, 1 Gāh olur zerre-i kemter gözüme **kün** görünür
Ö 44^a,
S2 64^b Gāh olur arz u semā noқта gider nūn görünür

S3 44^a **Kāf u nūn**ıyla ki kevn itdi iki cālemi Ḥaḳ
İne kim şagma biri hem meh-i gerdūn görünür

Kimi kim cışkile ma'cūr ide Allāh iy dil
Ḥaḳ-ı cālem gözine vālih ü meftūn görünür

Rāh-ı şer'iyile şu kim tutdı ḥaḳıḳatde niżām
Ne anuñ gözine cādet ne hū ḳānūn görünür

5 Neyi sevse kişi anuñla ḳopa taş ise ger
Hem-çü kendüzine meşgūlise ol dūn görünür

Gördüğüñ cışkile üftāde gezen dervīşüñ
Yücedür ḳadri velī dūn gözine dūn görünür

N'ola Ḥandānī-yi dīvānedurur dirse cādū
Çün Ebūcehle Nebī ḥazret-i Mecnūn görünür

27

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Kimseyi incitme olma kimseden hem bī-ḥuzūr
Tā ki dūnyā vu beḳāda olasın şāhib-ḥuzūr

^{7b} yüzinde: yū[zinde] S3 / ol mehūñ ten çün muraşsaç peçedür: -S3

²⁶ S1 54b; S3 43b; Ö 44b; S2 64b

^{1a} bkz. iktibaslar 6

^{2a} bkz. iktibaslar 6

^{3b} ü: -Ö

^{5ab} -S3

^{7a} dīvānedurur: dīvānedür S3

²⁷ S1 54b; S3 44a; Ö 44b; S2 64b

Cān u dilden bī-riyā ger ʿāşık-ı dīdāriseñ
İmdi dünyādan geçüb hem isteme hūr u ķuşūr

Ārzū iy cān hayāt-ı cāvidān ise saña
Ĥāţıruñdan lemħaca dūr olmasun fikr-i ķubūr

ʿİzzet ü ʿilmüñ mezīd olduķça sen kıl meskenet
Yoħsa şeyţān gibi merdūd olasin itseñ ğurūr

5 Ĥışmile ķalbüñdeki efķār-ı fāsiddür senüñ
Nevmüñ ü sineñ içinde görinen mār ile mūr

Vādī-yi ten Mūsā-yı cānuñdan olursañ ĥabīr
Baķduĝuñ yir nūr ola hep ıurduĝuñ yir cümle Tūr

Cennet ü hūrāndur enfüsde ʿārifler dimiş
ʿAķlumuz Ĥandānī cennet maʿrifetdür anda hūr

28
fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S1 55^a, 1 Cāna başa ķılmayan dīvānelerdür ğazīler
S2 65^a, ʿĀşık-ı dīdār olan merdānelerdür ğazīler
Ö 45^a

Cānları elde etekde başları her birinüñ
Şāĥ-ı merdān bendesi şīrānelerdür ğazīler

Ĥaķ yolında tīĝ-i ʿüryānıyla olurlar şehīd
Şemʿ-i ʿışķa yanıcı pervānelerdür ğazīler

Rezm içinde her biri ejder görünür kāfire
Genc-i ʿışķa maʿnāda vīrānelerdür ğazīler

5 Şaĝları perdür ĥamīli şolları seyf-i ʿAlī

^{2a} u: -S2

^{2b} hem isteme: isteme hem S3

^{3a} cāvidān: cāvidān S2, S3

^{3b} Ĥāţıruñdan lemħaca dūr olmasun: Lemħaca dūr olmasun ĥāţıruñdan S3

^{6b} ıurduĝuñ yir: ıurduĝuñ S3

^{7a} enfüsde: enfüsinde S1; nefesde S3

^{7b} hūr: Tūr S3

²⁸ S1 55a; Ö 45a; S2 65a

^{2a} başları: başlar S2

^{5a} ĥamīli kelimesi S1 nüshasında همیلی şeklinde yazılı.

Şol şadef içindeki dür-dānelerdür gazīler

Her biri esrār-ı ʿışkıyla mükeyyifdür müdām
Ol sebebdem dem-be-dem mestānelerdür gazīler

Zāhir ü bāṭın kim añlar bunları Ḥandāniyā
Kim ne ʿākıllar ne hoş dīvānelerdür gazīler

29

mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün-mefāʿilün

- 1 Duḥān-ı şemʿ-i mihrümünden gönül fānusu gerdāndur
Hezārān şüret izhār itdüği her demde andandur

Yir ābuñ defʿ-i nem-nākine zīr-i pāda maḳʿaddur
Felek hürşid-i zātuñ setr içün baş üzre sayvāndur

- 2 Cihāndur çün cesed cānidur ol cismüñ cinān iy cān
O cism ü cāna insānuñ bu cism ü cānı cānāndur

Bu cism ü cānuñ iy ʿārif mişālin bilmek isterseñ
Ḥurūfiyla maʿāniye nazār kııl aña burhāndur

- 5 O ʿāşıḳ kim birikdi zāt-ı yektā ile ferd oldı
Ne remz eylerse ḥikmetdür kelāmı sırr-ı furḳāndur

Cevāhir kim dimişler bu maʿānīdür ḥaḳīḳatde
Ḥacerdür kim mecāzide iderler dür ü mercāndur

Bu elfāz u maʿānī kim bugün nazm itdi Ḥandānī
Ne bilsün remzini cāhil bilenler ehl-i ʿirfāndur

²⁹ S1 55a; S3 44a; Ö 45a; S2 65a

^{1ab-2ab} -S3

^{3ab→6ab} S3

^{3a} cān: dil Ö

^{4ab→3ab} S3

^{4a} ü: -S3 / mişālin: misālün S2

^{5ab→4ab} S3

^{5a} birikdi: gedā-yı S2

^{6ab→5ab} S3

^{7a} u: -S3, -S2

30

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S1 55^b, 1 Hâķ bize elṭāf idübdür bī-şümār
 Ö 45^b, Diñle birkaç dānesin ki yādigār
 S2 65^b

Biri zıkr it anı añar ol seni
 Hem du'ālar ķıl kabül itsün o yār

Bir ķadem andan yaña ger adasın
 Bir ķulaç senden yaña sīne adar

Her nesīm ekmek yirine viresin
 Ol saña andan güzel unın şunar

- 5 Ğilm ü ṭā'at virdi zıkr ü fikr ile
 Dürlü ni'met cāme cānān u ṭavar²⁶³

Biñ günāhı bir dem āhı maḥv ider
 Bil ki luṭfından döniser nūra nār

Zevķ-i seyr-i şun' u ḥābı gözlegil
 Hem ḥavāss-ı ḥamsenüñ Ḥandānī-vār

31

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Olmışum çün çarḥ-ı ser-gerdān u zār
 Bilmezem nice döner leyl ü nehār

Oldı çoğı ömrümüzüñ elf-i şehr
 Geçmesi çün ķış u güz yaz u bahār

Elfün imlāsı se ḥarf u noķtadur
 Hem-çünān bu ḥāk u āb u bād u nār

³⁰ S1 55b; Ö 45b; S2 65b

^{2a} añar: añ gel S2

^{5a} ü: -S2 / zıkr ü fikr ile: fikr ü zıkr ile S2

^{5b} cāme: cāna S2

^{7b} ḥavāss kelimesi S2 nüshasına خواص şeklinde yazılı.

³¹ S1 55b; Ö 45b; S2 65b

^{1b} Bilmezem: Bilmezin S2

^{2a} elf-i şehr: şehr elif S2

Qış elif güz lām fā yaz noqta rebī^c
Kim gezer bir yılda faşl-ı çār iy cār

5 Çün elifdür gör bu yıl u ayı kim
Yılda faşl-ı çār u mehde hafta çār

Oldı bir gün yıl gibi hem çār faşl
Qıuşluğ u öyle ikindü şām i yār

Tıfl u yigit kırğıl u qocalığüñ
Bu fuşüle beñzer iy Hāndānī-zār

32

fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

S1 56^a, 1 Hālet-i zevq özgedür nefsanī eşğāl özgedür
Ö 46^a, Çışk u çırfān özgedür manşūbile māl özgedür
S2 66^a,
S3 44^b

Mālıle fahr itme iy dil fahrile it iftiħār
Cāme-i fahr özgedür fahr itmege şāl özgedür

Cid ü cehd ile gāzabdan fāriğ ol ħilmile ol
Çünkü bildüñ neşter-i naħl özgedür bāl özgedür

Tālib-i dünyā ile nefis öldüren yeksān degül
Dāsītānlar içre Rüstem özgedür Zāl özgedür

5 Ħis ü ma'na yek cihetdür mişl-i ħāl u ħad gibi
Noqtayı dirler görüb dāl özgedür zāl özgedür

Şüretā farguz velī ma'nađa aşluñ çaynıyuz

^{3b} ħāk u: ħāk S2 / āb u bād: bād u āb Ö

^{4a} lām: lām u S2 / yaz: yaz u S2

^{4b} cār: yār S1

^{5b} u: -S1 -Ö

^{6b} öyle ikindü: öyle vü kindi S1, Ö

³² S1 56a; Ö 46a; S2 66a

^{3a} ü: -S3 / ħilmiyle ol: ħilmiyle S3

^{3b} neşter-i naħl: naħl neşter S3

^{5ab} -S3

^{5a} ħad: ħať S2

Gerçi elfāz içre özdek özgedür dal özgedür

Sen haḳāyık söyle sayarlar süḥanhā-yı mecāz
Ḳavl-i keşşāf özgedür Ḥandānī remmāl özgedür

33

mef'ülü-mefā'ılün-mef'ülü-mefā'ılün

- 1 Ol genc-i şehensāha vīrān olıcaḳ demdür
Ol gencile iy bende sulṫān olıcaḳ demdür

Ol māh-ruḥuñ mihri bir gevher-i yektādur
Ol dürr-i yetīme dil 'ummān olıcaḳ demdür

'İlmiyle ma'ārif çün dīnār u cevāhirdür
Ol cevher ü dīnāra hemyān olıcaḳ demdür

Ayuḳ yürüme bir dem ayuḳdan uyuk yegdür
Şahbā-yı ṫahūriyla sekrān olıcaḳ demdür

- 5 Gel tekye-i 'irfāna 'üryān u ḳalender ol
Esrār-ı İlähī'den ḫayrān olıcaḳ demdür

Dil derd-i firāḳuñdan ḡayetde za'ıf oldı
Loḳmān-ı vişālūñden dermān olıcaḳ demdür

Bülbül gibi zār olmasun güldeki bū oldur
Ḳan aḡlama Ḥandānī ḫandān olıcaḳ demdür

34

fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılün

- S1 56^b, 1 Zerre-i mihri olan encüm ü tāb olsa n'ider
Ö 46^b, Pā-yı ser virdüğine cümleten el ḳolsa n'ider
S2 66^b

Ḥāk cisminde bulan cevher-i iksīri çü nār

^{6b} Gerçi: Ger S2

³³ S1 56a; Ö 46a; S2 66a; S3 44b

^{3b} cevher ü: cevheri S2

^{5a} u: -S1 -Ö

³⁴ S1 56b; Ö 46b; S2 66b

^{1a} Zerre-i mihri olan: Zerre-i meh mihri ola S1, Ö

Ki ide zer ʔađı hevāsı nice pül olsa n'ider

İki kâğız gibidür anda eḡālīm ü cinān
Ger ʕadem olsa cihānda iki bir ʔolsa n'ider

Faḡr ile faḡr ide her kim göre ḡāzır ölümü
Ger ser-ā-ser bu cihān manşıb u zer ʔolsa n'ider

- 5 Eyleme şāhib-i cāhına vu mālına ḡased
Dün bu dünyā hep anuñ ʔut çü bugün olsa n'ider

Ḳatı ḡorḡudadurur rāh-ı necāt üzre giden
İpde cān-bāzı temāşā ide burḡulsa n'ider

Kaʕbe-i vaḡdete Ḥandānī irüb oldu muḡīm
Aña aʕdād-ı nüfusuñ ḡadarı bulsa n'ider^{2b}

35

fāʕilātün-fāʕilātün-fāʕilün

- 1 Cism ü cānından ʔu kim oldu ḡabīr
ʕAḡl u ḡalbi ola kenz-i ʕilm ü sīr

Cānuñ aşlı emr-i Ḥay u lā-yemüt
Cismüñ āb u āteş ü bādıyla yir

Cān dimāđınuñ ḡıdāsı ʕilm ü ʕışḡ
Bu dimāđ-ı cism içün ʕanber ʕabīr

Cān ʕibādetden olur kāfūrī aḡ
Ten şekāvetden olur çün ḡara ḡır

- 5 Ten Medīne nefsumüzdür çün ʕases
Ḳāđı ʕaḡl u müftī dildür cān emīr

Mülk-i vaḡdet pādişāḡıdur gedā

^{2b} olsa: bulsa S1, Ö

^{4b} manşıb: manşüb S1, Ö

^{6b} İpde: İde S2

^{7b} bulsa: yolsa Ö

³⁵ S1 56b; S3 44b; Ö 46b; S2 66b

^{2a} u: -S2, -S3 / lā-yemüt: lā-yemüt lā-yenām S3

^{2b} āteş ü: āteş S3

^{3a} ü: -S2

Ol ki yeksāndur atında ez-keşir

Zikr ü tatıyla Handānī mūdām
Zikr olur hūbān u tatler serir

36

mefāilün-mefāilün-feulün

S1 57^a, 1 Dilüm deryā-yı hikmetden dilerdür
Ö 47^a, Sözüml elmāsi hoş dürler dilerdür
S2 67^a

Ulümüyla amel baş u bilünde
ılursañ t-ı dürdür zer kemerdür

Bu ten řandūk-ı kudretdür içinde
Bu hul u marifet dür ü güherdür

Metāuñ yayma bu ğurbet ilinde
Ecel desti anı ünküml şururdur

5 şu devlet kim degüldür pāyidār ol
Anı devletlü ser elden giderdür

Nice yıl ay u hafta günler ağlar
O kim dünyāda bir sāat gülerdür

Sözi Handānī ehline dirtiz biz
Ki sözler ehl öñinde ün durerdür

37

fāilātün-fāilātün-fāilün

1 Bir muabbet var gönül ihyā ider
Bir muabbet var ki ün mevtā ider

Bir muabbet cān gözin bīnā ider

³⁶ S1 57a; Ö 47a; S2 67a

^{2b} t: t u Ö

^{3b} dür ü: dür S1

^{7b} derkenar S1 / Ki sözler ehl: ü söz ehl S2

³⁷ S1 57a; S3 44b; Ö 47a; S2 67a

^{2a} muabbet: muabbet var S3

Bir muḥabbet ten gözin aḥmā ider

Bir muḥabbet var dili gūyā ider
Bir muḥabbet nefsi lāl u lā ider

Bir muḥabbet zātuñı ibķā ider
Bir muḥabbet varlıguñ ifnā ider

5 Bir muḥabbet ʿaķluñı dānā ider
Bir muḥabbet bildüğüñde nā ider

S3 45^a Bir muḥabbet ʿarīf ü yārā ider
Bir muḥabbet cāhil ü bed-rā ider

Ḥayrī Ḥandānī vedd-i Mevlā ider
Şerri nefsuñ istegi dünyā ider

38 meḥʿülü-fāʿilātü-mefāʿilü-fāʿilün

S1 1 Bu söz meşeldurur bilür anı kamu beşer
102^a Kʿissin ağırlayan itine üstüḥʿān atar

İt nefsumüzdür issi anuñ rūḥ-ı pākümüz
Cānı konuķlayan kim ola züʿl-buḥūr u ber

Ö 119^a Ol üstüḥʿān bu dünye şafāsıdur iy gönül
Rūḥı ziyāfet eyler ise pādīşāh eger

Ol üstüḥʿānı daḥı virür nefse bī-gümān
Bu maḥnā üstine bize Ḳurʿān virür ḥaber

5 Şāliḥ ʿibād için yiri mīrās ider Ḥudā
Ḥandānī şāliḥ olmağa saʿy it budur hüner

^{4ab}↔^{5ab} S1

^{5ab}↔^{4ab} S1

^{5b} bildüğüñde: bildüğüñ S3

^{6a} ü: -S3

³⁸ S1 102a; Ö 118b; S2 57b

^{2b} ola: olur S2 / buḥūr u: baḥr u Ö; buḥūr S2

^{4a} üstüḥʿānı: üstüḥʿān S2

^{5a} yiri: biri S1

39

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

- S1 57^b, 1 İrmişüz haqqe'l-yaqīne biz gümāndan geçmişüz
 Ö 47^b, Tīr-i maqşūd irdi omaca kemāndan geçmişüz
 S3 45^a,
 S2 67^b

Gülistān-ı serv için bir dem aqıtduq hūn mā
 Çünkü hāşıl bitdi ol āb-ı revāndan geçmişüz

Gerçi çün hayvānduq bilmezdük ašlā bir elif
 Añladuq heftād u düyi tercümāndan geçmişüz

Olzamān kim bu zemīn-i hākīye kılduq nüzül
 ʿArş u kürsiden çıkub heft āsumāndan geçmişüz²⁶⁷⁹

- 5 Oldı çünkim ārzū-yı dil vişāl-i rū-yı dost
 Pes cihāndan iftirāk itdük cināndan geçmişüz

Çünkü bildük kim zamāna vu mekāna şıgmaz ol
 Biz dağı terk-i mekān itdük zamāndan geçmişüz

Bī-nişānlık remzini Handānī çün bildük ʿayān
 Şöhreti āfet bilüb biz dağı şāndan geçmişüz

40

müstef'īlün-müstef'īlün-müstef'īlün-müstef'īlün

- 1 Geh ʿāqıl u dīvāneyüz geh ayağ u mestāneyüz
 Geh ümmī gāhī dānāyuz geh genç ü geh vīrāneyüz

Geh Nūh u geh tūfān olub geh cism ü gāhī cān olub
 Geh kaṭre geh ʿummān olub gāhī şādef dūr-dāneyüz

³⁹ S1 57b; S3 45a; Ö 47b; S2 67b

^{2b} āb: serv S3

^{3b} u: -S1

^{4a} kim: ki S3

^{4b} u: -S3

^{6a} kim: ki S3

^{7a} çün bildük: bildük çün S2

^{7b} Şöhreti: Şöhret S2 / şāndan: nişāndan S3

⁴⁰ S1 57b; Ö 47b; S2 67b

^{2a} Nūh u: Nūh S2 / cism ü : cism S2

Geh hem-dem-i ehl-i semā geh kār-ı zü't-**tahte's-serā**
Geh geh Hāk'ile āşinā yāruz niçün bîgāneyüz

Geh kış gibi şām u seher āh eyleyüb demler döker
Geh yaz günü gibi güler kim 'āşık-ı cānāneyüz

5 Geh şu gibi çağ çağ açar geh yıl gibi bāğ bāğ eser
Geh yir gibi tağlar bezer geh nārile yan yaneyüz

Geh 'ābidüz halvetdeyüz geh sâ'irüz hayretdeyüz
Geh vālihüz heybetdeyüz geh cānile cān cāneyüz

Geh bülbül ü geh gül bizüz geh şāh u geh gül-bün bizüz
Geh kem gibi geh gürbüzüz Hāndānī inci dāneyüz

41

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 58^a, 1 Baħr-ı a'zamdan açar özlerümüz
Ö 48^a, Dürr-i meknün gibidür sözlerümüz
S2 68^a

Günden enver görünür yüzlerümüz
Aya encümler atar gözlerümüz

Yandırur mihr ü mehi sözlerümüz
Āhen ü senge geçer bizlerümüz

Hāk-i miħnetde yatur izlerümüz
Felek üstindedurur dizlerümüz

5 Oldı bāğ tağ u dere düzlerümüz
Şayf u yaz oldı şitā güzlerümüz

^{3a} bkz. iktibaslar 68

^{4a} u: -S2

^{4b} kim: ki S2

^{7a} gül-bün bizüz: gül-büniz S1; gül-berüz Ö

^{7b} gibi: ki S2

⁴¹ S1 58a; S3 45a; Ö 48a; S2 68a

^{3a} mihr ü: miħri S2

^{3b} ü: -S1, -Ö

^{5a} bāğ: bāğ u S3

Baħr-i bākīye düşer gözlerümüz
Şavurur bād-ı fenā tozlarımız

Hağ'dan ayrılmadı gürbüzlerimiz
Ya'nī Handānī gibi özlerimiz

42

fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

- 1 İy cemāli şem'ı şeb-efrūzumuz
İki zülfi büsi şems ü rūzumuz

‘Ağla vu Hağğ’a irişmekdür dü ‘ıd
Mevt ü toğmağ ‘aşrumuz nev-rūzumuz

İy gönül deryā-yı ‘ışka turma tal
Andadur elmās u incü-dūzumuz

Her kemālün revnağıdur ma‘rifet
Cümlesinün ‘ışkıdur çün tuzumuz

- 5 Şimdi ekşer kirpige şalmaz bizi
Līk gözlerde tıtsar tozumuz

Ƙara döndi Ƙara Ƙara oldı ağ
Mağv idüb yurıƘa beñzer bozumuz

Dünye ğaflet baħridür fülkin aña
Şalması Handānī gibi özümüz

43

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

- S1 58^b, 1 Beni her cürm-i çirkinden muṭahhar eyle yā Ƙuddūs
Ö 48^b, Zemīme hūdan arıt saña mağzar eyle yā Ƙuddūs
S2 68^b

S3 45^b Gönülden zulmet-i şirki gider ğafletten uyandır

⁴² S1 58a; Ö 48a; S2 68a

^{3a} gönül deryā-yı ‘ışka: gönül gel baħr-i ‘ışka S2

^{3b} u: -Ö

^{5b} Līk: Līke S1, Ö

⁴³ S1 58b; S3 45a; Ö 48b; S2 68b

Çü kıds envār-ı ahlākuñla envār eyle yā Kıddūs

Gerekdür cinsiyyet elbet ki cinsine irişe kes
Pes imdi hūlarumı saña beñzer eyle yā Kıddūs

Ƙalubdur zūlmet-i ğamda feraḥ cāyın diler cānum
Ƙoma tār-ı ʿamāda nūruñ aẓher eyle yā Kıddūs

5 Sivā efkārı māla yaʿnī ezkārından idüb dūr
Dem-ā-dem dil dilümde dāʿim ezber eyle yā Kıddūs

Benüm sensin murādum evvel āḫir zāhir ü bāṭın
Virürsem sehv idüb dil ğayra ebter eyle yā Kıddūs

Müʿeyyed eyle rūḫ-ı kıdsile Ḥandānīʾnūñ emrin
Vücūdum Ṭūr-ı Mūsā rūḫı Ḥaydar eyle yā Kıddūs

44

müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün

1 ʿIŝḫ bir deryā imiş māhīleri maʿnā imiş
Keŝtisi refref ʿālemi yilken aña dilhā imiş

Zāhirde mevci bī-ʿaded bāṭında māhī bī-ḥesāb
Emvāc u māhīler deñiz cümle o bir deryā imiş

Kevn ü mekān bir ŝaḫŝ imiş yaʿnī ki cism ü cān gibi
Ol ŝaḫŝa ŝüretdür ciḫān cān cennet-i aʿlā imiş

Çünküm **nefaḫtü fihi min rūḫı** didi Ḥaḫ der-kitāb
Pes emri anuñ çün nefes oldı aña ten nā imiş

^{3b} hūlarumı: hūlarumnı Ö

^{4a} cānum: göñlüm S3

^{4b↔5b} S3

^{4b} aẓher: izhār S2

^{5b↔4b} S3

^{5b} dāʿim: -S3

^{6b} eyle yā Kıddūs: -S2

⁴⁴ S1 58b; S3 45b; Ö 48b; S2 68b

^{1a} mısranın vezni kusurludur.

^{1b} Keŝtisi: Keŝtī S3

^{3a} ki: -S3

^{4a} bkz. iktibaslar 69

^{4b} aña ten nā imiş: ten aña binā imiş S3

5 Hēnzelden acidur şeker dadına nisbet vuşlatuñ
Ağu firākuñ zehrinüñ yanında çün helvā imiş

‘İlmüñ nehārında eger toğsa ola gün çün gice
Cehlüñ şebinde hem-çünān zūlmānī şeb-i bedr imiş

Ef‘āl-ı hayr u şerri hep her yüzden izhār eyleyen
Ḥandānī iznillāh ile fehm eyledüm esmā imiş

45

fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilün

S1 59^a, 1 Zerre-i mäh idegör mihr-i nūr-efşāna qarış
Ö 49^a, Kaṭre-i cūya qarub cū ile ‘ummāna qarış
S2 69^a

Baḥr-ı a‘zam seni bu sāhile bir kaṭre ile
Şaldı illā ki düriş sen yine ol kāna qarış

Bezm-i şeyṭānı ayağından elüñ çek berü gel
Mey-i ma‘nā içelüm meclis-i Raḥmān’a qarış

Şūfī ger lā meyinüñ mest olub ayılmazsa
Sen dilā dā‘imā hū söyle vü hūşāna qarış

5 Gele iy yār berü niceye dek güft ü be-gū
‘İlm-i tevḥīd-i bī-çü zümre-i ‘irfāna qarış

S3 46^a Yindürüb bārı yūri Ḥaḫ yolına çünki dilā
Gele arşun ḫadar ol kim vara yek-dāne qarış

Çıkalı Tūr-ı münācāta bu Ḥandānī faḫīr
Ne du‘ā yāre ider oldı ne düşmāna qarış

^{5a} dadına: adına S2 / hēnzəl kelimesi bütün nüshalarda حنظل şeklinde yazılı.

^{5b} zehrinüñ: zehri S3

^{6a} gün çün: çün gün S2

^{6b} şeb: -S3

⁴⁵ S1 59a; S3 45b; Ö 49a; S2 69a

^{2a} seni: sen seni Ö

^{4a} mest: mesti S3 / olub: -S1, -Ö, -S2

^{4b} qarış: қоş S3

^{5a} ü: -S2 / be-gū: bu gü Ö, S2

^{6a} Yindürüb: Yükledüb S2

46

fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılün

- 1 'Ömrüñ oldukça dürtüş derd ile dermāna iriş
Ehl-i Hakkı'yla biliş oluben ihvāna qarış

Nereden geldi geliş kande gider şimdi gidiş
Naqd iden bunu dimiş burada harcana çeriş

Ne bu işrāk u bitiş gün ü gice yazile kış
Ağlamağ ile güliş neyki bu bīgāne biliş

S1 101^b

Kimisi dir tağ u berş kimi dir hırka vu rīş
Ben dirüm yārile ıyş ehline dūr-dāne gümüş

- 5 Gele Hāndānī giriş çıkma sözümden budur iş
Ecel irince çalış cānile cānāna kavuş

47

fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

- 1 Gerçi kim ecsāmuñ eşyādan ma'āşı var imiş
'Ālem-i ma'nāda anuñ andan işi var imiş

S2 57^a

Varise ādemde lahm u germ ü dem kan üstü'ḥān
'Ālemüñ yir āteş ü yil āb u taşu var imiş

Zāhir ü bāḥın vücūdın bir görür şāhib-nazar
İki görürler cihānda nice şaşu var imiş

Zāhid a'māl-ı riyāyı kim 'avāma 'arz ider
H'āce-i medyūn gibi 'ārī kumāşu var imiş

- 5 Yār ile agyārı Hāndānī berāber sevmişüm
Bir görüb bir bilmişüm dimem ki nāşī var imiş

⁴⁶ S1 101a; S3 39a; Ö 118a; S2 56b

^{2a} geliş: gelen S2 / kande gider: kandedür S3

^{2b} çeriş: qarış S3

^{3a} gün ü: gün Ö, S2, S3 / gice: gice vü S2 / yazile: yazile bu Ö

^{4a} kimisi dir: kim dir S1, Ö, S3, S2 / kimi: kimisi S1, S3, S2

^{5b} kavuş: qarış S2

⁴⁷ S1 101b; S3 39a; Ö 118a; S2 56b

^{2b} kan: kan u S3

48

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- 1 Elinde kehkeşāndan bu felek çār pāre tutmuş h̄āş
Güneş māh ol cihetdendir döner baş üzre çün raḳḳāş

Felek bir top-ı mir'āta müşābihdür mu'allak bak
Görinür andan eşkāl-i nebāt u cān-ver 'ām u h̄āş

Felek levhine ol nāzır diyüb yā Hādī Müte'ālī
Ki **zeyyennā** buyurdı hū görünür cümleten eşhāş

O şāhenşāha toy imiş cinān içinde cānāne
O bezm içinde baş üzre felekler zīverin aḳfāş

- 5 Muṭī' vü 'ālimün añlar rızā vu h̄ışm-ı Allāh'ı
Ne bilsün haşmet-i ādāb-ı ḳurbı her muzahref 'ās

Kiminüñ taşı aḳ içi ḳara çün beyze-i ḳarḡa
Kiminüñ şāfī çün dürdür kimüñ 'aḳsınce çün ḳulḳāş

Egerçi ḳışsa-i Yūsuf'durur cümle ḳışşadan hūb
Velī Ḥandānī oldı imdi ḳışşam aḡsen-i aḳşāş

49

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- S1 59^b, 1 Bu ten cānı ki cūdından bize feyż eyledi Feyyāz
Ö 49^b, Bilüñ maḡzā vu cūdından bize feyż eyledi Feyyāz
S2 69^b

Ezel hükminde ervāhı ki ḳıldı 'ulvī vü süflī

⁴⁸ S1 59a; S3 46a; Ö 49a; S2 69a

^{1b} çün: ḡoş S2

^{2b} andan: anda S1

^{3a} müte'ālī: müte'āl S3

^{3b} bkz. iktibaslar 70

^{3b} hū: her S3

^{6a} taşı: içi S3 / içi: taş S3

^{6b} kimüñ 'aḳsınce: kiminüñ 'aḳsı S3

^{7a} Yūsuf'durur: Yūsuf'dur S3

⁴⁹ S1 59b; S3 46a; Ö 49b; S2 69b

^{1a} eyledi: itdi S3

^{1b} maḡzā: maḡz S3

^{2a} hükminde ervāhı ki ḳıldı: hükminde ki ḳıldı ervāhı S3 / 'ulvī: 'ulv S1

Biḥamdullāh şu‘ūdından bize feyz eyledi Feyyāz

Cihāna bū-yı rūḥāni nişār itdükte Raḥmānī
Ney u reyḥān u ‘ūdından bize feyz eyledi Feyyāz

‘Amādan ‘āleme olduğı demden **küntü kenzen** fāş
Aña minnet şühūdından bize feyz eyledi Feyyāz

- 5 Firākı ekber-i ḥüsrān vişāli ebek-i sūdān
Zihī ni‘met ki sūdından bize feyz eyledi Feyyāz

Elestü rabbiküm naḥnü ḳasemnā didüğü demden
Şükr-i güft ü şünūdından bize feyz eyledi Feyyāz

Ḥudā Ḥandānī taḳşīm itdüginde nefse āfākı
Metā‘ından nüḳūdından bize feyz eyledi Feyyāz

50

mefā‘ilün-mefā‘ilün-mefā‘ilün-mefā‘ilün

- 1 Bil evvel ‘arşı vu ferşi nice baş eylemiş Bāsıt
Göresin ferşi vü ‘arşı nice baş eylemiş Bāsıt

S3 46^b

Görenler ‘ilmile ferşi gezenler ‘aḳlile ‘arşı
Görürler cenneti ferşi nice baş eylemiş Bāsıt

Ezelden yir ü gökler nefsi-i ādem gibi sādeydi
Gözet imdi bu pür naḳşı nice baş eylemiş Bāsıt

Göre ḥayvān u cin cānı melā’ik ḥür u insānı
Kimi bed ḥū kimi yaḥşı nice baş eylemiş Bāsıt

- 5 Gör insānuñ derūnında bu ‘aḳl u nefsiye cānı
Taşında dil ü göz ḳaşı nice baş eylemiş Bāsıt

^{4a} *bkz.* iktibaslar 5

^{6a} *bkz.* iktibaslar 8, 71

^{7a} Ḥudā Ḥandānī: Ḥandānī Ḥudā S3

⁵⁰ S1 59b; Ö 49b; S3 46a; S2 69b

^{3ab} -S3

^{4ab}→^{6ab} S1

^{4a} ḥür u: ḥür S3

^{5ab}→^{6ab} S1

^{5b} dil ü göz ḳaşı: dil göz ü ḳaşı S1, S2, Ö

Çamu er zen bir ādemden vücūda gelmişiken gör
Güzel çirkin ins ü vaḥṣī nice baş eylemiş Bāsīṭ

Kimine devlet ü raḥṣı kimine zillet ü naḥṣı
Bebīn Ḥandānī īn baḥṣı nice baş eylemiş Bāsīṭ

51

mefāʿīlün-mefāʿīlün-mefāʿīlün-mefāʿīlün

S1 60^a, 1 Cihānuñ cāh u mālından bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız
Ö 50^a, Hem insānuñ ğam elinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız
S2 70^a

Ḥavāṣṣ-ı ehl-i ḥālātıyla geçsün ʿömrümüz dāʾim
ʿAvāmuñ ḳīl ü ḳālinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

Bu nefs-i bī-ḥayāmuz her dem eyler bī-ḥayālīklar
O şūmuñ bed faʿalinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

Zamān ile zemīn içi ḳademden pür ḥavādişdür
Ĝam-ı dün ğün zevālinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

5 Denī dünyānuñ ehli bī-vefā bī-raḥm zālimler
Şerār u mekr ü ḳāllından bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

Fezā-ʿömrüñ ü merḳaddan ḳıyāmet ḥaṣr u ḥarḳetden
Muvāfīklar suʿalinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

Saña eliyle aḥbābıyla Ḥandānī sığınmışdur
İki ʿālem vebālinden bizi ḥıfz eyle iy Ḥāfız

52

mefāʿīlün-mefāʿīlün-mefāʿīlün-mefāʿīlün

1 İlahī mihrüñ envārını cān çeşmine ḳıl lāmiʿ
Göñül semʿin saña döndür idüb esrāruña sāmīʿ

^{6ab}→^{5ab} S1

⁵¹ S1 60a; S3 46b; Ö 50a; S2 70a

^{2a} ḥālātıyla: ḥaletiyle S1

^{4a} Zamān ile zemīn: Zemīm ile zamān S3

^{6a} ʿömrüñ ü: ʿömrün S2, S3

^{6b} eyle: -S3

⁵² S1 60a; S3 46b; Ö 50a; S2 70a

Nice bir ola dil tende firākuñdan perākende
Demidür Ka^cbe-i vaşluñda zātuñla olam cāmi^c

Çü bildüm rahmet ü ni^cmetlerüñ baħrine yoķ sāhil
Anuñçün olmuşum küstāh u mücrim müsrif ü fāmi^c

Göñül mesrūr olur göz nūr degülseñ hāriş ü mağrūr
Şaķın olma muzır u zōr ki insāna budur nāfi^c

5 Hāyāta ħal ola cānuñ beķāya bezl ola fānuñ
Feraħlar vire Raħmān' uñ olursañ nefsuñe ķāmi^c

Temāşā eyle dūnyāyı tefekkür eyle ^cuķbāyı
Gözet ^cibretle eşyāyı görine şun^cile Şāni^c

S3 47^a Baña bildürdi Ĥandānī k'özidür ^caşık u ma^cşuķ^{7b}
Arada kimse yoķ daħı hemān benlikdurur māni^c

53^{7b}
fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilātün-fā^cilün

S1 60^b, 1 İsteseñ vechüñ sevādı dü cihāndan ola ağ
Ö 50^b, Bu neşāyiħ-i mervī dīnden müzeyyen ķıl ķulağ
S2 70^b

Evvel iķdām eyle lev̄m eyle ^culūmı kim Resūl
Gör ki Rabb'inden ^culūm itdi taleb o ķutlu çağ

Çünki ālim olasın fi'l-cümle ^cāmil ol dūriş
İhtiyār-ı ħalk olub Ĥaķ'da şol işüñ ola şağ

Emr ü nehyin ħükm-i sultān gibi tut ger ķul iseñ
Tā seni şālih ^camel ref^c ide ^carş ola durağ

^{3b} küstāh u: küstāh S3 / müsrif ü: müsrif S1, Ö, S3

^{4a} ü: -S1, -S3, -Ö

^{4b} insāna budur: budur insāna S3

^{5a} bezl: bedel S2, S3

^{7a} u: -S2

^{7b} daħı: -S3

⁵³ S1 60b; S3 47a; Ö 50b; S2 70b

^{2a} iķdām eyle: iķdām ide S1

^{3b} şol: şoñ Ö / ola: o S1

^{4a} nehyin: nehyüñ S3

5 Ol każāya rāzı az ni‘metlere şükr eyle çok
 Kulluğında kâ‘im ol begler derinden ol irag

Kāni‘ ol kılma tama‘ evkâf u halkuñ mālına
 Bil ki sım ü zer görinse bakmağıl şahrā vu tağ

Müstaķım ol kavlı ü ef‘ālünde halka pend idüb
 Mihr-i Hâķ’dan saña Handānī ola tağ üsti bağ

54

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

1 Hâķ te‘ālā virdi insāna iki nesne şerīf
 Birisidür ‘aql anuñ birisi ĩmān iy zarīf⁷⁷²

Evvelā ‘aqlı yaratdı virdi insāna kadīm
 Dağı andan soñ ‘ināyet kıldı ĩmānı laţif

Toğdılar dil āsumānı üzre çün hürşid ü mäh
 Ah kim envārını eyler günāh ebri nahīf

Bil ki bir Raḥmānī maḥfil var biri şeytānī hem
 ‘İlm ü tāt bezm-i ḥamr u ḥarām āteş oldu ḥayf

5 Nitekim ‘akluñı başdan giderür içseñ şarāb
 Dilde ĩmānuñ ider hem-çün ḥarām yimek za‘īf

Oldı ‘aqluñ ‘ilme cān u Hâķķ’a ĩmānuñ cesed
 Gel ḥarām u ḥamrile maḥv itme anları ḥayf

Bāde isterseñ şarāb-ı ma‘nā iç Handānī-veş
 Ger nefāyisse murāduñ yi ḥelālin iy ḥarīf

^{6a} u: -S1

^{7a} ü: -S2, -S3

⁵⁴ S1 60b; S3 47a; Ö 50b; S2 70b

^{1b} birisi: ikinci S2

^{2a} ‘aqlı: ‘aql S1

^{4a} Bil ki: Bil kim S3 / biri: bir Ö

^{4b} bezm-i ḥamr: bezm-i Hâķ ḥamr Ö

^{5b} hem-çün: hem-çü S1

^{6a} ‘ilme: ‘ilm S3

^{6b} maḥv: -S3

55

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 61^a, 1 İy gözüm uyan bu gafletden cemāl-i yāre baq
 Ö 51^a, 'Aleme kılmış tecellī ser-te-ser envāra baq
 S2 71^a

Gün gibi gāyet zuhūrından hafīdür mäh-ı zāt
 Nūriyam yirüñ gögüñ Haq didügi güftāra baq

S2 47^b Keşret eşkālın görüb tevḥīde inkār eyleme
 'Arif olgıl on sekiz biñ 'āleme yek-pāre baq

Luṭf u ḳahrın zülf ü ruḥ-sārın görem dirseñ eger
 Toğub öldüğüñ añub şebhā ile enhāra baq

5 Nicesi iḥyā olur ebdānumuz ba'de'l-memāt
 Ger 'ayān görmek dilerseñ sebze vü eşcāra baq

Cān u ten şirk ü riyādan ḥālīş olmazsa bugün
 Anda yarın n'ola ḥālī ḥāke vü aḥcāra baq

Ḥalḳ-ı 'ālem şimdi mīr ü ḥ'āce gözlerlerse ger
 Cān gözün bīdār idüb Ḥandānī sen ibrāza baq

56

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

1 Tāb-ı mihrinden hilālüm oldı meh hūrşīdimüñ
 Yıldızum sa'd oldı oldı himmeti mürşīdimüñ

Olzamān kim Haq ḳatında oldı ef'alüm ḳabül
 Vezne girdi şāḫı şekkerle şatıldı bīdümüñ

Lī ma'a'l-lāh 'arşını oldem vaṭan eyler gönül
 Kim ziyāde ola her dem 'ömr ü ḥubbı zīdemüñ

Çünkü gördi zülf ü rüyın gizlü zāhir cān u ten

⁵⁵ S1 61a; S3 47a; Ö 51a; S2 71a

^{1b} 'Aleme kılmış: Kılmış 'āleme S3

^{6a} şirk ü: şirk S3

⁵⁶ S1 61a; S3 47b; Ö 51a; S2 71a

^{3a} bkz. iktibaslar 50

^{3b} zīdemüñ: dīdemüñ S1

Çalmadı ŧeb gün gibi çadri berāt u idimn

- 5 Zülf  r reyhān u gl dimek ŧıfāt u zātadur
Hem- gz el eŧm  dest adıdurur ayn eydmn

Gör ki her bir nukumuz bir ŧr-ı İsrāfl'dr
Kim geh cānlar alur gāh virür bu ddemn

Ben sözi Hāndānyā mümin muvaħhid n direm
Kāfir  münkir ne bilsün sırrını tevħidimn

57

fāilātn-fāilātn-fāilātn-fāiln

- S1 61^b, 1 Gün yüzün çandl-i kudret āna zlfndr fitil
 51^b, Budur ol nr-ı İlāh k'oldı ervāha dell
S2 71^b

Kim viŧāln ŧemine per yağmad pervāne-veŧ
Zulmet-i hicrnde çald tā ebed ħor u zell

Derd-i ıŧka iy gönül ŧabr it selāmet olasn
Ĥağ teālā vaħy idüb nkim didi ŧabr-ı ceml

Bāna ne ħam ħuŧŧa var iki cihān iinde kim
Crmme Aħmed ŧef v rzħuma Ĥağ'dur kefl

- 5 Muŧafā ol ŧeb ki çald kābe çavseyne sefer
Kim iletdi arŧa an sidreden b-Cebre'l

Anda oğsan bi kelāmı itdi tam ol alm
Muŧafā'ya b-zebān u gemedin gn ay u yıl

^{4a} zlf : zlf S3

^{4b} u: -S3

^{5a} Zlf : Zlf S2 / r: -S3, -S1 / reyhān u: reyhān S3 / zātadur: zāta S2

^{5b} : -S3 / adıdurur: adıdur S3

^{7a} Ben: Bu S3

⁵⁷ S1 61b; S3 47b;  51b; S2 71b

^{2b} ħor u zell: pervāne-veŧ S3

^{3b} bkz. iktibaslar 72

^{4b} kefl: vekl S2

^{5a} bkz. iktibaslar 19

^{5b} arŧa an: an arŧa S3 / Cebre'l: Cebra'l S1, 

^{6a} alm: ulm S3

^{6b} gn: gn  S3 / u: -S1, -S3

S3 48^a Terk-i nām itdüm olub giryān u yād u āşinā
Ol sebebden söylenür Hāndānī adum hem Hālīl

58

mef'ülü-mefā'ilün-mef'ülü-mefā'ilün

1 'İşkuñ elemin iy dil ğam şanma ğanīmet bil
Bī-ğamlığa şād olma her zaħmeti rāħat bil

Dünyāda gedālıķdur 'ālemlere şāh olmaķ
Bu manşıb ile māl devlet dime dü let bil

Ke zīnet-i dünyāyı kim şöhreti āfetdür
Var ehl-i selāmet ol gel 'uzleti 'izzet bil

Oķ heşt-behiştüñ yā dil şalma umacına
Gez bu yidi iklīmde her kūşe-i cennet bil

5 Emvāt iline şūrı çalındı kıyās eyle
Uş kâfilesi 'ömrüñ göç eyledi riħlet bil

Cān çeşmini aç dilden ıskāt-ı izāfet it
Eşyā-yı kamu ya'nī tek ten teki şuret bil

Hāndānī'nüñ elfāzın efsāne ğazel bilme
Her nuţķını biñ dürlü ħikmetle naşīħat bil

59

müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün

S2 56^b 1 Cāy u cihānda cānumı añlamaz oldı mülk <ü> māl
Ne gül ü serv-i gülşen ü ne ħad u ħad ne ħoş cemāl

Ne mey ü ney şem' ü kebāb ne çemenüñ seyri ne āb

^{7a} giryān u: giryān S3 / yād u: yād S1, Ö

⁵⁸ S1 61b; S3 48a; Ö 51b; S2 71b

^{1b} rāħat: raħmet Ö

^{2b} manşıb: manşüb S1, S2

^{3a} şöhreti: şöhret S3, Ö

⁵⁹ S1 101a; Ö 117b; S2 56b

^{1a} Cāy-ı: Cān u S2

^{1b} ne ħoş: ħoş Ö / ħad ne: ħad u S2

Ne ʿamel ü zıkr ü kitāb ne emel ü fażl u kemāl

Ö 118^a

ʿĀlem-i cennet añlamaz oldu bizi ki bākīdūr
 ʕānde bu fānī ʿālemüñ ʿālemi k'oldurur ʕayāl

Kevn ü mekāndur iki mū gün yüzi üzre o mehüñ
 ʕün ſeb ü gün melāʕike ādemi oldu ʕaṭṭ u ʕāl

5 ʕünki beķāsı yoĝimiſ fānī cihān metāʿımuñ
 Eylese ʕandānī ne sūd kim ola sīm ü zer ʕayāl

60*

feʿilātün-feʿilātün-feʿilün

1 Güher-i baħr-ı vefā ſeyħ ʕalīl
 ʕāmil-i cevri ü cefā ſeyħ ʕalīl

Tārik-i dehr-i denī merd-i rızā
 Tālib-i luṭf-ı ʕudā ſeyħ ʕalīl

ʕusrev ü zümre-i erbāb-ı fenā
 ʕabd-i sulṭān-ı beķā ſeyħ ʕalīl

S2 58^a

Maʕden-i ſıdķdurur baħr-ı vüçüd
 Mūnis-i ehl-i ſafā ſeyħ ʕalīl

5 İy ŕamīrī ölürüm olmasañuz
 Derdüme ʕayn-ı devā ſeyħ ʕalīl

61*

feʿilātün-feʿilātün-feʿilātün-feʿilün

1 Māhī-i baħr-ı fenā māh-liķā ſeyħ ʕalīl
 Maʕden-i ſıdķ u ſafā kān-ı vefā ſeyħ ʕalīl

^{2b} emel ü: emel S1 / fażl u: fażl Ö

^{3b} ʿālemi: -Ö

^{4a} ü: -S1, -Ö / o: ol S2

^{4b} ü: -S2 / ʕāl: -Ö

^{5b} sūd: sū³ S2

⁶⁰ S1 102a; Ö 119a; S2 57b

*Ve Lehü Eyzān Ö

^{5a} olmasañuz: olmasañuz S1

⁶¹ S1 102a; Ö 119a; S2 58a

*Ve Lehü Eyzān Ö

Çeşmi hürşid-i yakîn başda saçı şām-ı ümīd
 ‘Arızı meh kademi defc-i belā Şeyh Halīl

İtmede ehl-i dili mest-i harāb-ı ebedī
 Demi çün mey deheni cām-ı şafā Şeyh Halīl

Hāli oldı şadef-i sīne yem-i ğamda gelüb
 Kalmadı dürr-i kelāmı ile Mollā Şeyh Halīl

5 İy Zamīrī ki olur hem-dem-i merd-i büdelā
 Ki olur şadr-nişin-i ‘aqlile Şeyh Halīl

62

mefā‘ilün-mefā‘ilün-fe‘ülün

S1 62^a, 1 İlāhī sen beni senlikde kıl güm
 Ö 52^a, Ki yek reng ola ya‘nī bāde vü ğum
 S2 72^a

Vücūdum cāmesin şal nār-ı ‘ışka
 Ki yana yan u yağa dāmen ü düğüm

Ne hikmetdür ki ‘ışkuñda tabībüm
 Gelür şihhat ziyād oldukça derdüm

Gider ‘aqlı olur ser-mest ü bī-ğod
 Visālūñ rāhını her kim kıılır şom

5 Maķām-ı vahdeti isterseñ iy āh
 Firār it ez-oğul kız ata vu üm

Erenler ğamrın iç ğafletden ayıl
 ‘Acūzī dehr elinde kalma mu‘am

Başın kaldur elin Handānī’ nūñ al
 Ki sürem pāyuña her demde ğaddüm

^{1b} u: -S2

^{3a} itmede: itmedi S2

⁶² S1 62a; Ö 52a; S2 72a

^{6b} ‘Acūzī: ‘Acūz S1, Ö

63

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

- 1 Uyandı nūr-ı vuşlatdan çerāğum
Firāk odı arıtmaz oldu yağum

Semāda istedüğüm yirde buldum
Bi-ḥamdillāh yakın oldu uzağum

‘Aceb midür yakın olsam Ḥudā’ya
Ki redd-i ḥalk u dünyādan ırağum

İşitsem tañ mı şavtı yok şadāyı
Tehīdür māla ya'niden kulağum

- 5 Ne menzilden göçüb kondum bu cāya
Bu yirden kaḡı menzildür koḡağum

Çü ḥal itdi baña bu müşküli Ḥaḡ
Anuñçün güft ü gūdan var ferāğum

Şorarsañ aşlumı Ḥandānī neymiş
Dıraḡt-ı Tūbā üzre bir budāğum

64

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- S3 71^a 1 Tıtdı sulṭān-ı semānuñ aşafı elde ‘alem
Dūd-ı derdine ‘ibāduñ oldu dil-i ḡalb ḡalem

Beyze-i üç uçdı kondı evcine açdı ḡanad
Yutdı murğ üç iki dāne dönüb deldi şikem

Cān cemālinden çekildi ḡuşlaruñ gibi kemān
Oḡı yayı bī-sebaḡ olsun zeḡan der-zīr-i fem

Aldı serden istivā sırrın erenler serveri
Oldı zānū ḡāmete kıldı miyānını ḡadem

- 5 Zāt-ı Ḥandānī şifātu şadrum itdi iki şāḡ

⁶³ S1 62a; Ö 52a; S3 48a; S2 72a

^{3b} u: -S3, -Ö

⁶⁴ Ö 99a; S3 71a

Oldı ğamze rŭ-yı ten zŭlf ü dehen oldı ʿadem

65

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S1 62^b, 1 Kıl derūnumda İlähî derdüñi dem dem füzün
Ö 52^b, Senüñ ʿıŝkuñ dilümse dil şişesin olmaz bütün
S2 72^b

İt tehî efkâr-ı zulmetden bu göñlüm hānesin
Pertev-i mihrüñle pür nŭr eyle anı gün-be-gün

Bŭ-yı verd ü sünbŭlŭnden bulmadum bir şemme bŭ
Gözlerümden kan döküb āh itmeyince ŝubḥ u dŭn

Vir ŝerīʿat cismŭme nefse ʿarīḳat vir dile
Maʿrifet ʿaḳla ḥaḳīḳat cānuma ʿilm-i ledün

5 ʿAḳl u cānum üstine eyle ḥavāle ʿıŝkuñı
Eyleme nefsüm elinde ʿaḳlum u cānum zebŭn

ʿAḳl u cānuñ dil semāsında nice ḥaḳ olduḡın
Bilmek isterseñ muʿayyen gökde gör ayile gün

Bilmezem Ḥandānīyā ḳandan zuhŭr eyler bu penç
Yaʿnî kim görmek işitmek yiylemek deprenmek ün

66

mefʿŭlü-mefāʿilün-mefŭʿlü-mefāʿilün

1 İy dil mey-i vuşlatdan mestāne imişsin sen
Ol bāde-i bî-keyfe peymāne imişsin sen

Ĝurbetde firāḳından āh eyleme dil-dāruñ
Ol mihriyle iy māhum hem-hāne imişsin sen

S3 48^b Maḥbŭbuñile cānā bir gömlege girmiŝsin
Fikr itme ki yāruñdan bî-gāne imişsin sen

Miʿmār-ı fenā yıḳsa ten hānesin āh itme

⁶⁵ S1 62b; Ö 52b; S2 72b

⁶⁶ S1 62b; S3 48a; Ö 52b; S2 72b

^{2b} hem-hāne: ḥum hāne S3

Ol genc-i beḳāya çün vīrāne imişsin sen

- 5 Gel sīne yuvasından ḳaldur zeḡan u zāḡı
Laçin-i şeḥeşāḥa çün lāne imişsin sen

Bir mezraʿadur dūnyā beñzer ecelüñ murḡa
Ol murḡ için iy ḡāfil ḥoş dāne imişsin sen

Bu pīr-zen-i dehre çün eylemedüñ raḡbet
Bī-şübhe ki Ḥandānī merdāne imişsin sen

67

mefʿülü-fāʿilātün-mefʿülü-fāʿilātün

- S1 63^a, 1 Fāriḡ olan fenāda bu hırşile hevesden
Ö 53^a, Şol murḡa beñzer ol kim āzād olur ḳafesden
S2 73^a

Evlād u mülk ü māla bağlanma ḳalma yoldan
Cūlar gibi revān ol pāk ol bu ḥār u ḥasdan

İksīr-i ʿışḳa ḡālib kimyā-nazar olanlar
Farḡ eylemez bu yolda altunı hīç nuḥāsdan

Envār-ı zātı gözle keşretten olma maḥcūb
Var vaḥdete ḡarāʾiḳ gel iste her nefesden

- 5 Bildüñse şūfī rāzı şıdkıyla ḳıl namāzı
ʿİşḳile it niyāzı nʿolur bu ḳurı sesden

ʿİşḳuñ ayaḡı aldı ʿaḳlumı serden iy cān
Şanma beni ki mestüm afyon u yā kelesden

Pervā yimez ʿavāmuñ Ḥandānī ḡaʿnesinden
Niçün ki olmaz ences deryā seg ü megesden

^{4b} beḳāya çün: beḳā için S3

⁶⁷ S1 63a; S3 48b; Ö 53a; S2 73a

^{1b} ḳafesden kelimeyi S3 nüshasında ففصدن şeklinde yazılı.

^{2a} bağlanma ḳalma: bağlanub ḳalmaya gör S3

^{2b} bu: o S1, S2

^{6b} beni ki: ki beni S3 / u: -S1

68

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- 1 İki 'ālemde maḥbūbum odur kim dir cemīlüm ben
Beni ḥāl ehli bil bilme muḥibb-i ḳāl u ḳīlüm ben

Göñül buldum diyü anı egerçi olurum şādān
Velī bilen bulan oldur ḥaḳīḳatde ne bilem ben

Gözümle gören oldur çün dilümle söyleyen ol çün
Regümünden aḳreb oldur çün niçün diyem zelīlüm ben

Tenüm ḳandīl ü cān yağı münevver şu'lesi ol nūr
Bu yağıyla yanan nūruñ miyānında fitilüm ben

- 5 **Elestü rabbiküm** bezminde mevcūd olmuşum çünkim
'Anāşırla pes eflāküñ zuhūrına delīlüm ben

Çü gördüm cennetüñ ḳadri yoḳ iki dāneyedür 'ışḳ
Anuñçün ḫālib-i hū tārik-i şey-i ḳalīlüm ben

Bu ḫalkuñ āteş-i ḫa'nına atıldum çün İbrāhīm
Anuñçün gülşen-i 'ālemde Ḥandānī Ḥalīl'üm ben

69

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

- S1 63^b, 1 Bugün bu arz-ı tahtında gedā hem pādīşāhum ben
Ö 53^b, Semāvātuñ burūcında güneş geh gāh māhum ben
S2 73^b

Beden āsādurur arz u semādur aña ser sīmā
O ten birle ḳafāsına ḳabāile külāhum ben

Cinānıyla cehennem men 'anāşırla mevālīdüm
Kevākible melā'ik men zemīn ü hem semā hem ben

'İzām u laḫm u cild ü ḫūn u mū bulındı çün bende
Bu ma'nāca mu'ayyendür 'anāşırla giyāhum ben

⁶⁸ S1 63a; Ö 53a; S2 73a

^{5a} bkz. iktibaslar 8

^{6a} dāneyedür: dāneye S1

⁶⁹ S1 63b; Ö 53b; S2 73b

^{4a} ḫūn u: ḫūn S1

5 Çün enfās-ı ḥalāyık deñlü yollar vardur Allāh'a
Pes iste anı her yüzden yitürdüm dime rāhum ben

İki ʿālemde yok şübhe şerīkūñ ne şebḥūñ var
Senūñ tevḥīdūñe cānumla cismümle güvāhum ben

Muḥammed ümmeti bildüm beni Ḥandānī ben çünkim
Pes aña ümmet olduğda dimem ki rū-siyāhum ben

70

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

1 Şarf-ı ʿirfānuñ pür it gölden degül aḳardan
Ol kim emleḥdür şekerden aḳlıgı aḳ ḳardan

Aç gözüñ her zerrenūñ içinde encümden füzün
Ay u gün gör kim ola nāmuñ **ulī'l-ebşārdan**

Ḥırmen-i şun^c-ı Ḥudā'dan ʿālem-i hejdeh-hezār
Fi'l-meşel bir ḳabza dāne gibidür enbārdan

Küntü kenzūñ dürr-i beyzādur dimişler gevheri
Kim münezzeh di şeş ü beş nüh yidi üç çārdan

5 Ten zemīn ü dil mağara şıdḳ u īmān iki yār
Biri bilgil şānī işneyn ez-hümā fi'l-ğārdan

S3 49^a Gerçi kim ādem kiçidür kāʿināt andan ulū
Yeyni dirhemdür velī sengin gelür ḳanḫardan

Ḥikmet ü tevḥīd-i Bārī'dür sözi Ḥandānī'nūñ
Zülf ü ḫad için dinilmiş şanmağıl eşçārdan

^{5b} yitürdüm: bitür hem S1

^{7b} dimem: dimen Ö

⁷⁰ S1 63b; S3 48b; Ö 53b; S2 73b

^{1a} aḳardan: aḳ ḳardan S3

^{2b} bkz. iktibaslar 73

^{2b} u: -S2

^{4a} bkz. iktibaslar 5

^{4b} beş: beş ü S3

^{5a} zemīn ü: zemīn S3

71

fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılün

- S1 64^a, 1 İy gönül vaħdete ir sit cihāt elde iken
 Ö 54^a, Ölmedin ön ölegör şimdi hayāt elde iken
 S2 74^a

Bezm-i ğamdan çek ayağın başuña eyle irag
 Māsivādan gözüñi yum lemeħāt elde iken

Yumub açınca gözüñ olma Ĥudā'dan ğāfil
 Şevk-i mihrinden İlah'ın leme'āt elde iken

Ƙo hayālāt-ı nuķüşı iregör naķķāşına
 Ƙalma ĥākīde yūri cevher-i zāt elde iken

- 5 Aşl u fer' iki deñizdür biz anuñ mähīsiyüz
 Teşne dil gezmeyelüm Nıl ü Fırat elde iken

Ārif-i zāt olanuñ sem'ine efsāne ģoma
 Nāşihā kim yiye tuz ģand-ı nebāt elde iken

Güşiş it cān u gönülden dürişüb Ĥandānī
 Zāt-ı bākīye iriş fānī şıfāt elde iken

72

fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

- 1 Terk-i ten kılmağ gerekdür cān için
 Cān nişār itmek gerek cānān için

Ālm ü taķvādan gönül tāvūsına
 Bāl u per kılmağ gerek cevlan için

Cümleten a'zā gerekdür ber-kemāl
 Tā ki lāyık ola ol ģurbān için

Her kim aldı derd-i ışķuñ dadını
 Dağı özenmez hiç ol dermān için

⁷¹ S1 64a; S3 49a; Ö 54a; S2 74a

^{1b} ön: -S3

^{4a} naķķāşına: naķķāşa S1, S3, Ö

^{5ab} -S3

⁷² S1 64a; Ö 54a; S2 74a

5 Vaḥdet ırmağında ol kim yundı pāk
Köpri kıldı kendüyi ʿummān için

Ḥān-ı rahmetden olurlar bī-naşīb
Her ki her gün guşşa yir bir nān için

Eyledi Ḥandānī maʿmūrın ḥarāb
Genc-i maḥşūş oldu çün vīrān için

73

müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün

S1 64^b, 1 İy cān dilersin kim bu ten ola beḳāda sağ esen
Ö 54^b, Baḥr-i fenāda fānī ol çün ḳatre sensin sende sen
S2 74^b

Yā Rab baña bildür beni tā kim bilüb bulam seni
İdem fenā cān u teni idem beḳāda tā vaṭan

Cān mebd-e-i levḥ ü ḳalem cennet cehennem oldu hem
Nitekim oldu aşl-ı ten ṭuran aḳan baḳan esen

Çün ikilik cāmın şıdum oldum mey-i peymāneler
Nāşī çü gitdi aradan dil-dārı buldum bende ben

5 Anuñ için urdum yire nāmūs u ʿāruñ şişesin
Kim bir ḳafesde şıḳmadı ʿanḳāile zāḡ u zaḡan

Ger isteseñ dārü's-selām her dem di ḳuddüsü's-selām
Ḳılḡıl namāz u ṭut şıyām cūd ile bul ḥulḳ-ı ḥasen

Ḥandānī ḥacc-ı ekberüm ʿīd-i vişālidür anuñ
Ol ḥacc-ı ekber ʿīd ne ḳurbān gerekdür cān u ten

^{4b} hiç ol: ol hiç Ö

^{7b} maḥşūş: maḳşūş S1

⁷³ S1 64b; Ö 54b; S2 74b

^{1b} sensin: sensüz S1, S2

^{2b} İdem: İde S1

^{3b} aşl-ı: aşl u S1

^{7b} ḥacc-ı ekber ʿīd ne: ʿīd ne ḥacc-ı ekber Ö

74

müstefîlün-müstefîlün-müstefîlün-müstefîlün

- 1 İy dil dilerseñ kim saña bâkî kıla bu cān u ten
Koy benligüñ da'vāsını kıl varuñı yok cümleten

Bezm-i elesti yād idüb ol cānibe kıl kulluğı
Çünküñ İmāndandır didi şulţān-ı dīn **hubbū'1-vaţan**

Şahrāya düş āhū gibi bađruñı hūn it derdile
Tā kim olasın mu'teber 'ālemde çün misk-i Hōten

İşkı iderseñ ihtiyār ol saña eyler bahtıyār
Hurrem olasın çün bahār güller vire kara diken

- 5 Deryā-yı 'ışka şal özüñ var hāke sür her dem yüzüñ
Bīrūnda olmasın gözüñ maţlūbuñı bul sende sen

'Ārif olan añlar sözi sālīk olan izler izi
Görmez Hāk'ı cāhil gözi kim sözleridür mā vu men

Nedür niķāb-ı rū-yı dost işbu mezāhir keşreti
Hāndānī sen cān gözün aç gör anı her bir perdeden

75

mef'ülü-mef'ālün-mef'ülü-mef'ālün

- S1 65^a, 1 İzhār-ı kemālin gör ezhār-ı bahārından
Ö 55^a, Envār-ı leyālin bīn ruĥ-sār-ı nehārından
S2 75^a

Maşnū'a baķub irdi ol Şānī'e her iren
Hūrşīdi görür rüşen a'mā dađı hārından

- S3 49^b Bir dāne-i kemterden şol deñlü bitübdür şey

⁷⁴ S1 64b; S3 49a; Ö 54b; S2 74b

^{2a} cānibe: cānibi S2

^{2b} Çünküñ: Çünkü S3

^{2b} bkz. iktibaslar 7

^{3a} derdile: derdüñe S2

^{3b} mu'teber 'ālemde: 'ālemde mu'teber S3 / misk: müşg S1

^{7b} bir: -S3

⁷⁵ S1 65a; S3 49a; Ö 55a; S2 75a

^{2a} iren: irgen S1, S2

^{2b} Hūrşīdi: Hūrşīd S1

Kim ʿaql-ı külüñ fikri denk oldı şümārından

Zāt olsa eger zāhir maḥlūḳ görünmezdi
Gün batmasa encümler balkır mı diyārından

- 5 Gel ṭül-ı emelden geç her gün ʿamel-i merg it
Biñ sāl ise ger ʿömrüñ tizdür yine yarından

Yecʿucile Meʿcüc'e sed itdi Sikender-tek
Kim kāf-ı şerīʿatde çıkmadı ḥiṣārından

Ḥandānī gülistān cānuñdaki gül-i rūyın
Dil murgına ḳoḫusın ḳoḳdur geçe ḥārından

76

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

- 1 Şāhbāz-ı bī-mekān ki ān nedāred ḥiç mekān
Līk ez luṭfet dil-i mā rā giriftest āşiyān

Her ki mī ḥāhend ki bīned rū-yı cānān āşikār
Hem-çünān bāyed ki ü ḥod rā zi ḥalk dāred nihān

Ān ki dīv-i nefsi-i ḥod iy dil müseḥḥer şod be ḥod
Bī-gümān dānī ki ānest ān Süleymān-ı zamān

Ber cihāt-ı şeş nazar kerdem be cism-i cān u ten
Cüz yekī hergiz nedīdem çizi der her dü cihān

- 5 Nūr-ı Ḥaḳ ʿummān der ān māḥiyān ervāh-ı mā
İn cihān yek cism-i bicānest ü mā çün cān-ı ān

^{3a} şol deñlü bitübdür: bitübdür şol deñlü S3

^{4b} balkır: baqılır Ö

⁷⁶ Ö 55a; S1 65a; S2 75a; S3 49b

^{1ab} Yuvası olmayan doğan kuşu ki o hiçbir mekāna sığmaz. Ancak senin lütfunla gönlümüzü, yuva kılmıştır.

^{1b} Līk: Līke S3, Ö

^{2ab} Her kim ki sevgilinin yüzünü aşikār görmek isterse kendini aynı şekilde halktan gizlememeli.

^{3ab} Ey gönül, her kim kendi nefsinin şeytanını ele geçirirse şüphesiz, bil ki o zamanının Süleyman'ıdır.

^{4ab} Ten ve canın varlığıyla altı yöne baktım. İki dünyada, tek bir şeyden başka bir şey, asla göremedim.

^{4b} her giz nedīdem: nedīdem her giz S3

^{5ab} Hakk'ın nuru denizidir ve o denizdeki balıklar ruhumuzdur. Bu dünya cansız bir cisimdir ve biz de o cismin canıyızdır.

^{5b} ü: -S1

Āteş ü cennet bidān iy dil ki der Ādem ū çist
 Hū-yı bed hem-çün duzağ hūlk-ı pesendide cinān

Bī-ser ü pā gark şod Handānī der ʿummān-ı ʿışk
 Zān sebab iy h̄āce şod dest-i dil-i men dūr-feşān

77

mefʿülü-fāʿilātün-mefʿülü-fāʿilātün

Ö 55^b, 1 İy pādīşāh-ı şāhān ber ĩn gedā nazār kon
 S1 65^b, Yaʿnī meni gārībī ez bendegān-ı der kon
 S2 75^b

Ez ʿaks-i eşk ü rüyem der mihr-i ʿışk-ı ān meh
 Seng-i türāb-ı ʿālem iy dīde lʿal ü zer kon

Īn dehr-i bī-vefā rā iy dil mekon muḥabbet
 Ez mekr ü fitne-i ū gāfil mişev ḥazer kon

Der bezm-i nāṭık-ı hū çün mīresī megū kū
 Māʿil meşov beher sū ger çeşm ü gūş ker kon

5 Ger ḥikmet-i ten ü cān h̄āhi be to ʿayān bād
 Kayd-ı ʿalāka berken seyrān-ı baḥr u ber kon

İy bāgbān-ı ḥazret h̄āhem ki hem-çü tubā
 Der ravza ĩn dıraḥtem ber şāḥ u berg ber kon

Handānīyā niṭāk-ı tāʿat miyān-ı ḥod rā

^{6ab} Ey gönül bil ki cehennem ve cennet insan için nedir. Cehennem, kötü huy; cennet, iyi ahlak gibidir.

^{7ab} Serseri Handanī, aşk denizinde gark oldu. Ey efendi, bu sebepten ötürü gönlümün eli, inci saçar oldu.

⁷⁷ Ö 55b; S1 65b; S3 49b; S2 75b

^{1ab} Ey padişahların padişahı, bu fakire de bir bak. Yani ben fakiri de kapındaki kullardan eyle!

^{2ab} Ey göz, o ay yüzünün aşkının güneşinde, yüzüm ve gözyaşımın aksinden âlemin toprağını ve taşını altın kıl!

^{2a} ü: -S2

^{3ab} Ey gönül, vefasız olan dünyaya muhabbet besleme. Onun fitne ve hilesinden gafil olma, kork!

^{4ab} Allah'ı zikredenlerin meclisine vardığında her lafı konuşma. Her yöne meyletme, hem gözünü hem de kulağını kapat!

^{4ab} -S3

^{5ab} Eğer, ten ve can hikmetinin sana ayan olmasını istersen alaka ipini kes, denizi ve karayı seyret!

^{6ab} Ey bahçevan efendi, tıpkı Tuba gibi cennet bahçesinde bu ağacın dalı ve yaprağında meyve yetişsin, iste!

^{6b} ravza ĩn dıraḥtem: ravza-i dıraḥtem S2

^{7ab} Ey Handanī, eğer mutluluk istersen beni dinle! İtaat kemerini beline bağla.

Bişnev zi men sa'adet h'āhi eger kemer kon

78

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Ö 117^b, 1 Olmağ isterseñ Halīlullāh-veş şāhib-yağın
S2 56^a Māsivā haqqında söyle **lā-uḥibbū'l-āfilīn**

Encümi ana kıyās it zühredür zīrā ki zen
Ata aya ine ki ādem yiridür çarḥ-ı ĩn

Şems-i şāha şāmil oldı kim bu iki nūr-ı zıl
Biri eflāk üzre ekberdür biridür bir zemīn

Fātır u arz u semāvāta o rüyın tutduğı
Budurur kim vācibi mümkinde seyr itdi yağın

5 Sendağı Ḥandānī 'ārif mü'min iseñ mü'mine
Āyine ol āyineñde mümkinī vācib gör ĩn

79

müfte'ilün-mefā'ilün-müfte'ilün-mefā'ilün

S1 101^a, 1 'Arz-ı muḥabbet eyledüm yāre bugün nihānı ben
S3 39^a Şöyle ki sehmi fāş idüb gizlemiştüm gümānı ben

Ḳaṅğı mekāndur ol mekān olmaya anda lā-mekān
Çünkü gubār u zerreden görmişüm iy dil anı ben

Cümle 'avālim āyīne oldı anuñ kemāline
Mazhar anuñ cemāline düşmişüm işde tanı ben

Burc-ı dilüñ mihr ü mehi şöhretinüñ pādişāhı
Zerrece görmedüm tehī tay idicek zamānı ben

⁷⁸ S1 100b; S3 38b; Ö 117b; S2 56a

^{1b} bkz. iktibaslar 74

^{2a} ana: it Ö

^{2b} aya: ana S3

^{3a} oldı: -S3 / kim: -S1, -Ö / nūr: nūr u S1, S3

^{4a} u: -S2, -S3

^{5b} ol: ol u S3 / mümkin: mümkinü S3, S2

⁷⁹ S1 101a; S3 39a; Ö 117b; S2 56a

^{2b} u: -S3, -Ö

^{3b} düşmişüm: olmuşum S3

- 5 Hakk'ı yakīn vecdiyle cümleyi cādde görmüşüm
Handānī gibi iy gönül tarh ideli gümānı ben

80

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

- 1 Ol irem servi meh-i nūrānı yā Rab küsmesün
Gül gibi gülsün gelüb Handānī yā Rab küsmesün

Mısr-ı dil tahtında andan özge hākım yoqdurur
Ben kulına ol cihān sultānı yā Rab küsmesün

Bu cihānda andan özge kimseyi yār itmedüm
Ben faķire eyleyüb bühtānı yā Rab küsmesün

Ben anuñ bir 'abdiyüm cānile ol şāhumdurur
Ol şehe ben olayın derbānı yā Rab küsmesün

- 5 İncinirse āhile eflāki eyler tārūmār
İy Zāmīrī luḡ idüb cānānı yā Rab küsmesün

81

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

- S1 67^a, 1 Āhum ol māhum içün aşdı semādan yuķaru
S3 50^a Bil ki geçdi lā-halā velā melādan yuķaru

Gerçi ıřķı güherin cān virüb aldum ammā
Az bahādur deger ol biñ o bahādan yuķaru

Ke'l-hevām içre benüm kıymetüm alçaķsa ne var
Himmetüm bāzı uçar murğ-ı hümādan yuķaru

Gökde istediğüñi yirde bul iy zāhid gel
Kerem it şuyı aķıtma aşığıdan yuķaru

- 5 Çünki mü'minlerüñ Allāh evidür ķalbi dilā

^{4b} zamānı: mekānı S3

⁸⁰ S1 102b

⁸¹ S1 67a; S3 50a; Ö 55b; S2 75b

^{2b} ol: -S3

^{3a} bkz. kelam-ı kibar 2

Ƙangı yir eşref ola dirsın o cādan yuƙaru

Çekme ferdā gamını şun yūri taƙdıre boyun
‘Amel olmaya tevekkülle rızādan yuƙaru

Ot u hayvān u ata ana gibi Ƙandānī
Ƙaƙ şuya hāki ƙodı nārı hevādan yuƙaru

82

mefā‘īlün-mefā‘īlün-fe‘ülün

Ö 56^a, 1 Aƙardı gözlerüm hicrūnde çün cū
S2 76^a Velī māhīyüm imdi vuşlatuñ şu

Şarāb-ı la‘lūñ itdi göñlümi hay
Gözūñ maħmūrı cānum ƙıldı şayru

Ölür olmazsa vaşluñ tamu cennet
Fırāƙa nisbet uçmağ oldu tamu

Yañağı gül bigi ƙatmer benefşe
Dem-i şubhuñ ƙoħusu zülfi şeb-bū

5 Cihāna gelmedi gelmez daħı hem
Yūzi Yūsuf’dan aħsen hūlƙı nīgū

Çü mihrāb itdi cānum ‘ışƙın anuñ
Ƙamu eşyā ider ƙapuma tapu

Senüñ Ƙandānī kimdür yār-ı cānuñ
Muħammed Muştafā Maħmūd-ı meh-rū

83

mefā‘īlün-mefā‘īlün-fe‘ülün

S1 67^b 1 Baña ‘ışƙuñ gülinden irdi bu bū
Ki cān murğını zār itdi o ƙoħu

^{5a} ƙalbi: ƙalb S1

^{7a} ata: ata vu S3

⁸² S1 67a; Ö 56a; S2 76a

^{4a} bigi: gibi Ö

^{7b} Maħmūd: Maħmūd u Ö

⁸³ S1 67b; Ö 56a; S2 76a

Saʿadet desti koydı başuma tāç
 Kaçan kim hāk-i pāyine kodum rû

Çü yād oldum cihānuñ şādīsinden
 Baña yā hū didi yārān kayğu

Yaķine ir iriş hālāt u zevķe
 Seni dūr itmesün bu güft ü bu gū

5 Şevābuñ rûzıdur çün rûz-ı nevrûz
 Çü deycür oldı ʿiřyānuñ karañu

Henüz bir bakmağnuñ kadri degüldür
 Eger şükr ide biñ yıl tende her mû

Özüñ deryādur elfāzuñ cevāhir
 Hacerdür maʿnāda Handānī lüʿlû

84⁶

Ġazel Muʿammā-yı İhlās u İzhār Havāş-ı Hāşşü'l-
 Hāş*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

1 Açıldı ʿarşuñ kapısı yarıldı başdan çıķdı hū
 Hürşid ü māhuñ koynına girmiş gör iki mäh-rū

Muştafa'nuñ nāfını deldi bıraķdı Cebreʿil
 Şāhid-i ʿiřķuñ çekildi sīnesinde dāğ izü

Ķāldi ķāl oldı yāri ʿayn-ı ʿayna geldi hāl
 Mest-i bāde oldı döndi deste sünbül şundi hū

Geldi gitdi nūr öñinden tağa tayandı tarīķ
 Aķdı bû-yı meskenetden rû-yı ķalb u nefse şu

⁸⁴ S1 111b; Ö 106b; S3 76b

*-Ö, -S3

⁶ Ġazel “fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün” kalıbıyla yazılmasına rağmen ilk beyitte “müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün-müstefʿilün” kalıbı kullanılmıştır.

^{1b} ü: -S1

^{3a} Ķāldi: Ķālden S1 / oldı: -S3

^{3b} oldı: olub S3

^{4a} tayandı: tayatdı S3

^{4b} u: -S3, -Ö

5 Nīm-i dürrüñ iki cüyından bir incü oldı dūr
Aldı qabza şeş cihātı şaldı andan bī-çü cū

Mīr-i mīrānuñ zekātı öşrin aḷā-yı faḳīr
Öşrine yār itdi anı bir mekān üstinde ū

Vāv-ı kübrānuñ şağiri girdi ādem qaddine
Oldı Hāndānī'nüñ adı aña İsmā'īl ebū

85

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

Ö 56^b,
S2 76^b

1 Nihāyetsüz kııl iy dil ḥamd o sulṭānuñ ḥāṣına
Ki kemter cūdıdur virmek ḥāṣına ḥāṣına

Senüñ bu āh-ı derdiyle duḥāñı döndürür mi hū
Dimişdür yerḥamūke Rabbūke ādem ḥāṣına

İlāhī ben ḥāṣa-kārı şehīd-i ḥıṣkuñ olduḡda
Ḥāṣa kııl mağfiret rahmet ḳoma iltem ḥāṣına

Senüñ āhū gözüñ laçin nigāhın Çin'e virmez cān
Virür mi bū-yı zülfüñ hū tenüm müşg-i Hıṣa'sına

5 Cihān cisminde deryā cān mişālidür ceseddür ḥāk
Çünānkim fi'l-meşel cān cūya beñzer ten şu ṭāsına

Hudā emri ki cāndur fi'l-ḥaḳīḳa zāt-ı insāndur
Melek şüretlü sulṭāñdur o ten beñzer ḥāṣına

Cihānda ḥömrüñ olduḡca düriş taḥşīl-i Furḳān'a
Ola kim iresin Hāndānī sırr-ı ḳāf u ṭāsına

86

mefā'īlün-mefā'īlün-feḥülün

^{6a} mīrānuñ: minā-yek S1

⁸⁵ S1 65b; S3 50a; Ö 56b; S2 76b

^{2a} āh-ı derdiyle: āh u derdiyle Ö; āh u zārıyla S3

^{2b} yerḥamūke Rabbūke: yerḥamük yā Rabbūke S1, S2, Ö

^{4ab} -S3

⁸⁶ S1 66a; Ö 56b; S2 76b

- S1 66^a 1 İlahî derdüme dermân sen eyle
Vişâlûñ mâni'-i hicrân sen eyle
- Çoma kim 'aqluma hüküm ide nefsum
Bu 'aql u nefsume fermân sen eyle
- Çaçan kim çapuña 'azm ide cânüm
Refîk imânile Furkân sen eyle
- Çaçan Munker Nekîr ide supâli
Cevâbın dilüme âsân sen eyle
- 5 Çaçan maşşerde süzân ola cân ten
Sehâb-ı luţfuñı sayvân sen eyle
- Murâdum kimseden yokdur bilürsin
Hudâvendüm baña ihşân sen eyle
- Çamuñdan gözleri giryân olubdur
Yine Handânî-i handân sen eyle
- 87²⁹
mef'ülü-mefâ'ilün-mef'ülü-mefâ'ilün
- Ö 57^a, 1 Alub ölümü 'ışkuñ şaldı beni yabana
S2 77^a Ya'nî ki o gülşenden gönderdi bu kül-hâna
- Gel vâkıf ol iy şüfî gör Hâce-i Şan'ân'ı
'İşkıyla nice girdi ol âyîn-i ruhbâna
- Döndürme yüz ol şahuñ şemşîr-i cefaşından
Dirler aña **ni'me'l-'abd** gerdân şuna fermâna
- Dünyâ vu beğâdan geç cânıyla bedenden hem
Tâ vuşlat-ı cânânuñ mâni' ola hicrâne
- 5 Cennet çapusın cânâ cömerd olub uçmağa

^{3b} Furkân: Çur'ân S2

^{5a} cân: cân u S1

⁸⁷ S1 66a; S3 50a; Ö 57a; S2 77a

^{1a} şaldı beni: beni şaldı S3

^{3a} ol: o S3

^{3b} bkz. iktibaslar 75

^{4ab} -S3

Manşūr u Nesīmī-veş qor başı bu meydāne

Ten zāviyesinden rūḥ birkaç gün olur qonuk
Ger merdüm iseñ ‘arīf ḥoş deprene mihmāne

Çün ḥubb-ı cihān bildüñ kim bāde-yi şeytāndur
Ḥandānī sen al bezm-i Ḥaḫ’dan ele peymāne

88

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

S1 66^b 1 Beñzer eşküm cūya çeşmüm ‘ayna rīgüm bir baqa
Ḳanı bir dem ol perī bu ḥavz u çeşme bir baqa

Bir deñizdür cān kim anuñ ḥaddi vü pāyānı yok²⁹³⁹
Beñzer ol deryā içinde bu vücūdum zevraqa

Ḳurtarur yarın zebānī pençesinden dāmenin
Āteş-i ‘ışkıında yārūñ kim bugün cānın yaqa

Derd-i dil-dāre devā kıılmağa bir mürşid gerek
Kim bulur şıḥhat marīz irse ṭabīb-i ḥāzıqa

5 Ehl-i ḥāl ol kim ola vuşlat bahārı yaylağūñ
Yoḥsa hicrān kışlasında qor seni bu yoqluğa

Bu vefāsuz ḥalkile ‘ışretten el çek iy gönül
Bezm-i ğamdan tā ayaq alub iresin Ḥālīk’a

Ḥubb-ı dünyā kıılma cennet ārizūsın itme hem
Cānile müştāksañ Ḥandānī dīdār-ı Ḥaḫ’a

89

fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilün

Ö 57^b, 1 Ola bir gün ki dilā ol meh-i tābān görine

^{5a}olub: olur S1

^{6a}zāviyesinden: zāviyesinde S1, S3, Ö / rūḥ birkaç gün olur: rūḥ olur birkaç gün S3

^{6b}deprene: depren S1; depren o S2

^{7b}al: -S1, -S3, -Ö / ele: illā S3, Ö

⁸⁸S1 66b; Ö 57a; S2 77a

^{2a}ḥaddi: ḥad S1

⁸⁹S1 66b; S3 50b; Ö 57b; S2 77b

S2 77^b,
S3 50^b

Şacı vü'l-leyl ü bigi kevkeb-i keyvân görine

Şemme-i 'aqlı tenüñ zerresini eyle hebâ
Tâ ki cân çeşmine ol çehre-i cānān görine

Özüñi vü izüñi vü tozuñi itme 'ayān
O münevver yüzi günden perī pinhān görine

Şekl ü evşāf-ı cin ü cān-veri def' ide gör
Ol melek hū ki senüñ 'aynuña insān görine

5 Şāni'üñ şun'ına 'ibret nazarıyla baқа gör
Ki ne kim görseñ anuñ şānına burhān görine

943 Zīr ü bālāda ne kim görse tefekkür idenüñ
Haşre dek yağa anuñ rahmet-i Raḥmān görine

Çünkü Ḥandānī dilüñ oldı şehensāḥa serāy
Şanma ıraḥ gözüñe taht-ı Süleymān görine

90⁴⁴
fe'ilatün-mefā'ilün-fe'ilün

1 Kimdür ol kim cihānda bāķī ḳala
Şınar aḳdāḥ meger sāķī ḳala

Bozılır bezm-i ten olur fī-lā
Tut kim olmuş yirüñ 'Irāķ'ı ḳala

Ol ki tenden geçüb irişdi añ
Şanki mi'rāc idüb Burāķ'ı ḳala

Cān ki tenden çıkub ḳala göz açuḳ
Şanki murğ uça issi bāķi ḳala

5 Añma ol devlet ü vişāli kim
'Āķıbet ni'met ü firāķı ḳala

^{1b} ü: -S3

^{4a} Şekl ü: Şekl S3, Ö / evşāf-ı: evşāf u S3

^{6ab} -S3

⁹⁰ S1 67b; S3 50b; Ö 57b; S2 77b

^{5ab} ↔ ^{6ab} Ö

^{5a} Añma: Öñme S1, S2

Ögme şāhum gel ol saʿādeti kim
Gide ehli vü tımçurākı qala

Yapma Handānī ol serāyı ki çün
Kaşer ü kistrā kaşr u tākı qala

91*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

1 Bāğ-ı ışkuñ dil gedāsı virdi cān elmasına
Şāh u māhum teşnedür engürinüñ elmāsına

Ö 115^b Ger murāduñsa cinānı vire saña ol ganī
Varı virsin bir faķırüñ hātırın almasına

İsteseñ dīdār u ʿadni bul ʿulüm ile ʿamel
Bağma bu seng ü türābuñ dağı laʿl elmāsına

S1 48^a Eller üstinde tutilmaz şıdķ ile bir kāmīlün
Yüzini hāk eyleyüb ser qomayınca pāsına

5 Zıkr ü fikri rüz <u> şeb kııl iy dil-i zāhir nihān
Şaykal urmaķ isteseñ dil göz gūşınıñ pasına

Zāt-ı Haķ bir baħr-ı bī-pāyāndur emvācı sevā
İy gözüm sen baħrı gözle bağmağıl talgāsına

S2 54^a Dürr-i mihri ol mehüñ bir lü'lüdüdür kim bī-nażır
Cānı ol dürrüñ bahā vir talmāğa deryāsına

^{6ab↔5ab} Ö

^{6a} Öñme: Añma S1, S2

^{7a} serāyı: serāy S1, S2

^{7b} kaşr: -S3

⁹¹ S1 47b; S3 37b; Ö 115a; S2 53b

* Ve Lehü Eyzān S1, Ö

^{1b} şāh u: şāhı Ö / u: -S2, -S3

^{2a} vire saña: saña vire S1

^{2b} hātırın: gönlini S1

^{3a} u: -S1

^{3b} laʿl: laʿl ü S3

^{5a} dil: dilā S2

^{5b} dil: zıkr S1

^{6b} gözle: gör S3

Dāne-i dünyāya apdurdı o kim dil murgını
Bir megesdür anasın kim badı ol bal asına

Aık u maşu odur andānī kim Ferhād-ve
Almaya elvā-yı irīn ser vire balasına

92

mefāilūn-mefāilūn-mefāilūn-mefāilūn

Ö 108^a 1 Melāat meh-liā gok mihrini apdı derūnında
Sitāruñ necmi odı nīre-i azam bīrūnında

Dem-i alem ayātında gorindi āmet-i ādem
Melāik cānuñ oldu keheānuñ cān oyunında

Semend ü tu u tīūñ buldı cāh-i ālī ıynından^{2b}
Oı alkānı avsın üzre sensin ād u nūnında

Viālūñ kıymeti ūn yazdı fer ar-ı cennāta^{3a}
Fırāūndan eer aldı erānuñ vech-i nūnında

5 Nigārum cān gözine sürme ekmi ayaı pür mey^{5a}
İub ba üzre buldum cürasın andānī ūnında

93

fāilātūn-fāilātūn-fāilātūn-fāilūn

1 Diñle kim alem iinde soylenür bir mesele
Añlaya ayār u yārın kim bu manāyı bile

Yanī kim ölsem dirilsem dostumu dūmānumı^{2a}
Añlasam bilsem dimekdür soylenür ilden ile

^{8b} megesdür: sinekdür S1 / ol: -S3

^{9a} u: -Ö, -S3 / odur: odur ki S2

⁹² S1 101b; Ö 108a ve 118b; S2 57a

^{1a} mihrini: nūrını S2

^{2a} ādem: üm S2

^{2b} Melāik: Melek S1, S2 / keheānuñ: keheān S1, S2

^{3a} Semend ü: Semend Ö, S2 / tu u: tu S1, S2 / ıynından: ıyndan Ö, S2

^{4a} cennāta: Ramān'a S1

^{5a} gözine: nigārum S1

⁹³ S1 101b; Ö 118b; S2 57a

^{2a} dostumu dūmānumı: dostumu dūmānı Ö; dostı vu dūmeni S2

- S2 57^b Ölmeκ oldur kim kişi terk ide māl u cāhını
 Aña oldem yār olanuñ ekseri aġyār ola
- Hağ te‘ālā yine aña devlet ü ‘izzet vire
 Aġlaya ol hār olanlar zār olan bülbül güle
- 5 Oldem olur yār u aġyāruñ mu‘ayyen nitekim
 Öldi Hāndānī dirildi añladı kıldan kıla

94

fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilātün-fe‘ilün

- S2 54^b 1 Çıkıcağ zevk-i ‘ilel def‘ine sen Şahrā’ya
 Göricek her varağ u dāne-i düş Şahrā’ya
- Cān göziyle bağacağ cümleten a‘zā-yı cihān
 Bir varağ gibidür ez-ağlas u tā Şahrā’ya
- Ğuds-i Ğuddūs’e giderken nedurur remz-i Resül
 Ğademin vaz‘ ide Cebrā’il ilen şahraya
- Ten ü cān ism ü müsem mā ruğ u zülfi gün dün
 Ne imüş fehm ide görgil bağa ağ karaya
- 5 Gün yüzi zerresinüñ zerresidür şems-i felek
 Nice teşbīh idelüm encümini bedr-i aya
- Ğurre olma ki tenüñ bir gün olur hem-çü hilāl
 Kevkebi ‘ağlı gözet bağma dilā bedr-i aya
- Virme dil dünye vü uçmağa Hudā’dan ġayrı
 Ki ölümdür teni ger nāra bırağ karaya
- Şalsa ġam ağına nāgeh seni incinme sevin
 Kimseyi görmediler dā’imā Hağ karaya

^{3a} u: -S1, -Ö^{3b} olanuñ: olanlar S1, Ö⁹⁴ Ö 116a; S3 38a; S2 54b^{1a} def‘ine sen: def‘çün S2^{1b} u: -S3^{2b} gibidür ez-ağlas: gibidurur S2^{3b} ilen: ile S2^{4a} Ten ü: Ten S3 / zülfi: zülf ü S3^{5a} şems-i: şems ü S2^{6b} bağma dilā: dilā bağma S3

Nür-ı tevfiķüñi Ĥandānī'ye vir tā ki seni
Göre anuñla bula yoħsa una araya

S1 44^b **95**
Ėazel-i Laťif*
mefā'ilün-mefā'ilün-fe'ülün

- 1 Rivāyet kıldı bir şāhib-i ma'āni
Ki neymiş zevķ u şevķ-i cism ü cānı

‘Aded yoķdur o bāġuñ meyvesine
İşit iş it deyim birkaç olanı

Didi ĥayru'l-umūr evsaťdur Aħmed⁹⁸⁵
Bu nuťķıyla ‘amel kıl koy kılanı⁹⁸⁶

Biri bu rüz u şeb zıkr ü şalavāt
Eķalli di yüzer kez toyla cānı

- 5 Daħı beş vaķti farz u vacibiyle
Nevāfil sünneti birle kılanı

Tamāmet cümle olur elli rek‘at
Anı Ĥaķ yarlıġar şeksüz kılanı

Sebebdür raħmete bu deñlü tã‘at
Velī Ĥandānī di her anda anı

96
fe‘iātün-fe‘iātün-fe‘iātün-fe‘ilün

- 1 Ĥamdülillāħ kim irişdi dile ‘irfān kıoħusı
Küll-i yevm gelür oldu hū fı-şān kıoħusı

^{9b} bula: bile / yoħsa: yoħsul S2

⁹⁵ S1 44b; Ö 109b; S2 29b

* -S2, -Ö

^{3a} bkz. iktibaslar 76

^{3b} kıoy: kıo Ö, S2

^{4a} rüz u: rüz S1

^{5b} Nevāfil: Nevā[fil] Ö

⁹⁶ S1 48b; S3 38a; Ö 116a; S2 54b

*Ve Lehü Eyzān S1

- Ö 116^b Būy-ı vaşl-ı ruḥ u zülfüñ dilerüm her dün ü gün
Neme yarar benim iy meh gül ü reyḥān ḳoḥusı
- S3 38^b Dil yaḳın Ka^cbe'sine irdi şimāl-i şekden
Aks-i maşrıḳdan irişdi aña Raḥmān ḳoḥusı
- Dikdi hū būyı dimāğa nitekim Ya^cḳūb'a
Geldi ol pirehen-i Yūsuf-ı Ken^cān ḳoḥusı
- S2 55^a 5 Yaḳdı ḳurbān-ı dili nār-ı ḳabūl-ı cebbār
Ṭuyuldı arz u semā ehlin o büryān ḳoḥusı
- Ḥāk-i rāhuñda gözüm oḳsa dilüm hoş dem olur
Ḥüb olur ādeme çün ḥākile bārān ḳoḥusı
- Meclis-i ḥāşşa ^cavāmı şaḳın itme teklīf
Külḥeniye ne şafā vire gülistān ḳoḥusı
- Ḳaçā gör cennet-i kāfirden eger mü'min iseñ
Almadın iy yüzünñ nūrını zindān ḳoḥusu
- İşḳumı bildi sözümden bu cihān Ḥandānī
Deheninden ṭuyulur niteki sekrān ḳoḥusı

97

müfte^cilün-mefā^cilün-müfte^cilün-mefā^cilün

- S1 68^a, 1 Āteş-i ıṣṣā yanmayan cevher-i ḥālīş olmadı
Ö 58^a, Bulmadı dirliği şu kim ölmeden öñdin ölmedi
S2 78^a
- Nām u nişānı şīşesin seng-i fenāda kesr iden
Nāme-i nāmı tā ebed der-dü cihān dūr olmadı
- Varlıḡuñı fenāya vir bildüḡüñi unut ḳamu
Kendözini yitirmeyen añla ki yāri bulmadı

^{2a} vaşl-ı: vaşl u S1 / ruḥ u: ruḥ S1, S2, S3 / her: -S3

^{3ab} Bu beyit S3 nüshasında iki kez tekrar etmiştir.

^{4a} Dikdi: -S1

^{6b} ādeme: ādem S3

^{8a} cennet: meclis Ö

⁹⁷ S1 68a; Ö 58a; S2 78a

Āb-ı ʿulūmile ū kim besledi ten dırahtım
Bār-ı belādan oldı dūr mergile bergi ūolmadı

- 5 Geç rū-yı nefsüñe uyub Aḥmed izinden azmağıl
Ṭoğrı meşeldurur bu kim yolca giden yorulmadı

Nefs odını söyündürüb terk-i hevāyı kılmayan
Yir tegi ber-ḳarār olub baḥr gibi ṫurulmadı

Ḥandānī gibi bedrini mihrile kılmayan hilāl
Māh-ı felek gibi güneş nūrile cirimi ṫolmadı

98

müfteʿilün-mefāʿilün-müfteʿilün-mefāʿilün

- 1 Cismile cānı neylerüm baña seni gerek seni
Kevn ü mekānı neylerüm baña seni gerek seni

ʿArş u cinān u kürsī sebʿ-i ṫabaḳ u gök ü yiri
Daḥı ḳalanı neylerüm baña seni gerek seni

Yidi deñizde ūığmadı zevraḳ-ı fikrüm iy İläḥ
Āb-ı revānı neylerüm baña seni gerek seni

Meclis-i bāde hāyuhū ūoḥbet-i ʿāmi güft ü gū
Çeng ü çeğānı neylerüm baña seni gerek seni

- 5 Neyle semāʿı neyleyüm almazum zevḳ u nağam
Çeng ü çeğānı neylerüm baña seni gerek seni

Şimdiden itmişüm firār ez-eb üm ḳardeş ü eş
Ṭıfl u zenānı neylerüm baña seni gerek seni

Bende çü Ḥandānī ūehā vech-i rızāñı isterüm
Ḥūr u cinānı neylerüm baña seni gerek seni

⁹⁸ S1 68a; Ö 58a; S2 78a

^{1b} mekānı: mekān S2

^{2a} ʿArş u cinān u kürsī: ʿArş cinān kürsī S1 / ṫabaḳ u: ṫabaḳ S1, S2 / gök ü: gök S1, Ö

^{4a} hāyuhū: hāy hū S1, S2 / ü: -S1

^{4b} ü: -S1

^{5b} Çeng ü çeğānı: Ceng ü fiğānı Ö / ü: -S1

^{7a} vech-i: vech ü Ö

99

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

S1 68^b, 1 Kāl kıl ƙalbüñ sevādın zarf-ı şāh ol zer gibi
 Ö 58^b, Fer vire her mū tenüñde cevher-i efser gibi
 S2 78^b

Cān u dilden ger olasın bende-i sulţān-ı ışk
 Āsitānuñda nice ƙul ƙura Īskender gibi

Ƙıl ƙanā'at günde bir gendümde olsa hem-çü mūr
 Yudmağa her gördüğüñ ƙaşd eyleme ejder gibi

ışk u 'aql u 'ilm ü ħarf u 'arş u ferş ü cān tenüñ
 Ƙıldı Ĥālīk bunlaruñ resmini baħr u ber gibi

5 Çār cū cennetde āb u ŝīr ü bāde engübīn
 Oldı dilde fikr ü dāniş 'ışk u ħub anlar gibi³⁰

İy gönül bīmār-ı derd-i 'ışk olan bī-çāreye
 Görmedüm rāħat yiri ħāk-i der-i Ĥaydar gibi

'Ömrüñ olduğınca yüz sür āsitān-ı Ĥaydar'a
 Ola kim Ĥandānī maǧbūl olasın Ƙanber gibi

100

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

1 Devlet anuñdur kim ider ħizmeti
 'İzzet anuñdur kim ider ħürmeti

Raħmet anuñdur kim ola ŝefƙati
 Ni'emet anuñdur yidüre ni'emeti

Şir'et anuñdur ki ƙutar sünneti
 Bid'at anuñdur ki sürer 'ādeti

Cennet anuñdur ki ider ƙā'ati

⁹⁹ S1 68b; Ö 58b; S2 78b

^{5b} u: -S1

¹⁰⁰ S1 68b; Ö 58b; S2 78b; S3 50b

^{1a} kim: ki S1

^{2a} ola: ider S3

^{3a} ki: kim S1

Vuşlat anuñdur ki çeker firqati

- 5 Vaḥdet anuñdur ki ḳodı keşreti
Rāḫat anuñdur kim ider ʿuzleti

Ḥayret anuñdur kim ider fikreti
Heybet anuñdur ki görür ḳudreti

Rüḫyet anuñdur ki bu Ḥandānī-veş
Cān gözini açā yuma ḡafleti

101

Ġazel-i Farsī Der-Beyān-ı Baʿzı Evşāf-ı Seyyidü'l-
Mürselīn Ḥabīb-i Rabbü'l-ʿĀlemīn*

meʿūlü-fāʿilātü-mefāʿilü-fāʿilün

- 1 İy āfitāb-ı ʿarş-ı ḫaḳīḳat ḫoş āmedī
İy māh-ı āsumān-ı şerīʿat ḫoş āmedī

İy zıll-ı pādīşāh-ı salāḫīn ü enbiyā
İy şāh-ı ʿābidān-ı velāyet ḫoş āmedī

- 3016 Ḥurşīd-ı **küntü kenz** ü meh-ı lām u vāv lāk
Ber kevn ü ber mekān to-yı raḫmet ḫoş āmedī

Seyyāḫ-ı şehrhā-yı ʿamel ḫāce-i ʿulüm
Ġavvāş-ı dürr-ı ḳulzüm-i ḫikmet ḫoş āmedī

- 5 İy maʿden-ı cevāhir-ı ādāb u ḫulḳ u cūd
İy vird-ı ḫüsn ü murḡ-ı feşāḫat ḫoş āmedī

İy bāḡbān-ı bāḡ-ı gül ü serv-ı cān u ten
Bār-ı nihāl-ı ḫubā-yı vaḥdet ḫoş āmedī

^{4a} ki: kim S3, Ö

^{5ab} derkenar S3

¹⁰¹ S2 14b

* Ālemlerin Rabbi'nin dostu, gönderilmişlerin efendisinin (Hz. Muhammed), bazı vasıflarının beyanıdır.

^{1ab} Ey hakikat arşının güneşi hoş geldin. Ey şeriat göğünün ayı, hoş geldin.

^{2ab} Ey nebiler ve sultanlar padişahının gölgesi, sadık kulların şahı hoş geldin.

^{3ab} “Küntü “Kenz”in güneşi ve “Levlake”nin ayı; varlık ve kâinat üzre rahmet olan sen, hoş geldin

^{3a} bkz. iktibaslar 5

^{4ab} Amel şehirlerinin seyyahı, bütün ilimlerin hocası; hikmet denizinin inci çıkararı hoş geldin.

^{5ab} Ey cömertlik, fitrat ve edepler cevherinin madeni; ey güzelliğin zikri ve fesahat kuşu, hoş geldin.

^{6ab} Ey ten ile can servinin ve gül bahçesinin bahçevanı, birlik ağacının fidanının meyvesi, hoş geldin.

Rūz-ı cezā İlahī be Ḥaḳ-ı ḥabīb-i to
Ḥandānī rā be gū be leṭāfet ḥoş āmedī

102*

fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılün

- Ö 119^b 1 Mürşid-i ehl-i vefā merd-i Ḥudā Ḥandānī
Zāhiri cām-ı şafā bāṭını ādem cānı
- S3 39^b Mürde-i cehl-i 'avāma nefes-i nuṭḳ-ı Mesīḥ
Dürce-i cevher deheni lü'lü-yi ter dendānı
- Bu cihān vüs'atinüñ tar görüb meydānı
Tevsen-i himmetile çarḥa çıkar cevlanı
- S1 102^b Cāme ger şūf u eger aṭlas u ger şāl olsa
Redd kılmaz giyer ü aña olur erzānı
- S2 58^b 5 Añlayın ehl-i başiret i Zāmīrī söyler
Aña Şibli-i zamān saña Cüneyd-i şānı

103*

mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün-mefā'ılün

- 1 Kılur giryān u güldürmez sever 'uşşākı Ḥandānī
Öper ağzın siler yaşın başar bağrına girānı
- Kılubdur zāhirüñ terkin muḥaḳḳaḳ ehl-i bāṭındur
Kelām-ı cān-fezāsından alur ḳutın ādem cānı
- İdüb sa'yıyla merdāna varub ol dervişi görsin
Dilerse kim ki görmeklik şeh-i 'adl-i cihānyānı
- Gözünüñ ḥastası nergis-i ḥarām servüñ üstādı

^{7ab} İlahi, kıyamet günü, senin habibinin hakkı için Handanî'ye de güzellikle hoş geldin de.

¹⁰² S1 102a; S3 39a; Ö 119b; S2 58a

*Ve Lehü Eyzān Ö

^{4a} şūf u eger aṭlas u ger: aṭlas u ger şūf eger S2; aṭlas u ger şūf ger S3

¹⁰³ S1 102b; S3 39b; Ö 119b; S2 58b

*Ve Lehü Eyzān Ö

^{1a} u: -S2 / sever: sözi S2

^{1b} girānı: giryānı S1, Ö

^{3b} kim ki görmeklik: kim görmege S2; görmege kimki S3

Ruḥıdur gülşen-i cennet saçıdur ravza reyḥānı

- 5 Varub nādāna göz şalmaz ʿavāma meyli kemterdür
Zamīri ḥasta bī-dil-tek sever merd-i süḥandānı

104

mefʿülü-fāʿilātün-mefʿülü-fāʿilātün

- 1 Göklere çıkdı āhum yandurdı mihr ü māhı
Cüş itdi baḥr-i eşküm garḳ oldı cümle māhı

On iki ayı ay gün gördüm yüzüñde çün māh
İllā ki virdi ḥayret baña o çār-ı māhı

Kevn ü mekānı cümle görmek dilerseñ iy dil
Mirʾātuña naẓar ḳıl eşyayı gör kemāhı

Cān mülk-i arz-ı vāsiʿ aʿzā-yı ten raʿiyyet
Bekler ḳo iy bātın-ı dil taḥt-ı pādişāhı

- 5 İy merd-i maʿnevī bil niçün şarındı Aḥmed
Reng-i ʿaselle yaşıl hem ağıle siyāhı

Açub gözüñ nebātı gör cümle şıbgatullāh
Niçün yeşil ḳılubdur her berg ü her giyāhı

- Ö 117^a Yaşıl şüküfe niçün fikriyle olmaya hem
Yeşilden özge yapraḳ ḳılmaya emr-i şāhı

Her bir ḥaṭāya Raḥmān vire nice şavābı
Nādım olub günāha ger ḳılsa her günāhı

- S2 55^b **Lā-taḳnaṭū** didüñ çün kesmez ümīdi senden
Ḥandānı⁷yi ṭapuñdan red eyleme İlähı

¹⁰⁴ S2 55a; Ö 116b

^{1a} mihr ü: mihri S2

^{2a} māh: māhı Ö

^{3a} mekānı: mekān S2

^{4a} melek: melegi Ö

^{6b} ü: -S2

^{7b} Niçün yeşil ḳılubdur her berg ü her giyāhı Ö

^{8a} şavābı: şevābı Ö

^{9a} bkz. iktibaslar 65

105

fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılātün-fe'ılün

- S1 38^b, 1 Añma ol serv-i ser-efrāzı vu gülçehreleri
S3 37^a Baña ol bülbüli bul yırtı yağa goncaları
- Buldum bir güli kim olmaya hār-ı eleme
Tolanub gün gibi süsüyilerüm bağçeleri
- Gözlerüm yaşı gibi h̄asret-i 'aynından aqar
'Alemüñ Nîl ü Fıratı Tuna vu Tuncaları
- Fıkr-i dünyā vu beqādan dil ü cān dūr ide gör
Ki ola zıkr ü hayāli H̄aq'ıñ o niceleri
- Ö 114^b 5 Zūr-ı bāzū ile dünyā ile tıtma güleşı
Nice ser pāları sındurdı anuñ niceleri
- Murğ-ı zārında fenānuñ beqā laçın gibi tıt
Ruḥı 'anqāları şayd eyler anuñ serçeleri
- Nice seyrān ide engin muḥīte per-i meh
Kim o deryā şıdı şāhilde nice parçaları
- Görinür gün yüzi cān çeşmine bedr aya bedel
Gidicek 'arız-ı cāna bezenen niceleri
- Fi'l-meşel añ taḥte-i rişte-i elfāz-ı ledün
Mū-yı çil pāreden ince nicedür inceleri
- 10 Ma'rifet baḥrine gönder yüri H̄andānı gemüñ
Ki gele bād-ı haqāyıkdan anuñ mā niceleri

¹⁰⁵ S1 38b; Ö 114a; S3 37a; S2 52b

^{1b} yağa goncaları: yaqaları S3 / yağa: bağa S1

^{2a} kim: ki S3

^{4a} dünyā vu: dünyāda S1

^{4b} ki: kim S2

^{6ab} -S3

^{6b} Ruḥı: Ruḥ S1, Ö

^{7a} muḥīte: muḥīṭ S1

^{7b} Kim: Ki S2

^{8a} bedr: -S2

^{9a} mısranın vezni kusurludur.

^{9a} taḥte-i: taḥtı S2, S3, Ö / mısra vezni kusurludur.

^{9b} nicedür: incedür Ö

NAZM

1

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

S1 133^a,
Ö 89^a

Olaldan āşinā Hakk'ıyla Hakk'a
Budur kim oldu ʿaynum ʿayna saḳḳā
Şifāt ābında zātum vardı ğarḳa
Hoş āmed bāṭnem zāhirde erḳā

2

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

Dilümde zıkr-i dāʾim Rabb-i aʿlā
Gönülde fikr-i ḥubb-ı Hakk teʿālā
İki ʿālemde yārüm oldu Bār'a
Bütün dünyā benüm deyyār u Dārā

3

feʿilātün-mefāʿilün-feʿilün

S1 133^b,
Ö 89^b

Günde yüz biñ şenā saña yā Rab
Ki didüñ birligüñ baña yā Rab
Ḳaldum onı görüb taña yā Rab
Umam işüm işüm oña yā Rab

4

feʿilātün-meʿfāilün-feʿilün

Eyle **erini** supālin ire cevāb
K'ola şāfī vü kāfī ʿāfī cevāb
ʿİlm ü ʿışḳı becū besī cevāb
Añla esmā vu ümmehātı cevāb

¹ S1 133a; Ö 89a

*Rubāʿiyyāt Ö

^{1b} saḳḳā: şakka S1² S1 133a; Ö 89a³ S1 133b; Ö 89b⁴ S1 133b; Ö 89b^{4a} bkz. iktibaslar 56 / mısranın vezni kusurludur.

5

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Geçür havf u recādan bizi yā Rab
 İçür āb-ı şafādan bize yā Rab
 Uçur evhām u rey-i mergi bizden
 K'irem 'adn-i 'alādan size yā Rab

6

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Ne 'ālemdür benī ādemde ğaflet
 Ki gitmiş dillerinden zıkr-i hū mevt
 İlahī kııl bizi bīdār u zü'l-hāl
 Ki dilde qalmaya pes harfile şavt

7

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Tübā cennet şaldı gülden cüz-i cüzden şeş cihet
 Çıkdı femden Haydar oldu çār-ı yār-ı kâ'ināt
 İç ü taşına kitabuñ virdi 'ilm mişl-i zāt
 Oldı sâhilsüz deñiz ka'ri içinde yol dü kat

8

fe'ilātün-mefā'ilün-fe'ilün

S1 134^a,
 Ö 90^a

'İlmi fikrinde ser seri rāsiḡ
 Şun'ı seyrānı 'aqladur nāsiḡ
 Cisme cān cāna emridür nāfiḡ
 Allāh Allāh ki birdür ol şāmiḡ

9

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

Kāse-i cism-i men ez-nūr-ı 'ayān sāḡte-end

⁵ S1 133b; Ö 89b

⁶ S1 133b; Ö 89b

⁷ Ö 99a; S3 71a

⁸ S1 134a; Ö 90a

⁹ S1 134a; Ö 90a

Bāde-i cām-ı dil ez-sırr-ı nihān sâhte-end
Aşl-ı eşyâ heme ez-gevher-i fer dest-i velî
Hikmet ü kudret-i Hâk muhtelifân sâhte-end

10

mefâ'îlün-mefâ'îlün-fe'ülün

S1 134^b,
Ö 90^b

İlâhî sen baña kudret mecâl vir
Şafâ-yı sine te'ḥîr ecel vir
Ki bulam zâtuñı görem şıfatuñ
'Ulümüñ bilmege 'aql u 'amel vir

11

mefâ'îlün-mefâ'îlün-fe'ülün

Muḥabbet ma'rifet sermâyemüzdür
Cemâl-i 'adn anuñçün pâyemüzdür
Felekler cennet ü cân sâyemüzdür
Melek meh mihr ü lâlâ ṭâyemüzdür

12

fe'îlâtün-mefâ'îlün-fe'îlün

Zıkr ider ḥâl u ḳâlile her var
Leyse fi'd-dâri ḡayruhü deyyâr
Evvel âḥir nihân u zâhir hû
Leyse fi'd-dâri ḡayruhü deyyâr

13

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

Hâk kime ḳılsa hidâyet gönlini giñ oldurur
Dâr-ı dilde ṭurdurur nûrile gönlin ṭoldurur
Bu hidâyet olsa her kimde nişânı oldurur
Cümle dünyâ kâr u efkârı hevâmuz oldurur

¹⁰ S1 134b; Ö 90b

^{10c} bulam: görem Ö / görem: bulam Ö

¹¹ S1 134b; Ö 90b

¹² S1 134b; Ö 90b

^{12b} *bkz.* kelam-ı kibar 1

^{12c} Evvel: Evvel ü S1 / nihân u: nihân S1

¹³ S1 134b; Ö 90b

14

fe^cilātün-mefā^cilün-fe^cilün

Vaqt-i gül gülsitānda söyle hezār
 Niye zārī kıılır hū zār-ı hezār
 Vaşl-ı gül çün müyesser oldu aña
 Gülden özge dağı ne arzū var

15

fe^cilātün-mefā^cilün-fe^cilün

S1 135^a,
 Ö 91^a

Ol baña aşık oldu hem dil-dār
 Ben aña serv ü ol baña gül-zār
 Bülbül-i zārüm aña hem gül-vār
 Sebzeyüm ben o sebzeye nem-bār

16

mefā^cilün-mefā^cilün-fe^cülün

Nedür ol ki ola bağıduçça ma^cmür
 Nedür ol genc olur cānibe mevfür
 Yıkılmağıla yapılan o ikidür
 Gönül ʿār u ʿulüm ol kenz-i meşhür

17

mefā^cilün-mefā^cilün-fe^cülün

İlāhī ğam kıoma bizde şafā vir
 Cemī^c-i āl u ahbāba vefā vir
 Beķā mülkine ʿazm itdür fenā vir
 Niʿam vallāhu billāhu keķā vir

18

mefā^cilün-mefā^cilün-fe^cülün

¹⁴ S1 134b; Ö 90b

^{14b} Niye: Yine S1

¹⁵ S1 135a; Ö 91a

^{15b} ü: -S1

¹⁶ S1 135a; Ö 91a

^{16a} ol: ol ev Ö / bağıduçça: yağıduçça Ö

¹⁷ S1 135a; Ö 91a

¹⁸ S1 135a; Ö 91a

Seni bildür baña sevdür ü tapdur
 Beni yāvī kılub kendüñi tapdur
 Der-i hicrānuñı luṭfiyla yapdur
 Göñül virānesin vaşluñla yapdur

19*

fe^cilātün-mefā^cilün-fe^cilün

Āleme her gelen ulī'1-ebşār
 Müttefiķ cümle didi bir güftār
 Ya^cnī olur kamu zamān u diyār
Leyse fi'd-dāri ğayruhū deyyār

20

fe^cilātün-fe^cilātün-fe^cilātün-fe^cilün

S1 135^b,
 Ö 91^b

Ṭūṭī gūyā baķub āyīne-i güftāra gelür
 Hem-çü bülbül güle gül-zāra varur zāra gelür
 Dilde bir māh-ı melek hūbı muḫāṭab idinüb
 Her gün envāra varur her gice esrāra gelür

21

fe^cilātün-mefā^cilün-fe^cilün

Gözümü gönlümi saña dönder
 Ḥazretüñ didügi yola gönder
 Der-i luṭfuñda görmemiş bündār
 Bilmenem andan ayru hem bender

22

mefā^cilün-mefā^cilün-fe^cülün

^{18a} sevdür: مودس Ö

¹⁹ S1 135a; Ö 91a; S3 70a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{19a} bkz. iktibaslar 73

^{19b} didi bir: didügi S3

^{19d} bkz. kelam-ı kibar 1

²⁰ S1 135b; Ö 91b

²¹ S1 135b; Ö 91b

²² S1 135b; Ö 91b

Hak'ũn dilden der-i luşfına dũş var
 Dilerseñ cümle āsān ola dũşvār
 Hıç aldanma cihānuñ zīnetine
 Kim olmuşdur hayāl u vehm dũş-vār

23

mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

S1 136^b,
 Ö 92^b

İlāhī kı1 beni sehv ü hařāsuz
 Demüm müşg eylegil āhū Hařāsuz
 Tecellā-yı cemāl eyle 'ařāsuz
 Geçürme hem-demüm 'afv u 'ařāsuz

24

mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

S1 137^a,
 Ö 93^a

İlāhī sen beni bir kāra kı1 tuş
 Rızāñu idem anuñla der-agūş
 Seni bulam beni idem ferāmūş
 Saña zākir olam kendüme hāmūş

25

mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

İlāhī baña itdür ol meyi nūş
 Ki senden ğayrımı idem ferāmūş
 Görüb fikr itdügüm ü tutduğum gūş
 Yüzüñ özüñ sözüñ ola 'ayān dūş

26

fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılātün-fā'ılün

Her kim ister 'āmmiken haşretde ola hāş-ı hāş
 Eylesün kayd u řasāvetden ten ü cāmı halāş

^{22a} luşfına: luşfiyye S1

^{22d} vehm: vehm ü Ö

²³ S1 136b; Ö 92b

^{23c} Tecellā: Mücellā Ö

^{23d} Geçürme: Geçmez meh S1

²⁴ S1 137a; Ö 93a

²⁵ S1 137a; Ö 93a

²⁶ S1 137a; Ö 93a

Ya'ni koya māl u mülk ü 'avret ü eṭfālını
Kār u 'ārī terk idüb giysün 'abāyı bī-ḳumāş

27

mef'ülü-mefā'ülün-mef'ülü-mefā'ülün

S1 137^b,
Ö 93^b

Mi'rāt-ı hayālümde görindi Hudā ḳat
Yoḳ levḩ-i nihānumda var zāt-ı şıfātı ḳat
Her kimse dü 'ālemde bir nesne idindi maṭ
Ben ṭālib-i dil-dārum ol şaṭ bañadur ben baṭ

28*

mefā'ülün-mefā'ülün-fe'ülün

Cevāhir zerdurur ḩaḳḳānī elfāz
K'anuñ eşḁāfıdur dilhā-yı ḩuffāz
Gözün aç ol bu maşnū'āta liḩāz
Olasın tā kim ol Şān'ile ḩiżāz

29*

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

Sāḳī ḩazretümüz şundi bize cām u çerāḡ
Kim anuñ zevḳ u ziyāsından oldı ḳara aḡ
Çünkü zātumda 'ayān oldı nihān ezeli
Evvelüm lā idi illā ebedī oldum şaḡ

30*

mefā'ülün-mefā'ülün-fe'ülün

^{26c} mülk ü: mülk S1 / 'avret ü: 'avret S1

^{26d} 'abāyı: 'abā nük Ö

²⁷ S1 137b; Ö 93b

^{27d} dil-dārum: dīdārum Ö

²⁸ S1 137b; Ö 93b; S3 70b

*Ve Lehü Eyzān S3

^{28a} zerdurur: dürdurur Ö

²⁹ S1 137b; Ö 93b; S3 70b

*Ve Lehü Eyzān S3

^{29a} u: -S3

^{29b} u: -S3

³⁰ S1 138a; Ö 94a; S3 69a

*Ve Lehü Eyzān S3

Ḥaḳ' uñ elṭāf-ı ihsānına ḥad yoḳ
 Benüm noḳsān u 'iṣyānuma 'ad yoḳ
 Açuḳ dergāhı dāpīm sed ü red yoḳ
 Cihān-dārān deri-tek red ü sed yoḳ

31*

mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

Şıḡındum Ḥāfız-ı bī-çüne bī-şek
 Tayandum Ḳādir-i bī-güne bī-renk
 Çün oldur Vāsi'ü'l-Ġufrān u Rāḥim
 Neden her cürm ü gamdan ola dil teng

32*

mefā'ılün-mefā'ılün-fe'ülün

Uran terkini bu kevn ü mekānuñ
 İrişdi şāhibine **kün fe-kānuñ**
 Ḳoyanlar zevḳini cismile cānuñ
 İrüb cānāna oldı cāmı cānuñ

33

fe'ilātün-fe'ilātün-fe'ilün

İtdi Ḥaḳ cismümüzi ābile kil
 Āteş ü bādile ḳıldı bu şekil
 Bu cemāl u bu kemāliyle digil
 Göre kimdür ki diye bu od gül

^{30b} u: -S1

^{30c} ü: -S3

^{30d} red ü sed: sed red S3

³¹ S1 138a; Ö 94a; S3 69a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{31a} ḥāfız-ı: ḥāfız u S3

^{31d} ü: -Ö

³² S1 138b; Ö 94b; S3 69a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{32a} terkini: terkibi Ö

^{32b} bkz. iktibaslar 6

³³ S1 138b; Ö 94b

^{33d} Cevher-i ihlāş al ḥāş ola gel Ö

34*

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

S1 139^a,
Ö 95^a,
S3 69^a

İlāhī kııl beni ol kāra 'āmil
Kim anuñla vişālüñ ola hāşıl
Neden beyt-i rızāñ olursa ma'cūr
Ol işe eyle cism ü cānı fā'il

35

mef'ülü-fā'ilātün-mef'ülü-fā'ilātün

İy pādişāh-ı a'zam zātuñ yüce mu'azzam
Vaşfuñ beyāna sıgımaz her nātık anda ebkem
Ol nūr-ı evveli yok hem āhiri 'ayānsuz
Ol baħr-i bī-lebb ü lüb içinde mevce ğarķum

36

müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün-müstef'ilün

S1 139^b,
Ö 95^b,
S3 69^b

Bu ne 'aceb zamānedür ki oğluma ben bũ direm
Bu ne daķık işāredür bir bilürem ü dü direm
Cāy-ı fenāimiş yine mülk-i beķāsı cānumuñ
Pes bu ne ma'nādandurur yārüm için 'adüv direm

37*

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Cihāna gelmeden maķşūd-ı insān
Budur kim biline ma'būd-ı sulţān
Ne deñlü kılduğın ol cūd-ı ihsān
Biline hem nedür mevcūd-ı pinhān

³⁴ S1 139a; Ö 95a; S3 69a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{34d} eyle cism ü cānı: cism ü cānı eyle S3³⁵ S1 139a; Ö 95a³⁶ S1 139b; Ö 95b; S3 69b^{36a} bũ: ebũ Ö, S3^{36d} ne: -S1 / ma'nādandurur: ma'nādandur S3³⁷ S1 139b; Ö 95b; S3 69b

* Ve Lehü Eyzān S3

38

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Sözümdür la'ı u altundan bahālu
 Ki söz bāķī fenādur dorbe alu
 oyalum elden ü dilden bu mālu
 udā'dan ma'rifet ramet umalu

39

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Virür a ehle übān dürlü dürlü
 ula ser bāzū gerdān dürlü dürlü
 Serālar sīm ü zerden dürlü dürlü
 Nefā'is-'ān u aftan dürlü dürlü

40*

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

İlāhī baña lufuñ ıl avāle
 Simā-ı rametüñden vir nevāle
 İrişdür 'ilm ü a'mālüm kemāle
 Görüşdür gözlerüm nür-ı cemāle

41

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

İlāhī eksigüm yok varlıuñda
 aā ayrumdan artu yarlıuñda
 Baña eyvā didürme nārlıuñda
 Hezār-ı mihrüñ it gül-zārlıuñda

42

fe'ılātün-mefā'ılün-fe'ılün

³⁸ Ö 97a³⁹ Ö 97b⁴⁰ S1 140a; Ö 96a; S3 69b

* Ve Lehü Eyzān S3

^{40c} İrişdür: İrişdüm Ö / ü: -S1⁴¹ S1 140a; Ö 96a⁴² S1 140a; Ö 96a

Şükr ü minnet o zāt-ı bī-çüne
K'itdi erzākumuz çü Ceyhün'a
Baħr-ı ervāh içinde eşbāhı
Eyledi döndi felek meşhūna

43

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Cihān sultānı şaldı rāya nokta
Tutub tırdı livāsın kāmetiyle
Çomışdı mihr ü māhı 'īd-i ekber
Felek farqında tırdı cennetiyle

44

fe'īlātün-fe'īlātün-fe'īlātün-fe'īlün

Her fem-i cān ki diler la'ı leb-i yārı öpe
İde dür dişleri emr ü dīnini gūşe küpe
Çoya dünyāyı yire nām u nişānını depe
Belki cān başını çan yaşını meydāna sepe

45*

fe'īlātün-fe'īlātün-fe'īlātün-fe'īlün

Çangı yarıñ ki seni ol şata bir men 'asele
Şat anı 'ārif iseñ sen iki dirhem başala
Ol muħibbūñ ki değışmez seni göre gele
Anı sen virme melik-zādeler<i> bī-bedele

46*

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Görinür gün yüzi meh-tāb içinde

⁴³ S1 140a; Ö 96a⁴⁴ S1 140b; Ö 96b⁴⁵ S1 140b; Ö 96b; S3 69b

* Ve Lehü Eyzān S3

^{45a} şata: şana Ö^{45c} seni: ger Ö; ger seni S1^{45d} melik-zādeler<i>: melik-zāde S3 / bī-bedel: bī-dile S1⁴⁶ S1 140b; Ö 96b; S3 69b

* Ve Lehü Eyzān S3

Meh-i t̄abān cinān kim āb içinde
Güneşdür zāt u meh insān-ı kāmīl
Cihān āyīne ay ol t̄ab içinde

47

mefāʿilün-mefāʿilün-feʿülün

Saʿādetle çü geldi bir melek hū
Ḳudūm u ʿilm ü hilm ü nuşretiyle
Meh-i nev-rūz içinde gün gibi biz
Şeref bulduk Muḥammed ümmetiyle

48

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ö 97^a

Hak bizi dāʿim belālardan kazādan şaklaya
Luṭf u ihsān u muḥabbetden dem-ā-dem yoklaya
Nisimet ü mihr ü vaḳārın her kim ister çoklaya
Artura ʿilm ü hişālin aḡlaya hem şaklaya

49¹⁵⁰

müstefʿilün-müstefʿilün

İy hikmet-issi pādīşāh
İy bī-nihāyet kulı şāh
İy ḳudreti ḳavī İlah
Biz ʿācizāne ol penāh

50

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ö 99^a

Encüm ü hūrşīdden bir senede toḡdı iki ay
Hafta vu evḳāt u günde sāʿat oldı iki ay
Zāt-ı vāḥid ʿakla uçmak itdi yāra ḥāki cāy
Dest ü şüret ḳalb-i rūḥ-ı nāra ḳıldı pāy-ı cāy

^{46d} Güneşdür: Güneşden S1

⁴⁷ S1 140b; Ö 96b

⁴⁸ Ö 97a

⁴⁹ Ö 97a

⁵⁰ S1 7b, Ö 99a

51*

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Haḫ'ūñ taḫdīrine kim olsa rāzī
 Daḫı añmaya müstaḫbel ne māzī
 Ger olsa 'ālem ü 'ābid riyāzı
 Aña ḫul ola mīr ü ḫ'āce ḫaḫī

52*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Ö 98^a

Evvelüm ma'den gibidür āḫirüm maḫzen gibi
 Zāḫirüm külḫen gibidür bāḫnum gülşen gibi
 Bu cihān bir ten gibi tenlerdür aña cān gibi
 Şüretin gör sen gibidür sīreti ḫod-bīn gibi

53

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Atub ḫavsine dil tīr ü kemānı
Ev ednāda nişān buldı kemānı
 Bugün meh gibi görmezse kim anı
 Ne kevkeb zerreden gör göz kim anı

54

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Gider yā Rabbī cümle teşvīşümi
 Saña işmarladum çün her işümi
 Çıḫar dünyā 'azāmından dişümi

⁵¹ S1 137a; Ö 93a; S3 70b

* Ve Lehü Eyzān S3

^{51b} ne: ü S1

^{51c} 'ālem ü 'ābid: 'ābid ü 'ālem S3

^{51d} Aña ḫul ola mīr ü: Olısar dir ḫul aña S3

⁵² Ö 98a; S3 70b

* Ve Lehü Eyzān S3

^{52a} ma'den: maḫzen S3 / maḫzen: ma'den S3

⁵³ Ö 98a; S3 70b

⁵³ derkenar S3

^{53b} bkz. iktibaslar 19

^{53d} zerre: dürre Ö / gör göz: gör gör Ö

⁵⁴ Ö 98a

Der-i mīrāna şalma dervīşümi

55

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

Ö 98^b

Ala iy gözlerüm nūr u ziyāsı
Dil ü cānuñ sürürü vu şafāsı
Semend-i cānı mihrüñe süvār it
Gide nefsuñ zulümü pür cefāsı

56

mefā'īlün-mefā'īlün-fe'ülün

İlāhī kı l muṭī'cünüñ nef s ü cānı
Muṭī'c eyle baña reh-üns ü cānı
Rızāñile geçem ḥīn ü zamānı
Liḳāñile seçem kevn ü mekānı

57

fe'īlātün-mefā'īlün-fe'īlün

Gönlümi mihr-i ḥalkdan it ḥālī
'Aqluma virme fikr-i emvālī
Kim bilür cānumuñ nedür ḥālī
Ente a'lem-i İlāhī ba'hvālī

58

mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün-mefā'īlün

Ö 99^b

Der-āgüş eyledi Ādem görüb cennetde Ḥavvā'yı
Gidermiş zülfini yüzden temāşā eyleñüz ayı
Deñiz üstinde bir zevraḳ virüb ser tutdı deryāyı
Hilāl u gurre sin şağ u şolından şaldı çün cāyı

⁵⁵ Ö 98b

⁵⁶ Ö 98b

⁵⁷ Ö 98b

⁵⁸ Ö 99a; S3 71a

^{58d} cāyı: cāy Ö

ṬUYUĞ

1

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bī-aded emlāke sulṭānsın Hudā
 Bir dem itme bendeñi senden cüdā
 Ben senüñle sen senüñle dā'imā
 Olsun elde vaşl ayağı sermedā

2

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

İsterem kudret vire kâdir baña
 Cümleten bâtın ola zâhir baña
 Evvelüm andandur ol âhîr baña
 Lemha dem ben aña ol nâzır baña

3

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Ġaflet uyhusından uyanmaqlıġa
 Mûm-ı ĩmān-ı gönül yanmaqlıġa
 Aña burhān didiler bu üç için
 Zıkr ü ṭā'at mevtini şanmaqlıġa

4

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

İsterem vech ü rızāñı şeb şabāḥ
 Vuşlatuñla firkatüñden vir necāḥ
 Kudretüñden buldı cān murġı cenaḥ
 Raḥmetüñ uçmaġıdur ervāḥa rāḥ

5

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

¹ S1 133a; Ö 89a

² S1 133a; Ö 89a

³ S1 133a; Ö 89a

⁴ S1 133b; Ö 89b

⁵ S1 134a; Ö 90a

Virdi H̄alik baña bu nūr-ı cedīd
 Beñzemez ol nāra çün taş u hadīd
 Yaʿnī ne tenden ü ne cāndandur ol
 Līkīn ez-ʿilm ü ʿamel oldı bedīd

6

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

İy mürtivvet kânı vey ʿummān-ı cūd
 Luṭf u ihsānuñda muğraḡ cān vüçüd
 Beñlüler senden bulur dermān-ı sūd
 Çāresüz bī-kes günehsin h̄an-umud

7

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Zīkr-i zātun cānuma cāndan lezīz
 Fīkr-i mihrüñ göñlüme andan lezīz
 Derd-i ʿıṣṣkuñ her leʿime telhīşe
 Oldı baña ḡand-ı dermāndan lezīz

8*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ger felek encüm melek cān u beşer
 Cümle H̄aḡʻdur zīr ü bālā ḡayr u şer
 Saña H̄andānī didi bir yük ḡaber
 Şol ḡaber kim biri biñ cevher deger

9

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

^{5b} ol nāra: nāra ol Ö / taş u hadīd: taş u cedīd S1

^{5d} ü: -S1

⁶ S1 134a; Ö 90a

⁷ S1 134a; Ö 90a

⁸ S1 135b; Ö 91b; S3 70a

*Ve Lehü Eyzān S3

^{8b} H̄aḡʻdur: H̄aḡʻdandur S3 / bālā: bālā vu zeber Ö

^{8d} biri: bizi S1 / cevher: gevher S1

⁹ S1 135b; Ö 91b

İstemez cânım cinānda hūrīler
 Bu cihānda kande karı kırılar
 Māh u mihr ü zātı ister nūrīler
 Z̄ulmet-i ğafletde yitmiş dūrīler

10*

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

S1 136^a,
 Ö 92^a

Evliyā olduğı yir ma'cūr olur
 Turduğı yirler münevver Tūr olur
 İrse ğamgīnler aña mesrūr olur
 Görse şāhīnler anı 'uşfūr olur

11

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

'Arş u ferşün Hālik' idür hānumuz
 Geçmesün ansuz ebed bir anumuz
 Bize hem-ser evveli sultānumuz
 Oldı şāhān-ı felek ğilmānumuz

12

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Hāk'dan ayru kimse bilmez derdümüz
 Kāngı lu'bet-bāz oynar nerdümüz
 Ditredür hūrşīd ü māhı serdümüz
 Tıyn ider 'ummāna irse gerdümüz

13

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bizi yokdan var iden Hālāk'umuz

^{9c} ister: ebter Ö

¹⁰ S1 136a; Ö 92a; S3 70a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{10d} 'uşfūr: zenbūr Ö

¹¹ S1 136a; Ö 92a

¹² S1 136a; Ö 92a

^{12c} Ditredür: دیترد Ö

¹³ S1 136a; Ö 92a

Kısmet itmişdür gelür erzākumuz
 Ārzū-yı cism ü nefesi terk idüb
 Bulmağa sa‘y idelüm Rezzāk’umuz

14

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Hoş ‘aceb seyrān içinde kalmışuz
 Ya‘nī deryā-yı muhīte talmışuz
 Seyr-i eşyāda degül seyrānumuz
 Zevrak-ı fikri kenāre şalmışuz

15

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Bir ‘aceb maḥbūbdur maḥbūbumuz
 Hoş ‘aceb maḥlūbdur maḥlūbumuz
 Mişl ü cinsi ḥad u resmi yoḳdurur
 Varumuz varlıgumuz ḥüb rüyumuz

16

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

S3 70^b

Dünyeden ṭarīk olub dūr olmuşuz
 ‘İlm ile ‘ayne’l-yaḳīn nūr olmuşuz
 Biz ḥarāb olduḳda ma‘mūr olmuşuz
 Hoş Süleymān’uz ki hoş mūr olmuşuz

17*

fā‘ilātün-fā‘ilātün-fā‘ilün

Bir gönül levḫine nāzırlardanuz
 Gayb erenler gibi ḥāzırlardanuz

¹⁴ S1 136a; Ö 92a

¹⁵ S1 136b; Ö 92b

¹⁶ S1 136b; Ö 92b; S3 70b

16a↔16c S3

16b↔16d S3

16c↔16a S3

16d↔16b S3

¹⁷ S1 136b; Ö 92b; S3 70b

* Ve Lehü Eyzān S3

Ġaflet uyġusunda sâhirlerdenüz
Nazm-ı tevġid iġre sâhirlerdenüz

18

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

Zıkr-i Ĥaġ'dan ġâfil olma bir nefes
Cümle maġsûda olasın dest-res
Anı sev pes mâsivâdan kes heves
Yâr odur yâra ulaş yârânı kes

19

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

Topġoludur dil ġayâlât u nuġuş
Ģün cihân kim geh dögüşdür geh doġuş
Turduġum yir geh çıķışdur geh soġuş
Gitudüğüm yol geh inişdür geh yoġuş

20

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

Her du'âmı müstecâb it yâ Semî'
Her nidâmı müsteġâb it iy Bedî'
Her ġaġama Muştafâ olsun şefî'
Eyle cânı cânımı 'arş-ı refî'

21*

fâ'îlâtün-fâ'îlâtün-fâ'îlün

S1 138^a,
Ö 94^a,
S3 69^a

Gel kemâliyle cemâl-i yâra baġ
Ol cemâliyle toġan dil-dâra baġ
Ol **ulî'l-ebşâr**-ı nûr esrâra baġ

¹⁸ S1 136b; Ö 92b

¹⁹ S1 137a; Ö 93a

^{19a} u: -S1

^{19c} soġuşdur: yoġuşdur S1

²⁰ S1 137b; Ö 93b; S3 70b

²⁰ derkenar S3

²¹ S1 138a; Ö 94a; S3 69a

* Rubâ'ıyyât-ı Ĥazret-i Ĥandânî Ķaddesallâhü Sırrahü'l-'Azîz S3

^{21c} bkz. iktibaslar 73

Gel hemān yok yokdurur var vara baḡ

22

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Şabrile dirler olur helvā ḡoruḡ
Her işi çağına anuñçün ḡoruḡ
Her umūruñ vaḡti var didi Resül
Çün toḡar tıfl u bürük aḡsıruḡ

23*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

S1 138^b,
Ö 94^b,
S3 69^a

Dünye için zillet ü zaḡmet gerek
Cennet için ḡā'at u raḡmet gerek
Ehl-i Haḡ olmaḡa ḡulḡ-ı Muştafa
Hem muḡabbet ma'rifet ḡizmet gerek

24*

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Saña dirmen diñle sözümi velek
Haḡ sözidür bu benüm çündür velek
Cāhile irseñ selāmıyla yüri
Ālem için ḡaşre-dek çekgil emek

25

fā'ilātün-fā'ilātün-fā'ilün

Cümleten yirlerde ḡāzır nāzır ol
Hep bu cān u gökde bāḡın zāḡir ol
Nefsümüzdür fānī vü Āciz bizüm
Evvel ü āḡirde bāḡı ḡādir ol

^{21d} yokdurur: yokdur S1

²² S1 138a; Ö 94a

^{22c} vaḡti: vaḡt S1

²³ S1 138b; Ö 94b; S3 69a

* Ve Lehü Eyzān S3

²⁴ S1 138b; Ö 94b; S3 69a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{24a} sözümi: sözümi Ö

²⁵ S1 138b; Ö 94b

26

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Tır-i ʔa'n-ı halka kavvās olma gel
 Hıle deryāsında gavvās olma gel
 Māl için ʕammī gibi gāş olma gel
 Cevher-i ihlāşı al hāş olma gel

27

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

İsterem zāt-ı Kerīm'üñden kerem
 K'arta ʕilm ü zevk-i dil ten dem-be-dem
 Gözlemem cāh-ı Skender cām-ı Cem
 İsterem çāh-ı hayātuñdan içsem

28

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bilme Hāğ'dan gayrı nesne görme hem
 Kimse andan özge yoğdur bīş ü kem
 Zıkr-i Allāhu hū evvel dem-be-dem
 Bu deme hem-dem olub di dem-be-dem

29

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

İy murādātum edā iden Kerīm
 Her haṭāma biñ ʕaṭā iden Raḥīm
 Kıl bizi cümle belālardan selīm
 Hāfız iy Kuddūs yā Hay u Hākīm

²⁶ S1 138b; Ö 94b

²⁷ S1 139a; Ö 95a

²⁸ S1 139a; Ö 95a

^{28c} Zıkr: Zākir Ö

^{28d} dem-be-dem: dem bu dem S1

²⁹ S1 139a; Ö 95a

^{29c} bizi: beri Ö

^{29d} Hākīm: Kerīm Hākīm Ö

30

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Ol keremler kânı sulţān-ı mekân
 Ol kim eyler kim ıulın ħākāna ħān
 Ol kim anuñçün vire cān u cihān
 Ol  aceb mi bulsa cānān u cinān

31*

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bir  aceb ħalk itdi ħallāķ-ı cihān
 Kim ne dem ıoġsa g r r oldem hemān
 Gice ıoġsa  alemi z lmet Őanur
 ıoġsa ender-g n Őanur g n her zamān

32*

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bil ki bir insān b -cāndur cihān
 Oldı bu cism āña cān cānān-ı cān
 Evvel āĥir zāĥir   bāĥın hemān
 C mle oldur g r yaĥ n   b -g mān

33

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

S1 140^a,
   96^a

Ĥaĥ rızāsın g zle ħalkuñlan ıo sen
 Ĥaĥ rızāsı bu ki ĥıķd u k n ıo sen
 Ĥalk rızāsı necl   ġıybet ĥırŐ u men
 Ĥaĥ rızāsı  adlile ĥulķ-ı ĥasen

³⁰ S1 139b;   95b

³¹ S1 139b;   95b; S3 69b

* Ve Leh  Eyzān S3

³² S1 139b;   95b; S3 69b

* Ve Leh  Eyzān S3

^{32a} insān:   S3 / cihān: cihān ten S3

³³ S1 140a;   96a

^{33a} ĥalkunlan: ĥalkuñ k n S1

34

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

S3 70^a

Kimse dilde qalmadı illā ki hū
 Cism ü cāna tölmadı illā ki hū
 'Aql u fikrüm almadı illā ki hū
 Nefsüme 'üns olmadı illā ki hū

35*

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Dil diler dā'im ide ezkār-ı hū
 'Aql u dāniş dem-be-dem efkār-ı hū
 Cān gözi görmek gerek envār-ı hū
 Dil dili dilden diler esrār-ı hū

36

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Ö 97^b

Bāṭınuñ 'arş-ı mu'azzamdan ulu
 Zāhirüñ şems-i semādan bahtlu
 Evvelüñdür 'aql u gözden ilerü
 Āhirüñ cān u cināndan bahtlu

37

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Bir 'aziz ermiş Resül'e dir yoğu
 Şormuş andan kim nedür 'işmet beñü
 Dest ü dil şehvet gāzab hıfzına o
 'Ayn-ı 'ismetdür dimiş maşüm hū

38

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

³⁴ Ö 97a; S3 70a

³⁵ Ö 97a ve 134b; S3 70a

* Ve Lehü Eyzān S3

^{35b} u: -S3 / efkār: ezkār S3

³⁶ Ö 97b

³⁷ Ö 97b

³⁸ Ö 97b

Kendü öz ʿaybumı görmekden iyü
 Görmeden beglerde bu yegden iyü
 Her gedā kim rāzīdur aḥvāline
 Oldı anuñ dirliği begden iyü

39

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

S1 140^b,
 Ö 96^b

Dilde fikrullāh u maḥbūb-ı İlāh
 Seyr ider şankim semāda mihr ü māh
 Ten aḳalīm oldı cān çün taḫt-gāh
 Bende ben mīrüm Resūlullāh-ı şāh

40*

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Zākir-i Şāniʿ olalum evveli
 Fikr-i maşnūʿāt idelüm āḫiri
 Tūtalum cümle umūr-ı zāhiri
 Terki terk idüb utalum bāḫını

41

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

Ḳaṭrem oldı baḫr-ı bī-pāyān gibi
 Her biridür mevcinüñ ʿummān gibi
 Üstüḫʿān u pulları kim māḫīnünñ
 Ol deñizde keḫkeşān māḫān gibi

42

fāʿilātün-fāʿilātün-fāʿilün

İy gözüm ü gönümün eglencesi
 Mihr ü ḫayāli dem ü diñlencesi
 Olkim olan ayile gün pençesi

³⁹ S1 140b; Ö 96b

^{39b} Seyr: Seyr ü S1

⁴⁰ Ö 97b; S3 70a

* Ve Lehü Eyzān S3

⁴² Ö 98a

Kevkebinüñ zerresi biñ nicesi

43

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Senden ayırma İlähî fikrümü
Dem-be-dem esmâñı eyle zikrümü
Bāde-i ıŝkuñdan atar sekrümü
Min keremik külle ħīnin ekrimî

44

fā'īlātün-fā'īlātün-fā'īlün

Yā hū yā men hū saña tut rüyümü
Kendü aĥlâkıñdan eyle ĥüyümü
Kıl ziyāde dün ü gün evrādümü
Baĥr-ı ıŝkuñdan ayırma ŝuyümü

⁴³ Ö 98b

^{43d} Her zaman ikramda bulunan, senin cömertliğindedir.

⁴⁴ Ö 98b

SONUÇ

Manzum ağırlıklı bir edebiyat olan klasik Türk edebiyatında, çoğu şair “divan” sahibidir. Öyle ki, farklı şekillerde adlandırılan klasik edebiyat için kullanılan tanımlamalardan biri de -her ne kadar eksik bir kullanım olsa da- “divan edebiyatı” olmuştur. Özellikle Osmanlıda, şaire ve şiire verilen önem, “divan edebiyatı”nın hızla ilerlemesine vesile olmuştur.

Osmanlının, her açıdan zirveye ulaştığı 16. y.y.’da da ismi kayıt altına alınmış veya alınamamış birçok şair vardır. Bunlardan biri de çalışmaya konu olan Handanî’dir. Handanî hakkında, tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece, bazı edebiyat tarihlerinde adı zikredilmiştir. Şairin hayatı ve edebî şahsiyeti hakkındaki belirlemeler, divandan yola çıkılarak elde edilmeye çalışılmıştır.

Handanî’nin asıl adı, Halil’dir. 946 (1539-40) tarihinde doğan şair, 1001 (1592-93) yılında hayattadır. Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerini gören şairin, ölüm tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bir süre Kefe’de yaşadığı düşünülen şairin, nereli olduğu bilinmemektedir. Divanında 49 kaside bulunan Handanî’nin, bir kaside şairi olduğu söylenebilir.

Handanî Divanı’nın, kütüphane kataloglarında tespit edilebilen dört nüshası vardır. Bu dört nüshanın, müellife mi müstensih mi ait olduğu bilinmediğinden ve ne zaman yazıldığına dair herhangi bir kayıt bulunmadığından bütün nüshalar, tenkide dâhil edilmiştir. Nüshalar arasında karşılaştırma yapılarak vezin ve anlam bütünlüğünün sağlandığı ifade, metne alınmış ve beşinci sanal bir nüsha oluşturulmuştur. Bu nüsha üzerinden eser, şekil ve muhteva özellikleri açısından incelenmeye tabi tutulmuştur.

Divanda, ön plana çıkan mevzular ana hatlarıyla değerlendirilerek Handanî’nin, Hurufilikten etkilenen bir şair olduğu kanaatine varılmıştır. Metinde geçen bazı kavram ve konular, ilm-i huruf üzerinden açıklanmaya çalışılmış ve bu konu ile ilgili bazı tespitlere varılmıştır.

Eserde ağırlıklı olarak nasihat üslubu tercih edilmiştir. Handanî, Kanunî’nin son dönemine ve daha sonra Osmanlının gerileme sürecine şahitlik etmiş bir şair olarak bozulan toplum hayatı karşısında sessiz kalamamış ve okuyucuya öğütler vermiştir. Metinde didaktik söyleyişin yanısıra, zaman zaman topluma yönelik eleştiriler de bulunmaktadır.

Handanî Divanı, klasik Türk edebiyatı çatısı altında yazılan diğer divanlarda da olduğu gibi, zamanla var olagelen bir gelenek üzere yazılmıştır. Bu geleneğin ürünü olan divanlar, genellikle benzer söyleyişlere ve aynı anlam dünyasına sahiptirler. Ancak unutulmamalıdır ki her divan, müstakil bir çalışmanın ürünüdür ve şairin kendinden ve döneminden birtakım izler taşır. Bu bağlamda *Handanî Divanı*, ilm-i huruftan ve 16. y.y. Osmanlı toplum hayatından bazı emareler taşıyan ferdi bir çalışmanın neticesidir.

SÖZLÜK

-A-

ābā (a.): babalar.**‘abā (a.):** 1. yünden yapılmış kaba kumaş, aba. 2. dervişlik, şeyhlik emaresi.**āb-dān (f.):** su kabı, kova.**āb u gil (f. + t.):** 1. su ve kil. 2. fani vücut (met.).**‘abīr (a.):** güzel koku.**‘acūz (a.):** kocakarı.**‘acūzī dehr (a.):** koca, yaşlı dünya.**a‘dā (a.):** düşmanlar.**adamaḳ (t.):** vadetmek.**‘adem (a.):** yokluk.**‘ades (a.):** mercimek.**‘adn (a.):** cennet.**‘adū (a.):** düşman.**afāḳ (a.):** ufuklar, gök ile yerin birleşmiş gibi görüldüğü yer.**āfāt (a.):** belalar, musibetler.**‘āfī (a.):** bağışlayan, affeden.**aḡırmaḳ (t.):** anırmak.**aḡniyā (a.):** zenginler.**aḡyār (a.):** gayrılar, başkalar, yabancılar.**aḡ (a.):** kardeş.**aḡad (a.):** bir.**aḡcār (a.):** taşlar.**‘ahd (a.):** söz verme.**āhen (f.):** demir.**āḡir (a.):** en son, en sondaki.**ahiyyen şerāhiyyen (a.):** Hannan, Mennan, Rahman ve Rahim olan; çok nimet veren.**aḡsen (a.):** pek güzel.**aḡsen-i aḡşāş (a.):** kıssaların en güzeli anlamında olup Hz. Yusuf kıssasına bu ad verilir.**aḡterān (f.):** yıldızlar.**āhū (f.):** 1. ahu, ceylan, ceren. 2. kusur, noksan, ayıp.**āhū-firīb (f.):** sevgilinin aldatıcı bakışı.**‘aḡā'id (a.):** inanılan şeyler.**aḡdāḡ (a.):** kadehler, bardaklar, kupalar.**aḡder (a.):** çok güçlü, en kuvvetli.**aḡfāş (a.):** kafesler.**ākil (a.):** ekleden, yiyen.**‘aḡl-ı küil (a.):** Mutlak Varlık'tan ilk zuhur eden akıldır. Misal ve ruhlar

âlemini görebilen peygamber ve velilerin aklı, akl-ı kül olarak nitelendirilir.

aḳlām (a.): kalemler.

aḳreb (a.): (en, daha, pek) yakın.

aḳşā (a.): son, en son, uzak.

aḳşā-yı murād (a.): en son, yegâne arzu.

aḳsām (a.): parçalar, kısımlar.

aḳvā (a.): daha kuvvetli, en kuvvetli, çok sağlam.

aḳvāl (a.): sözler.

āl (a.): hile, düzen, dek.

āl (a.): aile.

āl-i ʿabā (a.): Peygamberimizin kendisiyle birlikte kızı Fatıma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'den mürekkep ailesi.

ʿāl (a.): en yüce, pek yüce.

ālā (a.): ihsanlar, bahşişler.

aʿlā (a.): yüksek.

aʿlām (a.): belirtiler, izler, işaretler.

ālāt (a.): bir işi yaparken kullanılan araçlar, aletler.

aʿlem (a.): daha çok bilen, en çok bilen.

ʿālem (a.): dünya, cihan.

ʿālem-penāh (a. + f.): âlemin sığınacağı yer.

ʿālemūn (a.): dünyalar, âlemler.

ʿālī-cenāb (a. + f.): cömertler, eli açık olanlar.

ʿālimūn (a.): bilenler.

ʿaliyyü'l-murtażā (a.): Hz. Ali'nin lakabıdır.

alkıḣ kılmak (t.): alkışlamak, övmek, ululamak, dua etmek.

ʿallām (a.): çok bilgin.

ʿallāmu'l-ğuyūb (a.): gaybı bilen (Allah).

ʿām (a.): genel, herkese ait.

āmed (f.): gelen.

ʿamel (a.): iş, niyet.

ʿāmil (a.): bir işi yapan, üzerine alan, yüklenen, etken, etmen.

ān (f.): şu, bu.

ʿan- (a.): -dan ve -den.

ʿan-ʿadem (a.): yokluktan.

añıl (t.): yavaş, sakin.

ʿanḳā (a.): ismi olup cismi olmayan bir kuş, zümrüdüanka kuşu.

ʿankebūt (a.): örümcek.

-ārā (f.): süsleyen, bezeyen.

ārām (f.): durma, eğlenme, dinlenme.

arar (a.): ardıç.

arız (a.): yanak.

arī (a.): çıplak.

ariyye (a.): eğreti, emanet.

arş (a.): dokuzuncu gök.

arş-ı aẓam (a.): en yüksek gök tabakası, Tanrı'nın katı.

arş-ı muallā (a.): göğün en yüksek tabakası.

arş u ferş (a.): gökyüzü ve yeryüzü.

arūs (a.): gelin.

arūs-ı dār-ı dünyā (a. + f. + a.): 1. dünya mekânının gelini. 2. dünyalık, masiva. (met.)

arūs-ı dehr (a.): dünya.

arūz (a.): yol, usul.

arż (a.): 1. dünya. 2. toprak.

arż (a.): gösterme.

arż-mān (a.): arzu, şiddetli istek, özlem.

āş (a.): asi.

āsā (f.): süs, bezek.

-āsā (f.): gibi.

aşābi (a.): parmaklar.

āsān (f.): kolay.

āşār (a.): eserler.

āse (a.): yer, zemin.

asel (a.): cennetteki dört sudan biri.

ases (a.): gece devriye gezen, gece bekçisi.

aşfiyā (a.): samimi, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler.

aşgar (a.): (daha, pek, çok, en) küçük.

āsiyāb (f.): su değirmeni.

aşl/fer (a.): dini esasları tevhit, marifet, iman, yakîn ve sıdktır. Hidayet ise esasların esasıdır. Bunlardan türeyen hallere, makamlara, amellere ve taatlere fer veya fūru denir. Fer asla, dal ve köke bağlı bulunduğundan usule riayet etmeyen vusulden mahrum kalır. Vusulsüzlük usulsüzlüktendir. Asılların aslı, edep ve erkân gözetmektir.

aşr (a.): ikinci vakti.

aşşı (t.): yarar, fayda.

āşkārā (f.): belli, açık, meydanda.

aşmak (t.): taşmak.

aţā (a.): bağışlama, bahşiş.

aţıf (a.): yönelme.

‘**ātīfet** (a.): karşılık beklemeden gösterilen sevgi, iyilikseverlik.

‘**ātī** (a.): isyan.

aṭlas (a.): yüzü ipek, altı pamuklu kıymetli bir kumaş cinsi.

‘**aṭūf** (a.): 1. birine sevgisi olan. 2. çok merhametli.

‘**avālim** (a.): dünyalar.

aṣvām (a.): halk.

‘**avn** (a.): yardım.

aṣyā (a.): daha veya en kudretsiz, iktidarı hiç olmayan.

‘**ayān** (a.): gözle görülür bir şekilde açık ve belli olan, aşikâr.

āyet (a.): kimsenin inkâr edemeyeceği açık delil, nişan, belirti, alamet.

ayıtmaḵ (t.): söylemek.

‘**ayn** (a.): 1. göz. 2. kaynak.

‘**ayne’l-yaḵīn** (a.): gözüyle görmüş gibi, kat’i.

‘**ayn-ı beḵā** (a.): hayat pınarı.

aṣzam (a.): en büyük.

aḷher (a.): en zahir, pek belli, çok meydanda, besbelli, apaçık.

‘**azīm** (a.): büyük, ulu, iri.

‘**azīmü’ş-şān** (a.): şanın yüceliği.

āzīne (f.): Cuma günü.

‘**azemāt** (a.): haklar.

‘**azm** (a.): kemik.

Azrā: Vâmık ile Azrâ mesnevisinin baş kadın kahramanıdır. Şairler için sevgilinin simgesi olmuş kişilerden biridir.

-B-

bāb (a.): giriş çıkış yeri, kapı.

bāc (f.): vergi, haraç, cizye.

bād (f.): rüzgâr, yel.

ba’d (a.): sonra.

ba’de’l-memāt (a.): ölümden sonra.

bāde-nūş (f.): şarap içen.

bādī (a.): ilkin başlangıçta.

bāḡ-bān (f.): bahçıvan, bağcı.

baḡl (a.): ester, katır.

bahā (a.): güzellik, zariflik.

bahāyim (a.): dört ayaklı hayvanlar, canavarlar.

bāhir (a.): apaçık, ayan.

baḡl (a.): cimrilik.

baḡr (a.): deniz, derya.

baħr-ı bī-leb ü lüb (a. + f.+ f. + a.): sahili olmayan, aslı deniz.

baħr-ı mescūr (a.): dalgalı deniz (met.).

baħreyn (a.): iki deniz.

baċīd (a.): uzak, ırak.

bāċiṣ (a.): sebep.

baċar (a.): sığır.

bākī (a.): ebedi Allah.

bāl (f.): kanat.

bālā (f.): üst, yukarı.

bāliġ (a.): bülüġa eren.

bāliṣ (f.): yastık, yüz yastığı.

balķımaķ (t.): parlamak, parıldamak, ışık saç saçmak.

bānī (a.): bina eden, yapan, kurucu.

-bār (f.): yaġdıran, serpen, saçan, döken.

bār (f.): 1. yük. 2. Allah. 3. meyve (met.). 4. sıkıntı üzüntü (met.).

bārān (f.): yaġmur.

bār-gāh (f.): girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.

bār-gāh-ı kibriyā (f. + a.): Tanrı huzuru.

Bārī (a.): yaratan, yaratıcı.

başal (a.): soğan.

başar (a.): görme yeteneġi.

bāşır (a.): gören, görücü Allah.

başīret (a.): önden görüŖ, sezis.

başt (a.): yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.

baţ (a.): kuyu veya kova gibi yerlerden su alıp içmeye yarar kulplu bardak, kaz şeklindeki sürahi, maşrapa.

bay (t.): zengin.

bāz (f.): 1. doġan, atmaca, şahin. 2. açık. 3. oynatıcı, oynayan.

bāziga (a.): doġan (güneşin doġuşu).

bāzū (f.): kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı.

-be (f.): Farsça fiilleri emir kipine sokan ek.

bedān (f.): onunla.

Bedahşan: Diyar-ı Bedahş diye de bilnen bu ülke Horasan ve Sind'in kuzeyinde bulunan daġlık bir bölge olup bugün bir kısmı Afganistan bir kısmı da Tacikistan sınırları içinde kalan yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kabil ile Yarkent arasındadır. Lâl taşının buradan çıkartıldığı bilinir. Edebiyatta daha çok lâl taşı ie birlikte anılır.

bedīċ (a.): eşi ve benzeri olmayan Allah.

beğāyet (a.): son derece.

beh (a.): güzel.

be-ḥaḳ (f.): hakkı için.

beher (f.): her, her bir, her biri.

Behlül (Behlül-i Dānā): Kufeli olup divan şiirinde, divane ve ermiş bir kişilik olarak tanınır.

benāt (a.): kızlar.

bender (f.): liman.

benefşe (f.): menekşe.

beng (f.): afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici “ban” denilen bir nebat ve bunun tohumu, esrar.

bennā (a.): yapı yapan, mimar.

benūn (a.): oğullar.

ber- (f.): üst, üzerinde.

berāt (a.): rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

berāyā (a.): halk, insanlar, mahlûkat, yaratıklar.

berd (a.): soğuk.

berdegī (a.): kölelik.

berehne (f.): çıplak.

berf (f.): kar.

berg (f.): yaprak.

berg-i tīn (f. + a.): 1. incir yaprağı. 2. Hz. Âdem ile Havva'nın örtündükleri yaprak (met.).

ber-güzār (f.): hediye, hatıra.

berī (a.): 1. temiz. 2. kurtulmuş. 3. uzak.

berḳ (a.): şimşek.

ber-kemāl (f.): mükemmel.

berr (a.): 1. kara toprak, 2. Allah'ın isimlerinden biri.

berr ü baḥr (a.): kara ve deniz.

berrāş (a.): afyonkeş.

berri (a.): yabancı.

berş (a.): afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun.

berzaḥ (a.): ince uzun kara parçası.

bes (f.): yeter, yetişir, tamam, kâfi.

bessām (a.): çok gülen.

beşşāş (a.): güleryüzlü.

bet (a.): ikâmet etmek, oturmak.

bevḳ (a.): kargaşa.

bevl (a.): idrar, sidik, çiş

beydaḳ (a.): satranç oyununda piyade adı verilen taşlar.

beyn (a.): 1. ara, aralık. 2. arada, araya, arasında.

beyzā (a.): çok beyaz.

bezl (a.): bol bol verme, saçma.

bezz (f.): ekim.

bıtn (a.): zengin.

bī (f.): başına getirildiği Farsça kelimelerde olumsuzluk anlamı katan ön ek ; -siz.

bī-cenk ü cidāl (f. + a.): savaşımsız.

bī-cidāl (f. + a.): tartışmasız.

bī-çü/bī-çün (f. + a.): emsalsiz, eşsiz.

bī-gümān (f.): şüphesiz.

bī-‘inād (f. + a.): aksi olmadan, kesinlikle.

bī-ḳadr (f. + a.): değersiz, kıymetsiz.

bī-ḳīl ü ḳāl (f. + a.): 1. dedikodusuz. 2. dedikoduya mahal olmadan, şüphesiz (met.).

bī-miṣl (f. + a.): benzersiz.

bī-pāyān (f.): sonsuz, uçsuz, bucaksız.

bī-zevāl (f. + a.): fani, geçici olmayan.

bibr (f.): fare, sıçan.

bīd (f.): söğüt ağacı.

bīdār (f.): uyanık, uykusuz.

bid‘at (a.): peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey.

bih (f.): ayva.

biḥār (a.): denizler.

bi-iznillāh (a.): Allah’ın izni ile.

bi’l (a.): ile manasına gelip eklendiği -kameriyye harfleriyle başlayan-kelimeleri zarf yapar.

bi’l-baṣṭ (a.): uzun uzadıya anlatarak.

bilād (a.): beldeler.

bilād-ı gelāse (a.): İstanbul, Edirne, Bursa.

bili (t.): bilgi, ilim, irfan, idrak, malumat.

bīm (f.): korku.

bīn (f.): gören, görücü.

bīniṣ (f.): görme, görüş yetkisi.

bīr (f.): yıldırım.

bīrūn (f.): dışarı.

bister (f.): yatak, döşek.

bist ü heṣṭ (f.): yirmi sekiz.

bisyār (f.): çok.

biṣnev (f.): dinle.

bīṣ ü kem (f.): fazla ve eksik.

bū/büy (f.): koku.

bu‘d (a.): uzaklık.

buğz (a.): kin, nefret, sevmeme.

buhl (a.): cimrilik, el sıkılığı.

buḥūr (a.): denizler.

buḥūr (f.): tütsü.

Buḫrāt: Yunanlı ünlü hekim. Divan edebiyatında genellikle aşk ve ayrılık derdine çare bulması ile anılır.

buñ (t.): zaruret, felaket, sıkıntı, gam, şiddetli ihtiyaç.

burhān (a.): delil, kanıt.

bühtān (a.): yalan, iftira.

bükmek (t.): hareket etmek.

bündār (f.): ev, bark sahibi.

bünyād (f.): asıl, esas, temel.

bürüdet (a.): soğukluk.

bürük (a.): şimşekler.

büryān (f.): susuz kavurmak suretiyle veya tandırda pişen et yemeği, kebab anlamında olup aşığın ciğeri kebaba benzetilir.

büt (f.): 1. put. 2. klasik edebiyatta sevgili yerine kullanılır.

büt-i nā-mihribān (f.): merhametsiz sevgili.

büz (f.): keçi.

büzürg (f.): büyük, ulu.

-C-

cā/cāy (f.): 1. yer. 2. mahal. 3. mevki.

cābir (a.): cebreden, zorlayan.

cağ (t.): su deliği.

cāh (a.): itibar, makam, orun, mevki.

cāhid (a.): elinden geldiğince çalışıp, çabalayan.

caḥīm (a.): cehennem, tamu.

cā'il (a.): yaratan.

cāme (f.): elbise, çamaşır.

cāmi^c (a.): cemedan, derleyen, toplayan.

cāmid (a.): donmuş, donuk, cansız.

cānib (a.): taraf, cihet, yan.

cān-fezā (f.): can artıran, gönüle ferahlık verici, cana can katıcı.

cān-sitān (f.): ruh alıcı, can çıkarıcı, insana bela olan güzel.

cār (a.): komşu.

cārī (a.): cereyan eden, akan, geçen.

cāvidān (f.): sonsuz, ebedi.

cavk (t.): topluluk, küme, bölük.

cebbār (a.): kuvvet ve kudret sahibi Allah.

cebīn (a.): alın.

cebr (a.): zor, zorlama.

cebr eylemek: bir şeye zorlamak.

cedel (a.): sert münakaşa, tartışma.

cedīd (a.): pek az zamandan beri bilinen veya mevcut olan.

cehd (a.): çalışma, çabalama.

celālī (a.): Allah'a ait, tanrısal.

celī (a.): belli, açık, aşikâr.

celīl (a.): çok büyük, ulu.

Cem/Cemşid: Pişdadiyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Divan şiirinde şarap, kadeh ve eğlence meclisi ile anılır.

cemād (a.): cansız varlık, nesne.

cemīl (a.): güzel, iyi, latif.

cenāḥ (a.): kanat.

cennān (a.): bahçıvan.

cennāt (a.): cennetler.

cerāḥat (a.): irin, yara.

cevād (a.): cömert, eli açık.

cevāhir (a.): cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar.

cevālī (a.): bulunduğu diyarı terk etmek zorunda olanlar.

cevce (f.): arpa kadar.

cevlān (a.): dolaşma, gezinme, gezinti.

cezvā (a.): ikizler burcu.

cibāl (a.): dağlar.

cid (a.): çalışma, çaba, gayret.

cidāl (a.): kavga, tartışma.

cīfe (a.): lâşe, leş.

cihān-ārā (f.): cihanı, dünyayı süsleyen, bezleyen.

cihān-dārān (f.): cihanı, dünyayı tutan hükümdarlar, padişahlar.

cihāt (a.): taraflar, yönler.

cinān (a.): cennetler.

cinnī (a.): cine mensup.

cīrān (a.): komşular.

cirm (a.): vücut, cisim.

cisr (a.): köprü.

civār (a.): yakın yer, komşu.

cū (f.): akarsu, ırmak, çay.

cū^c (a.): açlık, aç kalma.

cūd (a.): cömertlik, eli açıklık.

cumhūr (a.): halk, ahali.

cūş (f.): coşma, kaynama.

cümle (a.): bütün, hep, birikiş.

cünd (a.): asker, asker topluluğu.

Cüneyd-i Bağdadî: Bağdadlıdır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Devrinde bütün mutasavvıfların önderi olarak bilinir. “cübbemin içinde Allah’tan başka bir şey yok” sözüyle anılır.

cünūd (a.): askerler, ordular.

cür’a (a.): 1. kadehin dibinde kalan son yudum. 2. İlahî içkiden sonra mutasavvıfın bazı sırlara vakıf olması.

cüst (f.): arama, araştırma.

cüz² (a.): kısım, parça.

-Ç-

çağ çağ (t.): çağıl çağıl.

çāh (f.): 1. kuyu, çukur. 2. cehennem.

çāk (f.): yarık, yırtık.

çāker (f.): cariye, köle, kul.

çapmak (t.): 1. koşmak, hızlı hareket etmek. 2. sürmek, koşturmak.

çār (f.): dört.

çār-pā (f.): dört ayaklı hayvanlar.

çāker (f.): kul, köle.

çār-şenbe (f.): çarşamba.

çegān (f.): çengilerin dans ederken çaldıkları, zilleri ve kasnağı metal def.

çehār (f.): dört.

çend (f.): her ne kadar.

çeng (f.): kanuna benzer, dik tutularak çalınan bir çeşit saz.

çerāg (f.): fitil, mum.

çerāg uyandırmak (t.): Mevlevilerde ve Bektaşilerde, mumu yahut kandili yakmak yerine kullanılan bir deyim.

çeri (t.): asker.

çeşn (f.): ziyafet, şölen.

çeşn-gīr(f.): ziyafet tutan.

çetük (t.): kedi.

çi (f.): ne.

çigil: Türkistan’ın doğusunda olduğu kabul edilen, güzelleri ile meşhur yer. İran ve Türk edebiyatında ve tarih kaynaklarında insanların beyaz tenli ve güzel yüzlü oluşlarıyla şöhret bulan bu Türk boyu daha çok güzelleri ile meşhur bir şehir adı olarak geçer.

çirk (f.): kir, pas, pis.

çīz (f.): nesne, şey.

-D-

dad (t.): tat, lezzet.

dād (f.): doğruluk, adalet.

dahā (a.): güneşe çıktı.

Daḥḥāk: İran’ın Pişdadiyan sülalesinde Cemşid’den sonra gelen, zalim ve acımasız bir hükümdardır. Divan

şiiirinde zulüm ve acımasızlığın sembolü olarak kullanılmıştır.

dāḥī (a.): karanlık gece.

dāhir (a.): 1. uzun süre. 2. daim olan (met.)

dāī (a.): dua eden, duacı.

daḳ (a.): vurma, çalma, vuruş.

daḳāyık (a.): dakikalar.

daḳīḳ (a.): ince, ufak, tutulmaz, nazik.

dāl (a.): delalet eden, gösteren.

ḍāl (a.): sapıtılmış, doğru yoldan ayrılmış.

ḍalālet (a.): doğru yoldan sapma.

dāmen (f.): etek.

dāmen-i çāh (f.): cehennem eteği.

dān (f.): bilen.

dānā (f.): bilen, bilgili.

dānende (f.): bilen, bilgili, haberdar.

dāniş (f.): biliş, bilgi, ilim.

dan/ṭanmaḳ (t.): danışmak, istişare etmek.

dār (a.): yer, mekan, ev.

dār-ı ʿiḳāb (a.): 1. azap yeri. 2. cehennem (met.).

ḍar (a.): zarar.

dārā (f.): 1. hükümdar. 2. Cenâbıhakkın bir adı.

dārāt (f.): ihtişam, gösteriş, debdebe.

dārū's-selām (a.): Bağdat.

debīr (f.): kâtip, yazıcı.

dehān (f.): ağız.

dehhāş (a.): çok dehşetli, çok korku veren.

dehr (a.): dünya.

delā'il (a.): deliller, kanıtlar.

delv (a.): su kovası.

dem (a.): kan.

dem (f.): 1. soluk, nefes. 2. an.

dem-be-dem (f.): daima.

dem-sāz (f.): arkadaş, dost, sırdaş.

dendān (f.): diş.

deng (f.): hayran, şaşkın, ahmak, sersem.

denī (a.): 1. alçak, kötü. 2. dünya.

deprenmek (t.): hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak.

der- (f.): -de, içinde.

der-āgūş (f.): kucaklama, sarma.

derbān (f.): kapıcı, kapıya bakan.

derç (a.): derecelendirmek.

derec derec (a.): derece derece, basamak basamak.

derk (a.): anlama, kavrama.

destār (f.): sarık.

dest-dırāz (f.): el uzatma, sarkıntılık.

dest-māl (f.): elbezi.

dest-res (f.): el erme, kuvvet ve zenginlik.

devvār (a.): sürekli olarak dönen.

deycūr (a.): karanlık.

deyn (a.): borç.

deyr (a.): insanlık âlemi, bu dünya.

deyyān (a.): mükâfatlandırıcı veya cezalandırıcı, hâkim Tanrı.

deyyār (a.): biri, bir kimse, bir fert.

deyyūm (a.): sürekli, daim.

dıḥk (a.): gülme.

dıraḥt (f.): ağaç.

dırāz (f.): uzun.

dīde-bān (f.): gözcü, gözleyici, bekçi, kolcu, nöbetçi.

dil-āzār (f.): gönül inciten, hatır kıran, kalp kıran, merhametsiz.

dil-cū (f.): gönül arayan, gönül çeken.

dil-dār (f.): birinin gönlünü almış sevgili.

dil-gīr (f.): gönül tutan, kalbe sıkıntı veren, gücenik, kırgın.

dil-hāh (f.): gönlün arzu ettiği, sevilen şey.

dinlence (t.): dinlenme zamanı.

dinmek (t.): susmak, konuşmamak.

dīr (f.): geç, çoktan, uzun müddet.

diraḥşān (f.): parlak, parlayan.

direm (f.): 1. akça, para. 2. dirhem.

dirgürmek (t.): diriltmek, ihya etmek.

dirhem (a.): eski bir ağırlık ölçüsü birimi.

dirīg (f.): esirgeme.

dīv (f.): şeytan.

doğuş (t.): çarpışma, mücadele.

dorbe (a.): deneme, tecrübe.

döymek (t.): dayanmak.

dūd (f.): duman, tütün.

duḥā (a.): imsaktan güneş batıncaya kadar geçen zamanın dörtte biri.

duḥān (a.): duman, tütün.

dūn (a.): aşağı, aşağılık.

dūn-perver (a. + f.): kötü, alçak kimseleri koruyan.

dūr (f.): uzak.

dūrī (f.): uzaklık.

dūş (f.): rüya.

-dūz (f.): diken, dikici.

dū (f.): iki.

dū-tā (f.): iki kat, bükülmüş.

dūcā (a.): karanlık.

dūmen (t.): bütün, tamamen.

dūretmek (t.): türemek, peyda olmak, zuhura gelmek.

dūrişmek (t.): çalışmak, çabalama, gayret etme.

dū-şenbe (f.): pazartesi.

dūbūr (a.): kış, makat.

dūnbāl (f.): kuyruk.

dūr (a.): inci.

dūrr-i meknūn (a.): dizilmiş, dizi inci, değerli inci.

dūrr-i yetīm (a.): 1. sedefinde tek olarak çıkan iri, büyük inci. 2. Hz. Muhammed.

dūr-pāş (a. + f.): inci saçan.

dūrc (a.): kutu.

dūrişmek (t.): çalışmak, çabalamak, gayret etmek.

dūrrāc (a.): eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu.

dūrū (f.): gerçek olmayan söz, yalan.

dūşnām (f.): sövme, azarlama, sövüp sayma.

dūşvār (f.): güç, zor.

dūvāzdeh (f.): on iki.

dūzd (f.): hırsız.

dūzetmek (t.): 1. yoluna koymak, tanzim etmek, tertip etmek. 2. düzeltmek, tesviye etmek.

-E-

eb (a.): baba.

eb⁶ad (a.): en uzak.

ebdān (a.): bedenler, gövdeler.

ebhār (a.): denizler.

ebkār (a.): orijinal şeyler, bakir olan şeyler.

ebkem (a.): söz söylemeye muktedir olmayan.

ebrār (a.): hayır sahipleri, iyiler, dindarlar, özü sözü doğru olanlar.

ebrek (a.): çok bereketli.

ebter (a.): yarasız.

ebū (a.): baba, ata.

Ebūcehl (Bū Cehl): Kureyş kabilesinin reislerinden olup İslamiyet'in ve Hz. Muhammed'in en büyük düşmanıdır.

Ebū'l-Kāsım: Hz. Muhammed'in (s.a.v) isimlerindedir.

Ebū Yūsuf: Ebū Hanife'nin öğrencilerindedir. Kûfe doğumludur.

ecmaʿīn (a.): hepsi, cümlesi, topu.

edā (a.): borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme.

ednā (a.): en alçak, en aşağı.

efhām (a.): anlayışlar, idrakler.

eflāk (a.): felekler, gökler, semalar.

Eflātun: İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri olan ilk çağ Yunan düşünürü.

-efrūz (f.): aydınlatan, parlatan.

efser (f.): taç.

-efşān (f.): saçan, serpen, dağıtan, silken.

efvāh (a.): ağızlar.

efzūn (f.): fazla, çok.

ehl-i hāl (a.): hâlden anlayan, derdin, sıkıntının ve aşkın ne olduğunu bilen gönül taraftarı.

ehlullāh (a.): tanrı adamı, veli, evliya.

ehvā (a.): arzular, istekler, şehvetler, meyiller.

eʿimme (a.): imamlar.

eḳal (a.): en az, en aşağı.

eḳālīm (a.): dünyanın mntıkları, memleketler, diyarlar.

ekber (a.): en büyük.

ekfān (a.): kefenler.

ekmel (a.): daha (en, pek) kâmil, mükemmel ve kusursuz olan, en uygun, en eksiksiz.

ekser (a.): en çok, daha ziyade.

ekvān (a.): 1. varlıklar. 2. âlemler, dünyalar.

elf (a.): bin.

elmās (f.): 1. kıymetli taş. 2. değerli.

elmās u incü-düz (f.): elmas ve inci diken.

elvān (a.): 1. renkler. 2. türler, nevilere, sınıflar.

emāret (a.): emirlik, beylik, prenslik.

emcek (t.): meme.

emlah (a.): en melahatli, pek melih, son derece güzel.

emmāre (a.): çok zorlayan, emreden, buyurucu.

emrāz (a.): illetler, hastalıklar.

emvāc (a.): dalgalar.

emvāl (a.): mülkler, para ile alınan şeyler.

emvāt (a.): ölümler.

enām (a.): bütün varlıklar, yaratıklar.

enām (a.): at, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar.

enār (a.): çiçek açma.

enbāz (f.): ortak, eş, dost.

enbiyā (a.): peygamberler.

enbiyā-yı mürsel (a.): Allah (c.c) tarafından gönderilmiş peygamberler.

encās (a.): pislikler.

endek (f.): az, azıcık.

ender (f.): -de içinde.

endīşe (f.): düşünce.

endūh (f.): gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü.

ene (a.): ben.

enf (a.): burun.

enfūs (a.): ruhlar, canlar, yaşayanlar, hayat sahipleri.

enfūs ü āfāk (a.): nefis ve dışı.

engūr (f.): üzüm.

engüşt (f.): parmak.

enhār (a.): nehirler, ırmaklar.

enīn (a.): inilti, inleme.

enkeru'l-eşvāt (a.): seslerin en çirkini.

ente (a.): sen.

envār (a.): nurlar, ışıklar, parlaklıklar.

erbaʿīn (a.): kırk.

ergen (t.): bekâr, evli olmayan.

erībe (a.): akıllı, zeki, zeyrek, (adam).

erkā (a.): pek yüksek, en yukarı.

erkān (a.): esaslar, temeller.

erṭāl (a.): ritiller, ölçekler.

ervāḥ (a.): ruhlar.

erzān (f.): ucuz.

erzen (f.): darı.

esb (f.): at.

esbāb (a.): elbise.

eşdāf (a.): sedefler, inci kabukları.

esfel (a.): en sefil, pek aşağı, çok bayağı.

eshār (a.): sabah vakitleri.

esmā (a.): adlar, isimler.

eşmār (a.): yemişler, meyveler.

eşnām (a.): putlar.

eşbâh (a.): şahıslar, cisimler, vücutlar, gövdeler.

eşcâr (a.): ağaçlar.

eşgâl (a.): işler, uğraşlar, meşguliyetler.

eşk (f.): gözyaşı.

eşrâr (a.): şerirler, azılılar, fesat karıştıranlar, kötülük edenler, edepsizler.

eşvâk (a.): şiddetli arzular, istekler, neşveler.

etfâl (a.): çocuklar.

etmek (t.): ekmek.

eṭvâr (a.): hal ve hareketler, işler, tarzlar.

evâmir (a.): buyruklar, buyrultular.

evbâş (a.): ayak takımı.

evc (a.): 1. doruk, zirve; en üst tepe. 2. gökyüzü (met.).

evkât (a.): zamanlar.

evrâd (a.): 1. okunması âdet olunan dini dualar. 2. her vakit dilde ve ağızda dolaşan sözler.

evrâk (a.): kâğıtlar.

evşâf (a.): sıfatlar.

evsâṭ (a.): ortalar.

evtâd (a.): ağaç veya demir kazıklar, direkler.

evvâh (a.): imanı sağlam.

eytmek (t.): söylemek, demek, anlatmak.

eyvân (f.): büyük sofa, divanhane, salon.

eyyâm (a.): günler.

ez (f.): den, dan manasına gelir.

ez'af (a.): en zayıf, daha güçsüz, en kuvvetsiz.

ezhâr (a.): çiçekler.

ezû (f.): ondan.

-F-

fağfūr (f.): Çin imparatorlarına verilen bir ad.

fahhâş (a.): her türlü kötülükleri şahsında toplamış.

fâriğ (a.): 1. vazgeçmiş, çekilmiş. 2. rahat, asude.

fâriğü'l-bâl (a. + f.): başı dinç, gönlü rahat.

fâsık (a.): Allah'ın emirlerine karşı gelen, günahkâr.

fâsid (a.): kötü, fena, yanlış, bozuk.

fāş (a.): meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

fātır (a.): yaratan, yaratıcı.

fāzā'il (a.): faziletler.

fāzıl-ter (a. + f.): daha erdemli.

fenā (a.): yok olma, yok olup geçme.

fenā-fillāh (a.): Allah'ın varlığı içinde yok olma.

fer (f.): 1. parlaklık, aydınlık. 2. kuvvet, nüfuz, iktidar.

fer^c (a.): ikinci derecede ehemmiyeti olan şey.

ferāğat (a.): masivadan vazgeçme, el çekme (met.).

ferah-nāk (a. + f.): sevinçli.

ferāmūş (f.): hatırdan çıkarma, unutmama.

ferdā (f.): yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbür gün.

ferīd (a.): tek, eşi bulunmayan, benzersiz.

ferīk (a.): insan topluluğu, cemaat.

ferrāş (a.): hizmetçi.

ferruh (f.): uğurlu, kutlu.

ferş (a.): 1. döşeme, yayma. 2. yeryüzü.

ferş-i ḥazīz (a.): yerin dibi.

ferzāne (f.): dünya gailelerinden uzaklaşmış olan (tasvf.).

fe's (a.): ikiyüzlü balta.

feşāhat (a.): dilin doğru düzgün, açık ve anlaşılır kullanılması.

fettāh (a.): 1. açan. 2. kulların kapalı işlerini açan Allah.

fevķ (a.): üst, üst taraf, yukarı.

-fezā (f.): artıran, çoğaltan.

fısk (a.): Allah'a isyan etme, hak yoldan çıkma, günah işleme.

fī (a.): içinde, -de.

fī-sebīl İllāh (a.): Allah yolunda, hayrat olarak.

fī'āl (a.): işler, kârlar, ameller.

fiğān (a.): ızdırap ile bağırma, çağırma, inleme.

fıkr-i sevād (a.): kötü düşünceli.

fīl (a.): satrançta çapraz hareket eden taş.

fī'l-ḥakīka (a.): hakikatte, hakikaten, gerçekten, doğrusu.

fī'l-meşel (a.): mesela, misaldeki gibi.

fīrāk (a.): ayrılık, ayrılma.

fīrāş (a.): yatak, döşek.

-fīrīb (f.): aldatan, aldatıcı.

fırkat (a.): dostlardan ve sâireden ayrılık, ayrılış.

fotâden (f.): düşmek.

fu'âd (a.): kalp, yürek, gönül.

furûz (a.): farzlar.

fuşûl (a.): mevsimler.

fülk (a.): gemi.

füzûn (f.): çok, fazla.

-G-

ğabğab (a.): gıdı, gerdan.

ğāfir (a.): bağışlayan, esirgeyen, kusurları öreten, affeden Allah.

ğāfiru'l-ḥaṭāyā (a.): günahları bağışlayan Allah (c.c).

ğāhī (f.): bazen, arasıra, kimi zaman, ara ara, zaman zaman.

ğā'it (a.): insan pisliği, insan tersi.

ğamgīn (a.): kederli, tasalı.

ğamze-kār (a. + f.): süzgün bakışlı.

ğanī (a.): 1. zengin, varlıklı, bol, doygun. 2. Allah adlarındandır.

ğār (a.): mağara, in.

ğarḳ (a.): suya batma.

ğāş (a.): dolu.

ğāşşāş (a.): sahtekâr, üçkâğıtçı.

gāv (f.): öküz, sığır.

ğavş (a.): yardıma yetişen, kendisinden manevi yardım istenen ve kutup derecesine ulaşmış, veli, kutup.

ğavṭa (f.): su içindeki derinlik.

ğavvāş (a.): inci, sünger çıkarmak amacıyla suya dalan kimse; dalgıç.

ğāyet (a.): 1. son, gayet, son derece. 2. sınıır.

ğayūr (a.): gayretli, çok çalışkan (Allah'ın adlarından biridir.).

ğazāl (a.): ahu, geyik.

geçe (t.): taraf, yan.

gedā (f.): dilenci.

geh (f.): bazı, arasıra.

genc (f.): hazine, define.

geñez (t.): kolay.

-ger (f.): isimlerin sonuna eklenen ve failiyet bildiren bir edat.

gerd (f.): toz, toprak.

gerdāniyye (f.): Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarıdır.

gerden-bend (f.): boyun bağı, boyuna bağlanan şey, gerdanlık.

gerdiş (f.): dönüş, dönme, dolaşma.

gerdün (f.): felek, dünya, sema.

germ (f.): sıcak.

geşt (f.): gezme, seyretme, dolaşma.

geveşt (f.): Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarındandır.

gevher (f.): maddenin özü, cevheri.

đıl (a.): kin.

đıl u đıř (a.): kin ve hile.

đılmān (a.): tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler.

đınā (a.): zenginlik, bolluk.

đıř (a.): karışıklık, hile.

đıyās (a.): yardım.

đil ü mā (t. + a.): 1. kil ve su. 2. insan (met.)

điñ (t.): geniş.

đirān (f.): ağır, sakil (maddi, manevi).

đirde (f.): bütün, hepsi.

đirdegān (f.): ceviz.

đirdigār (f.): yaratan, Allah.

điryān (f.): ağlayıcı, ağlayan.

đirye (f.): 1. gözyaşı. 2. ağlama, ağlayış.

đirye eylemek: ağlamak.

đitī-nümā (f.): cihanı gösteren.

điyāh (f.): bitki, taze ot.

đönder (t.): kargı, mızrak.

đū (f.): söyleme, deme.

đubār (a.): toz, toprak.

đufrān (a.): 1. merhamet etme, affetme.
2. Allah'ın kullarının günahlarını affetmesi.

đūh (f.): pislik, necaset.

đulām (a.): esir, köle.

đūn (f.): 1. renk. 2. gidiř, tarz, sıfat.

đurāb (a.): karga.

đurre (a.): yeni ay.

đūsāle (f.): buzađı, dana.

đūsfend (f.): koyun.

đuşřa (a.): keder, kaygı, üzüntü.

đūř (f.): 1. kulak. 2. gül (met.).

đūře (f.): köře, bucak.

đūřıř (f.): çalıřma, çablama, uğrařma.

đūř-māl (f.): kulak bükme, yola getirme.

đūy (f.): Acemlere mahsus bir çeřit oyun topu, yuvarlak řey.

đūy u çevgān (f.): Bir meydanda ata binerek eldeki sopa (çevgān) ile top (đūy)a vurma suretiyle oynanan bir oyundur.

đūyā (f.): söyleyen, söyleyici.

gūyende (f.): söyleyen, konuşan.

gūft ü gū (f.): dedikodu.

gūftār (f.): söz.

gūher (f.): elmas, cevher.

gūl-ārā (f.): gül süsleyen.

gūleş (t.): güreş.

gūl-gūn (f.): gül renkli, pembe.

gūmān (f.): zan, sanma, sezme.

gūm-rāh (f.): yolunu şaşırılmış, doğru yoldan ayrılmış.

gūneş kursu (t. + a.): güneşin uzaktan düz görülen yüzü.

gūnüci (t.): kıskanç, hasetçi.

gūşād (f.): açma, açılma, açılış.

gūvāh (f.): şahit, delil, tanık.

gūzāf (f.): bî-hûde, boş.

gūzer (f.): geçme, geçiş.

-H-

ḥāb (f.): uyku.

ḥāb-ı ğaflet (f. + a.): gaflet uykusu.

habāb (a.): su üzerinde olan hava kabarcıkları.

habeş (a.): Afrika'nın doğusunda, Yemen'in karşı kıyısında yer alan Habeşistan ülkesidir. Habeşiler siyahî

oldukları için edebiyatta renkleri dolayısıyla anılırlar.

habīb (a.): sevgili.

habīr (a.): haberi olan, bilgisi olan.

habl (a.): ip, urgan, halat.

hablū'l-metīn (a.): İslam dini.

hacb (a.): menetme, mahrum etme.

hacc-ı aşğar (a.): küçük hac; hac mevsimi dışında herhangi bir zamanda Kâbe'yi ziyaret etme.

hacc-ı ekber (a.): büyük hac; Arafat'a çıkılma gününün Cuma gününe denk geldiği yılki hac.

Ḥāce Şanān: İranlı mutasavvıf şair Feridüdüddin Attar'ın Mantıku't-tayr ve Ali Şir Nevai'nin Lisanü't-tayr adlı mesnevilerde öyküsü anlatılan şeyh.

hacen (a.): eğdi, büktü.

Ḥacı Bekdaş: Bektaşiliğin kurucu piri. (1210-1271)

hād (a.): yol gösterici.

had (a.): 1. sınır, uç. 2. derece, mertebe.

had u pāyān (a.): ucu bucağı (met.).

had (a.): yanak.

haddi rūmmān (a.): nar gibi kırmızı yanaklı.

ḥadeng (f.): kayın ağacından yapılmış ok.

ḥadeş (a.): abdest ve guslün tazelenmesi gerektiren hal.

ḥādī (a.): hidayet eden, doğru yolu gösteren.

ḥadīd (a.): öfkeli, şiddetli hiddetli, titiz.

ḥafā (a.): gizli olma, gizlilik, kapalılık.

ḥāfız (a.): aşağı düşüren, alçaltan.

ḥafī (a.): gizli, saklı.

ḥāḥ (f.): isteyen, ister manasında kelimelere takılır.

ḥā'il (a.): engel.

ḥāk (f.): toprak.

ḥāk-i miḥnet (f. + a.): 1. eziyet, sıkıntı toprağı. 2. dünya (met.).

ḥākister (f.): kül, ateş külü.

ḥaḳḳa'l-yaḳīn (a.): bir şeyi tadarak ve yaşayarak öğrenmek.

ḥāl (f.): vücutta husûle gelen ben, nokta.

ḥalāş (a.): bir yerden veya bir şeyden kurtulma, kurtuluş.

ḥalāvet (a.): sevimlilik, tatlılık, şirinlik.

ḥālī (a.): تنها, boş, sahipsiz yer.

ḥālīb (a.): süt, taze süt.

Ḥālīku's-secāyā (a.): tüm tıynetlerin yaratıcısı Allah (c.c).

ḥalīm (a.): tabiatı yavaş olan, yumuşak huylu.

ḥāliyā (a.): 1. şimdiki zamanda. 2. boş olarak, hālī.

ḥalḳ (a.): boğaz.

ḥalḳ (a.): yaratma.

ḥalḳ itmek: yaratmak

ḥallāk (a.): halk edici, halik, yaratıcı, yaratan.

ḥalvet (a.): 1. yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık. 2. salığın Allah ile yalnız kalması.

ḥamā'il (a.): omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç veya sancak askı bağı; hamaylı.

ḥamāḳat (a.): ahmaklık, beyinsizlik, bölülük.

ḥamīd (a.): övgü ve teşekkürle layık olan.

ḥāmil (a.): 1. yüklü. 2. taşıyan, götüren.

ḥāmil-i cevr ü cefā (a.): eziyet ve sıkıntı çeken.

ḥamr (a.): şarap, içki.

ḥams (a.): beş.

ḥāmūş (f.): susan, susmuş, sessiz.

ḥān (f.): üzerinde yemek yenilen sini veya sofrası.

-ḥān (f.): okuyan, okuyucu, çağırıcı.

ḥāne-nişīn (f.): evde oturan, evine bağlı.

ḥandān (f.): gülen, neşeli.

ḥāngāh (f.): dervişlerin evi, tekke.

ḥānumān (f.): ev bark, ocak.

ḥār (a.): sıcak, yakıcı, kızgın.

ḥār (f.): diken.

ḥar (f.): eşek.

ḥār (f.): hor, bayağı, adi, zavallı, itibarsız.

ḥarābāt (f.): harabeler, viraneler. Divan şairleri kelimeyi “meyhane” anlamıyla kullanırlar.

ḥarīdār (f.): satın alan kişi, müşteri, istekli.

ḥarīf (a.): meslekdaş, sanat arkadaşı.

ḥarīf (a.): sonbahar, güz

ḥarīk (a.): yangın, ateş

ḥarīk (a.): yakan, yakıcı.

ḥarīm (a.): biri için kutsal olan şeyler.

ḥarīr (a.): ipek.

ḥarīş (a.): son derece hırslı olan.

ḥarḳet (f.): hararet, sıcaklık.

ḥār u ḥas (f.): ot kırıntısı, çalı çırpı, çerçöp.

ḥas (f.): dal parçası

ḥāş (a.): mahsus, özel.

ḥāşş-ı ḥāş (a.): en has, en güzel.

ḥaşā (a.): alıkoydu, menetti.

ḥasen (a.): hüsnü, güzel.

ḥasenāt (a.): iyilikler, iyi haller, iyi işler, hayırlı işler.

ḥaserāt (a.): pişmanlık ve üzüntü kaynağı.

ḥāşıl (a.): meydana gelen, ortaya çıkan, görünen.

ḥasīb (a.): 1. hesap yapan, hesap eden. 2. herkesin hayatı boyunca yapıp ettiklerinin hesabını bütün ayrıntı ve inceliklerini bilen Allah.

ḥaşlet (a.): insanın yaratılışından gelen özellik, huy.

ḥaşem (a.): koyunlar.

ḥaşr (a.): ölüleri diriltip mahşere çıkarma, kıyamet.

ḥaşre dek: kıyamete kadar.

ḥaşşāş (a.): esrar içen, esrarkeş.

ḥaşyet (a.): korku, korkma, çekinme.

ḥaṭā (a.): yanlış, yanlışlık, yanılma.

Ḥaṭā (a.): Çin'in kuzeyi olup misk ve ahu ile anılır.

ḥaṭāyā (a.): hatalar, kusurlar, yanlışlar, suçlar, günahlar.

ḥātem (a.): mühür.

ḥavās (a.): hasseler, duygular.

ḥavāş (a.): 1. hassalar, keyfiyetler. 2. muhterem, saygın olanlar.

ḥāver (f.): şark, doğu yönü, gün doğusu.

ḥāver-i evc-i semā (f. + a. + a.): göğün en yüksek noktasının doğusu, güneşin doğduğu yer.

ḥavf (a.): korkma, korku.

ḥavf u recā (a.): korku ve umma. Müslüman kulun bu dünyadaki durumu, korku ve ümüt arasında olmalıdır.

ḥavl (a.): güç, kuvvet, takat.

ḥayā (f.): namus.

ḥāyhū (f.): hayhuy, gürültü.

ḥayf (a.): eyvah! yazık! vah!

ḥāyide (f.): ağızda çiğnenmiş yiyecek.

ḥayl (a.): at sürüsü.

ḥayme (a.): çadır.

ḥayme-i çarḥ (a.): gökyüzü.

ḥayret (a.): 1. şaşırma, şaşmak. 2. kalbe gelen bir tecelli sebebiyle salikin düşünemez ve muhakeme edemez hale gelmesi.

ḥayru'l-umūr (a.): işlerin en hayırlısı.

ḥāyhū (f.): gürültü, hayhuy.

ḥayvān (a.): canlılık, dirilik.

ḥayyā (a.): yılan.

ḥayz (a.): kadınlarda aybaşı durumu.

ḥazā'in (a.): hazineler.

ḥazer (a.): sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.

ḥāzık (a.): hazakatli, işinin ehli, usta (dilimizde en çok doktorlar hakkında kullanılır.).

ḥazīn (a.): üzüntü veren, kederlendiren, acıklı, dokunaklı.

ḥazīz (a.): zir, en aşağı.

hebā (a.): yok yere, boş, nafîle.

ḥecīm (a.): hacimli.

heftād u dü (f.): yetmiş iki.

hejdeh (f.): on sekiz.

hejdeh hezār (f.): on sekiz bin.

hem-civār (f.): komşu.

hem-çün (f.): öyle, öylece.

hem-çün̄n̄ (f.): böylece.

hem-dem (f.): sıkı fıkı, canciğer arkadaş.

hem-ḥāne (f.): bir evde oturan arkadaş.

heme (f.): hep, bütün, cümle.

hem-niṣ̄n̄ (f.): beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

hem-rāh (f.): yol arkadaşı, yoldaş.

hem-tā (f.): benzer, denk, müsavi.

hemyān (f.): heybe, dağarcık, çanta, büyük kese.

ḥenzel (a.): ebucehil karpuzu.

hergiz (f.): asla, katiyyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle.

herīse (a.): keşkek yemeği.

hesti (a.): varlık, var olma.

heṣ̄āṣ̄ (a.): çok sevinmek, neşelenmek, coşkuya kapılmak.

hettāk (a.): yırtıp parçalayan.

hevā (a.): heves, istek arzu.

hevām (a.): böcekler, haşarat.

hezār (f.): 1. bin. 2. bülbül. 3. pek çok.

ḥıfz̄ (a.): saklama, koruma.

ḥıfz̄ itmek: saklamak, korumak.

ḥıkd̄ (a.): kin tutma, öc alma için fırsat bekleme.

ḥıred (f.): akıl, us.

ḥırqa (a.): dervişlerin giydiği yakasız, kolsuz cübbe.

ḥıṣ̄āl (a.): huylar, tabiatlar, ahlaklar.

ḥıyām (a.): çadırlar.

Ḥızr: Hz. Musa döneminde yaşadığı, Allah tarafından kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretildiği, ölümsüzlük suyu (âb-ı hayat) içip ölmezliğe kavuştuğuna inanılan kişi.

hicān (a.): arkasında iki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir cins deve.

ḥicār (a.): taşlar.

ḥidāk̄ (a.): göz bebekleri.

hidāyet (a.): doğru yola yönelme.

ḥikmet (a.): 1. Allah'ın varlıkları bilip icat ve yaratma sıfatı. 2. İlahi sebep. 3. hâkimlik.

ḥilāf (a.): karşı, zıd.

ḥilāl (a.): diş, kulak karıştırıcak alet.

ḥıl'at (a.): eskiden padişah veya vezirler tarafından takdir edilen kişilere giydirilen süslü elbise, kaftan.

ḥīle-ger (f.): hileci.

hilkat (a.): yaratılış, fitrat.

himār (a.): eşek.

himmet (a.): yardım, bağış.

hīn (a.): an, zaman, vakit, sıra.

hirmen (a.): harman.

hirre (a.): kedi.

hişāl (a.): huylar, tabiatlar, ahlaklar.

hişār (f.): Türk müziğinin en eski makamlarındandır.

hişār (f.): kuşatma, etrafını alma.

hisbān (a.): hesap etme.

hiżāz (a.): nasipler, kismetler.

hod (f.): kendi.

hod-bīn (f.): kendini beğenmiş, bencil.

hod-gām (f.): kendini beğenmiş, bencil.

hod-nümā (f.): gösteriş meraklı olan.

hōş-güvār (f.): lezzetli, tatlı.

hū (a.): 1. Tanrı, Allah. 2. nefes.

hū-be-hū (a.): nefes nefese.

hū/hūy (f.): 1. huy, tabiat. 2. “kendi” anlamına gelen “hod” kelimesi yerine de kullanılmıştır (met.).

hūb (f.): güzel.

hub (a.): sevgi.

hubūb (a.): tohumlar, taneler.

huffāş (a.): yarasa.

huffāz (a.): ezberliyiciler, ezber bilenler, Kuran’ı ezberleyenler.

huftē (f.): 1. yatmış, uyumuş, uykuda olan. 2. hiçbir şeyden habersiz, gâfil.

huft u hīz (f.): yatıp kalkma.

hulḳ (a.): huy, tabiat.

hulḳ-ı hasen (a.): güzel huylu.

hulle (a.): cennet elbisesi.

hum (f.): şarap küpü.

humret (a.): kırmızılık, kızılık.

hūn (f.): kan.

hūn-āb (f.): kanlı su.

hūr (a.): cennette var olduğuna inanılan güzel kızlardan her biri.

hurde-dān (f.): dikkat sahibi, nükte ve inceliği anlayan.

hurḳ (a.): 1. eblehlik. 2. cahillik.

hur-pāş (f.): güneş saçan.

hurūc (a.): çıkış, çıkma, dışarı çıkma, ayaklanma.

hurūf (a.): harfler.

ḥurūf-ı muḫaṭṭa'a (a.): Kur'an'ın 29 süresindeki elif lam mim, elif lam elif ra, kaf, sad, nun gibi harfler.

hūş (f.): akıl, fikir, şuur, us.

ḥuşk (f.): kuru.

ḥūt (a.): büyük balık.

hüccet (a.): senet, vesika, delil.

ḥücüb (a.): perdeler.

hüdā (a.): doğru yol gösterme.

ḥükkām (a.): hâkimler.

hümā (f.): saadet, kutluluk.

hümā (a.): iki kişiyi gösterir.

hümām (a.): himmetli, azimli, bir işe sınıksız sarılıp o işi başarma.

hüner-ver (f.): hünerli, marifetli, artist.

hüşyār (f.): akli başında, akıllı, uslu.

hüveydā (f.): açıkça belli olan, apaçık, besbelli.

-I-

ılan (t.): yılan.

ırak (t.): uzak.

ırak itmek: uzaklaştırmak.

ıskāt (a.): düşürme, düşürülme, yok etme.

ıskāt-ı izāfet (a.): iki şey arasındaki ilgiyi yok etmek.

ıyāl (a.): bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler.

ıyş (a.): eğlence, zevk ve sefa sürme.

-İ-

ıbād (a.): abidler, kullar.

ıbkā (a.): baki, daim, devamlı, sürekli kılma.

İbn-i Edhem: Tanınmış velilerden ve büyük mutasavvıflardandır. Divan şiiirinde, aşk şarabı içmesi, zenginliği, malı mülkü bırakıp fakirliği seçmesi, tahtı ve tacından vazgeçip on iki yıl yalnızlığa (inzivaya) çekilmesi v.b. özellikleriyle anılır.

ibrāz (a.): ortaya koyma, meydana çıkarma, gösterme.

ibtidā (a.): başlama, başlangıç.

ictināb (a.): sakınma, çekinme.

ıd (a.): bayram.

ıd-i ekber (a.): arefesi cumaya rastlayan kurban bayramı.

ifnā (a.): yok etme, ortadan kaldırma.

iftikār (a.): alçakgönüllülük.

iftirāk (a.): bir yerden veya birinden ayrılma.

iġtisāl (a.): gereğine uygun olarak gusl etme, yıkanma.

iġāta (a.): bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma.

ihlāk (a.): helak etme, öldürme, öldürülme, yok etme.

iġtilām (a.): düş azması.

iġtirāz (a.): çekingen durma, çekinme, sakınma.

iġtişār (a.): sadeleştirme.

iġtiyār (a.): seçme, seçilme, irade.

iġtiyār-ı cüz (a.): Kulun mahdut ihtiyarı, kesp. Allahü Teala, insanlara birçok fiillerinde irade vermiş olmakla beraber bütün iradelerini infaza mecbur değildir. Dilerse dilediği anda iradelerini alır. Allahü Teala'nın mutlak olan iradesi tahtında mecbur olmayacak hiçbir şey tasavvur olunamaz.

iġtiyāt (a.): sakınma, tedbirli, tedarikli bulunma.

iġvān (a.): kardeşler.

iġvetī (a.): kardeşim.

iġyā (a.): diriltme, canlandırma, hayat verme.

ʿikāb (a.): eza, cefa, eziyet.

ʿikāl (a.): bağ.

ikān (a.): sağlam biliş, bilme.

iktirān (a.): bir şeyin yanına yakınına gelme, yaklaşma, yakınlaşma.

iktizā (a.): lâzım gelme, gerekme.

iclā (a.): yükseltme, yükseltilme, yüceltme, yüceltilme.

iclām (a.): bildirme, bildirilme, anlatma.

icel (a.): hastalıklar.

ilhād (a.): gerçek inançtan dönme, cayma.

icilliyyīn (a.): yazılmış kitap.

ilmek (t.): dokunmak, geçmek, ilişmek, etkilemek, tutulmak, takılmak.

icilme'l-yaķīn (a.): bilgiye ve delile dayanan kesin bilgi.

iltmek (t.): götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek.

ilzām (a.): cevap veremez hale getirme, susturma.

icimād (a.): direk, sütun.

icimādü'd-dīn (a.): dinin direği.

imtinān (a.): yapılan iyiliği başa kakma.

in (f.): bu.

incām (a.): nimet verme, iyilik etme.

incān (a.): dizgin.

infāk (a.): nafaka verip geçindirme, besleme.

infişāl (a.): 1. ayrılma, yerinden ayrılma, yerini bırakıp gitme. 2. nefsin isteklerinden ve şehvetten uzak durma hali.

inḥilāl (a.): dağılma, parçalanma.

inḫıyād (a.): boyun eğme, teslim olma.

intāk (a.): söyleme, dile getirme, söylenilme.

intizār (a.): 1. bekleme, beklenilme. 2. gözleme, gözlenilme.

inzāl (a.): 1. indirme, indirilme. 2. düş azması.

irāb (a.): düzgün konuşma ve hakikati bildirme.

irgürmek (t.): ulaştırmak, eriştirmek.

irhamni (a.): Rahmet etmek.

irkilmek (t.): birikmek, toplanmak, yığılmak.

irsāl (a.): gönderme, yollama.

irtiyāb (a.): şüphelenme, duraklama.

isrā (a.): geceleyin yürütme, yürütülme, gönderme.

is/issi (t.): sahip, malik.

ʿiṣmet (a.): masumluk, günahsızlık, temizlik.

iṣneyn (a.): iki.

ispāh (f.): asker.

iṣr (a.): iz, eser, alâmet, nişâne.

istifsār (a.): sorma, sorulma.

istiğfār (a.): 1. Allah'tan günahın bağışlanmasını isteme. 2. tövbe etme.

istiğnā (a.): aza kanaat etme, tok gözlülük.

istiğrāk (a.): kendinden geçip dünyayı unutmak.

istimāʿ (a.): dinleme, duyma, işitme, kulak verme.

istiʿmāl (a.): kullanma, kullanış.

istimālet (a.): gönül çekme.

istinān (a.): misvak kullanma.

istincā (a.): necasetten, pislikten temizlenme.

istinşāk (a.): abdest alırken burna su çekme.

istivā (a.): ortada ve tam bir derecede bulunma.

īṣān (f.): onlar.

iṣbu (t.): işte bu.

ʿiṣret (a.): içki.

ʿiṣret zamānı (a.): bahar mevsimi (met.).

ʿiṣrūn (a.): yirmi.

iti (t.): sert, keskin, şiddetli.

itmek (t.): ekmek.

ittikā (a.): sakınma, çekinme.

ittiṣāl (a.): bitişme, kavuşma, ulaşma.

ivmek (t.): çabuk davranmak, acele etmek.

ʿiyd (a.): bayram.

ʿiz (a.): değer, kıymet.

izā (a.): korkma.

izāfet (a.): iki şey arasındaki bağ, ilgi.

ʿizām (a.): kemikler.

izʿān (a.): anlama yeteneği, anlayış.

ʿizār (a.): yanak.

izhār (a.): ortaya çıkarma, gösterme, belirtme, vurgulama.

-J-

jāle (f.): çiğ tanesi.

jeng (f.): pas, küf, kir.

-K-

kaʿb (a.): topuk kemiği, aşık kemiği.

ḳabā (a.): cübbe, kaftan.

ḳāʿbeteyn (a.): İki kabe, Mescid-i Aksa ve Mescidü'l-Haram.

ḳābız (a.): kabzeden, alan, tutan.

ḳabl (a.): önce, önceki, evvel, öncesi, evveli.

Kaʿb el-Aḳbār: İsrailoğullarının meşhur âlimlerindedir.

ḳābız (a.): kabzeden, alan, tutan.

ḳabz (a.): avuç içine alma, kavrama.

ḳabza (a.): 1. tutacak yer, tutamak yeri, sap. 2. bir tutam, bir avuç şey.

ḳaçan (t.): ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle.

ḳad (a.): boy pos.

ḳaʿde (a.): bir kere oturma, oturuş.

ḳaʿde-i evvel (a.): iki veya daha fazla rekâtlı namazların ilk oturuşu.

ḳaddesallāh sırrahü (a.): Allah sırrını mübarek etsin!

kāfī (a.): her şeye yeten Allah.

kāfūr (a.): Uzak Doğu'da yetişir bir çeşit taflardan elde edilen ve hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtırı kuvvetli bir madde.

kāh (f.): saman, saman çöpü.

kāhil (a.): hareketi ağır, gayretsiz, tembel, durgun, râkid.

ķā'il (a.): 1. söyleyen, diyen. 2. razı olmuş, boyun eğmiş.

ķā'im (a.): 1. ayakta duran, dik duran. 2. her zaman var olan değişmeyen Allah.

ķāl (a.): söz, laf.

ķalb (a.): tersine çevirme, döndürme.

ķalb etmek: değiştirmek.

ķalender (f.): dünyadan elini çekip başıboş dolaşan (derviş).

ķālib (a.): 1. kalıp. 2. ölçü. 3. beden.

ķālil (a.): az, çok olmayan.

ķallāř (a.): kalles, kancık, hilebaz, döneğ.

ķalmāř (f.): saçmalık, herze.

ķām (f.): lezzet, zevk.

ķāmi^c (a.): kam^c eden, kahreden, yok eden.

ķām-kār (f.): isteğine ulaşmış, mutlu.

ķām-rān (f.): isteğine kavuşmuş, mutlu.

ķamu (t.): bütün, her, umum.

ķām-yāb (f.): kām bulucu, bulan, talihli, isteğine ulaşmış, bahtiyar, mutlu.

ķān (f.): bir şeyin menbaı, kaynağı.

ķanber: Hz. Ali'nin sadık kölesi.

ķanca (t.): nereye.

ķancararu (t.): nereye, neresi, ne tarafa.

ķandan (t.): nereden.

ķande (t.): nerede.

ķanęı (t.): hangi.

ķanı (t.): hani, nerede.

ķanzil (t.): körkütük sarhoş, sızmış, kendinden geçmiş.

ķar (a.): çukur şeyin dibi, dip, nihayet.

-ķār (f.): "lı, -ci, -eden, -edici" eklerinin karşılığıdır; isimleri sıfat yapar.

ķarma (t.): karışık, katışık.

ķarmaķ (t.): 1. kararmak, bulanmak. 2. karıştırmak, katmak, birleştirmek.

ķaramaķ (t.): lekelemek, karalamak.

ķarañu (t.): karanlık.

ķaravař (t.): cariyeye, hizmetçi.

ķarib (a.): yakın, yakın olan.

ķārūn: Hz. Musa zamanında, zenginliği, cimriliği ve mevki hırsıyla tanınmış bir Yahudi.

ķasāvet (a.): gam, keder, tasa.

ķasim (a.): bölüştüren, dağıtan.

ķařir (a.): kısa.

kaşr (a.): köşk, kâşâne, saray.

kaşsām (a.): bölüm bölüm ayırıp veren kimse.

kaşsām-ı ezel (a.): Allah (met.).

kaṭīfe (a.): kadife.

kaṭr (a.): damla.

kaṭre (a.): *bkz.* kaṭr

kaṭl (a.): söz, lakırdı.

kaṭuḳ (t.): sidik torbası.

kaṭvās (a.): oklu asker.

kaşer: eskiden Arapların, Bizans imparatorlarına verdikleri ünvanıdır.

kaşyūm (a.): ezeli ve ebedi olan.

keḃā'ir (a.): büyük günahlar.

keḃir (a.): büyük, ulu.

kec-rev (f.): eğri giden, tuttuğu yol aykırı, sakat olan.

kefā (f.): mihnet, meşakkat, sıkıntı.

kef (a.): el içi, el ayası, avuç.

kef itmek: ele geçirmek (met.).

kehel (a.): tembel.

keḃkeşān (f.): yıldızlar.

kelām (a.): 1. söz, lakırdı. 2. söyleyiş, nutuk.

kels (a.): kireç.

kelīmullāh (a.): Tur-ı Sina'da Allah'ın hitabını duyan Hz. Musa.

kem (a.): nice.

kem (f.): az, eksik.

kemāhī/kemā-hiye/kemā-hū (a.): olduğu gibi.

kemāl (a.): olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik.

kemīn (f.): çok az, pek küçük.

kemter (f.): daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız.

kemürtlük (t.): kıkırdak.

kenīz (f.): cariye, halayık.

kerkes (a.): akbaba.

kes (f.): kimse, kişi.

keşāfet (a.): kesret, masiva (met.)

kesb (a.): çalışıp kazanma, çalışarak elde etme, kazanç.

kesb-i yed (a.): 1. el kazanma 2. bir din büyüğünden el almak (met.).

keşīf (a.): kalın, kaba, yoğun.

keşīr (a.): çok çok olan, bol.

kesr (a.): kırma, kırılma, paralanma.

kesrī (f.): eksiklik, noksan.

keştī (f.): gemi.

kevkeb (a.): yıldız.

kevkeb-i keyvān (a. + f.): zuhal yıldızı, satürn gezegeni, nahs-ı ekber (en büyük uğursuzluk) sayılır. Rengi siyaha bakan boz yeşildir.

kevn (f.): âlem.

key (f.): ne zaman, ne vakit.

key (f.): büyük hükümdar, padişah, eski Acem şahlarından ikinci tabakada bulunanların adlarının başlarına getirildi.

key (a.): dağlamak, vücutta bulunan herhangi bir yarayı ortadan kaldırmak veya kanı dindirmek için kızgın bir demirle yakmak.

keyl (a.): tahıl ölçmekte kullanılan bir ölçek, kile.

keyvān (f.): zuhal yıldızı.

kezālik (a.): aynı şekilde.

kezin (f.): ki bundan.

kezlemek (t.): temizlemek.

ķībāb (a.): tepesi yarım küre şeklinde olan bina damları.

ķībāl (a.): karşılaştırma, mukabele etme.

ķıġ (t.): koyun, keçi, deve gibi hayvanların toparlak ve kuru pisliği.

ķıldan ķıla (t.): inceden inceye.

ķın (t.): kesici aletleri koruyucu kılıf.

ķırgıl (t.): saçına ve sakalına ak düşmüş, kıranta.

ķibār (a.): büyükler.

ķiçi (t.): küçük.

ķıl (a.): söz, laf, kelim.

ķıl ü ķāl (a.): dedikodu.

ķilk (f.): kalem.

ķimesne (t.): kimse.

ķimsene (t.): kimse.

ķimya-nazar (a.): sevgilinin sihirli bakışları (met.).

ķirām (a.): cömertler, eli açıklar.

ķisrā: eski İran hükümdarlarından Nüşirevân-ı Adil'in lakabı olup kendisinden sonra gelenler de bu lakapla anılmışlardır. Adaletle hüküm sürdüğü sarayın adı ise tâk-ı Kisra olarak anılır.

ķişver (f.): ülke.

ķizb (a.): yalan.

ķopmak (t.): haşrolmak.

ķohen (f.): köhne.

ķubūr (a.): mezarlar, kabirler.

- kucmak (t.):** kucaklamak.
- kūh (f.):** dağ.
- kūh-ken (f.):** 1. dağ kazıcı, dağ kazan. 2. Şirin için dağları delen Ferhat.
- kulkāş (a.):** yılanyastığıgiller (bot.).
- ḳulḳul (a.):** bir şeyin hareketinden, deprenmesinden çıkan ses.
- ḳulūb (a.):** kalpler, gönüller.
- ḳulzüm (a.):** deniz.
- ḳurb (a.):** yakın olma, yakınlık, yakın bulunma.
- ḳurbet (a.):** yakınlık.
- ḳurre (a.):** ışık, tazelik, parlaklık.
- ḳurretü'l-ʿayn (a.):** göz nuru.
- ḳurş (a.):** daire şeklinde olan şey.
- ḳuşūr (a.):** kasırlar, köşkler.
- ḳut (t.):** uğur, talih, baht, mutluluk.
- ḳūt (a.):** yaşamak için gerekli yiyecek, azık, rızık.
- ḳuṭb (a.):** bir tarikatın ulusu (Gavs'tan sonra gelir.).
- kūteh (f.):** kısa.
- kūdūret (a.):** gam, tasa, kaygı.
- kūhsār (f.):** dağlık, dağ tepesi.
- kūlhān (f.):** hamamların altına yerleştirilen büyük ocak, cehennemlik.
- kūll (a.):** hep, bütün, çok.
- kūll-i yevm (a.):** bütün gün.
- kūm (a.):** çiçek çanağı, tomurcuk.
- kūmmel (a.):** olgunlar, kâmil kimseler.
- kūnc (f.):** köşe, bucak.
- kūnūz (a.):** hazineler.
- kürsī (a.):** levh-i mahfuzun bulunduğu yer.
- küşte (f.):** öldürülmüş.
- küymek (t.):** beklemek, sabretmek.
- L-**
- lā (a.):** Arapça kelimelerde olumsuzluk ifade eden ön ek, yokluk makamı.
- lā-cerem (a.):** şüphesiz, besbelli, elbette.
- lā ḫalā velā melā (a.):** mertebe-i uluhiyyet, mertebe-i vahdet olarak da bilinen âlem-i lahut.
- lā-mekān (a.):** mekânsız, yersiz, yere ihtiyacı olmayan; Allah.
- lā-mişl (a.):** benzersiz.
- lā-nid (a.):** eşsiz.
- lā-yezāl (a.):** ölümsüz, ebedi.
- lā-ziyād (a.):** fazlalık yok, çok değil.

lā bud (a.): gerekir, zorunda.

lafz (a.): ağızdan çıkan söz, kelime.

lafz-ı şerīf (a.): 1. kutsal söz. 2. kelime-i tevhid (met.).

lağv (a.): faydasız, beyhude, boş.

lahd (a.): çukur, mezar, kabir.

lahm (a.): et.

lahn (a.): okurken yanlışlık yapma.

lāhūt (a.): ulūhiyyet âlemi.

lāhūtī (a.): İlahi âlemle ilgili olan, İlahî.

laʿīn (a.): lanetlenmiş, lanetli, melun.

laʿl (a.): parlak kırmızı renkte, billurlaşmış alüminyum oksidi olan değerli bir süs taşı.

laʿl-i nāb (a. + f.): saf dudak, kıpkırmızı dudak.

lām (f.): süs, ziynet.

lāmiʿ (a.): parlayan, parıldayan, ışıldayan.

lāne (f.): yuva.

lāt (a.): İslam öncesi Arapların Kâbe'de bulundurdıkları put.

laṭīf (a.): 1. Allah adlarındandır. 2. yumuşak, hoş, güzel, nazik.

leb (f.): 1. dudak. 2. sahil, kenar.

leb-ā-leb (f.): ağızına kadar dolu.

ledün (a.): Allah yanı.

ledün ʿilmi (a.): Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi.

lehv (a.): yararsız ve gereksiz iş; eğlence.

leʿīm (a.): alçak, bayağı.

lek (f.): yüz bin.

lemeʿāt (a.): parıltılar, parlayışlar.

lemeḥāt (a.): bir defa bakışlar, bir göz atışlar.

lemḥa (a.): bir defa bakma, bir göz atış.

lems (a.): 1. bir şeye elle dokunma. 2. hissetme duygusu (met.).

lem-yezel (a.): zeval bulmaz, zail olmaz, baki kalıcı.

lem yezuḳ lem yaʿref (a.): tatmayan bilmez.

leng (f.): topal, aksak.

lenger (f.): gemiyi yerinde mıhlamak için denize atılan zincir ve bu zincirin ucundaki çapa.

let (f.): dayak, kötek.

leṭāʿif (a.): güldürecek sözler, letailer.

levf (a.): lokmayı çiğnemek.

levḥ (a.): yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

levm (a.): zemmetme, çekiştirme, paylama, başa kakma.

leyāl (a.): geceler.

leyl (a.): gece.

leyl-i deycūr (a.): karanlık gece.

leyl-i isrā (a.): Hz.Peygamber'in miraç gecesi.

leyl ü nehār (a.): gece gündüz.

leyyin (a.): yumuşak.

libās (a.): elbise, giyecek, giysi.

libās-ı nefis (a.): ten (met.).

lihāz (a.): bakmak.

liḳā (a.): 1. görme, rast gelip kavuşma
2. yüz, çehre.

lisān-ı ḥāl (a.): tasavvuftan söz etmek.

lisān-ı ḳāl (a.): zahirden ve şer'i hükümlerden söz etmek.

liyāḳat (a.): layık olma, değerlilik, yararlık.

luḳbet (a.): oynanan, oynanılan şey, oyuncak.

luḳbet-bāz (a. + f.): oyuncu, hokkabaz, hayalci, kuklacı.

luḳf (a.): hoşluk, güzellik.

lüb (a.): öz, halis.

lübüb (a.): içler, özler.

lūḳlūḳ (a.): inci.

-M-

mā (a.): su.

maḳādin (a.): madenler.

maḳānī (a.): manalar.

maḳārif (a.): marifetler, bilimler.

maḳāş (a.): geçinecek şey, rızık.

mābeyn (a.): iki şeyin arası, aradaki şey.

maḳrib (a.): batı.

maḳḳd (a.): saf, halis.

maḳḳfī (a.): gizli, saklanmış.

maḳḳfil (a.): bir yerde toplanmış kimseler, meclis.

māḳī (f.): balık.

maḳḳmil (a.): tahtıveran, mahmi, mahfe.

maḳḳz (a.): halis, katkısız, sade, tam, ta kendisi.

maḳḳzā (a.): yalnız, ancak, sadece.

maḳḳzūn (a.): hazinede saklanmış olan.

maḳḳāl (a.): söz, lakırdı.

maḳḳdūr (a.): kader.

maḫhūr (a.): yenilgeye uğramış, mağlup.

maḫīt (a.): nefret edilmiş, sevilmemiş.

maḫleb (a.): kalbedecek, değişecek yer.

maḫşūd (a.): niyet edilen, istenilen, istek.

maḫtū^c (a.): kat olunmuş, kesilmiş.

ma^cḫulāt (a.): aklın uygun bulduğu, akıl ile bilinen şeyler.

māl (f.): dolu.

māl-ā-māl (a.): çok dolu, dopdolu.

Mānī: Çinli ünlü bir nakkaş ve ressam olarak bilinmekle birlikte nereli olduğu, nerede olduğu, nerede doğup büyüdüğü hakkındaki bilgiler birbirinden farklıdır. Mānī, divan şiir ve nesrinde, resminin ve nakşının güzelliği ile anılır.

maḫşīb (a.): devlet hizmeti, memuriyet.

Maḫşūr: Divan şiir ve nesrinde çokça anılan ünlü bir sufidir. Hallâc-ı Mansur, aşk ile kendinden geçip ene'l-hak (Ben Hakkım) demesiyle bilinir.

ma^crūf (a.): şeriatçe uygun görülen, beęenilen ve emredilen.

maḫşūr (a.): yollanmış, gönderilmiş olan.

ma^cşiyet (a.): başkaldırma, isyan.

maḫnū^c (a.): sanatla yapılmış olan, sanat ürünü olan.

māş (f.): bürülceye benzeyen fasulyenin iki türü.

maḫrık (a.): güneşin doğduğu yer, doğu.

māt (f.): satrançta yenilme.

maḫ (f.): parlak olmayan, donuk olan.

māye (f.): Türk müziğinde bir makam.

maḫāhir (a.): bir şeyin çıktığı, görüldüğü yer.

maḫmaza (a.): abdest alırken ağza su verme.

ma^czūl (a.): azledilmiş, işinden çıkarılmış.

me^cāb (a.): geri dönülecek yer, sığınılacak yer.

me^cād (a.): ahiret.

me^cānīn (a.): mecnunlar, deliler.

me^cīd (a.): çok büyük, ulu, şan ve şeref sahibi.

me^cma^c (a.): toplanılacak yer.

me^cma^c-l-esrār (a.): sırları kendinde toplayan.

me^cma^cü'l-baḫreyn (a.): kabe kavseyn mertebesi.

mecmū^ca (a.): cem olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey, top, tüm.

medāyīn (a.): kentler, şehirler, medineler.

medgūm (a.): yanyana gelen iki kelimededen birincisinin son harfi ile ikincisinin baş harfinin aynı olması.

medhūş (a.): dehşete uğramış, şaşırılmış, korkmuş, ürkmüş.

medyūn (a.): borçlu.

me^{en} (a.): orta, göbek.

mefrūz (a.): varsayılan, farz edilen.

mef^{tūn} (a.): 1. gönül vermiş, tutkun, vurgun. 2. hayran olmuş, şaşmış.

me^{ges} (f.): sinek.

meh (f.): ay.

meh-likā (f. + a.): ay yüzlü güzel.

mehcūr (a.): uzaklaşmış, düşmüş, ayrılmış.

mekīn (a.): temekkün eden, oturan, yerleşen.

mekkār (a.): çok hile yapan, düzenbaz.

meknūn (a.): dizilmiş.

mekr (a.): hile.

mekrūhāt (a.): mekruh olan şeyler.

me^{kūl} (a.): yiyecek.

melāhat (a.): güzellik, güzel yüzlü olma.

melāl (a.): büyük üzüntü, hüzn.

mel^{ūn} (a.): lanetlenmiş.

memāt (a.): ölüm.

memlū (a.): dolu, dolmuş.

memnū^c (a.): menedilmiş, yasak edilmiş, yasak.

me^{mūm} (a.): takipçi, takip eden.

men (san.): batman. Bölgelere göre değişen 3-6kg.lık bir ağırlık birimi.

men (a.): o kimse ki, her kim ki.

menāhī (a.): haram olmuş, yapılması şer' en menedilmiş şeyler.

menār (a.): minare.

menāşīb (a.): payeler, makamlar, rütbeler, dereceler.

menāzil (a.): menziller, duraklar, konak yerleri.

menāzilū'l-^{kamer} (a.): ayın üzerinde hareket ettiği farz olunan mahrek üstünde varsayılan noktalardan her biri.

menhī (a.): haram olmuş, yapılması şer' en menedilmiş şey.

menhiyyāt (a.): dinin yasak ettiği şeyler.

mennāc (a.): çok hediye veren, bahşişi bol, cömert.

mennān (a.): 1. çok ihsan eden, veren, ihsanı bol. 2. Allah adlarındandır.

me'nūs (a.): alışılmış olan.

menzilet (a.): derece, rütbe, yükseklik derecesi.

mer (a.): adam, erkek, kişi.

merā (a.): aynalar.

merātib (a.): mertebeler.

merdāne (f.): ere, erkeğe yakışacak yolda, mertçe, erkekçe.

merdūd (a.): reddedilmiş, atılmış.

merdümān (f.): insanlar.

merg (f.): ölüm.

mergūb (a.): rağbet gören, istenen, aranan.

merķad (a.): mezar, kabir.

mervī (a.): rivayet olunan, birinden işiterek söylenen, sağlam olarak bilinmeyen.

mesā (a.): akşam.

mesā'il (a.): meseleler, sorunlar.

mesāvī (a.): kötülükler, fenalıklar.

mescūr (a.): taşkın su, deniz.

meşel (a.): 1. atasözü, darb-ı mesel. 2. örnek, benzer, misal.

meserret (a.): sevinç.

mesrūr (a.): sevinçli, sevinmiş, memnun.

mestūr (a.): örtülmüş, kapalı.

meşakķat (a.): sıkıntı, güçlü, zahmet, eziyet.

meşām (a.): burun.

meşāyih (a.): şeyhler.

meşhūn (a.): doldurulmuş, dolu.

meşīhat (a.): şeyhlik.

meşķūk (a.): şekk olunmuş, şüpheli.

meşveret (a.): müşaverede bulunma, danışma.

me'vā (a.): sığınacak yer, yurt.

mevālī (a.): Osmanlı Devletinde müderrislikten sonraki dereceye ulaşmış bilginler.

mevālīd-i selāse (a.): maden, nebat, hayvan, olmak üzere tabiatın üç âleminden bahseden ilim, tabiat ilmi.

mevc (a.): dalga.

mevdūd (a.): sevilmiş, sevgi gösterilmiş.

meveddet (a.): sevme, sevgi.

mevfūr (a.): çok, bol, çoğalmış, çoğaltılmış.

mev'îd (a.): söz verme, vaat etme.

mevlâ (a.): sahip, malik, iye.

mevt (a.): ölüm.

mevtâ (a.): ölümler, ölmüşler.

mevzûn (a.): biçimli, yakışıklı, güzel, uygun, düzgün.

mey-kede (f.): meyhane.

meysûr (a.): kolay kılınmış, kolaylatılmış, kolaylanmış.

me'yûs (a.): 1. üzgün, üzüntü, yese düşmüş, 2. umutsuz, karamsar.

meyyit (a.): ölmüş.

mezâbil (a.): süprüntülükler, süprüntü dökülen yerler.

mezâhib (a.): mezhepler.

mezbûh (a.): zebh olunmuş, boğazlanmış.

mezellet (a.): zelillik, horluk, hakirlik, itibarsızlık.

mezîd (a.): çoğalmış, artmış.

mezkûr (a.): adı geçen, kendisinden söz edilen, zikredilen.

mezmûm (a.): zemmolunmuş, yerilmiş.

mısr (a.): şehir, ülke.

mızganmak (t.): uyuklamak, azıcık uyumak.

mi'âd (a.): va'edilen belirtilen zaman veya yer.

mi'âd u mebde (a.): son ve başlangıç (met.)

midâd (a.): mürekkep.

mîg (f.): sis, duman.

miḥnet (a.): 1. zahmet, eziyet. 2. gam, keder, sıkıntı, dert.

mîhr (f.): güneş.

mihiribân (f.): şefkatli, merhametli, muhabbetli, güleryüzlü, yumuşak huylu.

mik'âb (a.): küp.

min- (a.): -den, denberi.

min-ḳıdem (a.): ezelden beri.

mînâ (f.): 1. şarap şişesi. 2. mine kuyumcularının gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırça.

minvâl (a.): usul, yol, tarz, şekil.

mîr (f.): âmir, baş; kumandan, bey, vali.

mir'ât (a.): ayna.

misâfir-ḥâne (a. + f.): dünya (met.).

mîşâk (a.): sözleşme, andlaşma.

mişâl (a.): benzer, gibi.

mişkāl (a.): yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü.

mişl (a.): benzer.

miyān (f.): 1. orta, ara. 2. bel.

mū/mūy (f.): 1. saç, saç teli. 2. kıl.

muʿaffin (a.): kötü kokan.

muʿaḥḥir (a.): dilediğini geri koyan, arkaya bırakan Allah.

muʿallaḡ (a.): talik edilmiş, asılmış, asılı.

muʿanber (a.): amberlenmiş, güzel kokan, güzel kokulu.

muʿariz (a.): muaraza eden, karşı gelen.

muʿaṭṭal (a.): tatil edilmiş, bırakılmış, kullanılmış, battal.

muʿaṭṭar (a.): güzel koku, ıtır.

mubāḥese (a.): konuşmak, görüşmek.

muʿciz-nümā (a. + f.): mucize gösteren.

muḏī (a.): ışık veren, parlayan, aydınlatan.

müdemmaḡ (a.): aptal, budala.

mufaḏḏal (a.): üstün kılınmış.

muḡayyebāt (a.): gizli, görünmez şeyler.

muḡīṣ (a.): yardım eden, bağışlayan.

muḡlaḡ (a.): kapanmış, kapalı.

muḡnī (a.): zengin eden.

muḡraḡ (a.): gark etmiş, batmış, batırılmış.

muḡhammer (a.): yoğrulmuş.

muḡharrik (a.): harekete geçen, hareket ettiren, devindiren.

muḡaṣṣal (a.): özet olarak, özetle.

muḡasser (a.): hasret kalmış, hasrete düşürülmüş.

muḡhibbān (a.): sevenler, sevgi besleyenler, dostlar.

muḡṣī (a.): sayan, sayı sayan.

muḡyī (a.): 1. canlandıran, can veren. 2. Allah adlarındandır.

muʿīn (a.): yardımcı.

muʿiz (a.): 1. ağırlayıcı, ağırlayan. 2. dilediği kuluna izzet veren Allah.

muḡaddem (a.): zaman bakımından önce gelen, önceki.

muḡārin (a.): bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş.

muḡarreb (a.): yakın, yaklaşmış, yaklaşan.

muḡayyed (a.): kayıtlı, bağlı, bağlanmış.

muḡır (a.): ikrar eden, doğruyu söyleyen.

muķīm (a.): ikâmet eden.

munfaşıl (a.): ayrı, ayrılmış.

mūnis (a.): 1. ünsiyetli, alışılan, yadırganmaz, alışılmış. 2. cana yakın, sevimli.

munķur (t.): büyük kadeh, şarap kabı.

mūr (f.): 1. karınca 2. yoksulluk ve fukaralık sembolü.

murakķa^c (a.): yama yapılmış, yamalı.

muraşşaf^c (a.): kıymetli taşlarla bezenmiş.

mu^ctād (a.): itiyad edilmiş, âdet olunmuş, alışılmış.

muṭahhar (a.): tahir edilmiş, temizlenmiş, temiz.

muṭahhir (a.): tahir eden, temizleyen.

muṭam (a.): yiyeceği, içeceği bol olan.

mu^ctedil (a.): 1. yavaş, mülayim, sert olmayan, işi pek ileriye götürmemiş olan. 2. çok sıcak veya çok soğuk olmayan, ılıman.

mu^ctī (a.): veren, ite eden.

muṭī^c (a.): 1. itaat eden, boyun eğen. 2. bağlı.

muṭṭali^c (a.): öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli olan.

muttaşıl (a.): bitişen, kavuşan, bağlanan.

muvaḥḥid (a.): Allah'ın birliğine inanan.

muṣā^caf (a.): iki kat, kat kat, katmerli.

muzaḥref (a.): göz boyayıcı sahte şeylerle süslü.

muṣırre (a.): zararlı, zarar veren, zarara sokan.

muzil (a.): zelil kılan, zillete düşüren, bayağılaştıran.

mübdī (a.): yaratıcı.

mübīn (a.): hayrı, şerri, iyiyi ve kötüyü ayıran.

mübtedī (a.): bir şeyi öğrenmeye yeni başlayan, acemi.

mücāhede (a.): 1. savaşmak, mücadele etmek. 2. nefsi ezmek, etkisiz hale getirmek.

mücrim (a.): cürüm işlemiş, suçlu.

müdām (a.): devam eden, sürekli.

müdebbir (a.): tedbir alan, tedbirli, düşünce ile hareket eden, düşünceli.

müdde^cī (a.): iddia edilen, davacı.

müdeķķik (a.): tetkik eden, inceden inceye araştıran, en ufak gizli şeyleri görenler.

müdemmağ (a.): aptal, budala.

müdrük (a.): bir şeyi idrak eden, bilinçli.

mü'esser (a.): kendisine bir şey tesir etmiş olan.

mü'eyyed (a.): te'yid edilmiş, kuvvetlendirilmiş, sağlam.

müheymin (a.): birini korkudan koruyan (Allah adlarındandır.).

müheyyə (a.): hazır.

müheyyə eylemek: hazırlamak.

müje (f.): kirpik.

müjgān (f.): kirpikler.

mükaḥḥal (a.): (göz için) sürme çekilmiş, sürmeli.

mükevvin (a.): tekvin eden, yapan, meydana getiren, yaratan.

mükeyyif (a.): keyif veren, keyif verici.

mül (f.): şarap.

mülāyim (a.): uygun.

mülḥid (a.): tanrıtanımaz, dinsiz, inançsız.

mülemma^c (a.): divan şiirinde Türkçe dizelerle Arapça veya Farsça dizelerin karışık olarak yer aldığı şiir.

mümīt (a.): ölüme neden olan, öldürücü.

mümkināt (a.): olabilen, olabilir şeyler.

mümteni^c (a.): imtina eden, çekinen.

münādī (a.): nida eden.

münezzeh (a.): herhangi bir şeye ihtiyacı olmayan veya herhangi bir sıfatla nitelenemeyen.

münhā (a.): tebliğ edilmiş, bildirilmiş.

mün'im (a.): bir kimsenin geçimini sağlayan, inam eden.

münkād (a.): inkıyad eden, boyun eğen.

münkalī^c (a.): kal'edilen, kökünden sökülen.

münkir (a.): inkâr eden, kabul etmeyen.

münşī (a.): inşa eden, yapan.

münşī-i luṭf (a.): güzelliği inşa eden Allah (c.c).

müntakim (a.): suçluları cezalandıran Allah.

müntehī (a.): nihayet bulan, sona eren, biten.

mürde (f.): ölü, ölmüş.

müsāvī (a.): eşit, denk, birinin ötekinden farksız olanı, aynı halde ve derecede bulunan.

müsebbih (a.): tesbih eden, subhanallah diyen.

müşelleş (a.): üçleştirilen, üçlü, üç.

müstağrık (a.): gark olmuş, dalmış, batmış.

müstaʿmel (a.): kullanılmış.

müsteʿān (a.): kendinden yardım istenen en büyük güç, Allah.

müstecāb (a.): isitcabe edilmiş, kabul olunmuş.

müsteḥab (a.): farz ve vacibden başka olarak sevap kazanılan iş.

müstemiʿ (a.): istima eden, dinleyen, dinleyici, işiten.

müsteṭāb (a.): güzel bulunan, beğenilen.

müstevī (a.): düz, her tarafı bir.

müşābih (a.): aralarında benzerlik olan, benzer.

müşāhede (a.): Allah âlemini görme.

müşg (f.): misk.

müşṭāk (a.): iştıyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan.

müteʿālī (a.): yükselen, yüksek olan.

müttaḳī (a.): takva sahibi.

müvellā (a.): bir iş takibi için şeraitçe vazifelendirilen memur.

müyesser (a.): kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

müzd (f.): mükâfât.

-N-

nā- (f.): başa gelerek kelimeyi menfileştiren bir edat.

nā-bekār (f.): soysuz, aşağılık, alçak, namert, hayırsız.

nā-çiz (f.): hiç hükmünde olan, değersiz, ehemmiyetsiz, çok küçük şey.

nā-tüvān (f.): güçsüz, kuvvetsiz, zayıf.

nāb (f.): saf, katışıksız.

nādī (a.): seslenen, çağırın.

nādīm (a.): pişman olan.

nādīmān (a.): nedamet duyanlar, pişman olanlar.

nāf (f.): 1. göbek. 2. orta.

nāfe (f.): misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk.

nāfī (a.): giden, giderici, yok eden, yok edici.

nāfiʿ (a.): 1. yararlı olan. 2. Allah adlarındandır.

nāfiḥ (a.): nefh edici, eden, üfüren, üfürücü, üfleyici.

nağam (a.): nağmeler, ezgiler.

nāgehān (f.): ansızın, birdenbire.

naḥīf (a.): zayıf, cılız, çelimsiz.

naḥl (a.): arı, bal arısı.

naḥl (a.): hurma ağacı.

naḥs-ı ekber (a.): 1. satürn gezegeni. 2. büyük uğursuz.

nāḥun (f.): tırnak.

naḥviyyūn (a.): gramerciler, gramer uzmanları.

nā'im (a.): uyuyan, uykuda.

nākes(f.): cimri, eli sıkı.

naḳḳāş (a.): nakış işleyen, nakış yapan.

naḳmet (a.): intikam, öc alma, eza vererek cezalandırma.

naḳş (a.): noksan, eksiklik.

na'leyn (a.): bir çift ayakkabı.

na' mā (a.): ihsan, bahşiş, nimet, insanı refaha kavuşturucu şey.

nān (f.): ekmek.

nāşır (a.): yardımcı, yardım eden.

nāsūtī (a.): insanlıkla ilgili.

nāşī (a.): neşet eden, edici, ileri gelen.

naḫ (a.): yeryüzü.

nāvek (f.): ok.

nāvek-i müjgān (f.): sevgilinin gözlerinden çıkan öldürücü bakış.

naẓīr (a.): benzer, eş, örnek.

nebbāş (a.): mezar soyucu, kefen soyucu.

necā (a.): kurtulmak.

necāḥ (a.): isteğine ulaşma.

necāt (a.): kurtulma, kurtuluş.

necis (a.): pis, murdar.

necl (a.): oğul, çocuk, evlad.

necm (a.): yıldız.

nedāmet (a.): pişmanlık.

nedīm (a.): yakın dost, samimi arkadaşı.

nef (a.): menfaat, fayda, kâr, çıkar.

nefā'is (a.): nefis, güzel, beğenilir şeyler.

nefḥa (a.): üfleme, üfürme, soluma.

nefs (a.): ruh, can, hayat.

nefs-i emmāre (a.): insanı kötülüğe sürükleyen nefes.

nefs-i levvāme (a.): kötülükten sonra içe huzursuzluk, rahatsızlık veren nefis.

nefs-i marziye (a.): başkaları tarafından beğenilme hali.

nefs-i muḫma'ine (a.): iyilikle, kötülüğü ayırdeden, temizlenerek kişiyi Allah'a yaklaştıran kuvvet.

nefs-i mülhime (a.): ilham verici nefis.

nefs-i rāziye (a.): kendinden razı olma halidir.

nef̄ ü zar (a.): kâr ve zarar.

nefy (a.): sürme, sürgün etme.

nefy ü işbāt (a.): 1. sürülen yere gittiğini ve orada bulunduğunu ispat etme. 2. dünyevi arzuları yok ederek kalpte Allah sevgisinden gayrı, sevgi barındırmamak. (met.).

nehār (a.): gündüz.

nehy (a.): bir işin yapılmasını yasak etme, yasaklama, men etme, engelleme.

nekbet (a.): talihsizlik, bahtsızlık.

nem-bār (f.): nem yağdıran.

nemed (f.): keçe, kebe.

nemed-pūş (f.): keçe veya kebe giyen derviş.

nemīme (a.): dedikodu etme.

neml (a.): karınca.

nem-nāk (f.): nemli, yaş.

nerd (f.): tavla oyunu.

nerm (f.): yumuşak.

nerrād (a.): usta tavlacı.

nesābet (a.): akrabalık.

neşāyiḥ (a.): öğütler, nasihatler.

neseb (a.): nesil, soy.

neşv ü nemā (a.): yetişip büyüme, sürüp çıkma.

nevāfil (a.): farz ve vacib dışında fazladan yapılan ibadetler.

nevāl (a.): talih, kısmet.

nev-civān (f.): taze, genç delikanlı.

nevm (a.): uyku.

nevrūz (f.): Türk müziğinde bir makam.

nışf (a.): yarım, yarı.

ni'am (a.): nimetler.

nid (a.): benzer, eş.

nidā (a.): bağırma, bağırış, ses.

nifās (a.): lohusalık hali.

nigāh (f.): bakış, bakma.

nigah-dār (f.): saklayıcı, koruyucu.

nigār (f.): (resim gibi güzel) sevgili.

nīgū (f.): güzel, iyi.

nīgūn (f.): tersine dönmüş, alt üst olmuş.

nigūn-sār (f.): başaşağı.

nihād (f.): yaradılış.

nihāl (f.): fidan.

nihān (f.): gizli.

nġk (f.): iyi, hoş, güzel, beğenilen.

nġk ü bed (f.): iyi, kötü.

niġāb (a.): peçe, yüz örtüsü.

nġl-gūn (f.): çividi, çivit renginde, lacivert.

nġm (f.): yarım.

ni'ne (a.): ne güzel, ne ala.

ni'ne'l 'abd (a.): ne güzel kul.

nġre (a.): ateşler.

niśā (a.): kadınlar.

niśār (a.): saçma, sepme.

nġst (f.): yoktur, değildir.

niśyān (a.): unutmama.

nġş (f.): 1. iğne (arı, akrep gibi böceklerde). 2. zehir.

niśān (f.): belirti, iz, alamet.

niśest (f.): oturan.

noġre (a.): gümüş.

nuġās (a.): bakır.

nukūş (a.): resimler, nakışlar, bezemeler, süsler.

Nu'mān: İmam-ı A'zam (en büyük imam) olarak bilinen, ehl-i sünnet mezheplerinin dört büyük imamından biri olan Hz. Nu'mān bin Sâbit.

nūr-efşān (a. + f.): nur saçan.

nūr-ı envār (a.): nurların nuru.

nuşret (a.): yardım.

nūş (f.): 1. tatlı, bal. 2. içilecek şey, içki.

nuţġ (a.): 1. konuşma yetisi. 2. söz (met.)

nücūm (a.): yıldızlar.

nūh (f.): dokuz.

nūh kıbāb (a.): gökyüzü.

nūġūd (f.): paralar, nakitler.

-nūmā (f.): gösteren anlamında birleşik sıfatlar yapar.

nüzūl (a.): aşağı inme.

-O-

od (t.): ateş.

olar (t.): onlar.

omaç (t.): hedef, amaç, gaye.

oñmak (t.): daha iyi bir duruma gelmek, salah bulmak.

-Ö-

öküş (t.): çok, pek çok.

öñürdici (t.): başta giden, başta gelen.

öri turmak (t.): ayağa kalkmak, ayakta durmak.

‘öşr (a.): 1. onda bir. 2. Kuran-ı Kerim’de on âyetlik bölüm.

özdek (t.): esas, temel, kök, gövde, öz.

özge (t.): diğer, başka, gayrı.

-P-

pā/pāy (f.): ayak.

pā-būs (f.): ayak öpen, ayak öpücü.

pādāş (f.): mükâfat.

pāk (f.): kutsal, mübarek.

pānzdeh (f.): on beş.

-pāş (f.): “serpen, saçan, dağıtan” manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

pāyān (f.): son, bitim, uç.

pāygāh (f.): derece, rütbe.

pāyidār (f.): iyice yerleşmiş, sağlam, devamlı, sürekli.

pāy-māl (f.): ayakaltına alınmış, çiğnenmiş.

pelīd (f.): pis, murdar.

penāh (f.): sığınılacak yer.

penç (f.): beş.

pencāh (f.): elli.

penç-şenbe (f.): perşembe.

pend (f.): öğüt, nasihat.

per (f.): kanad.

per ü bāl (f.): kanat ve kol.

pertev (f.): parlaklık, ışık.

pervā (f.): çekinti, sakınma, korku.

pervāne (f.): 1. geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. 2. sevgili (met.)

pervāz (f.): uçma, uçuş, yükselme.

perverd-gār (f.): besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı: Allah.

pes (f.): arka.

peşşe (f.): sivrisinek.

peydā (f.): açıkta, belli olan.

peyember (f.): peygamber.

peymāne (f.): büyük içki kadehi.

pīl (f.): fil.

pīle (f.): ipek kozası.

pinhān (f.): saklı, gizli, gizlenmiş.

pīr (f.): yaşlı, çok yaşlı.

pirāhen (f.): gömlek.

piste (f.): fındık.

pister (f.): yatak, döşek.

pīş (f.): ön, ileri, ön taraf.

pīşe (f.): 1. sanat, meslek. 2. iş.

pīşvā (f.): önderlik eden kimse.

puḥte (f.): pişmiş, pişkin; olgun, güngörmüş adam.

pūl (f.): para.

pūr (f.): erkek çocuk, oğul.

pūr (f.): dolu, çok.

pūser (f.): oğul, erkek çocuk.

pūšt (f.): arka, sırt.

-R-

rābi^c (a.): dördüncü.

rāci^c (a.): geri dönen.

ra^d (a.): gök gürlemesi.

rāfi^c (a.): 1. kaldıran, yükselten. 2. Allah adlarından.

rāğīb (a.): istekli, isteyen, rağbet eden.

rāh (f.): yol.

rāh-ı ta^cām (f. + a.): ince ve kalın bağırsak (met.)

rāḥ (a.): şarap.

rahş (f.): gösterişli, yörük ve güzel at.

raḥt (a.): döşeme ve ev takımı.

raⁱyyet (a.): teba, idare edilen.

rāki^c (a.): eğilen, rükû eden.

rām (f.): itaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.

rās (f.): yol.

rāsiḥ (a.): bilgisi (din bilgisi) çok geniş olan.

rāşid (a.): akıllı.

raṭb (a.): taze, yeşil, yaş.

raṭb u yābis (a.): kurudan yaştan, münasebetli münasebetsiz söz.

ra^wūf (a.): pek esirgeyen, çok bağışlayan.

rāy (a.): rey, fikir, oy.

rāygān (f.): bedava, parasız.

rāz (a.): sır, gizlenen şey.

rāz-dār (a. + f.): sır tutan.

rāz-ı nihān (a. + f.): gizli tutulan sır.

rāzıḳ (a.): rızık veren Allah.

rebāb (a.): gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe.

rebī^c (a.): bahar.

recm (a.): 1. taşlama, taşa tutma. 2. lanetleme.

ref^c (a.): yok etmek.

refī^c (a.): yüksek, yüce.

refīḳ (a.): arkadaş, yoldaş, dost.

refref (a.): ince, yumuşak kumaş.

reg (f.): kan damarı.

rehā (f.): kurtulma, kurtuluş.

reh-güzār (f.): geçit, geçecek yol.

reh-nümā (f.): yol gösteren, kılavuz.

reh-rev (f.): yola giden, yolcu.

reh-zen (f.): yol kesen.

remmāl (a.): kum döken, fala bakan, falcı, remlci.

remz (a.): işaret, alamet, belirlilik.

renc (f.): 1. ağrı, sızı. 2. zahmet, eziyet, sıkıntı.

rence (f.): sıkıntılı, incinmiş, rahatsız, dertli.

reng (f.): hile, oyun.

reng-i ʿasel (f. + a.): bal rengi.

reʿs (a.): baş, kafa.

reşād (a.): doğru yolda yürüme, hak yoldan gitme.

revāfız (a.): Şîa mezhebinin ifrata kaçan koluna mensup kimseler.

revān (f.): yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden.

revende (f.): giden, yürüyen.

revnağ (a.): parlaklık, güzellik, tazelik, süs.

rezm (f.): savaş, kavga, dövüş.

rezzāk (a.): 1. rızık veren. 2. bütün mahlûkların rızkını veren Allah.

Rezzāku'l-berāyā (a.): tüm mahlukata rızık veren Allah.

riḫat (a.): yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

rīg (f.): toz, kum.

riḫlet (a.): 1. göç, göçme. 2. ölüm.

rikāz (a.): yer altında bulunan madenler ve defineler.

rimāl (a.): kumlar.

rīş (f.): 1. sakal, 2. tüy, kıl.

rīv (f.): dek, düzen, hile.

riyāset (a.): reislik, başlık, baş olma, başkanlık.

riyāzet (a.): nefsi kırma, dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatle yaşama.

rīze rīze (f.): ufak ufak, parça parça.

rū (f.): yüz, çehre.

rū-be-rū (f.): yüz yüze.

rū-yı saḫt (f.): 1. sert yüzlü, 2. sert mizaçlı (met.).

rū-yı sefid (f.): beyaz yüzlü.

rū-siyāh (f.): 1. siyah yüzlü. 2. işlediği günahlardan dolayı yüzü karararak kul (met.).

rūy-ı zemīn (f.): yeryüzü.

rub^c (a.): dörtte bir.

rūbāh (f.): hilekâr, kurnaz.

ruḥ (f.): yanak, çehre.

ruḥ-sār (f.): 1. yanak. 2. yüz, çehre.

ruḥ-sār-ı nehār (f. + a.): gün gibi parlak yüzlü sevgili.

rūḥ-perver (a. + f.): ruh besleyen, ruha kuvvet ve ferahlık veren.

rukbet (a.): dizler.

rumūz (a.): remizler, işaretler, manası gizli olan sözler.

ruvāt (a.): rivayet edenler.

rūze (f.): oruç.

rūze-dār (f.): oruçlu.

rūzī (f.): rızık, azık, nasip, kısmet.

rūz u şeb (f.): gündüz gece.

rūmmān (a.): nar. (bot.).

rūst-e-ḥīz (f.): kıyamet, mahşer.

Rüstem: İran'ın milli kahramanı Zaloğlu Rüstem'dir. Divan edebiyatında

rezmi simgeler. Gücü, yiğitliği ve destanı ile anılır.

-S-

sābık (a.): geçmiş.

sābi^c (a.): yedinci.

sābit (a.): ispat edilmiş, anlaşılmalı.

şabūr (a.): çok sabırlı olan.

şad (f.): yüz.

şad (a.): 1. kutluluk. 2. uğur.

şadā (a.): ses.

şādıku'l-va'di'l-emīn (a.): emin ve sözüne sadık olan, Hz. Muhammed (s.a.v).

şādır (a.): çıkan.

sādis (a.): altıncı.

şadr (a.): baş, en baş.

şadr-nişīn (a. + f.): baş sedirde oturan, başkanlık makamını işgal eden.

şāğalmaḳ (t.): sağlığa kavuşmak, iyileşmek.

şāğışmaḳ (t.): saymak, hesap etmek.

şāğīr (a.): küçük.

şahā (a.): cömertlik, el açıklığı.

şahbā (a.): şarap.

şahbā-yı tahūr (a.): temiz ve helal içecek (şarap).

sāhir (a.): büyücü, sihirbaz, göz boyayıcı.

sāhir (a.): gece uyumayan, uykusuz.

şahn (a.): sahne.

şahrā (a.): sahra, ova, düzlük bölge.

şahre (a.): kaya.

şaht (f.): kart, sert, çetin.

sāhten (f.): yaratmak, var etmek.

saʿīd (a.): kutlu, uğurlu.

sā'il (a.): sual eden, soran.

şā'im (a.): oruç tutan, oruçlu.

sā'ir (a.): seyreden, harekette olan, yürüyen.

sāk (a.): 1. baldır. 2. sap (bot.).

saḳar (a.): cehennem, tamu.

sāl (f.): yıl.

şalā (a.): cuma namazına ve bazı yerlerde cenazeye çağırarak için minarelerde okunan salavat.

sāliš (a.): üçüncü.

sāmān (f.): 1. servet, zenginlik. 2. rahat, dinçlik.

sāmi^c (a.): işiten.

sāmin (a.): sekizinci.

şamt (a.): susma.

şanāyi^c (a.): sanatlar.

sānī (a.): ikinci.

-sār (f.): yer bildirecek birleşik kelimeler yapar.

şarf (a.): çevirme, döndürme.

sātir (a.): örten, kapatan.

şavāb (a.): doğruluk, dürüstlük.

şavm (a.): oruç.

şavt (a.): ses, seda.

saʿy (a.): çalışmak, çabalamak, gayret etmek.

şayd (a.): av.

sāye (f.): gölge.

şayf (a.): yaz.

sāyih (a.): gezgin.

sāyir (a.): diğer.

şayḳal (a.): cila yapan kimse, cilacı.

şayḳal-ı mihr (a.): güneş cilacısı.

şayrı (t.): hasta.

sayvān (f.): gölgelik.

seb^c (a.): yedi.

sebʿ-i ṭabaḫ u gök ü yir (a. + a. + t. + t.):
yer ve gök katmanlarının yedisi.

sebaḫ (a.): ders.

sebaḫ-dāṣ (a. + f.): ders arkadaşı.

sebāt (a.): sözünden veya kararından dönmeme, sözünde durma.

sebīl (a.): 1. yol, büyük cadde. 2. hayrat olarak parasız dağıtılan su.

sebʿīn (a.): yetmiş.

sebū (f.): şarap kabı.

sebz (f.): yeşil.

sebze-zār (f.): yeşillik.

secāyā (a.): seciyyeler, huylar, tabiatler, tıynet.

sefid (f.): beyaz.

sefine (a.): gemi.

seḫāb (a.): bulut.

seḫer-ḫīz (f.): erkenci, sabahları erken kalkan.

sehm (a.): kısım, hisse, pay.

sehv (a.): yanlış.

sek (a.): duvar.

sekrān (a.): sarhoş.

sekrān-ı vāle vü deng (a. + f. + f.): hayâl ve hayranlık sarhoşluğu.

selā (a.): cenin torbası, son.

selāmet (a.): salimlik, eminlik, korku ve endişeden uzak olma.

selāṣīn (a.): otuz.

selāṭīn (a.): sultanlar.

selb (a.): zor kullanarak, rızasız olarak alma, kullanma.

selb etmek: zorla almak, kapıp götürmek.

selīm (a.): sağlam, kusursuz, doğru.

sellāk (a.): ip satıcısı.

selmek (f.): Türk müziğinde bir makam.

selṣ (a.): üçte birini almak.

sem (a.): zehir, ağı.

semān (a.): sekiz.

semānīn (a.): seksen.

semek (a.): balık.

semen (a.): fiyat, değer, paha.

semend (f.): çevik ve güzel at.

semer (a.): meyve.

semīʿ (a.): işiten, işitme kuvveti olan.

semmāk (a.): balıkçı.

semritmek (t.): şişmanlatmak.

seng (f.): taş.

seng-i hārā (f.): mermer taşı, pek sert taş.

ser-i key (f.): hükümdarların başı, en büyük hükümdar.

serā (a.): toprak.

serādan tā simāk (a.): yerden göğe kadar (met.).

serā (f.): saray.

ser-ā-ser (f.): baştan başa.

serā'ir (a.): gizli şeyler.

serd (f.): soğuk.

ser-firāz / ser-efrāz (f.): başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

ser-gerdān (f.): başı dönen, sersem, şaşkın.

serīr (a.): taht.

sermā (f.): kış, soğuk.

sermed (f.): daima, sürekli.

ser-pūş (f.): başa giyilen şey, başlık.

se-şenbe (f.): salı.

ser-tā kadem (f. + a.): baştan ayağa, baştan aşağı, baştan başa, tamamıyla, büsbütün.

serv (f.): servi, selvi.

serv-i āzād (f.): çok uzayan düz bir selvi.

serv-i hūrāmān (f.): nazlı, sallanan selvi.

ser-ver (f.): bir toplulukta ileri gelen başkan reis.

setr (a.): örtme, kapama, gizleme.

settār (a.): 1.örtün. 2.Allah adlarındandır.

settārū'l 'uyūb (a.): ayıpları örten (Allah).

sevā (a.): beraber olma, beraberlik, denk, eşit.

sevād (a.): karalık, siyahlık, karartı.

şevb (a.): bez.

şevb-ḥān (a. + f.): kumaş dükkânı.

şevr (a.): 1. öküz, boğa. 2. boğa burcu.

seyf (a.): kılıç

seylāb (f.): sel, sel suyu.

seyvān (t.): çoban kulübesi.

seyyāre (a.): gezegen.

seyyi'āt (a.): fenalıklar, kötülükler.

sezā (f.): munasip, uygun, yaraşır.

şıbgātullāh (a.): Allah'ın yaratıcı kuvveti, İslam'ın yaratılışı.

şımak (t.): 1. bozmak. 2. yenmek, mağlup etmek, tepelemek. 3. yıkmak, harap etmek.

şınmak (t.): 1. kırılmak, parçalanmak. 2. yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak.

şınuk (t.): kırılmış.

şıyām (a.): oruç.

şīb (f.): elma.

sifāl (f.): çanak, çömlek gibi topraktan yapılmış kap.

şiğar (a.): küçüklük, ufaklık.

şiğār (a.): küçükler.

sikāl (f.): düşünce.

Sikender (İskender-Zülkareyn): Büyük İskender'dir. Hem peygamber hem padişah olmuştur. Hızır ile olan yakınlığı, ordusunun çokluğu ve cihangirliği vs. yönlerden ele alınır.

silk (a.): iplik.

şīm (f.): gümüş.

simāḥ (a.): kulak.

simāk (a.): bir şeyi yükseltip kaldıracak alet, vasita, sebep.

simāt (a.): sofraya, yemek masası.

sin (t.): mezar, kabir.

sinn (a.): yaş, ömrün derecesi.

sinān (a.): mızrak, süngü.

sipend (f.): Farsça olarak kullanılan üzerlik tohumu.

şirāb (f.): suya kanmış.

sittīn sitte (a.): altmışaltı.

sivā (a.): Allah'tan başka gayrı her şey.

sī vü dü (f.): otuz iki.

siyādet (a.): efendilik, beylik.

sokuşmak (t.): birbirine sokulmak, girmek.

sögülmek (t.): kebab edilmek, pişirilmek.

söyündürmek (t.): söndürmek.

sū (peh.): yön, taraf.

şubḥ (a.): sabah.

şubḥ-ı vaşl (a.): kavuşma sabahı.

şubḥ u mesā (a.): her zaman.

sūd (peh.): kazanç.

sūd (a.): sevdalar, aşklar.

şūf (a.): sof, yün yapağı.

sūhte (f.): yanmış, tutuşmuş.

şuhūf (a.): sayfalar.

şun^c (a.): yapış, yapma, eser.

şūretā (a.): görünüşe göre, görünüşte, dıştan bakıldığında.

sūsen (f.): zambak.

şu'ūd (a.): kutsal sayılan yıldızlar.

şuver (a.): 1. şekiller, suretler, biçimler.
2. türler, neviler.

sūz (f.): 1. yanma, ateşlenme, alevlenme. 2. dert, acı, ızdırıp.

sūdde (a.): kapı.

sūflī (a.): 1. aşağıda altta bulunan, 2. maddi âlem (met.).

sūḥan (f.): söz, lakırdı.

sūḥan-ver (f.): düzgün konuşma.

sūllā (a.): bitki dikenleri.

sūlūs (a.): üçte bir.

sūnen (a.): sünnetler.

sūrḥ (f.): kırmızı, kızıl.

sūrḥ-ser (f.): kızılbaş.

sūrūr (a.): sevinç.

sūveydā (a.): 1. kalbin ortasında bulunan kara benek. 2. İlahi aşkın zuhur ettiği nokta (met.).

-Ş-

şāb (a.): genç, delikanlı.

şābāş (f.): takdir etme, beğenme, "aferin" deme.

şād (f.): mübarek, kutlu, neşeli.

şād-bād (f.): mübarek, kutlu olsun.

şādī (f.): memnunluk, sevinçlilik, gönül ferahlığı.

şād-mān (f.): sevinçli.

şāfī (a.): şifa veren, verici.

şāḡil (a.): meşgul eden.

şāḥ (f.): 1. yeni sürgün, dal, filiz. 2. parça.

şāh (f.): satrançta, taşlardan birinin rakibin şahını alacak duruma getirilmesi.

şāhbāz (f.): bir cins iri ve beyaz doğan.

şāh-zād (f.): şehzade.

şā'ibe (a.): şüphe.

şak (a.): yarma, yarıлма.

şakī (a.): bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis.

şāme (a.): ben.

şāme-şifāt (a.): yüzü benli sevgili (met.).

şāmiḥ (a.): azametli, kibirli.

şāmil (a.): içine alan, kapsayan.

şān (a.): ün, şöhret, tanınmışlık.

şārib (a.): içen, içici.

şat (a.): büyük ırmak.

şāyi^c (a.): duyulmuş, herkesçe bilinmiş.

şebāb (a.): genç, taze.

şeb-dīz (f.): karayağız at.

şeb-efrūz (f.): geceyi aydınlatan.

Şeddād: Hūd peygamber zamanında yaşamış olup tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de bağ-ı irem denilen bir bahçe ve saray yaptırmıştır.

şefi^c (a.): şefaet eden.

şefi^c’ü’l-müznibīn (a.): günahkârlara şefaet eden, Hz. Muhammed (*s.a.v*).

şeftālū (f.): öpücük.

şehā (f.): ey şah, ey padişah.

şehd (a.): bal.

şehensāh (f.): en büyük padişah, şahlar şahı.

şehnāz (f.): Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarındandır.

şehr (a.): ay, otuz günlük zaman.

şehr-yār (f.): padişah, hükümdar.

şekāvet (a.): bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk.

şeker-hā (f.): tatlı söyleyen, tatlı sözlü.

şem^c (a.): mum.

şem^c-i Çigil: 1. Çiğil mumu. 2. Eski şiirde “şem-i Çigil” tabiri istiare yoluyla yaygın olarak aydınlık yüzlü, yüzünün nuruyla etrafa ışık saçan güzeller için kullanılır.

şem^c-dān (a.+ f.): şamdan.

şem^c-i şeb-efrūz (a. + f.): geceyi aydınlatan mum.

şemm (a.): koku alma, koklama.

şemme (a.): pek az şey.

şemşīr (f.): kılıç.

şer^c (a.): müminlerin gitmesi gereken yol, Allah’ın koyduğu yasa, Allah emirlerinin bütünü, şeriat.

şerār (a.): kıvılcım.

şerer (a.): kıvılcımlar.

şerīf (a.): kutsal.

şerm (f.): utanma.

şerm-sār (f.): utangaç.

şermende (f.): utangaç.

şeş (f.): altı.

şette (a.): dağınık.

şevk (a.): bir şeye karşı aşırı duyulan istek.

şeyāṭīn (a.): şeytanlar.

şeyb (a.): saç sakal ağarması, kocama, ihtiyarlık.

şeydā (f.): aşk yüzünden aklını yitirmiş, mecnun, çılgın.

şeyn (a.): ayıp, kusur.

Şiblī: Asıl adı Ebu Bekr bin Halef'dir. Zühd ve takvasının sağlam oluşu ile tanındı.

şidād (a.): güçlüler, kudretliler.

şihāb (a.): kıvılcım.

şikār (f.): av.

şikāret (f.): avcılık.

şikem (f.): karın.

şikest (f.): kırılmış, kırık.

şimāl (a.): kuzey.

şīr (f.): aslan.

şīr-i māh (f.): aslan burcu.

şīrāne (f.): kahramanca, cesaretle.

şitāb (f.): çabukluk, sürat.

şukka (a.): parça, kumaş veya kâğıt parçası.

şüm (f.): şom, uğursuz.

şūrīde (f.): 1. karışık, perişan. 2. âşık, tutkun.

şübühāt (a.): şüpheler.

şümār (a.): hesap.

şünūd (f.): işitme, duyma.

şüyūh (a.): şeyhler.

-T-

ta'ab (a.): sıkıntı, eziyet, zahmet.

ta'accüb (a.): şaşa kalma.

ta'alluḡ (a.): dünya ile olan bağ, dünya ilişkisi.

ta'am (a.): yemek, yiyecek.

tā'at (a.): Allah'ın buyruklarına uyma, Allah'a itaat etme, ibadet etme.

ta'azzum (a.): büyüklük satma, kibirlenme.

tāb (f.): 1. güç, kuvvet. 2. ışık, parlaklık, aydınlık.

tab' (a.): tabiat, huy, yaratılış.

tābān (f.): ışıklı, parlak.

tabl (t.): davul.

taḡakkuk (a.): hakikat olarak meydana çıkma, gerçekliği anlaşılma.

taḡfīf (a.): hafifletilme.

taḥkīk (a.): 1. bir şeyin doğruluğunu ve gerçekliğini araştırıp soruşturma. 2. mutasavvıfın ibadetlerin, eylemlerin ve dinsel konuların özündeki gerçeği, uygulamaların nedenlerini ve amaçların gerçeğini kavraması.

taḥlīl (a.): arasını açmak, arasını genişletmek.

taḥmīr (a.): yoğurma, yoğrulma.

taḥrīk (a.): kımıldatma, kımıldatılma, oynatma.

taḥt (a.): aşağı, alt.

taḥtū'1-lafz (a.): sözün görünen anlamı dışındaki derin manası.

ṭāḥūna (a.): su değirmeni.

ṭahūr (a.): çok temiz, temizleyici.

ṭāk (a.): bina kemeri.

ṭaḫaddes ü te'ālā (a.): (Allah için) kutsal ve yüce.

ṭaḫī (a.): dinine bağlı.

ṭaḫrīr (a.): anlatma, anlatış.

ṭam^c (a.): tama eden.

ṭama^c (a.): aç gözlülük.

ṭāmi^c (a.): tamah eden, tamahkâr.

ṭamu (t.): cehennem.

ṭañ (t.): şaşılacak şey, hayret edilen şey.

ṭa'n (a.): ayıplama, yerme.

ṭapmak (t.): itaat etmek, tabi olmak, boyun eğmek, bağlanmak.

ṭapu (t.): huzur, nezd, makam, kat.

ṭār (f.): tel.

ṭarḥ (a.): atma, koma, bırakma.

ṭarīk (a.): yol, sokak, cadde.

ṭās (f.): tavla zarı, zar.

ṭāsi^c (a.): dokuzuncu.

ṭaş (t.): dış.

ṭaṭvīl (a.): uzatma.

ṭavar (t.): binek hayvanı.

ṭāye (f.): dadı, sütanne, çocuk bakıcısı.

ṭāyır^c (a.): bir işi kendi isteği ile yapan.

ṭayy-i mekân (a.): mekânı atlarcasına geçme.

ṭayyār (a.): uçucu, uçan.

ṭayr (a.): kuş.

ṭayyāş (a.): serseri.

ta'zīmāt (a.): hürmetler, saygılar.

te'affī (a.): izi silinmek, yok olmak.

tebāh (f.): yıkılmış, harap olmuş.

tebdīl (a.): değiştirme, değiştirilme, başka bir hale getirme.

teberrā (a.): uzaklaşma, uzak durma, çekilme.

tecellā (a.): 1. görünme, belirme. 2. Hak nurunun tesiriyle makbul kulların kalbinde ilahi sırların ayan olması.

tecellā-yı cemāl (a.): Allah'ın cemal sıfatının tecelli etmesi.

tedrīc (a.): derece derece, basamak basamak ilerleme, ilerletme, azar azar hareket.

tefāvūt (a.): iki şeyin birbirinden farklı olması.

tefekür (a.): düşünme, düşünce.

tefekür etmek: düşünmek.

tefe'ül (a.): fal bakma, fal açma.

tefrīd (a.): dünyadan geçip yalnız Allah ile meşgul olma, kendini Allah'a adama.

teki (t.): gibi.

tehi (f.): boş.

tek (t.): benzetme edatı; gibi.

teķā'üd (a.): emekliye ayrılma.

telh (f.): acı.

telhīş (a.): özetleme, hulasa etme.

temcīd (a.): üç aylarda her gün sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah ululuğunu belirten dua.

temekkün (a.): mekânlanma, yerleşme, yer tutma.

temennā (a.): dileme, dilek, istek.

temşīl (a.): 1. benzetme. 2. örnek söz; söz gelişi.

tenevvür (a.): nurlanma, parlaması, ışıldama, aydınlık olma.

teng (f.): dar, sıkıntılı.

tennūr (a.): Mevlevi hırkası. Mevlevi dervişlerinin giydikleri kolsuz, yakasız, yırtmaçlı, beli kırmalı, uzun ve geniş elbise.

tepid (t.): 1. ayakla vurulan darbe, tepme, tepiş. 2. ayak (met.)

-ter (f.): tafdil ve mübalağa edatı olarak kelimelerin sonuna gelir.

ter (f.): 1. ıslak, yaş, nemli. 2. taze.

terkini urmak (t.): terketmek, vazgeçmek.

tersā (f.): Hristiyan.

teshīr (a.): zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme.

teşdīd (a.): kuvvet verme, kuvvetini artırma.

- teşne (f.):** susamış, susuz.
- teşvīş (a.):** karıştırma, karmakarışık etme.
- tevāzu^c (a.):** alçakgönüllülük gösterme.
- tev^oemān (a.):** ikizler.
- tevfīk (a.):** uydurma.
- tevī (a.):** yalnız, tek.
- tevīl (a.):** sözü çevirme, söze ayrı mana vermeye kalkışma.
- tevsen (f.):** başı sert at.
- tevy (a.):** helak olmak, telef olmak.
- teymīn (a.):** yümünlü, uğurlu olsun.
- tezekkür (a.):** hatıra getirme.
- tıfl (a.):** küçük çocuk.
- tılısmāt (a.):** tılsımlar.
- tıyn (a.):** balçık, çamur.
- tīg (f.):** kılıç.
- tīhū (f.):** çil kuşu.
- tilāl (f.):** tepeler, kümeler.
- tilmīz (a.):** öğrenci, çırak.
- tīmār (f.):** yara bakımı.
- tīn (a.):** incir.
- tīr (f.):** ok.
- tis^cīn (a.):** doksan.
- to (f.):** sen.
- ton (t.):** elbise, kılık, kıyafet.
- toylamağ (t.):** ziyafet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak.
- tuğ (t.):** eskiden sancak tepesine ve başa takılan at kuyruğu.
- tuğyān (a.):** coşma, taşma, kabarma.
- tuhfe (a.):** armağan, hediye.
- tūl (a.):** 1. uzunluk, boy. 2. zaman çokluğu.
- tūl-ı emel (a.):** hırs, tamah, tükenmez arzu.
- tułga (t.):** çelik başlık, miğfer.
- tumturāk (f.):** görkem, gösteriş.
- turgurmağ (t.):** ayağa kaldırmak, ayakta tutmak, dikmek.
- turre (a.):** alın saçı.
- tuş kılamak (t.):** yönelmek.
- tūşe (a.):** ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.
- tūṭī (f.):** papağan.
- tūtiyā (a.):** göz sürmesi, sürme.
- tuyūr (a.):** kuşlar.
- tūrāb (a.):** toprak.
- tüs^c (a.):** dokuzda bir.

-U-**uçmağ (t.):** cennet.**ʿūd (a.):** odun, ağaç.**ʿuqbā (a.):** öbür dünya, ahiret.**ulūf (a.):** binler.**ulūʿl-ʿazm (a.):** azm sahibi, azam sahibi peygamberler (Hz. Muhammed, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa).**ʿulūm (a.):** bilimler, ilimler.**ʿulūv (a.):** yükseklik, büyüklük, yücelik.**ʿuluvvüʿl-himmet (a.):** gayretin, himmetin büyük olması.**ʿulvī (a.):** 1. yüksek, yüce. 2. melekût ve ceberût âlemi (met.).**ʿumk (a.):** derinlik.**umūr (a.):** işler, görevler.**ʿunf (a.):** şiddet, sertlik, kabalık.**unmak (t.):** iyileşmek, onmak.**urmak (t.):** 1. vurmak, çarpmak. 2. giydirmek, giyinmek. 3. sürmek.**ʿurs (a.):** düğün yemeği, toy.**ʿurūç (a.):** yükselme, yukarı geçme.**ʿuşāt (a.):** asiler, itaatsizler, zorbalar.**ʿuşfūr (a.):** serçe.**uşūl (a.):** asıllar, kökler.**uş (t.):** işte, şimdi.**uşanmak (t.):** kırılmak, parçalanmak, ufanmak, dağılmak, kopmak, toz haline gelmek.**uşmak (t.):** uçmak, havalanmak.**utmak (t.):** yenmek.**ʿuyūn (a.):** kaynaklar, pınarlar.**ʿuzlet (a.):** halka karışmamak, inzivaya çekilmek.**ʿuzmā (a.):** daha (en, pek, çok) büyük.**-Ü-****üftāde (f.):** 1. düşkün, düşmüş, biçare. 2. âşik.**ülfet (a.):** ahbablık, dostluk.**üm (a.):** çıkış noktası, kaynak.**ümerā (a.):** beyler, emirler.**ümmehāt (a.):** anneler.**ümmehāt-ı esmā (a.):** Allah'ın dört esas adı.**ün (t.):** ses, yüksek ses, nida, avaz, seda.**ʿüns (a.):** alışıklık, alışkanlık, alışma.**üşbuʿ (a.):** yedi günlük süre, hafta.**üşr (a.):** sidik zoru.**üstühʿān (f.):** kemik.**üstivār (f.):** sağlam, kuvvetli.

üvez (t.): sivrisineğe benzer küçük bir sinek.

üzn (a.): kulak.

-V-

vāfī (a.): yeter, tam, elverir.

vaḥdāniyyet (a.): birlik, Allah'ın bir oluşu.

vāle (f.): ılgımsalgım, serap.

vālid (a.): baba.

vālih (a.): şaşakalmış, şaşırılmış.

vām (f.): borç.

Vāmık: Vamık u Azrâ hikâyesinin baş erkek kahramanı olup divan şairleri tarafından âşiğin simgesi olarak anılır.

vār (f.): kere, defa.

vārid (a.): gelen, erişen.

vāriş (a.): Allah adlarından.

vāsi° (a.): 1. geniş, açık, enli, bol. 2. Allah adlarından biri.

vaşt (a.): ortalamak.

vaz° (a.): koyma, konulma, basma.

vech (a.): 1. yüz, çehre. 2. araç, vasıta.

ved (a.): dostluk.

vedūd (a.): çok muhabbetli, çok şefkatli (Allah'ın sıfatlarından).

vehhāb (a.): 1. çok veren, bağışlayan. 2. Allah'ın adlarından biri.

vehm (a.): kuruntu, yersiz korku.

vehm etmek: olmayan bir şeyi var saymak.

velāyet (a.): velilik, ermişlik.

velek (a.): senin için.

velī (f.): ancak, ama.

ven (t.): ve birlikte.

verd (a.): gül.

vesaḥ (a.): kir, pas, pislik, mundarlık.

vird (a.): belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'an cüzleri, dualar.

vişāl (a.): 1. ulaşma, varma. 2. sevgiliye kavuşma.

vitri (a.): tek, yalnız.

vużū (a.): abdest alma.

vücūd-ı mümkināt (a.): varlığı kendinden olmayan varlık.

vüs°at (a.): bolluk, genişlik.

vüzerā (a.): vezirler.

-Y-

ya (t.): yay.

yab yab (t.): yavaş yavaş, usul usul, sessizce.

yābān (f.): çöl, sahra.

yābis (a.): kuru.

yāl u bāl (f.): boy pos, boy pos düzgünlüğü.

yaldıx (t.): 1. kaftan. 2. makam, mevki (met.).

ya'nī (a.): demek.

yārā (f.): güç, kudret.

yarağ (t.): hazırlık.

yarlığ (t.): ferman, irade, buyrultu.

yarlığamak (t.): suç bağışlamak, mağfiret etmek.

yaşmak (t.): yayın kirişini gevşetmek.

yaykamak (t.): yıkamak.

yāzdeh (f.): on bir.

Yazıcıoğlu Mehmed (öl. 855/1451): Muhammediye adlı eseriyle tanınan Osmanlı mutasavvıf şairi.

yebāb (a.): yıkılmış, yıkık, bozuk, harap.

Yec'üc ile Me'cüc: Nuh peygamberin oğlu Yafes'in zürriyetinden olan iki kabiledir. Kıyamete yakın zamanda buldukları yerden çıkıp dünyaya fesad vereceklerdir.

yed (a.): 1. el. 2. vasıta.

yed-i beyzā (a.): beyaz el anlamında olup Allah tarafından Hz. Musa'ya verilen bir mucizedir. Hz. Musa, elini koynuna sokup çıkardığında eli parlardı.

yegān (f.): birler, tekler.

yeksān (f.): her zaman, bir düziye.

yek-şenbe (f.): pazar.

yeldā (f.): uzun ve karanlık olan.

yeldürmek (t.): koşturmak.

yem (a.): deniz.

Yerhamüke Rabbüke (a.): Rabbim, merhamet etsin.

yesār (a.): varlık, zenginlik.

yevm (a.): gün.

yeyni (t.): ağır olmayan, hafif.

yigrek (t.): daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.

yilemek (t.): koklamak.

yiylemek (t.): koklamak.

yumak (t.): yıkamak, temizlemek.

yübüset (a.): kuraklık.

yügürmek (t.): koşmak, hızlı gitmek.

yümn (a.): uğur, bereket.

-Z-

zā (f.): doğuran manasına gelerek birleşik kelimeler yapar.

zābiṭ (a.): dediğini yapan.

zāfi (a.): tam.

zāfir (a.): zafer kazanmış, galip.

zāg (f.): karga.

zāhir (a.): açık, belli, meydanda olan.

zāif (a.): güçsüz, kuvvetsiz, zayıf.

zākir (a.): zikreden, zikredici.

Zāl: Şeh-name'de adı geçen tarihi-efsanevi Fars kahramanlarından. Doğduğunda kirpiği, kaşı, saçı beyaz olduğu için babası Sam tarafından terkedilir ve sîmurg tarafından büyütülür. Divan edebiyatında yiğitliği, okçuluğu ve tüylerinin beyazlığı ile anılır.

zāl (f.): ihtiyar, aksakallı.

zāl-ı cihān (f.): yaşlı dünya.

zamān (a.): kefil olma.

zāmin (a.): tazmine mecbur olan, kefil.

zānū (f.): diz.

zār (f.): 1. ağlayan, inleyen. 2. zayıf, kuvvetsiz.

zār (a.): zararlı, zarar veren.

zarāfet (a.): incelik, güzellik, zariflik.

zāri (a.): 1. ekin eken, çiftçi. 2. nimetler veren Allah (met.).

zāt-ı muṭlak (a.): Allah (c.c)

zāt-ı yektā (a. + f.): mutlak varlık (met.).

zāviye (a.): küçük tekke.

zebān (f.): konuşan dil, lisan.

zeber (f.): üst.

zeber (a.): alıkoydu, engel oldu.

zebūn (f.): güçsüz, zayıf, aciz, çaresiz, elden ayaktan düşmüş.

zedēn (f.): söylemek, bir ibareyi yüksek sesle tekrarlamak.

zeḡal (f.): hile, oyun, düzen, aldatma.

zehādet (a.): zahitlik, din emirlerine aşırı olan bağlılık.

zekā (a.): arttı, çoğaldı.

zeker (a.): erkeklik organı.

zekī (a.): temiz, masum, günahsız.

zekī-zār (a. + f.): halis olan yer.

ze'l-ḥatūf (a.): merhamet sahibi Allah (c.c).

zelīl (a.): aşağılanan, hor görülen, aşağılık, düşkün.

zem (a.): yerme, kınama, ayıplama.

- zēmīme** (a.): kötülenmeye, çekiştirilmeye layık kötü davranış.
- zēmīn-i ḥāk** (f.): yer yüzü.
- zemistān** (f.): kış mevsimi, kış.
- zen** (f.): kadın.
- zenb** (a.): suç, günah, kabahat.
- zenbūr** (a.): eşek arısı.
- zer** (f.): 1. sarı. 2. altın.
- zer-bāf** (f.): sırmalı kumaş işleyen kimse.
- zer-ger** (f.): kuyumcu.
- zerd** (f.): sarı.
- zerḳ** (a.): ikiyüzlülük, riya.
- zerrāt** (a.): küçük parçalar, zerreler.
- zerrīn** (f.): altından yapılmış, altın.
- zevraḳ** (a.): kayık, sandal.
- zıl** (a.): gölge.
- zımn** (a.): bir şeyin içi, iç taraf.
- zırr** (a.): tomurcuk (bot.)
- zi-** (f.): 1. -den, -dan 2. ile.
- zī** (f.): taraf, yön.
- zī** (a.): sahip olmak.
- zī-ḡayret** (a.): gayret sahibi olmak (met.).
- zībā** (f.): süslü.
- zīde** (a.): “artsın, çoğalsın, çok olsun” anlamında iyi dilek sözü.
- zihāb** (f.): su sızıntısı.
- zihī** (f.): ne güzel.
- zīkr-i efvāh** (a.): halkın ağızına pelesenk olma (met.).
- zillet** (a.): hor görülme, alçalma, alçaklık.
- zindeḡānī** (f.): dirilik, hayat.
- zīr** (f.): alt, aşağı.
- zīr-i māhī** (f.): yerin dibini (met.).
- zīr-i zemīn** (f.): yerin altı.
- zīr ü bālā** (f.): aşağı yukarı.
- zīr ü zeber** (f.): altüst.
- zişt** (f.): çirkin.
- zīver** (f.): süs, bezek.
- ziyā** (a.): ışık, aydınlık.
- ziyād** (a.): çokluk, fazlalık.
- zū** (a.): başına getirildiği Arapça kelimelere -lı, -li, sahip, malik anlamlarında birleşik sıfatlar yapan ön ek.
- zū'l-faẓl** (a.): fazilet sahibi.
- zū'l-ḡavl** (a.): güç, kuvvet sahibi.

zū't-ṭūl (a.): sonsuz zaman sahibi.

zühr (f.): öğle vakti.

zuhūrāt (a.): 1. umulmadık bir anda ortaya çıkan şeyler. 2. varlıklar (met.).

zulmānī (a.): zulmetli, zulmete, karanlığa mensup, karanlıkla ilgili, karanlık olan.

zū (a.): sahip manasına kelimelerin başına gelerek birleşik kelimeler yapar.

zū'l-cenāḥ (a.): kanat sahibi.

zū-fünūn (a.): ilimler sahibi.

zū'l-ḳabā (a.): cübbe sahibi.

zū'l-minen (a.): Allah.

zū't-ṭūl (a.): emel sahibi.

zūḥal (a.): satürn gezegeni.

zūhd (a.): her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.

zūhhād (a.): zahitler, çok aşırı sofular, kaba sofular.

zūhre (a.): nahid, çobanyıldızı, venüs, sad-ı asgar (küçük kutluluk) sayılır. Efsaneye göre Zūhre İranlı, çok şuh ve güzel bir kadın imiş. Harut ve Marut adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır.

zūlāl (a.): içimi hoş, güzel, soğuk su.

zūlfekār (a.): Hz.Muhammed'in Hz.Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç.

zūlḳarneyn (a.): 1. iki boynuzlu. 2. (rivayete göre) büyük İskender.

Zū'n-nūn: Balık sahibi. Bindiği gemide kur'a kendisine çıkınca denize atlayan ve Allah (c.c)'in emriyle bir balık tarafından yutulan Yunus peygamberin lakabıdır.

KAYNAKÇA

- Ak, Coşkun (Haz.), *Murâdî Dîvânı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1987.
- Akalın, Mehmet, *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- Aksu, Hüsamettin, “Fazlullah-ı Hurufî”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 277-279.
- Aktulum, Kubilay, *Metinlerarasılık//Göstergelerarasılık*, Kanguru Yayınları, Ankara 2011.
- Arıkoğlu, İsmail, “İşk-Nâme”, (Haz.: Fatih Usluer vd.), *Hurufilik Bilgisi-Ferişteoğlu Abdülmecid Külliyyatı*, (ss. 9-162) Gece Kitaplığı, 2015.
- Atatürk Kültür Merkezi, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi I-VIII*, AKM Yayınları, Ankara 2004, IV, 393.
- Ayan, Hüseyin (Haz.), *Nesîmî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Baltacı, Cahid, *Tasavvuf Lügatı* (2. Baskı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2011.
- Bilgegil, Kaya, *Edebiyat Bigi ve Teorileri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1980.
- Canan, İbrahim (Haz.), *Kütüb-i Sitte-Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, X/323.
- Canım, Rıdvan (Haz.), *Latifi-Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2000.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013.
- Chittick, William C., *İbn Arabî-Giriş Kitabı* (çev.: Kadir Filiz), Nefes Yayınları, İstanbul 2014.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük 5 Cilt*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2007.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve Tanyeri, M. Ali (Haz.), *Hayretî Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.
- Çiftçi, Hasan, “Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 1998, 139-162.

- Dalbudak, Funda, *Handânî Dîvânı Gazeller Bölümü (Edisyon Kritik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 1995.
- Değirmençay, Veyis, *İmâdüddin Nesîmî ve Farsça Divanı'nın Türkçe Çevirisi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matbaası, Erzurum 2005.
- Demirli, Ekrem, *İbnü'l-Arabî Metafiziği*, Sufi Kitap, İstanbul 2013.
- , *Harflerin Sırları-İbn Arabi*, Litera Yayınları, İstanbul 2015.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat* (20. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara 2003.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Doğan, Ahmet, *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi* (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2013.
- Dural, Güzin, "Zamirî", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi I-VIII*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, VIII, 704.
- Ece, Selami, *Hüsnüne Aşk Olsun* (1. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.
- , *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)* (1. Baskı), Eser Basım Yayınları, Erzurum 2015.
- Eraslan, Kemal (Haz.), *Divan-ı Hikmet-Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (11. Baskı), Marmara İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Erdem, Sadık (Haz.), *Ramiz-Âdâb-ı Zürafâ*, AKM, Ankara 1994.
- Eyüboğlu, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar-Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler I-II*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1973.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ebû Mansûr el-İclî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 181-182.
- F. Steingass, *Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

- Genç, İlhan (Haz.), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2000.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Hurûfluk Metinleri Kataloğu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- , *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2006.
- , *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004.
- Gültekin, Hasan, *Mecmû'a-i Nezâyir (Transkripsiyonlu Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2000.
- , "Düzenleyeni Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası: Mecmû'â-i Nezâyir", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (27) 1, 2010, 107-122.
- Gündüz, Erol, "Divan Şairi Seyyid Nesîmî'nin Halk Şairi Kul Nesîmî Üzerindeki Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 2010, 202-212.
- Gürer, Gülsevin ve Boz, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi-Kavramlar ve Akımlar I-IX* (4. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2012.
- Handanî, *Handanî Divanı*, Süleymaniye Kütüphanesi, 34 Sü-Tarlan 22/1.
- , *Handanî Divanı*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, No: 3605.
- , *Handanî Divanı*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, No: 3342.
- , *Handanî Divanı*, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı, No: 358.
- İnalcık, Halil, *Şair ve Patron* (6. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.
- İnce, Adnan (Haz.), *Salim Efendi-Tezkiretü's-Şu'arâ*, AKM, Ankara 2005.
- İpekten, Haluk, İsen, Mustafa, Toparlı, Recep, Okçu, Naci ve Karabey, Turgut, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (16. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Şeyh Galip-Hayati, Sanatı, Eserleri* (3. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü* (2. Baskı), (çev.: Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul 2004.
- Kanar, Mehmet, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2012.
- , *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2011.
- , *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2013.
- Kandemir, Yaşar, “Kâ’b el-Ahbâr”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 1-3.
- Karabey, Turgut, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, AKM, Ankara 2015.
- Karaman, Hayrettin, *vd.*, *Kur’an Yolu Meâli* (1. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2014.
- Kaya, Mahmut, “Câbir b. Hayyân”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 533-537.
- Keleş, Reyhan, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları* (1. Baskı), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.
- Kırkkılıç, Ahmet (*Haz.*), *Murâdî Divânı*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015.
- Korkmaz, Esat, *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* (5. Baskı), Anahtar Kitaplar, İstanbul 2016.
- Köksal, Fatih, *Sana Benzer Nazire Olmaz-Divan Şiirinde Nazire* (1. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Köktekin, Kâzım, *Eski Anadolu Türkçesi* (3. Baskı), Fenomen Yayınları, Erzurum 2011.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.
- Kurnaz, Cemal, *Gazeller Arasında*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2011.
- , *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011.

- Kutluk, İbrahim (Haz.), *Tezkiretü'ş-Şuara I-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- Küçük, Osman Nuri, *İbnü'l-Arabî Sayılar ve Rüyalar*, Nefes Yayınları, İstanbul 2016.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edib (Haz.), *Tahirü'l-Mevlevi-Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Macit, Muhsin ve Soldan, Uğur, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı* (6. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî I-VI*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I-II*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- Mermer, Ahmet ve Koç Keskin, Neslihan, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (1. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Mermer, Ahmet, Deniz, Sebahat vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş* (11. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995.
- Muhtar, Cemal, "Hurûfî Türk Şairleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 1986, 219-226.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2014.
- Onay, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (1. Baskı), (çev.: Cemal Kurnaz), H Yayınları, İstanbul 2009.
- Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ ve İbn Sînâ Okulu", (Haz.: Cüneyd Kaya), *İslâm Felsefesi-Tarih ve Problemler*, (ss. VIII, 251-289), İSAM Yayınları, İstanbul 2014.
- Özçelik, Murat, *Handanî'nin Gazelleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2002.

- Özkan, Ömer, “Osmanlı Şiirinde Bir Edebi Muhit Olarak Kefe (Feodosia)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 2015, 295-301.
- Öztürk, Mustafa, “Sehl et-Tüsteri”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 321-323.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri* (4. Baskı), Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1997.
- Öztürk, Mürsel ve Örs, Derya (Haz.), *Mütercim Asım Efendi-Burhan-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (18. Baskı), Kapı Yayınları, İstanbul 2009.
- Ramazan Muslu, “Seyr ü Sülûk Metotları”, Kadir Özköse (Ed.), *Tasavvuf El Kitabı*, (ss. V, 315-396), Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- Redhouse, Sır James W., *Turkish and English Lexicon* (4. Edition), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Safer el-Muhibbî el-Cerrâhî, *Istîhât-ı Sofîyye Fî Vatan-ı Asliye* (2. Baskı), Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 2013.
- Saraç, Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye* (9. Baskı), Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2015.
- (Haz.), *Edebiyat Terimleri (Istîlâhât-ı Edebiye)-Muallim Naci*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2004.
- , *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat* (11. Baskı), Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, 2013.
- Schimmel, Annamaria, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, (çev.: Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2004.
- , *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011.
- Solmaz, Süleyman (Haz.), *Bağdatlı Ahdi-Gülşen-i Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara, (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Suad El-Hakîm, *İbnü'l Arabî Sözlüğü* (çev.: Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

- Sungurhan Eydurhan, Aysun (Haz.), *Beyani-Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul
-----, *Kâmûsu'l-A'lâm I-VI*, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.
- Şenödeyici, Özer, *Nesîmî ve Hurufilik Kitabı* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2015.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (1. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- Şentürk, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiir Kılavuzu 1*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016.
- , *Osmanlı Şiir Kılavuzu 2*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2017.
- Tanyeri, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı-Tenkitledi Metin* (1. Baskı), H Yayınları, İstanbul 2008.
- Tatçı, Mustafa ve Kurnaz, Cemal (Haz.), *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftahu'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009.
- Top, Hüseyin, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı* (3. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.
- Topal, Ahmet, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Kelâm-ı Şeyh Sadî Adlı Risalesi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, III, 2016, 193-218
- Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Harf Simgesiliği*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- Tulum, Mertol, *17. yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- , *Yazım Kılavuzu* (27. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler/İsimler/Eserler/Terimler I-VIII*, Dergâh Yayınları, Ankara 1981, IV/96.

Uluç, Tahir, *İbn Arabî'de Sembolizm* (3. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005.

-----, "Bûnî", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 416-417.

Usluer, Fatih, *Hurufî Metinler 1*, Birleşik Yayınları, Ankara 2014.

-----, *Hurufîlik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren* (1. Baskı), Kabcacı Yayınları, İstanbul 2009.

Uzun, Mustafa, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 362-363.

Ünver, Mustafa, *Hurufîlik ve Kuran-Nesimî Örneği* (1. Baskı), Fecr Yayınevi, Ankara 2003.

Ünver, Niyazi, "Rûhî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yayınları, Ankara 2007, XII, 363.

Yakıt, İsmail, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* (3. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

Yavuz, Orhan, Direkci, Bekir vd. (Haz.), *Muhibbî Divanı*, Palet Yayınları, Konya 2014.

Yılmaz, Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler* (18. Baskı), Ensar Yayınları, İstanbul 2014.

Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

Zavotçu, Gencay, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü* (1. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

-----, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü* (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

----- (Haz.), *Zehr-i Mârzâde Seyyid Mehmed Rıza-Tezkire-i Rıza*, Kültür Bakanlığı, Ankara, (29 Ocak 2017), <http://ekitap.kulturizm.gov.tr>.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.parsi.wiki/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<https://www.vajehyab.com/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016

<http://www.islamansiklopedisi.info/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://www.kubbealtiligati.com/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://www.otukensozluk.com/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://www.kuranmeali.org/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://www.kuranmeali.com/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/steingass/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

<http://www.mktaba.org/vb/>, Erişim Tarihi: 16. 05. 2016.

İNDEKS

A

Abdülmeccid b. Firişte, 36
 Ahmed Yesevi, 23
 Alevilik-Bektaşılık, 18
 Alıncak, 35
 Ali b. Ebu Talib, 32
 Allah, 21, 22, 23, 32, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 45, 46,
 47, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64,
 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 88, 89, 91,
 100, 101, 102, 104, 324, 340, 436, 484, 487, 488,
 489, 491, 492, 497, 499, 500, 501, 503, 504, 505,
 506, 507, 510, 512, 513, 516, 517, 520, 522, 523,
 524, 525, 526, 527, 530, 531, 532, 536, 537, 539,
 540, 541, 542, 544, 545, 546, 547, 548, 549
 Arşî, 36
 Arşname-i İlahî, 35
 Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı, VI,
 116, 552

B

Beyazid-i Bistami, 89
 Bûne, 33

C

Cabir İbn Hayyan, 66
 Câvidanname, 35
 Celâl, 15, 24, 25
 Cezayir, 33
 Cüneyd-i Bağdadî, 89, 95

Ç

Çankırı, 11, 14, 15

D

Divan-ı Kebir (Şems), 17

E

Ebu Mansur, 32
 Ebu Mansur İclî, 32
 El Bunî, 32
 El-Ahrufu'l-Muhdese ve'l-Ezeliyye ve'l-Esmau'l-
 Külliye, 33

F

Fatiha, 53, 63

Fatma, IX, 10
 Fazlullah, II, 20, 34, 35, 36, 42, 43, 54, 55, 549
 Fazlullah Esterabadi, 34
 Fususu'l-Hikem, 33
 Fuzulî, 3
 Fütuhât-ı Mekkiyye, 33

G

Gazâlî, 104
 Gülşenilik, 18

H

Halil, IV, 1, 8, 92, 93, 95, 481, 552, 553
Handanî Divanı, IV, VIII, 7, 8, 12, 20, 24, 26, 28, 30,
 48, 55, 57, 58, 60, 61, 65, 82, 89, 90, 92, 94, 95,
 101, 112, 115, 481, 482, 552
 Harun, 107
 Hayretî, 5, 24, 27, 550
 Hıristiyanlık, 64
 Hurufî, 36, 39, 54, 55, 67, 95, 549, 557
 Hurufilik, I, VIII, 19, 20, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56,
 67, 115, 550, 556, 557
 Hz. Âdem, I, 45, 488
 Hz. Ali, 91, 484, 512
 Hz. Havva, 91
 Hz. İbrahim, 8, 35, 62, 543
 Hz. İsa, 21, 32, 35, 62, 543
 Hz. Meryem, 91
 Hz. Muhammet, I, 35, 36, 46, 47, 62
 Hz. Musa, 62, 107, 506, 513, 543, 546
 Hz. Nuh, 62, 543
 Hz. Süleyman, 35
 Hz. Yusuf, 22

I

I. Süleyman, 2
 II. Selim, IV, 2, 9, 481
 III. Mehmet, 2
 III. Murat, IV, 2, 5, 6, 9, 13, 19, 26, 27, 481

i

İbn Arabî, 32, 33, 34, 39, 40, 56, 57, 59, 557
 İbn Rüşd, 33
 İbrahim, 4, 10, 11, 15, 74, 550, 554
 İhvanu's-Safa, 56
 İran, 32, 492, 493, 515, 533

İslam, 1, 12, 28, 31, 32, 33, 48, 56, 58, 61, 63, 64, 65,
66, 69, 92, 496, 502, 516, 536, 558
İslamiyet, 1, 59, 61, 62, 496
İsmail, 10, 16, 28, 45, 50, 550, 557, 558
İsmail Rusuhi Ankaravî, 18
İsrafil, 22
İstanbul, 1, 2, 6, 10, 11, 14, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25,
27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 42, 56, 57,
65, 66, 67, 73, 78, 94, 95, 100, 102, 103, 489, 549,
550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558

K

Ka'b el-Ahbâr, 65
Kabbala, 32
Kabbalcılar, 32
Kâbe, 2, 502, 516
Kangırı, 14
Kankırı, 13, 15
Kanunî, IV, VIII, 2, 8, 9, 11, 17, 91, 105, 481
Karun, 106, 393
Kefe, 10, 11, 218, 481, 555
Kırım, 10
Kitab-ı Feraiz-i Bedenîye, 30, 31
Kur'an, II, 35, 36, 37, 42, 43, 48, 51, 52, 53, 65, 67,
71, 508, 545, 553

L

Leyla ve Mecnun, 3

M

Mansur, 32, 33, 518
Mansuriyye, 32
Mecmû'a-i Nezâyir, 7, 24, 25, 26, 552
Mehdî, 65
Melamilik, 18
Mesnevi (Veled), 17
Mevlana, 18, 19, 34
Mevlevî, 5, 15, 17, 18, 37, 94, 542, 554
Mevlevilik, 17, 18, 19, 552
Misalî, 36
Muhabbetname-i İlahî, 35
Muhibbî, 5, 73, 91, 93, 555, 558
Muhibbî Divanı, 91, 558
Muhitî, 36
Muhyiddin Abdal, 36
Muradî Divanı, 26, 27

N

Naimî, 35

Nakşibendilik, 18
Nesimî, 35, 36, 45, 67, 95, 115, 557
Nesimî Divanı, 67
Nevname, 35

O

Osmanlı, VIII, 1, 2, 3, 5, 10, 11, 16, 482, 521, 546,
555, 556

P

Pythagoras, 56

R

Refî'î, 36
Risale-i fi'l-huruf, 33
Ruhî, 3, 6, 24, 25

S

Sadrızam Sokullu Mehmet Paşa, 2
Sadreddin Konevî, 33
Safiye Sultan, 2
sebû'l-mesani, 53, 54
Sehl b. Tüsterî, 32
Sehl et-Tüsterî, 32
Sultan Divanı, 18
Sultan Süleyman, IV, VIII, 2, 8, 9, 11, 17, 91, 93, 105,
481
Süleymaniye Kütüphanesi, VI, 7, 31, 113, 114, 552

Ş

Şah İsmail, 2
Şam, 11
Şems Kolu, 18
Şeyh Ali İsfahanî, 89
Şia, 65
Şii, 2, 32

T

Tâbî, 24, 25
Tercümanü'l-Eşvak, 33
Tevrat, 65
Tuster, 32

Ü

ümmü'l-kitab, 53

V

Veled Kolu, 18

Y

Yahudilik, 64

Yavuz Sultan Selim, 2, 14, 15, 17

Yunus Emre, 23, 556

Yusuf Sineçak, 18

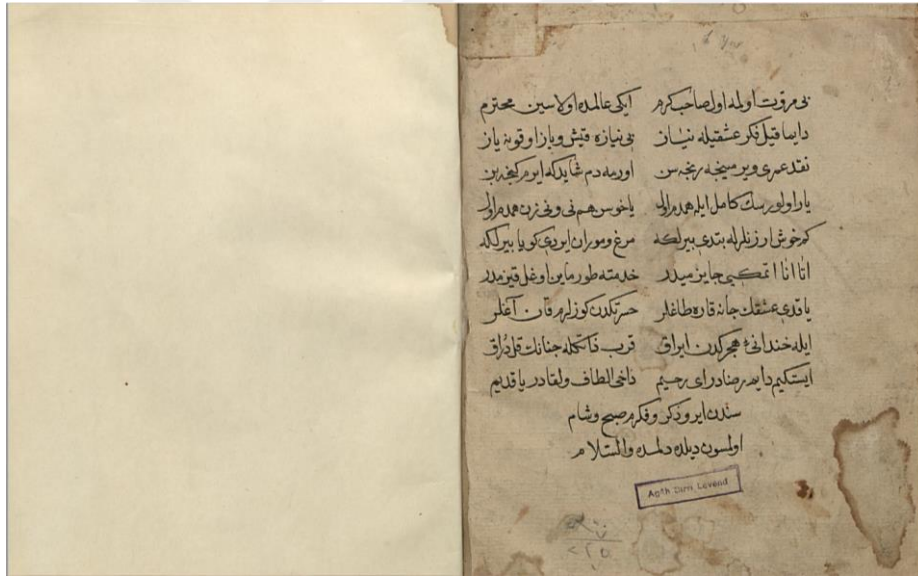
Yusuf ile Züleyha, 22

Yusuf Sineçak, 18

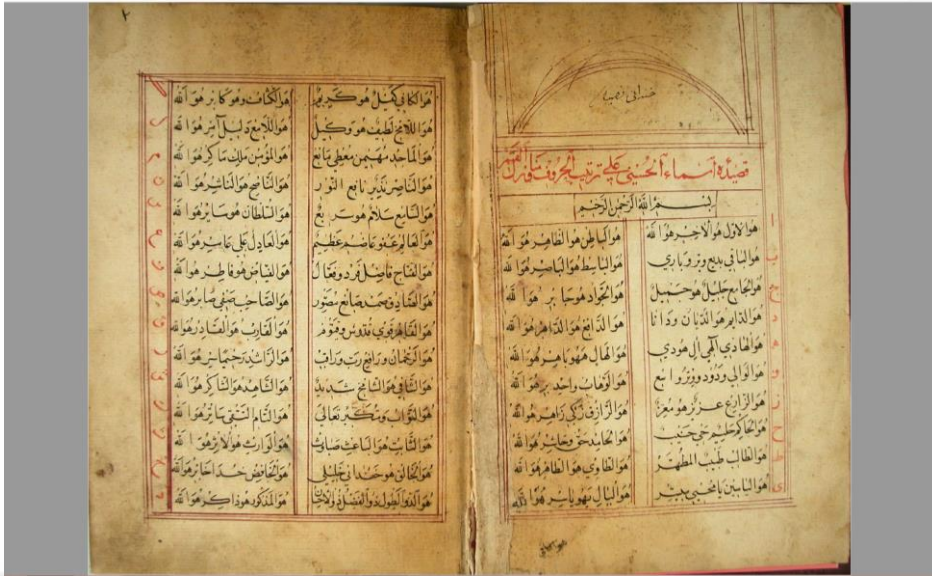
Z

Zamirî, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 26, 93, 94, 95, 551

EK 2. Ö nüshasının ilk ve son varığı

EK 3. S2 nüshasının ilk ve son varığı.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hayriye Durkaya
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı-Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	Durkaya, Hayriye, <i>Fehîm-i Kadîm Divanı'nda Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme</i> , Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(15), 2010, 13-27. -----, <i>Metinlerarasılık ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Bülbül Mazmunu ve Mehmet Akif Ersoy'un Bülbül Şiiri</i> , Turkish Studies, 8(13), 2013, 847-856.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	h.durkaya@atauni.edu.tr
Tarih	31.07.2017